BUTOI BADEA TUDOREL
BUTOI ALEXANDRA IOANA
BUTOI T. ALEXANDRU

MASTERAT

PSIHOLOGIE JUDICIARĂ
VICTIMOLOGIE

COMPENDIU UNIVERSITAR

Butoi Badea Tudorel

Butoi Ioana Teodora

Butoi T. Alexandru

MASTERAT

PSIHOLOGIE JUDICIARĂ – VICTIMOLOGIE

COMPENDIU UNIVERSITAR

340
B97

Butoi Badea Tudorel

Butoi Ioana Teodora

Butoi T. Alexandru

MASTERAT

PSIHOLOGIE JUDICIARĂ – VICTIMOLOGIE

COMPENDIU UNIVERSITAR 602890

– Specializări interdisciplinare:
– psihologie judiciară - victimologie
– probațiunea penală
– științe penale
– criminalistică
– medicină legală
– sociologia devianței, victimologie și protecție victimală

(- curs masteral - compendiu aplicativ practic - pentru masteranzii formelor de specializare „la zi", „frecvența redusă" și „la distanță - on line)

Prezenta operă, curs-compendiu masteral în psihologie judiciară-victimologie - este deocamdată prima lucrare în materie în perimetrul universitar academic românesc.

Datorită faptului că actualitatea, realismul și pragmatismul lucrării rezultă din experiența practică și documentarea personală a autorilor (vezi arhiva psihologului criminalist), aceștia înțeleg să o protejeze prin exercitarea drepturilor intelectuale.

În acest sens, recomandăm responsabilitate, eleganță și decență în utilizarea conținutului și formelor de preluare a informațiilor pe care prezenta operă le conține, orice demers în acest sens făcându-se exclusiv cu acordul colegial al autorilor.

Butoi Tudorel – psih.jud. vict.
Butoi Ioana Teodora – drept - probațiune penală
Butoi Alexandru – medicină fiziologie

ACU

1 4. APR. 2011

Tudorel Butoi este un deschizător de drumuri în criminalistica românească. El a scormonit cu poligraful, ca un maestru iluzionist, cotloanele tenebroase ale minților criminale. Dar a știut să scoată la lumină acea floare rară pe care o numim ADEVĂR, având curajul să-i înfrunte pe mai marii zilei, cățărați pe cadavrele nevinovaților, care și l-au dorit complice pentru a impune justiția forței. El le-a spus NU, urmându-și instinctul. Căci magistrul Tudorel Butoi a învățat de la înaintași și a transmis, la rândul său, miilor de studenți care i-au trecut prin mână, un crez de la care n-a abdicat niciodată: mai presus de toate, criminalistul trebuie să respecte ființa umană, de la boschetar până la guvernant, de la sărac până la nabab. Și indiferent de circumstanțe, omul trebuie să se bucure de binefacerile prezumției de nevinovăție, până la verdictul final al magistratului.

Înfruntând ironii și răutăți, omul de știință Tudorel Butoi a urcat piscuri abrupte, accesibile doar celor îndrăzneți, de unde poate să privească înapoi cu mândrie. Fără ură însă, căci a fost dăruit de Dumnezeu și cu acea calitate pe care o au doar cei aleși, de a nu ține minte ura și ranchiuna.

Oriunde s-ar afla, și în orice împrejurare, psihologul Tudorel Butoi știe să iradieze bună dispoziție și să-și sprijine semenii cu puterea fără margini a gândirii pozitive. Iar omul Tudorel Butoi este un prieten de nădejde, tandru și generos, în care poți avea încredere că nu te va trăda.

Cu prețuire și admirație,
Prof. univ. dr. Lazăr Cârjan
Decan al Facultății de Drept
și Administrație Publică
Universitatea - Spiru Haret
București

CUPRINS

Obiectivele masteratului 17
Conținut tematic: *DESCRIPTORII* 19

Psihologie judiciară 1
Sem. I - Modulul I

Actul infracțional din perspectivă „exploratorie" (experiența anglosaxonă în materia criminalilor în serie) - exemplificări pe cazuistică specifică infracțiunilor cu mobil sexual 27

A. Ideile pivot în materie 27
Crima în serie - ideile pivot în materie 28

B. Teme de aprofundat - referate 28

C. Probleme de drept comparat 28

Asociația criminaliștilor din România - Investigația criminalistică a locului faptei Profiling-ul criminal în investigațiile criminalistice 31

1. Considerați introductive 31
1.1. Privire asupra valorii probante 31
1.2. Precizări de ordin terminologic 32

2. Metode științifice de elaborare a profilului infractorului 33
2.1. *Metoda FBI: Analiza locului infracțiunii (Crime Scene Analysis)* 33
Metoda Canter: Investigative Psychology-IP (Psihologie investigativă).. 34
Metoda Turvey. Behavioural Evidence Analysis - BEA (Analiza probelor comportamentale) 35

3. Forme logice de raționament în elaborarea profilului infractorului ... 36
3.1. Profilul inductiv 36
3.2. Profilul deductiv 36

Sinoptic operativ-explicativ în identificarea, capturarea și probarea faptelor comise de psihopații sexuali - criminali în serie - 39

1. Explicații etiologice de natură psihanalitică în motivația criminală la.. 39
serial killer 39

2. Profil de personalitate şi mod de operare Ia serial killer-ul de tip organizat (de regulă psihopat sexual - crime comise cu premeditare) 40
3. Profil de personalitate şi mod de operare la serial killer-ul de tip dezorganizat (de regulă psihotic - crime comise spontan, imprevizibile, cu atac surpriză) 41
4. Identificarea. Capturarea. Probaţiunea. (De unde poate proveni?!) 42
Tipul organizat - indici orientativi 42
Tipul dezorganizat - indici orientativi 43
Identificarea şi probaţiunea 43

Acţiunea 7 T - analiză explicativă - metoda americană F.B.I. 43

Sem I, Modulul II

Personalitatea infractorului - particularităţi psihologice - factori conjuncturali - situaţie declanşatorie - cuplul penal „victimă-agresor" - trecerea la act 55
A. Ideile pivot în materie 55
B. Ideile pivot - Cuplul penal victimă-agresor (identificarea si autoprotecţia victimală) 57
C. Idei pivot 58

Victima din perspectiva tratamentelor penale 59

Victimele infracţiunilor de drept comun. Scurt istoric. Actualitatea în materie .. 59
Perioada ajuridică 59
Infracţiuni contra persoanei 61
Victima şi urmărirea penală 63

Perspectiva exploratorie asupra psihologiei victimei (victima sursă de informaţii – versiuni, ipoteze şi piste de lucru în direcţia identificării agresorilor) 66
Tratamentul psihologic al victimei în timpul urmăririi penale 67
Victima şi judecata 74
Tratamentul psihologic al victimei în timpul judecăţii 75
Victima ulterior judecăţii 78
Dezdăunarea victimelor 78
Tratamentul psihologic al victimei ulterior rezolvării judiciare a urmărilor victimizării 80
Exemplificări în materia aplicativ-pragmatică a victimologiei pe terenul răspunderii penale 83
Victimele accidentelor de muncă 83
Aprecieri victimologice 83
Aspecte juridice - Noţiune 83
Iniţierea măsurilor de prevenire a altor accidente 84
Aprecieri victimologice cu privire la accidentele de muncă produse în domeniul petrochimic 85
Aprecieri victimologice cu privire la accidentele de muncă din domeniul construcţiilor 87

Victimele accidentelor de circulație 87
Aprecieri victimologice 87
1 – accidentele datorate factorului uman 88
2 – accidente datorate factorilor tehnici 88
3 – accidente datorate factorilor rutieri 89
Prevenirea accidentelor de circulație 89

Tipologia victimală. Comportamente definitorii, conotații specifice 91

Sistematizări. Definiri tipologice. Categorii de victime 91

Categorii de victime. Particularități specifice 96
A. Victimizarea femeii 96
B. Victimizarea copilului 102
Acțiuni agresive 105
Inacțiuni agresive 106
C. Victimizarea persoanelor în vârstă 109
D. Victimizarea străinilor 110

B.C.U. M. EMINESCU IAȘI

PSIHOLOGIE VICTIMALĂ

DEMERS CAUZAL-ETIOLOGIC PE TERENUL VICTIMIZĂRII
Cauze, efecte și consecințe
(implicații psihologice ale actului agresional privind victima)

Secțiunea A

Efecte și implicații psihologice ale actului agresional privind victima 115
Problematica "situației conflictuale" în algoritmul victimă - agresor 120
Cauze individuale 122
Cauze sociale 124
Cauze de mediu 126
Cauze culturale 128

Secțiunea B

Efectele și consecințele psihologice ale victimizării 128
Efecte individuale 134
Efectele sociale 135

Secțiunea C

Consecințe strict psihologice ale victimizării 137
Consecințe individuale 137
1. tulburări ale percepției 137
2. tulburări de memorie 137
3. tulburări de gândire 138

4. tulburările afectivității 139
5. tulburările de voință 139
1. apariția unor complexe 140
2. apariția frustrării 140
3. tulburări de comportament 141
4. introspectarea exagerată și repetată 141
5. hiperemotivitatea 141
6. trăirea continuă a propriilor amintiri defavorabile 141
Consecințe sociale 141

Sem I - Modulul III

Mărturia și martorul sub exigențele psihologiei judiciare, (algoritmul identificării, aprecierii, coroborării și evaluării forței probante în materie testimonială) 143
A. Ideile pivot în materie. 143
B. Repere orientative ale magistratului asupra evaluării și aprecierii forței probante a mărturie 144

Psihologie judiciară 2
Sem. II - Modulul I

Analiza psihologică a interogatoriului judiciar (strategii psihotactice de interogare) 147

Exigențe teoretice și practice în materie 147
1. De ce fascinația interogatoriului?! 147

Siguranță și nesiguranță pe terenul interogatoriului 150
Sarcinile psihologului criminalist 150
Cunoașterea celuilalt 150
a. Potențialul de permisivitate sub aspectul binomului simpatic-antipatic ... 151
b. Disfuncția nesiguranței și insecurizării 151
c. Protecția – conservarea imaginii proprii 151
d. Gestionarea autorității 152

Duplicitate – simulare (minciună versus adevăr) 154
Mecanisme defensive 155
Proiecția 156
Semnele falsității 156
Semne verbale 156
Semne nonverbale 157
Semne psihologice 157
Falsitatea și dereglările psihologice 158

Interviul investigativ - Strategii, tactici şi atitudini 158
Adaptarea psihologului criminalist abordării de tip interviu, în interogatoriu – investigaţia psihologică exploratorie a persoanei 158
Pregătirea pentru interviu 159
1. Importanţa atitudinii pozitive 159
A. Elementele atitudinii pozitive 159
B. Efectele pozitive asupra atitudinii altor persoane 160
2. Creând atitudinea pozitivă 160
A. Toleranţa prejudecăţii 160
B. Curiozitate – suspiciune 161
C. Încăpăţânare – judecată 162
D. Detaşare – dezgust 163
E. Flexibilitate – rigiditate 163
F. Intuiţie – realitate 164
3. Schimbări de atitudine şi comportament 165
Elemente de psihotactică – ghid orientativ de exigenţe standard în interogarea investigativă 165
Concepte tactice 167
1. Ascultarea activă 167
A. Cooperarea celui intervievat 168
B. Concentrarea 168
C. Detaşarea 169
D. Răbdarea 169
2. Ascultarea activă nonverbală 170
A. Limbajul corpului 170
B. Mişcarea şi poziţia corpului 170
C. Gestica 171
D. Expresiile feţei şi tonul vocii 171
E. Tăcerea pozitivă 171
F. Contactul vizual 172
3. Stabilirea raportului 173
A. Constituirea raportului 173
B. Diminuarea raportului 174
4. Concluzii 174
INTERIOGATORIUL JUDICIAR 174
Între manipulare şi coerciţie 174
Surse de eroare în cadrul interogatoriului 178
Probe invalide şi vulnerabilitatea psihologică 179
Interogatorii inadmisibile 180
Subminarea încrederii publice 181
Mărturii obţinute prin coerciţie, generatoare de resentimente 181

Efectul bumerang 181
Tulburări de stress post-traumatic 182
De ce mărturisesc suspecții? 182
Concluzii 182

TEHNICI INVASIVE, MANIPULARE – COERCIȚIE (SUGERAREA MĂRTURISIRII) . 183

Tehnici „non-violente“ 184
Tortura 184
Filiera științifică 185
FOIA 185

INTEROGATORIUL PSIHANALITIC 186

Interpretări psihanalitice 186
Noțiuni generale 186
Definirea interogatoriului psihanalitic 187
Caracteristici și mecanisme ale interogatoriului psihanalitic 187
Perspectiva viitorului 188

INTERPRETĂRI PSIHANALITICE ȘI REPERE ORIENTATIVE ALE PSIHANALIZEI ÎN INTEROGATORIUL JUDICIAR 189

Sediul conflictului 189
Lăsarea obiectelor 190
Revenirea la locul faptei 190
Comentarii asupra interogatoriului judiciar de tip psihanalitic 190

PSIHANALIZA MEDICALĂ – psihanaliza criminală (similitudini și deosebiri) ... 192
Lapsus-ul 194
Fenomenele de „UITARE“ 195
Erorile de lectură și de scris 196
Actele simptomatice 196
Asociațiile de idei 197

Supra eul, supra ego – stratul cenzurii 198
Eul, conștientul, stratul conștient 198

Interogatoriul psihanalitic pe terenul pragmatismului, mizei și riscului, – psihanaliza judiciară (speță exemplicativă) 199
Scurt istoric 199
A. Analiza și interpretarea psihanalitică a conduitelor femeii bănuite 199
B. Derularea interogatoriului de sorginte psihanalitică 201
C. Interpretarea psihanalitică 202
D. Exploatarea interpretării psihanalitice în planul probațiunii judiciare 202

A. Ideile pivot în materie. 204
Comunicarea non-verbală: reguli tactice specifice raporturilor interpersonale de opozabilitate şi confruntare 205
Etape şi strategii de interogare (elemente tactice şi metodologice) 206
Coordonatele psihologice ale instituţiilor confruntării, prezentării pentru recunoaştere şi reconstituire ca activităţi ale urmăririi penale. 206

Sem II - Modulul II

A. Psihologia judecăţii (psihologia contradictorialităţii din perspectiva aflării adevărului) 209

Ideile pivot în materie 209
Definiţia intimei convingeri 210
Problematica psihologică a deliberării şi opiniei separate 210
Apărarea - avocatul personalitate în templul justiţiei 211
Personalitatea avocatului - profesionist şi strateg 211

Sem. II - Modulul III

Psihologia comportamentului simulat (matricea infracţională versus matricea morală, tehnica „lie detector" etc.) 213
Ideile pivot în materie 213
Indicatorii fiziologici 214
Ideile pivot în materie: tehnica investigaţiei „lie detector" 215

Poligraful în România 216
Ce este poligraful 216
Examinarea 217
Subiecţi pasibili de a fi supuşi testului poligraf 218
Subiecţi ce nu pot fi testaţi 218
Sarcinile anchetatorilor înainte de examinare 218
Procedura poligraf 219
Valoarea probantă a testării de tip poligraf din perspectiva psihologică 221
Concluzii 224

Sem . II - Modului IV

Psihologia detenţiei penitenciare 225
Ideile pivot în materie 225
Fenomene psihsociologice ale mediului privativ de libertate 226
Şocul depunerii (încarcerării) 226
Fenomenul de prizonizare şi deprizonizare 226

Ierarhia şi statutul 227
Agresivitate şi violenţă 228
Frustrarea 228
Problema frustrare-agresiune 229
Teritorialitatea 230
Stresul 231
Violenţa colectivă 232
Panica 233
Automutilările. Refuzul de hrană. Tatuajele 234
Tulburări psihice 235
Suicidul 236
Homosexualitatea 237
Zvonul 238
Grup. Relaţii interumane 239
Comportamentele structurale ale grupurilor de deţinuţi 241

Sem II, - Modulul IV
se conservă în biblioteca virtuală - link

Potenţialul justiţiei restaurative în sistemul penitenciar 243
Conceptul de Justiţie Restaurativă 244
Paradigmele justiţiei 253
Justiţia retributivă 253
Justiţia Restaurativă 253
Justiţia Restaurativă în sistemul penitenciar 259

Sem. III - Modulul I

EROAREA JUDICIARĂ 265

Victimologie modernă şi victimizări de tip special. - disfuncţii de interpretare şi evaluare - victimele justiţiei 265

Ideile pivot în materie - „eroarea judiciară - mecanism psihologic" 265

Problematica erorii judiciare în drept. Problematica psihologică a intimei convingeri 269

Izvoare şi surse de eroare în demersul judiciar 277
Motivul probaţiunii ca sursă de eroare. Expertiza criminalistică (posibilităţi, limite, surse de eroare) 277
I. La nivelul organelor de cercetare (organe de poliţie şi organe ale parchetului) 277
1. Erori produse ca urmare a ridicării necorespunzătoare a urmelor sau corpurilor delicte 278

2. Erori produse prin neexaminarea probelor în aceleași condiții 278
3. Erori produse prin neexaminarea originalului 278
4. Erori produse prin compararea urmei cu obiectul creator de urmă .. 279
5. Erori produse ca urmare a nefolosirii tuturor mijloacelor și metodelor de expertiză 279
6. Erori produse în procesul constatării și interpretării caracteristicilor identificatoare 279
7. Erori produse din cauza aprecierii necorespunzătoare a detaliilor nesemnificative 279
8. Erori de măsurare sau de calcul 279
9. Erori de logică 280
10. Erori produse prin aprecieri subiective 280
11. Erori produse prin examinarea unui scris sau a unei voci în limbi străine 280
12. Erori produse prin neefectuarea experimentelor 280
13. Erori produse ca urmare a imperfecțiunii unor metode de expertiză criminalistică 280

II. La nivelul instanțelor judecătorești 281

Motivul cercetării judecătorești ca sursă de eroare.(Instanța vis-à-vis de eroarea judiciară) 284

Sem III, - Modulul II

Victime, victimizări și victimizatori pe terenul disfuncționalităților psihice. Conduite disfuncțional dizarmonice psihic (suicid, agresivitate, responsabilitate, discernământ etc.) 287

Ideile pivot în materie 287
Conduite dizarmonice din perspectiva expertului psiholog și a psihologiei judiciare.. 287
Problematica simulării-disimulării 287
Simularea 287
Disimularea 288
Problematica psihologică a conduitelor autodistructive (actul suicidar) . 289
Problematica psihologică a conduitelor heteroagresive (conduite agresive) . 291
Modele explicative ale conduitei agresive 293
a) Tulburările de percepție 295
b) Tulburări de memorie 296
c) Tulburările de gândire 297
d) Tulburările afectivității 298
e) Tulburările de voință 299
Efectele produselor psihofarmacologiei în tratamentele psihopatologice 299
Expertiza medico-legală psihiatrică 299

Influenţa personalităţii asupra actului infracţional 300
Investigaţia psihologică 302
Posibilităţi, limite şi obiective ale investigaţiei psihologice pe terenul psihologiei judiciare 303
Instrumentar de psihodiagnoză - testul standardizat 305
Metoda RORSCHACH 305
Testul SZONDI 307
Testul LUCHER 309
M.M.P.I. 310
T.A.T. 312
Testul ROSENZWEIG 313
Investigaţia psihologică în expertiza şi psihlogia judiciară 314
Consideraţii psihologice asupra problematicii discernământului 316
Aportul instrumental de investigaţie psihologica în expertiza psihiatrică 318
Examinări paraclinice în expertiza psihiatrică 318
Cercetări asupra potenţialului delicvent în incidenţa judiciară 320

Fotografii (link-uri) exemplificativ - demonstrative (suport aplicativ - pragmatic) în materia interdisciplinităţii masteratului de psihologie judiciară - victimologie 323

Bibliografie 347

Obiectivele masteratului

Familiarizarea masteranzilor cu interpretarea comportamentelor umane criminogene;

Formarea la masteranzi a algoritmului exigenţelor psihologice vis-a-vis de interpretarea „scenei crimei" şi investigaţia ştiinţifică a personalităţii criminale;

Dobândirea cunoştinţelor asupra personalităţii infractorilor şi a relaţiilor cuplului penal agresor-victimă - conştientizarea intervenţiei de „consiliere victimală" ca atribut al profesiei de „victimolog";

Deprinderea de către masteranzi a exerciţiilor de interpretare şi evaluare a probelor în constructul forţei probante (identificarea şi demonstrarea mecanismelor subiectiv-comportamentale responsabile de disfuncţiile apărute în procesul recepţiei, decodării memorării şi redării elementelor testimoniale);

Implementarea la cursanţi a unui algoritm mintal-tehnic exigent obiectiv şi riguros apt să preîntâmpine mecanismele disfuncţionale responsabile de apariţia erorii judiciare;

Deprinderea strategiilor psihotactice de interogare - interpretarea şi evaluarea indiciilor orientării asupra comportamentului simulat etc.

Deprinderea de către masteranzi a abordărilor interdisciplinare (criminalistică, psihologie judiciară, medicină legală) în probaţiunea penală

Conținut tematic: *DESCRIPTORII*

Psihologie judiciară 1

Modulul I. Actul infracțional din perspectivă „exploratorie" (experiență anglo-saxonă în materia criminalilor în serie) - exemplificări pe cazuistică specifică infracțiunilor cu mobil sexual - .

Modulul II. Personalitatea infractorului - particularități tipologice - factori conjuncturali - situație declanșatorie - cuplul penal „victimă-agresor" -trecerea la act.

Modulul III. Mărturia și martorul sub exigențele psihologiei judiciare (algoritmul identificării, aprecierii și coroborării/evaluării forței probante în materie testimonială).

Psihologie judiciară 2

Modulul I. Analiza psihologică a interogatoriului judiciar (strategii psihotactice de interogare).

Modulul II. Psihologia judecății (psihologia contradictorialității din perspectiva aflării adevărului) și Psihologia apărării - Avocatul - Personalitate în templul justiției.

Modulul III. Psihologia comportamentului simulat (matricea infracțională versus matricea morală, tehnica „lie detector" etc).

Psihologie judiciară 3

Modulul I. Eroarea judiciară - disfuncții de interpretare și evaluare.

Modulul II. Conduite disfuncțional-dizarmonice psihic (suicid, agresivitate, responsabilitate, discernământ etc.)

Psihologie judiciară 1

Sem I, Modulul I. Actul infracțional din perspectivă „exploratorie" (experiență anglosaxonă în materia criminalilor în serie) - exemplificări pe cazuistică specifică infracțiunilor cu mobil sexual -

1.1 „Scena crimei" - perspectivă psihologică asupra interpretării comportamentelor umane cu finalitate criminogena.

1.2 Personalitatea făptuitorului și „amprenta" sa psihocomportamentală; analiza conceptelor „profiling-crime" și „serial killer".

1.3 Componenta psihologică: motivul și rațiunea infractogenă, sarcinile psihologului criminalist, cooperarea cu specialiștii investigațiilor judiciare.

Activități seminariale: - parțial adaptabile on line —

Seminariile se vor desfăşura pe baza: *susținerii de referate* (ex. de teme: „Moduri de operare şi comportamente criminogene la tipul de criminal dezorganizat", „Profil de personalitate caracteristic făptuitorului de tip organizat", „Indici orientativi şi aspecte practice vizând amprenta psihocomportamentală a criminalilor în serie" etc); *lucrări practice* (ex.: Analiza modurilor de operare „acțiunea şapte T" - cazuri de tâlhării în locuințe, Bucureşti 1986 (urmate de două omoruri) - Să se identifice datele caracteristice şi să se stabilească profilul de personalitate al tâlharilor în serie; - Să se identifice urmele şi să se sugereze ipoteze cu grad ridicat de identificare a făptuitorilor); *vizionări de casete video din spețe reale soluționate definitiv; analize de dosare* (studiul declarațiilor, proceselor verbale, confruntărilor etc.) - identificarea aspectelor psihologice intrinseci elaborării planurilor şi strategiilor poligraf; *studiul planşelor foto, schițelor şi a altor activități de interes operativ în cauze.* – după caz, speciliast invitat

Bibliografie obligatorie:

1. Verngn J. Geberth, *„Practical homicide investigation, tactics, procedures and forensic techniques",* Taylor-Francis Group New York 2006 - cpt. „Criminal personality Profiling";
2. Tudorel Butoi, *„Criminali în serie"* - psihanaliza crimei - Edit. Phobos, Bucureşti 2004;
3. Tudorel Butoi, *„Femei ucigaşe "* - Edit. Phobos, Bucureşti 2001;
4. Tudorel Butoi şi Ioana Teodora Butoi, *„ Tratat universitar de psihologie judiciară- teorie şi practică",* Edit. Phobos, Bucureşti 2004.

Sem I, Modulul II. Personalitatea infractorului - particularități tipologjce - factori conjuncturali - situație declanşatorie - cuplul penal „victimă-agresor" - trecerea la act-

1.2.1. Trăsături, tipuri şi comportamente ale personalității, tipologia lui C.S. Jung; pragul delincvențial şi ecuația personală a trecerii la act (Jean Pinatel); „Legea secvenței temporale" - Mawrer-Eysenck;

1.2.2. Personalitatea infractorului recidivist;

1.2.3. Cuplul penal victimă-agresor (identificarea agresorilor şi autoprotecția victimală);

1.2.4. Strategii preventive şi contracararea victimizării;

1.2.5. Victima - sursă orientativă în conturarea de versiuni, ipoteze şi cerc de bănuiți.

Activități seminariale: - parțial adaptabile on line -

Seminariile se vor desfăşura pe baza : *susținerii de referate* (ex. de teme: „Nucleul personalității criminale în concepția lui Jean Pinatel", „Pragul delincvențial în concepția lui Jean Pinatel", „Explicații psihocomportamentale din perspectiva fenomenului recidivei - Mawrer - Eynseck", „Cuplul penal Victimă-agresor din perspectiva potențialului de receptivitate victimala" - vezi concepția lui Mendhelson, „Victima -sursă orientativă în conturarea de versiuni, ipoteze şi cerc de bănuiți" etc); *studii de caz* (victimizări în diverse ipostaze: minori, femei, persoane în vârstă); *dezbateri interactive* -specialist invitat - aplicații ale sistemului probațiunii în materia protecției victimei şi reinserției sociale a

infractorului - vezi Legea 211/24 mai 2004; *analiza conceptului de justiție restaurativă vis-a-vis de justiția retributivă.* – după caz, specialist invitat

Bibliografie obligatorie:

1. Tudorel Butoi și colectiv, *„Victimologie - curs universitar - cuplul penal victimă-agresor"*, Edit. Pinguin Book, București 2004;
2. Tudorel Butoi și Ioana Teodora Butoi, *„Tratat universitar de psihologie judiciară - teorie și practică"*, Edit. Phobos, București 2004;
3. Emilio Mira y Lpoez, *„Manualul de psihologie juridică"*, Oscar Print, București 2005, cpt. XI/XIII.

Semestrul I, Modulul III. Mărturia și martorul sub exigențele psihologiei judiciare (algoritmul identificării, aprecierii și coroborării/evaluării forței probante în materie testimonială)

1.3.1. Psihofiziologia formării mărturiei (de la evenimentul judiciar la elementul testimonial) - (eveniment judiciar - recepție - decodare - memorare - redare - element testimonial);

1.3.2. Elemente disfuncțional-perturbatoare pe parcursul formării realității testimoniale -vezi filtrul obiectiv și filtrul subiectiv;

1.3.3. Izvorul sursei mărturiei;

1.3.4. Psihologia jurământului - simulare și disimulare pe terenul mărturisirii (psihologia minciunii);

1.3.5. Situații speciale: iluziile din perspectivă senzioperceptivă; minorul și minoratul din perspectiva probei testimoniale; martorul mincinos etc;

1.3.6. Mărturia din perspectivă evaluativă: structuri caracteriale ale martorului și mediului de proveniență; mentalități, cutume, obiceiuri; mărturia din perspectiva interpretării rațional/ logice - deducții, inducții, analogii, interpretări, simultaneitate, contradictorialitate, concordanțe-aglutinări, omisiuni etc; impact emoțional afectiv;

1.3.7. Martorul între vulnerabilitate și protecție (protecția martorului - exigență complexă a justiției contemporane) - (vezi: Italia 1991, Suedia 1992).

Activități seminariale: - parțial adaptabile „on line"

Seminariile se vor desfășura pe baza: *susținerii de referate* (ex. de teme: „Problematica psihofiziologică a iluziilor în recepția evenimentului judiciar", „Martorul de rea-credință - indici orientativi (mimico-gesticulari) asupra simulării", „Psihologia martorului minor", „Forța probantă a mărturiei judiciare în contextul coroborării" etc); *analize de spețe,* rolul declarațiilor de martor în evidențierea adevărului; *dezbateri interactive* - ex.: „ Posibilități, limite și modalități de mărturie", „Subiectiv și obiectiv în evaluarea mărturiei" (spețe exemplificative); *specialist invitat; vizionări de casete,* analiza planșelor foto în fixarea și evidențierea elementelor testimoniale probatorii; test de verificare (neanunțat).

Bibliografie obligatorie:

1. Aurel Ciopraga, *„Evaluarea probei testimoniale în procesul penal"*, Edit. Junimea, Iași 1982;

2. Tiberiu Bogdan, *„Probleme de psihologie judiciară”,* Edit. Ştiinţifică şi Tehnică, Bucureşti 1986;
3. Tudorel Butoi şi Ioana Teodora Butoi, *„Tratat universitar de psihologie judiciară-teorie şi practică”,* Edit. Phobos, Bucureşti 2004.

Psihologie judiciară 2

Sem. II, Modulul I. Analiza psihologică a interogatoriului judiciar (strategii psihotactice de interogare)

2.1. Comunicarea non-verbală - reguli tactice specifice raporturilor de opozabilitate şi confruntare;
2.2. Strategii psihotactice de interogare;
2.3. Sondarea sentimentului de vinovăţie;
2.4. De la refuzul recunoaşterii la vinovăţie - contracararea atitudinilor de rezistenţă în interogatoriu;
2.5. Interogatoriul psihanalitic (mecanisme operaţionale şi terminologice în psihanaliză);
2.6. Siguranţă şi nesiguranţă pe terenul interogatoriului (duplicitate-simulare); minciună versus adevăr; manipulare şi coerciţie; tehnici investigative (sugerarea mărturisirii - invalidarea juridică a falselor recunoaşteri);
2.7. Intimitate, miză şi risc din perspectiva „interogatoriului investigativ”.

Activităţi seminariale: - selectiv adaptabile „on line”

Seminariile se vor desfăşura pe baza: *susţinerii de referate* (ex. de teme: „Psihologia interogatoriului încrucişat”, „Reactivarea mimico-gesticulară (emoţia din perspectiva indicilor orientativi asupra simulării)”, „Disfunctionalităţi în interogare (sugestie-manipulare), responsabile unor erori judiciare” etc); *vizionări de casete,* analiza declaraţiilor învinuiţilor şi inculpaţilor; *analize de caz; dezbateri interactive; specialist invitat; investigaţia poligraf* (analiza de diagrame - inclusiv mărturisirile post-test).

Bibliografie obligatorie:

Tudorel Butoi, *„Interogatoriul - psihologia confruntării în procesul judiciar”,* Edit. Pinguin Book, Bucureşti 2004;
Tudorel Butoi şi Ioana Teodora Butoi, *„Tratat universitar de psihologie judiciară-teorie şi practică”,* Edit. Phobos, Bucureşti 2004;
Tudorel Butoi, *„Psihologia interogatoriului judiciar”* Edit. Enmar, Bucureşti 2002;
Constantin Aionițoaiei şi colectiv, *„Tratat practic de criminalistică”,* Edit. Carpaţi, Bucureşti 1997.

Sem. II, Modulul II.

A. Psihologia judecăţii (psihologia contradictorialităţii din perspectiva aflării adevărului)

a. 1. Implicaţii psihologice asupra rolului activ al judecătorului în „arbitrarea duelului acuzare-apărare”;
a.2. Psihologia imparţialităţii şi echilibrului;
a.3. Psihologia intimei convingeri;

a.4. Exigențe morale, exigențe profesionale și exigențe legale în deliberarea asupra pricinii: deliberarea - opinia separată (problematica psihologică).

B. Psihologia apărării - Avocatul - personalitate în templul justiției
bl. Talent și vocație în arta avocatului;
b.2. Inteligența în arta avocatului;
b.3. Moral și imoral pe terenul apărării;
b.4. Avocatul profesionist și strateg: persuasiune - sugestie - transparență; comunicare în raporturile interpersonale (manipulare mentală); influențarea convingerii intime; pledoaria (argumentare - persuasiune, talent, improvizație, inspirație, știință).

Activități seminariale: - selectiv adaptabile „on line" —

Seminariile se vor desfășura pe baza: *susținerii de referate* (ex. de teme „Psihologia duelului judiciar acuzare-apărare", „Psihologia intimei convingeri, deliberării și opiniei separate", „Psihologia actului moral și bunei credințe pe terenul apărării -pledoaria între psihologic și rațional între artă și știință" etc); *recenzii în materie; studii de dosare soluționate definitiv; studii de rechizitorii; studii asupra pledoariilor; studiile motivării hotărârilor judecătorești* etc.

Bibliografie obligatorie:

1. Tudorel Butoi și Ioana Teodora Butoi, *„Tratat universitar de psihologie judiciară - teorie și practică "*, Edit. Phobos, București 2004;
2. Iolanda Eminescu, *„Procese judiciare celebre";*
3. I. Manolescu, *„Arta apărării"*
4. Mircea Dușu, *„Dreptul la tăcere "*, Edit. Economică 2005;
5. Mircea Dușu *„Recunoașterea vinovăției și negocierea pedepsei",* Edit. Economică 2005.

Sem. II, Modulul III. Psihologia Comportamentului simulat (matricea infracțională versus matricea morală, tehnica „lie detector" etc.) A. Fundamentarea științifică

a.1. Simptomatica comportamentului simulat (aparent-inaparent) pe terenul duplicității;
a.2. Vinovăția ca atitudine psihică și realitate juridică - matricea infracțională (culpabilizatoare);
a.3. Exprimarea aspectului inaparent în comportamentul simulat (indicatori verbali, motori și fiziologici ai conduitei simulate în expresie aparentă - semnificația și sensul stimulilor declanșatori ai emoției).

B. Tehnica investigației „lie detector"
b. 1. Scurt istoric asupra evoluției detecției comportamentale simulate;
b.2. Investigația poligraf (tactică, tehnică, metodologie);
b.3. Identificarea indiciilor orientativi asupra simulării;
b.4. Interpretarea și evaluarea modificărilor în traseele diagramelor poligraf;
b.5. Concluziile elaborărilor poligraf din perspectiva forței probante,

Activități seminariale: - selectiv adaptabile „ on line" -

Seminariile se vor desfășura pe baza: *susținerii de referate și dezbaterii interactive* (ex. de teme: „Exprimarea comportamentului inaparent (mimico-gesticular) - indici orientativi", „Statutul științific al fundamentării tehnicii poligraf - reactivitatea psihocomportamentală" etc); *vizionarea activităților de teste poligraf* (examinări reale); *studii de diagrame poligraf* (spețe reale); *asimilarea algoritmului de identificare a modificărilor de trasee și evaluarea diagramelor* (spețe reale); *deprinderea interpretării concluziilor rapoartelor de constatare tehnico-științifică poligraf* - testul poligraf probă sau indice orientativ?. După caz, expert invitat

Bibliografie obligatorie:

1. John Reid, Fred Inbau, „ *Truth andDeception"*, Edit. Baltimare, S.U.A. 1996;
2. Tudorel Butoi, *„Crima sub lupa detectorului de minciuni"*, Edit. Mihaela Press, 1998;
3. Tudorel Butoi și Ioana Teodora Butoi, *„Tratat universitar de psihologie jiddiciară - teorie și practică"*, Edit. Phobos, București 2004;
4. Tudorel Butoi, Ioana Teodora Butoi, *„Psihologia interogatoriului judiciar"*, Edit. Enmar, București 2002.

Sem. II, Modului IV. Psihologia detenției penitenciare

2.1. Mediul privativ de libertate - consecințe sociopsihologice -;

2.2. Personalitatea infractorului recidivist;

2.3. Potențialul patogen al mediului privativ de libertate;

2.4. Fenomene sociopsihologice ale mediului privativ de libertate: șocul depunerii; ierarhia și statutul; agresivitatea și violența; frustrarea; agresiunea; teritorialitatea; stresul; violența colectivă; panica - automutilările; refuzul de hrană; suicidul; homosexualitatea etc.

Activități seminariale: - selectiv adaptabile „on line" —

Seminariile se vor desfășura pe baza: *susținerii de referate* (ex. de teme: „Considerații psihologice asupra factorilor stresanți în mediul restrictiv de libertate", „Tipologii comportamentale ale deținuților în mediul privativ de libertate", „Agresivitate și violență în recluziunea penitenciară", „Justiția restaurativă versus justiția retributivă -implicațiile programului de probațiune" etc); *analize de caz* (revolte penitenciare, suicid, evadări etc); *dezbateri interactive; specialist invitat; recenzie de carte.*

Bibliografie obligatorie:

1. Gheorghe Florian, *„Fenomenologia penitenciară"*, Edit. Humanitas, București 2005;
2. Gheorghe Florian, *„Psihologie penitenciară"*, Edit. Humanitas, București 2005;
3. Tudorel Butoi și Ioana Teodora Butoi, *„Tratat universitar de psihologie judiciară - teorie și practică"*, Edit. Phobos, București 2004.

Psihologie judiciară 3

Sem. III. Modulul I. Eroarea judiciară - disfuncții de interpretare și evaluare

3.1.1. Erori judiciare pe terenul dreptului - oportunitatea, realismul și actualitatea temei;

3.1.2. Eroarea judiciară din perspectiva intimei convingeri;
3.1.3. Surse de distorsiune psihologică implicate în erorile judiciare (izvoare şi surse de eroare în demersul judiciar);
3.1.4. Motivul probaţiunii ca sursă de eroare (alterări psihologice survenite în procesul activităţilor mental intelectuale vizând coroborarea probelor) -expertizele (posibilităţi, limite, surse de eroare);
3.1.5. Motivul cercetării judecătoreşti ca sursă de eroare (instanţa vis-a-vis de eroarea judiciară.)

Activităţi seminariale: - selectiv adaptabile „on line" -

Seminariile se vor desfăşura pe baza: *susţinerii de referate* (ex. de teme: „Convingerea intimă, sursă de eroare judiciară", „Proba testimonială, sursă de eroare", „Coroborarea probelor, sursă de eroare" etc); *analize de speţe* (ex. cazul Raoul Villn, afacerea Aslan, cazul Sacco i Vanzetti, afacerea Dreyfus, afacerea Anca, cazul. Rosenberg); *studii de dosare; studii de planşe* - studii de expertize etc- specialist invitat

Bibliografie obligatorie:

1. Tudorel Butoi şi Ioana Teodora Butoi, *„Tratat universitar de psihologie judiciară - teorie şi practică",* Edit. Phobos, Bucureşti 2004;
2. Iolanda Eminescu, *„Procese judiciare celebre ".*

Sem. III, Modulul II. Conduite disfuncţional-dizarmonice psihic (suicid, agresivitate, responsabilitate, discernământ etc.)

3.1. Comportamentul autodistructiv;
3.2. Suicidul în algoritmul suicidaţiei;
3.3. Orientarea heteroagresivă (comportamentul agresiv nediferenţiat - comportamentul agresiv delictual); modele explicative ale conduitei agresive: modelul biologic, modelul psihologic, modelul socio-cultural al comportamentului agresiv;
3.4. Disfuncţionalităţile principalelor procese şi funcţii psihice: tulburările de percepţie, tulburările de memorie, tulburările de gândire, tulburările afectivităţii, tulburările de viaţă etc;
3.5. Posibilităţi, limite şi obiective ale investigaţiei psihologice pe terenul psihologiei judiciare: instrumentul de psihodiagnoză (testul standardizat), metoda Rorschach, testul Szondy, testul Lucher, testul MMPI, testul TAT;
3.6. Investigaţia psihologică în expertiza şi psihologia judiciară: expertiza psihiatrică legală, discernământul şi responsabilitatea în incidenţa judiciară.

Activităţi seminariale: - selectiv adaptabile „on line" -

Seminariile se vor desfăşura pe baza: *susţinerii de referate* (ex. de teme: „Orientarea heteroagresivă pe terenul penalului", „Metode explicative ale conduitelor agresive", „Mecanisme suicidare - personalitatea sinucigaşului", „Potenţialul criminogen al personalităţii paranoide" *etc.),analize de caz,* studiul dosarelor; *studiu de planşe foto* - dublu suicid; *studiul înscrisurilor sinucigaşilor, studiul rechizitoriilor* - disfuncţionalilor agresivi (cauze complexe de omor). – specialist invitat

Bibliografie obligatorie:

1. Tudorel Butoi şi Ioana Teodora Butoi, *„Tratat universitar de psihologie judiciară - teorie şi practica"*, Edit. Phobos, Bucureşti 2004;
2. Tudorel Butoi si colab., *„Sinuciderea un paradox - consideraţii psihosociologice, biomedicale şi juridice"*, Edit. Ştiinţelor medicale, Bucureşti 2002;
2. Gorgos şi colab., *„Dicţionar de psihiatrie "*, Edit. Medicală, Bucureşti 1996.

Ultimele 3 săptămâni consacrate sunt dedicate cercetării şi pregătirii disertaţiei finale precum şi respectiv elaborării disertaţiei.

Oportunităţi în carieră:

Credem că absolvenţii noştri de masterate în specializările: *„ştiinţe penale", „probaţiunea în procesul penal", „psihologie judiciară - victimologie"* vor putea să-şi demonstreze competenţele în materie, prezentând garanţia atuurilor de calitate şi reuşind să treacă examenele încadrărilor ocazionate de concursurile din ce în ce mai exigente organizate în zona magistraturii, poliţiei penitenciarelor, avocaturii, carierei universitare, cercetării ştiinţifice, detectivisticii private etc.

Psihologie judiciară 1

Sem. I
Modulul I

Actul infracțional din perspectivă „exploratorie" (experiența anglosaxonă în materia criminalilor în serie) - exemplificări pe cazuistică specifică infracțiunilor cu mobil sexual

1.1. „Scena crimei" - perspectiva psihologică asupra interpretării comportamentelor umane cu finalitate criminogenă
1.2. Personalitatea făptuitorului și „amprenta" sa psihocomportamentală; analiza conceptelor „profilling-crime" și „serial killer"*[1]/[2]
1.3. Componenta psihologică: motivul și rațiunea infractogenă, sarcinile psihologului criminalist, cooperarea cu specialiștii investigațiilor criminale

A. Ideile pivot în materie:

„Dincolo de identificarea și prelucrarea urmelor materiale descoperite în câmpul faptei - preocupare ce intră predilect în sfera criminalisticii, apreciem că „eforturile anticrim" ale mileniului trei vor fi orientate către interpretarea comportamentelor umane cu finalitate criminogenă" - vezi Tudorel Butoi, Ioana Teodora Butoi, „Tratat universitar de psihologie judiciară" Edit. Phobos, București 2003, pag. 37 si urm. *(Vezi foto 1-5)*

„ Dacă „câmpul faptei" - „locul faptei" expresii consacrate în criminalistica clasică - conduce către materialitatea obiectuală a urmelor clasice (căutate, identificate, fixate, ridicate, prelucrate etc.) apte să permită conturarea probațiunii și identificarea autorilor, noile concepte între care: „scena crimei", „scena del crimen" sau în alt sens „profilling crime", provoacă în direcția acceptării unei realități dinamice în derulare, a secvenfior comportamentale, forțând componenta psihologică a omului legii (procuror, judecător de instrucție, polițist, organ de urmărire penală - în sens larg etc.) să intrepreteze motivațiile, intențiile, habitudinile, raționamentele, logica, sensul, organizarea conduitelor criminogene în ideea conturării profilului psihologic, „amprenta psihocomportamentala" aptă schițării unei galerii de potențiale portrete ale personalității pretabililor incluși în cercurile de bănuiți" - vezi Tudorel Butoi, Ioana Teodora Butoi, „Tratat universitar de psihologie judiciară" Edit. Phobos, București 2003, pag. 37 si urm.

Profesionistul, expert în științe comportamentale - „profiller-ul" în accepțiunea noastră psihologul criminalist (cu dotare nativă obiectivată ulterior în vocație) este chemat ca în virtutea celor sus menționate:

1. să reproducă prin propria-i imaginație împrejurările și acțiunile derulate de făptuitor, oferind organelor de urmărire penală „filmul crimei în dinamica sa";

2. să-și imagineze profilul făptuitorului, oferind organelor de urmărire penală „amprenta sa psihocomportamentală"[3];

3. să anticipeze „comportamentul următor pretabil" contracarând pentru viitor

---

1 Link 1
2 Link2
3 Link 3

„mişcările" autorului prin intuirea versiunilor optime cu grad rezonabil de credibilitate în identificarea acestuia. - vezi Tudorel Butoi, Ioana Teodora Butoi, „Tratat universitar de psihologie judiciară" Edit. Phobos, București 2003, pag. 37 si urm. - Dezvoltați

Crima în serie - ideile pivot în materie:

Definiție: Crima în serie reprezintă suprimarea vieții unor persoane prin uciderea acestora în timp, de la zile la săptămâni sau luni între ele. Aceste pauze de timp între omoruri sunt denumite și ca perioade de „calmare" — detensionare —

- vezi observațiile lui Vernon J Gerberth: „În cazul unui ucigaș psihotic, acesta poate sugera că el ucide din cauză că psihoza lui îl împinge să ucidă, iar în cazul unui ucigaș psihopat, în special un criminal în serie (studiile FBI și experiența personală) acesta ucide pentru că îi place să ucidă". - vezi Tudorel Butoi, Ioana Teodora Butoi, „Tratat universitar de psihologie judiciară" Edit. Phobos, București 2003, pag. 75 si urm.; - dezbateri, referate.

- criminalul în serie simte o mare plăcere în exercitarea puterii și a controlului asupra victimei, incluzând puterea vieții și a morții, actul sexual fiind secundar. El este excitat de cruzimea actului său și frecvent, va tortura victima până la moarte;

- omuciderile unui criminal în serie au tendința să crească pe măsură ce trece timpul. Apare evident faptul că el trebuie să ucidă mult mai des pentru a-și satisface plăcerea pe care o obține săvârșind acest act. Mulți criminali în serie au fost prinși accidental, pe măsură ce deveneau mai îndrăzneți în acțiunile lor și mai indiferenți față de risc. Acest tip de criminal nu se oprește niciodată din ucis, până nu este prins și încarcerat în închisoare pe viață sau executat. Nu există niciun tratament pentru a vindeca un psihopat sexual sadic care devine criminal în serie *(vezi foto 9-10.);*

- în aparență, sunt oameni normali: nici nebuni nici nevrozați, nici bolnavi mintali - în sensul clasic al cuvântului. Shawn Johnson, un psihiatru californian, care a petrecut mai mult de zece ani ca expert în fața tribunalelor este convins de acest fapt. Nimic din comportamentul lor cotidian nu permite diferențierea lor. - vezi Tudorel Butoi, Ioana Teodora Butoi, „Tratat universitar de psihologie judiciară" Edit. Phobos, București 2003, pag. 59/104. - Referate - analize de caz

B. Teme de aprofundat - referate -

– interpretarea psihoexploratorie a „câmpului faptei" - Tratat pag. 38/40. Vezi investigarea omuciderilor de natură sexuală - Vernon J. Gerberth - Practicai Homicide Investigation - tactics, procedures and forensic techniques - Taylor, Francis, London 2005;
– motivul și rațiunea de a ucide (determinarea motivației);
– infractorii organizați (rolul premeditării etc); infractorii dezorganizați (atacul spontan etc);
– violența interpersonală (actul cu viol sau sodomia, devianța orientată către atac, crime în serie etc.)

Tratat pag. 44/47

Consultați www.psiho-crime.ro și descărcați cele două texte

C. Probleme de drept comparat - interdisciplinaritatea psihologiei cu dreptul în definirea elementelor constitutive ale infracțiunii

În definirea dreptului românesc, comportamentele umane cu finalitate criminogenă se obiectivează în instituția infracțiunii ale cărei părți constitutive sunt:

1. prevederea legală ;
2. vinovăţia;
3. pericolul social.

În justiţia penală S.U.A.[1] - elementele constitutive ale infracţiunii sunt satisfăcute de şapte trăsături definitorii (regăsite de altfel în accepţiuni quasisimilare şi în analiza infracţiunii în accepţiunea C. pen. Românesc):

1. vătămarea;
2. legalitatea;
3. actus reus;
4. mens rea;
5. cauzele;
6. concursul de împrejurări;
7. pedeapsa.

Vis-a-vis de care, într-o redare succintă, vom reţine următoarele:

Vătămarea - pentru ca infracţiunea să existe trebuie să fie îndeplinite nişte consecinţe externe sau daune, de aceea, de exemplu gândul la comiterea unei infracţiuni sau stare de nervozitate îndeajuns de accentuată pentru a putea motiva o infracţiune, fără a acţiona însă pe baza gândurilor sau furiei, nu reprezintă o infracţiune;

Legalitatea - elementul legalităţii are două aspecte: Mai întâi, vătămarea trebuie interzisă legal pentru a considera un comportament ca fiind infracţiune. Prin urmare, o serie de comportamente umane, fapte, se pot situa în afara moralei, eticii sau obiceiurilor pământului (cutumelor), fiind aşadar considerate „greşite", dar aceste încălcări nu reprezintă infracţiuni decât dacă sunt interzise prin legea penală. În al doilea rând, o lege penală nu trebuie să fie retroactivă sau „ex post facto". O lege „ex post facto" (1) prevede ca fiind penal, „un act care la momentul comiterii nu era reglementat ca ilegal, (2) creşte pedeapsa pentru o infracţiune după ce a fost comisă, sau (3) alterează regulile mărturiei într-un caz particular după ce infracţiunea a fost comisă" (vezi art. I secţiunea 10.1 din Constituţia S.U. A., care interzice existenţa legilor „post facto");

Actus reus - Termenul latin „actus reus" se referă la comportamentul penal - în mod specific la acţiunea sau inacţiunea intenţionată sau neglijentă (negândită), din punct de vedere penal, care cauzează o vătămare. Este important de evidenţiat faptul că infracţiunea implică nu numai lucrurile pe care oamenii le-au făcut, ci şi lucruri pe care nu le-au făcut. Cu alte cuvinte, dacă oamenii nu acţionează în situaţii în care legea cere acest lucru, atunci comit infracţiuni.

Mens rea - Termenul latin „mens rea" se referă la intenţia criminală sau la o stare mentală vinovată. Reprezintă aspectul mental al infracţiunii sau inacţiunea intenţionată sau cu un scop, iar nu la accidente. Totuşi, în practică, acţiunile negândite sau neglijenţa, pot fi penale. Neglijenţa este nereuşita în luarea de măsuri rezonabile pentru a preveni vătămarea.

În unele cazuri, infractorilor le lipseşte capacitatea (denumită uneori competenţă) pentru a forma „mens rea". Dacă le lipseşte această capacitate, nu vor fi făcuţi respon-

---

1 Robert M. Bolim, Keith N. Haley, *justiţia penală - o viziune asupra modelului american"* - edit. Expert, pag. 40/51 -*lectura obligatorie - cu test de verificare „ on line "*

sabili pentru comportamentul lor criminal. Dacă au o capacitate diminuată de a forma „mens rea" atunci aceştia vor fi consideraţi responsabili, dar intr-o măsură mai mică. în alte cazuri, infractorii care au capacitatea de a forma „mens rea" nu sunt făcuţi responsabili intr-o mai mică măsură dacă nu aveau „mens rea" când au acţionat ori au existat circumstanţe atenuante atunci când au acţionat cu „mens rea".

(Vezi în acest sens op. cit. pag. 44/49 - lectură obligatorie cu referate în materie - comentarii pe analiză de speţă „M'Naghten's Case" - în esenţă în S.U.A. operează „apărările legale privind responsabilitatea penală" - un infractor nu este considerat responsabil sau este considerat responsabil intr-o mai mică măsură pentru o infracţiune, dacă de exemplu: (1) a acţionat sub constrângere, (2) e minor, (3) nu era în deplinătatea facultăţilor mentale, (4) a acţionat în legitimă apărare sau pentru apărarea unei a treia părţi, (5) a fost atras în cursă, sau (6) a acţionat sub imperiul necesităţii - similar în dreptul românesc „cauzele care înlătură caracterul penal al faptei".)

Cauzele - un al cincilea element ideal legal al infracţiunii este cauza, sau o relaţie cauzală între vătămarea interzisă din punct de vedere legal şi „actus reus". Cu alte cuvinte, actul criminal trebuie să ducă direct la vătămare fără o întârziere prea mare.

Concursul de împrejurări - în mod ideal, pentru ca un comportament să fie considerat infracţiune, trebuie să existe convergenţă între „actus reus" şi „mens rea". Cu alte cuvinte, comportamentul criminal şi intenţia criminală trebuie să apară împreună.

Pedeapsa - ultimul dintre elementele ideale legale ale unei infracţiuni este pedeapsa. Pentru ca un comportament să fie considerat o infracţiune, trebuie să existe o prevedere legală privind pedeapsa sau cel puţin o ameninţare cu pedepsirea, o lege nu poate fi impusă şi, ca urmare, nu este o lege penală.

Activităţi seminariale: -parţial adaptabile „on line"

Seminariile se vor desfăşura pe baza: *susţinerii de referate* (ex. de teme: „Moduri de operare şi comportamente criminogene la tipul de criminal dezorganizat", „Profil de personalitate caracteristic făptuitorului de tip organizat", „Indici orientativi şi aspecte practice vizând amprenta psihocomportamentală a criminalilor în serie" etc); *literari practice* (ex.: Analiza modurilor de operare „acţiunea şapte T" - cazuri de tâlhării în locuinţe, Bucureşti 1986 (urmate de două omoruri) - Să se identifice datele caracteristice şi să se stabilească profilul de personalitate al tâlharilor în serie; - Să se identifice urmele şi să se sugereze ipoteze cu grad ridicat de identificare a făptuitorilor); *vizionări de casete video din spețe reale soluționate definitiv; analize de dosare* (studiul declaraţiilor, proceselor verbale, confruntărilor etc.) - identificarea aspectelor psihologice intrinseci elaborării planurilor şi strategiilor poligraf; *studiul planşelor foto, schiţelor şi a altor activităţi de interes operativ în cauze.*- valorificarea arhivei personale a prof.univ.dr. Tudorel Butoi. — aprofundarea tehnicilor profiling -

Asociația criminaliștilor din România
Investigația criminalistică a locului faptei
Profiling-ul criminal în investigațiile criminalistice[1]

1. Considerați introductive

1.1. Privire asupra valorii probante

Metodele de elaborare a *profilului infracțional (criminal profiling)* au fost îmbrățișate ca metode științifice,ale investigațiilor penale, în multe state americane și vest europene, acestea neavând, însek valoare probantă în accepțiunea procesual-penală[2].

În România, investigația de *tip profiling* nu a fost adoptată strict în termenii aceștia (deși este folosită), iar din punct de vedere legal, aceasta nu se află printre mijloacele de probă, limitativ prevăzute, în dispozițiile art. 64 C. pr. pen.

Astfel, apreciem că *profiling-ul* se află în aceeași situație ca și testarea sincerității cu ajutorul tehnicilor de tip poligraf, atât din punct de vedere al aplicabilității în cadrul investigației criminalistice, cât și din punct de vedere al admisibilității sale ca mijloc de probă.

Fără a diminua importanța admisibilității expertizei de *tip profiling* drept mijloc de probă, în scopul completării paletei probatorii, apreciem că este important să fie cunoscută relevanța acestui gen de investigație, iar nu în ultimul rând, valoarea acesteia raportat la posibilitatea aflării adevărului sau, din contră, la prejudicierea acestuia. Față de un posibil impact al expertului *(profiler)* care întocmește *profilul infracțional,* asupra unui caz aflat în fază de urmărire penală, precum și posibilitatea unor evaluări subiective ale acestuia, în măsură să conducă investigațiile pe un curs eronat, este necesară crearea unor standarde de apreciere atât a experților profileri, cât și de stabilire a (semnificației și greutății) expertizei lor pentru identificarea infractorilor.

În vederea aplicării corecte și a utilizării expertizei profilerilor, în special în cazuri deosebit de grave, unele state au înființat și dezvoltat departamente speciale care se ocupă atât cu cercetarea și crearea unor metode speciale de realizare a profilului infractorilor, cât și cu pregătirea personalului de specialitate, capabil să conducă investigații complexe de *tip profiling.*

Astfel, în S.U.A. a fost creat, de către agenții FBI, încă din anul 1950, un centru important de cercetare și dezvoltare a*profiling-ului* numit *Investigative Support Unit.*

National Center for the Analysis of Violent Crime din S.U.A., aflat în compunerea *Critical Incident Response Group (Grupul de Răspuns în Situații de Criză),* a format o largă bază de date, care cuprinde informații obținute prin intervievarea infractorilor condamnați, informații necesare *profiling-ului.*

În Europa, INTERPOL-ul a înființat, în anul 1993, o unitate de analiză a infracțiunilor numită *Analytical Criminal Intelligence Unit* (ACIU), prin intermediul căreia se asigură asistență statelor membre, în domeniul combaterii infracționalității. ACIU evaluează

---

1 Link 5

2 **Wisconsin versus Peter Kupaza,** este primul caz cunoscut în care, în cadrul unui proces, s-a permis unui profiler sa-și ofere expertiza. Peter Kupaza a fost acuzat de uciderea și apoi dezmembrarea verișoarei sale în vârstă de 25 de ani, Mwivano Mwambaski Kupaza. în iulie 1999. A se vedea, *State of Wisconsin v. Peter Kupaza, Case No. OO-Cf-26.*

dimensiunea și natura diverselor activități infracționale, inclusiv cele ale grupurilor criminale organizate, sau ale criminalilor în serie, introducând totodată structuri, metode și tehnici destinate efectuării unei analize complexe a fenomenului infracțional.

1.2. Precizări de ordin terminologic.

În literatura de specialitate, termenul *„criminal profiling"*[1] este folosit într-o accepțiune largă: profilul comportamental, statistic și geografic, profilul locului infracțiunii, profilul psihologic al participanților la acțiunea infracțională etc. Până în prezent nu există o definiție unanim acceptată termenului de *criminal profiling.*

Specialistul în realizarea profilului criminal (profiler-ul) este descris ca fiind o persoană care furnizează anchetatorilor unele informații particularizate la un anume tip de individ care a putut comite o infracțiune certă[2]. *Profiling-ul* este, după cum îl definesc unii autori, o tehnică de determinare a personalității și a caracteristicilor comportamentale ale unui individ , ținându-se cont de trecutul infracțional al acestuia, de tipuri variate de personalități ale unor infractori care comit fapte similare[3].

În esență, elaborarea profilului apare ca fiind un instrument de investigare viabil și important, pe care organele de urmărire penală îl pot utiliza în special în confruntarea lor cu cazuri dificile. După cum au demonstrat statisticile, cazurle care au avut cel mai mare beneficiu de pe urma folosirii expertizei profilerilor, sunt cele în care făptuitorii au prezentat disfuncții mentale, emoționale, ori de personalitate[4].

Trebuie precizat că rezultatul elaborării profilului unui infractor nu îl constituie nici numele și nici portretul robot al acestuia. Este mai degrabă un fel de etichetă psihologică care se aplică făptuitorului și care cuprinde o descriere a personalității acestuia. Această descriere include, vârsta, sexul, etnia, trăsături fizice - de tipul desfigurărilor, greutate, înălțime, ocupație, pregătirea profesională, starea civilă, tipul de locuință cel mai probabil în care locuiește, tipul de mașină pe care ar putea să o conducă, tulburări comportamentale, eventuale defecte de vorbire, sau dificultăți în relații cu alte persoane.

Evaluările de tip *profiling* sunt utilizate în două etape distincte ale procesului penal[5]:

---

1 în acest sens a se vedea următoarele lucrări: **MacKay, R,** *Geographic profiling: A new tool for law enforcement,* în *The Police Chief* December 1999. 51-59; **LeBeau, J.L.** *Four case studies illustrating the spatial-temporal analysis of serial rapists,* în *Police studies* nr. 15, 1992, p. 124-145; **Helms, D.,** *The use of dynamic spatio-temporal analytical techniques to resolve emergent crime series.* Lucrare prezentată la conferința *Crime Mapping* organizată de Research Center, Orlando, FL.. dec. 1999; **Gabor, T.,** & **Gottheil, E.** *Offender characteristics and spațial mobility; An empirical study and some policy implications,* în *Canadian Journal of Criminology,* nr. 26, 1984, p. 267-281; **Brantingham, P. L., & Brantingham, P. J.,** *Criminality of place: Crime generators and crime attr actors.* European Journal on Criminal Policy and Research: Crime Environments and Situational Prevention 3(3), 1995, **p.** 5-26;

2 **Holmes,** *ProfdingVviolent Crimes.An Investigative Tool,* Sage Publication. Thousand Oaks. 1996. p. 5:

3 **Ressler. R.,** *CriminalPprofiling from Crime Scene Analysis,* în *Behavioral Sciences and the Law,* **nr. 4** 1986, ,p.401-405;

4 **Pinizzotto, A. J., Finkel, N.J.,** *Criminal personality profiling: An outcome and process study,* în *Law and Human Behaxnor,* nr. 14, 1990, p.215-234

5 **Brent Turvey,** *Criminal Profiling: An Introduction to Behavioral Evidence Analysis,* în *Academic Press,* San Diego, 1999; **Turvey, B.,** *The Role of Criminal Profiling în the Development of Trial Strategy,* în *Knowledge Solutions Library, Electronic Publication,* nov., 1997

1. Faza de urmărire penală. în această fază, scopul *profiling-ului* este acela de a: reduce cercul suspecților; acorda asistență în determinarea legăturilor ce pot exista cu alte infracțiuni; oferirea organelor de anchetă a unor strategii viabile în efectuarea investigațiilor.

2. Faza de judecată. Instanța poate fi ajutată, la rândul său, să înțeleagă și să interpreteze mai bine cauzele care au determinat comportamentul infracțional.

2. Metode științifice de elaborare a profilului infractorului[1]

2.1. Metoda FBI: Analiza locului infracțiunii (Crime Scene Analysis)

1. Strategia FBI constă în efectuarea unei evaluări formate din șase trepte, care, coroborate, conturează profilul făptuitorului:

2. Profiling inputs (culegerea și evaluarea datelor primare). Această primă treaptă este deosebit de importantă, fiind baza celorlalte trepte și a întregului proces de elaborare a profilului infracțional. Orice informație incompletă sau greșit documentată, în această etapă determină o abordare eronată a investigației ulterioare. Astfel, cercetarea la fața locului, cu toate elementele sale tactice și metodologice, specifice fiecărui tip de infracțiune, urmată de evaluarea rezultatelor acestei cercetări, reprezintă fondul prezentei etape;

3. Decision Process Models (modele de sistematizare a datelor). Cea de a doua treaptă implică încadrarea tuturor informațiilor, adunate în etapa anterioară, intr-un tipar logic. în această fază, se poate determina, de asemenea, dacă infracțiunea în speță face parte dintr-o serie de infracțiuni săvârșite de același făptuitor;

4. Crime Assessement (interpretarea sistematică a activității infracționale). În această etapă se folosesc elementele stabilite în treapta anterioară, pentru a se determina ce s-a întâmplat, în ce ordine, precum și ce rol a avut în cadrul evenimentului infracțional fiecare persoană participantă, obiect, etc. Astfel, se va executa o reconstituire, pe secvențe, a evenimentelor și a comportamentului, atât al victimei, cât și al agresorului;

5. The Criminal Profite (determinarea profilului infractorului). Această etapă constă în acumularea de date cu privire la mediul din care provine fdăptuitorul, nivelul de educație și cultură, caracteristicile fizice și de comportament ale acestuia. Datele servesc la stabilirea celei mai adecvate conduite de identificare, reținere și interogare a făptuitorului;

6. The Investigatoin (investigația propriu-zisă). O dată realizat profilul infractorului, acesta este pus la dispoziția organelor de anchetă în scopul includerii lui în strategia de investigație a cazului. Profilul nu este definitiv, el putând suferi modificări, în cazul în care ancheta nu conduce spre identificarea niciunui suspect, ori dacă pe parcursul cercetărilor sunt descoperite noi elemente;

7. The Apprehension (compararea cu profilul psihologic al suspectului identificat). În cadrul acestei trepte sunt comparate caracteristicile suspectului cu profilul execu-

---

1 A se vedea, **Wayne Petherick,** *Criminal profiling,* în *Courtroom Television Network LLC,* 2003; **Douglas, Ressler, Burgess and Hartman;** *Criminal profiling from crime sene analysis,* în *Behavioral Sciences and theLaw. 4 (1986),* p. 401-426

tat înainte de identificarea ca atare. De multe ori această comparare sau verificare nu poate fi realizată datorită nedescoperirii făptuitorului.

Metoda Canter: Investigative Psychology-IP (Psihologie investigativă)

Cercetările efectuate pentru elaborarea acestei metode au fost începute în anul 1985 în Anglia, de către David Canter. El a fost solicitat de către Scotland Yard să încerce a integra conceptele psihologice în tehnica de investigare.

Canter a dezvoltat o metodă similară celei utilizate de către FBI, bazată pe date statistice, cu deosebire că metoda investigării psihologice (IP) a creat o bază de date pe care o alimentează în permanență cu noi date rezultate din cercetarea populației infracționale.

Orice individ care suferă o condamnare este studiat, încadrat în grupuri de infractori delimitate în funcție de diverse caracteristici, de profilul psihologic, de modul de operare. în cazul existenței unei fapte cu autori necunoscuți, datele infracțiunii sunt comparate cu cele are grupurilor de referință existente în evidențe. Urmare a acestei comparații se efectuează o listă care va cuprinde caracteristicile cele mai probabile ale agresorului necunoscut, deduse din asemănările cu un grup de agresori cunoscuți.

Metoda are la bază interacțiunea dintre victimă şi agresor, incadrându-se intr-un tipar format din cinci elemente: coerența interpersonală *(interpersonal coherence),* semnificația timpului şi locului infracțiunii *(significance of time and place),* caracteristicile infracționale *(criminal characteristics),* cazier *(criminal career),* alertă criminalistică *(forensic awreness).*

1. **Coerența interpersonală în comportamentul social** *(Interpersonal coherence)* Aceasta *vizează* posibilitatea existenței unei legături între variațiile de comportament din activitatea infracțională şi variațiile din activitatea non-criminală, a modului în care făptuitorul interacționează cu alte persoane în relațiile sale sociale. S-a constatat că infractorii relaționează cu victimele intr-un mod similar celui în care relaționează cu persoanele din mediul său social;
2. **Determinarea momentului şi locului infracțiunii** *(Signifiance of time and place).* Prin aceasta se oferă anchetatorului informații cu privire la zona şi spațiul în care locuieşte agresorul. De cele mai multe ori făptuitorul îşi alege cu grijă locul şi timpul în care va comite infracțiunea. Un anume loc şi un anume timp pare să fie foarte important pentru anumiți infractori, ceea ce conduce spre o posibilă reprezentare a locurilor din jurul spațiului de acțiune şi a orelor prielnice desfăşurării actelor criminale premeditate de acesta. Timpul şi locul de acțiune pot furniza date despre perspicacitatea individului, despre programul de lucru şi viața personală.

David Canter a dezvoltat şi o teorie a comportamentului agresorului, pornind de la psihologia mediului. Teoria cuprinde două modele de comportament ale făptuitorului:

- primul model îl reprezintă infractorul care pleacă, pentru scurt timp, din spaţiul său de habitare pentru a comite infracțiunea;
- al doilea model; îl reprezintă acel infractor navetist, care călătoreşte o oarecare distanță față de locuința sa înainte de a se angaja intr-o activitate infracțională.

3. Caracteristicile infracționale *(Criminal caracteristics).* Această modalitate de evaluare permite *profilerilor* să dezvolte sisteme şi subsisteme de clasificare a infrac-

torilor, ca făcând parte dintr-o anumită tipologie, care să furnizeze anchetatorilor caracteristicile cele mai probabile care îi definesc pe aceştia;

4. Trecutul infracțional *(Criminal career).* Stabilirea antecedentelor penale constituie, intr-o pre-analiză necesară aprofundării ultimului concept;

5. Alerta criminalistică *(Forensic awareness[1]).* Se referă la cunoştințele infractorului cu privire la posibilitățile tehnice de investigare, astfel încât acesta să încerce, de exemplu, evitarea identificării sale pe baza urmelor lăsate în câmpul infracțional. O evaluare a trecutului infracțional al făptuitorului poate indica „aptitudinea" acestuia în săvârşirea unui anume tip de infracțiune. De asemenea, informațiile cu privire la un anume comportament al agresorului la fața locului reduce gama suspecților, excluzându-i pe cei care, în trecut, nu au săvârşit respectivul tip de infracțiuni.

Metoda Turvey. Behavioural Evidence Analysis - BEA (Analiza probelor comportamentale)

Metoda a fost elaborată relativ recent de către profiler-ul american Brent Turvey, ca urmare a problemelor pe care le-a întâmpinat de-a lungul carierei sale. Fără a utiliza referințele statistice ale unui grup pentru creearea profilului unui infractor, metoda BEA încearcă să acopere părțile vulnerabile ale celorlalte metode, utilizând toate urmele, mijloacele materiale de probă descoperite la locul infracțiunii, comportamentul agresorului şi caracteristicile victimei.

Astfel, Turvey afirmă că BEA constă în analizarea infracțiunii în 4 etape distincte: *Equivocal Forensic Analysis* (analize criminalistice echivoce), *Victimology* (victimologie), *Crime Scene Characteristics* (caracteristicile locului faptei), *Offender Characteristics* (caracteristicile infractorului).

- **Analize criminalistice echivoce** *(Equivocal Forensic Analysis).* În această etapă se procedează la analizarea şi evaluarea tuturor mijloacelor materiale de probă. Aceasta este faza în care se efectuează cercetarea ştiințifică a tuturor materialelor ridicate de la locul infracțiunii, denumită EFA pentru a se evidenția importanța posibilităților multiple de identificare sau interpretare a probelor;
- **Stabilirea profilului victimei** *(Victimology).* Prin acest profil se pot obține date referitoare la identitatea făptuitorului. Este creată o fişă a victimei în care sunt cuprinse date cum ar fi: identitatea, sexul, cetățenia, originea etnică, caracteristici fizice, stare civilă, profesie, vârstă, greutate etc. Toate datele înscrise în respectiva fişă pot forma o imagine cu privire la motivul, preferințele, tipul de victimă pe care îl vizează agresorul şi chiar la semnalmentele sale;
- **Caracteristicile locului faptei** *(Crime Scene Characteristics).* Sunt determinați factori ce individualizează locul infracțiunii, urmând ca, apoi, aceştia să fie comparați cu locurile în care s-au săvârşit alte infracțiuni similare, pentru a se determina o eventuală legătură între ele. Legăturile care se stabilesc pot conduce spre acelaşi făptuitor. De exemplu, se va stabili amplasarea locului infracțiunii, dacă se află în spațiu închis ori deschis, în mediu urban sau rural, precum şi particularitățile respectivului spațiu;

---

1 *Forensic awareness* = cultură criminalistică; nivel de informare; grad de cunoaştere a metodelor de investigație criminalistică.

- **Caracteristicile infractorului** *(Offender Charecteristics).* Este ultima etapă a acestei metode, în care se elaborează efectiv profilul infractorului. În cadrul acestui proces, analizele rezultate din celelalte trei etape sunt folosite pentru schițarea în formă brută, nefinisată, a caracterului persoanei făptuitorului.

3. Forme logice de raționament în elaborarea profilului infractorului.

În esență, este vorba de **logica inductivă** vs. **logica deductivă** în elaborarea profilului psihologic al infractorului. Profilul infractorului - ca analiză a comportamentului și personalității- implică o abordare logică, diferită în funcție de tipul argumentelor la care se apelează pentru evaluare. Astfel, argumente, ca elemente de studiu ale logicii, pot fi împărțite în două tipuri distincte, în funcție de modul în care premisele lor suportă concluziile: inductive și deductive.

3.1. Profilul inductiv

Intr-o evaluare inductivă, premisele nu pretind să dea soluții definitive pentru concluzii, ci numai pun la dispoziție un suport pentru acestea. Logica inductivă permite generalizarea, care nu este în mod necesar corectă, având la bază analize statistice. Profilul inductiv este generalzat pentru un infractor, pornindu-se de la comportamentul și caracteristicile pe care le au alți infractori care au fost studiați în trecut.

Profilul inductiv presupune că infractorii au motivații similare, în situații similare. Această presupunere a fost combătută, considerându-se de către unii analiști că nimeni nu acționează fără o motivație, iar această motivație trebuie să fie unică, individualizată pentru fiecare infractor[1]. S-a apreciat că numai printr-o verificare secvențială a comportamentului se poate determina motivația făptuitorului și deciziile pe care acesta le-a luat la locul infracțiunii.

Datele utilizate curent pentru efectuarea statisticilor destinate și elaborarea profilului inductiv sunt obținute din trei surse: studiile efectuate asupra populației aflate în detenție; experiența practică a investigatorilor, sursele publice, inclusiv media.

Profilul inductiv poate fi elaborat cu ușurință, în termen scurt și fără a fi necesar a se apela la personal de specialitate. Deși prezintă avantajul ușurinței și rapidității, profilul inductiv a fost criticat pentru că apelează la o populație limitată ca număr de infractori cunoscuți, extinzând datele obținute de la aceștia la persoanele nevinovate[2].

3.2. Profilul deductiv

Argumentele deductive furnizează temeiuri de netăgăduit pentru concluzii, având ca obiectiv primar clarificarea relației dintre premise și concluzii

Profilul deductiv este rezultatul exclusiv al examinării corecte a urmelor descoperite în urma cercetării scenei infracțiunii, a expertizelor criminalistice, urmate de o analiză a caracteristicilor locului infracțiunii și cele ale victimei. Din analiza acestor

---

1 A se vedea, **Gerberth V.,** *Practicai Homicide Investigation,* în *CRC Press,* Boca Raton. 1997, p. 729-748.

2 **Turvey, B.,** *Deductive criminal Profiling: Comparing Applied Methodologies Between Inductive and Deductive Criminal Profiling Tehniques,* în *Knowledge Solutions Library, Electronic Publication,* ian. 1998; **Canter, D.,** *Identifying the residential location ofrapists,* în *Journal of Forensic Science Society,* nr. 34(3), p. 169-175, 1994; **Rossmo, K.,** *Geographic Profiling,* în *Offender Profiling-Theory, Research, and Practice,* John Wihvy & Sons, NY, 1997, p. 159-176.

caracteristici este dedus profilul unui individ care ar fi putut comite acea infracţiune cu acea victimă, în condiţiile proprii acelui loc al infracţiunii.

Din această perspectivă, caracteristicile şi comportamentul infractorului pot fi deduse din mai multe categorii de informaţii, clasificate după cum urmează:

1. *Mijloacele materiale de probă.* Un profiler trebuie să analizeze toate probele ridicate de la faţa locului, pentru a se asigura că acestea susţin în mod corect particularităţile locului infracţiunii şi caracteristicile comportamentale ale participanţilor la acţiunea infracţională;
2. *Caracteristicile locului faptei* sunt stabilite după ce s-a efectuat o evaluare completă a mijloacelor materiale de probă. Aceste caracteristici sunt determinate individual şi analizate după cum s-au desfăşurat, în ordine cronologică. Această analiză poate conduce spre concluzii referitoare la mobilul şi scopul infractorului şi la modul său de operare;
3. *Caracteristicile victimei.* Studierea caracteristicilor victimei, crearea unui profil al acesteia, este parte a procesului de elaborare a profilului agresorului. Profilul deductiv implică utilizarea unui personal de specialitate, cu experienţă în cercetarea locului infracţiunii, interpretarea analizelor de laborator şi cunoştinţe în domeniul psihologiei. *Profilerul* trebuie să stabilească un comportament unic al infractorului, prin trecerea de la un set universal de caracteristici ale unui suspect, la caracteristicile proprii unui anumit individ.

Modalităţile de elaborare a profiling-ului, enumerate mai sus, pot fi utilizate ca atare, ori pot fi adaptate de către anchetatori în funcţie de necesităţile şi specificul cazului investigat, fără a exista o regulă de folosire expresă a unei anumite metode intr-un anume tip de caz.

Profilerii sunt chemaţi să stabilească - tară a aborda o judecată morală - modul în care funcţionează mecanismele care stau la baza comportamentului antisocial al infractorului.

Fără a încerca să emitem o judecată de valoare definitivă asupra problemei, considerăm că, pentru moment, investigaţia de *tip profiling* se află în ascensiune spre câştigarea unui loc bine stabilit, eficient şi incontestabil, de investigare, desigur având un caracter extrajudiciar (nici în Statele Unite nu este mijloc de probă care serveşte la aflarea adevărului). Prin aceasta, fapte cu autori necunoscuţi ar putea fi mai repede rezolvate, identificarea şi prinderea faptuitorului(-lor) permiţând şi o evaluare comparativă între profilul criminal realizat anterior reţinerii suspectului şi cel după arestarea sa. Totodată, este posibilă şi o evaluare comparativă între profilul criminal, realizat anterior reţinerii suspectului şi cel efectuat după arestarea sa.

Dr. Butoi consideră[1] că: „tehnica *profiler* este în fapt, un algoritm operaţional care presupune procedura de prelucrare şi evaluare exploratorie a datelor câmpului faptei ca expresie a reflectării personalităţii făptuitorului (vezi tipologia infracţională) -amprentă psihocomportamentală - în logica derulării *scenei crimei* şi care prin raportarea la modurile de operare cu grad înalt de repetabilitate să conducă la ipoteze şi versiuni rezonabile atât cu privire la anticiparea viitoarelor crime cât şi mai ales, la includerea în cercurile de bănuiţi a făptuitorilor pretabili".

---

1 Link6;

Vom vorbi aşadar de *identificarea autorilor* din perspectiva identificării si evaluării probabilistice a prezenţei aceleiaşi „amprente comportamentale" a făptuitorilor pe care căutăm s-o descoperim ulterior în faptele similare rămase cu autori necunoscuţi.[1]

Bibliografie obligatorie:

1. Vernon J. Gerberth. *„Practicai Homicide Investigation, tactics, procedures and forensic techniques",* Taylor-Francisc Group, New-York 2006, cpt. Criminal personality profiling";
2. Tudorel Butoi, *„Criminali în serie -psihanaliza crimei",* Edit. Phobos, Bucureşti, 2004,
3. Tudorel Butoi, *„Femei ucigaşe",* Edit. Phobos, Bucureşti, 2001;
4. Tudorel Butoi, Ioana Teodora Butoi, *„ Tratat universitar de psihologie judiciară -teorie şi practică",* Edit. Phobos, Bucureşti, 2004;
5. On line - Link - articolul extrem de documentat al reputaţilor criminalişti prof. univ. dr. Emilian Stancu şi drd. Gabriela Matei - procuror criminalist -;
6. On line - Link - Def. finală în materie de tehnică profiler - opinie de specialitate.

1 În accepţiunea românească vezi **cazul Sîrcă** - identificat prin exploatarea *modului de operare.* – vezi opera reputatului criminalist român Conntantin Ţurai – „Enigmele unor amprente" -

Sinoptic operativ-explicativ în identificarea, capturarea și probarea faptelor comise de psihopații sexuali
- criminali în serie -

Fascinația de care se „bucura" din ce în ce mai mult personalitatea psihopatică a *serial killer-ului* în spațiul investigației științifice pe de o parte, cât și încurajatoarele încercări în materia *profiler* a unor talentați psihologi și criminaliști, pe de altă parte, ne fac să trecem în revistă într-o abordare sintetică, o serie de opinii de specialitate cu suport în propriile noastre experiențe[1] confirmate în parte de literatura criminologică anglo-saxonă[2].

1. Explicații etiologice de natură psihanalitică în motivația criminală la *serial killer.*

Opiniind pentru definirea crimei în serie ca „reprezentând uciderea de victime disparate în timp, de la zile, săptămâni sau chiar luni între ele, comise relativ cu același mod de operare și de către același autor în funcție de determinările pulsionale imprevizibile ale dicteului său generic activate conjunctural", vom considera că:

a) Procesul repetitiv este posibil a fi explicat la criminalii în serie prin defectarea instinctualității de tip sexual în sensul formării unui mecanism repetitiv (bioinstinctual), hormonal constituțional, care presează ciclic, determinând tensional orientarea sexuală catharsică în direcția violului cu suprimarea vieții și pe care episodic, psihopatul sexual, **deși o conștientizează critic, nu o poate controla, deturna sau stăpâni** (motiv pentru care faptele sale sunt săvârșite cu intenție directă, prevederea rezultatelor socialmente periculoase, facându-1 deplin responsabil).

În sprijinul acestor realități constatate de noi cu prilejul propriilor noastre investigații, găsim excelentă exemplificarea autorilor americani Robert K Ressler și Tom Shachtman care în lucrarea mai jos citată se referă la mesajul disperat al criminalului în serie Williams Heirenes, student al Universității din Chicago, care cu rujul uneia dintre victime, scrisese pe o oglindă: „Pentru numele lui Dumnezeu, arestați-mă până nu mă apucă din nou. Nu mă pot abține!" Cât tragism! (op.cit.pag. 29).

b) înțelegerea motivației criminale și mai ales orientarea predictivă (din păcate nu și cu certitudine previzibilă) este totuși extrem de utilă în identificarea și capturarea urgentă a *serial killer-i*lor înainte ca aceștia să o comită din nou.

De aici importanța de excepție a identificării amprentei psihocomportamentale[3] în baza căreia se desprinde știința și arta în materie căci, din experiențe proprii confirmate integral de școala anglosaxonă, o mare parte a efortului trebuie canalizat spre înțelegerea

---

1 Vezi experiența psihologului criminalist în cabinetele Poliției Capitalei, 1984/2000 - investigațiile psihologice ale autorului asupra criminalilor în serie Puia, Stroe, Pascu etc, iar în extenso studiile de specialitate *Criminali în serie - psihologia crimei - serial killer, profiler, psihopatul sexual pe terenul criminalității* și *Psihanaliza crimei - Femeia asasin;*

2 **Lane B., Gregg W.** - *Enciclopedia ucigașilor în serie,* RAO International Publishing Company. 1996; **Ressler Robert, Sihachtman Tom** - *Vânător de ucigași,* Edit. Press, Buc, 1993; **Vernon Gerbert** -Lieutenant Commander Retd.). New York City Police Department - *Practicai Hommicide Investigation; tactics, procedure andforensic techniques (Third Edition);*

3 Vezi dr. Criminalist Nicolae Zamfirescu - Cercul de psihocriminalistică *G-ral. Dumitru Ceacanica* -Râmnicu Vâlcea; și lucrările sale în materie.

motivației criminalului pentru că „cei care ucid pentru bani se deosebesc fundamental de ceilalți asasini. Ucigașii și violatorii nu caută profitul, ei caută dimpotrivă, un fel de plăcere perversă fără doar și poate, dar pe care am putea să o înțelegem..." (op.cit.pag. 45).

c) **Un *serial killer* este permanent motivat (se află sub presiune tensională orientată sexual) de frustrație repetitivă, el rămâne mereu în deficit catharsic insuficient pentru ca, de fiecare dată, crima cea mai recent finalizată nu reușește să-i satisfacă în întregime fantasmele - acest „deficit hedonic" retensionează relația individului în sfera sexual motivațională, în sensul că, din acest moment acesta proiectează o nouă faptă, jocul fantasmelor fiind orientat către obținerea , de această dată - în proiecția sa - a catharsisului deplin).** Exemplu: „La naiba, am omorât-o prea repede. Nici nu am avut timp să profit. Trebuia să o torturez mai mult, altfel ar fi trebuit să fac, trebuia să o sodomizez...etc." cultivat de asemenea gânduri ucigașul își anticipează deja următoarea victimă, care de această dată va fi perfectă, (și așa mai departe...op.cit.pag. 41) nimic altceva, ca și fapt constatat de noi, decât perpetua și mereu iluzoria proiecție a făptuitorului *serial killer,* de a-și apropia realitatea criminală de propriile-i fantasme.

2. Profil de personalitate și mod de operare la *serial killer-ul de tip organizat* (de regulă psihopat sexual - crime comise cu premeditare)

- capacitate de adaptare și improvizație excelente (de regulă având un QI peste medie);
- posedă joc actoricesc (în copilărie a fost copil problemă, obraznic, agresiv, cu preocupări sexuale precoce etc);
- caută compania altora, în grup este în largul său;
- manifestă atitudini provocatoare, sfidătoare, de regulă are servicii care cer calificare, dar pe care le părăsește repede datorită atitudinii sale conflictuale și revendicative;
- nu interiorizează complexe de inferioritate (subapreciază sau sfidează poliția și experții psihologi, crezându-se superior, inteligent și abil);
- dezvoltă simptomatologie de tip paranoic: seducător persuasiv, creează legende credibile;
- de regulă are relații multiple dar puțin durabile, cultivate în zona hedonist-perversă chiar masochist pe suport sexual erotic;
- în relațiile interpersonale este disprețuitor (toți sunt niște incapabili și se coalizează împotriva sa, el este singurul competent și are soluții la toate -lăudăros și mitoman, dispune de posibilitatea de mișcare având mașina bine îngrijită);
- se adaptează ușor circumstanțelor situaționale;
- își exteriorizează ușor trăirile și sentimentele;
- se profilează ca personalitate de tip „pinatelian", insensibilă, egocentrică, imorală, și agresiv-excitabilă (fără simțul onoarei, rușinii și sentimentului de milă, remușcare);
- capabil de a-și perfecționa crimele în timp conform propriilor fantasme (trusa premeditării mai totdeauna prezentă - plasturi, sfori, legături, cătușe, cagulă, basma de acoperit fața, armă, cuțit etc);
- câmpul faptei exprimă o logică, un mod de operare structurat, organizat, repetabil, gândit, premeditate, menit a asigura succes, satisfacție;

- în mod obişnuit, o dată violul consumat, victima, dacă este lăsată în viaţă va purta groaza în suflet, iar ameninţările cu moartea îi vor paraliza, de regulă, orice iniţiativă a denunţării;
- în violul urmat de moartea victimei, urmele sunt şterse, cadavrul este deplasat de la locul faptei şi ascuns sau distrus (combustie, macerare etc);
- îşi aduce arma proprie şi nu o lasă la locul faptei după o crimă;
- şterge urmele în câmpul faptei (amprente, sângele de pe haine sau podele, urmele de paşi, dezbracă victima, îşi ascunde sau distruge hainele, o depersonalizează, ascunde cadavrul etc);
- urmăreşte în mass-media efectele crimei (lasă uneori bilete la locul faptei, modifică locul faptei - locul unde a fost găsit cadavrul nefiind întotdeauna şi locul unde a fost comis omorul - activează răspunsurile provocării sinelui şi fantasmelor - catharsis-ul vânătorului);
- strâns legat de fetişuri - bijuteriile, obiectele cosmetice - sunt oferite anturajului feminin apropiat - amante, prietene, sora, mama etc;
- violează şi torturează victimele înainte de a le ucide (în crimele cu mobil sexual), motivaţia fiind că psihopatul sexual (de regula semiimpotent) când îşi loveşte, strangulează, înţeapă, martirizează victima, trăieşte sentimentul depăşirii impotenţei, nemaintrând frustraţia incapacităţii de a o poseda;
- în mixtura cu sadismul, gemetele, ţipetele, implorările acesteia, pe fondul neputinţei de a riposta, îi exacerbează instinctul dominator de manipulare şi depersonalizare a victimei;
- deseori crima apare şi pe fondul unor traume personale exacerbate: concedieri, abandonare de către iubită etc;
- de regulă semiimpotent, cu disfuncţii de erecţie, se mainifestă violent în relaţia sexuală, atunci când comite violul, participând la actul sexual cu victima înainte de suprimarea vieţii acesteia sau cu aceasta agonizândă;
- suprimarea vieţii victimelor se face lent, ...apare tortura cu suculente manevre de tip pervers sexual (sex oral, anal etc);
- împotrivirea victimei declanşează raptusul brusc afectiv-violent cu lovituri mortale.

3. Profl de personalitate şi mod de operare la serial *killer-ul de tip dezorganizat* (de regulă psihotic - crime comise spontan, imprevizibile, cu atac surpriză).

- capacitate de adaptare şi improvizaţie săracă (de regulă având un QI sub medie);
- stângaci, poate intra în panică sau chiar blocaj (paralizie) comportamental, stârnind imediat suspiciunile anturajului şi pe cele ale investigatorilor cu intuiţie şi simţ psihologic;
- de regulă se deplasează pe jos distanţe lungi de mers sau apelează la mijloace de transport;
- incapabil de a-si perfecţiona modul de operare în timp, acţionează stereotip;
- dacă posedă autoturism, acesta este murdar, neîngrijit, cu interior dezordonat (expresia personalităţii dezorganizate a autorului);
- face munci necalificate şi îşi păstrează cu greu slujbele;
- trăieşte singur, sau cu vreo mătuşă, unchi sau altă rudă;
- activitatea socială, inserţia profesională şi relaţia de cuplu sunt sub semnul eşecului;

- slab şcolarizat, instruit şi educat, introvertit (cuminte, docil);
- trăieşte în izolare, crima apărând mai degrabă ca o consecinţă a evoluţiei unui mental dezorganizat;
- nu este în stare de empatie şi de exteriorizare verbală a emoţiilor permanent refulate (de aici şi incapacitatea sa de a fi permeabil psihoterapiilor de corecţie, fiind incapabil de exerciţii defulatorii prin exteriorizarea verbală a frământărilor, tensiunilor şi trăirilor);
- uneori, criminalul dezorganizat, proiectează asupra sa o imagine de sine deformabilă (handicap, mizerie fizică, indecenţă economică), fapt care-1 face să refuze societatea şi să o nege în ură şi revoltă;
- câmpul faptei este neinteligibil, pare lipsit de logică şi incoerenţă;
- nu-şi premeditează (organizează) acţiunile, atacul este brusc, spontan;
- victima este aleasă la întâmplare, de regulă din habitatul imediat, de foarte multe ori victima se şi apără;
- criminalul depersonalizează victima (o ignoră sau o disprețuieşte), îi acoperă faţa, i-o mutilează, o distruge;
- pe cadavru apar semnificaţii cu simbolică sexuală- agresarea, mutilarea zonelor sexuale;
- de regulă nu vine pregătit cu arma în câmpul faptei (la el „trusa de viol" fiind absentă) iar dacă totuşi vine cu ea, o abandonează în câmpul faptei;
- lasă foarte multe urme în câmpul faptei, socoteşte, răstoarnă, răvăşeşte aparent fără logică, calcă în sânge, se mânjeşte pe haine, abandonează arma crimei, îşi însuşeşte obiecte banale cu semnificaţie bizară sau infantilă, pe care le abandonează ulterior (expresia minţii dezorganizate);
- haosul comportamental se traduce prin expresia scenei crimei, amprenta psihocomportamentală a personalităţii făptuitorului, „haosul său mental";
- cadavrul este lăsat la vedere prezentând multiple leziuni fără logică aparentă, dispuse preponderent în zonele sexuale: mutilări, muşcături, eviscerări, intromisiuni de obiecte etc;
- locul faptei (descoperirea cadavrului) şi locul crimei (suprimarea vieţii) de regulă coincid;
- poate păstra bucăţi, segmente de cadavru sau îmbrăcăminte a victimei (posesii bizare);
- hainele pătate de sânge nu sunt spălate sau curăţate, sunt aruncate neglijent în debarale, magazii sau sunt lăsate la vedere;
- îşi violează victima după ce îi suprimă viaţa;
- suprimarea vieţii se face rapid, epileptic, cu lovituri dure, repetate, de regulă în zona craniană sau sugrumări cu forţa braţelor;
- nu îl interesează evoluţia ulterioară a evenimentelor, cercetarea scenei crimei, derularea anchetei judiciare sau reflectarea mass-media.

4. Identificarea. Capturarea. Probaţiunea. (De unde poate proveni?!)

Tipul organizat - indici orientativi.

– poate proveni din familii de tip permisiv (trăind sentimentul că poate să facă totul, orice îi este permis - superficialitate);

- provin din rândul bănuiţilor care comunică uşor, dezinhibaţi, fara bariere, cu un bun coeficient empatic, duplicitar şi cameleonic (cu antecedente în infracţiuni mărunte);
- provin din rândul bănuiţilor cu farmec personal, apţi să câştige încrederea victimelor;
- poate proveni din familii destrămate, mama tolerantă, tatăl absent şi încantonat în exerciţiul autorităţii, despărţiţi în fapt, concubini sau divorţaţi etc.

Tipul dezorganizat - indici orientativi.

- poate trăi în familii indecente economic, tatăl (ca autoritate) având slujbe nesigure;
- poate fi identificat în familii cu pronunţat grad de violenţă domestică, fiind supus frecvent unor violenţe, pedepse corporale şi umilinţe;
- poate fi identificat din rândul persoanelor izolate, cu experienţe personale şi de cuplu eşuate;
- poate să fi avut antecedente infracţiuni ca: furturi mărunte, distrugeri etc.

Identificarea şi probaţiunea se fundamentează pe cercetarea la faţa locului, investigaţii percheziţii şi jocuri operative:

- se caută elemetele caracteristice trusei de viol: legături, plasturi, cagule, cătuşe, spray-uri paralizante, arme etc;
- se caută şi se cer explicaţii justificative asupra unui obiect cu valoare simbolică (fetişuri), bijuterii, vestimentaţii, lenjerie, poşte, cosmetice, peruci etc;
- se investighează cercul de prieteni, rude (mame, surori, amante, soţii), cerându-se explicaţii ale provenienţei unor bunuri primite cu titlu de de cadou sau vândute (ceas, bijuterii, cosmetice etc); se caută caiete, jurnale, cărţi, articole sau fotografii de cuplu; se intră în memoria calculatoarelor, golindu-se informaţia - auditivă, vizuală etc;
- se caută scotocindu-se, sacoşele, gentile de voiaj, geamantanele; se identifică obiecte de proveniență critică: ceas de damă, ruj, perucă, agende, bijuterii, etc; - în experiența personală - Stroe, Puia, Pascu etc, exploatând un lux de corpuri delicte aparținând victimelor, toate fiind găsite similar explicațiilor la care ne referim;
- se identifică articole de îmbrăcăminte uzuală: blugi, haine sport, fibre vegetale, pete (sânge, spermă, spută, fecale etc) și mânjituri; - se ridică bilete de tren, facturi de hotel, note telefonice, fotografii, casete, dischete etc;

Acțiunea 7 T

- analiză explicativă - metoda americană F.B.I.

PENTRU A PRINDE UN CRIMINAL, TREBUIE SĂ GÂNDEȘTI CA UN CRIMINAL!

Profilul personalității criminale este o concluzie științifică ce furnizează structurilor judiciare informații despre tipul de persoană care ar fi putut săvârși infracțiunea. Acest lucru implică pregătirea unei schițe biografice bazate pe informațiile de la fața locului și provenite din victimologie, integrându-se apoi teorii psihologice. Profilul poate fi un instrument foarte valoros în procesul de identificare a suspecților, totuși trebuie avute în vedere și limitele acestuia. Analiza psihologică a actului infracțional constă în analiza modului în care infractorul, prin inteligență, afectivitate, motivație și voință, se manifestă în pregătirea, săvârșirea și atitudinea față de faptă. Pornind de la această

premisă, „psihologul criminalist îşi depăşeşte întotdeauna epoca; el apare ici-acolo în structurile judiciare de la noi şi de aiurea, face ceea ce trebuie să facă pentru timpul, locul şi momentul hărăzit, apoi dispare meteoric, lăsând în urma sa amintirea unei intuiţii de laser şi, pe măsură ce trece timpul, devine legendă."

TO CATCH A CRIMINAL, YOU HAVE TO THINK LIKE ONE!

A criminal personality profile is an educated attempt to provide investigative agencies with specific information as to the type of individual who would have committed a certain crime. It involves the preparation of a biographical sketch based upon information taken from the crime scene and victimology, which is then integrated with known psychological theories. The profile can be a valuable tool în identifying and pinpointing suspects; however, it must be noted that the profile has its limitations. The psychological analysis of the crime consists în analyzing the way the perpetrator applies his inteUigence, sensitiveness, motivation and will to preparing, committing the crime and to the attitude towards the crime. Given the premises, the "forensic psychologist is always ahead of his Urne; he appears now and than în the forensic structures of law enforcement from all over the world, he does what he has to do for that time and place and then suddenly disappears, leaving a trail of laser intuition behind; as time passes by, he becomes legend."

Keywords: profile, prediction, organized / disorganized offender, motivation

Dincolo de identificarea şi prelucrarea urmelor materiale descoperite în câmpul faptei - preocupare ce intră predilect în sfera criminalisticii - eforturile „anticrim" ale mileniului trei vor fi orientate către „interpretarea comportamentelor umane cu finalitate criminogenă", ***profilerul*** (psihologul criminalist) fiind chemat la locul faptei şi ulterior solicitat pe parcursul investigaţiei să interpreteze motivaţiile, intenţiile, habitudinile, raţionamentele, logica, sensul, organizarea conduitelor criminogene, în ideea conturării profilului psihologic, „amprenta comportamentală" aptă schiţării unei galerii de potenţiale portrete ale personalităţii pretabililor incluşi în cercurile de bănuiţi.

Profesionistul investigator - expertul psiholog - este chemat ca, în virtutea celor sus-menţionate:

1. să reproducă prin propria-i imaginaţie împrejurările şi acţiunile derulate de făptuitor, oferind organelor de urmărire penală „filmul crimei în dinamica sa";
2. să contureze profilul făptuitorului, oferind organelor de urmărire penală, „amprenta sa psiho-comportamentală";
3. să anticipeze „comportamentul următor pretabil" contracarând pentru viitor „mişcările" autorului prin intuirea versiunilor optime cu grad rezonabil de credibilitate în identificarea acestuia.

Deloc lipsită de importanţă este şi forma în care se regăsesc informaţiile pe care *profilend* urmează să le prelucreze, motiv pentru care prezentăm în continuare informaţii reale, trecute prin filtrul unui algoritm sistematizat de analiză a cazurilor. Este vorba de 7 tâlhării (unele urmate de moartea victimei) petrecute în sectoarele 3, 4 şi 5 ale Capitalei în intervalul 9 ianuarie - 16 martie 1984.

- prima faptă (în ordine cronologică)

Criterii Subclasificare	Detalii
1. Victimă/e 1.1. Identificare 1.2. Adresă (mijloace de transport) 1.3. Trecut 1.4. Leziuni traumatice	- **vic.1:** A.P.-78ani - **vic.2: A.M.**- 73 ani Str. Sălaj, nr 231, sector 5 Casă cu curte
2. Faptă 2.1. Ce s-a petrecut, de ce? (încadrare, obs psiho-logice) 2.2. Data, ora 2.3. Valori sustrase	Tâlhărie - art 211 (2^1) lit a) C.Pen. 9/10 ianuarie 1984 20-20:30 -3380 lei (300 de sub saltea, 80 din buzunarul pardesiului din şifonier, 3000 din portofelul de piele neagră aflat în sertarul bufetului cu vitrină) - verighetă din aur, tocită, simplă, subțire, luată de pe degetul mâinii stângi a femeii AM.
3. Autor(i) 3.1. Număr autori 3.2. MO.	2 autori, bărbaţi (notare a1, a2) – Au pătruns cu forța în încăpere două persoane, imediat după ce numita A.M. stinsese lumina şi intrase sub plapumă – AP., care adormea, „s-a trezit cu ei în cameră”
3.3. Comportament (căi acces, acțiuni în câmpul faptei, ieşire)	– Cereau banii şi aurul pe care îl deţin – Imobilizare, acoperire cu plapuma, obligarea victimelor de a ține ochii închişi – Controlat buzunarele hainelor din şifonier – Forțarea uşilor din exterior prin împingerea şi scoaterea – din balamale – Amenințare cu moartea (cu cuțitul) – Tăiat fețe pernă, saltea – Slăbit becul la plecare – Strâns femeia de gât şi băgat în gură furoul (unul dintre – autori avea mănuşi) – Au spus că sunt de la Miliție – Tragerea sertarelor cu răvăşire – Controlat şifonier, frigider, bufet, etc. – Ridicat husa de pe televizor – Lovesc cu un corp dur pe bărbatul AP. – Tăiat cablul de la telefon – A.P. declară că în timp ce autorii forțau uşa, de afară se – auzea o voce ce părea a fi de femeie – Nu au luat 2 butelii aflate la vedere
3.4. Semnalmente	AP.: **a1)** - 1,80m, voinic, cu plete până la gulerul hainei; **a2**) - 1,60-1,70m, mai scund puțin - A.M.: **a1)** - 1,85 - 1,80 cu părul lung de culoare închisă (a spus că este de la Miliție)
3.5. Vestimentație	A.P.: **a1)** - pe cap căciulă de culoare închisă A.M.: **a1)** - căciulă pe cap, mănuşi

4. Urme 4.1. Ridicate la faţa locului 4.2. Rămase în evidenţă	– Câinele_a condus prin curte până la Complexul Alimentar Sălaj – 2 urme papilare ridicate de pe becul slăbit nr. 25-26 rămân în evidentă – 2 urme papilare ridicate de pe sticla de *Vi* litri, nr. 30-31 rămân în evidentă – 8 urme papilare ridicate de pe becul găsit sub pat, televizor, sticla de *Vi* sunt eliminate ca improprii (29-36) sau au aparţinut victimelor A.P. şi A.M., cât şi chiriaşei acestora, IO. - A doua zi, în 10 Ianuarie 1984, IO. găseşte în uşa locuinţei sale (de asemenea forţată în noaptea anterioară) un nasture de plastic de diametrul 2cm, faţă argintie cu model imprimat, floare cu 6 petale, iar versoul negru
5. Declaraţii 5.1. Evenimente anterioare faptei	– înainte de tâlhăria în speţă, victimelor li s-a furat carne de către ţiganii de la salubritate. Făcându-se reclamaţie, aceşti ţigani au plătit carnea, dar au ameninţat victimele cu moartea
5.2. Evenimente concomitente faptei 5.3. Evenimente ulterioare moartea.	Ţiganii împrumutaseră anterior un topor de la această familie şi astfel au avut posibilitatea să cunoască topografia curţii şi a casei. Bătrânul AP. declară că în timpul tâlhăriei afară se auzea „GLAS DE FEMEIE" - legătura cu nasturele de tip feminin găsit în curtea victimelor (floare cu 6 petale din plastic argintiu pe faţă)
6. Observaţii	– Ţiganii de la salubritate sunt următorii: 1. PREDA S. (tatăl)- cel care a plătit 300 lei victimelor (contravaloarea cărnii), deşi neagă comiterea faptei; [identificat cu datele personale] 2. PREDA C. (fiul)- fără ocupaţie la data săvârşirii faptei [identificat cu datele personale] 3. CALUŞARU G. (concubinul lui P.M., fiica lui S. Preda [identificat cu datele personale] - Alibi foarte slab la ora critică: Preda C, Căluşaru G., P.M.
7. Probleme de lămurit	**De identificat şi audiat:** – B.E., 29 ani, cumnata lui Preda C. – P.N., 19 ani, soţia lui Preda T., militar în termen, fiul lui Preda S. – P.Ş., 29 ani, cumnatul lui Preda T.
8. Ipoteze 8.1. „Suspecţi obişnuiţi" 8.2. Ipoteze „fantastice" 8.3. Prieteni (informaţii personale despre victimă/e) 8.4. Duşmani (afaceri, relaţii personale etc.)	– ţiganii de la salubritate, care au avut un conflict cu victimele

9. Responsabilităţi – De testat la poligraf
9.1. Repartizare – De audiat
9.2. Termene

10. Altele

În sensul ***similitudinilor*** modului de operare, s-au fructificat şi alte date referitor la autori (M.O., număr, semnalmente, vestimentaţie), urme şi valori sustrase de la locul faptei în încă şase cazuri similare.

29 /1 martie 1984

- ***Valori sustrase:*** ceas de mână (ceas Popeda, curea de piele), o sumă de bani 700-1000 lei (probabil?)
- MO.: forţare uşă, spargere geam, lovituri puternice la partea dreaptă cap şi faţă, răvăşire - scotocire - împrăştiere de obiecte
- Semnalmente, vestimentaţie: victima a decedat, nu sunt declaraţii

Urme:

- Bilet de tren pe ruta Roşiori - Bucureşti Nord din 26-02-1984 / timp 3, cls. a-II-a
- 1 urmă de frunte umană (7) cu particularităţi ce pot servi identificării
- 3 urme de mănuşi textile improprii comparării (27)
- 30 urme digitale care se exclud fiind ale victimei sau sunt improprii comparării
- unele sunt ale numitului ZI., concubinul victimei
- 4 urme digitale apte pentru comparaţii (29, 30, 31) în evidenţă
- Urma de miros a condus în str. Alba lulia, apoi la dreapta pe str. Doamna Chiajna, apoi la stânga pe str. Bella Brainer până în Splaiul Unirii, staţia ITB 2622177 (spre Polivalentă)

11 martie 1984, orele 20:15

- ***Valori sustrase:*** 3500 lei sustraşi din poşeta aflată în şifonier, 6 monede de argint a 500 lei având pe feţe pe regele Mihai şi pe Ştefan cel Mare, 1 verighetă din aur cu inscripţia Alexandrina"

- MO. :
  - prin izbirea cu forţa a uşilor, aceasta cedează la sistemele de asigurare şi pătrund năpustindu-se asupra victimelor care, aflându-se la TV, ieşise în hol să vadă ce zgomote se aud la uşa de acces
  - victima este izbită cu pumnii peste faţă şi în regiunea capului, spunându-i-se „Nu ţipa, să nu ţipi!"
  - victima este întrebată: „Dă aurul, nu vrem bani, vrem aurul. Unde este aurul?"
  - unul o lovea pe femeie şi celălalt pe soţ
  - au luat din şifonier o poşetă, deşertându-i conţinutul
  - răvăşire, scotocire
  - victima a fost trântită în pat şi ameninţată că va fi violată
  - i s-a luat soţului verigheta de pe deget, la femeie nu s-a putut scoate, dar s-a încercat - a răspuns la telefon

- au fugit sărind poarta, surprinşi de sora victimei
- sora victimei intervine prin apelul telefonic şi apoi intervine efectiv, surprinzând hoţii în câmpul faptei, la cel de-a treilea apel telefonic i s-a răspuns cu accent ţigănesc „Ha-loo!"

• ***Semnalmente:*** autor 1) 30-35 ani, înalt de l,70m, brunet, sprâncene negre, dese, nasul drept, faţa prelungă, mustăcioară mică sub nas până la colţurile gurii;
autor 2) 25-30 ani, mai scund şi mai alb la faţă decât primul, nu poartă mustaţă
* cel văzut de sora victimei mergând pe hol era ţigan, în vârstă de 35-40ani; cel din casă, ieşit ulterior, avea 25 ani. Restul semnalmentelor coincid.

• ***Vestimentaţie:*** a1) căciulă pe cap de culoare neagră, mică, dreaptă, cu rundul turtit, geacă de faş de culoare neagră, mănuşi în mână de culoare neagră
a2) pe cap şapcă cu bor mic, de culoare bej-maro, purta scurtă de faş până la talie de culoare deschisă, pantaloni de culoare deschisă, purta mănuşi
* cel văzut de sora victimei mergând pe hol purta giacă de faş de culoare mai deschisă în partea inferioară. Restul semnalmentelor coincid.

• **Urme:** 1 urmă digitală de pe un bec găsit în scrin (13), 1 urmă digitală de pe o oglindă (7), 1 fragment de urmă digitală ce pare a fi de mănuşă (12), 1 fragment de urmă palmară ce pare a fi de mănuşă (15). A rămas în evidenţă urma digitală găsită pe bec (foto 1) conţinând suficiente elemente caracteristice; restul au fost eliminate ca aparţinând victimelor sau sunt inapte comparaţiilor.

• **11 Martie 1984, orele 21:30-22:00** - Fapta a rămas în fază de tentativă, nu au fost sustrase valori

• MO.:
– 2 autori: autorii s-au introdus în locuinţă în camera ce dă în baia victimei, în timp ce acesta cu soţia vizionau programul TV în altă încăpere când victima, dorind să meargă la baie, a încercat să aprindă lumina camerei de trecere, a fost prinsă de mână şi i s-au aplicat mai multe lovituri cu un cleşte-patent (ulterior abandonat de autori)
– i s-a pus mâna la gură - loviturile i s-au aplicat la cap
– fiind surprinşi, au ripostat cu lovituri - au fugit abia când soţia victimei, Roşea Măria, a început să ţipe. La strigătele acesteia, agresorul cu mustaţă i-a spus „Nu striga!" şi a încercat să o imobilizeze

• Semnalmente, vestimentaţie:
a1) 1,70 - 1,75; brunet, cu mustaţă lăsată pe comisurile gurii, mustaţă a la Tiriac, se pare ţigan; mirosea a benzină sau motorină; pe cap căciulă tip şapcă din blană sintetică de culoare maron (ulterior abandonată)
a2) puţin mai scund ca statură; şaten, nu avea mustaţă, puţin mai slăbuţ

• **Urme:** 1 căciulă tip şapcă din blană sintetică de culoare maro-închis, un patent care nu aparţine victimei, câinele de serviciu s-a folosit cu rezultat negativ, urme de sânge în stropi de la victima ce a urmărit pe agresori, s-au tratat cu prafuri relevante tocurile ferestrei găsite deschise, dar nu s-au prelevat urme papilare. Agresorii s-au retras (conform relatărilor victimei) pe strada Acvilei, apoi pe strada Ion Creangă.

• **Ipoteze:** Foarte important: mirosul specific de motorină - de văzut ţigani mecanici, spălători de maşini, şoferi pe maşinile salubrităţii ADP-ului

12/13 Martie 1984, orele 19:30 - 20:00

• **Valori sustrase:** inel din argint filigranat sub formă de coşuleţ, inel din argint de formă ovală în interiorul căruia se afla litera „C", cercei din urechi din metal de culoare galbenă cu tortiţe albe, având model o floricică cu piatră rotundă verde, ceas „Slava" (de mână) cu cadran rotund, brăţară galbenă

• **MO.:**

- s-au uitat pe fereastră doi indivizi
- fiind observaţi de victimă şi întrebaţi ce caută, au spus că sunt de la Miliţie
- când aceasta a deschis, a fost luată la pumni şi picioare - lovituri puternice la cap şi faţă stânga
- ameninţată cu cuţitul (mâner din lemn închis la culoare) ţinut la vedere (de către cel de-al doilea infractor - cel mai înalt), i s-au cerut bijuteriile şi banii
- unul dintre agresori i-a cerut să-şi scoată inelele de pe deget, căci altfel îi taie degetele
- la plecare au avertizat-o că dacă ţipă, se întorc (în realitate victima i-a văzut pe fereastră fugind către alimentara de pe strada Morilor)
- răvăşesc, scotocesc, împrăştie lucrurile prin încăpere, fără mănuşi

• **Semnalmente, vestimentaţie:**

a1) cel care a intrat primul: slăbuţ, l,60m, era ţigan, dar mai puţin brunet, vârsta 25 ani; căciulă cu urechi, din faş ce acoperea o blană la interior. îmbrăcat cu scurtă. Purta fular închis la culoare - pe care şi-1 trăgea peste faţă

a2) puţin mai înalt decât primul, l,65m, mai solid, avea mustaţă care se lăsa până la marginea gurii, brunet ţigan

- amândoi purtau mănuşi, pe care până la urmă şi le-au scos, scotocind, răvăşind şi împrăştiind obiectele prin casă fără mănuşi

• **Urme:** 13 urme digitale ridicate de pe şifonierul din prima cameră, dulapul de bucătărie, ceas de masă, sticlă lapte, cană de ceramică (au fost eliminate ca aparţinând lui Petre Vela, iar 1 a fost inaptă comparaţiei dactiloscopice). Câinele de urmărire a condus pe traseul: încăperea unde a avut loc fapta, pe strada Foişoreanu, apoi la stânga pe strada Morilor şi din nou la stânga pe strada Bella Brainer

12/13 Martie 1984, orele 23:30, victima decedată: 16.04.1984

• **Valori sustrase:** 1 ceas „Omega" din aur, 1 verighetă cu inscripţia „Ion", 1 CEC – găsit la Biserica din Acvila, sold 20.000 lei (ulterior)

• **MO.:**

- victima dormea în momentul în care autorii au pătruns în locuinţă
- aceasta s-a trezit când autorii forţau uşa dormitorului - dormea cu lumina aprinsă
- în dormitor au pătruns doi tineri cu feţele acoperite, „mascaţi", care au cerut bijuteriile şi banii
- i-au smuls verigheta de pe deget şi unul dintre ei a introdus-o în buzunar au smuls cablul de la telefon, aruncându-1 sub pat
- au răvăşit lucrurile în locuinţă
- s-a intrat prin forţarea uşii şi îndoirea cârligului asigurător
- nu ridică 1 butelie aflată la vedere

Semnalmente, vestimentaţie: 2 tineri de 20+25 ani, fulare (basmale) pe faţă, nu aveau mănuşi în mâini, nu purtau nimic pe cap

Urme: în curtea bisericii din strada Acvilei s-a găsit un CEC, sold 20.000 lei şi carnetul de pensionare ale numitei R.S. (abandonate de infractori), 2 urme papilare (21, 22) ce prezintă suficiente elemente de identificare: nr. 21 - de pe o pudrieră, nr. 22 - de pe o cutie metalică

Probleme de lămurit: În perioada imediat anterioară la victimă au fost găzduiţi doi tineri care-i efectuaseră şi diverse treburi gospodăreşti. La scurt timp de la plecarea acestor tineri rezultă din investigaţii că ar fi fost căutaţi de organele de miliţie.

15/16 Martie 1984, orele 13:00

• **Valori sustrase:** 1 ceas de mână marca „DOXA" pătrat cu brăţara în plăcuţe model trandafiri, 1 alt ceas de aur, 1 ceas de mână marca „ASDEL" cu pietricele (strasuri) pe brăţară şi în jurul cadranului, 2 inele mici din aur - 1 cu piatra căzută montură, 1 cu partea inferioară ruptă, 1 inel cu piatră de jad verde, 720 lei - 500 dintr-un portofel, 220 într-o cutie, 1 portofel din faş de culoare albastru, cu dungi roşii cu alb, conţinând 1 ceas „Racheta" alb

• **MO.:**

- un tânăr, poate doi
- au aşteptat în faţa imobilului
- s-au introdus în locuinţă după plecarea nurorii victimelor la serviciu (conform declaraţiei numitei Popescu Măria, nora victimelor)
- victimele s-au trezit cu ei în cameră
- răvăşire de amploare
- lovituri aplicate victimelor la faţă şi cap
- nu ridică buteliile (3 bucăţi) aflate la vedere

• **Semnalmente, vestimentaţie:** 25 - 30 de ani, şaten, cu capul descoperit

* victimele de vârstă înaintată, senile şi traumatizate, nu pot da elemente în plus

• **Urme:** câinele a condus din cameră pe strada Bărbătescu Vechi, a ieşit apoi pe strada Sălaj (Năsăud - Sălaj) şi s-a oprit în dreptul imobilului nr. 57-59, 1 urmă digitală de pe ambalaj bandă magnetofon - 26, 1 urmă digitală de pe casetă casetofon - 27, 1 urmă digitală de pe casetă casetofon - 28, 1 urmă digitală de pe platoul de plastic - 29, toate urmele prezintă suficiente elemente de identificare. S-au ridicat de pe locul unde a staţionat individul necunoscut un număr de 3 resturi de ţigară Snagov şi un rest de

țigară cu filtru alb (1 Snagov - A II secretor, 1 Snagov - AB IV secretor, 1 Snagov - 01 secret or, filtru alb - 01 secretor)

- **Față de informațiile prezentate, se elaborează următorul *profil psihologic* (determinat din declarațiile martorilor și din indiciile de la locul faptei):**

- doi bărbaţi cu vârste cuprinse între 25 și 40 ani, probabil însoțiți de o femeie (se aude o voce ce pare a fi de femeie; nasturele găsit la fața locului)
- bărbaţii par a fi țigani (bruneți, ten închis, mustață, netunși, căciuli pe cap, fulare la gură, vorbesc între ei cu accent țigănesc)
- puternici din punct de vedere fizic, agresivi (multe leziuni traumatice)
- intenția pare a fi cea de furt, nu neapărat de a ucide (moartea survine în urma leziunilor sub forma praeterinteției)
- locuiesc sau lucrează sau au primit un pont de la cineva care locuiește sau lucrează în zonă (profilul geografic al infracțiunilor), dar NU au cunoștințe despre interiorul caselor victimelor, de unde rezultă că probabil (dacă făptuitorii /complicii care au dat pontul lucrează în zonă) au o meserie pe presupune lucrul în zona exterioară caselor (deci nu instalatori, electricieni etc, ci mai degrabă lucrători în serviciul de salubrizare, gunoieri etc. De asemenea, probabilitatea ca făptuitorii să locuiască în zonă este mai mică, având în vedere aria vastă în care au acționat, deoarece este dificil pentru un localnic să cunoască potențiale victime din mai multe cartiere.)
- nu posedă mijloace de transport proprii / închiriate cu care să se deplaseze către și de la locul faptei (nu iau buteliile aflate la vedere - valori la vremea aceea; urma de miros se întrerupe în stațiile mijloacelor de transport în comun)
- pot fi recidiviști (au mai avut contact cu forțele de ordine) - știu că nu trebuie să lase urme ce ulterior ar putea servi la identificare (mănuși, fulare)
- tronson-pivot: bilet de tren pe ruta Roșiori de Vede - București, de unde rezultă o probabilitate crescută de a locui în provincie, cu dare de pont sau să fie navetiști (probabilitate mai slabă, deoarece se știe că navetiștii au abonament pe ruta utilizată sau merg cu „nașul")
- pot fi autori de infracțiuni în serie - toate cele 7 tâlhării sunt săvârșite cu același mod de operare
- ca tipologie, întâlnim o îmbinare între infractorii organizați // dezorganizați: premeditează atacurile bazate pe pont, măsuri de evitare a identificării, slăbirea becului la plecare, tăierea cablului de telefon // nu vin cu arme, lasă urme, nu vin cu un mijloc propriu de transport

- Ca urmare a profilului psihologic conturat, se recomandă următoarele ***direcții de lucru:*** de identificat infractorii cunoscuți pentru infracțiuni similare care locuiesc sau lucrează în zonă și de la care s-ar fi putut lua pontul, combinat cu investigații similare în Roșiori de Vede

- de identificat țiganii care au avut conflicte cu bătrânii din zonă (din declarații -evenimente anterioare faptei: țiganii de la salubritate au împrumutat un topor, ocazie cu care văd carnea pe care ulterior vin și o fură, iar apoi amenință pe bătrâni)
  - În urma eforturilor conjugate ale structurilor implicate, prezentăm *soluția:*

S-a ajuns la identificarea unui grup de ţigani din Roşiori de Vede ce lucrează la salubritate, ocazie cu care au aflat de posibilele victime. Au decis aşadar să dea pontul altor ţigani, pentru a nu fi recunoscuţi de către victime.

Ca urmare a acestei situaţii, un grup de ofiţeri de judiciar s-a deplasat la Roşiori de Vede unde, în urma unor activităţi profesionist finalizate, au identificat şi capturat autorii tocmai în momentul în care aceştia ofereau spre vânzare corpurile delicte sustrase din locuinţele victimelor şi date în urmărire generală (ceasurile de aur, monedele, verighetele etc). Autorii sunt următorii:

ML, zis Robinet

C.N., zis Americanu

T.V., zisPersy

Bibliografie consultată:

- Tudorel Butoi „Psihologie Judiciară. Tratat universitar", ed. Pinguin Book, Bucureşti, 2008
- Tudorel Butoi „Victimologie şi psihologie victimală", ed. Pinguin Book, Bucureşti, 2008
- Vernon J.Geberth „Practicai Homicide Investigation" IV, ed. Taylor&Francis, New York, 2006
- Cazuistică - arhiva personală a prof. univ. dr. Tudorel Butoi - vezi şi Criminalistica nr. 6 dec 2008 - pag 32/35 - Acţiunea 7T - Butoi T, Alina Tănase

Bibliografie obligatorie:

1. Tudorel Butoi, Ioana Teodora Butoi - *„ Tratat universitar de psihologie judiciară - teorie şi practică",* Edit. Phobos, Bucureşti, 2004;
2. Tudorel Badea Butoi, Ioana Teodora Butoi - *„Psihologia interogatoriului judiciar",* Edit. Enmar, Bucureşti, 2002;
3. Tudorel Butoi şi colaboratorii - *„Victimologie - curs universitar"* Edit. Phobs, Bucureşti, 2004;
4. Tudiorel Butoi - *„Psihanaliza crimei -femeia asasin",* Edit. Societ. Ştiinţă şi Tehnică, Bucureşti 1996;
5. Tudorel Butoi - *„Criminali în serie - psihologia crimei „,* Edit. Phobos, Bucureşti 2003;
6. Hugo Stanb, Franz Alexander - *„Les criminals et ses juges",* Edit. Gollimard, Paris 1934;
7. Michelle Foucalt - *„A supraveghea şi pedepsi naşterea închisorii",* Edit. Humanitas, Bucureşti 1996;
8. Lane B., Gregg W., - *„Enciclopedia ucigaşilor în serie",* Edit RAO International Publishing Company, 1996;
9. Ressler Robert, Sihachtman Tom, - *„Vânător de ucigaşi",* Edit. Press, Bucureşti 1993:

Sem I,
Modulul II

Personalitatea infractorului - particularități psihologice - factori conjuncturali -situație declanșatorie - cuplul penal „victimă-agresor" - trecerea la act

1.4. Trăsături, tipuri și comportamente ale personalității; tipologia lui C.G. Jung; „Pragul delincvențial și ecuația personală a trecerii la act" - Jean Pinatel; „Legea secvenței temporale" - Mawrer - Eysenck;
1.5. Personalitetea infractorului recidivist;
1.6. Cuplul penal „victimă-agresor" (identificarea agresorilor și autoprotecția victimală);
1.7. Strategii preventive și contracararea victimizării;
1.8. Victima - sursă orientativă în conturarea de versiuni, iopteze și cerc de bănuiți.

A. Ideile pivot în materie

În concepția lui C.G. Jung, există două orientări majore ale personalității și anume: fie că avem de-a face cu un om care se orientează cu precădere spre lumea externă - lumea obiectivă - (atitudine extrovertită), fie că orientarea persoanei merge mai degrabă spre interior, spre lumea subiectivă - (atitudine introvertită) , fie că, în sfârșit, există și tipul intermediar (ambivert) având caracteristici din ambele tipuri extreme, (-detalii și aprofundări, vezi, T. Butoi, I. T. Butoi, „Tratat de psihologie judiciară - teorie și practică" - Edit. Phobos, Buc. 2003 pag. 59-70 *referate tematice, analize de portrete - autori, victime* -)

Tipologiile la care ne-am referit ca și altețe despre care vom face referire, au în comun faptul că nu reușesc să cuprindă toată varietatea personalităților umane. Dacă ne referim de exemplu la categoriile lui C.G. Jung, ele pot fi gândite astfel încât că „extravertitul pur și introvertitul pur" s-ar afla la polii opuși ai unui continuum unde însă - statistic vorbind - ar ocupa majoritatea spațiului tipul ambivert. Tipul intermediar în orice sistem tipologic ocupă un loc de frunte ceea ce aparent ar invalida tipologia în general căci „...există grupe de indivizi la care comportamentul criminal derivă din cauze totalmente diferite..așa se pare că ucigașii - cel puțin cei din Europa - ar fi mai mult introvertiți, totuși poate la asasinii profesioniști să fie altfel..."

Fără îndoială nu vom găsi nicăieri vreun tip *pur în* niciun cadru de referință, în niciun sistem tipologic. Aceasta cu atât mai mult cu cât însăși ideea de tip este o abstracție, este un construct mintal, care corespunde mai degrabă universităților noastre logice de a ordona fenomene naturale care, prin esența lor, nu sunt „ordonate". În această viziune evident că nu vom căuta tipologiile perfecte, ci jaloane, simboluri, ale căror configurații se pot orienta în cunoașterea măcar și superficială a unor indivizi implicați poate intr-o infracțiune.

A. Interesante idei în *materia recidivei* dezvoltă Eysenck. Problema psihologică pe care Eynsenck vrea s-o lămurească pe acest plan este cea a *„paradoxului criminal"*. De ce infractorul - și mai cu bună seamă recidivistul - comite actele sale când știe în cele din urmă ca va fi pedepsit?!

Întrebarea este, cu atât mai justificată cu cât Eysenck, alături de mulţi psihologi consideră că omul este o fiinţă eminamente orientată spre hedonism, şi cu toate acestea, nu evită faptele care îl duc în ultimă analiză la cele mai mari neplăceri. În explicarea acestui paradox, Eysenck se referă la **„Legea secvenţei temporale"** stabilită de psihologul O. H. Mawrer după care un *anumit act (infracţional) uman este determinat nu numai de consecinţele lui cât şi de apariţia în timp a respectivelor consecinţe.* Cu alte cuvinte *când o infracţiune are două consecinţe, una premială (pozitivă) şi alta de sancţiune (negativă), amble consecinţe fiind (teoretic) egale ca pondere (echiprobabile), atunci situaţia (conflictuală) se rezolvă în funcţie de consecinţa probabilă cea mai apropiată (ca apariţie în timp).*

În cazul unui act infracţional, consecinţa imediată este premial pozitivă, în sensul că dă o satisfacţie imediată morală sau materială, câtă vreme sancţiunea legală este mai îndepărtată în timp şi comportă un grad de incertitudine.

(Idei pivot extrem de interesante **Johanson** 1924 - *Multirecidivişth;* F. W. **Warbunton** - *Criminalii înrăiţi în epnitenciarele SUA;* **M. J. Chandler** 1977 -*Egocentricii* - **E de Greef,** 1946 - *Deficienţele intelectuale* şi similar **P. Coslin,** 1976 -regăsiţi în Tratat op. cit. pag. 60-65 - *referate în materie - dialog, comentarii).*

B. O amplă teorie asupra personalităţii criminale a creat **J. Pinatel** care consideră că în comportamentul criminal „trecerea la act" constituie elementul decisiv. Condiţiile trecerii la act sunt comandate la delincvenţii care comit acte agresive, grave, de un *nucleu al personalităţii criminale"* ale cărei componente sunt: **egocentrismul , labilitatea, agresivitatea şi indiferenţa afectivă/ lipsa simţului moral, remuşcării şi al ruşinii.**

Nucleul personalităţii criminale este o structură dinamică; este reunirea şi asocierea componentelor amintite, dinte care niciuna în sine nu este anormală. Jean Pinatel pune un accent deosebit asupra faptului că nucleul personalităţii criminale nu este un dat ci este o rezultantă.

Jean Pinatel subliniază foarte hotărât că ceea ce numeşte el *personalitate criminală* nu este un tip antropologic, vreo nuanţă a speciei umane. Departe de a avea vreo legătură cu criminalul innascut al pozitiviştilor italieni din sec al XlX-lea *personalitatea criminală pinateliană* - aşa cum arată el - este un model de care analiza criminologică se serveşte în cercetările sale. Este un instument chimic, o unealtă de lucru, un concept operaţional. Este un sistem de referinţă, o construcţie abstractă care se substituie unei realităţi subiective.

C. În altă ordine de idei, în concepţia lui Jean Pinatel ceea ce permite cert distingerea nedelincventului de delincvent, dar chiar şi a delincvenţilor între ei, este **aptitudinea** mai mult sau mai puţin pronunţată de *trecere **la** act.* În esenţă este proba de diferenţă pe care o dă ***pragul delincvenţial*** specific fiecărui infractor în parte în sensul că unii dintre nedelincvenţi au nevoie de presiuni, evenimente grave pentru a le provoca o *trecere la act* obiectivată într-un *comportament infracţional* pe când altora le este suficientă o incitaţie, provocare, stimulare etc. exterioară mult mai uşoară pentru a pune în act un comportament infracţional. (Vezi *ştiinţa trecerii la act* - importanţa studiului comportamentelor infracţionale pentru psihologia judiciară - NA. -).

D. Jean Pinatel sesizează faptul că *personalitatea infractorului* trebuieşte investigată, studiată în algoritmul implicării sale dinamice cu alte cuvinte în contextul împrejurărilor infractogene în *„situaţie".* În opinia sa există *„situaţii specifice sau periculoase"* în care **ocazia nu trebuie să fie căutată actul criminal rezultând prin însăşi potenţialul său „situaţie", care „invită" la infracţiune - şi în care victima se plasează inconştient sau nu -.** Ex.: factorul poştal aflat în stare de ebrietate şi ducând cu sine geanta cu banii de pensii.

În aceste cazuri personalitatea infractorului este dominată de situația specifică potențial periculoasă iar punerea în act este reacția răspunsul la situația specific criminogenă care devine dominantă.

În antiteză există ***situațiile amorfe*** **specifice și nepericuloase în care *ocazia potențial criminogenă* trebuie căutate. În asemenea cazuri pesonalitatea este cea care determină situația „P.s" iar actul criminal care rezultă de aici este o consecință directă a infractorului respectiv.**

Ex.: hoțul de buzunare explorează situațiile de altfel inadecvate furtului și operează în mijloace publice de transport în comun, (vezi cap. *„Personalitatea - habitat conjunctural - act infracțional"* din Tratat pag 49-65 - ex. referitor la H. J. Eysenck „.... practic toți criminalii fac parte din categoria extravertiților"...„acest tip de indivizi se caracterizează printr-un nivel slab de excitație a cortexului cerebral, fenomen care împiedică la ei formarea normală a reflexelor condiționate..." deci extravertiții în general prin slăbiciunea innăscută a aptitudinilor lor de a fi condiționați (deci socialmente educați -N.A.) au toate șansele să nu reziste la tentații și astfel să adopte, dacă nu un comportament criminal neapărat, cel puțin un comportament antisocial).

B. Ideile pivot

Cuplul penal victimă-agresor (identificarea si autoprotecția victimală).

Din punct de vedere juridic, precizarea statutului celor doi membrii ai cuplului penal, victimă-agresor se face atât în baza stabilirii inițiativei în a comite o faptă antisocială cât și în baza efectelor acesteia.

Persoana ucisă, vătămată corporal, violată etc. apare în calitate de victimă iar cea care a ucis, a vătămat corporal sau a violat apare în calitate de (infractor)- agresor.

Există cazuri în care între infractor și victimă nu a existat niciun fel de legătură anterioară și totuși **din punct de vedere psihologic nicio victimă nu poate fi absolvită integral de o anumită „răspundere" (implicare) în declanșarea și finalizarea actului infracțional,** (vezi selecția oferită de Tiberiu Bogdan, Ion Sîntea - *analiza psihologică a victimei. Rolul ei în procesul judiciar",* M.I. Serv. Editorial și cinematografic Buc. 1988 pag. 41-42 - masteranzii vor studia selectiv din opera prof. Nicolae Mitrofan, cap. *Victima și victimologia* din *psihologia Judiciară"* Edit. Șansa, Buc. 1992, pag. 69-107). Ex.: victima unui viol intr-un parc în timpul nopții poartă „vina" ignorării pricolelor posibile - atunci când încearcă să se plimbe singură prin parc la ore târzii *(vezi foto A, B).* Similar - poștașul, cu bani mulți asupra sa, nu se asigură, se află sub influența băuturilor alcoolice etc. și este atacat în scop de jaf. Victima unui atac nocturn la domiciliu se poate face „vinovată" de „publicitatea" exagerată privind achiziționarea unor bunuri și valori.

Chiar și în cazul minorilor, victime a numeroase infracțiuni, un anumit grad de „vinovăție" aparține părinților sau persoanelor cărora le sunt dați în îngrijire și educare „pază juridică" (cadre didactice, personal de îngrijire etc.)

În cazul în care între victimă și infractor există anumite legături anterioare plecându-se de la cunoașterea victimei/modului de viață, preferințe, habitudini, trăsături psiho-morale și psiho-comportamentale, se poate reconstitui *fizionomia particulară a relaționării interpersonate* infractor-victimă și, în felul acesta se poate identifica cel care a comios fapta criminală. Din perspectiva **psihologiei judiciare** se pleacă așadar de la victimă spre infractor." *(vezi foto 16, 17, 18)*

Există o serie de fapte rămase în fază de tentativă sau în care deşi pus în mişcare comportamentul violent, vătămări corporale grave, sechestrare, lipsire de libertate, violenţe etc. victima scapă cu viaţă şi totuşi apare problema măsurii în care aceasta este dispusă voluntar sau involuntar sa-l demaşte pe infractor. Dacă teama de reacţiile acestuia este extrem de mare este posibil să evite complet a-l demasca sau este posibil să încerce să găsească alte „explicaţii" sau pur şi simplu să nege comiterea infracţiunii. În toate aceste cazuri, modul de reacţie al victimei, psihologia ei vor „informa" asupra unor caracteristici psihice şi comportamentale ale infractorului *(vezi foto 19, 20, 21)*.

C. Idei pivot[1]

Strategii preventive şi de contracarare a victimizării.

Ideea ar fi ca intr-o societate liberă, echilibrată, armonioasă să nu existe niciun fel de pericol de victimizare, fiecare individ fiind pe deplin securizat că niciodată şi nicăieri nu-l pândeşte niciun pericol, vreo primejdie, indiferent de statutul său social, profesional, economic, pe linia vârstei, sexului etc.

Din nefericire, însă, fiecare societate se confruntă cu fenomenul infracţional care, cel puţin în ultimul timp, manifestă o accentuată tendinţă de creştere. Din punct de vedere psihologic şi psihosocial, creşterea ratei criminalităţii determină intensificarea sentimentului de insecuritate resimţit în general de către indivizi dar mai ales de către cei care prezintă un mai mare risc victmal sau un grad mai mare de vulnerabilitate victimală (copii, femei, persoane în vârstă, handicapaţi). Uneori instinctiv sau deliberat, unele persoane îşi iau măsuri de prevedere pentru a evita orice risc de victimizare (asigurarea intrărilor în locuinţe şi imobile, evitarea locurilor periculoase, evitarea companiilor dubioase, evitarea reclamei şi publicităţii legate de anumite bunuri şi câştiguri de valoare etc. cu toate acestea, în realitate măsurile de autoprotecţie sunt total insuficiente în raport cu riscul victimal *(vezi foto 22, 23, 24, 25)*.

1. vezi şi prof. univ. dr. Nicolae Mirtofan în ***„Psihologia Judiciară"*** Edit. Şansa, Buc. - integral

VICTIMA DIN PERSPECTIVA TRATAMENTELOR PENALE

VICTIMELE INFRACȚIUNILOR DE DREPT COMUN. SCURT ISTORIC. ACTUALITATEA ÎN MATERIE

După cum au demonstrat-o cercetările istorice şi sociologice, dreptul penal – ca fenomen social de suprapunere – s-a format şi dezvoltat odată cu formarea şi dezvoltarea societăţilor umane.

De aceea se spune că dreptul penal este tot aşa de vechi ca şi omenirea, deşi în realitate ceea ce este vechi nu este dreptul penal, ci substanţa socială şi umană a acestui drept. Însă faptul pe care îl constatăm este că acolo unde există societate există şi norme de purtare obligatorii, care constituie dreptul.

Omorul, vătămările corporale, tâlhăria, violul, distrugerile, furturile şi alte infracţiuni considerate de comun sunt fapte pe care le întâlnim la orice colectivitate umană; toate aceste fapte fiind vătămătoare pentru victimele directe şi periculoase pentru liniştea şi securitatea colectivă, au fost în toate timpurile supuse unei reacţiuni nu numai defensive (de simplă apărare), ci şi represive (de pedepsire). Această reacţie represivă sau constrângere a îmbrăcat, în istoria omenirii diferite forme:

Perioada ajuridică

Este perioada de început a omenirii, caracterizată prin reacţii instinctive şi răzbunări nelimitate. **Ihering** a arătat în admirabilul său „Geist des romischen Rechts", cum justiţia nu a aşteptat autoritatea publică spre a se forma. "Astăzi, zice Ihering, am renunţat la această eroare; ştim că dreptul nu l-a aşteptat pe legiuitor, dar a existat din timpurile cele mai vechi, sub formă de obiceiuri. Este oare atât de imposibil ca acel instinct al dreptului şi al ordinii care se afirmă aici şi care a făcut să ne lipsim de legiuitor să se fi manifestat şi în realizarea dreptului şi să fi făcut să ne lipsim de judecător?"

Orice ştiinţă, în orice colţişor al naturii, atunci când se simte ameninţată de un pericol reacţionează şi opune rezistenţă datorită instinctului de conservare care-l caracterizează.

Această atitudine depresivă de apărare, a victimelor durează atâta cât dăinuieşte răul care-o ameninţă. În acelaşi timp victima păstrează amintirea pericolului sau vătămărilor suferite. Această amintire naşte sentimente de teamă şi ură în mintea victimei în sensul că pe de o parte se teme că actul de agresiune s-ar putea repeta, iar pe de altă parte are un sentiment de ură fiindcă în orice agresor victima vede un duşman. Astfel, teama şi ura împing victima dincolo de limitele apărării imediate trecându-se de multe ori de la reacţia de apărare la o atitudine de reprimare.

De aceea când autoritatea publică era încă în formă embrionară sau chiar inexistentă, elaborarea unor reguli de drept nu aparţinea încă unei puteri publice, ci fiecărui individ în parte sau unui grup mai restrâns.

Ceea ce nu trebuie uitat şi ceea ce deosebeşte reacţiunea victimei de o simplă răzbunare, este faptul că dreptul exista sub formă de obiceiuri şi că victima care îşi făcea dreptate singură o făcea în virtutea unui drept. Căci, cum ne demonstrează tot Ihering, numai atunci putea victima să invoce sprijinul familiei sau a întregii colectivităţi chiar;

în caz contrar, familia victimei sau colectivitatea interveneau spre a pedepsi pe autorul actului abuziv de justiția privată.

Iată începutul justiției sociale.

Dar această justiție privată, prin spontaneitatea sa și prin pericolul de arbitrar, era generatoare de abuzuri. Se putea ca acela care își făcea dreptate singur, să nu fie în dreptul său sau să o facă din răzbunare. În mod natural, răzbunarea a fost prima formă de reacție represivă din partea unei victime față de cel care i-a pricinuit o vătămare.

Răzbunarea lua o formă colectivă, atunci când persoanele aflate în conflict (cel care săvârșise fapta și victima) aparțineau unor grupuri sociale diferite (două familii, clanuri, triburi etc.).

Răzbunarea nefiind supusă nici unei reglementări ea nu avea limită, decât în ceea ce privește posibilitățile fizice, iscusința și curajul fiecărui individ sau fiecărui grup.

Fenomenul justiției private din perioada inexistenței unor reglementări juridice îl găsim la toate popoarele vechi și chiar la popoarele barbare din evul mediu și uneori chiar în zilele noastre.

Explicația este că dreptul trebuind să se realizeze într-un fel sau altul, în lipsa autorității publice, victima își face singură dreptate. Și ceea ce se întâmpla în societățile primitive când nu existau autorități constituite se va întâmpla și în epocile mai înaintate când statul este dezorganizat și nu poate face față obligației de a apăra ordinea juridică. De aceea asistăm la o renaștere a justiției private în timpul evului mediu când din cauza fărâmițării marilor impresii și anarhiei feudale, puterea publică este slăbită și fiecare victimă își face singură dreptate.

Din această reînviere a justiției private rezultă nenumărate abuzuri și evul mediu se caracterizează prin domnia așa-ziselor „războaie private". Atunci au intervenit diferite autorități care s-au întărit încetul cu încetul cum ar fi biserica și suveranii. Este epoca „păcilor lui Dumnezeu" prin care se interzice războiul privat în anumite zile.

Cu timpul, statul își redobândește autoritatea și atunci iarăși vedem dispărând justiția privată în fața justiției publice.

Și în dreptul roman, procedura primitivă a acțiunilor legii, nu este altceva decât o reglementare a justiției private. În felul acesta se evită arbitrariul și se reprimă abuzul. Este forma tranzitorie, solemnă a justiției private.

Așadar, ultima formă a constrângerii este aceea în care statul își arogă monopolul justiției.

Iată cele trei faze prin care a trecut justiția la toate popoarele. Le găsim atât în dreptul civil, cât și în dreptul penal. În dreptul penal vedem cum la origine victima unui delict sau un membru al familiei sale avea dreptul să se răzbune (vindicta privată). Cu privire la fundamentul pedepsei și represiunii așa cum ele au fost formulate, în decursul vremurilor se impun următoarele reflecții:

- pedeapsa și represiunea ca și actul de justiție penală în general sunt făcute pentru a da satisfacție victimei ca urmare a agresiunilor sau ilegalităților sau ilegalităților la care a fost supusă;
- când victima reacționează pentru a se apăra, această reacție își găsește rațiunea și explicația în ea însăși, fiindcă este firesc și logic ca cel atacat să se apere;
- când cineva reacționează pentru a pedepsi, explicația acestei reacții nu mai rezultă din ea însăși și trebuie căutată în afară;

- când însă reacţiunea represivă a început să fie reglementată cu drept cuvânt trebuie să ne punem întrebarea: Dar de ce reprimăm? Care este rostul reprimării? Care este justificarea ei? Care este fundamentul ei?

Naşterea victimologiei a repus în drepturi interesul pentru victimele infracţiunilor de drept comun. Renumitul victimolog **Hans von Hentig** s-a preocupat în mod special de această categorie de victime, a analizat fenomenul concret stabilind pre-noţiuni şi concepte utilizate în victimologie, evidenţiind posibilităţile de interacţiune dintre infractor şi victimă, precum şi rolul victimei în desfăşurarea acţiunii infracţionale.

În Franţa puterea legislativă a recunoscut importanţa victimelor infracţiunilor penale şi a creat în anul 1983 Comisia de Indemnizaţii pentru Victimele Infracţiunilor (C.I.V.I.). Piesa care se pune la dosarul victimei este certificatul medical iniţial important atât pe plan penal pentru calificarea infracţiunii în funcţie de vătămarea corporală suferită şi de durata incapacităţii totale de muncă, precum şi pe plan civil pentru indemnizaţia victimei.

Condiţia este ca victima să depună plângere pentru că sunt numeroase cazurile în care multe victime nu pot sau nu vor să sesizeze organele judiciare împotriva celor care le-au creat prejudicii în cazuri de infracţiuni contra persoanei, furturi, infracţiuni economice şi financiare.

Infracţiuni contra persoanei

Acest tip de infracţiuni este reglementat în Codul penal român la Titlul II din partea specială. Urmare a acestei categorii de fapte în România se înregistrează cele mai multe victime.

Infracţiunile contra persoanei au fost împărţite în grupe de infracţiuni:
– infracţiuni contra vieţii, integrităţii corporale şi sănătăţii (omuciderea, lovirea şi vătămarea integrităţii corporale sau a sănătăţii, avortul);
– infracţiuni contra libertăţii persoanei;
– infracţiuni privitoare la viaţa sexuală;
– infracţiuni contra demnităţii.

Victima este subiectul pasiv al tuturor infracţiunilor sus-amintite pentru că ea este persoana care a suferit prin fapta penală o vătămare fizică, morală sau materială, astfel că ea participă în procesul penal în calitatea ei procesuală de parte vătămată conform art. 24, alin.1, C.pr.p.

În virtutea respectării principiului rolului activ al organelor judiciare penale, acestea au obligaţia să cheme persoana vătămată prin infracţiune şi să o întrebe dacă se constituie parte vătămată ori parte civilă conform art. 76 C.pr.p.

În cazul infracţiunilor de omucidere s-a observat că acestea predomină în zonele urbanizate, iar cauzele care duc la victimele acestor infracţiuni sunt diverse, ca de exemplu: omorul pentru reglări de conturi, omorul în scopul procurării de bani sau obiecte de valoare, omor din cauza alcoolismului, demenţei, pasiunii sau mobilului sexual, cauze rasiale sau politice etc.

Infracţiunile contra persoanei reprezintă aproape o treime din fenomenul criminogen din ţara noastră predominând vătămările corporale, urmate de ameninţări, calomnii, violări de domiciliu, şantaje, sechestrări de persoane.

Regăsim la această categorie de infracţiuni o formă particulară de criminalitate, grupurile de racketi, care reprezintă o componentă a criminalităţii organizate din fostele state sovietice şi care, uzând de arme de foc, acţionează cu precădere împotriva unor

- când însă reacțiunea represivă a început să fie reglementată cu drept cuvânt trebuie să ne punem întrebarea: Dar de ce reprimăm? Care este rostul reprimării? Care este justificarea ei? Care este fundamentul ei?

Naşterea victimologiei a repus în drepturi interesul pentru victimele infracțiunilor de drept comun. Renumitul victimolog **Hans von Hentig** s-a preocupat în mod special de această categorie de victime, a analizat fenomenul concret stabilind pre-noțiuni şi concepte utilizate în victimologie, evidențiind posibilitățile de interacțiune dintre infractor şi victimă, precum şi rolul victimei în desfăşurarea acțiunii infracționale.

În Franța puterea legislativă a recunoscut importanța victimelor infracțiunilor penale şi a creat în anul 1983 Comisia de Indemnizații pentru Victimele Infracțiunilor (C.I.V.I.). Piesa care se pune la dosarul victimei este certificatul medical inițial important atât pe plan penal pentru calificarea infracțiunii în funcție de vătămarea corporală suferită şi de durata incapacității totale de muncă, precum şi pe plan civil pentru indemnizația victimei.

Condiția este ca victima să depună plângere pentru că sunt numeroase cazurile în care multe victime nu pot sau nu vor să sesizeze organele judiciare împotriva celor care le-au creat prejudicii în cazuri de infracțiuni contra persoanei, furturi, infracțiuni economice şi financiare.

Infracțiuni contra persoanei

Acest tip de infracțiuni este reglementat în Codul penal român la Titlul II din partea specială. Urmare a acestei categorii de fapte în România se înregistrează cele mai multe victime.

Infracțiunile contra persoanei au fost împărțite în grupe de infracțiuni:
– infracțiuni contra vieții, integrității corporale şi sănătății (omuciderea, lovirea şi vătămarea integrității corporale sau a sănătății, avortul);
– infracțiuni contra libertății persoanei;
– infracțiuni privitoare la viața sexuală;
– infracțiuni contra demnității.

Victima este subiectul pasiv al tuturor infracțiunilor sus-amintite pentru că ea este persoana care a suferit prin fapta penală o vătămare fizică, morală sau materială, astfel că ea participă în procesul penal în calitatea ei procesuală de parte vătămată conform art. 24, alin.1, C.pr.p.

În virtutea respectării principiului rolului activ al organelor judiciare penale, acestea au obligația să cheme persoana vătămată prin infracțiune şi să o întrebe dacă se constituie parte vătămată ori parte civilă conform art. 76 C.pr.p.

În cazul infracțiunilor de omucidere s-a observat că acestea predomină în zonele urbanizate, iar cauzele care duc la victimele acestor infracțiuni sunt diverse, ca de exemplu: omorul pentru reglări de conturi, omorul în scopul procurării de bani sau obiecte de valoare, omor din cauza alcoolismului, demenței, pasiunii sau mobilului sexual, cauze rasiale sau politice etc.

Infracțiunile contra persoanei reprezintă aproape o treime din fenomenul criminogen din țara noastră predominând vătămările corporale, urmate de amenințări, calomnii, violări de domiciliu, şantaje, sechestrări de persoane.

Regăsim la această categorie de infracțiuni o formă particulară de criminalitate, grupurile de racketi, care reprezintă o componentă a criminalității organizate din fostele state sovietice şi care, uzând de arme de foc, acționează cu precădere împotriva unor

conaţionali aflaţi în interes de afaceri sau ca turişti pe teritoriul României, blocându-le în locuri mai izolate autocarele sau autoturismele cu care călătoresc. Prin şantaj sau violenţă racketii îi determină pe pasageri să le predea importante sume de bani ori alte bunuri, motivându-şi acţiunile ca fiind „taxe de protecţie" împotriva răufăcătorilor.

La cele de mai sus, pe lângă victimele infracţiunilor de furt, distrugere, se adaugă victimele lumii moderne, victimele civilizaţiei, respectiv victimele infracţiunilor economice şi financiare. Această grupă de infracţiuni reprezintă 1/8 din ansamblul fenomenului criminogen. Este de menţionat că în anul 1989, la cea de-a 58-a sesiune a Adunării Generale a Interpolului, au fost luate în discuţie *sistemele tranzacţionale financiare internaţionale ilegale.*

Acest gen de sisteme bancare „subterane" datează de foarte mult timp şi sunt de inspiraţie orientală. Un sistem bancar subteran presupune, în esenţă, transferarea fără urme a mari sume de bani în diverse zone prin ocolirea procedurilor bancare legale; mai ales în acele ţări care nu dispun de reglementări privind controlul valutar.

Scopurile folosirii acestui sistem sunt diverse de la trimiterea de mici sume de bani unor rude în ţările sărace, la evaziune fiscală şi finanţarea marii criminalităţi: terorism politic şi religios, traficul de arme sau de droguri ş.a.

Denumirea sub care este cunoscut acest sistem variază de la zonă la zonă: „chop-shop" la chinezi, „chiti", „hundi" sau „hawalla" în India şi „stash house" în America Latină. Acest veritabil sistem bancar internaţional nu poate face obiectul nici unui control sau supravegheri exterioare. De regulă, nici unul din membrii „familiei" nu cunoaşte toate legăturile din reţea şi, astfel, secretul este asigurat.

Folosirea în scopuri criminale a sistemului „hawalla" este larg răspândită şi poate avea efecte serioase asupra creşterii criminalităţii, mai ales că multe crime se comit exclusiv în scopul obţinerii de profit. Cel puţin din acest punct de vedere se comportă ca oameni de afaceri.

Criminalistul **prof.dr. Stancu Emilian** în „Tratatul de criminalistică" arată: „Crima, ca afacere, trebuie să fie finanţată şi acest lucru este valabil pentru orice tip criminal: drogurile înainte de a fi transformate în profituri fabuloase, trebuie plătite; armamentul şi muniţia pentru terorism trebuie finanţate. Fondurile de finanţare necesare pot să parvină nu numai de la bancherii „hawalla", ci şi de la filialele respectabile ale sistemului bancar naţional, utilizat cu bună credinţă de cei mai mulţi cetăţeni".

În unele ţări, precum Anglia şi S.U.A. există legislaţie în vigoare care obligă băncile oficiale să informeze autorităţile despre orice tranzacţie suspectă considerată de acestea ca având legătură cu traficul de droguri. Existenţa unor astfel de metode ca şi necesitatea deosebită de a-i determina pe traficanţii de droguri să cadă în plasa controlului bancar oficial a făcut ca unele ţări să-şi îndrepte atenţia spre întărirea cooperării în direcţia supravegherii mişcării banilor.

La întâlnirile la nivel înalt ale „Grupului celor 7" din 1989, 1992 şi 1994 s-a căzut de acord şi s-a trecut apoi la înfiinţarea unei „forţe de intervenţie financiară" care să combată problema internaţională a spălării banilor proveniţi din traficul de droguri sau alte mărfuri cu regim special – arme, muniţie, materii prime radioactive.

Prevenirea şi sancţionarea activităţilor de spălare a banilor în România se face astăzi, în baza Legii nr. 21/1999. Odată cu această lege a fost înfiinţat Oficiul Naţional de Prevenire şi Combatere a Spălării Banilor. Normele prevăzute de Legea nr. 21/1999 sunt completate cu cele ale Legii nr. 78/2000 pentru prevenirea, descoperirea şi sancţionarea faptelor de corupţie.

La cele de mai sus dacă mai adăugăm şi faptele de terorism, în special terorismul islamic, care provoacă anual mii de victime putem uşor observa dimeniunile secretului de insecuritate indus opiniei publice. Sentimentul de insecuritate nu corespunde fenomenului structurilor criminale: omor, pruncucidere, atentate la persoană etc.

Violenţa urbană nu este mai ridicată în marile aglomeraţii decât în oraşele medii. Dacă criminalitatea este mai mare şi riscurile tot atâta de importante în sensul că victima unei agresiuni va rămâne cu un sentiment de insecuritate.

Raportul social al victimizării cuprinde, în general, trei momente care şi ele se constituie în relaţii interumane:

1. momentul victimizării propriu-zise – când interacţiunea umană priveşte victima şi autorul agresiunii;
2. momentul intervenţiei statului, a justiţiei – în care se stabilesc relaţii între infractor şi reprezentanţii justiţiei, pe de o parte, şi între victimă şi justiţie, pe de altă parte;
3. momentul final al agresiunii _ în care autorul este tras la răspundere şi suportă consecinţele juridice ale actelor sale, iar victima fie primeşte reparaţiile cuvenite, fie poate intra în atenţia unor organisme judiciare sau de asistenţă socială pentru a fi ajutată să suporte mai uşor consecinţele agresiunii.

VICTIMA ŞI URMĂRIREA PENALĂ[1];

Potrivit legii, urmărirea penală se înfăţişează ca o fază obligatorie în marea majoritate a cazurilor penale. Sunt, însă situaţii în care procesul penal are forme atipice,

---

1 . În scopul asigurării protecţiei victimelor infracţiunilor şi reintegrarea socială a autorilor unor infracţiuni, Legea 211/ 27.05.2004 publicată în Monitorul Oficial nr. 505 din 4. 06. 2004, reglementează unele măsuri de informare a victimelor infracţiunilor cu privire la drepturile acestora, precum şi de consiliere psihologică, asistenţă juridică gratuită şi compensaţie financiară de către stat a victimelor unor infracţiuni.

În acest scop, Ministerul Justiţiei, Institutul Naţional al Magistraturii şi Ministerul de Interne, au obligaţia de a asigura specializarea personalului care, în exercitarea atribuţiilor prevăzute de lege, stabileşte legături directe cu victimele infracţiunilor.

Aceste autorităţi cooperează cu organizaţii neguvernamentale şi organizează campanii publice de informare în cazurile victimelor infracţiunilor.

Conform art. 4 din lege, judecătorii, în cazul în care plângerea prealabilă se adresează instanţei de judecată, procurorii, ofiţerii şi agenţii de poliţie, au obligaţia de a aduce la cunoştinţă victimelor infracţiunii, următoarele:

1. serviciile şi organizaţiile care asigură consiliere psihologică sau orice alte forme de asistenţă a victimei, în funcţie de necesităţile acesteia.
2. organul de urmărire penală la care pot face plângere,
3. dreptul la asistenţă juridică şi instituţia unde se pot adresa pentru exercitarea acestui drept, precum şi condiţiile şi procedura pentru acordarea asistenţei juridice gratuite,
4. drepturile procesuale ale persoanei vătămate, ale părţii vătămate şi ale părţii civile.
5. condiţiile şi procedura pentru a beneficiat de disp. art.86/ 1, 86/ 2, 86/ 4 şi 86/ 5 din Codul de procedură penală, precum şi de dispoziţiile legii 682/ 2002 privind protecţia martorilor.
6. condiţiile şi procedura pentru acordarea compensaţiilor financiare de către stat.

Aceste informaţii sunt aduse la cunoştinţa victimei în momentul prezentării acesteia la judecător, procuror sau poliţist într-o limbă pe care acesta o înţelege, iar îndeplinirea acestor obligaţii se consemnează într-un proces-verbal ce se înregistrează la unitatea unde se prezintă victima.

Legea 211/ 2004 stabileşte obligaţia Ministerului Justiţiei şi a Ministerului Administraţiei şi Internelor, cu sprijinul Ministerului Telecomunicaţiei şi Tehnologiei Informaţiei, de a asigura funcţionarea unei linii telefonice disponibile permanent, pentru informarea victimelor infracţiunilor, linie ce se poate accesa în mod gratuit prin apelarea unui număr de telefon unic la nivel naţional.

Personalul care asigură comunicarea informaţiilor prin intermediul liniei telefonice are obligaţia de serviciu de a anunţa de îndată unităţile de poliţie, dacă din convorbirea telefonică rezultă că victima este în pericol.

în sensul că lipseşte urmărirea penală. Astfel, în condiţiile prevăzute de art. 279 alin.2, lit. a C.pr.p. plângerea prealabilă se adresează direct instanţei de judecată, procesul penal începând cu judecata (art. 180 C.p. – lovirea şi alte violenţe; art. 184 alin.1 C.p. – vătămarea corporală din culpă când vătămarea produsă necesită pentru vindecare îngrijiri medicale mai mult de 60 zile când fapta s-a săvârşit în condiţiile art. 180 alin. 2 şi 181 alin. 1 C.p.; art. 193 C.p. – ameninţarea; art. 205 C.p. – insulta; art. 206 C.p. – calomnia; art. 210 C.p. – furtul pedepsit la plângerea prealabilă; art. 213 C.p. – abuzul de încredere; art. 220 C.p. – tulburarea de posesie). De asemenea, urmărirea penală lipseşte în cazul extinderii acţiunii sau a procesului penal, când pentru simplificarea activităţii procesuale, s-a renunţat la efectuarea urmăririi penale.

În ce priveşte plângerea prealabilă, e necesară explicaţia acestei noţiuni.

Instituţia plângerii prealabile se înscrie ca o excepţie de la principiul oficialităţii şi constă în posibilitatea oferită de lege persoanei vătămate de a decide dacă sesizează sau nu organele componente în vederea tragerii la răspundere a făptuitorului.

Distinsul apărător dr. **Constantin Zărnescu,** constată că declanşarea procesului penal a fost lăsată, în anumite cazuri, la aprecierea persoanei vătămate datorită gradului redus de pericol social pe care îl prezintă anumite infracţiuni. Alteori, deşi infracţiunile pentru care legea prevede necesitatea plângerii prealabile a persoanei vătămate au un pericol social ridicat, desfăşurarea procesului penal, prin publicitatea pe care ar genera-o, ar putea reînnoi suferinţele persoanei vătămate sau ar da naştere la diferite conflicte între persoane care fac parte din aceeaşi familie sau din acelaşi mediu social (cazul lovirilor şi altor violenţe – art. 180 C.p.; insulta – art. 205 C.p; calomnia – art. 206 C.p.).

Deci, titularul plângerii prealabile este partea vătămată (caracter personal). În cazul când persoana vătămată este un minor sau incapabil (persoane lipsite de capacitate de exerciţiu restrânsă), plângerea prealabilă va fi introdusă ce către reprezentaţii lor legali, tutore sau curator.

Informaţiile ce trebuie comunicate victimei sunt publicate, conform dispoziţiilor legii, pe paginile de internet ale Ministerului Justiţiei, Ministerului Administraţiei şi Internelor, instanţelor judecătoreşti şi parchetelor de pe lângă acestea, precum şi unităţilor de poliţie.

1. Consilierea psihologică. Consilierea psihologică a victimelor unor infracţiuni şi alte forme de asistenţă a victimelor infracţiunilor se asigură de către serviciile de protecţie a victimelor şi reintegrare socială a infractorilor, care conform legii ar trebui să funcţioneze pe lângă tribunale.

Consilierea psihologică se asigură gratuit, la cerere, pentru victimele tentativei la infracţiunile de omor, omor calificat şi omor deosebit de grav, prevăzute la art. 26 raportat la art. 174 - 176 din Codul penal, pentru victimele infracţiunilor de lovire sau alte violenţe şi vătămare corporală, săvârşite asupra membrilor familiei, prevăzute la art. 180 alin. 1/ 1 şi 2/ 1 şi art. 181 alin. 1/ 1 din Codul penal, ale infracţiunii de vătămare corporală gravă, prevăzută la art. 182 din Codul penal, ale infracţiunilor intenţionate care au avut ca urmare vătămarea corporală gravă a victimei, ale infracţiunilor de viol, act sexual cu un minor, perversiune sexuală şi corupţie sexuală, prevăzute la art. 197. 198. art. 201 alin. 2 - 5 şi la art. 202 din Codul penal, ale infracţiunii de rele tratamente aplicate minorului, prevăzută la art. 306 din Codul penal, precum şi pentru victimele infracţiunilor prevăzute de Legea nr. 678/ 2001 privind prevenirea şi combaterea traficului de persoane, cu modificările şi completările ulterioare.

Consilierea psihologică se acordă numai dacă infracţiunea a fost săvârşită pe teritoriul României sau dacă infracţiunea, fiind săvârşită în afara teritoriului României, victima este cetăţean român sau străin care locuieşte legal în România.

Această consiliere se acordă pe o perioadă de cel mult 3 luni, iar în cazul victimelor minori, pe o perioadă de cel mult 6 luni.

Cererea pentru acordarea consilierii psihologice gratuite se depune la serviciul de protecţie a victimelor de pe lângă tribunalul din a cărei circumscripţie domiciliază victima, numai după sesizarea organelor de urmărire penală şi instanţei cu privire la săvârşirea infracţiunii şi trebuie să cuprindă datele persoanei respective, data, locul şi circumstanţele săvârşirii infracţiunii şi data sesizării organului judiciar sesizat.

Același autor subliniază în cazul în care prin aceeași infracțiune au fost vătămate mai multe persoane și numai una dintre acestea a introdus plângere prealabilă, răspunderea penală se menține, iar atunci când sunt mai mulți participanți la infracțiune, fapta atrage răspunderea penală a tuturor participanților, chiar dacă plângerea prealabilă s-a făcut sau se menține cu privire numai la unul dintre aceștia (art. 131 alin. 3, 4 C.p.).

Art. 279 alin. 2, lit. b C.pr.p. enumeră cazurile când plângerea prealabilă se introduce la organele de cercetare sau procuror:

- vătămarea corporală (art. 181 C.p.);
- vătămarea corporală din culpă (art. 192 alin. 3 C.p.);
- violarea de domiciliu (art. 192 alin. 1 C.p.);
- violarea secretului corespondenței (art. 195 C.p.);
- violul (art. 197 alin. 1 C.p.);
- adulterul (art. 304 C.p.).

Organul de cercetare penală sau procurorul, primind plângerea prealabilă dispune, după caz, începerea sau neînceperea urmăririi penale. După începerea urmăririi penale, procesul penal se desfășoară în mod normal, existând posibilitatea ca el să înceteze prin retragerea plângerii prealabile sau împăcarea părților.

Trebuie adăugat faptul că procedura de urmărire și judecare a unor infracțiuni flagrante se aplică în cazul infracțiunilor pentru care e necesară plângerea prealabilă numai dacă persoana vătămată a introdus în termen de 24 de ore de la săvârșirea infracțiunii flagrante plângerea prealabilă la organul de urmărire penală. În acest scop persoana vătămată este chemată și întrebată de organul de urmărire penală dacă înțelege să facă plângere în termenul mai sus-arătat. Dacă persoana vătămată face plângere prealabilă după ce au trecut 24 de ore de la săvârșirea infracțiunii, dar nu mai târziu de 2 luni din ziua în care a știut cine este făptuitorul, se va trece la tragerea la răspundere penală a făptuitorului, aplicându-se procedura obișnuită la urmărire și judecată.

Potrivit art. 220 C.pr.p. urmărirea penală are ca obiect strângerea probelor necesare cu privire la existența infracțiunilor, la identificarea făptuitorilor și la stabilirea răspunderii acestora, pentru a se constata dacă este sau nu cazul să se dispună trimiterea în judecată.

Organele de urmărire penală trebuie să adune probe atât în favoarea, cât și în defavoarea învinuitului sau inculpatului, această obligație menținându-se chiar dacă învinuitul sau inculpatul recunoaște fapta.

În vederea exercitării în bune condițiuni a drepturilor pe care le are, organul de urmărire penală este obligat să explice învinuitului sau inculpatului, precum și celorlalte părți drepturile lor procesuale.

Sub acest aspect, în practica judiciară s-a decis că organele de urmărire penală nu au exercitat rol activ într-o cauză de omor, atunci când au omis să cheme părinții victimei pentru a fi ascultați și să le pună în vedere că se pot constitui parte civilă, fiind dovedit în speță că au suferit o pagubă morală.

Deși din conținutul art. 200 C.pr.p. nu rezultă expres în obiectul urmăririi penale se înscrie, totuși, și **identificarea victimei infracțiunii**, activitate necesară pentru rezolvarea laturii penale și laturii civile a cauzei penale.

Uneori, **identificarea victimei se impune pentru a se putea face identificarea făptuitorului, pentru a se face încadrarea juridică a faptei penale.**

PERSPECTIVA EXPLORATORIE[1] ASUPRA PSIHOLOGIEI VICTIMEI (VICTIMA SURSĂ DE INFORMAȚII – VERSIUNI, IPOTEZE ȘI PISTE DE LUCRU ÎN DIRECȚIA IDENTIFICĂRII AGRESORILOR)

Cunoaşterea multilaterală a modului de viaţă, a personalităţii şi a legăturilor victimei are o importanţă majoră în procesul identificării autorilor, îndeosebi în cazul infracţiunilor comise prin violenţă, domeniu în care practica organelor judiciare a demonstrat că adeseori descoperirea făptuitorilor îşi are izvorul în descifrarea relaţiei victimă – autor – context. Cunoaşterea temeinică a victimei se constituie ca o filieră necesară a oricărei activităţi de identificare a autorilor infracţiunilor săvârşite prin violanţă şi mai ales a omorurilor. În acest sens, F.E. Lawage afirmă că „omuciderile pasionale pot fi comise din gelozie, furie, frică, dorinţă, ură, răzbunare. În cazul în care pare a fi o astfel de crimă, cercetările trebuie să se îndrepte spre descoperirea pasiunilor pe care victima ar fi putut să le răscolească. În general, ne vom orienta după sex, vârstă, situaţie socială, frecventările, deplasările, situaţia victimei şi a celor dimprejurul ei, cercetări care se vor face într-un cerc relativ restrâns".

Din varietatea infinită a datelor de interes pentru cunoaşterea victimelor vom selecta şi prezenta pe cele care apreciem că au o semnificaţie deosebită în procesul identificării autorilor şi anume:

- datele referitoare la determinarea naturii juridice a cazului pentru a stabili dacă în speţă este vorba de un omor, sinucidere sau moarte accidentală;
- datele privind stabilirea celui mai plauzibil mobil al săvârşirii infracţiunii;
- datele relative la precizarea circumstanţelor esenţiale ale evenimentului (de loc, timp, mod de comitere, surprinderea victimei ori acceptarea pătrunderii autorilor în locuinţă), alte împrejurări semnificative (tentative de alarmare sau de apărare a victimelor);
- datele care definesc personalitatea victimei, în principal, cele privind concepţia şi modul de viaţă, materializate în nivelul de cultură şi educaţie, atitudini, calităţi temperamentale şi caracteriale, obiceiuri, anumite tabieturi, dorinţe nesatisfăcute, stare de echilibru psihic ori manifestarea unor tendinţe spre agresivitate, izolare socială sau drpresiune, sau vicii ascunse (jocuri de noroc, consum excesiv de alcool, relaţii extraconjugale ori inversiune sau perversiune sexuală);
- cercul de relaţii al victimei (de familie, rudenie, vecinătate, de serviciu, de distracţie) mediile şi locurile sau localurile publice frecvente. De o importanţă deosebită în acest sens sunt precizarea naturii relaţiilor victimei (de amiciţie, duşmănie, indiferenţă) şi, mai ales, identificarea şi conturarea tuturor stărilor tensionale ori conflictuale mai vechi sau apărute recent (neînţelegeri familiale, conflicte pentru moştenire, motive de răzbunare sau gelozie etc.), precum şi a celor care privesc legături cu persoane bănuite de comiterea faptei sau cu cercuri afaceriste ori de infractori, care ar putea sugera preocuparea victimei pentru obţinerea unor venituri pe căi ilicite;
- informaţiile privind mişcarea în timp şi în spaţiu a victimei cu accent deosebit pe perioada imediată a evenimentului care pot avea relevanţă deosebită;

1 Vezi Tudorel Butoi, Ioana Teodora Butoi – ***Tratat Universitar de psihologie judiciară, Editura Phobos, 2003*** şi Nicolae Mitrofan în ***Psihologia judiciară, Editura Şansa, Bucureşti, 1992***.

- datele privind bunurile deţinute de victimă, mai ales a celor de valoare şi cele privind dispariţia unora dintre acestea ori a unor documente;
- informaţii privind antecedentele morale, medicale, penale şi contravenţionale ale victimei.

Cercetarea de la faţa locului în cazul infracţiunilor comise cu violenţă poate oferi un şir nelimitat de constatări şi indicii semnificative pentru cunoaşterea victimei, cum ar fi:

- activitatea desfăşurată anterior procedurii cazului (victima îmbrăcată de zi, de somn, desfăşura activităţi gospodăreşti);
- comportamentul victimei la apariţia infractorului (indici că i-a deschis benevol uşa sau aceasta a fost forţată, încercări de opunere materializate în ruperea de veşminte, leziuni);
- indici pentru eventualul mobil al faptei ca: dispariţia unor bunuri sa valori ori înscrisuri, poziţia ginecologică a victimei;
- date utile privind identitatea victimei atunci când aceasta nu este cunoscută (descrierea semnalmentelor);
- date de cunoaştere generală a preocupărilor victimei, a stării de sănătate, a debitorilor acesteia.

De asemenea, expertiza medico-legală poate oferi date utile privind prezenţa semnelor de autoapărare a victimei, numărul şi gravitatea lor.

TRATAMENTUL PSIHOLOGIC AL VICTIMEI ÎN TIMPUL URMĂRIRII PENALE

În tratatele de procedură penală, urmărirea penală este considerată o fază distinctă a procesului penal, precizându-se că „urmărirea penală se identifică cu un comportament procesual bine definit în procesul penal, deoarece, în cadrul ei, se realizează anumite activităţi specifice prin care se dovedeşte existenţa sau inexistenţa infracţiunilor, ştiut fiind că marea majoritate a faptelor penale nu pot fi dovedite prin probe preconcepute. De asemenea, în cadrul urmăririi penale sunt desfăşurate activităţi specifice pentru identificarea autorilor infracţiunilor iniţial necunoscuţi[1].

Din perspectiva psihologică, urmărirea penală este o sumă de relaţii interpersonale ale unui subiect constant – reprezentantul formei de constrângere a statului (poliţist, magistrat cu ceilalţi participanţi la drama judiciară (autor, victimă, martori, experţi). Specificul acestor relaţii interpersonale este tratarea emoţională a individului pus în contact cu reprezentantul oficial al autorităţii, trăire caracterizată printr-o anumită încărcătură nervoasă negativă. În general, individul se confruntă cu un sentiment de teamă generat de optica deformată asupra caracterului represiv al justiţiei.

Domnişoara apărător *Luminiţa Georgeta-Nicolae* sesizează că din punctul de vedere al victimei, la cele de mai sus se adaugă faptul că aceasta de multe ori ezită să solicite sprijinul reprezentanţilor autorităţilor temându-se că prin aceasta să nu fie descoperite unele amănunte din viaţa acesteia, amănunte considerate mai puţin „onorabile" sau de natură să-I angajeze responsabilitatea. Cunoscându-se că multe infracţiuni nu sunt descoperite tocmai datorită nedenunţării acestora, au fost efectuate o serie de studii care să determine motivele pentru care victima nu a solicitat intervenţia autorităţii, astfel un

1 I. Neagu – ***„Drept penal procesual"***, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1988, pag. 372.

studiu efectuat în S.U.A. relevă o serie de motive considerate de victimă ca importante pentru a nu anunţa poliţia[1].

Cele mai importante motive ale victimelor pentru a nu anunţa poliţia						
Crime	Cazuri în % în care poliţia nu a fost anunţată	*Motive pentru a nu anunţa poliţia*				
		Atingerea de natură personală şi nu a vrut să ofenseze	Poliţia nu a putut fi eficace sau nu a dorit să fie sâcâitoare	Nu a dorit să ocupe timpul	Prea confuză sau nu a ştiut unde să anunţe	Teama de răzbunare
Tâlhării	35	27	45	9	18	0
Acte de violenţă grave	35	50	25	4	8	13
Acte de violenţă simple	54	50	35	4	4	7
Spargeri	42	30	63	4	2	2
Furturi importante	40	23	62	7	7	0
Furturi fără importanţă	63	31	58	7	3	<0,5
Furturi auto	11	20	60	0	0	20
Calomnie	62	23	68	5	2	2
Frauda de consum	90	50	40	10	10	0
Alte fraude (cecuri false, escrocherii)	74	41	35	16	8	0
Ofense sexuale (în afară de viol)	49	40	50	0	5	5
Delicte familiale (părăsire, lăsare fără sprijin)	50	65	17	10	0	7

1 *R. Quinney* – *„Criminology"* 2nd edition, Little, Brown & Co. Boston, 1979, pag. 282

Iată un studiu realizat în Franţa care demonstrează şi el existenţa unor motive numeroase pentru care victimele nu reclamă comiterea unei infracţiuni[1]:

Infracţiuni Motive	Furt	Spargeri	Consum	Dreptul muncii	Drept comercial	Agresiuni	Violenţe	Agresiuni sexuale
Nu înseamnă nimic	61,6	64,2	60,4	34,5	30,4	59,8	63	50
Poliţia intervine oricum	2,7	4,5	0,7	0	0	6,5	0	0
Poliţia a fost deja anunţată	7,1	72,4	0,7	1,4	4,3	7,6	0	7,1
Este pierdere de timp	25,9	22,4	15,3	13,8	14,9	14,1	3,7	14,3
Este un fapt rău trecut	5,4	14,9	6,4	9,7	6,4	7,6	14,8	14,3
Nu priveşte poliţia	29,5	13,4	65,8	79,3	63,8	33,7	55,8	21,4
Poate fi rezolvată de victimă	34,8	34,3	70,7	71,7	66	35,9	74,1	42,9
Nu mai serveşte la nimic	21,4	26,9	10	4,8	4,3	16,3	14,8	14,3
Teama de răzbunare	2,7	0	1,4	5,5	2,1	12	29,6	28,6
Este dezorientat	1,8	3	2,5	6,7	4,3	3,3	3,7	14,3

Tocmai de aceea, este necesar ca în timpul desfăşurării urmăririi penale abordarea victimei să se facă de o manieră care să-i permită acesteia să colaboreze eficient cu justiţia, activitatea acesteia din urmă putând fi astfel desfăşurată fără impedimente[2].

---

1. P.Robert, R. Zaubermann în ***„Les victims, l'aide et la reparation",*** Paris, 1987, pag. 116

2. * Dr. Cătălin Luca prelucrând normele existente în „Establishment of the Network and Joint Training, for Operational Law Enforcement Officers, NGOs and IOs, in Fighting Human Trafficking into the EU Member States from the EU Accession lountries and Countries Bordering the EU after Enlargement, Roma 2004 „supune atenţiei noastre un excelent ghid d e psihologie tactică în audierea traficului de fiinţe umane" – op. cit., pg. 105/112 – redăm exemplificativ – comparativ –

„Audierea victimei traficului de persoane poate fi făcută în biroul procurorului. Prima întâlnire dintre anchetator şi victimă precum şi primele impresii lăsate victimei cu ocazia acestei intâlniri sunt determinate în eşecul sau succesul intervenţiei, de aceea este important ca această întâlnire să se desfăşoare în condiţii optime. Obiectivul primei întâlniri este de a începe activitatea de convingere a victimei asupra faptului că poate avea încredere în anchetatorul care o va audia. Următorul pas este de a explica victimei metodologia interviului şi anume, că interviul presupune mai multe întâlniri şi că probabil se va desfăşura pe o perioada mai mare de timp.

Victima trebuie informată asupra faptului că este important să se obţină în timpul audierilor cât mai multe detalii privind traficul şi de aceea i se vor pune multe întrebări de clarificare. Există posibilitatea ca aceste întrebări să i se pară victimei banale sau lipsite de sens, din acest motiv trebuie să i se explice că rolul întrebărilor este de a descoperi cât mai multe detalii posibile pentru ca investigaţia privind cazul ei să se desfăşoare cât mai eficient. De asemenea, trebuie să i se explice într-un limbaj clar, simplificat faptul că într-un proces credibilitatea victimei este mereu pusă la îndoială. De aceea rolul acestor detalii este de a demonstra, prin mijloace independente, că ceea ce dânsa a declarat este adevărat şi, în consecinţă ea poate fi considerată un martor credibil.

Sunt patru motive care argumentează de ce este atât de important ca înaintea audierii victima să primească aceste informaţii şi explicaţii:

1. Informaţiile cu privire la anchetă îi reduc victimei stresul şi teama de necunoscut care sunt asociate în mod normal cu audierea ce urmează să se desfăşoare;

2. Cu cât înțelege mai mult victima despre scopul audierii și despre rolul pe care ea îl joacă, cu atât va fi mai activă în oferirea de răspunsuri, altfel ea poate deveni frustrată pentru că nu știe ce anume se va întâmpla;
3. Demonstrează angajament de tip partenerial între organul de urmărire penală și victimă;
4. Îl ajută pe anchetator să-și facă o imagine primară asupra stării emoționale și cognitive a victimei.

Regulile audierii

Înainte de a începe desfăşurarea efectivă a audierii, anchetatorul ar trebui să stabilească împreună cu victima câteva reguli simple de comunicare, astfel încât audierea să se desfăşoare cât mai eficient. Victima ar trebui informată cu privire la următoarele aspecte:

– că poate oricând să spună dacă nu înţelege o întrebare;

– că poate oricând să ceară clarificări cu privire la orice întrebare sau activitate care se desfăşoară în timpul intrerviului;

– că este puțin probabil să-și amintească toate lucrurile care i s-au întâmplat și că nu este nicio problemă dacă nu își amintește unele evenimente; această amnezie este caracteristică persoanelor care au suferit SSPT;

– că cel care o va audia poate include unele întrebări privind evenimente care o pot întrista sau îi pot readuce în prezent amintiri dureroase;

– că poate să ceară mai mult timp pentru unele răspunsuri și de asemenea poate cere o pauză ori de câte ori simte nevoia;

– că trebuie să facă tot posibilul să povestească tot ce își aduce aminte fără să ascundă nimic față de anchetator;

– victima și anchetatorul pot stabili un semnal non-verbal care va indica faptul că victima are nevoie de pauză;

– anchetatorul trebuie să se convingă că victima a înțeles clar tot ceea ce i s-a explicat;

– să fie întrebată dacă are nelămuriri până la această etapă;

– să fie întrebată dacă este de acord să participe la interviu.

Anchetatorul trebuie să explice victimei, adaptat cu vârsta și nivelul ei de înțelegere, că are datoria de a spune adevărul și că mărturia și mediul din care provine victima vor fi analizate minuțios de către avocații apărării. Acești avocați vor căuta discrepanțe în mărturia ei și cea mai bună metodă de a contracara tactica lor este aceea de a spune adevărul complet în timpul audierii.

Pauzele din timpul interviului

Flexibilitatea trebuie să fie una din calitățile principale ale anchetatorului, iar aceasta trebuie demonstrată și în privința pauzelor din timpul audierii. După cum am văzut anterior, există un semnal non-verbal care îi dă dreptul victimei să facă o scurtă pauză ori de câte ori va simți nevoia. Aceasta s-ar putea întâmpla tot mai des pe măsură ce anchetatorul începe să exploreze abuzurile fizice, psihologice și sexuale pe care victima le-a suferit. Ori de câte ori victima cere o pauză din cauza nivelului ridicat de stres sau anxietate, ca rezultat al amintirilor dureroase, anchetatorul ar trebui să realizeze (în timpul pauzei) dacă este în interesul victimei să continue explorarea acelui domeniu sau dacă ar trebui să se ocupe de alt domeniu sau poate chiar să amâne continuarea audierii pentru a-i da posibilitatea victimei să-și revină. Dacă audierea victimei se face în prezența psihologului ar trebui cerută și părerea acestuia. Prezența psihologului este necesară deoarece acesta poate explica anchetatorului până unde poate merge explorarea, privind exploatarea sexuală a victimei și când anume o pauză devine necesară, în acest fel prevenind riscul retraumatizării victimei. Principiul Nu fă rău! trebuie să aibă prioritate în acest tip de audieri.

În timpul pauzelor victima ar trebui însoțită de psiholog, de asistent social sau lăsată singură. Victima trebuie avertizată că nu este bine să discute în pauze, cu alte persoane aspecte importante privind audierea. Dacă în timpul pauzei persoana care însoțește victima o aude pe aceasta vorbind cu alte persoane despre aspecte esențiale ale audierii, aceasta ar trebui să anunțe anchetatorul care va analiza imediat după pauză, această situație.

Stilul audierii

Pentru a asigura succesul audierii sunt importante următoarele aspecte:

– atitudinea anchetatorului trebuie să fie una de respect și profesionalism;

– o abordare formalizată și autoritară poate induce victimei o atitudine de complezență, nu una de încredere și cooperare; cu cât atmosfera este mai relaxantă cu atât există mai multe șanse să se obțină cele mai relevante informații;

– anchetatorul nu trebuie să abordeze în cadrul audierii o atitudine prea familiară cu victima; este important însă să nu i se lase acesteia iămpresia că este tratată cu mai puțin respect decât ceilalți cetățeni, pentru că a fost o victimă a exploatării sexuale;

– este util să se folosească ascultarea activă* cu privire la răspunsurile victimei, în special în partea în care aceasta relatează faptele. Limbajul non-verbal al anchetatorului trebuie să reflecte atenție și interes pentru ceea ce spune victima. Anchetatorul trebuie să mențină contactul vizual cu victima, fără a da însă senzația că o fixează; este de preferat ca aceasta să privească lateral, la intervale regulate de timp, pentru a nu crea senzația de neîncredere sau ostilitate.

– anchetatorul va oferi mereu confirmări și încurajări verbale victimei, ca de exemplu: „...așa", „da", „continuă..." etc.

– este important de reținut ca în interviurile realizate cu victimele traficului sunt examinate aspecte sensibile, care sunt dificil de reamintit, de aceea este posibil ca victimele să nu răspundă repede la unele întrebări și de aceea anchetatorul trebuie să aibă răbdare și să ofere timpul necesar pentru un astfel de răspuns;

– relatarea victimei nu trebuie întreruptă, în special în momentul în care povestește prin ce a trecut. Întreruperile blochează coerența și trebuiesc evitate. Este posibil să apară pauze prelungite, pauze în care victima își adună gândurile și puterea pentru a putea vorbi mai departe despre ce i s-a întâmplat, acest tip de pauze trebuiesc înțelese și permise de anchetator.

Etapele audierii

Se recomandă ca audierea să aibă loc în patru etape:

1. Construirea relației. Această etapă a fost dezvoltată în secțiunea Aspecte ale primei întâlniri pentru audierea victimei.

2. Povestirea liberă a evenimentelor, a istoriei de trafic. Aceasta este etapa cheie a audierii, când victima trebuie să povestească cu propriile cuvinte ceea ce i s-a întâmplat, într-o manieră spontană și neîntreruptă prin adresarea de întrebări din partea anchetatorului. Cercetările* demonstrează că evenimentele descrise în această etapă vor oferi cele mai veridice dovezi care pot fi obținute de la victimă. Cu siguranță vor fi unele pauze, pe măsură ce victima se străduiește să-și amintească evenimentele care pot fi dureroase sau petrecute cu mult timp în urmă, și, de aceea, anchetatorul trebuie să știe cum să administreze aceste pauze pentru a nu deveni stânjenitoare. Folosirea încurajărilor verbale este o modalitate de a depăși aceste momente. Administrarea acestei etape este uneori grea pentru anchetator și depinde de istoria de trafic a victimei și de contextul cazului. În audierea altor infracțiuni este posibil ca victima să redea principalele evenimente în cursul unei singure întâlniri. În cazurile de trafic de persoane acest lucru se întâmplă rar deoarece faptele s-au desfășurat pe o perioadă mare de timp și este dificil de rememorat totul într-o singură sesiune.

Este posibil ca să fie necesare mai multe sesiuni de povestire liberă până când victima va reuși să redea cele mai importante evenimente. Mai mult, trecerea timpului, dificultatea rememorării și/sau prezența unor traume pot împiedica victima să redea coerent și clar toate evenimentele. Anchetatorul va trebui să capteze fiecare dovadă importantă pentru fiecare etapă a povestirii.

Schița inițială a istoriei de trafic

Aceasta se poate obține la prima întâlnire cu victima când i se va cere să redea o schiță a istoriei de trafic, dar să nu intre în detalii. Schița trebuie să cuprindă plasarea în timp a perioadei de trafic pe care a trăit-o, când a fost prima dată recrutată și unde, prin câte țări a trecut și cum a fost transportată, prin ce tip de exploatare a trecut, de cine a fost traficată și când a reușit să scape.

Obiectivul este de a obține o schiță clară folosind cuvintele victimei, oferind anchetatorului posibilitatea de a-și face o imagine generală asupra cazului în sine. În cele mai multe dintre cazuri, anchetatorul ar trebui să încheie aici interviul pentru ziua respectivă și să nu treacă la etapa întrebărilor.

Pentru următoarele interviuri, bazate pe această schiță, anchetatorul ar trebui să împartă audierea în mai multe părți care să reflecte etapele din schița inițială oferită de victimă. De exemplu, dacă victima a fost recrutată într-o țară și apoi traficată în alte două țări, înainte de a fi salvată în cea de a patra țară, anchetatorul ar trebui să împartă audierea în patzru segmente, fiecare corespunzător unei țări și cu această ocazie victima ar trebui să ofere detalii semnificative despre evenimentele care au avut loc în țara de recrutare. În cadrul următoarei întâlniri ar trebui orientată audierera asupra a ceea ce s-a întâmplat în următoarea țară și așa mai departe. Eficiența metodei de identificare a informațiilor relevante depinde și de circumstanțele particulare ale fiecărui caz în parte.

3. Întrebările

În etapa întrebărilor trebuiesc clarificate de anchetator anumite aspecte din istoria de trafic a victimei. În acest sens oferim sugestii cu caracter general privind punerea întrebărilor:

– nu se pun două întrebări într-o singură propoziție, întrebările trebuie să fie scurte și clare, trebuiesc evitate construcțiile gramaticale dificile;

– întrebările trebuie adresate pe un ton suportiv, este indicat să se evite tonul care arată neîncredere și/sau cel critic;

– se recomandă evitarea jargonului profesional sau oricare altul pentru că se poate genera confuzie;

– anchetatorul trebuie să utilizeze termenii folosiți de victimă în descrierea clienților sau a activităților sexuale;

– limbajul sexual inadecvat, ironizarea victimei, gesturile obscene nu trebuie utilizate de anchetator;

– încurajarea victimei și reasigurarea ei că ceea ce face este bine este indicată atât timp cât încurajările nu manipulează victima să continue dincolo de ceea ce intenționează să spună;

– din cauză că situațiile de trafic se desfășoară pe perioade mari de timp, victimele nu reușesc să plaseze exact în timp toate evenimentele. Totuși, este important ca datele să fie cât mai exacte, mai ales în ceea ce privește datele despre zilele transportului, perioada în care a avut loc, de exemplu, un viol etc. Identificarea dovezilor coroborative se va face cu atât mai ușor cu cât cronologia evenimentelor este mai exactă. O tactică des folosită de avocații apărării este de a crea confuzie în mintea victimelor cu privire la plasarea evenimentelor în timp și a secvențelor temporale. Unul dintre obiectivele apărării este punerea la îndoială a credibilității victimelor, demonstrând confuzia acestora cu privire la timp și locuri. În lumina acestor probleme este mai util să rugăm victima să plaseze evenimentele specifice raportate la anumite repere semnificative pentru ea, decât să ne prezinte clar, luna și ziua. Dacă victima este capabilă să prezinte date concrete, cu siguranță că acestea reprezintă cele mai sigure dovezi, dacă nu, se va cere victimei să plaseze evenimentele în funcție de unele repere, de exemplu Crăciunul sau alte sărbători religioase, evenimente din familie etc. Obiectivul este mai degrabă de a ajuta victima să plaseze evenimentele de-a lungul unui calendar semnificativ pentru ea, decât să le plaseze pe un calendar exact, clasic.

Tipuri de întrebări:

Există patru tipuri de întrebări pentru formularea cărora trebuie manifestată o grijă deosebită, pentru a nu oferi victimei răspunsuri sugerate. Există și riscul ca victima să ofere răspunsuri pe care ea consideră că anchetatorul le așteaptă. Victimele traficului sunt vulnerabile la acest gen de risc din mai multe motive astfel:

– există posibilitatea ca trauma de care acestea suferă să le crească sugestibilitatea, contextul și experiențele anterioare legate de contactul cu poliția, parchetul să le inhibe;

– în cazul victimelor de alte etnii (limbă și cultură) pot apărea neînțelegeri în comunicare și implicit răspunsuri incorecte;

– victimele traficului suferă adesea amnezii temporare context în care acestea pot inventa răspunsuri plauzibile, ca o măsură de protecție personală;

– dacă stilul întrebărilor este preponderent închis, agresiv, victima poate oferi un răspuns pe care ea simte că anchetatorul îl dorește, în loc să dea răspunsul care reflectă adevărul. Ea va proceda astfel pentru a slăbi presiunea exercitată de anchetator.

Sunt patru tipuri de întrebări ce pot fi utilizate în audierea traficului de ființe umane:

a. Întrebări deschise – Acest tip de întrebări este indicat să fie folosit cât mai des de către anchetatori pe perioada audierii deoarece se pot obține date precise din partea victimei și scade riscul de a apărea interpretarea subiectivă a anchetatorului asupra evenimentelor. Întrebările deschise permit victimei să ofere multe informații despre subiectul întrebării, fără a fi sugerat victimei un anume răspuns. Dacă anchetatorul dorește să obțină informații despre un anume subiect este indicat să folosească întrebări deschise de genul: „Poți să-mi spui mai multe despre...?", „Poți sa-mi explici mai mult despre...?", „Ai menționat faptul că..., îți mai aduci aminte ceva legat de acest eveniment?".

Aceste întrebări sunt neutre ca și conținut și scopul lor este de a ajuta victima să se focalizeze asupra unui anumit eveniment, să ofere cât mai multe informații despre acesta, fără însă a i se sugera vreun răspuns în prealabil.

b. Întrebări specifice – „unde?", „când?", „ce?", „cine?", „de ce?"

Cu ajutorul acestor întrebări pot fi analizate evenimente concrete și clarificate ambiguități care pot apărea pe parcursul relatării victimei. Specialistul trebuie să utilizeze acest tip de întrebări cu atenție deoarece în cazul exploatării victimei în locații private, una din dovezile cheie este stabilirea condițiilor de sclavie în care a fost ținută victima. De aceea pot apărea întrebări de genul: „Câte ore pe zi aveai voie să...?", „Ce tip de mâcare ți se dădea?", Dacă aceste întrebări nu aduc informații adiționale atunci pot fi reformulate: „Ți se dădea voie vreodată să...", Ți se dădea ceva de mâncare?". În momentul în care anchetatorul a primit răspunsul ar trebui să revină la primul tip de întrebări specifice.

Întrebările care folosesc expresia „De ce?" trebuiesc folosite cu mare atenție pentru că pot incrimina, blama, acuza. Un exemplu al acestui gen de risc, care apare în cazurile de trafic este momentul în care victima este întrebată: „De ce nu ai fugit în momentul în care ai avut ocazia?". Este o întrebare validă și, în general semnificativă pentru că răspunsul victimei poate ilustra gradul de teamă al acesteia față de abuzurile și consecințele unei tentative nereușite de evadare și, de asemenea, răspunsul poate ilustra natura coercitivă a controlului pe care traficantul l-a avut asupra victimei. Dacă această întrebare este pusă pe un ton acuzator,

În mod tradiţional, victima este considerată martorul principal, de multe ori fiind singura persoană care poate oferi informaţii despre comiterea unei infracţiuni. Dar tocmai victima este persoana care oferă cele mai puţine dovezi de veracitate în declaraţiile sale. De aceea este necesar ca abordarea victimei să se facă în primul rând din perspectivă psihologică, specialistul criminalist sau anchetatorul trebuind să considere victima ca persoană prejudiciată, ce a suferit o daună psihică. Dacă prezenţa psihologului sau a psihiatrului nu este posibilă, reprezentantul autorităţii trebuie să prezinte cunoştinţe cât mai temeinice de psihologie, prezenţa psihologiei fiind „cea care permite să fie restituit victimei locul sau de subiect pasiv al infracţiunii.

În esenţă, problematica psihologică în materie se integrează „fenomenului psihologic al frustraţiei cauzate de impactul pe care infracţiunea îl are asupra cursului firesc al evoluţiei umane". De aceea, abordarea victimei de pe o poziţie strict judiciară, prin folosirea unor mijloace, metode şi tehnici depersonalizate, cu caracter general, nu va fi aptă să constituie pentru persoana victimizată sprijinul pe care aceasta îl aşteaptă, cu atât mai mult cu cât cercetări empirice au dovedit că victima poate resimți în legătură cu comiterea unei agresiuni sentimente ca:

– reticența în denunțarea delictului (mai ales dacă persoana a fost frecvent implicată în comiterea unor delicte de un anumit fel);

---

agresiv, sau într-o manieră repetitivă, victima se poate simți încriminată, blamată şi aceasta poate afecta relația de încredere care s-a dezvoltat până acum între anchetator şi victimă. Dacă întrebarea este pusă pe un ton neutru această problemă nu ar trebui să apară. Alternativ, riscul poate fi redus prin evitarea utilizării expresiei „De ce?" care poate fi înlocuită de întrebările din genul: „Ce anume te-a împiedicat să fugi?", „Mai era altceva cate te-a împiedicat să evadezi?", „Îmi poți explica ce anume te împiedică să evadezi?".

c. Întrebările închise

Acest tip de întrebări fixează un set de posibile răspunsuri din care victima este rugată să aleagă unul. Întrebările închise sunt folosite în momentul în care întrebările deschise şi cele specifice au eşuat în clarificarea unor aspecte şi descoperirea de detalii semnificative.

Riscul acestui tip de întrebări este acela că victima poate fi tentată să ghicească răspunsul, dacă nu îşi aduce aminte exact; acest risc apare atunci când este vorba de copii sau victime care suferă de SSPT. Această situație poate fi evitată dacă i se reamintește victimei regula în care se stipulează că poate să spună fără teamă dacă nu știe răspunsul sau nu îşi amintește exact. Acest factor poate fi introdus şi ca un răspuns alternativ în întrebare, de exemplu: „Te-a violat înainte sau după ce ai trecut granița, sau nu îți poți aminti?"

Indicat este că întrebările închise să fie evitate pe cât posibil, mai ales atunci când este vorba de probe sau dovezi exacte şi importante care vor fi verificate în timpul procesului.

d. Întrebările de îndrumare

Întrebările de îndrumare sunt cele în care răspunsul este implicit, ca de exemplu: „Îți lua toți banii, nu-i aşa?" Întrebările de îndrumare trebuie folosite doar în momentul în care celelalte tipuri de întrebări nu au văzut rezultatul scontat. Acest tip de întrebări sugerează răspunsul şi din acest motiv sunt şi contestate.

4. Etapa încheierii audierii

Este important ca interviul să se încheie într-un mod structurat. Nu trebuie să existe o încheiere abruptă şi de aceea anchetatorul trebuie să informeze victima cu privire la următorii paşi ai audierii.

În ceea ce priveşte etapa încheierii interviului sunt importante următoarele aspecte:

– anchetatorul trebuie să facă un rezumat al punctelor esenţiale din mărturia victimei şi să verifice împreună cu ea dacă sunt corecte. Rezumatul trebuie să folosească cuvintele victimei nu interpretarea realizată anchetator. Victima trebuie rugată să corecteze ori de câte ori este nevoie sau să facă anumite clarificări;

– victima trebuie întrebată dacă ancheta i-a creat probleme, dacă a înțeles tot ce s-a discutat şi dacă sunt aspecte pe care dorește să le clarifice. De asemenea, dacă aceasta are anumite întrebări, acum este momentul să le adreseze;

– anchetatorul trebuie să mulţumească victimei pentru colaborare şi să sublinieze importanţa mărturiei ei;

– anchetatorul trebuie apoi să explice care sunt următorii paşi, următoarele interviuri, planul următoarelor etape etc.;

– echipa de asistenţă a victimei trebuie să se asigure că apoi nevoile de bază ale victimei sunt împlinite: transport acasă, medicaţie, cazare, într-un adăpost etc.

– coresponsabilitate față de comiterea faptei;
– vinovăție în legătură cu circumstanțele infracțiunii (mai ales în ceea ce privește propriul comportament).

Atunci când victima supusă procedurii interogatoriul, anchetatorul trebuie să aibă în vedere că persoana aflată în fața sa a suferit un prejudiciu sau este posibil să fi suferit un prejudiciu. Anchetatorul se va situa pe o poziție relativ neutră în legătură cu cazul pe care îl are de soluționat, astfel încât să poată delimita exact manifestările cauzate de șocul victimizării de manifestările determinate de încercarea victimei de a ascunde unele elemente esențiale ale faptei în cauză.

Victimei trebuie să i se întărească convingerea că apelând la forța de coerciție a statului nu a comis o greșeală, numai în acest fel putându-se obține maximum de informații în legătură cu împrejurările de fapt, reale ale victimizării.

VICTIMA ȘI JUDECATA

Victima din punct de vedere juridic este o parte în proces și, totodată, prin forța împrejurărilor și un martor sui-generis. Această stare îi conferă rolul de „martor principal", căci la prima vedere s-ar părea că nimeni altul decât victima nu poate relata mai bine asupra întregului act infracțional îndreptat împotriva ei.

Psihologic însă lucrurile stau altfel. Victima este martorul care poate oferi cele mai puține garanții de veridicitate în relatările ei, chiar și în cazul celei mai bune credințe.

Faptul că în momentul săvârșirii actului infracțional victima este supusă unor stări emotive deosebit de puternice, face ca perceperea actului și întipărirea lui să se facă în condițiile unei reduse posibilități de activitate corticală conștientă și controlată. Deci în cazul optim vom avea numai serioase lacunozități perceptive și în consecință și memoriale.

Experiența arată apoi că victima, din dorința de a-și îmbunătăți situația procesuală (unde adesea e și parte civilă) proprie și din dorința de a agrava situația infractorului – pe care în mod evident vrea să se răzbune – victima „ajustează" realitatea în declarațiile ei, deși a cunoscut-o lacunos, fragmentar.

La toate acestea se mai adaugă **coeficientul de denaturare** determinat de *afectivitatea, sugestibilitatea, imaginația* și de *personalitatea victimei.*

Toate aceste constatări sumar relatate sunt de mare folos justiției, căci adesea magistrații sunt înclinați să dea un credit nemeritat „bietei victime". Problema psihologică a victimei este interesantă deci sub acest unghi de vedere, căci nu putem vorbi nici pe departe de o „psihologie" a victimei – în sensul în care putem vorbi de o „psihologie" a infractorului.

Situația de victimă este o situație de moment care se naște în clipa în care se produce accidentul sau infracțiunea, în condiții excepționale care solicită în mod deosebit reactivitatea persoanei în cauză. Comportamentul performant în urma interacțiunii factorilor exogeni (determinați) și a factorilor endogeni vor da specificul cazului respectiv.

În înțelesul legii *parte vătămată* este persoana care a suferit prin fapta penală o vătămare fizică, morală sau materială, dacă participă la procesul penal.

Partea civilă este persoana vătămată care exercită acțiunea civilă în cadrul procesului penal. Atât partea civilă cât și partea vătămată sunt victime, iar în ce privește partea psihologică, victima va fi afectată atât în fazele de urmărire penală și judecată, cât și ulterior judecății. Astfel, atunci când se procedează la luarea depozițiilor, confruntare,

recunoaştere se vor folosi procedee de tactică criminalistică speciale şi se va ţine cont de starea psihologică în care se află victima, atât pentru a evita un nou traumatism, cât şi pentru aflarea adevărului.

În ce priveşte partea penală, ascultarea părţii vătămate şi a părţii civile este o activitate procesuală şi de tactică criminalistică care se poate efectua atât în faza de urmărire penală, cât şi în faza de judecată.

În legătură cu *poziţia procesuală* a părţii vătămate, aceasta îşi desfăşoară activitatea în legătură cu latura penală a cauzei, putând fi ascultată, având cuvântul în cadrul dezbaterilor din şedinţa de judecată, fiind în măsură să utilizeze calea de atac a apelului.

Partea vătămată nu poate fi ascultată ca martor în procesul penal; în situaţia în care a fost totuşi audiată, respectându-se formele cerute pentru ascultarea martorilor (depunând jurământ), declaraţia sa constituie un mijloc de probă şi poate servi la aflarea adevărului în măsura în care se colaborează cu celelalte probe din dosar.

Dat fiind *caracterul personal al drepturilor părţii vătămate*, decesul acesteia în timpul procesului penal lasă un gol procesual, ce neputând fi înlocuită, drepturile sale stingându-se odată cu titularul lor.

Dispariţia părţii vătămate din procesul penal nu trebuie să conducă la concluzia greşită că ar împiedica exercitarea în continuare a acţiunii penale. În asemenea situaţii acţiunea penală se exercită, în continuare, de către organul judiciar învestit cu rezolvarea cauzei penale. Decesul părţii vătămate stinge acţiune penală într-un singur caz – când legea prevede expres.

Pentru exercitarea drepturilor sale în cadrul procesului penal, partea vătămată trebuie citată, ea putându-se prezenta şi având posibilitatea să fie reprezentată. Săvârşirea unei infracţiuni poate avea, printre alte consecinţe şi producerea unui prejudiciu material sau moral în dauna unei persoane juridice. În vederea reparării prejudiciului cauzat, persoana vătămată are la îndemână acţiunea civilă, pe care o exercită în cadrul procesului penal. Constituirea ca parte civilă se poate face numai în cazul în care persoana vătămată cere acoperirea unui prejudiciu material sau moral produs prin infracţiune şi oferă acesteia unele avantaje, şi anume:

– rapiditatea obţinerii despăgubirilor materiale;
– administrarea mai uşoară a probelor;
–acţiunea civilă exercitată în cadrul procesului penal e scutită de taxa de timbru.

Dreptul cel mai important al părţii civile este solicitarea despăgubirilor.

TRATAMENTUL PSIHOLOGIC AL VICTIMEI ÎN TIMPUL JUDECĂŢII

Caracteristic acestei faze a procesului penal este faptul că între victimă şi magistrat se stabileşte o legătură mediată prin intermediul avocatului. Acesta din urmă este cel care va asculta doleanţele victimei şi le va transmite instanţei. Din punct de vedere psihologic, victimele pot manifesta două seturi de atitudini:

- să lase totul în seama reprezentantului sau dându-i toate amănuntele pe care acesta le solicită;
- să manifeste reticenţă în legătură cu atitudinile avocatului, pe care de multe ori, direct sau indirect, îl acuză de „pactizare" cu avocatul inculpatului;
- o altă faţetă a procesului penal în faţa judecăţii, o reprezintă repararea prejudiciilor cauzate prin infracţiune, reparare care a avut loc în partea civilă a procesului penal. În

plan civil, problematica psihologică trebuie să aibă în vedere următoarele categorii de prejudicii, impuse de noua concepție a dreptului civil român cu privire la despăgubirile morale, rezultând din traume psihologice perene:

– prejudicii constând în dureri fizice sau psihice;

– prejudiciul estetic – când, prin infracțiune, s-a cauzat sluțirea fizică a persoanei victimei;

– prejudiciu de agrement – ca o compensație la posibilitatea de viață răpite unei persoane prin alterarea integrității sale funcțional-fiziologice;

– prejudiciul juvenil – constând în prejudiciul moral specific suferit de către o ființă umană tânără care își vede reduse speranțele de viață sau răpite anumite agremente ale existenței.

Problematica psihologiei părții civile este nouă fiind deocamdată abordată tangențial în cadrul victimologiei. Acest fapt a fost sesizat de către profesorul **Tiberiu Bogdan** care sublinia că „evoluția societăților moderne exclude categoric dreptul individului de a-și face singur dreptate, fără însă ca societățile să fi luat asupra lor și despăgubirea ca reabilitare a victimelor". În acest fel, atât practica legală cât și teoria criminologică se axează pe studierea și analiza criminalului, de unde rezultă un fapt paradoxal, greu de înțeles: la finele procesului penal, infractorul este pedepsit, statul la rândul lui este tot „pedepsit" (trebuie ca un timp să se îngrijească de deținut), în schimb, singurul element neglijat rămâne victima (supraviețuitoare), ale cărei posibilități de despăgubire depind de starea materială a infractorului și de iscusința sau stângăcia avocaților ce reprezintă părțile într-un proces.

Efectele psihologice ale faptelor ilicite au fost luate în considerare și pe plan internațional, în acest sens Consiliul Europei, la Colocviul de la Londra (1969) a elaborat „Recomandările asupra recuperării prejudiciului moral" care cuprind următoarele principii:

1 – dauna morală vizează prejudiciul care nu se pretează, strict vorbind, la o evaluare bănească. Semnificația și importanța sa exactă prezintă unele diferențe în funcție de diversele sisteme juridice;

2 – principiul separării daunelor morale ar trebui să fie recunoscut în cazul leziunilor corporale, pe de o parte, și în cazul atingerilor grave aduse personalului (cum sunt defăimarea, intruziune în viața privată, sechestrarea ilegală), pe de altă parte;

3 – în caz de deces repararea daunelor morale ar trebui să fie acordată rudelor apropiate în ipotezele în care acest lucru ar fi justificat prin considerente cu totul deosebite;

4 – repararea daunelor morale se justifică, de asemenea, în anumite cazuri de atingeri aduse raporturilor de familie. O despăgubire pentru ruperea logodnei nu ar trebui acordată decât în cazul în care logodnicul a suferit un prejudiciu moral grav din pricina celuilalt logodnic;

5 – despăgubirea are ca obiect să procure victimelor o compensație (sau o satisfacție). În anumite cazuri pentru stabilirea acestei compensații, s-ar putea ține cont și de gravitatea culpei autorului daunei;

6 – pe lângă despăgubirea bănească, reparația ar trebui să cuprindă și măsurile destinate să împiedice producerea, continuarea sau repetarea prejudiciului;

7 – cu ocazia acordării de despăgubiri, trebuie făcută distincția între dauna materială și cea morală;

8 – atunci când este cazul, reparația ar putea fi acordată sub forma unor vărsăminte periodice. În aceste cazuri ar fi de dorit ca beneficiarii să fie protejați împotriva diminuării monedei;

9 – problema reparării daunei morale a fost examinată în raport cu răspunderea civilă şi cu asigurarea socială. În materia asigurării de răspundere civilă, garanția acordată de către asigurator ar trebui să cuprindă, în caz de leziuni corporale şi despăgubirea daunei morale;

10 – având în vedere importanța practică a asigurărilor, ar fi util să se organizeze un schimb de vederi, între reprezentanții companiilor de asigurări şi juriști experți în materie de daune – interese;

11 – ar trebui luate măsuri atât pe plan național, cât şi pe plan european, în scopul de a se remedia lipsa informațiilor privitoare la cuantumul indemnizațiilor acordate în cazuri similare. Studiul utilizării ordinatoarelor în adunarea şi stocarea informațiilor ar trebui încurajat;

12 – cu titlul de măsură imediată, Consiliul Europei ar trebui să adune informații relative la cuantumul indemnizațiilor acordate în fiecare țară, pentru a le pune la dispoziția persoanelor şi a instituțiilor interesate;

13 – Consiliul Europei ar trebui să încerce armonizarea regulilor juridice privitoare la repararea prejudiciului moral cauzat ca urmare a unor leziuni corporale.

Dar în timpul judecății, ca şi în timpul urmăririi penale, pentru lămurirea unor aspecte insuficient clarificate, magistratul poate hotărî efectuarea unor expertize. Între acestea, ne interesează cu precădere expertiza psihiatrică cu caracter medico-legal. Prin intermediul acesteia se poate proba tulburarea psihică din timpul comiterii infracțiunii, constrângerea fizică şi psihică la care a fost supusă victima, sugestibilitatea victimei sau existența unor stări patologice sau fizice, capacitatea victimei de a aprecia corect circumstanțele agresiunii[1].

Din această perspectivă, două aspecte ne reținem atenția:

a) în primul rând, este vorba de conduita expertului „atunci când psihiatrul pregăteşte un raport de expertiză pentru o autoritate judiciară (..) trebuie să conserve o atitudine medicală şi să ceară garanția unui mediu şi a unui statut personal corespunzător. Chiar atunci când el depinde într-o manieră sau alta de judecător, de poliție (...), el trebuie să apere independența concluziilor sale medico-legale şi libertatea recomandărilor sau a deciziilor sale terapeutice"[2];

b) în al doilea rând, interesează psihologia şi comportamentul expertizatului, având în vedere că expertiza reprezintă un alt moment cu încărcătură afectogenă deosebită. În acest sens, autorul chiar subliniază că „pentru a putea consimți liber, persoana expertizată trebuie să fie informată, psihiatrului trebuie să i se prezinte în funcția sa de expert şi să-i explice că acel conținut al convorbirii va putea fi transmis judecătorului. Expertizele şi părerile bazate în mod unic pe studierea dosarelor ar trebui să fie evitate".

Aşa cum rezultă şi din opinia amintită rezolvarea corectă a problemelor legate de comiterea unor fapte antisociale nu se poate face fără un contact direct cu persoanele implicate, atât în ce priveşte experții, cât şi în privința magistratului.

---

1. G. Scripcaru – „Medicină legală", Ed. Didactică şi Pedagogică R.A., București, 1993, pag. 335

2. M.J. Bernheim – „Raportul introductiv la studiul despre responsabilitatea penală şi tratamentul psihiatric al delincvenților bolnavi mintali" în „Revista de ştiință penitenciară", 1995, an 5, supliment 3, Ed. Direcția Generală a Penitenciarelor, București, pag. 23

În ce privește prezența psihiatriei în cadrul judiciar, utilizarea acesteia cuprinde în esență învățarea a șapte tehnici[1]:

1. evaluarea unor anomalii de comportament;
2. redactarea rapoartelor pentru instanțe și avocați;
3. prezentarea rapoartelor în instanță;
4. interpretarea și utilizarea dispozitivelor de securitate ca mijloace de control și tratament al unui pacient;
5. tratamentul anumitor tulburări cronice, în special a celor care sunt însoțite de probleme de comportament, ca psihozele grave și tulburările personalității;
6. o cunoaștere a dreptului în relație cu sănătatea mentală;
7. tehnicile de tratament de ordin psihologic, în particular formele de psihoterapie care se adresează tulburărilor comportamentului.

VICTIMA ULTERIOR JUDECĂȚII

Ulterior judecății, potrivit art. 362 C.pr.p., se poate exercita calea apelului de către orice persoană ale cărei interese legitime au fost vătămate printr-o măsură sau printr-un act al instanței.

Potrivit art. 362 lit. c C.pr.p., partea vătămată poate face apel în cazurile în care acțiunea penală se pune în mișcare la plângerea prealabilă, dar numai în ce privește latura penală.

După ce hotărârea rămâne definitivă, ea este pusă în execuție de către prima instanță. Dacă partea vătămată nu este satisfăcută de soluția dată de instanță printr-o hotărâre definitivă, ea mai are opțiunea exercitării căilor extraordinare de atac.

Infractorul va fi ținut să execute pedeapsa dispusă de instanță (închisoare, amendă), dar cert este că și în aceste condiții prejudiciul suferit de victimă, în special cel moral, să nu poată fi acoperit.

Astfel, de lege ferenda ar fi lăudabil dacă pe lângă acordarea de despăgubiri victimei[2] s-ar dispune urmarea unui tratament psihiatric facultativ, pe cheltuiala celui ce execută pedeapsa, în special în cazul infracțiunilor care sunt susceptibile de a cauza puternice traume psihologice (cazul violului).

DEZDĂUNAREA VICTIMELOR

Principiul reparațiilor care se acordă victimelor infracțiunii este statuat indirect prin dispozițiile dreptului civil și, ulterior, este garantat prin normele de procedură atât penală cât și civilă.

Problematica despăgubirilor este tratată într-un mod sintetic în articolele 988 - 1003 Cod Civil care ilustrează un principiu ce corespunde atât unor cerințe de etică și echitate socială, cât și unor cerințe ale securității juridice: principiul răspunderii civile pentru faptele cauzatoare de prejudicii.

Cum subiectul prezentului referat se limitează la cuplul agresor - victimă din perspectiva dezdăunărilor și a protecției victimelor, ne vom opri doar asupra art. 998 C. civ. care statuează că „orice faptă a omului care cauzează altuia un prejudiciu, obligă

1. Ibidem, pag. 26
2. vezi jurist masterand Sturza Laurențiu Dan, op. Cit. Pag. 6-8

pe acela din a cărui greşeală[1] s-a ocazionat, a-l repara". În completare, prin art. 999 se precizează că omul este responsabil nu numai de prejudiciul ce a cauzat prin fapta sa, dar şi de acela ce a cauzat prin neglijenţa sau prin imprudenţa sa"[2].

Săvârşirea unei infracţiuni, în afară de pedeapsa prevăzută de Codul penal - manifestare a răspunderii penale - poate să implice şi obligaţia de despăgubire - manifestare a răspunderii civile.

Este însă necesar să facem cuvenita distincţie între prejudiciile materiale şi cele morale.

Prin prejudiciu material, în prezenta lucrare, vom înţelege atât pagubele create prin diminuarea sau alterarea calitativă a patrimoniului unei persoane, în speţă al victimei, cauzate în urma acţiunii sau inacţiunii prevăzute de legea penală, cât şi atingerile aduse sănătăţii şi integrităţii personale produse în acelaşi context.

Evaluarea bănească a prejudiciului, stabilirea metodelor şi mijloacelor de plată precum şi alte aspecte legate de justa soluţionare a unei astfel de probleme se realizează conform normelor materiale şi procedurale de drept penal şi civil, cu menţiunea că se acordă o atenţie deosebită situaţiei victimelor minore sau a acelor persoane lipsite de capacitate de exerciţiu sau cu capacitate de exerciţiu restrânsă.

Sarcina dezdăunărilor cade în sarcina agresorului (numit învinuit sau inculpat în Codul de Procedură Penală) şi/ sau în sarcina părţii responsabile civilmente (de pildă a părintelui unui minor ce a săvârşit o faptă prevăzută de legea penală).

Practica judiciară a statuat că despăgubirea se face fie sub forma plăţii unei sume unitare de bani care să acopere prejudiciul cauzat, fie sub forma plăţilor periodice. Această din urmă modalitate se întâlneşte spre exemplu la situaţia în care victima îşi pierde total sau parţial capacitatea de muncă, astfel, prin plata unor sume de bani la intervale regulate se suplineşte tocmai lipsa veniturilor salariale.

Prin normele Legii 211 din 27 mai 2004 s-a întregit cadrul legal menit să vină în întâmpinarea nevoilor şi problemelor specifice victimelor. Astfel, la cererea victimelor sau a altor persoane, în condiţii limitativ expuse de lege, pe lângă informare, asistenţă juridică gratuită şi consiliere psihologică gratuită se pot acorda sume de bani cu titlul de compensaţii financiare precum şi sume de bani cu titlul de taxe pentru punerea în executare a hotărârilor judecătoreşti prin care s-au stabilit.

În viziunea instanţei supreme prejudiciul constă nu numai în atingerea materială adusă patrimoniului unei persoane, ci şi în lezarea onoarei sau reputaţiei acesteia, motiv pentru care şi aceste consecinţe ultime se cer a fi reparate.

Putem vorbi de un sistem mixt de reparare a daunelor morale prin mijloace nepatrimoniale, cum au fost, spre exemplu, publicarea hotărârii judecătoreşti de condamnare a autorului daunei sau obligarea celui care a proferat o calomnie într-un ziar - de a retracta în acelaşi ziar, ori prin măsura despăgubirilor băneşti, care se aplică, după împrejurări, fie singură, fie prin cumulare cu unele măsuri nepatrimoniale.[3]

Evaluarea sumelor ce urmează a fi acordate cu titlul de daune morale este dificilă din cauză că trebuie apreciate în bani tocmai nişte drepturi care nu sunt susceptibile de a fi măsurate patrimonial.

---

1. 1 Prin „greşeală" se poate înţelege şi faptă prevăzută de legea penală întrucât nu contravine definiţiei oferite de Dicţionarul Explicativ al Limbii Române (încălcare conştientă sau involuntară a unui principiu, a unei norme, a unui adevăr; eroare, etc.)

2. Stătescu, Constantin, Bârsan, Corneliu - Drept civil. Teoria generală a obligaţiilor, op. cit pag. 115

3. Albu, Ioan - „Consideraţii în legătură cu revenirea jurisprudenţei române la practica reparării băneşti a daunelor morale", Revista Dreptul nr. 8/ 1996, pag. 14

Despăgubirea sau compensația materială pe care o poate primi victima poate fi atât compensatorie cât și punitivă după cum este acordată ca urmare a unei vătămări, a unei pierderi suferite, cu scopul de a readuce victima în situația avută anterior sau ca pedeapsă a unui comportament ofensator și cu scop preventiv.[1]

Fără a face parte strict din categoria despăgubirilor, putem vorbi și de acordarea unor compensații materiale victimelor unui anumit tip de infracțiune.

Oferirea unui sprijin financiar pentru sprijinirea victimelor diferitelor infracțiuni a fost prima încercare pe care au făcut-o statele moderne în acest sens. Începute în Marea Britanic în anii '60, aceste programe au fost adoptate apoi și în Noua Zeelandă, S.U.A.. Europa etc. Ideea de la baza acestor programe era de a crea un fond la nivel național de unde să se plătească aceste indemnizații victimelor. Supuse unor evaluări, aceste programe au arătat că acesta era un domeniu în care acțiunile efective nu potriveau discursurile politice. Problemele economice și bugetare au restrâns considerabil mărimea acestor compensații precum și numărul de victime care le primeau.

În cele din urmă a devenit evident că aceste programe nu îndeplineau decât o funcție simbolică (Fattah, 2000). Foarte puțini oameni ajungeau în stadiul de a primi o compensație financiară din partea statului, iar cei care primeau se alegeau cu o sumă simbolică și ea; în mod ironic, nivelul de satisfacție al celor care primeau o compensație era la fel de scăzut cu cel al celor care nici nu se oboseau să obțină un astfel de beneficiu.

În ceea ce privește infracțiunile împotriva proprietății, victimele acestora nici măcar nu intrau în programul de compensare. În 4 din 5 cazuri infractorul nu era niciodată identificat sau prins. Iar majoritatea celor arestați, judecați și condamnați erau atât de săraci încât nu se putea obține nimic de la ei nici chiar prin hotărâre judecătorească.

În ultimii ani unele guverne au decis să transfere povara acestor compensații financiare pe umerii infractorilor printr-o măsură denumită „suprataxa amenzilor" (victim fine surcharge). Această suprataxă era impusă tuturor celor care primeau o amendă, iar fondurile erau folosite pentru compensațiile victimelor.

TRATAMENTUL PSIHOLOGIC AL VICTIMEI ULTERIOR REZOLVĂRII JUDICIARE A URMĂRILOR VICTIMIZĂRII

Deși pronunțarea unei hotărâri judecătorești se consideră că reprezintă momentul final al procesului penal, acest lucru nu înseamnă nici că victima se poate considera pe deplin satisfăcută și nici că legătura directă în această ipostază, cu sistemul juridic trebuie înțeleasă încheiată. În afară de intervenția psihologiei, psihiatriei și a medicinei în general, în favoarea victimei, este necesar ca sistemul juridic, legal al unui stat, să păstreze unele contacte cu subiectul pasiv al unei infracțiuni.

În unele state, aceasta se întâmplă, de exemplu, prin instituționalizarea posibilității încheierii unor contracte între infractorul încarcerat și victima sa[2]. În acest fel pot fi atinse în același timp două scopuri ale justiției: resocializarea infractorilor și dezdăunarea cât mai completă a victimelor[3].

---

1. Boaru, Mircea- "Repararea bănească a daunelor morale în dreptul unor state vest-europene", Revista Dreptul, nr. 8/ 1996. pag. 25

2. *** „Revista de știință penitenciară", 1995, an 5, supliment 3, Ed. Direcția Generală a Penitenciarelor, București, 1995, pag. 185.

3. Vezi observațiile în materia răspunderii civile – raport juridic obligațional – din perspectiva protecției juridice a victimelor, după conf. univ. dr. Mariana Rudăreanu, cit. integral (lectură obligatorie pentru studenți și masteranzi).

„Răspunderea civilă este o formă a răspunderii juridice care constă într-un raport juridic obligaţional, conform căruia o persoană are datoria de a repara prejuridiciul cauzat alteia prin fapta sa sau prejudiciul de care este ţinută răspunzătoare prin dispoziţiile legale.

Pentru despăgubirea victimelor infracţionalităţii au fost adoptate o serie de reglementări, cum ar fi:

• Legea nr. 211/2004 privind unele măsuri pentru asigurarea protecţiei victimelor infracţiunilor;

• Legea nr. 304/2005 pentru ratificarea Convenţiei Consiliului Europei privind despăgubirea victimelor, infracţiunilor violente, adoptată la Strasbourg la 24 noiembrie 19833;

• Ordonanţa de Urgenţă nr. 113/2007 pentru modificarea şi completarea Legii nr. 211/2004 privind unele măsuri pentru asigurarea protecţiei victimelor infracţiunilor;

La nivel european, Consiliul Uniunii Europene a adoptat la Luxembourg Directiva 2004/80/CE din 29 aprilie 2004 privind despăgubirea victimelor infracţiunilor care stabileşte un sistem de cooperare în vederea facilităţii accesului victimelor infracţionalităţii la despăgubire, în situaţii transfrontaliere, sistem care trebuie să funcţioneze pe baza unor mecanisme, în vigoare, în statele membre, de despăgubire a victimelor infracţionalităţii premeditate săvârşite prin violenţă pe teritoriile respective, fiind necesar crearea unui mecanism de despăgubire în toate statele membre.

Consiliul European reunit la Tampere, în 15–16 octombrie 1999, a subliniat necesitatea stabilirii unor norme minime pentru protecţia victimelor infracţionalităţii, în mod deosebit în ceea ce priveşte posibilităţile de acces la justiţie şi dreptul la reparaţie, inclusiv la rambursarea cheltuielilor de judecată, iar în Declaraţia privind lupta împotriva terorismului, adoptată de Consiliul European, reunit la Bruxelles în 25–26 martie 2004 s-a solicitat adoptarea unei directive înainte de 1 mai 2004, acest lucru fiind realizat la data de 29 aprilie 2004.

Prin această directivă a fost creat un sistem de cooperare între autorităţile naţionale având ca obiect transmiterea cererilor de despăgubiri în situaţiile internaţionale, care a intrat în vigoare la data de 1 ianuarie 2006.

Conform art. 19 din directivă, până la 1 ianuarie 2009, Comisia va prezenta Parlamentului European, Consiliului şi Comitetului Economic şi Social European un raport privind aplicarea directivei.

În anul 2005, România a ratificat Convenţia Consiliului Europei privind despăgubirea victimelor infracţiunilor violente, adoptată Strasbourg la 24 noiembrie 1983, având în vedere Rezoluţia nr. (77) 27 a Comitetului de Miniştri al Consiliului Europei privind despăgubirea victimelor infracţiunilor.

Statele membre ale Consiliului Europei, semnatare ale convenţiei au avut în vedere faptul că din motive de echitate şi solidaritate socială este necesar să fie rezolvată situaţia victimelor infracţiunilor intenţionate, săvârşite cu violenţă, care au suferit vătămări corporale sau deteriorarea sănătăţii şi a persoanelor care se aflau în întreţinerea celor care au decedat ca urmare a unor astfel de infracţiuni.

Pe plan naţional, prin Legea nr. 211/2004, în scopul asigurării protecţiei victimelor infracţiunilor, au fost reglementate unele măsuri de informare a victimelor infracţiunilor cu privire la drepturile acestora, precum şi de consiliere psihologică, asistenţă juridică gratuită şi compensaţie financiară de către stat a victimelor unor infracţiuni.

Referitor la compensaţia financiară, cererea de compensaţie financiară se depune la tribunalul în a cărui circumscripţie domiciliază victima şi se soluţionează de doi judecători din cadrul Comisiei pentru acordarea de compensaţii financiare victimelor infracţiunilor, constituite la fiecare tribunal.

Victima poate solicita Comisiei pentru acordarea de compensaţii financiare victimelor infracţiunilor un avans din compensaţia financiară, în limita unei sume echivalente cu 10 salarii de bază minime brute pe ţară stabilite pentru anul în care victima a solicitat avansul.

Atât cererea de compensaţie financiară cât şi cererea privind acordarea unui avans din compensaţia financiară se soluţionează în camera de consiliu, cu citarea victimei şi participarea obligatorie a procurorului, iar hotărârea pronunţată se comunică victimei şi poate fi atacată cu recurs la curtea de apel, în termen de 15 zile de la comunicare.

În condiţiile aderării României la Uniunea Europeană, având în vedere urgenţa armonizării legislaţiei din domeniul protecţiei victimelor infracţiunilor, precum şi Directiva 2004/80/CE din 29 aprilie 2004 privind despăgubirea victimelor infracţiunilor, care se adresează tuturor satelor membre ale Uniunii Europene şi obligă la instituirea unei proceduri speciale pentru obţinerea compensaţiilor financiare de către victimele infracţiunilor intenţionate comise cu violenţă în situaţii transfrontaliere, Legea nr. 211/2004 a fost modificată şi completată prin Ordonanţa de Urgenţă a Guvernului nr. 113/2007.

Astfel, compensaţia financiară se acordă, la cerere, următoarelor categorii de victime: persoanele asupra cărora a fost săvârşită o tentativă la infracţiunile de omor, omor calificat şi omor deosebit de grav, prevăzute la art. 174–176 din Codul penal, o infracţiune de vătămare corporală gravă, prevăzută la art. 182 din Codul penal, o infracţiune intenţionată care a avut ca urmare vătămarea corporală gravă a victimei, o infracţiune de viol, act sexual cu un minor şi perversiune sexuală, prevăzute la art. 197, 198 şi art. 201 ali, 2–5 din Codul penal, o infracţiune privind traficul de persoane, o infracţiune de terorism, precum şi orice altă infracţiune intenţionată

Contractul între sistemul judiciar şi victimă poate avea loc şi prin intermediul forţelor poliţieneşti. Prin intermediul poliţiei pot fi atinse două scopuri: prinderea infractorilor, pe de o parte, şi protejarea victimei potenţiale pe de altă parte, asigurându-se victimei propriu-zise un climat de siguranţă.

Rolul poliţiei, în acest sens, constă în angajarea unor acţiuni variate, cum sunt:

1 – asigurarea prezenţei în teren a elementului poliţienesc pentru asigurarea locurilor şi a mediilor cu „risc victimal" crescut;

2 – identificarea şi aplanarea situaţiilor conflictuale, deoarece o situaţie conflictuală acutizată duce la săvârşirea unor infracţiuni comise împotriva unei persoane. Aceste măsuri se pot realiza prin:

– audierea plângerilor, reclamaţiilor şi sesizărilor depuse la organele de poliţie, care fac referire la comportamentul agresiv şi la tendinţe de răzbunare;

– identificarea persoanelor eliberate din penitenciare care au suferit condamnări în urma unor plângei prealabile şi determinarea acestora de a nu se preta la acţiuni de răzbunare;

– studierea unor cauze civile, existente la judecătorii, privind partaje, divorţuri etc., urmărindu-se comportamentul părţilor în timpul şi în afara dezbaterilor procedurale;

– organizarea culegerii informaţiilor în mediile în care, de regulă, faptele antisociale cauzatoare de prejudicii nu se reclamă organelor de poliţie şi se urmăreşte o „justiţie pe cont propriu";

– o deschidere mai largă a poliţiei către populaţie, prin aceasta culegându-se informaţii privind stările conflictuale direct de la cetăţeni, cu ocazia efectuării activităţilor curente.

3 – educarea moral-juridică a cetăţenilor prin popularizarea obligaţiilor şi drepturilor legale;

4 – pregătirea antiinfracţională (punându-se accentul pe pregătirea copiilor în aces sens) şi prin mediatizarea unor mijloace de contracarare a agresiunilor;

5 – identificarea şi supravegherea bolnavilor psihic periculoşi;

6 – identificarea şi protejarea victimelor conjunctural potenţiale;

7 – prevenirea şi combaterea violenţei intra-familiale.

---

comisă cu violenţă; soţul, copiii şi persoanele aflate în întreţinerea persoanelor decedate prin săvârşirea infracţiunilor prevăzute la alin. (1).

Modificarea adusă Legii nr. 211/2004 prevede şi calitatea victimei, în sensul că această compensaţie financiară se acordă victimelor prevăzute la alin. (1) dacă infracţiunea a fost savârşită pe teritoriul României şi victima este: cetăţean român; cetăţean străin ori apatrid care locuieşte legal în România; cetăţean al unui stat membru al Uniunii Europene, aflat legal pe teritoriul României la data comiterii infracţiunii; sau cetăţean străin sau apatrid cu reşedinţa pe teritoriul unui stat membru al Uniunii Europene, aflat legal pe teritoriul României la data comiterii infracţiunii, iar în cazul victimelor care nu se încadrează în categoriile de persoane prevăzute, compensaţia financiară se acordă în baza convenţiilor internaţionale la care România este parte.

Modul de obţinere a compensaţiei financiare în situaţia savârşirii unei infracţiuni pe teritoriul unui stat membru al Uniunii Europene, altul decât cel în care victima locuieşte în mod legal este prevăzut într-un capitol distinct, care reglementează autoritatea română responsabilă cu asistenţa – Ministerul Justiţiei şi autoritatea română de decizie – Comisia pentru acordarea de compensaţii financiare victimelor infracţiunilor, constituită în cadrul Tribunalului Bucureşti. Prin modificarea şi completarea Legii nr. 211/2004 s-a urmărit transpunerea în legislaţia naţională a dispoziţiilor Directivei Consiliului 2004/80/CE din 29 aprilie 2004 privind despăgubirea victimelor infracţiunilor, precum şi ale Deciziei Comisiei 2006/337/CE din 19 aprilie 2006 pentru stabilirea formelor standard ale cererilor şi deciziilor conform Directivei Consiliului 2004/80/CE din 29 aprilie 2004.

EXEMPLIFICĂRI ÎN MATERIA APLICATIV-PRAGMATICĂ A VICTIMOLOGIEI PE TERENUL RĂSPUNDERII PENALE

Victimele accidentelor de muncă

Aprecieri victimologice

Munca, activitate care-l defineşte pe om şi civilizaţia sa şi care ne asigură supravieţuirea în acest univers necunoscut, are uneori şi un final dramatic pentru om şi chiar tragic în sensul că munca este la originea unui număr anual important de decese, accidente şi boli profesionale.

Accidentele produse în România, în ultimii ani, demonstrează că aplicarea de măsuri destinate prevenirii şi combaterii unor fapte sau evenimente de natură să prejudicieze protecţia muncii este absolut necesară într-un stat de drept. Această problematică, practic mereu actuală, este reglementată în plan juridic prin acte normative destinate, pe de o parte asigurării protecţiei muncii, iar pe de altă parte asigurării exploatării şi întreţinerii corespunzătoare a instalaţiilor, utilajelor şi maşinilor.

Efectul încălcării normelor de protecţie a muncii prin crearea de victime îl constituie şi prevederile Codului penal al României, care incriminează o serie de fapte de natură să aducă atingere vieţii sau sănătăţii persoanei precum şi patrimoniului public sau privat având la bază intenţia sau culpa autorului, unele având ca modalitate de comitere inclusiv incendiile sau exploziile.

Din sfera normativă, amintim reglementările de ordin intern ale ministerelor economice, îndeosebi în domeniile mineritului, chimiei, petrochimiei, siderurgiei ş.a.

Aspecte juridice - Noţiune

Accidentul de muncă, potrivit art. 23 din Legea nr. 90/1997 este definit ca o vătămare violentă a organismului, precum şi intoxicaţia acută profesională care au loc în timpul procesului de muncă sau îndeplinirea îndatoririlor de serviciu indiferent de natura juridică a contractului în baza căruia se desfăşoară activitatea şi care provoacă incapacitatea temporară de muncă de cel puţin trei zile, invaliditate sau deces.

Este, de asemenea, accident de muncă:

– accidentul suferit de elevi, studenţi şi ucenici în timpul practicii profesionale;

– accidentul suferit de cei care îndeplinesc sarcini de stat sau de interes public inclusiv în cadrul unor activităţi culturale, sportive, în timpul şi din cauza îndeplinirii acestor sarcini;

– accidentul suferit de orice persoană ca urmare a unei acţiuni întreprinse din proprie iniţiativă pentru prevenirea sau înlăturarea unui pericol care ameninţă avutul public sau pentru salvarea de vieţi omeneşti;

– accidentul survenit în timpul şi pe traseul normal al deplasării de la locul de muncă la domiciliu şi invers;

– accidentul cauzat de activităţile care nu au legătură cu procesul muncii dacă se produce la sediul persoanei juridice sau la adresa persoanei fizice ori în alt loc de muncă organizat de acestea în timpul programului de muncă.

P.Pufan în lucrarea sa „Psihologia muncii" (Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1978) consideră că accidentul de muncă este un eveniment neaşteptat, determinat de o vătămare violentă a unei persoane participantă la procesul de producţie, de natură să întrerupă desfăşurarea normală a muncii şi să aducă prejudicii fizice, morale şi materiale victimei.

După cum se comentează în literatura de specialitate, producerea violentă, neașteptată a unui astfel de eveniment „nu trebuie confundată cu ceea ce este imprevizibil", fortuit, accidentele de muncă, fiind în majoritatea cazurilor posibil de prevăzut și, deci, de preîntâmpinat, aspect esențial pentru stabilirea răspunderii juridice.

Clasificarea accidentelor de muncă, potrivit art. 24 din Legea nr. 90/1996 se face în funcție de efectele produse și a numărului de persoane accidentate sau victime, după cum urmează:

1. accidente care produc incapacitate temporară de muncă de cel puțin 3 zile;
2. accidente care produc invaliditate;
3. accident mortal;
4. accident colectiv, când sunt accidentate cel puțin trei persoane în același timp și din aceeași cauză.

La cele de mai sus trebuiesc adăugate bolile profesionale care sunt manifestări morbide legate de muncă și sunt definite ca atare. Astfel, anumite activități pot duce la boli specifice (de exemplu, vibrațiile, zgomotele) sau maladiile sunt urmarea unor emanații și inhalații de produse toxice, pufuri sau fibre (fibroze, asbestoze) sau chiar la reacții alergice (ciment, făină, praf).

Potrivit legii conducerile persoanelor juridice, firmelor, agenților economici în care au avut loc accidente de muncă colectivă, mortale ori care au produs invaliditate sunt obligate să anunțe de îndată Inspectoratul de stat teritorial pentru protecția muncii și organele de urmărire penală, respectiv Parchetul și Inspectoratul de Poliție.

Conform art. 26 din Legea nr. 90/1996 și art. 209 din Codul de procedură penală la cercetarea accidentului de muncă participă și procurorul, acesta fiind singurul care poate face urmărirea penală în astfel de cazuri.

Rezultatul cercetării accidentului de muncă se va consemna într-un proces-verbal care va cuprinde: cauzele și împrejurările în care a avut loc accidentul; prevederile din normele de protecție a muncii care nu au fost respectate; persoanele care se fac răspunzătoare de nerespectarea normelor de protecția muncii; identificarea victimei, sancțiunile aplicate; măsuri ce trebuiesc luate pentru prevenirea altor accidente.

Inițierea măsurilor de prevenire a altor accidente

Măsurile tehnice și organizatorice de prevenire a altor accidente sau avarii în sectorul respectiv reprezintă o problemă deosebit de importantă de a cărui rezolvare răspund în egală măsură, conducătorul procesului de producție din compartimentul în care s-a produs evenimentul și specialiștii chemați în acest scop.

Analiza evenimentelor petrecute în procesul muncii și care au făcut victime este o activitate importantă constând în stabilirea cauzelor accidentului care pot fi:

a) cauze de natură tehnică, mai frecvente fiind cele determinate de funcționarea defectuoasă a instalațiilor și utilajelor, uzura prematură a aparatelor, mașinilor sau instalațiilor, calitatea necorespunzătoare a materialelor, defecțiuni în aprovizionarea tehnică;

b) cauze de natură organizatorică, frecvente fiind lipsa luării unor măsuri corespunzătoare pe protecția muncii, neglijențe în procesul de producție, în exploatarea mașinilor, utilajelor, instalațiilor, superficialitatea în respectarea normelor tehnice de securitate a muncii sau indisciplina.

Determinarea împrejurărilor în care a avut loc accidentul are importanță pentru stabilirea elementelor pe baza cărora să se facă o încadrare juridică corectă a faptei.

Frecvent pentru încadrarea evenimentului în categoria accidentelor de muncă, trebuie stabilit dacă acesta s-a produs în timpul procesului de muncă și dacă cel accidentat era în curs de îndeplinire a atribuțiilor sale de serviciu.

Normele legale de protecție a muncii care au fost încălcate ori alte norme prin care se stabilesc măsuri tehnice sau organizatorice privind procesul de producție, exploatare, întreținerea utilajelor, instalațiilor și mașinilor, condițiile de aprovizionare cu materiale și combustibili, trebuie să fie cunoscute pentru o corectă stabilire a răspunderii penale, civile sau administrative.

Principalele cauze ale accidentelor de muncă în domeniul minier pot fi clasificate în:

1 – accidente de muncă în legătură cu deschiderea, săparea și susținerea lucrărilor miniere produse prin prăbușiri, surpări sau căderi de rocă. Printre cauzele acestor accidente se află nerespectarea monografiilor de armare a galeriilor și a prevederilor proiectului de execuție a puțurilor; neînlocuirea la timp a susținerilor căzute, rupte, deteriorate, deplasate sau care nu prezintă siguranță; încălcarea normelor tehnice de armare; neinstruirea și nedotarea personalului muncitor cu material adecvat de protecție.

2 – accidente de muncă în legătură cu circulația și transportul în subteran, determinate de călcarea sau de strivirea victimelor între vagoane și pereții galeriilor; căderi de la înălțime, tamponări, electrocutări. Cauzele întâlnite în practică sunt:

- neasigurarea sau neamenajarea spațiilor de securitate pentru mijloacele de transport și pentru circulația persoanelor ca și amenajarea unor nișe de adăpost corespunzătoare;
- montarea și întreținerea necorespunzătoare a liniilor ferate, a macazurilor și armăturilor din galeriile de transport;
- neanunțarea mecanicului și însoțitorului trenului despre felul și locul lucrărilor executate pe cale;
- cuplarea sau decuplarea din mers a vagoanelor;
- nerespectarea normelor de circulație în subteran.

3 – accidente de muncă în legătură cu lucrările, cu materialele explozive, incendiile din subteran și focurile de mină. Această categorie de accidente, în special cele sub forma exploziilor și incendiilor creează dificultăți serioase în cercetare prin modificări majore provocate locului faptei.

La acest gen de accidente au fost identificate următoarele cauze:

- *exploziile* provocate de manipularea neglijentă a lăzilor cu materiale explozive, de nerespectare a vitezei admise în transportul explozivilor, de folosirea unor surse de flacără deschise, precum și de nerespectarea regulilor de efectuare a pușcărilor;
- *incendiile din subteran* provocate de acțiunea unei surse cu flacără deschisă (chiar și de o scânteie) și focurile de mină (incendii endogene) care au drept cauză tendința de autoaprindere a cărbunelui ori a rocilor autoinflamabile;
- *intoxicațiile cu gaze nocive* (gaze rezultate din pușcări sau explozii) sunt determinate de nerespectarea schemei de aeraj, defectarea sau folosirea necorespunzătoare a instalațiilor și conductelor de aeraj, neevacuarea la timp a gazelor aflate în concentrație periculoasă.

Aprecieri victimologice cu privire la accidentele de muncă produse în domeniul petrochimic

Analizând numeroase cazuri întâlnite în practică factorii majori care fac domeniul industriei petrochimice, ca de altfel, și cel al industriei chimice, mai vulnerabil la incendii și explozii sunt următorii:

• materialele, substanţele, inclusiv materiile prime ori derivate ale acestora sunt, în majoritatea lor, inflamabile sau explozive;

• procesele fizico-chimice, procedeele tehnologice de prelucrare se desfăşoară la presiuni şi temperaturi ridicate, cu anumită viteză, parametrii ce trebuie ţinuţi sub control;

• în combinatele sau unităţile petro-chimice se află, în permanenţă, depozitată, în curs de prelucrare sau de mişcare o cantitate de produse cu un grad ridicat de inflamabilitate;

• unii salariaţi antrenaţi direct în procesele de producţie, tratează cu superficialitate obligaţiile de respectare a regulilor de exploatare a instalaţiilor, fiind de multe ori, mai „familiarizaţi" cu pericolul, având un impact negativ asupra activităţii lor.

Procesele chimice specifice prelucrării produselor petroliere se desfăşoară în condiţii de temperatură extreme (-150^0 C până la 1100^0 C în cazul pirolizei hidrocarburilor) şi la presiuni foarte mari care solicită intens instalaţiile. Printre factorii care determină pericolul de incendiu în industria petrochimică au fost identificate procesele chimice şi fizico-chimice, ca de exemplu:

• procesele de descompunere termică aplicate printre altele la piroliza hidrocarburilor şi care servesc la obţinerea de produse lichide, foarte uşor inflamabile, procese ce necesită temperaturi de lucru cuprinse între 400^0 C şi peste 1000^0 C;

• procesele de hidrogenare, utilizate la obţinerea unor carburanţi pentru motoare din păcură sau reziduuri petroliere rămase după hidrocracarea ţiţeiului;

• procesele de oxidare în care materia primă este etilena (folosită, de exemplu, la fabricarea alcoolului etilic sintetic) şi parafina necesară acizilor graşi, au un pronunţat grad de pericol de incendiu;

• procesele de clorurare, tipice pentru fabricarea clorurii de vinil, precum şi la aceea a glicerinei sintetice, substanţele folosite fiind volatile şi inflamabile în condiţiile de presiune ridicată la care se lucrează;

• procesele de polimerizare (procese desfăşurate la presiuni cuprinse între 1500 – 2000 atm);

• un factor semnificativ de pericol îl reprezintă corodarea provocată de elementele chimice şi care poate duce la scăpări de vapori inflamabili ce pot provoca explozii;

• volatilitatea foarte ridicată a unor produse petroliere şi a derivaţilor acestora care poate conduce la formarea unor amestecuri uşor inflamabile sau explozivi de vapori cu aer (etilenă, izopren, benzină etc.);

• încărcarea cu electricitate statică a produselor petroliere prin frecare, la trecerea lor prin conducte, poate provoca descărcări;

• defecţiunile instalaţiilor electrice care pot provoca scurt circuite şi aprinderi;

• scânteile produse de motoarele autocisternelor, ale locomotivelor, cele provenind de la lovirea unor obiecte metalice de pereţii rezervoarelor etc.

Alte cauze producătoare de victime sunt consecinţa unei organizări necorespunzătoare a activităţii la locurile de muncă fiind încălcate cerinţele de securitate împotriva avariilor, exploziilor, incendiilor. În această situaţie putem aminti:

• predarea şi preluarea în mod necorespunzător a schimbului prin preluarea unor instalaţii defecte ş.a.;

• prezentarea la lucru a personalului cu o capacitate de lucru redusă, îndeosebi din cauza stărilor de oboseală, a îmbolnăvirilor, influenţei băuturilor alcoolice.

La acestea se adaugă pregătirea profesională insuficientă, lipsa unor atitudini fizice şi psihice necesare unui anumit loc de muncă, ce impun intervenţii sau decizii prompte calificate.

- lipsa de supraveghere şi control a locurilor de muncă;
- circulaţia personalului muncitor prin anumite zone pentru care nu a fost instruit.

Important este ca la proiectarea instalaţiilor şi utilajelor, în construirea lor şi amplasarea acestora, să fie luaţi în calcul toţi factorii de pericol previzibili, aplicându-se soluţii tehnice de prevenire a incendiilor şi exploziilor, de intervenţie rapidă pentru înlăturarea pericolelor. Cu toate acestea, în practică continuă să se producă astfel de evenimente, de avarii soldate cu victime.

Aprecieri victimologice cu privire la accidentele de muncă din domeniul construcţiilor

Faţă de varietatea activităţilor şi, implicit, a lucrărilor efectuate, plecându-se de la frecvenţa cu care se produc, în literatura de specialitate accidentele de muncă din domeniul construcţiilor au fost împărţite în următoarele categorii:

- accidente în legătură cu efectuarea lucrărilor de zidărie;
- accidente în legătură cu nerespectarea regulilor de protecţie a muncii, privind exploatarea macaralelor a altor mecanisme şi utilaje folosite în domeniul construcţiilor;
- accidente în efectuarea lucrărilor de montaje şi terasamente.

Cauzele accidentelor din domeniul construcţiilor sunt:

1. de natură organizatorică, ca de exemplu: controlul necorespunzător al locului de muncă; lipsa sau superficialitatea instructajului de protecţia muncii ş.a.;
2. de natură tehnică, cum ar fi folosirea unor materiale şi utilaje necorespunzătoare din punct de vedere tehnic, depreciate sau uzate; nerespectarea tehnologiei de construcţii ş.a.;
3. datorită nerespectării regulilor de protecţia muncii în activitatea proprie, ca de exemplu, folosirea sau manipularea necorespunzătoare a materialelor, uneltelor, maşinilor, neîntrebuinţarea echipamentului individual de protecţie (căşti, centuri de siguranţă), consumul de băuturi alcoolice, părăsirea locului de muncă etc.

2 Victimele accidentelor de circulaţie

Aprecieri victimologice

Accidentul de circulaţie poate fi definit drept un eveniment produs pe drumurile publice, constând în coliziunea a două sau mai multe vehicule ori a unui vehicul cu un alt obstacol, lovirea sau călcarea pietonilor şi având ca rezultat vătămarea integrităţii corporale sau moartea unei persoane, pagube materiale, precum şi stânjenirea circulaţiei.

Victimele accidentelor de circulaţie sunt de câteva ori mai numeroase decât victimele infracţiunilor de omor calificat, atentate sau diverse agresiuni. În transportul rutier, conform statisticilor mondiale mor de trei mai multe persoane decât în celelalte mijloace de transport cumulate (transport aerian, maritim, căi ferate).

Astfel, gradul de periculozitate al accidentelor de circulaţie este ilustrat de faptul că, în întreaga lume, din totalul deceselor şi al rănirilor cu caracter violent, involuntar, peste 30% aparţin accidentelor din domeniul transportului auto, la care se adaugă pagubele materiale considerabile provocate de acest gen de evenimente.

Este o adevărată problemă de sănătate publică având în vedere numărul mare de victime (morţi, mutilaţi sau handicapaţi pe viaţă). De asemenea, repercusiunile socio-economice sunt considerabile.

Referitor la cauzele accidentelor de circulaţie există o bogată literatură de specialitate, în întreaga lume manifestându-se o serioasă preocupare în direcţia prevenirii şi combaterii acestor evenimente.

Potrivit statisticilor O.M.S. anual mor în accidente de circulaţie peste 150.000 de persoane, iar analiza făcută de specialişti în acest domeniu demonstrează că în realitate aceste accidente sunt pe deplin accidentale. Astfel, au fost identificate trei categorii de factori aflaţi în interdependenţă şi care concură la provocarea accidentelor rutiere şi anume: factorul uman, tehnic şi rutier cu următoarele precizări:

1 – accidentele datorate factorului uman

Acestea reprezintă 90% din totalul evenimentelor de trafic. Printre cauzele accidentelor de circulaţie provocate de factorul uman se situează în ordine, excesul de viteză, neatenţia pietonilor, depăsirea neregulamentară şi conducerea sub influenţa băuturilor alcoolice.

Astfel, cauzele sunt multiple mergând de la oboseală sau de la simpla neatenţie până la o conduită sinucigaşă.

S-au identificat la cauzele umane în producerea accidentelor de circulaţie următorii factori:

• Tulburările cognitive întreţinute de erori de judecată, luarea unor decizii eronate, o proastă apreciere a pericolului şi executarea unor manevre periculoase. Neatenţiile în conducerea autovehiculului sunt frecvente şi pot avea consecinţe dramatice;

• Tulburările din anumite sfere afective stau la originea modificărilor emoţionale şi de comportamente. Depresiile sunt întotdeauna într-o relaţie ideomatorie cu reflexiile care sunt direct proporţionale cu intensitatea tulburării psihice. În schimb, hipertiroidienii sau maniacii sunt înclinaţi să se supraaprecieze şi să meargă la risc;

• Tulburările grave de personalitate sunt responsabile de un număr mare de accidente. Ne putem imagina riscul prezentat de un conducător auto suferind de schizofrenie instabilă, un psihotic delirant, un psihopat prezentând tulburări de caracter şi comportament;

• Aptitudinea psihică în conduită este uneori insuficientă. Există pe şosele numeroşi conducători auto bolnavi, care se simt rău, suferinzi de maladia Parkinson, Alzheimer, de epilepsie sau pur şi simplu rătăciţi;

• Luarea unor substanţe toxice de către cei ce conduc o maşină este mai actuală ca niciodată. Astfel o bună parte din conducătorii auto au în sânge o doză de alcool care le alterează capacitatea de percepţie. Din ce în ce mai mulţi şoferi sunt sub influenţa unor medicamente psihotrope, anxiolitice sau ingerează sedaţiile neuroleptice care le scad atenţia;

• Din ce în ce mai mult se produc accidente din cauza folosirii telefonului mobil care distrage atenţia conducătorului auto.

2 – accidente datorate factorilor tehnici cum ar fi defectarea sistemelor de frânare, de direcţie, de rulare şi de semnalizare. Desigur că şi aici nu trebuie neglijat factorul uman în sensul lipsei de preocupare pentru construirea, întreţinerea şi revizia corespunzătoare a autovehiculelor.

3 – accidente datorate factorilor rutieri specifici caracteristicilor constructive şi de amenajare a căilor de comunicaţie publice care înseamnă drumuri, şosele, autostrăzi. Autostrada este mult mai sigură decât un drum comunal sau o şosea şi mult mai rapidă şi de aceea este mai circulată.

Din punct de vedere al cauzelor accidentelor de circulaţie considerăm că starea şoselelor şi autostrăzilor este importantă în sensul că acestea trebuie să fie în bună stare, nici prea alunecoase şi nici prea abrazive, bine iluminate. De exemplu, starea proastă asupra structurii asfaltice fără vizibilitate, podurile înguste, intersecţiile dintre arterele circulate intens, existenţa unor obstacole în imediata apropiere a părţii carosabile sunt surse importante de pericol pentru deplasarea vehiculelor şi pietonilor. În plus, gropile din asfalt sau prezenţa animalelor pe şosele pun în pericol circulaţia vehiculelor, curbele şi pantele măresc riscul pierderii controlului vehiculului; lipsa de vizibilitate datorită vegetaţiei sau panourilor publicitare sunt de natură a contribui la producerea accidentelor.

Prevenirea accidentelor de circulaţie

Aceasta se realizează prin măsuri ce trebuiesc luate în vederea evitării accidentelor (prevenire rutieră), o organizare eficace de securizare şi de respectare a regulilor privind circulaţia rutieră.

În România, circulaţia autovehiculelor pe drumurile publice este reglementată prin Decretul 328/1966 căruia i s-au adus o serie de modificări[1] până la apariţia noului Cod rutier. În lege sunt prevăzute infracţiuni la siguranţa circulaţiei pe drumurile publice, cum ar fi cele din categoria privind încălcarea dispoziţiilor referitoare la punerea în circulaţie sau conducerea pe drumurile publice fără permis ori fără permis corespunzător, încredinţarea volanului unei persoane care nu are permis de conducere.

Sunt sancţionate încălcările unor reguli esenţiale pentru siguranţa circulaţiei, ca de exemplu, obligaţia de a fi lucid când conduci. Dintre aceste încălcări mai frecvente sunt conducerea cu o îmbibaţie alcoolică ce depăşeşte 1‰ sau în stare de ebrietate, precum şi sustragerea de la recoltarea probelor biologice pedepsite aspru de leguitor (vezi art. 38 din Decretul nr. 328/1966).

Victima accidentului de circulaţie produs prin încălcarea prevederilor Decretului sus-numit este considerată astfel în momentul raportării faptei celui vinovat la instituţiile de drept material, respectiv art. 184 C.p. (vătămare corporală din culpă) şi art. 178 C.p. (uciderea din culpă).

Controlul, supravegherea, răspunderea pentru luarea măsurilor de asigurare a securităţii circulaţiei, potrivit Decretului 328/1966 revine organelor de poliţie. Astfel, şi cercetarea accidentelor de circulaţie va fi efectuată de aceleaşi organe care au sarcina de a strânge probele cu privire la existenţa infracţiunii dacă accidentul întruneşte elementele constitutive ale acesteia, la identificarea făptuitorului şi a victimelor, în acest din urmă caz, obligaţia este şi de a acorda victimelor primul ajutor şi trimiterea acestor victime la spital, dacă este cazul pentru intervenţii de specialitate.

În ceea ce o priveşte pe victima accidentului este necesar să se stabilească, în funcţie de calitatea pe care o avea în traficul rutier (pieton, pasager, conducător de vehicule cu tracţiune animală etc.), modul în care s-a comportat înaintea producerii evenimentului şi starea în care se află (de exemplu, mergea pe partea carosabilă, a traversat prin locuri

1. O.N.G. 195/12.12.2002 (intrată în vigoare la 1.02.2003) privind circulaţia pe drumurile publice publicată în Monitorul Oficial nr. 958/28 decembrie 2002 şi care abrogă Decret nr. 328/1966.

nepermise fără să se asigure, era în stare de ebrietate), aceasta pentru a determina nivelul culpei acesteia în producerea accidentului, aspect contând la instanța de judecată atât în privința întinderii despăgubirilor, cât și în privința pedepsei.

Rapiditatea intervenției la accidentul de circulație este esențială pentru reducerea gravității și consecințele accidentului suferit de victimă.

În mod normal ar trebui să existe și în România o rețea sanitară de intervenție de urgență așa cum este în Franța serviciul de asistență medicală de urgență (S.A.M.U.) care acoperă tot teritoriul.

Adică, o echipă medicală dispune de mijloace de terapie intensivă, este disponibilă la orice oră din noapte și din zi pentru a interveni în cazul unui accident grav.

Desigur că prevenirea accidentului de circulație depinde de conducător, de vehicul și de infrastructură.

Astfel, în primul rând, conducătorul auto trebuie să fie sănătos și calm. Facultățile sale senzoriale, psihice și fizice trebuie să fie compatibile cu conducerea unui autovehicul. Pentru aceasta legea prevede reanalizarea stării de sănătate a conducătorului auto din 5 în 5 ani. De asemenea pentru automobile se prevede obligativitatea reviziei tehnice în fiecare an.

Conduita conducătorului auto trebuie să fie una calmă, tolerantă, fără teribilisme, neagresivă, aspecte care țin de etică, de educație și de civism. „Omul cuminte trebuie să rămână stăpân pe vehiculul său și pe viteza sa".

În al doilea rând vehiculele au suferit ameliorări considerabile și au devenit mai fiabile. S-au perfecționat elementele de securitate primară care converg în evitarea unui accident (ergonomie, ținuta la drum, vizibilitate, calitatea frânelor), dar și elementele de securitate secundară și care intervin numai în momentul producerii accidentului și care pot reduce efectele șocului (centura de siguranță, perna gonflabilă, protecție suplimentară la scaun, parbriz securizat ș.a.).

Astfel conducătorul auto profită de calitățile ergonomice ale vehiculelor, poziția adaptată în timpul conducerii, lectura ușoară a cadranului de la bord, comenzi accesibile, vizibilitate bună ș.a.

În caz de șoc totul este făcut să protejeze interiorul și persoanele din vehicul.

Toate cele de mai sus sunt de natură a contribui la reducerea numărului de accidente de circulație și în consecință la reducerea numărului de victime aceasta constituind o prioritate majoră.

TIPOLOGIA VICTIMALĂ
COMPORTAMENTE DEFINITORII, CONOTAȚII SPECIFICE

SISTEMATIZĂRI. DEFINIRI TIPOLOGICE. CATEGORII DE VICTIME[1]

Încercările de clasificare a victimelor se lovesc de o multitudine de dificultăţi care pot fi sistematizate astfel:

- marea diversitate a infracţiunilor şi, în consecinţă, a categoriilor de victime;
- practic, victimele aparţin, chiar dacă cu ponderi diferite, tuturor categoriilor de variabile: vârstă, sex, pregătire socio-profesională, pregătire culturală, rol-status social, rol-status economic etc.;
- diferenţele mari interindividuale în grupurile de victime în ceea ce priveşte responsabilităţile şi rolul jucat în comiterea infracţiunii.

Cu toate acestea, diverşi autori s-au străduit să realizeze clasificări în funcţie de o serie de criterii. Un prim criteriu îl constituie, desigur, categoria infracţională, în urma căreia o persoană sau mai multe sunt victimizate. Astfel, putem diferenţia:

---

1. Redăm exemplificativ – viziunea americană– din perspectiva autorilor Robert M. Bohn şi Keith N. Haley, op. cit. pag. 80-84

1 VICTIMELE INFRACŢIUNII

Concluziile studiului naţional privind victimizarea prin infracţiune (NCVS) din 1995, ultimile statistici disponibile, evidenţiază că în 1995 s-a înregistrat un total de 38,4 milioane de atentate sau infracţiuni comise împotriva rezidenţilor Statelor Unite cu vârstă peste 12 ani- aproximativ 10 milioane de infracţiuni împotriva persoanelor (viol şi atac sexual, jaf, vătămare gravă şi simplă, furt din buzunare şi furt de poşete) şi aproape 28,5 milioane de infracţiuni vizând bunurile (furt din gospodărie, furt de autovehicule şi alte tipuri de furturi). Din aproape cele 10 milioane de infracţiuni împotriva persoanei, 9,6 milioane au fost violente. Totuşi, din toate infracţiunile violente 71% au fost tentative sau ameninţări, nu fapte consumate1. Totuşi, în aproape 25% din infracţiunile violente, o victimă a fost rănită.

2 TENDINŢE PRIVIND VICTIMIZAREA

După cum am menţionat mai devreme, datele din studiile privind victimizarea dinainte de 1993 nu sunt, în mod direct, comparabile cu datele din studiile de după 1993, datorită reproiectării noului studiu. Totuşi, în această secţiune se pot realiza comparaţii semnificative între datele de dinainte şi de după 1993, prin mijloace de ajustare a datelor anterioare de 1993 pentru a putea fi luate în considerare modificările de proiectare ale studiului. Desigur, nu necesită ajustări comparaţiile între datele de după 1993.

Din 1994 până în 1995, rata victimizării pentru infracţiunile împotriva persoanei (calculată la 1.000 de persoane de la 12 ani în sus sau pe 1.000 de gospodării) a scăzut cu 13%, în timp ce rata victimizării pentru infracţiunile vizând bunurile a scăzut cu circa 9%3. În acea perioadă, rata victimizării pentru infracţiunile violente a scăzut cu 12,4% - cea mai mare scădere înregistrată într-un an măsurată de studiile privind victimizarea.

INFO

În anul 1984, în timpul administraţiei Reagan, a fost creat un fond naţional pentru victimele infracţiunii pentru a ajuta victimele infracţiunii şi organizaţiile nonprofit care le servesc, cum ar fi adăposturi pentru femei agresate, centre de criză pentru victimele violurilor şi centre pentru apărarea drepturilor copiilor. Banii pentru fond provin din amenzi federale, penalizări şi bunuri abandonate, confiscate de la delincvenţii condamnaţi. Între 1985 şi 1997, s-au depus în fond aproape 2 miliarde $. Numai în 1996, fondul a crescut cu 440 milioane $ din amenzile plătite de doar doi inculpaţi federali. Cu banii proveniţi din fond, statele le pot ajuta pe victimele infracţiunii în achitarea facturilor medicale neplătite, în acoperirea costurilor cu pierderile de venituri, asistenţa medicală, transportul de urgenţă la tribunal şi cheltuielile funerare.

a) victime ale infracţiunii de omor;
b) victime ale infracţiunii de vătămare corporală;
c) victime ale infracţiunii de lovitură cauzatoare de moarte;

CINE SUNT VICTIMELE?

Deşi, în fiecare an, milioane de oameni sunt victimizaţi prin infracţiuni, victimizarea - la fel ca teama de infracţiune - nu este răspândită în mod egal de-a lungul populaţiei. Anumite tipuri de persoane au o probabilitate mai mare de a fi victime ale infracţiuni. De exemplu, un studiu recent al Departamenului de Justiţie a descoperit că în Statele Unite, cele mai frecvente victime ale infracţiunii sunt copii cu vârste cuprinse între 12-17 ani. Studiul a sesizat că în anul 1992, copii din acea categorie de vârstă au fost victime într-un procent 23% din totalul infracţiunilor violente, chiar dacă ei formează numai aproape 10% din populaţia Statelor Unite. Copiii cu vârste între 12-17 ani au fost violaţi, jefuiţi şi bătuţi de două ori mai mult decât tinerii adulţi şi de cinci ori mai mult decât adulţii de la 3 de ani în sus. Majoritatea infracţiunilor violente comise împotriva acelor copii au fost vătămările corporale (83% în 1992). Cea mai mare parte din agresiuni (56%) nu au implicat utilizarea armelor sau răni serioase. Două treimi din victime au fost atacate de persoane cu vârsta cuprinsă între 12 şi 20 de ani. În 1992, cele 1,5 milioane de infracţiuni comise împotriva copiilor cu vârsta cuprinsă între 12-17 ani au reprezentat cu 23% mai multe decât în 1987.

MIT

Există o probabilitate mult mai mare ca persoanele adulte să fie violate, decât copiii.

FAPT

Fetele mai mici de 18 ani sunt victimele a mai mult de jumătate din violurile raportate la poliţie, deşi cu cât victima violului este mai tânără cu atât scade probabilitatea ca infracţiunea să fie raportată la poliţie. Fetele cu vârsta până în 18 ani formează aproape 25% din populaţia Statelor Unite. În anul 1992, fetele cu vârsta până în 12 ani au fost victime în 16% din cazurile de viol raportate la poliţie. Mai mult chiar, cu cât victima este mai tânără, cu atât creşte probabilitatea agresorul să fie o rudă sau o cunoştinţă .

Datele din studiul naţional efectuat în anul 1995 privind victimizarea prin infracţiune furnizează o imagine mai amănunţită a victimizării în Statele Unite. Conform acestei cercetări, cele mai probabile victime ale infracţiunilor violente împotriva persoanei - cum ar fi violul/ atacul sexual, tâlhăria şi alte tipuri de atacuri - sunt bărbaţii de culoare şi hispanici tineri (cu vârsta cuprinsă între 12-19 ani) săraci, care trăiesc în zonele urbane din Vest. Aceleaşi caracteristici se regăsesc de asemenea, şi la persoanele cele mai probabile de a fi victime ale furtului personal, cu excepţia faptului că aceste victime trăiesc mult mai probabil în Nord-est decât înVest.

INFO

Relaţia dintre violenţa prezentată la televizor şi violenţa din societate reprezintă un subiect arzător foarte dezbătut. Oricum, violenţa prezentată la televizor s-ar putea să influenţeze mai mult teama de infracţiune decât comportamentul violent actual. George Gebner, profesor şi decan emerit al Annenberg School for Communication din cadrul Universităţii Pennsylvania, a studiat acest subiect pentru mai mult de 20 de ani. El afirma: „Contribuţia televiziunii la comiterea violenţei este relativ mică, poate 5%, în timp ce contribuţia televiziunii la perceperea violenţei este mult mai mare. Oamenii sunt aproape paralizaţi de frică". Din studiile sale, Gerbner a tras concluzia că telespectatorii înrăiţi au tendinţa să sufere de ceea ce el numeşte "sindromul lumii rele". La telespectatorii înrăiţi faţă de cei care urmăresc mai puţin emisiunile TV, creşte probabilitatea să supraestimeze şansele lor de a se confrunta cu violenţa, de a crede că vecinătatea lor este nesigură şi implicit să presupună că infracţiunile s-au înmulţit, chiar dacă acest lucru se întâmplă sau nu. De asemenea, creşte probabilitatea ca să-şi cumpere arme pentru protecţie.

Cele mai probabile victime ale infracţiunilor împotriva proprietăţii - cum ar furtul prin efracţie, furtul de autovehicule şi alte asemenea - sunt persoanele de culoare sau hispanice, chiriaşi sau cei cu venituri anuale de la 75.000 $ în sus (deşi persoanele cu venituri mai mici de 7.500 $ au o probabilitate de 1,5 ori mai mare de a deveni victime ale furturilor prin efracţie). Există o probabilitate mai mare ca locuinţele din zonele urbane din Vest să fie ţinte ale infracţiunilor îndreptate împotriva bunurilor din acestea decât sunt locuinţele din zonele rurale sau suburbane ori din alte regiuni din ţară.

Grupul cu cea mai mică probabilitate de a fi supuse la vreo formă letală sau neletală de victimizare prin infracţiune este format din persoane care au peste 65 de ani. Totuşi, în categoria persoanelor în vârstă, bărbaţii, persoanele de culoare, persoanele divorţate sau despărţite, rezidenţii urbani şi chiriaşi au o probabilitate mai mare de a deveni victime ale infracţiunii în comparaţie cu alte persoane în vârstă. Mai mult chiar, atunci când membrii acestui grup sunt victimizaţi există probabilitate mult mai mare de a fi răniţi de străini şi de a suferi răni mai grave, în comparaţie cu persoanele mai tinere.

d) victime ale infracţiunii de viol;
e) victime ale infracţiunii de tâlhărie;
f) victime ale infracţiunii de furt etc.

Folosind relativ aceleaşi criterii, **A. Karmen** diferenţiază următoarele categorii de victime:

1. copii dispăruţi;
2. copii maltrataţi fizic şi sexual;
3. persoane în vârstă – victime ale crimei;
4. femei maltratate;
5. victime ale atacului sexual;
6. victime ale şoferilor în stare de ebrietate.

Cele mai multe clasificări însă iau în atenţie *criteriul privind gradul de implicare şi de responsabilitate al victimelor în comiterea infracţiunii.* Astfel, **Mendelsohn** (1956) diferenţiază următoarele categorii:

- complet inocent;
- având o vinovăţie minoră;
- la fel de vinovat ca şi infractorul;
- mai vinovat decât infractorul;
- cel mai vinovat, responsabilitatea totală în comiterea infracţiunii;
- simulant sau confabulator.

După cum se poate observa, această tipologie foloseşte practic o scală gradată privitoare la comiterea infracţiunii. La o extremitate a ei se află nevinovăţia, iar la cealaltă, întreaga responsabilitate a victimei. Este deosebit de interesant, din punct de vedere psihologic şi psihosocial, faptul că pe parcursul scalei se întâlnesc cazuri în care responsabilitatea victimei este „împărţită" cu cea a infractorului, culminând cu situaţia în care, dacă responsabilitatea aparţine în întregime victimei, în mod paradoxal, infractorul apare ca fiind inocent, nevinovat.

În 1967, **Fattah**[1] diferenţiază următoarele categorii de victime, ţinând seama de gradul de participare şi de implicare în comiterea actelor infracţionale:

- non-participare;
- latent;
- predispus;
- provocator;
- participant;
- fals.

Aproximativ tot în baza acestui criteriu, **Lamborn** (1968)[2] evidenţiază câteva categorii de victime, subliniind în special tipuri de „întâlnire" victimă – infractor:

- iniţiere;
- facilitare;
- provocare;
- comitere;
- săvârşire;
- cooperare;

---

1. E. Fattah – ***„Toward a criminological clasification of victims"***, in International Criminal Police Review, 209, 1967, pag. 162-169

2. L.Lamborn – ***„Toward a victim orientation in criminal theory"***, în Rudgers Law Review, 22, 1968, pag. 733-768

• instigare.

O foarte interesantă clasificare o realizează **Sheley** (1979)[1]:

• infractor activ – victimă;
• infractor activ – victimă semi-activă;
• infractor activ – victimă activă;
• infractor semipasiv – victimă activă;
• infractor pasiv – victimă activă.

Această tipologie scoate în evidenţă mult mai clar care este rolul pe care îl poate juca victima, ca membru al cuplului penal în comiterea infracţiunii.

De altfel, încercările de clasificare a victimelor nu sunt foarte noi, ele fiind iniţiate chiar de către „părintele" victimologiei, **Hans von Hentig**[2]**.** Plecând de la diferenţierea victimelor înnăscute (born victims), de victimele societăţii (society – made victims), în ultimele sale lucrări, utilizând drept criterii: factori psihologici, biologici şi sociali, conturează 13 categorii de victime:

1. **Victimele nevârstnice**, constituie o categorie care se pune uşor la îndemâna agresorilor. Fiind neevoluaţi fizic, naivi şi fără experienţă sub aspect mintal, copiii pot fi uşor victimizaţi. Printre cele mai frecvente forme de victimizare, Hentig menţionează: răpirea lor, mai ales dacă părinţii sunt bogaţi sau dacă au asigurarea de viaţă; utilizarea lor de către infractori adulţi drept complici la diferite infracţiuni; maltratarea şi abuzul sexual.

2. **Femeile ca victimă**, apar mai ales în cazul infracţiunilor de ordin sexual. Desigur, această situaţie este valabilă în primul rând pentru femeile tinere. În cazul femeilor în vârstă, mai ales dacă acestea au un statut economic ridicat, devin victime ale unor acţiuni infracţionale motivate material.

3. **Vârstnicii** pot deveni victime ale unor infractori care, pe de o parte, îi bănuiesc că au o anumită avere (bani adunaţi pentru „zile negre") şi pe de altă parte, profită de slăbiciunea lor fizică şi de imposibilitatea de apărare.

4. **Consumatorii de alcool şi de stupefiante**, faţă de alte categorii de victime, sunt în cea mai mare măsură expuşi. Astfel, autorul arată că, din totalul bărbaţilor asasinaţi într-o anumită perioada 66,6% erau alcoolici. Foarte frecvent, consumatorii de alcool, mai ales, sunt expuşi acţiunilor victimizante ale hoţilor de buzunare, cartoforilor etc., iar consumatorii de droguri sunt expuşi, în special, pericolului de autovictimizare.

5. **Imigranţii** pot să cadă uşor pradă victimizării, deoarece imigraţia constituie o reducere temporară – la un grad extrem de neajutorare – în domeniul relaţiilor umane vitale. Ignorarea limbii în noua „patrie", lipsa de mijloace materiale, ca şi ostilitatea băştinaşilor constituie un complex ce reprezintă o atractivitate pentru infractori, care exploatează starea de mizerie şi de credulitate a noului venit.

6. **Minorităţile etnice** pot apare în calitate de victime, mai ales datorită activităţii bazate pe discriminare rasială.

7. **Indivizii normali, dar cu o inteligenţă redusă**, în concepţia lui Hentig, sunt înnăscuţi spre a fi victime, deoarece stupizenia victimelor şi nu mintea briliantă a excrocilor face să se succeadă manevrele lor în fond foarte transparente.

8. **Indivizii (temporar) deprimaţi**, datorită nivelului scăzut al reactivităţii fizice şi psihice, pot să cadă uşor pradă victimizării.

---

1. J. Sheley – ***„Understanding crime: Concepts, issues, decisions"***, Belmont, C.A., Wádsworth, 1979.

2. T. Bogdan, I. Sântea – ***„Analiza psihologică a victimei. Rolul ei în procesul judiciar"***, M.I., Serv. Editoral şi cinematografic, Bucureşti, 1988, pag. 41-45

9. **Indivizii achizitivi**, adică cei care, în orice împrejurare, caută să profite și să-și mărească bunurile. Această tendință însă, nu duce numai la crimă ci, adesea, la victimizare. Astfel, după cum remarcă Hentig, cei săraci dar hrăpăreți caută prin câștiguri să-și dobândească o mai mare securitate, hrăpăreții din clasele mijlocii doresc să obțină bunuri de lux, iar bogătașii hrăpăreți sunt foarte dornici să-și mărească averea. Aceștia din urmă sunt cei mai expuși victimizării.

10. **Indivizii destrăbălați și desfrânați** sunt cei care, din pricina indiferenței și a disprețului față de legi, devin foarte vulnerabili față de manevrele iscusite ale infractorilor.

11. **Indivizii singuratici și cu „inima zdrobită”** sunt vulnerabili la victimizare deoarece cu greu pot suporta singurătatea și frustrările, mai ales sentimentale, la care i-a supus viața. Starea lor psihică generală le conferă o credulitate mărită, expunându-i la multiple pericole de victimizare, precum: furturi, fraude, înșelătorii și chiar crime.

12. **Chinuitorii** sunt cei care, in urma chinurilor prelungite la care supun unele persoane, mai ales în cadrul familiei, ajung jertfa reacțiilor agresive ale acestora. De exemplu, un tată care, alcoolic fiind, își chinuise familia multă vreme până când, în cele din urmă, a ajuns să fie asasinat de propriul său fiu.

13. **Indivizii „blocați” și cei „nesupuși”**. Individul blocat este cel încurcat în fel de fel de datorii. Este cazul oamenilor de afaceri sau bancherilor faliți care nu mai pot face față situației lor pe căi legale și foarte ușor cad victme unor „binevoitori” care le oferă „soluții”. În categoria celor nesupuși intră aceia care, atacați fiind, nu se lasă lesne victimizați, astfel încât constituie o grupă de *victime dificile* față de cei care se lasă victimizați cu ușurință – *victime ușoare*.

Una dintre clasificările cele mai valoroase și mai utile din punct de vedere științific este cea a lui **Stephen Schafer** (1977)[1]. Folosind drept criteriu gradul de participare și, desigur, de răspundere a victimei în comiterea infracțiunii, Schafer diferențiază următoarele 7 criterii de victime:

1. **Victime care anterior faptului infracțional nu au avut nici o legătură cu făptașul**. „Întâlnirea” dintre victimă și infractor la locul infracțiunii este totalmente întâmplătoare. Este cazul funcționarului de la ghișeul unei bănci care cade victimă unui infractor.

2. **Victime provocatoare** sunt cele care, anterior victimizării lor, au comis ceva, conștient sau inconștient, față de infractor. Asemenea cazuri pot fi întâlnite atunci când o persoană (victima ulterioară) se comportă arogant față de viitorul infractor, sau dacă nu-și ține o promisiune dată solemn ori dacă intră în legături amoroase cu iubita infractorului etc.

3. **Victime care precipită declanșarea acțiunii răufăcătorului**. Este cazul persoanelor care, prin conduita lor, influențează răufăcătorii în a comite infracțiuni, deși între ei nu a existat niciodată nici o legătură. Astfel, ca exemple, se pot cita: persoana care trântește portiera mașinii, dar uită s-o încuie; femeia care umblă seara prin locuri puțin frecventate cu o costumație provocatoare etc.

4. **Victime slabe sub aspect biologic**. Este cazul persoanelor ce prezintă slăbiciuni din punct de vedere psihic sau fizic și, din această cauză, sunt ușor victimizate. Dacă totuși se pune problema vinovăției, răspunderea revine în primul rând persoanelor care sunt obligate să le supravegheze și să le asigure paza juridică (rude, îngrijitori, surori de caritate etc.).

---

1. S. Schafer – *„Victimologie”*, Reston Publ. Comp. Reston, Virginia, 1977

5. **Victime slabe sub aspect social** sunt acele persoane care aparţin unor grupuri minoritare etnice sau care aparţin unor religii neagreate de către comunitate. Fără să aibă nici un fel de vină, asemenea persoane pot să cadă frecvent victime agresiunii manifestate de către reprezentanţii comunităţii.

6. **Victime autovictimizante** sunt acele persoane care orientează agresiunea către propria persoană. Drogomaniile, suicidul, cartoforia, inversiunile sexuale etc. sunt acele acte deviante sau chiar criminale în care cel lezat joacă atât rolul de criminal, cât şi pe cel de victimă.

7. **Victime politice** sunt persoanele care au de suferit din cauza convingerilor lor, convingeri care nu trebuie să se materializeze neapărat în acţiuni.

CATEGORII DE VICTIME. PARTICULARITĂŢI SPECIFICE

A. Victimizarea femeii

Femeia face parte din categoria persoanelor (împreună cu copiii şi cei foarte în vârstă) ce prezintă un grad mare de vulnerabilitate victimală, date fiind caracteristicile sale bio-constituționale și psihocomportamentale. Femeia a trebuit să suporte de-a lungul timpului multe variante de umilire, desconsiderare, şi chiar maltratare şi cu toate acestea ca urmare a unor norme socio-culturale acceptate şi promovate de grupurile şi macrogrupurile de apartenenţă. Formele de victimizare la care a fost supusă femeia au variat de la o cultură la alta, de la o etapă la alta, de la forme mai uşor agresive până la forme violente, fizic şi pshic traumatizante.

Desigur că, de-a lungul timpului, transformările sociale şi modificările în plan etno-cultural au acționat profund asupra feminității şi, respectiv, asupra schimbării rolului femeii în societate, precum şi a raporturilor dintre feminitate şi masculinitate. Cucerirea unor drepturi egale cu bărbatul, accesul femeilor la şcolarizare şi cultură, exercitarea de profesii şi asumarea unor roluri care aparţineau bărbaţilor, au redus distanţele şi divergenţele dintre feminitate şi masculinitate, în sensul că feminitatea a câştigat şi căştigă pe linia unor caracteristici comportamentale: inițiativă, independență, spirit de organizare, îndrăzneală, spirit de organizare, îndrăzneală, forţă, atitudini şi aptitudini de conducere etc.

Tendința de masculinizare a femeilor care se manifestă în vestimentaţie, mod de exprimare verbală, promiscuitate sexuală etc., consfinţirea legală în multe părţi ale globului a emancipării lor sub aspect juridic, aduce după sine şi schimbări în structura speţelor de infracţiuni comise de femei. Astfel, a crescut numărul femeilor care comit infracțiuni rutiere, care conduc în stare de ebrietate, a celor care comit falsuri în acte publice, precum şi a celor care participă la acte de terorism de mare violenţă şi cruzime.

În cadrul unei cercetări[1] efectuate în ţara noastră s-a plecat de la constatarea că în ultimele deceii s-au produs mutaţii în structura psihocomportamentală a femeilor în sensul creşterii tendinţei lor spre masculinizare. Asemenea tendinţe nevalorizate în suficientă măsură în plan social (cultural-educaţional-productiv) pot favoriza apariţia unor conduite deviante, inclusiv a celor grave, antisociale. Plecând de la aceste consideraţii s-a formulat ca ipoteză de lucru existenţa unei corelaţii semnificative între criminalitatea feminină şi tendinţele marcante spre masculinitate.

---

1. N. Mitrofan – ***„Noi puncte de vedere privind etiologia psihosocială a deviaţiei la femei"***, M.I., Buletinul penitenciarelor nr. 3-4, 1985.

Acest gen de cercetări atrag atenţia asupra faptului că este necesară abordarea cuplului penal infractor-victimă, în care fiecare membru sau amândoi sunt femei dintr-o nouă perspectivă, femeia manifestând un rol mult mai activ în plan social şi psihorelaţional. De asemenea, trebuiesc reconsiderate modalităţile de evaluare a gradului de răspundere a femeii (ca victimă) în comiterea actelor infracţionale.

După definiţia dată de **Gustav Nass** (1982), putem vorbi de viol atunci când o persoană, prin aplicarea forţei fizice sau a unei presiuni psihice, paralizează capacitatea de apărare a demnităţii sexuale a altei fiinţe şi prin aceasta face posibilă agresarea sexuală a victimei.

Aşadar, violul constituie un raport sexual cu o parteneră, prin constrângere sau profitând de imposibilitatea de a se apăra ori de a-şi exprima dorinţa. În unele cazuri, violul este însoţit de acte de cruzime, ce se încadrează în actele sadice.

Actualmente, violul este considerat infracţiune şi se pedepseşte conform dispoziţiilor Codului penal.

După **Mina Minovici**[1] există patru grupe mari de viol:

1 – **reducerea la neputinţă a victimei prin forţă brutală**. Se ţine cont de raportul de forţă fizică dintre victimă şi agresor. Aşa după cum reiese din cazuistica medico-legală, o femeie robustă, sănătoasă nu poate fi violată de un singur bărbat decât în situaţii speciale, şi anume când este atacată prin surprindere, când i se aplică o lovitură puternică, când este sub influenţa unor substanţe ce induc o îngustare a câmpului conştiinţei (alcool, tranchilizante, somnifere etc.) şi când violenţa se face şi sub ameninţarea unei arme;

2 – **violul prin constrângere morală**;

3 – **violul prin aşa-zisele abuzuri de situaţie**;

4 – **violul la persoanele feminine cu stări patologice fizice şi mentale** (afecţiuni neurologice şi tulburări psihice ce alterează discernământul). Există şi cazuri de viol în somnul hipnotic şi somnul natural.

În unele ţări violul a fost şi este considerat unul dintre cele mai teribile şi strict interzise acte personale. Între anii 1930 şi 1968, în S.U.A., 445 de bărbaţi au fost executaţi pentru acest gen de infracţiune, iar din 1976 închisoarea pe viaţă a devenit pedeapsă maximă.

În cazul violului, spre deosebire de alte infracţiuni, actul antisocial este subiect de interpretare, in primul rând de către victimă şi violator, apoi de către organele judiciare. Violul poate fi comis de către un străin sau de către cineva care s-a aflat înainte de viol într-o relaţie cu victima (acquitance rape). Astfel, în urma unui studiu efectuat pe parcursul anilor 1982, 1983 şi 1984, pe un lot de 500.000 victime, s-au găsit următoarele procente privind tipurile de relaţie violator-victimă (valoarea procentelor este rotunjită[2]):

Violatorul nu era un străin (40%):

- rudă	4%
- prieten (iubit)	7%
- prieten	6%
- alte persoane bine cunoscute	6%
- cunoştinţe întâmplătoare	16%

Violatorul era un străin (55%):

---

1. M. Minovici – *„Tratat complet de medicină legală”*, Socec, Bucureşti, 1930.
2. A. Timrots, M. Rand – *„BJS Special report: Violent crime by strangers and non-strangers”*, Washington, DC, U.S. Department of Justice, 1987

- complet necunoscut	49%
- cunoscut numai din vedere	7%
Relaţia nu poate fi precizată	(4%)

După cum se poate observa din aceste date, violul comis de străini atinge un procent mult mai mare decât cel comis de persoane cunoscute de către victimă. O explicaţie ar fi aceea că victima unui viol comis de o cunoştinţă este inhibată în a face plângere organelor judiciare.

Într-o altă amplă cercetare[1], efectuată pe un număr total de 1.511.000 victime, din care 479.000 victime ale violului consumat şi 1.032.000 victime ale tentativei de viol, au fost scoase în evidenţă următoarele caracteristici ale celor victimizate (valoarea procentelor este, de asemenea, rotunjită):

În funcţie de vârstă:

- 12 – 15 ani	11%
- 16 –19 ani	25%
- 20 – 24 ani	27%
- 25 – 34 ani	25%
- 35 – 49 ani	7%
- 50 – 64 ani	3%
- peste 65 ani	1%

În funcţie de rasă:

- albă	81%
- neagră	18%
- altele	1%

În funcţie de statutul marital:

- niciodată măritate	35%
- divorţate sau separate	23%
- văduve	3%
- măritate	19%

Din aceste date reiese că cel mai frecvent, violul este comis asupra tinerelor adolescente şi femeilor nemăritate.

Dincolo de diversitatea de percepţii sociale privind categoriile de acte victimizante comise asupra femeii, în practic toate societăţile care s-au perindat în istoria omenirii deşi există unele diferenţe în ce priveşte calificarea juridică, violul este considerat cea mai gravă formă de agresare a femeii. Legea penală română defineşte violul ca fiind „raportul sexual cu o persoană de sex feminin, prin constrângerea acesteia sau profitând de imposibilitatea ei de a se apăra ori de a-şi exprima voinţa" (art. 197 C.pen.). În dreptul românesc, agresiunea sexuală a femeii a fost incriminată încă din primele legiuiri, pedepsele în cazurile respective fiind foarte aspre. Astfel, pravilele lui Matei Basarab menţionau ca delicte sexuale: siluirea, „ruşinarea", violul, siluirea se executa asupra fecioarei, atentatul la pudoare se exercita nu atât asupra femeii măritate sau văduvei, cât asupra fecioarei. Siluirea fecioarei era pedepsită

1. P. Klaus, M. Deberry, A. Timrots – *„BJS bulletin: The crime of rape"*, Washington, D.C., U.S. Department of Justice, 1985

foarte dur, „acela ce va face sila vreunei fecioare și-i va strica fecioria, să-și piardă jumătate din averea lui, iar de va fi sărac, să-l bată și să-l izgonească din locul lui". Pravila bisericească spunea: „cel ce va strica o copilă mai înainte până nu va ajunge la vârsta ei pre lege, aceluia să i se taie nasul". Dacă era logodită, pedeapsa creștea, iar dacă violatorul era tatăl fecioarei, ispășirea pedepsei se făcea prin moartea autorului (1359).

În prezent, violul nu prezintă interes numai pentru știința penală, ci și pentru alte ramuri științifice, aceasta deoarece se încearcă descoperirea cauzelor violului, cercetarea efectelor acestuia, precum și tratamentul consecințelor (mai ales psihologice) ale violului.

În ce privesc cauzele violului, acestea pot fi clasificate în două categorii:

1. **cauze exterioare victimei**:

– ce țin de persoana agresorului – existența unor tulburări psihice de natură patologică sau accidentale, intoxicație alcoolică, furie;

– ce țin de mediu – locuri pustii sau întunecoase, absența forțelor polițienești;

2. cauze imputabile victimei:

– ținuta provocatoare, ignorarea potențialului victimizant al unor locuri sau împrejurări, atitudine ofensatoare sau provocatoare etc.

Din acest punct de vedere este posibilă și o clasificare a victimelor violului[1]:

a) **victima propriu-zisă (total nevinovată)**. Situație tip: străin pândind în umbra unei alei întunecate;

b) **victima care consimte (parțial vinovată**). Situație tip: o femeie întâlnește un bărbat într-un bar, consimte să fie dusă acasă cu mașina, iar apoi declară că a fost violată. Este vorba de așa-numitul viol "prietenos".

c) **cazul „femeii răzbunătoare"**. Situație tip: o femeie plictisită de partenerul său dorește să „scape" de acestea și își convinge fiica să declare că au fost violate de cel în cauză.

Indiferent de statutul social al victimei sau de nivelul de pregătire al acesteia, violul este resimțit ca o adevărată dramă, în primul rând datorită efectelor traumatizante ale faptei antisociale. Efectele violului pot fi cuprinse în 3 categorii:

1. Efecte biologice:

- **moartea victimei** – aceasta poate rezulta fie ca o consecință directă a agresiunii, dacă aceasta a fost comisă cu violență, fie ca un efect tardiv sub forma suicidului, victima neputând să învingă trauma psihică consecutivă violului;
- **instalarea stării de graviditate** – violatorii nu folosesc mijloace anticoncepționale; victima ezită în aplicarea unor mijloace contraceptive;
- **producerea unui avort accidental**;
- **prezentarea unor leziuni corporale** (escoriații, hematoame, contuzii) în situația în care victima a opus rezistență sau violatorul a folosit mijloace pentru a reduce capacitatea de apărare a victimei.

2. Efecte sociale:

- **reacția socială în legătură cu persoana agresorului**. În marea majoritate a cazurilor, grupul social va manifesta reacții de respingere, declarat punitive (mai ales

1. C. Bohmer – ***„Judicial attitudes toward rope victims"*** în ***„Foreible Rope, The crime, the victims and the offender"***, Chappell D., Geis R., (Ed.) Columbia University Press, New York, 1977, pag. 164-165

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI

când, de exemplu, victima face parte din categorii limită de vârstă – foarte tinere sau foarte bătrâne) sau reacţii de teamă (când, de exemplu, se comit aşa-numitele violuri „în serie" cu autor necunoscut);

- **reacţie socială în legătură cu victima** - în majoritatea situaţiilor, grupul social se va solidariza cu victima solicitând alături de aceasta descoperirea şi pedepsirea aspră a violatorilor. În cazuri puţin numeroase, grupul social va manifesta o atitudine indiferentă faţă de situaţia victimei (atunci când aceasta este cunoscută ca având o viaţă mai puţin „onorabilă": consumatoare de alcool, frecventează baruri etc.) sau chiar o reacţie de respingere a victimei (când, de exemplu, este notorie practicarea anumitor „profesii": prostituţie, animatoare etc.).

3. ***Efecte psihologice la nivelul persoanei victimei***, în principiu, consecinţele psihologice ale victimizării prin viol pot fi cuprinse în doua mari categorii:

- **consecinţe pe termen scurt** – anxietate, depresie, sentimente de furie sau teamă, insomnie. În general, tulburările psihice cu durată scurtă sau medie pot fi introduse în categoria tulburărilor efective, având o intensitate mare, dar cu o perioadă de vindecare mai redusă;

- **consecinţe pe termen lung** – manifestarea unui comportament simulat, reacţii isterice, modificarea pragurilor emoţionale, sentimente de autoacuzare în legătură cu comiterea faptei, sentimente de teamă şi furie, dorinţa de răzbunare, misondrie, subapreciere, tulburarea modului de relaţionare socială, instalarea unor complexe. Un studiu efectuat asupra victimelor violului a relevat următoarele[1]: sindromul traumatic post-victimal este faza acută şi procesul îndelungat de reorganizare ce se petrece ca urmare a unui viol comis cu violenţă sau a unei tentative de viol brutal. Acest sindrom, alcătuit din diverse reacţii comportamentale, somatice şi psihologice este, de fapt, o reacţie acută de stres la o situaţie de viaţă ce comportă un pericol. Acest sindrom cuprinde două faze:

1 – ***faza acută de dezorganizare***, în ea întâlnindu-se următoarele tipuri de reacţii:

a) *reacţia de impact*, cu cele două tipuri ce-i aparţin:

• **stilul exteriorizat** – în acest caz sunt manifestate sentimente de teamă, mânie şi nelinişte ce pot apărea în crize de plâns nejustificat, crize de suspine fără motiv aparent, zâmbete necontrolate, nervozitate şi încordare;

• **stilul controlat** – în acest caz sentimentele sunt mascate sau ascunse sub un pretins calm ori victima încearcă să reprime trăirile emoţionale;

b) *reacţia somatică*, aceasta cuprinzând o serie de manifestări fiziologice:

• **existenţa unor traume sau leziuni corporale**;

• **tensiune nervoasă**, migrene şi oboseală, rigiditate corporală sau tensiune musculară vizibilă, acestea determină tulburarea somnului, victima ţipă, se trezeşte la ora la care s-a comis violul, are coşmaruri şi refuză să doarmă. Victima devine iritabilă şi dă replici tăioase la situaţii-stimul normale;

• **iritabilitate gastro-intestinală** ce determină lipsa apetitului, hrana pare fără gust, apariţia unor senzaţii de greaţă similare celor provocate de anticoncepţionale;

• **tulburări genito-urinare** – scurgeri vaginale, senzaţii de mâncărime şi arsură la micţiune, precum şi durere generalizată, apariţia unor infecţii vaginale cronice, persistenţa unor dureri anale în cazul unor raporturi sexuale atipice.

c) *reacție emoțională* manifestată prin: teamă, sentimente de umilire, reacții de stânjeneală în cazul discuțiilor violente, dorință de răzbunare și autoacuzare, teama de violență fizică și moarte, victima își dorește să fi fost ucisă în urma violului, instalarea unui sentiment accentuat de vină.

2 – ***faza de reorganizare (de lungă durată)***, aceasta fiind însoțită de o serie de manifestări și tulburări ca:

a) *modificarea activității de deplasare*, schimbarea reședinței, a numărului de telefon, victima fiind urmărită de teama că violatorul ar putea reveni, uneori constatându-se reîntoarcerea la sprijinul membrilor familiei;

b) *apariția unor coșmaruri* cu două tipuri de vise:

• victima vrea să facă ceva, dar se trezește înainte de a acționa;

• după trecerea unei perioade de timp, victima luptă cu agresorul sau se trezește țipând sau plângând, fără să cunoască motivul;

c) *apariția unor fobii diverse*, în aceste cazuri fobia reprezentând o reacție de apărare la circumstanțele violului. Astfel de traumatofobii sunt:

• claustrofobia, intervine în cazul femeilor atacate în timp ce dormeau;

• agrofobia, intervine în cazul femeilor atacate în afara locuinței;

• teama de a nu fi singure, în cazul femeilor atacate când erau singure, nevenindu-le nimeni în ajutor;

• teama de mulțimi, femeia respingând ideea de a fi în locuri aglomerate sau în mijlaoce de transport în comun;

• teama de urmăritor, apare dacă victima a fost atacată pe neașteptate de la spate;

• temeri (obsesii) sexuale, pentru femeile fără o viață sexuală activă, incidentul este în mod special traumatizant. Pentru victimele active în planul vieții sexuale, teama intervine când sunt confruntate cu soțul sau prietenul lor, victima și partenerul său întâmpinând greutăți în reglarea vieții sexuale.

În ce privește momentele imediat următoare comiterii agresiunii, sentimentele victimei sunt cele de șoc, neîncredre, iar mai apoi teamă și neliniște.

Din cele prezentate rezultă că violul reprezintă o categorie de acte victimizante cu implicații grave și multiple atât asupra persoanei victimei, cât și în ce privește desfășurarea relațiilor sociale ale acesteia, în primul rând al relațiilor familiale. Din acest punct de vedere un efect secundar al violului îl reprezintă destrămarea familiei, soțul victimei considerând în unele cazuri că femeia violată nu mai prezintă suficiente garanții pentru continuarea unei vieți conjugale normale, punând în sarcina victimei vina (nejustificată) de a fi provocat violul.

O altă formă frecventă de victimizare a femeii o constituie **maltratarea** și chiar **uciderea femeii de către soț**. Cauzele pot fi multiple: conflicte intraconjugale, infidelitatea soției sau suspiciuni ale soțului privind fidelitatea conjugală, gelozia, soț alcoolic sau bolnav psihic (psihopat, psihotic). În unele cazuri, ca urmare a frecventelor amenințări și agresiuni fizice, soțiile pot comite ele însele infracțiuni, inclusiv crime (omucidere) asupra soților. Iată, spre exemplu, o situație comparativă privind omuciderile comise de soți asupra soțiilor și de către soții asupra soților pe parcursul unui număr de 9 ani.

După cum se poate observa, femeile sunt în mult mai mare măsură victimizate (ucise) de către soți, deși numărul crimelor comise de soții este destul de mare. Și în ce privește soțiile, motivele sunt diverse. Cea mai dificilă situație o prezintă cauzele în

care soţiile victimizate (maltratate) mai mult ajung, la rândul lor, să victimizeze (să-şi ucidă soţii). Asemenea cazuri par a fi paradoxale: victima iniţială apare în calitate de infractor (criminal). Stabilitatea gradului de vinovăţie a celor doi membri ai cuplului penal este extrem de dificilă. Până la comiterea crimei, soţul şi-a victimizat soţia, dar este posibil ca aceasta să-l fi provocat continuu, prin diferite acte comportamentale, iar, după un timp, soţia, nemaiândurând tratamentul violent aplicat de către soţ, răspunde prin violenţă şi îl ucide.

În stabilirea responsabilităţii victimei este necesar să fie cunoscută „istoria" relaţiei interpersonale, intramaritale în primul rând, frecvenţa şi evoluţia conflictelor conjugale, în vederea evaluării potenţialului conflictogen al diadei maritale, stabilirea răspunderilor fiecăruia privitoare la distorsiunile funcţionalităţii cuplului conjugal. Victimizarea soţiei poate fi datorată în întregime conduitei ostile şi agresive a soţului, dar, totodată, poate să existe şi o contribuţie mai mare sau mai mică a conduitei soţiei, în sensul că ea poate provoca, direct sau indirect, prin răspunsurile sale comportamentale, actele victimizante ale soţului său.

Anul	Soţii ucise de soţi		Soţi ucişi de soţii	
	% din numărul total al crimelor	Numărul de cazuri	% din numărul total al crimelor	Numărul de cazuri
1980	4,7	1028	3,6	787
1981	4,8	963	3,8	762
1982	4,8	935	3,4	662
1983	5,5	1027	3,9	728
1984	5,2	868	3,2	526
1985	5,3	930	3,0	526
1986	4,8	924	2,7	520
1987	5,2	1045	2,7	543
1988	5,2	1075	2,3	475

B. Victimizarea copilului

Copilul face parte, de asemenea, din categoria persoanelor cu o vulnerabilitate victimală crescută, datorită particularităţilor psihocomportamentale şi de vârstă specifice: lipsit aproape complet de posibilităţi fizice şi psihice de apărare, capacitate redusă de anticipare a unor acte comportamentale proprii sau ale altora, în special a adulţilor, capacitatea redusă de înţelegere a efectelor, a consecinţelor unor acţiuni proprii sau ale altor persoane, capacitatea redusă empatică, imposibilitatea lor de a discerne între intenţiile bune şi rele ale altor persoane, nivelul înalt de sugestibilitate şi al credulităţii, sinceritatea şi puritatea sentimentelor, gândurilor şi intenţiilor etc[1].

Datorită acestor caracteristici, ei pot fi uşor antrenaţi în acţiuni victimizatoare pentru ei, pot fi manevraţi, minţiţi, determinaţi să comită acte ale căror consecinţe negative pentru alţii şi pentru ei nu pot să le prevadă.

Fiind uneori în imposibilitate de a rezista unor promisiuni, recompense etc., oferite , mai ales, de către persoanele adulte, care aparent le inspiră încredere şi securizare emoţională, pot să cadă uşor pradă unor infractori veroşi care nu se abţin de la cele mai abominabile fapte furt, jaf, viol asupra fetiţelor, crime).

1. N. Mitrofan, op. cit., pag. 84 şi următ.

Formele foarte grave de victimizare a copilului se întâlnesc, din nefericire, în cadrul familiei, cum ar fi **bătaia** şi **incestul**, cu consecinţe extrem de nefavorabile asupra procesului de dezvolatre şi maturizare psihocomportamentală a acestuia.

În ceea ce priveşte bătaia, cei mai ardenţi „teoreticieni" susţin că această metodă are o dublă valoare: *retroactivă* – durere fizică şi morală resimţită pentru o conduită greşită şi *provocativă*, adică inhibarea pentru viitor a unor asemenea acte comportamentale.

Violenţa manifestată în cadrul familiei şi mai ales asupra copiilor a atras mai demult atenţia specialiştilor care, la rândul lor, au încercat să evidenţieze structurile de personalitate specifice celor ce maltratează copiii, mecanismele şi dispozitivele motivaţionale care susţin asemenea forme de conduită, consecinţele imediate şi de perspectivă asupra sănătăţii fizice şi psihice a copiilor supuşi unui asemenea tratament. Astfel, autorii s-au străduit să evidenţieze şi să sintetizeze trăsăturile particulare ale grupurilor de părinţi care folosesc bătaia ca un mijloc de puternică agresare fizică asupra copiilor[1]. De exemplu, **Spineta** şi **Regler** (1972)[2], precum şi **Gelles** (1973)[3] au evidenţiat următoarele tipuri de caracteristici:

1. **Caracteristici demografice** – Cea mai mare frecvenţă o deţin părinţii care au un mariaj instabil, care au divorţat şi cei care s-au separat în fapt. De asemenea, copilul bătut este acel care este rezultatul unei naşteri nedorite şi cea mai periculoasă perioadă pentru astfel de copii este perioada primilor trei ani de viaţă.

2. **„Istoriei" propriei vieţi a părinţilor.** Cei mai mulţi dintre părinţi ce-şi maltratează copiii au fost ei înşişi, la rândul lor, supuşi unui tratament similar de către proprii lor părinţi sau au fost în cea mai mare măsură neglijaţi emoţional de către aceştia.

3. **Atitudini parentale în raport cu creşterea copiilor**. Părinţi abuzivi în a utiliza mijloace de sancţiune fizică privesc copilul ca pe o modalitate de a-şi satisface propriile lor nevoi, solicitându-i în a întreprinde acţiuni ce depăşesc posibilităţile şi abilităţile psihice şi fizice.

4. **Tulburări psihologice şi psihiatrice.** Destul de frecvent se constată că părinţii care-şi maltratează fizic copiii prezintă diverse tulburări psihologice şi psihiatrice. Impulsurile agresive ale unor părinţi se pot datora stresului zilnic al vieţii, sentimentelor lor puternice de inadecvenţă în adoptarea şi exercitarea rolului de părinte, inteligenţei scăzute sau unei structuri imature a personalităţii.

O altă încercare de tipologizare a părinţilor abuzivi în utilizarea agresiunii fizice asupra copiilor şi care a influenţat multe alte încercări mai recente aparţin lui **Merrill** (1962)[4]. În viziunea acestui autor există patru tipuri de asemenea părinţi:

Tipul I – *Părinţi ce se caracterizează printr-un înalt grad de agresivitate*, ce se manifestă continuu, uneori fiind clar concentrată şi focalizată, alteori însă nu. Supărarea şi enervarea lor scapă controlului, fiind nevoie de o minimală acţiune stimulativă iritativă.

Tipul II – *Părinţii sunt rigizi, compulsivi, reci afectiv* şi, după modul în care procedează în interacţiunea cu copiii, pledează mai mult pentru propriile lor drepturi.

Tipul III – *Părinţii sunt persoane pasive şi dependente*. Ei sunt oameni modeşti şi reticenţi şi, totodată, şovăielnici în a exprima sentimentele şi dorinţele lor. Aparent apar

---

1. H. Toch – ***„Psychology of Crime and Criminal Justice"***, Waveland Press Inc., Prospect Heights, Illinois, 1986

2. J. Spineta, D. Regler – ***„The child-abusing parent"***, în Psychological Bulletin, 1972, pag. 296-304

3. R. Gelles – ***„Child abuse as psychopathology"***, în American Journal of Orthopsychiatry, 1973, pag. 611-621

4. E. Merrill – ***"Physical abuse of children"*** în Francis, V. (Ed.), Protecting the ballered child, Denver: Americane Human Association, 1962

ca fiind foarte neagresivi, dar adesea intră în competiție cu copiii pentru a câștiga atenția soțului, fiind de obicei depresivi, imaturi și capricioși.

Tipul IV – *Acești părinți sunt persoane frustrate,* de obicei tați foarte tineri, fie oameni inteligenți, dar care au anumite dizabilități fizice care-I împiedică în a sprijini propria familie.

Autorii menționați s-au ocupat mai ales de părinții care realmente exagerează în utilizarea mijloacelor agresive, punând în pericol, în mod incontrolabil, sănătatea fizică și psihică a copiilor. Deși mijloace punitive, inclusiv bătaia, sunt larg utilizate de către părinți, există diferențe în ceea ce privește modul concret de aplicare a acestor mijloace de către mamă sau de către tată. Și unii și alții pot folosi modalități sancționatorii, dar ponderea referitoare la încărcătura emoțională, pozitivă sau negativă, care însoțește asemenea conduite poate fi diferită. De altfel unii autori, ținând seama atât de variabila afectivitate, cât și de variabila forță de coerciție manifestată, diferențiază două categorii mari de metode destinate a asigura controlul asupra conduitei copilului[1]:

a) metode bazate pe dragoste;

b) metode coercitive, bazate pe putere.

Urmări deosebit de grave asupra personalității copilului (fetiței) îl are incestul, asemenea cazuri fiind, din nefericire, foarte frecvente. Abuzurile sexuale comise de tată asupra fiicei minore fac parte din categoria mai largă a molestării sexuale a copilului care poate fi considerată ca o formă a violului deoarece victimele sunt foarte tinere și legal nu sunt capabile să-și dea consimțământul.

La întrebarea „Care sunt caracteristicile psihocomportamentale ale celor ce recurg la molestarea sexuală a copiilor?", **Alex Thio** încearcă să contureze un profil, comparativ cu cei ce comit violuri.

- Ei sunt mult mai în vârstă decât violatorii, având în medie vârsta de peste 35 de ani, pe când violatorii sunt sub 20 de ani;
- Sunt mult mai inhibați sexual sau mai puțin agresivi sexual: ei încep prin a se masturba și se angajează în a realiza contacte sexuale mai târziu în viață;
- Sunt, în general, blânzi, amabili și pasivi, în timp ce violatorii sunt mult mai duri și mai agresivi;
- Spre deosebire de violatori sunt mult mai incapabili în a întreține relații cu persoane de sex opus, fiind mult mai anxioși și mai puțin abili în comunicarea cu acestea;
- Cei mai mulți comit infracțiuni asupra aceluiaș copil pe o perioadă mai lungă de timp, pe când violatorii atacă diferite victime;
- Cei mai mulți își recunosc vinovăția, spre deosebire de violatori care resping orice acuzație;
- Homosexualii (cei care molestează băieții) recunosc mult mai ușor fapta decât heterosexualii (cei care molestează fete).

Deși sunt unele studii care arată că molestarea sexuală a copilului nu lasă urme peste timp asupra personalității acestuia, totuși, cele mai multe dintre ele subliniază faptul că asemenea fapte afectează în mod indubitabil evoluția normală a victimei, și anume:

- cei victimizați, spre deosebire de non-victimizați, suferă într-un grad înalt de anxietate și depresie;
- prezintă nivele foarte scăzute privind autoestimarea sexuală (de exemplu, sunt insatisfăcuți după actul sexual sau adesea se află în situații penibile);

1. J.J. Bigner – ***"Parent-child relations"***, Macmillan Publishing Company, New York, 1989, cap.2.

• pentru victimele masculine molestate de bărbaţi, creşte de 4 ori probabilitatea de a deveni homosexuali.

Victimizarea copiilor cuprinde o arie largă de acţiuni, prin care se include:

– agresiunea fizică;
– agresiunea sexuală;
– agresiunea psihică;
– neglijarea;
– răniri cauzate de neglijenţa părinţilor;
– agresiuni fizice fără urmări vizibile.

În funcţie de natura agresiunii şi a modului de exercitare, agresiunile pot fi clasificate astfel:

În funcţie de raporturile existente între copil şi agresor, agresiunile pot fi clasificate în:

• agresiuni în cadrul familiei;
• agresiuni săvârşite de cunoscuţi;
• agresiuni săvârşite de străini.

Natura agresiunii Moduri de agresare	Fizică	Psihică	Sexuală
Activ	Loviri	Agresiune emoţională	Incest
	Otrăviri	Denigrare	Viol
Pasiv	Rele tratamente	Neglijare	Lipsit de protecţie
	Lipsire de îngrijire medicală	Lipsa de afecţiune	

Una din formele victimizării este, aşa cum am văzut, victimizarea în cadrul vieţii de familie. Agresiunea din partea membrilor familiei poate consta fie în acţiuni, fie în inacţiuni, astfel:

A. Acţiuni agresive

a) *agresiuni fizice* în majoritatea legislaţiilor naţionale nu există prevederi care să incrimineze pedepsele fizice asupra copiilor din partea părinţilor (excepţie fac ţările scandinave). Totuşi legea şi politica socială încearcă să determine diferenţele dintre violenţa „normală", acceptabilă şi violenţa „abuzivă", inacceptabilă. Modalităţile prin care membrii unei familii agresează copii sunt numeroase, astfel încât ne vom opri doar asupra câtorva:

• rele tratamente aplicate minorului, acesta îşi subsumează diferite moduri de agresare, fapte comise sau omise. Codul penal roman incriminează relele tratamente, ca infracţiune în art. 306. Agresiunile fizice pot consta în loviri cu o gravitate mai mare sau mai mică, uneori soldându-se cu decesul victimei (mai ales în cazul în care lovirile sunt aplicate în zona craniană);

• fratricidul este o formă agravată a omorului, incriminat ca omor calificat (art. 175 lit. c şi d C.pen.);

• infanticidul este fapta părintelui de a-şi ucide copilul. Este incriminat ca omor calificat în Codul penal (art. 175 lit. c şi d).

b) *agresiuni sexuale* – acestea include o serie de acţiuni care cuprind implicarea copiilor impuberi şi adolescenţilor într-o activitate sexuală pe care nu o înţeleg în întregime şi asupra căreia ei nu sunt capabili să-şi dea un consimţământ neviciat sau care violează convenţiile sociale ale rolurilor familiale (Schechter, 1976). O caracteristică a agresiunii sexuale a copiilor este faptul că agresorul se află într-o

poziție de putere sau autoritate. Agresiunile sexuale asupra copiilor pot îmbrăca mai multe forme:

- atingeri;
- penetrare vaginală;
- penetrare anală;
- cunillingus şi fellatio;
- masturbare;
- altele.

Ca manifestări aberante ale vieții de familie, agresiunile sexuale ale copiilor cunosc două forme mai grave:

1) incestul – definit ca relațiile sexuale dintre tată şi fiică ori cele dintre frați şi surori. Această faptă este incriminată ca infracțiune în art. 203 C.pen.

2) perversiunile sexuale (art. 202 C.pen.). acestea reprezintă modalități anormale, aberante de satisfacere a dorințelor erotico-sexuale. Perversiunile sexuale exercitate de către părinți sau rude în vârstă asupra copiilor prezintă o gravitate cu atât mai mare cu cât posibilitățile reale de sancționare a faptelor şi de tratament a victimelor sunt foarte reduse.

B. Inacțiuni agresive

Deşi existența acestor tipuri de victimizare este neîndoielnică, calificarea faptelor omisive ca infracțiuni, precum şi aprecierea gravității acestora este foarte dificilă. Totuşi, datorită generalității lor pot fi distinse câteva astfel de infracțiuni:

- rele tratamente aplicate minorului (art. 306 C.pen.). În cadrul acestei infracțiuni pot fi incluse o multitudine de fapte omisive cu caracter victimizant asupra copilului (refuz de a asigura cele necesare pregătirii şcolare, refuzul hranei şi a îmbrăcămintii, refuzul micilor plăceri ale copilăriei, neacordarea dreptului de întâlnire cu prietenii şi dreptul la joacă etc.);
- abandonul de familie (art. 305 C. pen.) ca formă infracțională cuprinde lăsarea fără ajutor a minorului, neîndeplinirea obligațiilor de întreținere etc.

Dincolo de consacrarea legală a unor asemenea fapte profund antisociale, în practică se pot întâlni şi o serie de alte infracțiuni cu efect victimizant:

- avitaminoza efectivă, deprivarea afectivă sau lipsa de afectivitate în cadrul micromediului psihosocial al copilului mic;
- neglijarea poate consta în atenția disproporționată acordată unuia sau mai multor copii, în familiile în care se află mai mulți;
- lipsirea de protecție, părintele manifestând indiferență față de agresiunile exercitate de alte persoane asupra copilului propriu etc.

La rândul lor, toate aceste forme de victimizare a copiilor sunt urmarea unor cauze sociale sau individuale diverse.

Efectele victimizării sunt multiple şi variate, cu întindere în toate planurile psihice şi cu remanență temporală notabilă. Toate evenimentele cu încărcătură afectogenă semnificativă pentru copil contribuie la formarea acestuia ca adult, viitor membru activ al societății. În cazurile în care impactul afectogen asupra psihicului copilului este negativ, aceasta se va reverbera până în viața adultului, de multe ori ducând la apariția unor stări psihice patologice cu grave disfuncții în plan atitudinal şi comportamental.

În plan anatomo-fiziologic, victimizarea copiilor se poate solda cu fracturi, arsuri, diferite alte leziuni (tăieturi, contuzii etc.). Din punct de vedere statistic exemplificăm:

- 11% dintre victime au decedat;
- 28% dintre copii agresați au prezentat leziuni ale masei cerebrale;
- 20% copii au prezentat paralizii cerebrale dobândite ca urmare a agresiunii;
- 10% dintre copii au acuzat disfuncții neurologice grave;
- 15% disfuncții neurologice ușoare.

Dacă aceste leziuni, traumatisme au gravitate clinică redusă, în general, nu vor exista sechele. În schimb, leziunile produse la nivelul cutiei craniene și, în general, al sistemului nervos central au o gravitate foarte mare, deoarece ca urmare a caracteristicilor nivelului de dezvoltare biologică la vârsta preadolescentă, se vor repercuta asupra posibilităților intelectuale și psihice ale victimelor. În general, dezvoltarea fizică insuficientă se asociază cu probleme comportamentale sau de dezvoltare psihică. Dezvoltarea fizică insuficientă a fost deseori asociată cu agresiunea asupra copiilor.

O altă consecință a victimizării copilului o reprezintă retardarea individuală. Aceasta se manifestă prin dificultăți de vorbire, scăderea coeficientului de inteligență, aceste dificultăți persistând până în perioada vieții adulte.

Nu în ultimul rând, agresarea copiilor are drept efect apariția unor disfuncții în dezvoltarea afectivă a victimelor. Astfel, copiii tind să devină provocatori, agresivi, cu manifestări antisociale. Acestea sunt cu atât mai grave cu cât persistența lor în timp este mare, păstrându-se până în cursul vieții adulte și căpătând noi valențe odată cu dezvoltarea posibilităților de înțelegere a regulilor sociale. Din fericire, aceste situații nu sunt foarte numeroase, în majoritatea cazurilor, copii reușind să depășească dificultățile majore izvorâte din trecut și să devină adulți normali din punct de vedere psihic.

Unii autori consideră că victimizarea copilului poate avea drept consecințe:

- dificultăți în capacitatea de autoapărare, în raport cu ceilalți și cu sine;
- anxietate;
- timiditate excesivă;
- sentimente de inferioritate și subapreciere;
- modificarea expectațiilor pentru viitor;
- reducerea capacității volitionale (ambiția);
- tulburări de relaționare cu sexul opus;
- tulburări sexuale;
- fundamentarea unei personalități autodistructive etc.

Așa cum teoria socială a învățării afirmă, copii agresați și neglijați prezintă diverse tipuri de comportament social deviant. Există o probabilitate mare ca aceștia să manifeste un comportament agresiv, iar copii neglijați să prezinte în general o rată scăzută de interacțiune cu cei de aceeași vârstă. Cercetări recente tind însă să modifice concluziile obținute până acum (izolare în cadrul copiilor agresivi, agresivitate în cadrul copiilor neglijați). Copii victimizați se caracterizează ca fiind timizi și inhibați în contactele interumane și neîncrezători în propriile forțe, precum și în capacitatea de recepție și exprimare verbală. Probele demonstrează că minorii maltratați se izolează social încă de la vârste foarte mici, până la vârsta școlară,

înțelegând greu rolurile sociale complexe și evoluează la fel de greu sentimentele și motivațiile celorlalți (dificultate empatică).

Autorii citați consideră că victimizarea copilului poate avea ca urmări:

- agresivitatea;
- un slab control al impulsurilor primare;
- un nivel scăzut de toleranță la frustrare;
- izolare socială;
- o rată mai mare a delincvenței juvenile.

O altă categorie de efecte constă în modificarea performanțelor școlare ale copiilor victimizați, în sensul micșorării acestor performanțe, precum și în ce privește dezvoltarea socio-afectivă normală. Rezultatele statistice evidențiază diferențe notabile între performanțele școlare ale copiilor victimizați comparativ cu copii neagresați, precum și în ce privește dezvoltarea socio-emoțională a acestor două categorii de copii.

O formă deosebită a victimizării copilului o reprezintă agresiunea sexuală. Aceasta se poate solda cu o serie de consecințe atât în plan fiziologic, cât și în ce privește componenta psiho-comportamentală a individului uman:

1. Consecințe anatomo-patologice

- deflorare;
- frigiditate (în cazul perceperii exagerate a actului victimal, actul sexual fiind traumatizant în tot cursul vieții);
- incapacitate biologică de procreere (leziuni ale aparatului genital);
- anorgasmie;
- impotență sexuală;
- contaminare venerică sau virală (sifilis, SIDA, etc.);
- disfuncții sexuale variate etc.

2. Consecințe psihologice:

- sentimente de subapreciere;
- autoînvinovățire cronică în privința agresiunii;
- depresie cronică sau temporară;
- izolare externă;
- o capacitate traumatizantă de a se angaja în relații interumane semnificative;
- relațiile cu ceilalți sunt caracterizate de un sentiment de neputință și neajutorare;
- sentimente profunde și adesea copleșitoare de furie și pierdere;
- instalarea unor complexe (Oedip, Electra, Cain, de castrare, de culpabilitate, de inferioritate, de superioritate);
- tulburări ale comportamentului sexual (homosexualitate, onanism, fobii sexuale).

Caracteristic tuturor acestor efecte ale victimizării este rezistența lor la trecerea timpului. Dacă în cazul celorlalte forme de victimizare, efectele sunt în majoritatea cazurilor de scurtă durată, în cazul agresiunilor sexuale asupra copiilor efectele psihologice asupra acestora se prelungesc de-a lungul întregii vieți adulte a individului, gravitatea fiind mărită de faptul că se pot sublima în tulburări psiho-comportamentale mult mai grave ajungându-se uneori la cazuri patologice.

Din formele victimizării copilului o gravitate deosebită prezintă victimizarea în cadrul vieții de familie. În funcție de tipul familiei și neglijării copilului distingem:

1. Familia agresivă:

- **copiii sunt dificili şi răzvrătiţi sau prudenţi, supuşi şi inhibaţi;**
- **copiii capătă convingerea că supunerea reduce riscul agresiunii;**
- **inversarea de roluri (feminitate şi masculinitate) survine frecvent în cazul copiilor supuşi;**
- **dezvoltarea psihică şi fizică precoce sau, dimpotrivă, retardarea mintală şi imaturitate psiho-fizică;**

2. Familia neglijentă:

- **pasivitate extremă în perioada preşcolară şi şcolară;**
- **pe măsura înaintării în vârstă intervine o instabilitate psihică şi motorie accentuată, copilul devine foarte activ;**
- **capacitate limitată de înţelegere a comportamentului altor persoane;**
- **retardare semnificativă a dezvoltării fizice şi psihice;**

3. Familie agresivă şi neglijentă:

- **copii imposibil de controlat;**
- **copiii neglijaţi nu pot învăţa să-şi „manipuleze" părinţii;**
- **copiii agresaţi nu pot să-şi ignore părinţii fără teama de a fi descoperiţi;**
- **numeroase anomalii fizice, emoţionale şi comportamentale;**

4. Familia marginalizată:

- **copiii sunt dezorganizaţi, neliniştiţi, dificil de supravegheat;**
- **copii plângăreţi, dependenţi şi certăreţi;**
- **nesupuşi la şcoală şi acasă.**

C. Victimizarea persoanelor în vârstă

Persoanele în vârstă prezintă, de asemenea, un grad înalt de vulnerabilitate victimală. Bătrâneţea, etapă finală a vieţii omului, care începe aproximativ pe la vârsta de 65-70 de ani, cuprinde următoarele etape[1]:

1. **între 65-70 de ani: perioada de trecere şi adaptare;**
2. **între 70-80 de ani: bătrâneţea propriu-zisă;**
3. **între 80-90 de ani: bătrâneţea avansată;**
4. **după 90 de ani: marea bătrâneţe.**

Spre deosebire de perioadele de vârstă anterioare, bătrâneţea prezintă o serie de caracteristici specifice:

- **predominarea proceselor involuntive, reducerea treptată a potenţialului energetic şi a capacităţii vitale, adaptative;**
- **diminuarea capacităţii de efort fizic, a rezistenţei la suprasolicitare şi la acţiunea factorilor perturbatori din mediul extern;**
- **accentuarea fenomenelor de sclerozare, scăderea labilităţii funcţionale a organelor de simţ şi a sistemului nervos, a mobilităţii şi rapidităţii mişcărilor.**

Din punct de vedere psihologic, bătrâneţea prezintă dezorganizări mai puţin ample decât cele în plan bio-fiziologic, şi aici, mai ales, în cadrul funcţiilor ce sunt direct legate de caracteristicile bio-fiziologice ale sistemului neuroendocrin.

Între vârsta cronologică şi cea psihologică, la bătrâneţe nu există întotdeauna o coincidenţă, procesul de bătrâneţe este puternic individualizat, fiind influenţat de o multitudine de factori, precum: factori bio-constituţionali, regimul de viaţă, factori stresanţi, raportul general între reuşită şi eşec în întreaga viaţă.

---

1. *N. Mitrofan, I. Mitrofan* – op.cit., pag. 83

Bătrânii pot să trăiască separat de urmaşii lor, având casă şi bunuri proprii sau pot să locuiască împreună cu alte persoane, fie descendenţii lor, fie persoane ce nu se află în rudenie cu ei, dar care îi îngrijesc. Procesul de victimizare poate avea loc în cadrul mediului familial de apartenenţă, cei care îi victimizează fiind rude sau persoanele străine ce le poartă de grijă, sau în afara acestuia, iniţiatorii acţiunii victimizante fiind de cele mai multe ori infractori. Aceştia din urmă, profitând de capacitatea redusă a bătrânilor de a se apăra, precum şi de alte caracteristici psiho-comportamentale specifice ale acestora (credulitate, neglijenţă, uitare, confuzie etc.), pot comite acte infracţionale grave, inclusiv crime. Printre cele mai frecvente motive se numără jaful. În unele situaţii infractorii cunosc direct sau indirect bunurile şi valorile pe care le posedă unii bătrâni, în altele ei acţionează în baza presupunerii că aceştia deţin bani sau bunuri adunate pe parcursul vieţii sau păstrate pentru asigurarea traiului în ultimii ani de viaţă şi chiar pentru înmormântare, cazuri mai frecvent întâlnite fiind în mediul rural, unde persoanele în vârstă îşi pregătesc din timp tot ce este necesar, inclusiv bani.

În ultimii ani, cercetătorii insistă tot mai mult privind departajarea a două categorii de victimizare a persoanelor în vârstă[1]:

a) *crime de stradă, comise de persoane total străine*;

b) *maltratarea bătrânilor de persoane cunoscute*.

În prima categorie regăsim infracţiunile de furt şi tâlhărie, având ca obiectiv principal jefuirea victimei.

În a doua categorie intră diferite forme de maltratare a bătrânilor, de altfel, cea de-a treia formă de violenţă manifestată în familie (primele două fiind maltratarea soţiei şi copilului).

D. Victimizarea străinilor

Prin străin înţelegem fie persoana aflată temporar pe teritoriul unui stat şi venită cu diferite scopuri (turism, afaceri, vizite), fie persoana intrată pe teritoriul unui stat străin cu scopul de a-şi stabili acolo reşedinţa şi de a desfăşura o activitate cu caracter oneros (nu are importanţă dacă intrarea este sau nu legală).

Din însăşi definiţia pe care o dăm, rezultă principalele caracteristici – cauze ale victimizării străinilor:

– caracterul temporar al şederii pe teritoriul altui stat;

–atenţia concentrată maximal spre îndeplinirea anumitor scopuri;

– concurenţa pe care o exercită asupra forţei de muncă indigene.

La aceste cauze se adaugă şi[2]:

– slaba cunoaştere a limbii şi obiceiurilor locale;

– sumele destul de mari de bani aflate asupra lor, de obicei sub formă de valută forte;

– lipsa timpului necesar pentru a rezolva problemele legate de victimizare;

– posibilităţile reduse de a colabora în mod eficient cu forţele de ordine pentru a-şi asigura protecţia sau pentru a ajuta la prinderea şi pedepsirea agresorilor.

Modalităţile de victimizare sunt dintre cele mai diverse:

– furturi şi tâlhării;

---

1. *A. Karmen – op.cit.*, pag. 236
2. *N. Mitrofan – op.cit.*, pag. 71

– agresiuni fizice şi verbale;
– violuri;
– excrocherii şi înşelăciuni;
– diverse fraude, având ca autori în multe situații, tocmai pe reprezentanții forţelor de ordine sau ai diverselor organe statale.

Consecinţele victimizării sunt, în general, comune cu cele ale victimizării în statele de origine. Unele nuanţări fiind totuşi posibile în ce priveşte consecinţele psihologice:

– modificarea modului de receptare a calităţii şi defectelor proprii membrilor unei naţiuni, de obicei în sens negativ („sunt nişte hoţi, nişte tâlhari");

• sentimente de teamă, ură şi dispreţ faţă de reprezentanţii naţiunilor în cauză (o notă aparte trebuie făcută în legătură cu reprezentanţii naţiunilor ce trăiesc ca minorităţi pe teritoriul statului victimei);

• inducerea unor sentimente de inferioritate sau superioritate vis-à-vis de calităţile morale ale membrilor naţionalităţlor respective.

O statistică realizată în Franţa în legătură cu victimizarea şi riscul victimal al unei populaţii specifice (imigranţi) relevă următoarele[1]:

Repartiţia după cauză (în %) a deceselor marocanilor din Marsilia, sub 25 ani născuţi în afara Franţei:

Cauza	Bărbaţi (%)	Femei (%)
Sinucideri	0,1	0,0
Alte morţi violente şi traumatisme	0,7	0,7

Repartiţia după cauză (în %) a deceselor marocanilor din Marsilia, de 25 de ani şi peste, născuţi în afara Franţei:

Cauza	Bărbaţi (%)	Femei (%)
Sinucideri	0,8	0,3
Alte morţi violente şi traumatisme	0,4	0,9

Riscul de victimizare a marocanilor sub 25 de ani născuţi în afara Franţei, referitor la întreaga Franţă, în funcţie de cauză (în %):

Riscul de victimizare a marocanilor de 25 de ani şi peste, născuţi în afara Franţei, referitor la întreaga Franţă, în funcţie de cauză (în %):

Cauza	Bărbaţi (%)	Femei (%)
Sinucideri	0,56	0,45
Alte morţi violente şi traumatisme	0,82	0,86

Din analiza datelor statistice rezultă că predicţiile se pot dovedi false dacă se face o raportare a acestora (calculate pentru o populaţie extinsă) la informaţiile obţinute prin centralizarea datelor referitoare la o populaţie dintr-un areal determinat mai restrâns.

Cauza	Bărbaţi		Femei
	Brut	Corectat	
Sinucideri	0,32	0,31	0,36
Alte morţi violente	0,24	0,61	0,68

1. *"Revue de science criminelle et de droit penal compare"* nr. 4, Paris, 1992, pag. 33

E. Victimizarea specifică conflictelor militare, etnice şi stării de război

Deşi victima ca obiect de studiu al psihologiei judiciare, cunoaşte un interes mai restrâns, ar fi greşit să nu ne aplecăm şi asupra victimei – grup uman. Aceasta deoarece este cunoscut faptul că existenţa unor situaţii conflictuale la nivel social influenţează în mod definitoriu victimizarea indivizilor.

În legislaţiile penale din majoritatea statelor lumii sunt incriminate o serie de fapte antisociale de o gravitate maximă, a căror pedepsire este posibilă indiferent dacă sunt comise în timp de pace sau pe timp de război. În pofida acestei realităţi, numai istoria ultimei jumătăţi de veac vine să infirme intenţiile statelor de a eradica flagelul războiului şi crimele comise folosind starea de război ca paravan.

Poate cea mai gravă dintre infracţiunile ce pot fi săvârşite este genocidul care, „comis în timp de pace cât şi în timp de război, este o crimă de drept internaţional" (art. 1 al Convenţiei pentru prevenirea şi reprimarea crimei de genocid)[1]. Aceeaşi Convenţie, în art. 2 prevede că genocidul se referă la oricare dintre actele de mai jos, comis cu intenţia de a distruge, în totalitate sau numai în parte, un grup naţional, etnic, rasial sau religios, cum ar fi:

- omorârea membrilor unui grup;
- atingerea gravă a integrităţii fizice sau mentale a membrilor unui grup;
- supunerea intenţionată a grupului la condiţii de existenţă care antrenează distrugerea fizică totală sau parţială;
- măsuri ce vizează scăderea natalităţii în sânul grupului;
- transferarea forţată a copiilor dintr-un grup în altul.

Sub paravanul unor pretinse intenţii legitime, în perioada 1945-1988, autorităţile statale au ordonat reprimarea unor grupuri sau colectivităţi umane astfel încât şi-au pierdut viaţa între 7-16 milioane de oameni, adică tot atâţia cât au murit în cursul războaielor în aceeaşi perioadă.

O altă formă de activităţi criminale ce îşi află sursa tot în existenţa unei conjuncturi conflictuale internaţionale sau interetnice o reprezintă terorismul definit ca o „strategie persistentă şi sistematică de utilizare a violenţei de către un stat sau un grup politic împotriva altui stat sau grup politic cu scopul de a realiza obiective politice prin constrângerea determinată de declanşarea unei stări de teroare şi intimidare colectivă"[2].

Acţiunile criminale subsumate terorismului s-au soldat, pentru a da un exemplu minor, cu peste 60 de morţi în primul trimestru al anului 1996, numai în Israel.

Dacă faptele la care ne-am referit constituie potrivit legii penale infracţiuni, fiind incriminate şi pedepsite ca atare, starea de război nu reprezintă prin ea însăşi o acţiune criminală cu caracter infracţional. Dar cu toate că efectuarea unor statistici exacte este practic imposibilă, se recunoaşte că în vreme de război, rata infracţionalităţii şi, implicit, a victimizării creşte în mod semnificativ. Astfel, într-un recent raport al UNICEF se releva faptul că în perioada 1985-1995 victimele – copii ale diferitelor conflicte includ[3]:

- 2 milioane ucişi;
- 4-5 milioane au căpătat diverse infirmităţi fizice;
- 12 milioane au rămas fără cămine;

---

1. ***"Revue de science criminelle et de droit penal compare"*** nr. 4, Paris, 1992, pag. 33

2. G. Diaconescu – ***„Genocidul"***, Ed. Militară, Bucureşti, 1991, pag. 167 – vezi reere actuale de excelentă pertinenţă subliniate de distinsul profesor.

3. G. Nistoreanu, C. Păun – ***„Criminologie"***, Ed. Didactică şi Pedagogică R.A., Bucureşti, 1995, pag. 322

• peste un milion au rămas orfani sau au fost despărţiţi de părinţi;
• aproximativ 10 milioane au suferit traume psihice.

Aceste cifre nu spun prea mult despre numărul copiilor victimizaţi consecutiv unor acte infracţionale, dar faptul că, în general, zonele ocupate de civili sunt evacuate înainte de apropierea liniei frontului sau cel puţin civilii se adăpostesc în locuri ascunse şi protejate, aceste împrejurări,deci, ne înclină să credem că, de fapt, victimele nu se datorează acţiunilor de luptă propriu-zise, ci atrocităţilor comise în spatele liniei frontului[1].

Legătura dintre starea de război şi infracţionalitate constă în aceea că starea de război măreşte „apetitul" infracţional al unor indivizi prin:

• crearea unor condiţii de mediu favorabile comiterii faptelor antisociale;
• îngreunarea posibilităţii de acţiune a forţelor poliţieneşti;
• îndreptarea atenţiei societăţii spre probleme considerate mai grave decât infracţiunile, cum ar fi: asigurarea hranei, urmărirea situaţiei pe linia frontului etc.

Pe de altă parte, persoanele cu risc victimal crescut vor avea un grad de securitate mult mai scăzut.

Dacă creşterea ratei infracţiunilor împotriva integrităţii fizice a persoanelor poate fi considerată, cumva, normală, creşterea numărului infracţiunilor ce afectează un număr mai mare de persoane concomitent este mai evidentă şi în acelaşi timp mult mai gravă, reprezentând un factor agravant al victimizării individului. Astfel, activitatea de contrabandă, infracţiunile pe tărâm financiar, infracţiunile cu incidenţă la regimul armelor şi, nu în ultimul rând, infracţiunile îndreptate împotriva integrităţii şi siguranţei statului, au un impact psihologic de masă agravat în comparaţie cu cel existent în timp de pace[2].

Starea de război crează tensiuni în sânul societăţii, tensiuni repercutate la nivel grupal (în sens socio-psihologic) şi, bineânţeles, la nivel individual. Astfel, în cazul unui război civil, etnic sau religios, unele grupuri vor fi sau se vor considerea victime în raport cu altele, iar membrii celor dintâi vor suporta un acut sentiment de insecuritate personală. Grupul minoritar, din dorinţa de autoprotejare, se va manifesta violent în faţa oricărei atitudini ce poate fi suspectată de imixtitudine în viaţa sa.

Deşi, în general, este puţin luată în considerare, victimizarea la nivel de grup este atât un efect al războiului, cât şi o cauză majoră a victimizării individului. Astfel, un membru al unui grup – victima va comite fapte antisociale îndreptate împotriva grupului agresor mânat de motivaţii şi mobiluri dintre cele mai diverse, dar toate subordonate unor imperative cu o percepere denaturată, cum ar fi „justiţionarul" sau „răzbunătorul".

Dacă unele din aceste fapte antisociale nu sunt prevăzute de legislaţiile penale ale diferitelor ţări, totuşi, majoritatea cestor fapte sunt considerate infracţiuni, crime ori delicte. Aşa sunt: omorul, lipsirea de libertate, vătămările corporale, tâlhăriile, furtul, violul.

Aşa cum spuneam, o mare parte din aceste fapte au drept victime nu persoanele, privite ca individualităţi, ci grupurile umane. Astfel, putem avea: lipsirea de libertate a unui grup uman şi suprimarea vieţii mai multor persoane prin atentate săvârşite cu arme de foc diverse (ce sunt clasificate ca atentate teroriste) ş.a.m.d.

Gravitatea multor din aceste acte antisociale constă în aceea că sunt săvârşite pe

---

1. ***The State of the World's Children 1996,*** Oxford University Press for UNICEF, pag. 13
2. Ibidem, pag. 18-19

teritoriul altor state decât cele de origine ale autorilor, chiar în marea liberă sau spațiul aerian nesupus jurisdicției vreunui stat. Prin urmare, vor fi diferite încadrările juridice sau chiar, foarte rar, aceste încadrări juridice vor lipsi, mai des în lipsa unor norme juridice elaborate pe plan internațional.

La nivelul victimelor – popoare, victimizarea acestora putându-se datora unor factori discriminatori ca:

- conformismul social și nevoia de omogenitate;
- nevoia omului de a-și satisface fondul sau de agresivitate;
- nevoia privilegiaților de a justifica privilegiile lor;
- complexul de superioritate al marilor națiuni;
- complexul de inferioritate al micilor și marilor națiuni;
- teoriile rasiale și neorasiale.

Complexitatea fenomenelor psihologice de masă și legătura lor cu psihicul individului fac dificilă găsirea unor algoritmi de analiză și a soluțiilor de prevenire a efectelor victimizante cu impact asupra grupurilor umane.

„Intervenția în favoarea victimelor războiului trebuie să permită ca, în același timp, ele să primească atât asistență medicală, cât și protecție față de pericolele care prelungesc sau agravează suferințele lor”[1].

Pe plan internațional s-a încercat găsirea unor mijloace de prevenire sau înlăturare a consecințelor pe care le pot avea stările conflictuale la nivel național sau internațional:

– Recomandarea nr. R(91)11 a Comitetului de Miniștri aparținând statelor membre ale Consiliului Europei, asupra exploatării sexuale, pornografice, prostituției, ca și asupra traficului de copii și tineri adulți (9 septembrie 1991);

– Declarația principiilor fundamentale ale justiției referitoare la victimele criminalității și la victimele abuzului de putere (O.N.U. – 29 noiembrie 1985);

– Convenția Națiunilor Unite privitoare la represiunea și abolirea comerțului cu ființe umane și a exploatării prostituției altei persoane (1950);

– Convenția Națiunilor Unite privitoare la drepturile copilului (1989);

– Convenția de la Geneva privitoare la protecția persoanelor civile în timp de război (12 august 1949);

– Protocoalele adiționale (1 și 2) la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 (8 iunie 1977);

– Convenția de la Geneva cu privire la prevenirea și reprimarea crimei de genocid (9 decembrie 1948).

---

1. G. Pele, I. Hurdubaie – ***„Interpolul și criminalitatea internațională”***, Serviciul editorial și cinematografic al Inspectoratului General de Miliție, București, 1983, pag. 54-102

PSIHOLOGIE VICTIMALĂ

DEMERS CAUZAL-ETIOLOGIC PE TERENUL VICTIMIZĂRII
Cauze, efecte și consecințe (implicații psihologice ale actului agresional privind victima)

Secțiunea A

EFECTE ȘI IMPLICAȚII PSIHOLOGICE ALE ACTULUI AGRESIONAL PRIVIND VICTIMA

Pentru a înlătura posibilitatea victimizării, oamenii evită să meargă la bibliotecă, meeting-uri și adunări sociale, parcuri etc., alții refuză chiar ore suplimentare de muncă pentru a nu fi în situația de a se întoarce târziu de la serviciu.

Frica de crimă e personalizată în frica de necunoscuți, ori crimele cele mai temute (viol, omor, omor prin cruzimi) sunt înfăptuite de cele mai multe ori de persoane cunoscute: prieteni, prieteni de familie, rude, soți, iubiți.

În ce privesc efectele actului agresional asupra populației, vom enumera câteva dintre ele cu titlu de exemplu:

– panica;
– frica de necunoscut (neînțeles = necunoscut);
– suspiciuni;
– precauții;
– apatia;
– refuzul de a ajuta alte persoane în cazuri normale (de frica de a nu fi agresat);
– refuzul de a ajuta victimele unor infracțiuni (loviri și alte violențe, tentative de omor) de teama de a nu fi sancționați de organele de poliție în cazul unui ajutor defectuos.

În ce privește victima și implicațiile psihologice ale actului agresional, este de la sine înțeles că aceasta se confruntă cu o traumă[1] psihologică pe lângă cea fizică, care se manifestă prin:

---

1. Din punct de vedere al sindromului de stres postraumatic (SSPT) simptomatologia reactivă la (SSPT) – (reexperimentarea – inductori declanşatori – reacţii declanţatoare; reacţiile spontane, evitarea provocarea).

vezi, Dr. Cătălin Luca, op. cit., – vezi şi E. Parkinson „Post-trauma-stres, Sheldon Press, London 1993 – exemplificativ –comparativ –

Orice incident care a avut loc imediat şi/sau într-un mod neaşteptat poate avea drept rezultat atât o traumă cât şi un şoc emoţional. Efectele acestor incidente asupra corpului şi minţii umane pot fi traumatizante şi dramatice. ªocul emoţional poate crea reacţii de stres numit stres post-traumatic. În procesul de consiliere a victimei accentul cade pe identificarea acestor incidente. Pentru majoritatea dintre noi nu este obişnuită implicarea într-un accident sau calamitate şi nici ameninţarea propriei vieţi.

Stresul posttraumatic poate fi definit în termeni comuni ca „reacţii normale ale unor oameni normali la evenimente care pentru ei sunt neobişnuite, anormale".

Complexul de simptome ale tulburărilor cauzate de influenţa traumatizantă a diverşilor factori stresanţi asupra psihicului, de regulă, ieşiţi din comun, în comparaţie cu experienţa obişnuită a unui om, a fost descris în 1980 în DSM-III, ediţia a 3-a, primind denumirea de sindromul tulburărilor de stres posttraumatic.

O experienţă cumplită, intensă şi dureroasă nu poate fi ignorată sau uitată. Aceasta devine parte din viaţa noastră şi poate cauza multe simptome grave, în special atunci când nu le recunoaştem şi le negăm existenţa.

Elena a fost sechestrată împreună cu un grup de prietene din oraşul ei timp de 3 luni. Când s-au întors acasă li s-a dat posibilitatea să-şi exprime sentimentele şi să-şi povestească experienţa de trafic. Unele dintre prietenele ei au fost bucuroase că pot face asta, însă Elena a părăsit grupul. Era furioasă şi supărată spunându-i psihologului că nu vrea să spună nimănui ceea ce i s-a întâmplat, că se simţea bine, nu avea nimic şi că nu înţelege de ce trebuie să vorbească. În timp ce psihologul o asculta, Elena a început să spună că simţea că nu aparţine grupului deşi îi cunoştea pe toţi foarte bine. Se simţea izolată, îi era frică, astfel încât nu a putut să completeze nici măcar nişte formulare simple. După un timp, a recunoscut că avea impresia că înnebuneşte şi va avea o depresie. Deşi a început prin negarea problemei, a vorbit cu psihologul aproape două ore. Elena a fost ascultată şi asigurată că reacţiile ei au fost normale. Această etapă s-a constituit într-un pas important pentru acceptarea sentimentelor de furie, frustrare, izolare, însingurare, neascultare şi teama că îşi pierde controlul.

Încercarea de evitare a sentimentelor rareori are reuşită şi poate cauza reacţii de necontrolat pe perioade mai lungi de timp. Îndepărtarea de cei care au trăit aceeaşi experienţă duce la izolare şi însingurare.

Simptomele stresului post-traumatic pot apărea înainte, în timpul evenimentului precum şi după consumarea acestuia, de aceea putem spune că reacţiile nu sunt doar post-traumatice ci pot apărea mai devreme astfel:

Înainte de trafic: Elena ştia că va trebui să treacă ilegal granița, să lucreze ca baby-sitter în Italia şi nu spusese nimic familiei despre toate acestea. Ea se pregătea pentru o situaţie dificilă şi periculoasă. Îşi făcea planuri legate de plecarea de acasă şi trăia cu frică şi incertitudine pentru ce va urma.

În timpul traficului: reacţiile emoționale pe perioada traficului pot fi reprimate sau controlate, nemanifestându-se niciodată, sau pot fi exprimate în momentul evadării din locul în care a fost sechestratăşi forţată să se prostitueze.

După încetarea traficului: reacţiile pot apărea imediat sau mai târziu, variind de la câteva minute la câţiva ani.

Pentru a înţelege simptomele SSPT trebuie avute în vedere experiența anterioară de viață, caracterul şi personalitatea victimei, consecinţele traumatice ale evenimentului şi tipul de ajutor pe care l-a primit aceasta în timpul şi după producerea incidentului.

Se poate întâmpla ca unul dintre simptomele SSPT să fie nemanifestarea nici unui simptom, astfel încât lipsa vreunei reacţii a victimei poate constitui de fapt o reactie.1

1. Reacţii caracteristice ale SSPT

În timpul unui eveniment traumatizant pot apărea anumite reacţii fizice şi emoționale dintre care majoritatea pot fi ținute sub control, dar există şi simptome specifice, care se manifestă după producerea evenimentului, ca şi continuări ale experienței trăite.

Sunt trei variante ce înglobează simptomele stresului post-traumatic: reexperimentarea, evitarea şi provocarea.

a. Reexperimentarea

Evenimentul care a provocat trauma unei persoane poate fi experimentat de aceasta din nou, peste câteva ore, zile, luni sau chiar ani: sentimentele şi emoţiile generate de momentul traumatic pot fi simţite ca şi când ar avea loc în prezent. Ele pot varia de la o uşoară tulburare la sentimente intense şi copleşitoare. Senzaţiile şi emoţiile simţite în momentul producerii incidentului care au fost reprimate şi împinse în inconştient, pot ieşi la suprafaţă într-un moment cu totul neaşteptat prin reacţii declanşatoare – aceste sentimente pot fi declanşate de imagini (emisiuni TV, filme, fotografii, articole de presă, oameni sau discuţii pe tema respectivă), sunete, mirosuri, gusturi sau chiar atingeri. Stimulii declanşează sentimente care sunt însoţite de revenirea simptomelor. Acestea se pot manifesta nu doar după săptămâni sau luni, ci chiar după mulţi ani şi pot fi provocate de anumiţi stimuli externi care pot aduce trecutul traumatic în prezent. De exemplu, în cadrul unei emisiuni televizate se poate face un anumit comentariu însoţit de imagini care să prezinte un incident similar. Persoana afectată de SSPT poate experimenta, privind emisiunea, sentimente pe care credea că le poate ţine sub control.

Reacţiile spontane. Un alt mod de a reexperimenta simptomele este atunci când nu sunt declanşate de ceva anume, apar „din senin" şi nu au, cel puţin în aparenţă, nici o cauză externă. Aceste experienţe pot apărea sub formă de flash-back-uri sau flash-forward-uri. Simptomele se pot manifesta treptat sau spontan,

- izolare socială;
- stare de şoc prelungită;
- frica exacerbată, chiar şi în situaţii care nu ar fi periculoase sau în relaţii cu oamenii;
- precauţia şi suspiciunea în relaţie cu alţii;
- tendinţe paranoice în ce privesc asigurarea bunurilor, a alarmelor de securitate;

---

neducând neapărat persoana la locul şi în timpul incidentului, ci creându-i, în prezent, sentimente, emoţii, imagini, mirosuri şi sunete asociate cu evenimentul traumatic. O modalitate de autoprotecţie este îngroparea acestor evenimente, împreună cu sentimentele asociate acestora, adânc, în inconştient. Se preferă, deci, uitarea acestora, deşi ele nu vor dispărea în realitate. În anumite momente, când victima îşi aminteşte de incident sau când este relaxată şi nu se gândeşte la ceva special, zidurile „protectoare" se deschid, iar emoţiile şi sentimentele alunecă şi invadează prezentul.

b. Evitarea

Orice incident traumatizant avertizează victima cu privire la posibila repetare a lui. Dacă cineva a fost implicat într-un accident feroviar va refuza o eventuală călătorie cu trenul. O intervenţie neprofesionistă în depăşirea acestei situaţii va fi aceea de a determina (cu atitudine glacială) această persoană să folosească trenul ca mijloc de transport. Dacă ai căzut de pe bicicletă şi te-ai lovit puţin, atunci îţi poţi învinge frica urcându-te din nou. A sprijini o persoană să-şi învingă teama poate fi o strategie bună în cazurile minore, dar s-ar putea să nu fie de nici un ajutor pentru cineva implicat într-un accident grav sau o calamitate.

Acest lucru depinde până la un punct de experienţele anterioare, de natura incidentului, de profunzimea fricii, de alte sentimente şi emoţii generatoare de anxietate precum şi de capacitatea individului de a face faţă situaţiei.

O parte dintre persoanele care au trecut printr-un accident traumatic încearcă să evite orice le reaminteşte de acesta – oameni, sau alte lucruri care i-ar face conştienţi de amintirile şi sentimentele refulate. Această atitudine poate determina izolare, introversiune şi nesiguranţă.

O altă formă a evitării este negarea sentimentelor (frică, ruşine, etc.), victima experienţei traumatice care adoptă această atitudine nu vrea să facă cunoscut persoanelor din jur (rude, colegi, prieteni), ceea ce simte cu adevărat, păstrând astfel sentimentele reale în secret. Este posibil ca aceasta să nu manifeste nici un simptom, sau să nu fie conştientă de acesta, timp de o lungă perioadă de timp, dar într-un final să se găsească în situaţia de a nu putea face faţă situaţiilor de viaţă astfel încât să-i scadă considerabil eficienţa la locul de muncă, să-şi distrugă căsnicia, prieteniile etc.

Tot o formă de evitare este atunci când oamenii îşi ocupă gândurile şi viaţa numai cu amintiri despre incidentul traumatic. Unii consemnează totul într-un jurnal şi trăiesc în trecut, sau se înconjoară de obiecte ce le amintesc de eveniment. Alţii se implică numai în amintiri şi nu se mai opresc din vorbit pe tema acestui subiect, se blochează în propriile sentimente şi nu pot merge mai departe, situaţie ce împiedică trăirea în prezent şi confruntarea cu realitatea.

c. Provocarea

Datorită faptului că un accident traumatic provoacă sensibilizarea sistemului nervos, pot apărea noi simptome: victima poate deveni extrem de sensibilă şi irascibilă, iar reacţiile acesteia pot deveni ciudate şi neaşteptate, de exemplu, contradicţie între limbaj şi comportament: Îmi spune ceva şi face cu totul altceva, negând ce spusese prima dată şi atunci începe să arunce cu lucrurile prin casă pentru cel mai neînsemnat motiv. Este foarte dificil pentru membrii familiei sau colegi să locuiască şi să interacţioneze cu astfel de persoane. Conştientizarea de către victimă a atitudinii iraţionale precum şi reacţiile la provocarea acesteia de către cei din jur demască incapacitatea victimei de a face faţă evenimentelor şi experienţelor normale de viaţă. Aceasta se manifestă prin retragere, izolare, izbucniri de furie şi violenţă, accese de linişte şi introversiune.

Un semn al amplificării sentimentului de provocare este dorinţa de a face lucruri din impuls, fără a avea nici un motiv (de exemplu la unele persoane se va manifesta prin dorinţa de a face cumpărături, achiziţionând lucruri inutile şi scumpe în timp ce alţii, îşi vor schimba stilul de viaţă, relaţiile, locul de muncă, îşi vor schimba înfăţişarea, vor divorţa, în concluzie: vor face lucruri pe care nu le-au făcut niciodată înainte). Distorsiunea cognitivă a acestor persoane este: Viaţa este scurtă şi din acest motiv trebuie să o trăiesc din plin. Ce rău este în asta?

Reexperimentarea unui eveniment, evitarea amintirilor, exaltarea şi provocarea de simptome tipice ale stresului post-traumatic, pot sau nu să fie evitate în urma incidentelor, însă pot reveni luni sau ani mai târziu cu efecte negative asupra victimei.

- timiditatea;
- subaprecierea personalităţi lor;
- complexul de vinovăţie (în special la victimele violurilor sau perversiunilor sexuale);
- tulburări de personalitate (trecerea de la un tip de personalitate la altul);
- apatia;
- stări de tensiune psihologică;
- lapsus-uri verbale, refularea şi negarea (cazul incestului).

Din această perspectivă inserăm punctul de vedere în conformitate cu zona realităţii victimologice în materie, acoperită de o specializare absolut necesară viitorului şi denumită de noi „psihologie victimală".

Definim aşadar „psihologia victimală" ca specializare componentă a psihologiei judiciare şi clinice având drept obiect studierea disfuncţiilor de personalitate şi inserţia socială a victimei, comportamental, post-traumatizată, (post-agresiune) din perspectiva intervenţiilor psihologice de tip reconstructiv – corectare şi de suport".[1]

---

1. * Zăbovind asupra traficului de fiinţe umane, un excelent „team" de specialişti – Gheorghiţă Mateuţ, Nicoleta ªtefăroi, Violeta E. Petrescu, Raluca A. Prună, Radu Tărniceru, Sofia Luca, Georgeta L. Safta, Aurel Dublea, Daniela Iovu, Elena Onu, Cătălin Luca (magistraţi şi psihologi – prelucrând surse legislative şi judiciare aparţinând Comisiei Europene, Direcţia Generală pentru Justiţie, Parlamentului European, Consiliului Uniunii Europene etc., dar mai ales valorificând o bibliografie de specialitate adecvată la care se adaugă motivaţia ştiinţifică şi experienţa personală a autorilor, realizează în opinia noastră o cercetare de referinţă certă în materie, care apare în 2005 sub egida Asociaţiei Magistraţilor Iaşi şi Asociaţia Alternative Sociale Iaşi sub titlul „Traficul de fiinţe umane – infractor, victimă-infracţiune" – devenită lectură obligatorie pentru studenţii şi masteranzii noştri – Dat fiind scopurile didactice ale prezentei opere şi cu cât mai puţine prelucrări personale, considerăm necesară pentru aspectele de psihologie victimală citarea din contribuţia distinsului coleg Cătălin Luca după cum urmează: din punct de vedere al efectelor psihotraumatizante suferite de fiinţa umană, victimă a traficului de fiinţe umane: (controlul asupra evenimentului, predictibilitatea rezonabilă, stresul asupra limitelor rezistenţei la conflict şi vulnerabilitatea stimei de sine).

vezi, Dr. Cătălin Luca, după L. R., Atkinson, Catkinson, R. Smith, E. E. Ben, (2002) Introducere în psihologie, Editura Tehnică, Bucureşti – exemplificativ – comparativ –

În anul 1991 Dr. George Everly a introdus termenul de psihotraumatologie pentru a descrie studiul experienţelor traumatice, prevenirea şi tratamentul simptomelor cauzate de acestea.

Psihotraumatologia este definită de Fischer G. şi Riedesser P. (1998) ca fiind studiul leziunilor psihice în ceea ce priveşte condiţiile de apariţie, desfăşurarea lor actuală ca şi consecinţele imediate şi pe termen lung (traumatizare, modelul desfăşurării traumatizării psihice).

Sunt multiple evenimente care au cauze naturale sau provocate de om şi care au contribuit la dezvoltarea psihotraumatologiei. De exemplu mulţi dintre soldaţii americani, veterani ai războiului din Vietnam care au dezvoltat tulburări psihopatologice, au trebuit să fie trimişi acasă şi internaţi în centre speciale pentru veterani. Echipe multidisciplinare de psihologi, medici, asistenţi sociali şi pedagogi au dezvoltat o teorie privind existenţa unei relaţii între situaţia de război şi manifestarea experienţelor traumatice, printre altele şi formularea sindromului de stres posttraumatic numit în continuare SSPT.

Cutremurele şi inundaţiile au făcut victime care au atras atenţia specialiştilor ce au demarat lucrări de cercetare şi eforturi terapeutice în scopul reabilitării lor. Mişcările sociale, mai ales cele care s-au opus oprimării şi sclaviei, mişcările muncitoreşti, au dus la umanizarea muncii şi interzicerea exploatării prin muncă a copiilor. Mişcarea femeilor a pus în evidenţă atitudinea de violenţă faţă de femei şi copii, atitudine ţinută mereu ascunsă. O atenţie specială este acordată de psihotraumatologie abuzului sexual şi maltratării copilului, iar începând cu anii 1990, când în Europa fost comunistă a apărut o formă nouă de sclavie, traficul de fiinţe umane, atenţia psihologilor, asistenţilor sociali, medicilor a fost îndreptată şi spre evaluarea şi reabilitarea victimei traficului de fiinţe umane exploatate sexual.

Pentru ca evenimentele traumatice să fie percepute de individ ca fiind stresante, acestea trebuie să îndeplinească trei condiţii şi anume[1]:

– Gradul de control asupra evenimentului. Cu cât un eveniment este mai puţin controlabil cu atât este mai probabil ca el să fie perceput ca fiind stresant. Evenimentele de viaţă incontrolabile sunt: moartea unei persoane dragi, o boală gravă, pierderea locului de muncă, răpirea şi sechestrarea etc. Imposibilitatea de

Prezentul curs, de fapt un compendiu universitar în materie, semnalează deocamdată paternitatea punctului nostru de vedere vis-a-vis de susnumita problematică, abordările

---

a controla evenimentul, de a-l opri să aibă loc, creşte intensitatea stresului, pe când convingerea că putem controla evenimentele reduce starea de anxietate chiar dacă nu exercităm niciodată acel control.[2] Percepţia individului asupra controlabilităţii unui eveniment este tot atât de importantă în evaluarea pe care o face pe cât este de importantă controlabilitatea efectivă a acestor evenimente.

– Predictibilitatea. Capacitatea de a prezice apariţia unui eveniment stresant, chiar dacă individul nu îl poate controla, reduce de obicei severitatea stresului. Semnalul de avertizare înaintea unui eveniment stresant permite persoanei să iniţieze un anumit proces pregătitor care să acţioneze în sensul diminuării efectelor unui stimul nociv. În cazul unui şoc impredictibil nu poate exista nici o perioadă de siguranţă; pe când în cazul unui şoc predictibil subiectul se poate relaxa într-o anumită măsură până când un semnal îl avertizează că un şoc este pe cale de a se produce. Experimentele psihologice[3] realizate în laborator au arătat că atât oamenii cât şi animalele preferă evenimentele neplăcute predictibile celor impredictibile.

– Măsura în care evenimentele stresante pun la încercare limitele capacităţilor individului şi stima de sine. Nivelul de la care un eveniment devine stresant diferă de la un individ la altul. Fiecare persoană este înzestrată cu un potenţial unic de rezistenţă la conflict, frustrare, stres şi are propria experienţă de viaţă personală, caracteristici ce-l pot ajuta să se adapteze sau să facă faţă mai uşor situaţiilor stresante. Cercetătorii Holmes şi Rahe (1967) au argumentat că orice schimbare în viaţă care solicită numeroase reajustări poate fi percepută ca stresantă. Încercând să măsoare impactul schimbărilor de viaţă au elaborat Scala evenimentelor de viaţă.[4] Evenimentele de viaţă sunt eşalonate începând cu cele mai stresante (decesul unuia dintre soţi), până la cele mai puţin stresante (încălcarea minoră a legii). S-ar putea să nu fiţi de acord cu ordinea exactă a acestor evenimente. Diferite studii au constatat o serie de diferenţe culturale şi de vârstă (Masuda şi Holmes, 1978; Ruch şi Holmes, 1971). Este important de amintit şi faptul că unii oameni nu consideră că schimbări majore sau situaţii tensionate (cum ar fi săptămâna dinaintea unui examen pentru un student), ar fi stresante. Stima de sine este vitală pentru echilibrul psihologic. Atunci când ea este înaltă, ne permite să acţionăm eficient, să ne simţim bine în propria piele, să facem faţă dificultăţilor existenţei. Când stima de sine este scăzută provoacă numeroase suferinţe şi neplăceri care vin să perturbe viaţa cotidiană. Evenimentele traumatice pot afecta stima de sine şi-i poate reduce nivelul acesteia. De exemplu: o victimă a traficului de fiinţe umane repatriată şi întoarsă în satul său poate fi stigmatizată şi etichetată de autorităţi (poliţist, medic, preot etc.) dar şi de restul persoanelor din comunitate ca fiind prostituată. Această situaţie va face mai dificil procesul de reinserţie socială a acesteia. Vulnerabilitatea[5] stimei de sine este determinată şi de importanţa, autoritatea persoanei cu care aceasta interacţionează şi este mai sensibilă la respingerea socială de cât la acceptarea socială.

1. L. R. Atkinson, C. Atkinson, R. Smith, E. E. Bem, (2002) Introducere în psihologie, Editura Tehnică, Bucureşti.

2. Acest fapt a fost demonstrat într-un studiu (Glass şi Singer, 1972), în care două grupuri de subiecţi au fost expuse unui zgomot puternic, extrem de neplăcut. Subiecţilor dintr-un grup li s-a spus că pot face să înceteze zgomotul apăsând pe un buton, dar li s-a cerut insistent să nu facă acest lucru decât dacă era absolut necesar. Subiecţii din celălalt grup nu au avut nici un control asupra sunetului emis. Nici unul dintre subiecţii care aveau un buton de control nu l-au apăsat de fapt, astfel încât expunerea la zgomot a fost aceeaşi pentru ambele grupuri. Cu toate acestea performanţa în rezolvarea ulterioară a diferitelor probleme a fost semnificativ mai mică pentru grupul care nu avusese control, indicând că aceştia erau mult mai tulburaţi de zgomot decât grupul care avusese potenţial controlul.

3. Într-un studiu (Abbott, Schoen şi Badia, 1984) şoarecilor li s-a oferit posibilitatea să aleagă între un şoc semnalat şi un şoc nesemnalat. Dacă şoarecele apăsa o bară la începutul seriei de şocuri, fiecare şoc era precedat de un semnal de avertizare. Dacă şoarecele nu reuşea să apese bara, nici un semnal de avertizare nu se emitea pe parcursul seriei de teste. Toţi şoarecii au învăţat rapid să apese bara, manifestând o preferinţă importantă pentru şocurile predictibile. Oamenii aleg şi ei, în general, şocurile predictibile în defavoarea celor impredictibile. De asemenea ei prezintă o activitate emoţională redusă şi raportează mai puţină nelinişte în aşteptarea şocurilor predictibile, şi le percep pe acestea ca mai puţin stresante decât pe cele impredictibile de aceeaşi intensitate. (Katz şi Wykes, 1985). Un exemplu de impredictibilitate cronică (Hunter, 1979), este cazul femeilor a căror soţi au fost declaraţi dispăruţi în războiul din Vietnam. Neştiind dacă soţii lor sunt vii sau morţi, a fost extrem de dificil pentru ele să-şi aline durerea şi să-şi continuie viaţa. Prin comparaţie cu soţiile a căror soţi au fost ucişi sau cu cele a căror soţi erau prizonieri, soţiile cu soţi declaraţi dispăruţi în misiune au prezentat cea mai precară stare de sănătate fizică şi emoţională.

4. Scala evenimentelor de viaţă după Holmes şi Rahe (1967).

teoretice şi intervenţiile programatice regăsindu-se încă nesistematizate în cuprinsul mai multor module din care enumerăm exemplificativ:

- efecte şi implicaţii psihologice ale actului agresional privind victima (individuale-sociale);
- consecinţe strict psihologice ale victimizării individuale-sociale;
- tratamentul psihologic al victimei ulterior rezolvării judiciare a urmărilor victimizării (sub aspect clinic şi psihoterapeutic);
- teorii explicativ-etiologice;
- potenţialul de receptivitate victimală;
- victima din perspectivă preventiv-protectivă;
- asistenţa preventiv-protectiv – reconstitutivă şi de suport;
- potenţialul justiţiei restaurative etc.

Toate acestea într-o concepţie unitară de „ecologie psihologic-victimală" ca remediu şi ripostă a comportamentelor violent agresive de pragmatic sumbru în colectivităţile viitorului.

PROBLEMATICA "SITUAŢIEI CONFLICTUALE" ÎN ALGORITMUL VICTIMĂ - AGRESOR

Privită „în oglindă" agresiunea apare ca victimizare, dar indiferent ce nume ar avea ambele sunt, în primul rând raporturi interumane cu un specific determinat: conflictualitatea. În cadrul acestei relaţii conflictuale cei doi „actori" au doar rareori roluri certe. Balansul de rol agresor – victimă reliefează faptul conform căruia în desfăşurarea infracţiunii o contribuţie uneori notabilă o poate avea victima. Din acest punct de vedere au fost elaborate unele clasificări în încercarea de a delimita cât mai strict rolurile celor două elemente ale cuplului penal.

EVENIMENTUL DE VIAŢĂ	VAL	EVENIMENTUL DE VIAŢĂ	VAL
Decesul soţului(ei)	100	Schimbarea responsabilităţilor	29
Divorţul	73	Fuga copilului de acasă	29
Separarea conjugală	65	Probleme cu rudele soţiei sau ale soţului	29
Pedeapsa cu închisoarea	63	Realizarea personală excepţională	28
Decesul unui membru apropiat de familie	63	Soţia începe să renunţe la serviciu	26
Accident sau îmbolnăvire	53	Începerea sau terminarea şcolii	26
Căsătorie	50	Modificarea condiţiilor de viaţă	25
Concedierea	47	Revizuirea obiceiurilor personale	24
Reconcilierea conjugală	45	Probleme cu superiorul	23
Pensionarea	45	Schimbarea domiciliului	20
Modificarea sănătăţii unui membru de familie	44	Schimbarea şcolii	20
Sarcina	40	Schimbarea modului de percepere a timpului liber	19
Probleme sexuale	39	Schimbarea religiei	19
Mărirea familiei cu un nou membru	39	Schimbarea în activităţile sociale	18
Reajustarea activităţii comerciale	39	Schimbarea programului de somn	16
Schimbări în starea financiară	38	Schimbarea programelor de masă	15
Decesul unui prieten apropiat	37	Vacanţa	13
Schimbarea activităţii de muncă	36	Crăciunul	12
Scadenţa unei ipoteci	30	Violare minoră a legii	11

B. Medelsohn utilizând acest criteriu, distinge următoarele categorii de victime[1]:

• ***total nevinovată*** – comiterea infracţiunii se datorează în totalitate agresorului, victima fiind victimă doar datorită jocului întâmplării;

• ***mai puţin vinovată decât criminalul*** – agresiunea poate fi imputată într-o oarecare măsură comportamentului sau atitudinii victimei (incitantă, provocatoare);

• ***tot atât de vinovată ca şi criminalul*** – în această situaţie, se poate spune că există două victime şi doi criminali, „departajarea" făcându-se de către instanţa de judecată;

• ***mai vinovată decât criminalul*** – finalitatea victimală a infracţiunii este rezultatul, practic, al acţiunilor de precipitare, facilitare, comise de către victime (injurii grave adresate criminalului, agresarea criminalului etc.);

• ***total vinovată*** – victima este cea care a declarat conflictul fiind, în realitate, victima propriei agresivităţi;

• ***simulantă sau confabulatoare*** – în acest caz este vorba de o falsă victimă, o persoană care pune în seama alteia o anumită faptă fie pentru a „proteja" pe altcineva, fie mânată de răzbunare.

Urmărind acelaşi criteriu, **Fattah E.** (1968)[2] diferenţiază următoarele categorii de victime:

• non-participativă;
• latentă;
• predispusă;
• provocatoare;
• participantă;
• falsă.

Subliniind tipurile de „întâlnire" victimă – infractor, **L. Lamborn,** efectuează următoarea clasificare: iniţiere, facilitare, provocare, comitere-săvârşire, cooperare, instigare.

O tipologie ce evidenţiază mult mai clar rolul jucat de victimă în comiterea infracţiunii este realizată de **J. Sheley** (1979):

• infractor activ – victimă pasivă;
• infractor activ – victimă semiactivă;
• infractor activ – victimă activă;
• infractor semipasiv – victima activă;
• infractor pasiv – victima activă.

Aşa cum anticipam, cunoaşterea psihologiei victimei se poate dovedi esenţială în lămurirea neclarităţilor legate de comiterea unor fapte antisociale. Bineînţeles, avem în vedere comiterea aşa-numitelor "crime convenţionale". În acest sens „potrivit legii penale şi concepţiei tradiţionale asupra victimizării, victima este obiectul crimei convenţionale. Cineva este victimă când el sau ea este jefuită, când este ucisă o persoană, când alte crime sunt comise împotriva societăţii ori ordinii publice. Pentru toate aceste crime, victima stabileşte un punct de vedere legal, caracterul convenţional al crimei"[3]. Deci, în principiu, este vorba despre acele infracţiuni în desfăşurarea cărora victima şi agresorul se află „faţă în faţă".

Contribuţia victimei la comiterea infracţiunii, comensurarea acestei contribuţii, poate să prezinte o importanţă decisivă în calificarea juridică a unei anumite fapte, astfel,

---

1. F. Lelord, C. Andre, ***Cum să te iubeşti te tine pentru a te înţelege mai bine cu ceilalţi,*** Editura Trei, Bucureşti, 1999.
2. I. Tănăsescu, B. Florescu – op. cit., pag. 16.
3. N. Mitrofan – op.cit. pag. 72

decă au fost depăşite limitele legitimei apărări, agresorul iniţial va deveni în final victima, beneficiind de un statut juridic şi social diferit[1].

CAUZE INDIVIDUALE

Fără a insista asupra tipologiilor personalităţii individului uman care au o valoare relativă în stabilirea unei relaţii de cauzalitate certe între trăsăturile de personalitate ale unui anumit individ şi riscul victimal, vom aminti totuşi câteva astfel de tipologii mai cunoscute.

Pornind de la conformaţia fizică, **E. Krescheer** stabileşte următoarele tipuri[1]:

• *astenic sau leptosom* – caracterizat prin trăsături longiline, umeri înguşti şi musculatură subdezvoltată, psihocomportamental, tipul este rece, rezervat, nesociabil;

• *atletic* – cu musculatura puternică, robust, prezintă o bună stabilitate psihologică;

• *picnic* – scund, rotund, cu tendinţe spre îngrăşare, este prietenos şi sociabil.

Tipologul american **W. Sheldon** stabileşte un raport între dezvoltarea comportamentală şi trăsăturile energodinamice ale personalităţii de tipul[2]:

• **endomorf** – viscerotonic (cu o dezvoltare mai pronunţată a organelor interne);

• **mezomorf** – somatotonic (cu o dezvoltare puternică a musculaturii);

• **ectomorf** – cerebrotonic (cu o mai mare dezvoltare a scoarţei cerebrale şi a inteligenţei).

N. Pende luând în considerare funcţionalitatea endocrină, diferenţiază următoarele tipuri:

• longilin – stenic (hipertiroida şi hiperpituitar);

• longilin – astenic (hiposuprarenal şi hipogenital);

• brevilin – stenic (hipersuprarenal şi hipergenital);

• brevilin – astenic (hipertiroida şi hipopituitar).

În sfârşit, folosind drept criteriu gradul de socializare al individului **C.G. Jung** şi **H.G. Eysenck** diferenţiază trei tipuri[3]:

• **extravertit** – gândeşte ceea ce simte, concluzii intelectuale către date obiective; aderă la mediu, sociabil, adaptabil, realist; observator al concretului; stabileşte uşor relaţii interpersonale, întreţine cu uşurinţă o atmosferă pozitivă în grupurile de apartenenţă; jovial, deschis, evită singurătatea;

• **introvertit** – predominant introspectiv, reflexiv, prezintă dificultăţi în stabilirea relaţiilor interpersonale, preferă izolarea urmărindu-şi propriile gânduri, este rezervat în conversaţie, inadaptabil, impresionabil, tăcut, calm, sobru, îşi stăpâneşte impulsurile de moment, în general, neavând manifestări agresive;

• **ambivert** – prezintă o combinaţie a trăsăturilor celor două tipuri.

Dincolo de ponderea caracteristicilor individuale, puse în lumină de aceste tipologii, în aprecierea rolului victimei în comiterea acţiunii victimizante, există o serie de alte cauze determinante ale victimizării, cauze imputabile, uneori, într-o măsură mult mai mare victimei decât agresorului. Dintre acestea vom menţiona câteva cum sunt:

1 – *adulterul* – definit ca „infidelitate conjugală sau evaziune erotico-sexuală extraconjugală". În general, victimizarea este îndreptată împotriva soţului (deşi pot există şi multe situaţii inverse) ca urmare a frustrărilor şi a stărilor depresive simţite de soţul „inocent";

---

1. G. Nistoreanu, G. Paun – ***„Criminologie"***, Ed. Didactică şi Pedagogică R.A. Bucureşti, 1995, pag. 113.
2. R. Quinney – ***„Criminology"***, 2nd edition, Little, Brown & Co., Boston, 1979, pag. 252
3. C-tin Mitrache – ***„Drept penal. Partea generală"***, Ed. ªansa S.R.L. Bucureşti, 1995, pag. 102-107

2 – *alcoolismul* – „participă din plin la geneza actelor imputabile şi a infracţiunilor din toate categoriile cu pierderi materiale şi de vieţi omeneşti (...). Consecinţele sunt foarte grave în situaţiile în care victima, ca şi agresorul se află în stare de ebrietate, când o prietenie se transformă rapid în duşmănie. Deseori victima, datorită intoxicaţiei alcoolice, provoacă agresiunea, dar în acelaşi timp nu poate reacţiona în apărare datorită inhibiţiei motorii"[1]. Intoxicaţia alcoolică, în funcţie de fazele acesteia poate influenţa în mod diferit discernământul şi comportamentul individului, astfel:

– în prima fază (alcoolemie între 0,50-1,00 g%) omul este bine dispus, vorbăreţ, nereţinut, cu emotivitate naivă, capacitatea simţurilor şi psihică, viteza de reacţie fiind scăzute;

– în faza a doua (alcoolemie între 1,00-2,50 g%) denumită şi faza medico-legală, deoarece acum se comit cele mai multe acte antisociale, se manifestă dezorientarea şi confuzia psihică, alterarea judecăţilor şi memoriei, apariţia tulburărilor de echilibru şi lipsa de coordonare;

– faza a treia sau faza comatoasă (alcoolemie între 3,00-5,00 g%) se manifestă prin somn profund, anestezie şi instalarea stării de comă.

3 – *egocentrismul, egoismul şi orgoliul* pot uşura „misiunea" infractorilor datorită izolării sociale a victimei şi a autosupraaprecierii;

4 – *rigiditatea comportamentală* şi *lipsa de sociabilitate* pot influenţa în sens negativ victimizarea datorită dificultăţilor de adaptare ale subiecţilor la condiţiile specifice ale situaţiei conflictuale;

5 – *emotivitatea şi impulsivitatea* sunt în măsură să împieteze asupra rezistenţei victimale fie în sensul diminuării acesteia, fie în direcţia precipitării unei situaţii de viaţă neconflictuală dar tensionată;

6 – *existenţa unor vicii şi tare ale individului* (homosexualitate, perversiune sexuală, toxicomanie, lăcomie etc.) pot favoriza conduita infractorilor, care se simt „atraşi" şi „îndemnaţi" de către victimă să comită fapte cu finalitate victimală;

7 – *sexul* influenţează posibilitatea ca o persoană să fie victima, în ce priveşte natura infracţiunii (bărbaţii sunt într-o măsură mai mare victime ale infracţiunilor comise cu violenţă şi soldate cu pierderi de vieţi omeneşti, în timp ce femeile sunt „ţinta", cu precădere a infracţiunilor împotriva vieţii sexuale)[2];

8 – *vârsta victimelor* este şi ea un factor individual ce influenţează conduita infractorilor, astfel gradul de victimizare al persoanelor este mai mare peste 14 ani, dar mai mic decât 5 ani, perioada de vârsta cuprinsă între 5 şi 14 ani, fiind considerată o perioadă mai sigură. Daci rata victimizării este mai mare în cazul adulţilor. În acelaşi timp vârsta victimelor indică şi o anumită „specializare" a infractorilor pe categorii de vârstă;

9 – *starea materială a victimelor* poate constitui un motiv puternic în procesul deliberării şi trecerii la act ale infractorului mai ales dacă starea materială este „afişată" cu obstinenţă şi în situaţia asocierii cu alte condiţii incitante şi favorizante ale agresorului;

10 – *inteligenţa şi starea de sănătate psihică a victimei*, reprezintă şi ele unele din principalelor cauze ale victimizării, mai ales având în vedere niveluri scăzute ale acestora, indivizii cu inteligenţa redusă sau bolnavii psihic fiind foarte uşor victimizaţi.

De subliniat faptul că toate aceste cauze individuale sunt, în general, corelate cu alte cauze (sociale, de mediu, de timp şi loc etc,), precum şi asociate unele cu altele.

---

1. P. Boişteanu – ***„Alcoolismul şi comportament"***, Ed. Moldova, Iaşi, 1992, pag. 129
2. R. Cartner în ***„American Sociological Review"***, 1990, vol. 55, pag. 92

CAUZE SOCIALE

Victimizarea este influențată direct de condițiile mediului social existente într-un moment dat. Avem în vedere atât influența asupra victimizării în sens de acțiuni victimizatoare cât și perceperea victimizării de către individ și societate. Există o relație directă între sentimentul de siguranță al populației și rata victimizării, în sensul că acolo unde sentimentul de siguranță este ridicat victimizarea este redusă[1].

Aceste cauze speciale pot fi abordate în contexte diferite, ca de exemplu:

• demografic – o populație tânără va înregistra o rată mult mai mare a victimizării adulților, copiii fiind afectați într-o măsură mai mică. Un procent mai mare de gospodării cu femei salariate (angajate) va determina o rată mai mare a victimizării pentru toate categoriile de persoane, dar femeile și copii vor fi mult mai puternic afectați decât bărbații[2];

• integritatea socială, rata divorțurilor și eterogenitatea etnico-lingvistică sunt asociate cu o rată mai mare a omuciderilor atât pentru femei și bărbați, cât și pentru copii și adulți. Efectul eterogenității va fi mult mai puternic resimțit decât rata omuciderilor adulților[3];

• contextul material – acolo unde eforturile guvernului de a asigura un standard de viață minim sunt foarte reduse și unde inegalitățile veniturilor sunt mari, rata omuciderilor va fi crescută la femei, bărbați și copii. Inegalitățile venitului va determina o creștere mai ales a ratei omuciderilor adulților[4].

Faptul că mamele sunt nevoite să desfășoare o activitate retribuită, în general, cu un program fix de 6-8 ore pe zi, va determina o serie de consecințe repercutate în planul educației copiilor cât și în ce privește supravegherea acestora. În același timp, cerințele deplasărilor, spre și de la locul de muncă, vor angrena o anumită insecuritate a femeilor, cu atât mai mult cu cât infractorii pot presupune că acestea au asupra lor valori monetare.

Pe de altă parte, faptul că pe același teritoriu pot coexista grupuri sociale cu obiceiuri și credințe diferite, vorbind limbi diferite antrenează de multe ori fricțiuni între diverșii membrii ai grupurilor respective, membrii comunităților minoritare simțindu-se, în general, lipsiți de siguranță atât pentru propria persoană, cât și pentru membrii familiiilor lor. Dacă la aceste condiții se asociază și un nivel de trai scăzut, atunci probabilitatea creșterii numărului de fapte antisociale va fi mult mai mare, indivizii defavorizați social încercând toate mijloacele posibile pentru ameliorarea condițiilor de viață.

Pe lângă aceste cauze sociale, generale, pot exista și o serie de cauze sociale speciale ce pot influența rata victimizării. Dintre acestea amintim:

1) *prostituția* – definită ca „ocupația unei femei ce constă în întreținerea raportului sexual cu diverși bărbați în schimbul unei anumite sume de bani". Dincolo de controversele legate de cauzele sociale ale prostituției s-au afirmat două curente:

a) incriminare, deoarece:
– răspândește bolile venerice;
– ajută la creșterea crimelor sexuale;
– corupe tineretul;
– reprezintă o degradare morală;

---

1. *Crimes and victims. A Report on the Dayton-San-Jose Pilat. Survey of Victimization,* U.S. Dep. Of Justice, Washington D.C., 1977, pag. 27
2. R. Gartner in ***„American Sociological Review"***, 1990, vol. 55, pag. 96
3. Ibidem, pag. 99
4. Ibidem, pag. 102

b) acceptare, deoarece:
– se desfășoară sub o supraveghere medicală;
– unde este legalizată crimele sexuale aproape nu există;
– apelarea la serviciile unei prostituate este de preferat consumului de droguri;
– prostituatele reprezintă o alternativă pentru frustrările bărbaților.

Ceea ce trebuie relevat în legătură cu prostituția (profesională sau ocultă) este faptul că la adăpostul acesteia infractorii pot comite o serie de delicte bazându-se tocmai pe acest statut social al femeilor, acestea considerând inutil să reclame forțelor de ordine, săvârșirea unor agresiuni asupra persoanei lor datorită unor prejudecăți existente în sânul majorității societăților moderne.

2) *concubinajul* – relația existentă între un bărbat și o femeie, asemănătoare sub anumite aspecte cu relația matrimonială, dar care nu are ocrotire legală, întrucât nu s-a încheiat cu respectarea dispozițiilor legale privitoare la încheierea căsătoriei. Acest tip de relație interpersonală se poate constitui într-o sursă a victimizării cu implicații atât în plan social, cât și individual. Relația între concubini fiind, în general, o relație fundamentată pe satisfacerea unor trebuințe personale (în special de natură sexuală), poate genera conflicte deseori finalizate prin vătămarea - suprimarea unuia. Datorită respingerii sociale a acestei stări de fapt (concubinajul) victima va apela mult mai târziu la forța de constrângere a statului pentru apărarea drepturilor sale, astfel încât legea intervine de multe ori când este deja prea târziu. Una din consecințele concubinajului este apariția copiilor care la rândul lor vor suporta urmările violențelor izbucnite între concubini, fiindu-le în același timp refuzate multe din avantajele copiilor rezultați în urma unei relații agreate de lege.

De subliniat este faptul că prin analiza cauzelor sociale ale victimizării poate fi acoperită o categorie aparte de fapte antisociale, cum sunt, de pildă, activitățile ilicite din domeniul bancar sau evaziunea fiscală în sens larg (este vorba de așa-numita „criminalitate a gulerelor albe" **E. Sutherland,** 1949 – ce acoperă o paletă foarte largă de fapte antisociale).

Aceste fapte au două caracteristici mai importante:
– sunt mai dificil de comensurat;
– nefiind, în general, direct perceptibile ca acțiuni victimizante, contribuie totuși notabil la scăderea sentimentului de siguranță al individului, cu atât mai mult cu cât importanța socială a indivizilor implicați în astfel de infracțiuni duc la credința (de multe ori justificată), că legea și justiția nu mai sunt capabile să-l apere eficient pe cetățeanul obișnuit.

În ce privește realitatea fenomenului victimizării în țara noastră, trebuie operată distincția între perioada scursă după 1989 și deceniile anterioare[1]. Dacă înainte de 1989 se considera că infracționalitatea, și implicit și victimizarea erau scăzute, nu este luat în considerare faptul că indicele „cifrei negre" al criminalității era mult mai mare decât cel al criminalității legale, ori al criminalității aparente. Dincolo de motivele social-politice ce au determinat o lipsă de transparență în acest domeniu al cunoașterii social-juridice, un fapt este cert, criminalitatea era mult mai redusă în anii anterevoluționari. Această realitate se datorează unor factori ca:

• existența unor pedepse mai drastice pentru anumite categorii de infracțiuni;
• oprobiul public „instituționalizat" („gazeta de perete", critica în ședințele sindicale și ale partidului) cu care se solda comiterea chiar a celei mai puțin grave fapte antisociale;
• repercursiunile ce puteau fi angrenate asupra membrilor familiilor făptuitorilor unor infracțiuni.

În același timp, o cauză a „cifrei negre" o reprezintă frica resimțită de victimă față de

organele puterii de stat, aceasta temându-se că din cercetarea penală să nu rezulte unele concluzii care să-i aducă prejudicii.

CAUZE DE MEDIU

Deşi în diferite lucrări citate[1] s-a încercat evidenţierea unor legături cauzale între mediul fizic, rezultatele cercetărilor prezintă o relevanţă redusă cât priveşte influenţa mediului fizic asupra victimizării şi implicit asupra psihologiei victimei. În cele din urmă ne vom ocupa în special de influenţa mediului familial asupra procesului victimizării.

Mediul familial este definit ca formaţiune psiho-socială foarte complexă, cuprinzând ansamblul de stări psihice, moduri de relaţionare interpersonală, atitudini, nivel de satisfacţie etc., ce caracterizează grupul familial o perioadă mai mare de timp. Cu toate că familila ar trebui să se întemeieze pe existenţa unor relaţii de armonie şi afectivitate reciproce între membrii acesteia, nu de puţine ori lucrările stau cu totul altfel, dintr-o oază de linişte şi pace, familia transformându-se într-un adevărat iad, cel puţin pentru unii din membrii săi. Printre factorii cu puternică încărcătură afectogenă negativă pot fi amintiţi:

– avitaminoză afectivă, definită ca deprivare afectivă sau lipsa de afectivitate în cadrul micromediului psihosocial al copilului mic;

– gelozia;

– stresul familial;

– denigrarea unuia din membrii familiei;

– violenţe intrafamiliale ş.a.m.d.

În funcţie de natura fenomenului victimizant manifestat în relaţiile intrafamiliale se pot distinge următoarele structuri familiale;:

a) structura familiei agresive:

• partener – bărbat prezent, frecvent căsătorit cu mama;

• adesea între parteneri s-a stabilit o relaţie denaturată atât din punct de vedere fizic cât şi psihic;

• familie tânără cu copii puţini.

b) structura familiei neglijente:

• partenerul – bărbat este prezent, fiind fie soţul mamei, fie concubinul acesteia;

• relaţia dintre parteneri este indiferentă dar nu ostilă sau violentă;

• familie tânără cu copii puţini.

c) structura familiei agresive şi neglijente:

• familii în care au fost create situaţii de agresiune sau neglijenţă şi care nu pot face faţă mai multor copii;

• mama are relaţii instabile, cu schimbări frecvente de parteneri;

• relaţii intrafamiliale violente.

d) structura familiei marginalizate:

• mama este căsătorită, trăieşte în concubinaj sau singură;

• relaţii instabile şi deseori violente, contractate de mamă cu diverşi parteneri ocazionali;

• copii cu taţi diferiţi.

Violenţa intrafamilială este o manifestare a relaţiilor intrafamiliale dizarmonice, cu repercursiuni asupra tuturor membrilor familiei. Astfel, violenţa intrafamilială desemnează

---

1. coord. R. Stănoiu – *„Tranziţia şi criminalitatea”*, Ed. Oscar Print, Bucureşti, 1994, pag. 13-20

„agresarea unuia sau a mai multora dintre membrii unei familii de către unul sau mai mulți membri ai aceleiași familii”[1].

Specific acestei forme de violență este faptul că majoritatea victimelor se adresează organelor statului după o perioadă de victimizare mai îndelungată, iar alteori poliția și justiția cunosc victima după producerea efectului mortal. Cât privește caracteristicile principale ale violenței intrafamiliale, printre acestea se numără[2]:

a) caracteristici demografice sociale și culturale specifice subiecților implicați în violența intrafamilială:

• din punct de vedere al relațiilor formale, în 4/5 din totalul cazurilor sunt soț – soție;
• configurația după sex:
- bărbați – victime în circa 10% din cazuri;
- femei – victime în circa 90% din cazuri;
• vârsta:
- agresorii în peste 70% din cazuri, au vârste între 26-40 ani;
- victimele ideale sunt bătrânii și copiii;
• nivelul de școlarizare nu prezintă relevanță în distincția victimă – infractor;
• starea civilă – este o violență specifică cuplurilor maritale (căsătoriți, concubini);

b) locul victimizării:

• locuință comună;
• locuința victimei (în cazul separației în fapt);

c) ora comiterii faptei în 2/3 din cazuri, aceasta a avut loc în intervalul 17-20;

d) violența de limbaj precede violența fizică în 4/5 din cazuri;

e) modalitatea traumatizării:

• loviri cu pumnul sau cu palma;
• folosirea unor obiecte casnice aflate la îndemână.

Pe de altă parte, violența intrafamilială este influențată de o serie de factori de stres ca[1]:

a) relațiile între părinți, între aceștia și bunici, relații influențate de o serie de evenimente cum sunt: căsătoriile între cosangvini, dispuse în legătură cu patrimoniul soților, existența unor relații de tipul părinte bun – părinte vitreg (concubin) sau existența unui singur părinte (divorțat sau necăsătorit);

b) relațiile părinți – copii, determinate de factori ca nașteri la distanțe mari în timp, mărimea familiei, atașament parental integral și nivelul expectațiilor parentale;

c) stres structural, determinat de realitatea unei gospodării neglijente, șomaj, izolare socială, amenințări la adresa autorității parentale, a codului de valori și a autoaprecierii;

d) stres generat de membrii dependenți ai familiei, existența unui copil nedorit ori dificil de controlat și indisciplinat sau frecvent bolnav, a unui handicap fizic sau psihic ori a unui copil hiperemotiv.

Victimizarea intrafamilială este un proces gradual, pornit de la simple gesturi și atitudini și culminând cu suprimarea unei vieți:

– abandonarea obligațiilor familiale;
– atitudini gestuale („mutism familial”);
– violența de limbaj;
– violența fizică;
– loviri și vătămări cauzatoare de moarte, omoruri sau tentative de omor.

---

1. G. Nistoreanu, C. Păun – ***„Criminologie”***, Ed. Didactică și Pedagogică R.A. București, 1995, pag. 133-142
2. Ibidem, pag. 99-103

CAUZE CULTURALE

Prin cauze culturale înţelegem o serie de caracteristici specifice unui grup social la un moment dat (organizarea socială, religie, nivelul civilizaţiei materiale etc.). cauzele culturale determină, pe de-o parte felul acţiunilor victimizante, iar pe de altă parte, modul de receptare individuală a fenomenului victimizant, precum şi calificarea unei fapte omeneşti ca acţiune victimizantă.

În acest sens, cercetările au relevat că rata omuciderilor va fi mai înaltă pentru ambele sexe şi toate vârstele acolo unde pedeapsa cu moartea este legal instituită şi unde implicarea într-un conflict armat a fost mai frecventă şi mai efectivă[1]. Acest fapt aparent paradoxal se explică prin aceea că individul va fi înclinat să considere că viaţa nu are nici o valoare, atâta timp cât însăşi instituţiile chemate să o protejeze o pot suprima.

Înainte de a încheia, trebuie arătat că psihologia victimei (individ sau grup) este un complex multifactorial cu determinări multiple şi care necesită o abordare multilaterală, numai astfel fiind posibile predicţiile (oricât de nerealiste s-ar dovedi momentan), prevenirea şi profilaxia (indiferent cât de utopice ar putea să pară) fenomenului victimizării.

Secţiunea B

EFECTELE ŞI CONSECINŢELE PSIHOLOGICE ALE VICTIMIZĂRII[2]

Orice faptă antisocială cu finalitate victimală se soldează cu producerea unor consecinţe multiple, atât în ce priveşte individul uman, cât şi în ceea ce priveşte grupul social. Aceste consecinţe nu se produc niciodată numai asupra persoanei sau numai

---

1. R. Gartner în ***„American Sociological Review"***, 1990, vol. 55, pag. 101

2. Din punct de vedere al simptomelor (SSPT) – (anxietatea, disocierea) şi trăsăturilor asociate (SSPT) – autoînvinuirea, perspective năruite, tulburări de stare etc., intervenţia în situatii de criză, siundroame Stokholm, stilul de coping, etc.

vezi Dr. Cătălin Luca, op. cit., vezi şi G. R. Scheraldi, Post Traumatic Stress Disorder, Lowell House, Los Angeles, 2000 – exemplificativ – comparativ –

1. Anxietatea

Sindromul de stres post-traumatic este considerat o tulburare de anxietate, deoarece multe dintre simptomele acestuia sunt comune anxietăţii. Anxietatea cuprinde gânduri de îngrijorare, hiperexcitabilitatre emoţională şi fizică.

În mod normal, atunci când creierul percepe o ameninţare, acesta emite un lanţ de schimbări fizice care pregătesc corpul pentru luptă sau fugă. Mesajele sunt transmise prin intermediul nervilor şi a hormonilor către diferite organe ale corpului. Muşchii se tensionează, bătăile inimii sunt mai rapide şi mai puternice, ritmul respirator creşte. Creierul devine mai vigilent şi capabil să reacţioneze mai repede. Aceste modificări constituie răsounsul la stres şi pregătesc corpul pentru urgenţe. După ce corpul îşi reia starea de odihnă şi relaxare se realizează faptul că energia consumată pentru a răspunde la stres este epuizantă din punct de vedere fizic. În anxietate mintea rămâne tot timpul în alertă, păstrându-se emoţiile şi starea de excitabilitate a corpului.

Anxietatea presupune o arie de simptome:1

– fizice: tensiune motrică cu contracţii musculare, oboseală, tremur, greaţă, probleme ale tractului digestiv, hiperventilare pulmonară, creşterea ritmului cardiac, senzaţii de sufocare şi atacuri de panică;

– tulburări neuro-vegetative: uscarea gurii, transpiraţie, mâncărimi ale mâinii şi ale feţei, stări de surzenie, senzaţie de jenă la nivelul epigastrului sau de strânsoare la nivelul gâtului;

– oboseală emoţională: iritare, dispoziţie fluctuantă, frică, emoţii exagerate, pierderea încrederii;

– oboseală mentală: confuzie, incapacitate de concentrare, sau incapacitate de a lua decizii, amnezii temporare;

– oboseala spirituală: descurajare, lipsă de speranţă, disperare.

asupra societății datorită interdependenței ce există între aceștia. În plus, nu de puține ori

---

Manifestările anxietății exogene1 reprezintă doar un răspuns exagerat la stres, acestea scad în intensitate pe măsură ce se impune sistemului nervos să se calmeze și cresc în intensitate pe măsură ce persoana consideră că nu le poate face față și că acestea trebuie să se oprească de la sine sau cu ajutorul cuiva din exterior.

Comportamentul de evitare este specific anxietății. Încercând să scape de situațiile ce le declanșează anxietatea, victimele își pot provoca o diminuare temporară a acesteia, dar cu costuri energetice mari. În acest mod se menține frica față de ceea ce declanșează comportamentul de evitare, astfel încât nu învățăm să ne dominăm fricile. De fiecare dată, evitarea este recompensată cu o reducere pe termen scurt a anxietății. Abordând comportamentul de evitare tindem să-l folosim din nou în viitor. Distragerile pe care le folosim pentru a scăpa de frică cum ar fi implicarea în activități solicitante, vor fi asociate cu frica prin condiționare. Curând distragerile vor deveni declanșatori prin asociere. Antidotul evitării este reprezentat de comportamentul prin care victima face față lucrurilor de care îi este teamă și permite suportarea simptomelor până în momentul în care răspunsul la stres dispare, iar sistemul său nervos devine mai puțin reactiv. Acest lucru se învață gradual.

2. Disocierea

În conștientizarea normală, oamenii se simt pe deplin angajați în experiențele lor de viață. Ei sunt conștienți de ceea ce-i înconjoară, sunt conectați la mediul din jurul lor și la propriile lor sentimente. În ciuda sentimentelor și emoțiilor lor variate, atunci când sunt puși în situații diferite de viață, ei se simt mereu aceleași persoane. Atunci când amintirile normale sunt declanșate sau retrase intenționat, oamenii le pot examina și apoi le pot pune deoparte, după cum doresc. Distragerile din conștientizarea prezentă sunt fie plăcute, fie, cel puțin, controlabile. De exemplu: când ai de plătit facturi și ești cu mintea la o călătorie la munte, poți reveni la sarcina pe care o ai de făcut, dacă dorești. Amintirile sunt îndepărtate într-un mod organizat, ele pot fi conștientizate și apoi, din nou, îndepărtate din conștient.

Disocierea este un proces mental prin care o persoană încearcă să scape de amintirile sau situațiile tulburătoare. Mintea sa poate apărea ca fiind separată de experiența corporală traumatizantă trăită. Putem evada mental dintr-o experiență actuală neplăcută printr-o fugă din realitate sau putem evada tempoorar dintr-o amintire traumatică, separând și îndepărtând amintirea. În loc să fim conectați la toate amintirile noastre, amintirea evenimentelor traumatice puternice se disociază, se izolează, fiind îndepărtată pentru un timp, nefiind integrată în memoria de lungă durată2. Astfel, în loc să se regăseascxă cu celelalte amintiri ca în filele unui dosar, amintirea traumatică rămâne separată, „afișată", intervenind, însă, în mod repetat în conștiință. Amintirile traumatice disociate sunt îndepărtate, separate, fragmentate sau compartimentate astfel încât informațiile nu sunt intregrate cu restul memoriei și nici nu sunt conectate pe deplin în conștientizarea prezentă. Amintirile traumatice conțin multe aspecte: gânduri, imagini, sentimente, comportamente și senzații fizice. Toate acestea sunt împachetate în materialul traumatic propriu al persoanei dând acesteia un sentiment de identitate. Astfel, asupra aceluiași eveniment traumatic oameni diferiți au percepții diferite.

Indicatori ai disocierii:1

– corpul devine rigid;
– persoana răspunde încet la provocările celorlalți;
– lucrurile par să se miște foarte încet sau foarte repede;
– emoțiile sunt amorțite, nu există sentimente;
– nu simte durerea așteptată ca urmare a evenimentului traumatic;
– nu are contact cu ceea ce o înconjoară;
– pierde sentimentul a ceea ce se întâmplă;
– amnezie;
– se uită în gol, ochii se mișcă nerăbdători dintr-o parte în alta;
– clipește foarte des;
– este deconectată de ceea ce este în jur și nu se implică în prezent;
– se simte ca spectator al situației prezente nu ca participant la situația prezentă;
– neatenție, lapsus-uri;
– visează cu ochii deschiși în mod excesiv;
– hiperactivitate sau retragere;
– comportament automat, se simte ca un robot;
– adoarme ușor/somnolență;
– dezorientare spațio-temporală;
– pierderea șirului conversației;
– derealizare (nu simte oamenii și lumea ca fiind reale, se simte ca un străin într-un loc familiar, nu se recunoaște în oglindă, lumea îi apare ca într-un vid);
– se simte ca și cum nu ar fi acolo;

această relaţie individ – societate poate fi descrisă ca având o intensitate neuniformă, în

---

- priveşte lumea din afara propriului corp;
- viaţa îi este acum împărţită: înainte şi după evenimentul traumatic („sunt o persoană total diferită acum");
- nu are stare;
- prezenţa ticurilor;
- face deseori grimase;
- sentimente confuze (dacă îşi suprimă trauma nu se poate concentra, iar mintea devine goală);
- comportament neobişnuit, inexplicabil (o femeie dependentă de familie părăseşte din senin casa timp de 2 zile);
- încercări de a rămâne ancorat în prezent („bate darabana cu degetele");
- auto-alinare (legănarea corpului înainte şi înapoi);
- lucrurile arată şi sună diferit, culorile se estompează sau devin mai puternice, sunetele sunt mai puternice sau aude sunete ca un zgomot de fond;
- lucrurile par îndepărtate sau neclare/confuze.

Putem spune că disocierea, în sine, uneori poate avea o funcţie liniştitoare, deoarece, fiind un mecanism automat de protecţie, oferă o oarecare uşurare şi o anumită protecţie faţă de durerea traumatică care copleşeşte persoana. Pe de altă parte, respingerea continuă a amintirilor necesită o energie foarte mare care oboseşte şi provoacă un comportament irascibil. În starea de anestezie (amorţire) a amintirilor dureroase se pierd amintirile şi sentimentele plăcute. Chiar dacă victima încearcă să atenueze amintirile dureroase, ele vor reveni cu siguranţă într-un anumit moment.

Disocierea întârzie sau chiar împiedică vindecarea, deoarece victima nu-şi conştientizează amintirile dureroase şi nu le asociază cu experienţele pe care le poate controla.

Dacă disocierea nu poate fi controlată de către victimă atunci simptomele experienţelor traumatice, neprelucrate vor continua să se manifeste până în momentul în care experienţa traumatică dobândeşte un sens, adică este prelucrată şi integrată în memoria de lungă durată. Aceasta înseamnă că victima poate să-şi amintească şi să vorbească despre evenimentele traumatice, fără ca acest demers să-i provoace tulburări.

Trăsături asociate SSPT

1. Auto-învinuirea. Oamenii cu SSPT se învinovăţesc pentru incapacitatea de a-şi controla simptomele („trebuie să fiu un fraier dacă sunt deprimat"), sau comportamentele specifice („nu îmi vine să cred că mi-am părăsit soţul în felul ăsta... – ce se întâmplă cu mine?"). Vina poate fi asumată dacă ea este reală şi dacă duce la îmbunătăţirea comportamentului şi caracterului. Auto-condamnarea nu ajută niciodată. Vina şi ruşinea neprelucrate vor face vindecarea mai dificilă. În procesul de consiliere a victimei, prin utilizarea tehnicilor cognitiv-comportamentale, se poate interveni în prelucrarea acesdtor emoţii.

2. Perspective năruite. Fiecare dintre noi deţine speranţe care pun ordine în lumea haotică în care trăim şi fac ca stresul să fie suportabil. Cercetătorii arată că SSPT se datorează perspectivelor sumbre despre sine, despre lume şi despre ceilalţi.

3. Tulburări de stare: Tulburările de stare sunt întâlnite alături de alte tulburări SSPT şi includ:

Depresia. Aceasta are o structură logică, de la stimă de sine scăzută, lipsă de speranţă, ruşine, sentiment de pierdere, sentimentul distrugerii permanente, până la pesimism. Prin urmare, victimele traumei riscă să adopte un comportament suicidar până în momentul în care gândurile şi sentimentele negative sunt tratate.

Anxietatea.(vezi pagina din acest capitol care tratează anxietatea).

Ostilitatea. Aceasta reprezintă o atitudine de neîncredere faţă de ceilalţi. Se poate manifesta prin iritabilitate, furie sau izbucniri faţă de cei care nu au trecut prin trauma respectivă şi nu pot înţelege, agresor, acele persoane care nu au protejat victima (părinţi, fraţi etc.), agresorii secundari (cei care au racolat victima şi care făceau parte din „cercul de prieteni"), membrii familiei care au încurajat victima să accepte oferta de a pleca în străinătate la lucru.

Durerea simţită în faţa pierderilor. Este posibil ca aceasta să nu fie întotdeauna evidentă pentru cei din preajma victimei.

4. Consum de substanţe care creează dependenţă. Alcoolul, aurolacul, cocaina, opiumul, amfetaminele sau alte droguri sunt folosite frecvent în încercările victimei de a-şi uşura durerea. Aceste „auto-tratamente" oferă o uşurare doar temporară şi îngreunează procesul de vindecare.

5. Comportamente compulsive. În încercările de a scăpa de durere, persoanele cu SSPT poot adopta comportamente compulsive1: absentează din senin şi fără motiv de la lucru, pleacă de acasă fără aparent nici un motiv, fac schimbări radicale în stilul de viaţă, manâncă şi cumpără compulsiv, manifestă schimbări bruşte în comportamentul sexual.

6. Dureri somatice. Când trauma nu poate fi prelucrată şi exprimată verbal, deseori durerea se manifestă somatic, de cele mai multe ori în zonele corpului care au fost traumatizate fizic. Deseori durerea fizică serveşte ca o distragere de la durerea emoţională. Durerile fizice pot deveni cronice (de cap, ale pelvisului, de spate, hipertensiune, astm, probleme ale pielii, inflamări ale gâtului, senzaţii de leşin, amorţirea anumitor părţi ale corpului, extenuare, tulburări gastro-intestinale). Specialiştii1 au observat că durerile fizice sunt resimţite de persoane care au fost traumatizate în copilărie şi anume în faza preverbală de dezvoltare.

7. Supracompensări. În efortul de a-şi recâştiga controlul pierdut, unele persoane cu SSPT se lasă conduse de o dorinţă acerbă pentru obţinerea succesului, realizare personală sau dobândirea unei forme fizice bune. Aceasta poate constitui o modalitate pozitivă de depăşire a traumei dar, în acelaşi timp, poate frâna vindecarea deoarece prin aceste metode nu se prelucrează trauma.

8. Automutilarea. Una din ironiile SSPT constă în faptul că unele victime se autopedepsesc. După observaţiile lui Matsackis, automutilările includ: „arderi, loviri, tăieri, zgârieri excesive, folosirea unor obiecte dure şi abrazive pe piele sau pe scalp, introducerea unor obiecte ascuţite în corp, lovirea cu capul de pereţi, smulgerea părului şi a sprâncenelor în scopuri necosmetice etc." Aparent, aceste comportamente nu au o explicaţie logică, dar de cele mai multe ori ele sunt precedate de o copilărie traumatizată (cum ar fi abuzul sexual şi/sau fizic). Persoanele îşi provoacă răni ca răspuns la durerea disociată copleşitoare.

Există cel puţin 16 motive care explică acest comportament complex:

– Exprimă durerea care nu poate fi verbalizată. În situaţia în care copilului abuzat sexual i s-a spus să păstreze secretul sau în situaţia în care abuzul a avut loc înainte ca acesta să înveţe să vorbească. De exemplu, când acest copil spune: „Ceva oribil mi s-a întâmplat" – aceasta poate însemna un strigăt de ajutor.

– Încercări de a converti durerea emoţională în durere fizică. Durerea fizică poate fi localizată, dislocată sau eliberată oferind o distragere temporară de la durerea emoţională.

– O uşurare paradoxală a durerii. Stresul declanşează producerea de hormoni naturali în creier (endorfine şi enchefaline), care anesteziază sau uşurează temporar durerea fizică. Aceste aşa-zis „analgezice" induse de stres ajută la o explicare a motivului pentru care victimele traumei devin dependente de stimuli care au legătură cu trauma.

– Este un mod de a simţi că trăiesc. Anestezia emoţională şi disocierea fac ca victima să simtă că nu mai trăieşte. Faptul că ea conştientizează durerea fizică o face să se concentreze în prezent, să creadă că este mai bine decât situaţia în care nu simte nimic. Unele dintre aceste persoane spun că sângele oferă o senzaţie caldă şi liniştitoare care le eliberează stresul şi le aminteşlte că sunt încă în viaţă.2

– Oferă un sentiment iluzoriu de putere şi de control al durerii. În procesul de inversare a rolurilor prin asumarea de către victimă a rolului de agresor aceasta poate crede: „De această dată sunt rănită, sunt la sfârşitul controlului, pot decide când începe şi când se termină durerea".

– Încercări de a încheia ceea ce nu a fost încheiat. Ideea repetărilor compulsive presupune faptul că se repetă experienţa suferită până în momentul în care este considerată încheiată – prelucrată şi învăţată într-un mod mai bun. Din păcate, retrăirea abuzului nu schimbă faptul că trauma s-a petrecut, doar încheierea prelucrării traumei realizează acest lucru.

– Este o modalitate de a continua durerea şi tendinţele agresive. Persoana gândeşte: „Dacă îmi descarc furia rănindu-mă pe mine nu voi provoca rău nimănui altcuiva". Poate este singura posibilitate de a opri furia pentru un timp. Victima ar trebui învăţată modalităţi constructive de exprimare a emoţiilor, modalităţi ce pot fi folosite ca antidot.

– Eliberarea emoţiilor puternice care nu pot fi exprimate direct. „Nu îmi pot vărsa furia pe cel care m-a abuzat pentru că este puternic, aşa că mă înfurii pe mine însumi".

– Face corpul ne-atractiv pentru a evita abuzuri ulterioare. Această modalitate defensivă de a-şi provoca răni capătă sens în cazul unui copil/femeie care s-a simţit incapabil să oprească abuzul sexual. Slăbirea sau creşterea în greutate excesiv poate constitui un scop similar.

– Poate asocia trauma cu momente plăcute. Unii agresori, după săvârşirea abuzului, au remuşcări, devin mai atenţi şi mai iubitori pentru un timp. Prin urmare, victimele pot condiţiona semnalul de durere cu începutul momentelor plăcute.

– Imită ceea ce a văzut când era copil. Copiii imită în mod natural comportamentele adulţilor, ei învaţă să abuzeze dacă părinţii lor au abuzat de ei, aşa cum vor învăţa să fie buni, dacă părinţii lor au constituit un model în acest sens.

– Poate fi o încercare de ataşament faţă de părinţi. Copiii resimt o nevoie profundă să se ataşeze de părinţi, chiar dacă sunt respinşi. Pentru a câştiga aprobarea părintelui abuziv copilul poate internaliza atitudinile de pedepsire. Gândirea copilului poate fi: „Voi demonstra că sunt bun şi devotat tatălui făcând ceea ce îmi face el mie". Acest lucru capătă mai mult înţeles când realizăm că abuzatorii de cele mai multe ori izolează victimele, făcându-le dependente de aprobarea lor. Nevoie de aprobare face ca victima să se identifice cu agresorul. Un

numeroase cazuri efectul de feed-back fiind dublat de un efect de avalanşă. Victimizarea

---

copil poate confunda abuzul cu apropierea emoţională, dacă abuzul a fost singura formă de atenţie arătată de părinte. Copilul poate gândi: „Dacă continui să mă rănesc până la urmă ei mă vor iubi".

– Poate însemna o întoarcere la trecutul familial pe care îl înţeleg. Copilul gândeşte: „Nu înţeleg comportamentul iubitor, dar înţeleg durerea, nu întotdeauna mă face să mă simt bine, dar cel puţin este previzibilă".

– Este consistentă cu imaginea de sine a persoanei. Oamenii se comportă cu ei înşişi în funcţie de imaginea pe care o au despre sine. Abuzul învaţă victima: „Nu valorez nimic, sunt rău, sunt un obiect – aşadar are sens să mă tratez ca pe un obiect". Auto-pedepsirea derivă din sentimentul de învinovăţire sau inadecvare.

– Este compatibil cu imaginea unei persoane despre o lume mutilată şi un viitor non-existent. „Lumea în care trăiesc este urâtă, nedreaptă şi nu am ce căuta în ea".

– Este asimilat cu sentimentul de siguranţă, dacă acest comportament de automutilare determină internarea în spital. „Este un loc în care sunt îngrijită, mi se dă atenţie şi sunt în siguranţă".

Flannery (1989) a estimat că 80% din fetele care practică prostituţia provin din familii abuzive şi/sau alcoolice. În astfel de familii copiii învaţă de cele mai multe ori că sexul este separat de dragoste şi foloseşte în alte scopuri decât dragostea. Prin urmare o prostituată se foloseşte de sex doar ca mijloc unic de supravieţuire sau îl poate folosi pentru a controla relaţiile şi bărbaţii ca formă de repetare compulsivă.

Prostituţia are la bază convingerile despre sine:

„Sexul nu este singurul lucru la care mă pricep, este singurul lucru pe care-l fac mai bine".

„Ce valorez? Nimic, sunt bună doar pentru plăcerea bărbaţilor".

Flannery adaugă că dependenţa de sex nu este de fapt o încercare de a linişti apetitul sexual, ci o încercare de a domina trauma. Victima speră că de această dată sexul îi va îmbunătăţi stima de sine, îi va oferi sentimentul că este o persoană care poate fi iubită şi o va face să se elibereze de durerea respingerii, a abandonului şi singurătăţii.

O altă formă de autodistrugere este reprezentată de revictimizare. Repetarea compulsivă explică doar parţial motivul pentru care o femeie ar păstra o relaţie abuzivă. Dependenţa nu rezolvă problemele amintirilor disociate. Abuzul tinde să creeze starea de amorţire şi incapacitatea de a se autoproteja. Adultul care a fost abuzat în copilărie va căuta de cele mai multe ori o figură puternică şi autoritară care să îl salveze. Deseori aceasta este un alt abuzator care poate detecta un strigăt de ajutor al unei potenţiale victime. Abuzatorul îşi izolează victimele inducându-le un sentiment de neajutorare, dependenţă, făcându-le să fie recunoscătoare pentru „cea mai mică dovadă de afecţiune". În mod progresiv, victima priveşte abuzatorul ca pe o persoană puternică şi respectată. Devine din ce în ce mai greu să părăsească relaţia pe măsură ce ciclul de victimizare continuă.

Numărul mare de cercetări asupra SSPT a permis obţinerea unor noi răspunsuri la multe întrebări privind natura şi diagnosticul acestuia. În DSM-III-R au fost incluse noi criterii concretizate ale sindromului de stres post-traumatic:

1) prezenţa în anamneză a unei situaţii traumatizante;
2) întoarcerea permanentă la trăirile legate de circumstanţele traumei;
3) visele şi coşmarurile pe tema traumei;
4) amintirile obsesive;
5) întoarcerile la situaţia traumatizantă prin asociaţii sau asemănarea circumstanţelor;
6) „reactivitatea fiziologică".

Intervenţia în situaţia de criză

Intervenţia în situaţii de criză este un tip de terapie de scurtă durată care urmăreşte susţinerea Eu-lui persoanei afectate. Rolul consilierului este de a sprijini victima pentru a evita destructurarea Eu-lui acesteia. În cadrul consilierii se urmăreşte conservarea sau restructurarea Eu-lui pentru a readuce victima într-un cadru psihic echilibrat.

Din perspectivă psihotraumatologică, intervenţia în situaţia de criză se realizează ţinând cont de trei reguli de bază:

1. asigurarea securităţii celor afectaţi;
2. punerea la dispoziţia victimelor a unui partener empatic de discuţie;
3. înţelegerea efectelor traumei şi a procesului de elaborare ale acestora.

Asigurarea securităţii presupune de cele mai multe ori îndepărtarea victimelor de locul în care s-a produs trauma. Astfel în cazul traficului de fiinţe umane, locul de asistenţă a victimelor trebuie să fie sigur (de exemplu

unui individ poate influența reacția grupului de apartenență, acesta determinând și el

un adăpost) și departe de locul în care s-au produs abuzurile. Este benefic pentru victima exploatată sexual să fie despărțită de traficant sau de beneficiarii relațiilor sexuale.

Stabilirea sentimentului bazal de siguranță, relaxarea și liniștirea victimei permit acceptarea explicației oferite de consilier: astfel victima înțelege faptul că ea, prin reacția de stres la traumă, răspunde absolut normal la o situație absolut neobișnuită.

Specialistul care ajută victima trebuie să perceapă pozitiv izbucnirile afective ca fiind o manifestare a mecanismului de apărare și adaptare prin ajustare. Dacă victimele își fac reproșuri pentru comportamentul lor lipsit de stăpânire, postura de susținere emoțională a celui care oferă suport poate acționa despovărător. În situația în care victima manifestă paralizie emoțională, retragere și apatie în faza de evitare, specialistul trebuie să stea la dispoziția victimei ca un simplu partener de discuție fără a se impune.

Dialogul folosit în intervenția în situații de criză este unul de susținere a victimei și urmărește, pe de o parte, implicarea acesteia în procesul natural de vindecare a rănilor psihice, iar pe de altă parte, împiedicarea acesteia să cadă într-una din extreme: copleșirea emoțională sau negarea încremenită. Dacă victimele ajung la înțelegere în încercarea lor de a dori să uite situația, atunci ele sunt în stare să admită o nouă confruntare cu evenimentele traumatizante.

Sindromul Stockholm

Denumirea acestui sindrom este legată de un studiu al victimelor unui jaf care a avut loc într-o bancă din Stockholm, când mai mulți oameni au fost luați ostateci.

S-a observat că o parte din ostateci dezvoltau sentimente de simpatie și empatie cu agresorii lor. În cadrul acestui simptom, anumite caracteristici comportamentale aparțin atât agresorilor cât și victimelor.

– Vina. Persoanele care sunt ținute cu forța își direcționează frica și frustrarea spre cei care dețin autoritatea și își manifestă nevoia de a învinovăți pe cineva – ca și în cazurile pierderii unei persoane apropiate. Este posibil ca printre persoanele învinovățite să fie alți membri ai grupului de ostateci. Transformând frustrările în agresivitate, o parte din victimele traficului de persoane devin la rândul lor racolatori.

– Simpatie și empatie. Victimele aflate în captivitate ajung să creadă că cei care le sechestrează nu sunt atât de răi pe cât credeau la început. Încep să vadă în agresorii lor niște ființe capabile de sentimente umane. Chiar și cel mai mic gest de bunătate din partea agresorilor le „demonstrează" că de fapt aceștia sunt niște oameni cumsecade. Atunci când o astfel de situație durează mai mult, eliberarea unui ostatic este întâmpinată cu strigăte de bucurie și câteodată există sentimentul: Ei bine, nu-i așa că nu-s atât de răi? Au eliberat pe cineva. Pentru aceste persoane nu contează faptul că toți captivii au fost ținuți mai multe zile, luni sau chiar ani și supuși unor rele tratamente.

Într-un mod asemănător, agresorii pot dezvolta sentimente de apropiere și chiar atașament față de victimele lor. Sunt cazuri în care ostaticii s-au alăturat propriilor agresori, s-au identificat cu aceștia și au ajuns să le ia partea și să lucreze împreună cu ei/pentru ei. O victimă care-și exprimă nemulțumirea în legătură cu lipsurile socio-economice întărește convingerea agresorului că ceea ce face este benefic, transformând astfel victima într-un aliat al acestuia. După întoarcerea în libertate, persoanei victimă, diagnosticată cu sindromul Stockholm, îi este afectată auto-percepția, felul în care gândește și simte despre ea însăși, despre ceilalți ostateci și despre agresori. De asemenea, pot fi afectate relațiile cu familia, prietenii, determinând astfel, într-o anumită măsură, modul ei de a supraviețui și a se adapta.

Modalități de a face față situațiilor traumatizante (stilul de coping)

În situațiile traumatizante, mecanismele de apărare sunt orientate spre păstrarea echilibrului intern a sistemului biologic, psihic sau social și de aceea se neglijează, în caz de conflict, realitatea înconjurătoare. Copingul vizează „adaptarea individului prin ajustare" (asimilare prin acomodare) în cadrul principiului realității pragmatice și/sau comunicative.

O ipoteză importantă de lucru pentru consilieri și pentru victime este aceea că reacțiile la traumă și pierderi – oricare ar fi acestea – conțin în ele germenii înnoirii și reabilitării. Dacă victimelor li se permit și sunt încurajate să-și manifeste suferința profundă, sentimentele și emoțiile emergente pot depăși încet trauma și pot reveni la sentimentul că viața poate și merită a fi trăită. Vor fi conștiente că în urma incidentului viața nu va mai fi la fel, dar se vor putea adapta la noi modalități de viață.

Metode și strategii pentru adaptare și ajutor

Brian Keenan, într-un articol din The Guardian din anul 1991 scria:

modificări ale receptivității individului, ajungându-se uneori la adevărate psihoze sau isterii de masă[1].

Efecte individuale

Victima unei agresiuni va avea de suportat o serie de consecințe atât în plan psihic, cât și în plan biologic și material. În funcție de gravitatea agresiunii, trebuie distinse trei situații tip:

1. consecințe asupra victimei supraviețuitoare;
2. consecințe asupra anturajului victimei decedate;
3. consecințe asupra victimei și asupra anturajului acesteia.

Victima supraviețuitoare unei agresiuni va avea de suportat o serie de consecințe fizice, biologice, ca de exemplu:

a) prezența unor leziuni corporale mai mult sau mai puțin grave (echimoze, hematoame, escoriații, plăgi diverse, arsuri, fracturi etc.);

b) dobândirea unei infirmități (prejudiciu corporal care poate fi morfologic, funcțional sau morfofuncțional) ori a unei invalidități (deficit funcțional, indiferent dacă acesta este asociat sau nu cu o modificare anatomică);

c) dobândirea unor ticuri nervoase sau de comportament ca răspuns tardiv la agresiune;

d) disfuncționalități organice (impotență, frigiditate, vaginism etc.);

e) apariția unor tulburări de limbaj (mai ales la copii) ș.a.m.d.

În plan material și social, victimizarea se poate solda cu:

a) crearea unui prejudiciu material;

b) izolarea din punct de vedere social (urmare a dobândirii unui handicap fizic permanent).

Alte categorii de reacții postvictimizante sunt:

1. în cazul violenței intrafamiliale:

„Fiecare trebuie să găsească în sine metodele care conțin și controlează durerea și confuzia. Nu există răspunsuri gata pregătite, este un proces lent de redescoperire în care negarea sau evadarea din învălmășeala interioară reprezintă antiteza autovindecării. Mergem pe acest drum singuri. Putem fi ajutați, dar nu putem fi împinși de la spate sau direcționați greșit. Fiecare avem puterea în noi înșine de a ne reumaniza. Suntem proprii noști vindecători".

Anumite atitudini determinate de valori și credințe ale societății în care trăim, stilul de personalitate, pot îngreuna foarte mult posibilitățile de a face față unor situații, fie că este vorba de pierderea unei ființe dragi, traficul de ființe umane, sau orice alte experiențe traumatizante cu care un individ se poate confrunta de-a lungul vieții.

Stadiile prin care o victimă trece în situație de durere și privare de libertate sunt:

1. Negarea. În faza de negare, victima refuză să conștientizeze ce s-a întâmplat, încearcă să se convingă că totul este ca înainte de incident. Negarea mai este denumită și „faza de tampon" deoarece în timpul acestei faze, individul își mobilizează resursele și se adaptează psihologic și social pierderii.

2. Furia. Aceasta se poate manifesta diferit: victima poate învinovăți pe alții pentru pierderea suferită, poate avea stări de agitație, poate brusca pe cei din jurul ei cu manifestări violente sau se poate autoînvinovăți. Eliberarea furiei poate fi o modalitate eficientă de a depăși o situație traumatizantă.

3. Negocierea. Aceasta poate fi făcută de victimă cu ea însăși, sau dacă – este o persoană religioasă, simbolic, cu Dumnezeu. Aceasta tinde să facă o contra ofertă realității traumatizante, realitate pe care victima dorește să o șteargă din memorie deoarece vrea ca viața să fie ca și înainte. Se încearcă realizarea unei înțelegeri cu ea sau cu divinitatea care să o întoarcă în timp, înaintea incidentului.

1. G. LeBon – ***„Psihologia maselor"***, Ed. ªtiințifică, București, 1991, pag. 83

– sesizarea organelor judiciare;
– părăsirea locuinței comune;
– solicitarea unor certificate medico-legale;
– forme de răzbunare;
– preparative pentru desfacerea legală a casătoriei;
2. în cazul violenței extrafamiliale:
– solicitarea forței de constrângere a statului;
– încercări de răzbunare;
– tentative autolitice (ca urmare a creării unei infirmități sau a unui prejudiciu material notabil).

Unul din efectele (general întâlnit) al victimizării îl reprezintă, așa cum am amintit, intervenția statului alături de persoana victimizată, atât în ce privește represiunea cât și în ce privește repararea prejudiciului cauzat. Ca urmare a acestei intervenții victima poate spera la trei lucruri:

1. să fie identificat și pedepsit vinovatul;
2. să i se recunoască statutul de victimă;
3. să-și recupereze prejudiciul cauzat.

Dar toate acestea sunt insuficiente deoarece „indemnizate sau nu, un prejudiciu moral, un handicap fizic, moartea unei persoane apropiate, tulbură profund victima pentru o lungă durată de timp, uneori pentru totdeauna. Victima își poate astfel pierde echilibrul psihic, statutul social sau profesional, capacitatea de a întreține relații pozitive cu altcineva”[1].

În ce privește efectele asupra anturajului victimei, acestea pot fi:

1. pierderea suportului material (în cazul victimei decedate sau pusă în imposibilitatea de a munci). Deși legea acordă familiei victimei posibilitatea de a solicita daune materiale, de multe ori acestea se dovedesc insuficiente;
2. pierderea poziției sociale anterioară victimizării;
3. degradarea coordonatelor normale de desfășurare a vieții de familie.

Asocierea celor două categorii de efecte ale victimizării duc la apariția celei de a treia categorii, efectele asupra victimei și anturajului acesteia. Caracteristic este faptul că alăturarea lor determină o argumentare în sens negativ la nivel individual și microgrupal astfel încât victimizarea va apărea ca fiind mult mai dramatică.

Efectele sociale

Unele fapte antisociale incriminate și de legea penală crează la nivel de masă reacții dintre cele mai diverse. Acestea nu sunt întotdeauna reacții exprimate atitudinal (aprobare – reprobare), ci comportamental în sens socio-juridic. Astfel, un fenomen generic denumit „corupție” are un impact notabil în planul moralității și delincvenței[1].

Societatea poate manifesta reacții cu privire la două categorii de acte victimizante:

A - victimizarea individului;

B - agresarea societății.

În ce privește prima situație, comiterea unor crime cu caracter agravat poate determina o serie de reacții, cum sunt:

---

1. I. Molnar – ***„Protecția victimei prin justiția penală”*** în Analele Academiei de Poliție “Al.I.Cuza”, București, an 2, 1994, pag. 38

• exercitarea unor presiuni asupra organelor puterii de stat pentru pedepsirea imediată a infractorului;

• declanşarea unor conflicte, uneori cu caracter de adevărat război civil (Los Angeles, 1992);

• constituirea unor asociaţii, de multe ori efemere, având drept scop autoprotecţia împotriva agresiunilor.

În privinţa acţiunilor victimizante îndreptate direct împotriva societăţii trebuie remarcat ca reacţie socială nu este imediată deoarece însăşi agresiunea se produce în timp (nu ne referim aici la situaţiile de beligeranţă pe care le vom aborda distinct). Este vorba despre acele acţiuni cu caracter insiduos ale căror efecte directe se produc într-o perioadă de timp mai mult sau mai puţin îndelungată. Astfel sunt, spre exemplu, crima organizată (Mafia, Camorra, Jakuzza, Triada), traficul de stupefiante, de arme şi muniţii, diferitele forme de contrabandă ş.a.m.d[1]. Activităţile infracţionale subsumate acestor tipuri de criminalitate sunt dintre cele mai diverse: ameninţări, şantaj, mituiri, obstrucţionarea pe diverse căi a activităţii forţelor poliţieneşti, falsuri diverse, infracţiuni în domeniul financiar etc.

Efectele acestor activităţi infracţionale sunt resimţite în domenii diverse ale vieţii sociale[2]:

– macroeconomie;

– cultura;

– legalitate.

1. apariţia unor disfuncţionalităţi în circuitul economic al societăţii în cauză:

– şomaj (rentabilitatea unor întreprinderi va fi apreciată în funcţie de interesele şefilor organizaţiilor criminale);

– modificarea unor relaţii economice (ţăranii vor considera mai avantajos să cultive coca sau cânepă decât legume şi cereale);

– modificarea artificială a importanţei economice a unor zone geografice în detrimentul altora în raport cu imperativele activităţilor criminale;

2. schimbarea sau pervertirea unor norme morale ca reacţie adaptivă la atitudinea agresivă a grupurilor criminale;

3. izolarea unor zone geografice sau culturale faţă de restul lumii, astfel încât reţelele criminale să nu-şi vadă primejduit ascendentul pe care şi l-au creat asupra locuitorilor din respectivele zone;

4. influenţarea ratei delincvenţei în sensul creşterii acesteia, mai ales a delincvenţei juvenile;

5. scăderea încrederii populaţiei în capacitatea statului de a crea şi aplica legea, cu atât mai mult cu cât activităţile infracţionale amintite prezintă o extindere până la cele mai înalte niveluri ale puterii de stat;

6. diminuarea sentimentului general de siguranţă (atât al individului, cât şi al comunităţii).

Efectele sociale ale victimizării se manifestă în strânsă legătură unele cu altele ca urmare a faptului că activităţile infracţionale nu se desfăşoară într-un singur domeniu al vieţii sociale.

---

1. D. Banciu, S. Rădulescu – ***„Corupţia şi crima organizată în România"***, Ed. Continent XXI, Bucureşti, 1994, pag. 121

2. Pentru o tratare în perspectivă criminologică vezi G. Nistoreanu, C. Păun – ***„Criminologie"***, Ed. Didactică şi Pedagogică R.A., Bucureşti, 1995, pag. 273-313

Secțiunea C

CONSECINȚE STRICT PSIHOLOGICE ALE VICTIMIZĂRII

O categorie specială de urmări ale faptelor antisociale o reprezintă cele psihologice. Importanța deosebită ale acestora constă în aceea că traumele psihice se traduc în acțiuni, de multe ori deviante de la ceea ce se consideră în general normal.

Aici ne vom mulțumi cu o privire generală asupra consecințelor psihologice ale victimizării, în capitolul următor aprofundând analiza acestora în funcție de unele categorii speciale de victime.

Consecințe individuale

Ca urmare a unei infracțiuni victima poate suferi mutații în cele trei planuri psihice: afectiv, intelectiv, volitiv. Aceste mutații pot rămâne ancorate în interiorul vieții psihice a individului sau pot fi exteriorizate comportamental și atitudinal.

Încercând o trecere în revistă a principalelor tulburări psihice, unele dintre ele posibile consecințe psihologice ale victimizării (resimțite de către individ), putem aminti:

1. **tulburări ale percepției**[1]; importanța percepției în viața omului este indubitabilă, prin intermediul acesteia individul putându-se orienta în mediul ambiant. Cele mai importante tulburări de percepție sunt:

• *hiperestezia* – individul percepe ca fiind agresivi stimuli obișnuiți care înainte de victimizare nu-i deranjau în mod deosebit (zgomot de pași, șoapte, foșnetul frunzelor etc.) aceste cauze reflectă o stare de iritabilitate crescută a scoarței cerebrale;

• *hipoestezia* – reprezintă situația inversă, când individul acordă atenție și reacționează numai la stimuli de intensitate crescută;

• *iluziile* – reprezintă impresia individului că o persoană pe care o vede în realitate pentru prima oară îi este cunoscută, manifestând ca atare reacții specifice: suspiciune, rezervă, teamă, agresivitate. Apariția iluziilor este consecința, în special, a agresiunilor comise cu violență, subiectul asociind figurii agresorului sau elementelor conjuncturale ale atacului orice imagine sau situație de fapt vag asemănătoare acestora;

• *halucinațiile* – desemnează percepțiile fără obiect caracterizate prin: proiecția spațială a stimulului în câmpul perceptiv sau în afara sa, atitudinea necritică a individului față de stimul, care este considerat ca real, reacționând în consecință (gesticulații, agitație, ascultă atent etc.). Halucinațiile pot fi vizuale, auditive, tactile, de miros etc. În cazul victimizării, halucinațiile au în general un conținut negativ.

2. **tulburări de memorie**[2]; ca urmare a suportării unei acțiuni victimizante, individul poate suferi disfuncții ale proceselor mnezice cum sunt:

• *hipermnezia* – individul reactivează evenimentele demult percepute și care în mod normal ar fi trebuit uitate. Hipermnezia este, de obicei, asociată cu iluzii, halucinații sau idei obsesive, între ele putându-se stabili relații de susținere;

• *hipomnezia* – constă în scăderea capacității de reproducere a unor evenimente. În nevroze poate fi asociată cu scăderea capacității de concentrare a atenției. La bătrâni

---

1. E. Altavilla, apud. și adaptat de V. Zdrenghea, T. Butoi – ***„Psihologie judiciară"***, Ed. ªansa S.R.L., București, 1992, pag.347

2. Ibidem, pag. 348.

poate apare ca hipomnezie de evocare şi hipomnezie de fixare, aceştia uitând evenimentele recente. În ceea ce priveşte victimizarea, hipomnezia este o formă de apărare postagresivă a organismului;

• *amnezia* – este o tulburare majoră constând în pierderea memoriei. Intervine ca urmare a provocării unor traumatisme cranio-cerebrale. Poate îmbrăca mai multe forme:

– amnezia de evocare (evenimentele trecute);

– amnezia lacunară (evenimentele recente);

– amnezia psihogenă, tematică (anumite elemente neplăcute).

• *paramneziile* – cuprind disocierile amintirilor, fie de locul producerii lor, de autorii reali, fie de momentul când s-au petrecut;

• *confabulaţia* – în cazul victimizării, subiectul pasiv al acesteia va „broda" amănunte imaginare pe date reale, încercând să completeze realitatea. Specificul confabulaţiei este caracterul inconştient al falsificării realităţii, astfel încât pot apare deosebiri între redări la momente diferite;

• *criptomnezia* – victima poate să nege faptul că este autorul anumitor gesturi, acţiuni, atitudini aflate în legătură cu actul victimizant;

• *ecmnezia* – constă invocarea vie şi foarte intensă în prezent a unor amintiri puternic încărcate afectiv, cu conştiinţa realităţii şi trăirii lor prezente;

3. **tulburări de gândire**[1]:

• *exacerbarea ritmului gândirii* – în mintea subiectului se produce o „invadare" de idei şi asociaţii ce se succed rapid, tumultos, fiind lipsite de continuitate şi de sens, individul manifestând logoree şi incoerenţă ideoverbală. Pe fondul excitaţiei cerebrale, exacerbarea ritmului gândirii intervine mai ales în perioada imediată victimizării;

• *încetinirea ritmului şi fluxului ideaţiei* – se întâlneşte în epilepsie, stări depresive şi degradări mentale, indivizii realizând asociaţii puţine, sărace şi stereotipe, lăsând impresia de vâscozitate mentală (bradypsihie) şi exprimare verbală automată, greoaie (bradylalie);

• *ideile obsesive (obsesiile)* – presupun existenţa unor idei şi întrebări parazite, supărătoare, ce domină ideaţia individului. Obsesiile se întâlnesc în nevroza obsesivo-fobică (psihastenie). Individul este conştient de caracterul patolog al obsesiilor, dar nu le poate înlătura;

• *idei delirante (delirul)* – desemnează convingerea falsă, patologică a individului cu privire la relaţii inexistente sau autentice, dar incorect interpretate. Individul este lipsit de conştiinţa caracterului patologic al delirului, este convins de realitatea lui şi, de cele mai multe ori, îl transpune în conduita sa. Delirurile pot fi clasificate în funcţie de tematica lor în:

a) deliruri expensive:

- delir de grandoare (individul afirmă că posedă bogăţii însemnate sau poziţii şi influenţe sociale marcante);

- delir genealogic sau de filiaţie (individul afirmă că este rudă cu personalităţi politice, ştiinţifice, artistice etc.);

- delir megalomaniacal (individul se consideră deosebit de inteligent, frumos, talentat, puternic);

- delir de invenţie (individul afirmă că a inventat sau este pe cale de a inventa ceva de natură să revoluţioneze ştiinţa);

b) deliruri depresive:

---

1. Ibidem, pag. 349-350

– delir de culpabilitate (individul se consideră vinovat și responsabil pentru anumite fapte reale sau imaginare);

– delir de ruină (individul se consideră ruinat, sărăcit, adus în „sapă de lemn");

– delir de inutilitate (individul se consideră inutil social, un balast pentru familie și societate);

– delir ipohondriac (individul este convins că suferă de o boală grea, incurabilă, nediagnosticabilă, interpretând ca semne specifice niște tulburări banale);

c) deliruri paranoide, traduc psihocomportamental ideea de frustrare, agresionare, revendicare:

– delir de urmărire, conspirație (individul are impresia că este pus sub observație, că este urmărit sau că se conspiră împotriva lui);

– delir de persecuție (individul se simte frustrat de drepturi și avantaje legitime);

– delir de relație (individul are impresia că între anumite persoane s-a stabilit o înțelegere referitoare la urmărirea și persecutarea sa);

– delir de influență (individul crede că asupra sa s-au exercitat influențe deosebite prin radiații, farmece, hipnoză, menite să-i reducă puterea fizică, sexuală etc.);

– delir de otrăvire;

– delir de gelozie etc.

4. **tulburările afectivității**[1] - reprezintă răspunsurile atipice în fața situațiilor cu încărcătură afectogenă:

• *euforia maniacală* din psihoza maniacală – se poate manifesta fie printr-o exuberanță și veselie exagerate, fie prin accese de furie violentă ca răspuns la rezerva sau opoziția celor din jur;

• *depresia* – se poate manifesta ca:

a) depresie exogenă, reacție secundară, consecință a unor evenimente, situații, întâmplări dramatice și în relație semnificativă cu acestea;

b) depresie endogenă, psihoza depresivă; intervine în lipsa unor evenimente semnificative în plan afectiv. Corelativ depresiei endogene este apariția ideilor de vinovăție și inutilitate care pot conduce la gândul sinuciderii;

• *anxietatea (neliniște afectivă)* – stare emoțională resimțită ca încordare, temere nelămurită, de regulă fără a fi generată de ceva anume în patologia mentală este asociată stărilor depresive, individul este neliniștit, nervos, instabil;

• *fobia* – resimțită ca temere puternică, repulsie față de un obiect sau fenomen precis. Pot exista numeroase astfel de temeri: de întuneric, de locuri pustii, de noapte, de hoți (harpoxofobia), de otrăvire (iagofobia), de foc, de explozii (pirofobia), de obiecte tăioase (oxiofobia), de oameni străini (xenofobia) etc. Fobia este, în general, asociată victimizării putând genera anumite manifestări comportamentale atipice;

• *perversiunile afective*:

a) indiferentism afectiv – individul rămâne indiferent la evenimente cu încărcătură afectogenă deosebit de mare;

b) inversiune afectivă – subiectul râde când ar trebui să plângă sau îi urăște pe cei de care înainte era atașat și îi iubea;

5. **tulburările de voință**[2] - principala tulburare a voinței (hipobulia sau abulia) constă în diminuarea capacității de efort, de mobilizare și de inițiativă, raportată la posibilitățile anterioare ale acestui individ. Poate fi asociată cu scăderea interesului,

1. Ibidem, pag. 350-351
2. Ibidem, pag. 352.

indiferența afectivă și pasivitatea comportamentală. Tulburările de voință apar mai ales în cazul psihozelor fie prin lipsa de stăpânire de sine și autocontrol al diferitelor pulsiuni interne, fie prin deficitul constituțional de voință, fie prin severe pulsiuni și tendințe hetero- și autoagresive.

Din această sumară prezentare a unor consecințe psihologice ale actului victimizant asupra persoanei, apare evident faptul că diversele reacții de răspuns la situațiile afectogene în cauză se manifestă foarte rar singure, în general fiind asociate sau generându-se reciproc. Dar alături de cele menționate, victimizarea se poate solda și cu alte consecințe individuale în plan psihic:

1. **apariția unor complexe**: acestea reprezintă un „grup de idei și de sentimente, conștiente și inconștiente, interdependente, exercitând un efect dinamic asupra comportamentului". Din varietatea practic nelimitată a acestora amintim:

- *complexul de castrare* – care desemnează comportamentul sau atitudinea ce caracterizează anumiți indivizi care au obiceiul să submineze altora sau lor înșiși orice încredere în sine, atitudinile de castrare sunt anxioase și generatoare de disfuncții sexuale, psihogene și de distorsiuni în adaptarea relațională interindividuală, cu implicații negative în dezvoltarea personalității copiilor;
- *complexul de inferioritate* – definit ca ansamblul de idei și de sentimente de insuficiență ca apar ca reacție la sentimentul de inferioritate. Este caracteristic în unele tulburări nevrotice, precum și în unele caracteriopatii și psihopatii. Complexul de inferioritate poate apare fie ca rezultat al autosubestimării, fie ca urmare a subaprecierii din partea celorlalți. Poate fi asociat sau generat cu și de: nehotărâre, hiperemotivitate, reacții depresive acute, impresionabilitate crescută, tendință la izolare, ntroversiunea exagerată, stările obsesivo-fobice, teama de necunoscut, timiditatea etc[1].;
- *complexul de superioritate* – este un ansamblu de atitudini, sentimente și comportamente care exprimă o exacerbare a Eu-lui, o supradimensionare a propriilor calități în raport cu ceilalți. În situația victimizării, complexul de superioritate poate interveni în cazul în care victima apreciază în mod eronat că repararea prejudiciului cauzat s-a datorat calităților sale personale și în același timp defectelor agresorului. Acest sentiment de superioritate poate genera o senzație de securitate și inviolabilitate disproporționată în raport cu realitatea;
- *complexul de culpabilitate* – desemnează starea persoanei care este marcată și dominată de ideea că a comis o greșeală, o abatere de la normă etc. Complexul de culpabilitate poate conține elemente informațional-cognitiv (în ce constă greșeala); elemente emoțional afective de tip astenic (nemulțumire, depresive, anxietate); elemente de tip acțional – motivațional (autoacuzare, dorința de a repara greșeala). Grevat pe anumite slăbiciuni ale sistemului psihic și în funcție de situația-stimul, complexul poate genera în forme de delir.

2. **apariția frustrării** care „se naște numai în cadrul unui raport social, în condițiile prezenței unui conflict motivațional uman, implicând cu necesitate actul evaluării și interpretării prin care persoana frustrată atribuie conduitei persoanei frustrante acel sens specific fenomenului frustranței, reaua-intenție, acțiunea în sensul privării, păgubirii de un drept, de un bun individual"[2]. Starea psihică de frustrare cuprinde trăiri emoționale negative, conflictuale, tensionale, suferințe cauzate de privațiune, anxietate etc. Reacția agresivă poate fi:

---

1. T. Rodica – ***„Maturizarea personalității"***, Ed. Junimea, Iași, 1990, pag. 32
2. Ibidem, pag. 63

• *extrapunitivă* (agresiunea este îndreptată spre exterior, alte persoane);

• *intrapunitivă* (agresiunea este îndreptată spre sine, autoacuzare și chiar autopedepsire);

• *impunitivă* (agresivitatea nu este orientată nici spre sine, nici spre alții, mimeni nu este vinovat);

3. **tulburări de comportament**:

• *masandrie și misoginie* – seturi atitudinal-comportamentale exprimând tendința la ură, dispreț, respingere, ostilitate, evitare și neîncredere în raporturile cu persoanele de sex opus;

• *mizantropie* – manifestări constând în tendința la izolare de societate, ura față de oameni și față de viața socială, suspiciune, dispreț, ostilitate și evitarea contactelor sociale. Mizantropia este un tip de reacție emoțională primară, putând fi interpretată ca un mecanism de apărare sociopatogen la contactul negativ cu anumite persoane;

• *irascibilitatea* – desemnează reacțiile intense, violente, agresive, supărătoare, ca răspuns la încordări și solicitări minime. În formele grave se întâlnește în psihozele paranoide, discordante, afective;

• *instabilitate* – stare de dezechilibru psihocomportamental a individului caracterizată prin alternări și variații ale sentimentelor, oscilații atitudinale, răspunsuri imprevizibile, nefirești la cele mai diverse situații – stimul;

• *susceptibilitatea* – trăsătura psihocomportamentală caracterizată prin înclinația subiectului de a se supăra foarte repede, de a se simți lezat și ofensat. Susceptibilitatea are la bază o mare sensibilitate afectivă.

4. **introspectarea exagerată și repetată**: acest exces de autoanaliză duce la izolare socială a individului care se închide în sine ca într-un „turn de fildeș";

5. **hiperemotivitatea**: hiperemotivul își crează reprezentări negative, își imaginează urmări și pericole deosebit de grave, ceea ce duce la blocaje intelectuale, la imposibilitatea de a acționa adecvat într-o împrejurare anume;

6. **trăirea continuă a propriilor amintiri defavorabile**: individul analizează fiecare amănunt al situației respective, amplificând astfel insuccesul inițial la dimensiunile unei drame și se autoacuză.

Din fericire majoritatea persoanelor victimizante reușesc să învingă problemele de natură psihică create de actul victimizant, revenind după un timp la starea de normalitate. Totuși, în cazul unor indivizi, traumele psihice suferite se vor traduce prin apariția psihozelor, acestea fiind maladii grave, afecțiuni psihice majore, de natură endogenă, caracterizate printr-un grad accentuat de alterare a personalității. În anumite cazuri patologice, individul se va considera „victima eternă", fără ca, uneori, manifestările sale exteriorizate să indice existența unei tulburări psihice majore.

Consecințe sociale

Victimizarea, fie exercitată asupra individului, fie îndreptată împotriva societății, va antrena în privința celei din urmă o serie de consecințe afectiv-atitudinale dintre cele mai diverse. Aceste consecințe sunt mai degrabă reacții, răspunsuri pe care societatea, ca organism, înțelege să le opună faptelor îndreptate împotriva regulilor stabilite în sânul ei.

Deși la nivel teoretic se mai discută încă existența unei psihologii colective, din punct de vedere practic, colectivitățile umane sunt considerate ca fiind apte să manifeste

sentimente, ba mai mult, aptitudinile psihice ale colectivităţilor sunt manipulabile şi manipulate în funcţie de anumite interese conjuncturale[1].

Colectivitatea umană poate manifesta faţă de victimizare o serie de reacţii ca:

• apariţia unor sentimente de insecuritate şi nesiguranţă colective, traduse în plan socio-comportamental, de exemplu, printr-o cerere crescută de arme uşoare destinate autoapărării. De altfel, aşa cum spunea **V.V. Stanciu:** „sentimentul comun esenţial tuturor crimelor este sentimentul de pericol pe care-l inspiră grupului social";

• scăderea încrederii în posibilităţile de acţiune ale organelor represive ale statului;

• angajarea unor atitudini punitive faţă de agresori;

• manifestarea unor comportamente de grijă faţă de victimele agresiunii;

• influenţarea inconştientă a psihicului celor implicaţi în drama judiciară, astfel încât, sub „presiunea străzii" vor fi luate unele decizii altfel inacceptabile (ex. cazul "Anca", cazul „Luchian-Mihalea").

(Masteranzii vor aprofunda: op.cit. Tratat pag 68 şi urmat; precum şi T. Butoi, *Curs universitar de victimologie* - op.ct. ideilor pivot. De o deosebită importanţă este aprofundarea privind:

- măsurile de protecţie socială - Wrightsman, 1987;
- măsurile de autoprotecţie (strategia evitării - Furstenberg 1972);
- tacticile de depăşire a situaţiilor de risc - (Skogan şi Maxfield 1984); prevenirea crimei prin proiectarea mediului înconjurător Newmann - 1972.

Esenţială este aprofundarea conţinutului legii 211/27 mai 2004, referitoare la protecţia victimei şi reinserţia socială a infractorilor. - vezi toate acestea în contextul algoritmului justiţiei referitor la referatul de evaluare şi „instituţia probaţiunii").

Activităţi seminariale:

Seminariile se vor desfăşura pe baza : *susţinerii de referate* (ex. de teme: „Nucleul personalităţii criminale în concepţia lui Jean Pinatel", „Pragul delincvenţial în concepţia lui Jean Pinatel", „Explicaţii psihocomportamentale din perspectiva fenomenului redcidivei - Mawrer - Eysenck", „Cuplul penal victimă-agresor din perspectiva potenţialului de receptivitate victimală" - vezi concepţia lui Mendhelson, „Victima -sursă orientativă în conturarea de versiuni, ipoteze şi cerc de bănuiţi" etc); *studii de caz* (victimizări în divese ipostaze: minori, femei, persoane în vârstă); *dezbateri interactive* -specalist invitat - aplicaţii ale sistemului probaţiunii în materia protecţiei victimei şi reinserţiei sociale a infractorului - vezi Legea 211/24 mai 2004; *analiza conceptului de justiţie restaurativă vis-a-vis de justiţia retributivă.*

Bibliografie obligatorie:

1. Tudorel Butoi şi colectiv, „ *Victimologie - curs universitar - cuplul penal victimă-agresor"*, Edit. Pinguin Book, Buc. 2004.
2. Tudorel Butoi, Ioana Teodora Butoi, *„Tratat universitar de psihologie judiciară - teorie şi practică"*, Edit. Phobos, Buc. 2004;
3. Emilio Myra Y Lopez, *‚pianual de psihologie judiciară"*, Oscar Proint, Buc, 2005, Cap. XI-XIII;
4. Gheorghe Florian, *„Prevenirea criminalităţii - teorie şi practică"*, Edit. Oscar Prinţ, Buc. 2005;
5. Tudorel Butoi şi colab., *„Victimologie - curs universitar"*, Edit. Phobos, Buc. 2004.

1. G. LeBon – ***„Psihologia maselor"***, Ed. ªtiinţifică, Bucureşti, 1991, pag. 335

Sem I

Modulul III

Mărturia şi martorul sub exigenţele psihologiei judiciare, (algoritmul identificării, aprecierii, coroborării şi evaluării forţei probante în materie testimonială)

- **Psihofiziologia formării mărturiei (de la evenimentul judiciar la elementul testimonial);**
- **Elemente disfuncţional-perturbatoare pe parcursul formării realităţii testimoniale - vezi filtrul obiectiv şi filtrul subiectiv;**
- **Izvorul sursei mărturiei;**
- **Psihologia jurământului - simulare şi disimulare pe terenul mărturisirii (psihologia minciunii);**
- **Situaţii speciale: iluziile din perspectiva senzorioperceptivă, martorul şi minoratul din perspectiva probei testimoniale, martorul mincinos etc;**
- **Mărturia din perspectivă evaluativă: structuri caracteriale ale martorului şi mediului de proveniență, mentalităţi, cutume, obiceiuri; - mărturia din perspectiva interpretării raţional logice - deducţii, inducţii, analogii, interpretări, simultaneitate, contradictorialitate, concordanţă - aglutinări, omisiuni etc. impact emoţional-afectiv;**
- **Martorul între vulnerabilitate şi protecţie (protecţia martorului, exigenţă complexă a lumii contemporane) - vezi Italia 1991, Suedia 1996.**

A. Ideile pivot în materie.

Aflarea adevărului , art. 3 C.pr.pen, nu reprezintă doar un principiu care a fost introdus în lege doar pentru a avea semnificaţia de legislaţie modernă ridicată la standarde europene, ci a dus şi la instaurarea unui regim de garanţii care guvernează legea procesual-penală. Una dintre aceste garanţii se referă la acordarea pentru părţi a dreptului ca în tot parcursul procesului penal să dovedească împrejurările care duc la aflarea adevărului. Dispoziţia prevede că părţile pot propune probe, orice fel de probe (inclusiv probe cu martori) şi cere administrarea lor în tot cursul procesului penal, aşa cum prevede art. 67 C. pr. pen.

Declaraţiile martorilor reprezintă unul dintre cele mai vechi mijloace de probaţiune folosite în cadrul procesului judiciar.

Ascultarea unei persoane în calitate de martor care are cunoştinţă despre o anumită faptă sau împrejurare vizând un fapt juridic sau cauză penală şi aflarea unei informaţii obţinută prin mărturie,are ca scop aflarea adevărului.

Martorul şi mărturia, deşi reprezintă un mijloc de aflare a adevărului vor fi supuşi şi respectiv supuse falsităţii, minciunii, înşelăciunii, iluziei pentru că toate aceste disfuncţii sunt specifice omului în calitatea sa de martor - subiect cunoscător. Aceste realităţi ne fac să susţinem că *„martorul şi mărturia pe cât de vechi sunt, pe cât de des folosite sunt, pe atât de fragile par a fi.. " (foto 26, 27, 28, 29, 30, 31 - exemple de iluzii posibile)*

Rolul determinant îl are organul judiciar de a înlătura tot zidul ridicat în jurul celor adevărate pentru a le afla, ca apoi cei care judecă pe baza lor să facă dreptate. Iată cum în aflarea adevărului se îmbină atât elemente de psihologie judiciară, tactică criminalistică şi drept.

Conform art. 78 C. pr. pen., definind martorul se reţin următoarele: **persoana care are cunoştinţe despre vreo faptă sau vreo împrejurare de natură să servească la aflarea adevărului în procesul penal poate fi ascultată ca martor"**

Relativitatea mărturiei, coerenţa totală sau parţială , precum şi erorile care au luat naştere au reprezentat imperfecţiuni ale acestei probe, şi, în acelaşi timp, o problemă pentru specialişti. Erorile care apar intenţionat sau nu, ale martorilor de rea-credinţă, erorile inconştiente care se ivesc în stadiul aducerii aminte, atunci când se sugerează martorului să reconstituie mental scena la care a asistat au dovedit că problema mărturiei este delicată (- masteranzii vor aprofunda şi dezbate concluziile experimentelor judiciare realizate de dr. Tiberiu Bogdan - exp. „Halele Obor", dr. Alexandru Roşea - exp. „Furtul microscopului").

Formarea mărturiei presupune, parcurgerea experienţei subiectului cunoscător (martor) de la **evenimentul judiciar** (de probat), parcurgând o serie de **etape psihofiziologice** sub exigenele celor două filtre: **subiectiv** şi **obiectiv** *(vezi foto 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54)), (vezi schiţa formării mărturiei, Tiberiu Bogdan - Butoi Ioana Teodora, Tratat, op. cit. pag 107)* – **până la elementul testimonial (mijlocul de probă ăi probs implicit).**

B. Repere orientative ale magistratului asupra evaluării şi aprecierii forţei probante a mărturiei.

- izvorul, sursa mărturiei:

a) nemijlocită - este constituită de percepţia imediată, originară, a faptelor şi împrejurărilor de fapt legate de infracţiune sau de făptuitor sau sunt dobândite personal de martor **–ex propriis sensibus-.** La mărturia nemijlocită, între sursa din care provin şi sunt transmise informaţiile şi martorul care le percepe şi dezvăluie nu se interpun verigi intermediare. Percepţia nemijlocită implică prezenţa martorului în timpul şi la locul producerii faptelor. Mărturia va avea această însuşire ori de câte ori martorul s-a aflat în situaţia de a fi putut percepe direct, chiar dacă temporal nu a perceput faptele concomitent sau dacă spaţial s-a aflat la o anumită distantă de locul producerii lor;

b) mijlocită - este o sursă mediată, derivată, deoarece martorul indirect furnizează informaţii nu asupra unor fapte şi împrejurări percepute din sursa iniţială (originară), sursa mediată, derivată . între sursa primară şi cea prin intermediul căreia faptele sunt aduse la cunoştinţă organelor judiciare se interpun verigi intermediare. Aceste verigi intermediare pot fi una din părţi (ex. auditu partio), martori proprii (ex. auditu alieno) acele persoane care au perceput direct, prin propriile simţuri faptele şi împrejurările legate de infracţiune şi făptuitor. Punctul de plecare al acestei mărturii este mereu determinant precis individualizatei de regulă, poate fi confruntat, verificat sursa clementului primar de informare. La această mărturie mediată se apelează atunci când fie există o împiedicare absolută de a se obţine informaţii din sursa primară (ex.: încetarea din viaţă a părţii sau a martorului ocular de care martorul indirect deţine informaţii), fie este o împiedicare vremelnică (ex.: imposibilitatea temporară de a asculta un martor propriu-zis);

c) din auzite - „zvon public"- sau „după cum spune lumea", derivă dintr-o sursă nedeterminată şi indeterminabilă constând în simple referiri ale martorului la fapte auzite, la zvonuri de o anumită notorietate a cărei provenienţă nu poate fi precizată.

Intre sursa originară şi cea prin mijlocirea căreia faptele sunt aduse la cunoştinţa organelor judiciare se impun o serie de verigi, de elemente intermediare. Din acest punct de vedere o asemenea mărturie este cu atât mai nesigură cu cât numărul de verigi intermediare este mai mare. Această mărturie este supusă unui proces de denaturare în care se constată mai întâi o comprimare a zvonului pe măsură ce acesta circulă pentru a putea fi mai uşor de povestit şi, în sfârşit, asimilarea, prelucrarea informaţiilor în raport cu deprinderiile, interesele, sentimentele celui care primeşte informaţia.

Obs.

• masteranzii vor aprofunda materia în jurul ideilor pivot completându-şi cunoştinţele cu următoarele module:

– mărturia din perspectiva legăturii martorului cu pricina şi cu părţile în proces;
– repere particulare vizând mărturia şi martorul:
  – martorul minor;
  – martorul mincinos (de rea credinţă);
  – martorul în eroare.
  (vezi lucrarea dr. Aurel Ciopraga din bibliografie)
– martorul între vulnerabilitate şi protecţie - (protecţia martorului - exigenţă complexă a justiţiei contemporane) - (vezi Tratat - vezi Legea protecţiei martorului nr 682/19 dec. 2002).

Activităţi seminariale:

Seminariile se vor desfăşura pe baza: *susţinerii de referate* (ex. de teme: „Mărturia din perspectiva structurării caracteriale a martorului şi mediului de proveniență - mentalităţi, cutume, obiceiuri", „Problematica psihofiziologică a iluziilor în recepţia evenimentului judiciar", „Martorul de rea-credinţă - indici orientativi (mimico-gesticulari) asupra simulării", „Mărturia şi concordanţa conţinuturilor", „Mărturia şi contradictorialitatea conţinuturilor", „Reguli şi procedee tactice aplicate în ascultarea martorilor - strategii şi stitudini în identificarea şi contracararea martorilor de rea-credinţă", „Raţionamente (deducţii/inducţii)" „Analogii. Interpretări asupra conţinutului mărturiei", „Psihologia martorului minor", „Forţa probantă a mărturiei judiciare în contextul coroborării cu alte probe etc. - analize de spețe, rolul declaraţiilor de martor în evidenţierea adevărului", *dezbateri interactive.* ex.:"Posibilităţi şi limite în ceea ce priveşte forţa probantă a mărturiei", „Subiectiv şi obiectiv în evoluţia mărturiei" *(spețe exemplificative), specialist invitat; vizionări de casete,* analiza planşelor foto în fixarea şi evidenţierea elementelor testimoniale probatorii; test de verificare (neanunţat).

Bibliografie obligatorie:

1. Aurel Ciopraga, *„Evaluarea probei testimoniale în procesul penal",* Edit. Junimea, Iaşi 1982;
2. Tiberiu Bogdan, *„Probleme de psihologie judiciară",* Edit. Ştiinţifică şi Tehnică, Bucureşti 1986;
3. Tudorel Butoi şi Ioana Teodora Butoi, *„Tratat universitar de psihologie judiciară - teorie si practică",* Edit. Phobos, Bucureşti 2004;
4. Emilio Mira Y Lopez , *„Manual de psihologie judiciară",* Edit. Oscar Prinţ, Bucureşti 2005;
5. Tiberiu Bogdan şi colab. *„Investigaţia comportamentului uman în procesul judiciar",* Buc, Edit. MI. 1982.

Psihologie judiciară 2

Sem. II
Modulul I

Analiza psihologică a interogatoriului judiciar (strategii psihotactice de interogare)

1.1. Comunicarea non-verbală;
1.2. Strategii psihotactice de interogare;
1.3. Sondarea sentimentului de vinovăție;
1.4. De la refuzul recunoașterii la mărturisire - contracararea atitudinilor de rezistență în interogatoriu;
1.5. Interogatoriul psihanalitic (mecanisme operaționale și terminologie în psihanaliză);
1.6. Siguranță și nesiguranță pe terenul interogatoriului (duplicitate - simulare, minciună versus adevăr, manipulare și coerciție, tehnici invasive), (sugerarea mărturisirii - invalidarea juridică a falselor recunoașteri);
1.7. Intimitate, mizã și risc din persepectiva „interogatoriului investigativ".

Exigențe teoretice și practice în materie

1. De ce fascinația interogatoriului?!

Pentru că dincolo de spectaculoasă ipostază a confruntării directe dintre psihologul criminalist, procuror sau polițist cu persoana anchetată, **este cert faptul că nimeni în afara făptuitorului nu știe mai bine, ce? când? cum? etc. s-a deliberat, pus în act și finalizat gestul criminal**.

De aici și **necesitatea „ajungerii la el"** și identificarea făptuitorului, protecția sa juridică și în context legal, clarificarea sub toate aspectele a cauzei, în fapt, în drept și cu privire la împrejurările comiterii, în scopul stabilirii vinovăției și tragerii la răspundere a acestuia.

Teoria în materie, dar mai ales practica, conturează o serie de strategii și tactici de interogare:

1) Fie se pleacă de la bănuit (făptuitor) spre „scena crimei" și de aici implicit la probațiune, (probele sunt date de făptuitor sub presiuni sau determinări interne) mărturisirile fiind mai mult sau mai puțin inițiativele acestuia.

2) Fie se pleacă de la identificarea, fixarea, recoltarea și exploatarea urmelor scenei crimei, constructul probatoriu fiind elaborat exclusiv de psihologul criminalist[1] și acționând ca factor de presiune externă determinarea mărturisirilor (recunoașterilor)

1. Psihologul criminalist (ca specialist-anchetator) valorifică probațiunea criminalistică realizată după caz, în varii segmente ale acesteia traseologică, balistică, dactiloscopică, grafoscopică tehnică polygraph etc. opunând-o persoanei interogate prin raționalizări, demonstrații și argumente, urmărind implicarea sau excluderea acesteia.

fiind mai mult sau mai puţin determinată din nevoi interne animate de raţionalizări şi motivaţii de autoconservare în situaţii de risc.

3) Fie se exploatează constructul dinamic de identificare şi exploatare atât a nevoilor interne (ca şi determinări motivaţionale) cât şi a presiunilor extrne (forţa folosită a dovezilor raţionalizate în algoritmul implicării sau excluderii) apte în alternanţa lor să conducă la mărturisiri şi recunoaşteri.

4) Fie se practică imixtiuni intolerabile în capacitatea de ripostă psihică şi fizică a făptuitorului (narcoanaliză, hypnoză etc.) de a se apăra (a rezista) de pe poziţia negării faptei, sau uzând de strategiile alibiilor construite inteligent, pentru contracararea probaţiunii etc.

5) Fie se recurge la constrângeri generatoare de mărturisiri smulse prin măsuri reprobabile proceduri de tortură, rele tratamente, provocare de dureri fizice şi psihice (dureri morale), abuzuri de orice fel (încătuşări, ameninţări, habitat ostil, înfometări, epuizări, suprasolicitări psihosomatice, deprivări senzoriale şi psihofiziologice (apă, somn, necesităţi primare etc.) agresiuni (sonore, luminoase, electronice, biologice etc.) – toate acestea generând mecanisme de protecţie (inclusiv mărturisiri – reale, sau false recunoaşteri) vis-á-vis de ceea ce se instalează în mental afectivul subiectului „frica".[1]

---

1. Redăm în acest sens integral o contribuţie merituoasă în materie, Laurenţiu Munteanu, rev. Psihologia nr. 6/1994 pag. 22/23, Societatea, }t. Tehnică, Bucureşti.

Frica – Înso|itorul nostru permanent

Există frici individuale sau afective, moderne sau străbătând istoria, ancestrale sau recente, aducând groază sau plăcere.

Văzută în înrădăcinarea ei antropologică, în dezvoltarea psihologică, în consistenţa culturală în dinamică istorică, frica marchează aportul complex om - lume. Trecând de la ceea ce este profund şi arhaic în om (frica de pedeapsa zeilor) elaborările conştiente, fantasmatice sau temeinic eşafodate intelectual (frici generate de sisteme tehnologice disecate de gândirea filozofico-metafizică), fricile sunt un proiect de studiu al psihologiei (emoţiile) psihiatriei (nevroze angoasante, obsesionale, fobii), neuroştiinţei şi fiziologiei (tabloul unic este dat de modificări în activitatea neurovegetativă, cardiovasculară, respiratorie, gastrodigestivă, hormonală), psihanalizei (teoria angoasei ca anticipare a pericolului provocat de o pulsiune), comportamentalismului psihologiei colective, existând chiar o biografie şi o istorie a fricii. (N. A. – inocularea fricii în demersul nostru este mult mai „pământeană", ea este pur şi simplu frica vis-á-vis de miză şi risc, frica de bătaie, de tortură şi rele tratamente etc. Din punct de vedere didactic însă articolul citat are excelente valenţe informative.)

Dinamica fricii }i...

Datorită slăbiciunii biologice, omul este un animal care are nevoie de protecţie; de aici o primă frică, cea de lumea animală. Calamităţile naturale, foametea, epidemiile, dezordinile sociale îşi găsesc sursă în mânia divină (în tradiţia ideo-creştină, profetizarea Apocalipsei, a Judecăţii de Apoi), mobilizând fervoarea ecleziastică sau alimentând disidenţa religioasă milenaristă. În Iluminism natura îşi pierde aura magică, paradigma teocratică lăsând loc celei tehnocratice. Dar utopia rezonabilă a progresului nu înlătură frica. Dizolvând tradiţii, atacând ordinea socială, eliberând aspiraţiile de dezvoltare individuală, noile surse de frică sunt: dezrădăcinarea, anomia, anonimatul/solitudinea urbană, destructurarea industriei, degradarea industriei, degradarea periurbană şi socială. Este paradoxul modern: zone de temeri sunt eliberate, în timp ce sentimentul fricii depăşeşte chiar realitatea pericolelor întrevăzute. Între acestea unele sunt bipolare: criza societăţii (înmulţirea incertitudinilor, dezideologizarea, reculul credinţei în raţiune şi statul – providenţă, fanatismul) şi ameninţările planetare (militare, biologice, ecologice, manipulări genetice). Dacă în modernitate răspunsul nu mai este căutat în religie, ci în ştiinţă, psihanaliză, artă, accesul la realităţile multiple (furnizate de ordinator, comunicaţii) ducând la căutarea de componente magice, în postmodernitate problema fricilor contemporane este lipsa obiectului fix şi accesibil (prin tehnologie). Părăsiţi de obiectele fostelor frici majore (bomba atomică), simţim cum climatul fricii a fost înlocuit cu cel al absenţei fricii identificabile.

... formele ei

Teroarea infantilă este urmată de crize ce punctează existenţa: conflictul dintre generaţii, permamenta frică de moartea părinţilor, de propria moarte. Frica tulbură relaţiile dintre sexe. Supunerii femeii ca dat al

Iată aşadar că dispunând de custodia făptuitorului (a se înţelege protecţia legală şi responsabilitatea tratamentului persoanei reţinute, arestate, deţinute) etc., fascinaţia interogării sale este explicabilă.[1]

---

psihologiei masculine în cultura patriarhală occidentală, fricii de violenţa fizică a acesteia i se opun diabolizarea femeii, în ordinea religioasă creştină, timiditatea în cea a raporturilor interpersonale.

Beneficiind de o bază antropoligică şi de circumstanţe socioculturale, se nasc fricile colective, fie sub forma terorii care susţine puterea, a exaltării bravurii ca dialectică politico-militară, fie a curajului care asigură prestigiul sau chiar a frisoanelor care produc plăcere.

O frică fundamentală este frică de Altul, perceput fie ca zeitate şi divizat, fie ca duşman şi exterminat. De la frica de cotnact (ca reiterare a unei interdicţii culturale veche – Serge Moscovici) se ajunge la frica de contaminare; frica de atingere anumitor obiecte (valorizare cultural/social negativ), refuzul anumitor comportamente, al contactului cu alţii (chiar vizual). Faţă de aspectul global al fricii se asistă la trecuta mentalitate a conspiraţiei. Prin proiectarea Răului pe scena socială, focalizând aversiunea pe un grup sau persoană anume, se ataşează acestora atributele de inamici, potenţiali persecutori (S. Moscovici). Sunt frici care agită raporturile dintre grupuri sociale (etnice, religioase, politice, culturale, naţionale). Grupuri de evrei, iezuiţi, francmasoni, imigranţi, capitalişti, intelectuali sunt luate drept cauze diabolice ale tulburărilor vremurilor, subiect al revoltei populare.

Referitor la maladia SIDA, în revista „Communication" (nr. 57/1993), ni se oferă două interpretări. S. Moscovici sesizează de la început un aspect colectiv (asocierea unei comunităţi, homosexualii, întărită chiar de decizia acestora de a acţiona ca grup, reprezentări sociale adecvate, iar ca efect pervers stigmatizarea colectivă). Edgar Morin o vede însă ca pe o frică individualizată, chiar dacă trăită de oameni ce alcătuiesc o colectivitate, apreciind că reacţiile sunt personalizate (utilizarea prezervativelor, reducerea numărului contactelor sexuale).

Antidoturile fricii

Frica naşte comportamente de reacţie specifice. Etiologia distinge: fuga pentru a evita pericolul, inhibiţia, absenţa unor comportamente adecvate de evitare, chiar paralizia şi agresivitatea, care împrăştie şi resoarbe frica. Comportamentul uman este ambivalent, un permanent balans psihic între ceea ce este acceptat şi interzis.

Fiinţa umană face faţă multor feluri de frică, întrucât dispune de un stoc apreciabil de antidoturi (E. Morin). Învăţarea curajului prin voinţă (dominarea lucidă a fricii) este la fel de „productivă" ca şi ritualurile de atenuare. Frica de avion este dominată prin transmiterea stăpânirii şi impasibilităţii celorlalţi, prin asigurările personalului tehnic. Există ritualuri de „aclimatizare" relative la frica de Altul: salutul, politeţurile etc. Omul are frică de moarte, dar, în afara patologiei, nu o resimte zilnic. „Când un copil se naşte, nimeni nu se gândeşte că mica fiinţă este un biet muritor" (E. Morin). Altă diminuare a fricii o aduce solidaritatea: de la perechea de îndrăgostiţi, care nu-şi imaginează că vor muri, la actele de participare devotată la colectivitate. alte soluţii de depăşire a fricii constau în aderarea la o identitate ţinând de un trecut crezut de mult dispărut şi chiar obişnuinţa de a trăi cu incertitudine (ideea morţii, amestec de certitudine şi incertitudine).

Există şi modalităţi de susţinere sau amplificare a fricii. Societatea modernă montează frici pentru a obţine implicarea sau dominarea.

Fricile moderne se manifestă şi prin cultura groazei, inventarea figurilor terorizante (dar şi hipnotizante) care în situaţii reale ar îngrozi. Jocul cu frica este şi el o cale de exorcizare a acesteia; „problema constă în aceea că oamenii sunt atraşi de ceea ce le face frică, şi asta îmi provoacă frică" (S. Moscovici).

Se constată teme recurente. Frica de Altul, de moarte, spectrul epidemiilor etc. Ruperea ordinii instituite, însoţind istoria, deschiderea spre necunoscut, spre viitor nasc angoasă, cristalizată în frică. Incertitudinea vieţii este transformată în imaginarul sfârşitului catastrofic, asociat finalului marilor perioade istorice. Frica de marile dezordini cosmice, biologice, sociale... „Astăzi nu maia vem comete, dar avem efect de seră, nu mai avem monştri, dar avem manipulări genetice, nu mai avem războaie mondiale, dar avem invazia străinilor" (Bernard Paillard).

Soluţia optimistă a lui Edgar Morin, la această desfăşurare de frici, care ea însăşi face frică, este reînnodarea legăturii sociale. Solidaritatea mecanică birocratică, insuficientă trebuie abandonată conştient în favoarea solidarităţii organice. Doar că liantul depăşeşte cadrul comunitar, fiind necesară o interiorizare la scară mai largă (salvarea vieţii pe Pământ, a diversităţii biologice).

Se va putea aprecia astfel şi o utilitate a fricii: a pierde sensul hazardului înseamnă a dezarma.

1. „având-l la mână", „la dispoziţie" – o serie de complexaţi, frustraţi, psihopaţi etc. scăpaţi accidental

– de a identifica informațiile utile, pertinente și relevante cu privire la împrejurările comiterii faptei și cu privire la persoana făptuitorului.

– de a identifica (în sensul de a aproxima predictiv) structura psihotemperamentală și caracterial-atitudinală a persoanei interogate (generic).

– de a aprecia echilibrul emoțional al făptuitorului (potențialul afectiv-emoțional) în contextul relației interpersonale și provocările speței.

– de a identifica corect capacitatea autoreflexivă a făptuitorului în contextul implicării sale percepții mentale, fixații infantile, exonerări și autoculpabilizări hypo sau hyperrealiste vis a vis de consecințe, prevederi, riscuri etc.

– de a-și exersa arta jocului actoricesc, mimetismul empatic (transpunerea și evadarea din rol), arta de a asculta, arta tăcerii, arta de a ști când și (mai ales) ce să vorbească etc.[1]

– de a-și antrena capacitatea de autopercepție ca și proiecție a expectanței făptuitorului (cum este perceput de acesta, ca dominanță, credibilitate, autoritate, teamă, încredere, respect, influență etc.).[2]

– de a manifesta interes, implicare și respect față de persoana interogată etc.

– de a identifica și exploata rapid momentele psihologice create.

– de a identifica și interpreta corect indicii comportamentului expresiv ai persoanei interogate și de a deține știința decantării întâmplătorului de semnificativ-relevant, în contextul dat.

CUNOAȘTEREA CELUILALT

Generalități

– dominanta proiectării și finalizării gestului criminal este expresia hedonică (satisfacție materială, morală sau psihofiziologic instinctuală) obiectivată în proiecția și finalizarea faptei.

– psihanalitic comportamentul criminal este orientat către satisfacerea nevoilor

---

între anchetatori vor proiecta tipologia torționară a abuzului violent sadic, sexual, hedonist, sub varii manifestări – vezi recentele și unanim condamnatele abuzuri semnalate la Guantanamo și Abu Ghraib.

1. Fără un temeinic studiu al câmpului faptei și o documentare detaliată a dosarului cauzei, psihologul riscă să fie nesigur și gafeur în materie.

2. În acest sens, recent, ziaristul (analist politic) american Seymour Hersh – desconspira un așa intitulat „program secret de detenție și interogare" – desfășurat din inițiativa și cu acordul exclusiv al procurorului general John Ashcroft – ministrul apărării, Donald Rumsfeld și președintele SUA, George Busch. În esență ziaristul susține că există dovezi de netăgăduit (în speță casete audio-video și foto, declarații de martori și victime) în sensul practicării torturii în închisorile Abu Ghraib și Guantanamo Bay:

– abuzuri sexuale îndreptate împotriva tinerilor, folosirea câinilor pentru intimidare și frică, provocare de suferințe fizice și psihice, agresiuni asupra pragului de suportabilitate sonică și luminoasă, electroșocuri, deprivări psihofiziologice (somn, alimentație etc.) precum și ceea ce este cel mai condamnabil, reținerea prizonierilor fără comunicarea lor pe listele crucii roșii internaționale. (N. A. – desigur sub rezerva unor exagerări sau discreditări care fac sarea și piperul apropiatei campanii electorale în S.U.A. – posibilitatea confirmării unei astfel de realități ar fi de sorginte patologică frizând nebunia și făcându-ne încă o dată atenți asupra „nebunilor care ne conduc" – în speța de față nimic altceva decât infractori ai legislației internaționale în materie.)

pulsionale vizând proprietatea-posesia, controlul, dispoziţia şi detensionarea catharsică sexual-erotică, toate acestea introproiectate inconştient în nevoia compulsivă a autopedepsei (supliciul introproiectat-masochism).

– perspectiva relaţiilor interpersonale de prognostic pozitiv ca strategie de interogatoriu este fundamentată pe cunoaşterea celuilalt în context real şi actual (în arest, în detenţie, interogatoriu, confruntare etc.)[1]

a. Potenţialul de permisivitate sub aspectul binomului simpatic-antipatic:

– satifacţia comunicării interpesonale şi confesiunii este sever afectată în interogatoriu dominat de interesele contradictorii ale protagoniştilor – aflaţi pe poziţii diametral opuse.

– respectul pentru celălalt, compasiunea sub aspectul înţelegerii umane, humorul, ironia fină, divagaţia pe teme de interes colateral interogării, conduc subconştiet către creşterea potenţialului de permisivitate prin acceptare, apartenenţă, confesiune etc. – psihologul criminalsit devenind, iată, simpatic, solar, demn de încredere – sporeşte nevoia mărturisirii care izvorăşte, iată, din presiunea internă a confesiunii.

b. Disfuncţia nesiguranţei şi insecurizării

– starea de libertate conservă individului[2] exerciţiul, dispoziţia şi autodeterminarea într-un câmp nelimitat de alegeri (opţiuni);

– starea de interogat (liber, reţinut, arestat sau deţinut) limitează opţiunile inducând disconfort şi nesiguranţă, habitatul fiind perceput ca ostil, în timp acumulându-se tensiuni apte a se materializa în comportamente de ostilitate, ripostă hetero şi autoagresivă.

– viitorul este perceput ca incert şi nesigur, favorizând proiecţii de tip depresiv, fatalist, alimentând superstiţiile, zvonul, panica şi nu o dată suicidul.[3]

– în aceste stadii relaţia interpersonală este în întregime sub controlul psihologului criminalist care în intenţia detensionărilor constructive poate realiza modificări confortabile în habitat (luminozitatea, spaţiu, eliminarea simbolurilor şi factorilor de agresiune psihosenzorială etc.) concomitent cu mărirea câmpului de opţiuni (plimbare, lectură, corespondenţă, pachet, ţigări, contacte, consiliere psihologică etc.).

c. Protecţia – conservarea imaginii proprii

– din perspectiva individului ca personalitate oglindită social, ca entitate (Eu distinct – cu proiecţie individuală, motivaţii, aspiraţii şi exigenţe proprii) implicată cauzal-conjunctural în ecuaţia infracţională, psihologul criminalist va conferi înţelegere sub aspectul acceptării explicaţiilor oferite de făptuitor.

– această strategie conferă persoanei interogate senzaţia conservării propriei imagini (reală sau falsă) dar oricum în consens cu propriile autopercepţii vis-á-vis de socius.

---

1. Aprecierile naive asupra psihologiei personalităţii umane, în context teoretic, doctrinar etc. (excluziv de la catedră) conduc către devieri de tip utopic, infructuoase şi amendate nu o dată de riscul erorii judiciare.

2. Strategiile torţionare exacerbează nesiguranţa şi insecurizarea în speranţa învingerii rezistenţei psihice şi declanşarea instictului de apărare autoconservare, mărturisirile astfel smulse (cu riscul de a fi nu o dată false mărturisiri) regăsindu-se la capătul epuizării psihice.

3. Strategiile psihologice şi psihanalitice anticipează efectele accelerărilor tensionale de tip distructiv şi le preîntâmpină prin relaţii interpersonale de tip protectiv, conciliant, relativ permisiv mărturisirile izvorând din raţiuni de liberă autodeterminare în contextul raţionalizărilor de tip securizant vis a vis de presiunea externă a probatoriului.

(N.A. – **de pe acveastă poziţie interogatul putând fi mult mai apt de mărturisiri ale faptelor sale percepute dacă nu ca „acceptate juridic“ cel puţin ca „înţelese“, „explicabile“ sub raportul experienţei de viaţă.**)

– orice reacţii de tip inchizitorial sau din perspectiva unor experienţe rigide, apte să-i deterioreze interogatului imaginea de sine, amorul propriu, orgoliul, capacitatea profesională, inteligenţa, inserţia socială, statussul – rolul, sunt tot atâtea indicii pentru un interogatoriu greoi şi infructuos.

– dimpotrivă, toleranţa, înţelegerea, curiozitatea vis a vis de explicaţiile gestului criminal, situează psihologul criminalist pe poziţii favorabile iniţiativelor de prognostic pozitiv în decelarea adevărului.

d. Gestionarea autorităţii

– talentul şi ştiinţa psihologului criminalist constă în aceea că în ciuda alternanţei jocurilor de rol, a metamorfozelor, atitudinilor şi faţetelor „jucate“ de psihologul criminalist în relaţia interpersonală cu persoana interogatorată acesta nu trebuie să-şi diminueze cu nimic dimensiunile constante ale personalităţii sale: profesionalismul, oficialitatea, exigenţa, inteligenţa etc. fără a le hyperboliza actoricesc sau fără a face dovada naturală a disponibilităţii sale **către exercitartea arbitrară şi discriminativă a puterii, trădând egocentrismul, sadismul, agresivitatea, frustrarea, oportunismul, în fapt slăbiciunea, incapacitatea şi ineficienţa metodelor folosite.**

Deşi a făcut şi încă mai face carieră „anchetatorul torţionar“ a abuzat de putere şi autoritate. Reţeta acestuia a fost de **un simplism echivalat doar de primitivismul metodelor, în sensul că dincolo de eficienţa discutabilă (am în vedere nenumăratele false recunoaşteri, grave şi ireparabile erori judiciare) a avut ca reprezentare strategică climatul de teroare obţinut prin ameninţarea permanentă, proiectarea unor consecinţe disctructive, aducerea în stadii de regresie şi inferioritate a persoanei anchetate visa vis de care nu întotdeauna s-au obţinut rezultatele scontate.**

În ceea ce priveşte „*imaginea creatoare*“ în materie, aceasta este (în orice colţ al lumii) inepuizabilă:

– de regulă se debutează prin teroare psihică: – violenţă verbală, gestică şi mimică ameninţătoare, trivialitate în limbaj şi gesturi, atingeri aduse valorilor moral-etice proprii persoanei interogate, ton ridicat, înjurături etc.

– utilizarea violenţei fizice, obiectivată prin adevărate strategii şi tehnici provocatoare de durere fizică (lovituri în zone dureroase, şocuri electrice etc.).

– deprivări psihosenzoriale (hrană, somn, necesităţi psihofiziologice etc.).

– agresiuni psihofiziologice (sonore, luminoase, de inconfort etc.).

– chinuri fizice (obligare la posturi atipice de izometrie muscular-posturală, „poziţia schiorului“, „macavela“, „împachetările“ etc.).

– teroarea psihică prin inducerea trăirii situaţiilor limită şi de risc letal (conducerile în teren „la pădure“, „înscenări de execuţii“, „îndemnul la evadare“, suspendări, înecări etc.)[1].

---

1. Vezi riposta unanimă a lumii civilizate, vis-á-vis de practicile reprobabile, înacceptabile juridic şi moral etic ale începutului de mileniu trei, în interogările prizonierilor de război din Irak, Afganistan, Cecenia, Guantanamo, Abu Ghraim, spaţiul Jugoslav, Somalia etc. În detaliu contribuţiile dr. Jenică Drăgan, Ion Oancea, Gheorghe Nicolae, Tortura – contribuţii teoretice şi practice, Editura Ministerului de Interne, Bucureşti, 2001,

Exacerbarea puterii discreționare, pe lângă dezumanizarea și descalificarea profesională a celui care conduce interogatoriul (poate fi el chiar „psiholog") pe lângă atingerile grave aduse legislației internaționale în materie – vezi Declarația universală a drepturilor omului, art. 3 și art. 5, Legea nr. 20/1990 și C. Pen. român art. 267 – infracțiunea de tortură – de cele mai multe ori nu-și atinge scopul, **pericolul constând dimpotrivă în falsele recunoașteri și mărturisiri, falsele implicări, înscenări judificare etc. realități triste și ireparabile, vis-á-vis de descoperirea adevărului.**

---

pag. 23/24 citat integral după cum urmează:

1. Considerații generale asupra infracțiunii de tortură

În limbajul obișnuit, tortura are semnificația unor acte de cruzime, sub aspect fizic sau moral.

De-a lungul timpului, actele de tortură au primit semnificații socio-juridice diferite.

În anumite sisteme de drept, tortura constă în producerea unor suferințe fizice sau psihice în cadrul procedurii judiciare și a executării pedepselor și care a fost, oficial, admisă fie ca mijloc de obținere a unor probe, fie ca mijloc de pedepsire a unor infracțiuni.

Tortura a fost practicată în mai mult de 72 de țări, în anul 1992. În întreaga lume tortura este studiată de anumite persoane și pusă în aplicare împotriva altor persoane având propria ei castă și un limbaj propriu care este important. Pentru cei care o aplică, tortura este o artă, dând acesteia denumiri ciudate, dar pentru victime în mod cert nu este o artă, ci o umilire.

Este important, în primul rând pentru terapeuți să înțeleagă jargonul torturii. Mohamad Beh, după o îndelungată documentare a elaborat primul dicționar al jargonului torturii, care se numește argoul victimei. Este șocant de citit, dar necesar pentru înțelegerea plăgii secolului – tortura – susține Bent Sorensen, prim vicepreședinte al Comitetului de prevenire a torturii din Consiliul Europei – Bruxelles, 1992".[9.1.]

În țările în care se practică tortura sunt folosite mai multe metode: Apollo; Ghapani; Macavela (cunoscută și în România); metoda cu șocuri electrice; drumul de metal (o bară metalică este rulată în sus și în jos pe corpul victimei cu presiune diferită); plimbatul pe cioburi sau obiecte ascuțite; statul în poziția motociclistului timp îndelungat; statul în apă mai mult timp; expunerea prelungită la soare sau la frig; arderea cu țigara aprinsă; scufundarea capului în apă; închiderea într-o celulă foarte îngustă; atârnarea de picioare și aplicarea unor lovituri; aplicarea de sare, piper, apă sărată sau urină în crestăturile practicate pe corp; șocuri electrice aplicate pe degete, tălpi, lobii urechii, organe genitale; interzicerea somnului, a hranei sau a apei; deținerea în celule întunecate pentru perioade îndelungate; expunerea la surse de lumină foarte puternice sau zgomot constant; intimidarea cu pistolul; umilirea prin prezentarea la interogator dezbrăcat etc.[9.2.]

În cursul anului 1988, în urma loviturii de stat din Myanmar, Saw Maung împreună cu oamenii din subordinea sa a torturat mii de oameni, folosind metodele arătate mai sus[9.3.].

Metoda „Apollo „ constă în aceea că victima este pusă pe un scaun de metal cu picioarele spre înainte, având mâinile legate de brațele scaunului, capul acoperit de o cutie metalică ce se sprijină pe umeri. Apoi, i se conectează victimei electrozi sub tensiune pe cele mai sensibile părți ale corpului, iar țipetele scoase sunt amplificate în interiorul cutiei metalice. În același timp se lovește cutia metalică cu diferite obiecte.

Metoda „Ghapani"; brațul drept al victimei este îndoit pe spate peste umăr, iar brațul stâng îndoit la spate, după care se încătușează. Se pune o bucată de lemn între articulațiile brațelor, după care se agață victima de perete în așa fel încât podeaua să fie atinsă numai cu degetele mari de la picioare. Metoda este combinată cu aplicarea de lovituri.

Camera de tortură poartă denumirea de „Zire Hast"[9.4.].

Treptat, lumea civilizată și-a schimbat atitudinea față de aceste practici inumane, tortura nemaifiind acceptată nici în procedura judiciară și nici în relațiile interumane. Tortura nu numai că nu este tolerată, dar a devenit o manifestare ilicită incriminată în legea penală chiar atunci când este comisă de persoane particulare (în legea penală cruzimile ca mod de săvârșire a unei infracțiuni au semnificația unei circumstanțe legale generale agravante (art. 75 lit. b C. pen. – iar în cazul omorului, cruzimile dau omorului un caracter deosebit de grav – art. 176 lit. a C. pen.). O mare importanță a acordat comunitatea internațională eliminării torturii ca mijloc utilizat de persoanele ce reprezintă autoritatea publică, puterea[9.5.].

9.1. Revista „Torture" nr. 2, din 1993, ICRT, Postbox 2672, DK – 210, Copenhagen, Permark, 41.

9.2. Revista „Torture", nr. 2/1993, pg. 56-57.

9.3. Revista „Torture", nr. 2/1993. pg. 63.

9.4. Revista „Torture" nr. 2/1993, IRCT, Postbox 2672, DK – 2100, Copenhagen , Denmark, pag. 41-42.

9.5. Ibidem.

Autoritatea şi puterea psihologului criminalist trebuie să se supună ştiinţei şi deopotrivă artei „gestionării efectelor" pe o relaţie benefică de feed-back, într-un echilibru constructiv-pozitiv către determinarea la mărturisiri voluntare corespunzătoare stării de fapt şi drept.

Autoritatea este magie, atitudine şi stare, rezultată din competenţă, oficialitate, exigenţă profesională, inteligenţa, distincţie etc.

Psihologul criminalist desemnat cu interogatoriile devine implicat într-un algoritm din care nu lipseşte responsabilitatea, conflictele de autoritate, semnele de slăbiciune şi frustrare, componenta torţionar abuzivă fiind pasibilă de sancţiune penală.

DUPLICITATE – SIMULARE (MINCIUNĂ VERSUS ADEVĂR)

a) – *analiza datelor realului* – psihologul criminalist evaluează prioritar personalitatea persoanei interogate ca potenţial şi disponibilitate (anamneza, observaţia, studiul documentelor, abordarea tematică, chestionarea etc.) în ecuaţia provocatoare a implicării (martor, victimă, făptuitor (bănuit) în contextul circumstanţelor criminogene.

b) – psihologul va fi foarte atent în a decela posibilităţile şi limitele cunoaşterii nu numai din punct de vedere al contextului obiectiv (distanţă, stare meteo, luminozitate etc.) dar mai ales al implicării persoanei interogate ca şi subiect cunoscător: (cum şi în ce împrejurări este implicat?!; putea să constate şi să ştie să reţină şi să redea cele susţinute?! care sunt capacităţile sale senzorioperceptive, de recepţie, decodare, înterpretare, memorare şi redare?! cât este de sincer în implicarea ca şi participant la aflarea adevărului (permisivitatea colaborării pe parcursul interogatoriului).

c) – interpretarea comportamentul expresiv – demascarea comportamentului mincinos.

– psihologul pleacă de la realitatea psihologică în conformitate cu care constructul mincinos ca şi alterarea voită intenţionată a adevărului are conţinut şi orientarea exclusiv pragmatică, aduce un avantaj, un folos, este util cuiva.

– **constructul mincinos are demers mental cognitiv, raţionamente şi logică urmărind inducerea în eroare şi presupune aşadar un efort de elaborare, nu la îndemâna oricui şi nu o dată dificil de realizat.**

– pericolul demascării în condiţiile mizei şi riscului sancţiunii penale creează o stare de disconfort agentului mincinos.

– psihologul criminalist trebuie să-şi explice mecanismele etiologice ale minciunii pentru ca o dată identificate să opereze asupra lor în sensul deturnării şi dinamicii acestora ca factori de presiune generatoare duplicităţii.

Practica evidenţiază aşadar:

– minciuna spusă din sentimente de ruşine (raportarea la propria imagine sub exigenţe juridice şi moral etice interpretate).

– minciuna spusă din sentimente de teamă (de pedeapsă, de represalii, de răzbunare etc.).

– minciuna spusă din sentimente de apartenenţă la mediile interlope (obişnuinţa de a fi de partea cealaltă a baricadei) – (specifică mediilor ingractogene ostile apărării adevărului ca ripostă pur şi simplu) tăinuitori, proxeneţi, prostituate, recidivişti etc.

– minciuna spusă din raţiuni de conservare a propriei imagine a E-ului proiectat în ecuaţia existenţială majoră (de la subpreţuire la succes).

– minciuna spusă din raţiuni de justiţie compensatorie (mincinosul se proiectează ca justiţiar şi deturnează adevărul în sensul dezideratelor sale).

– minciuna spusă pentru a ieşi dintr-o stare de pericol (pericolul de a fi identificat ca autor de faptă, pericolul de a-i fi probate fapte infracţionale) etc.

– minciuna spusă pentru dobândirea de avantaje (materiale sau morale) etc.

Psihologul criminalist va purcede la reorientarea proiecţiilor disfuncţional-vătămătoare plecând de la realitatea indiscutabilă a minciunii ca mecanism totuşi defensiv (în apărare) vis-á-vis de statutul său ofensiv de superioritate ca specialist şi funcţionar public investit cu autoritate şi putere.

Din această perspectivă pot fi sancţionate prin mecanismele raţionalizării, lipsa de claritate şi logică în susţinerile persoanei interogate, disfuncţiile de coroborare, susţinere, contrarietate, nonconcordanţă etc. între cele susşinute şi piesele dosarului.[1]

Psihologul criminalist nu poate accepta necritiv adunarea dovezilor (chiar dacă ete obligat să o facă cu aceeaşi grijă şi exigenţă atât în acuzare cât şi în apărare) şi va fi extrem de atent faţă de informaţiile persoanelor cu interese în cauză, părţi, cerc de prieteni, aparţinători ai lumii interlope, rude apropiateşi mai ales va fi atent vis á vis de reacţiile autorului, comparându-le permanent cu datele demersului din perspectiva unor exigenţe ştiinţifice, expertize, constatări, rapoarte informative, mijloace de suport audio-video sau alte date emanând de la detectivi-investigatori, poliţişti, avocaţi, medici legişti etc.

Pentru psihologul criminalist itinerariul derulării interogatoriului este nu numai un prilej de continui provocări dar mai ales pe măsură ce atitudinea sa exigent imparţială emană notele decantărilor profesioniste va provoca în strategiile expectative ale persoanei interogate amplificarea riscului demascării posibile.

Psihologul criminalist va trebui să ştie că atitudinea sa ca profesionist critică joaca, rolul stimulului extern care devine semnificativ pentru ca în strategia de apărare a făptuitorului să încolţească ideia pericolului şi o dată declanşată tama instinctuală energizată de mecanismele autoconservării speciei va prilejui exteriorizarea indiciilor mimico-gesticulari specifici comportamentului expresiv caracteristic stării de stres.

Ajungând în acest moment găsesc necesară din motive didactice o incursiune profesionistă în conţinutul lucrării reputatului criminalist dr. Stanislav Eliodor – *Criminalistica – metodologia intervievării investigative*, Editura Semne, Bucureşti, 2001, în care autorul prelucrând experienţa anglo-saxonă în materie, reuşeşte excelente observaţii pe care din perspectiva exploatării momentelor psihologice create de intuiţia pericolului le reţinem integral:

Mecanisme defensive

Raţionalizarea constă în inventarea unor explicaţii plauzibile în legătură cu cauza. Cei

---

1. Recomandăm efectuarea iniţial a testului poligraf pentru identificarea prezenţei sau nu a indiciilor orientativi asupra duplicităţii (simulării, minciunii) (N.A. – efectuarea testului după procedeele la care ne referim, confruntări, reconstituiri etc. este contraindicată ştiinţific – metologic – sub riscul impreciziei concluziilor.)

intervievați se protejează prin acest mijloc imaginându-și anumite etape care fie au legătură cu cauza, fie nu au legătură cu cauza, însă intră în interacțiune cu mijloacele de probă descoperite la fața locului. Acest fenomen poate fi combătut prin inducerea subiectului mincinos a impresie că faptele relatate presupuse mincinoase nu au legatură logică. Foarte puțini oameni rezistă „criticilor" aduse relatărilor menținându-și depoziția indiferent de argumentele contrare.

S-a demonstrat științific că oamenii se privesc ca fiind propria sursă de succes dar și de insucces. Un fenomen în strictă legătură cu imaginea proprie este atitudinea grupului social din care face parte acesta. Senzațiile produse astfel pot fi dintre cele mai diverse de la vinovăție la extaz producând efecte dintre cele mai nebănuite (sinuciderile în grup). Subiectul trăiește cu impresia că a pierdut controlul asupra propriei vieți, lăsându-se condus de grupul social din care face parte (secte, bande de infractori, structuri mafiote etc.), încercând să-și limiteze dependența. Printr-o cooperare bună, se poate obține sprijinul unei astfel de persoane, dar mai ales prin diminuarea sentimentului de autoînvinovățire. Acest lucru se poate realiza prin sugerarea celui anchetat a opiniei conform căreia nu este primul care a comis o astfel de faptă și deci oprobiul public asupra lui este mult diminuat. Bineînțeles că o astfel de teorie va diminua capacitatea subiectului de a evalua urmările social periculoase ale faptelor sale, însă primordial pentru anchetă este fluxul informațional.

Proiecția

Dinamismul acestui fenomen este în strânsă legătură cu raționalizarea. Indivizii de multe ori aflați în imposibilitatea de a-și îndeplini responsabilitățile acuză alte persoane de eșecul lor. Cu alte cuvinte „dau vina pe alții".

În acest fenomen apare pe primul plan agentul provocator al infracțiunii, victima, care prin atitudinea ei a determinat autorul a comite actul ilicit. Deci, conform concepției infractorului altcineva este de vină pentru fapta lor. Un astfel de gen de interviu nu afectează cu nimic răspunderea penală însă are o importanță deosebită în lămurirea cauzei.

Semnele falsității

Încercarea de a msca adevărul crează șteș care la rândul lui se materializează în răspunsuri, tonalitatea vocii, atitudinea neverbală și reacțiile psihologice pe timpul interviului. Mulți indivizi care nu-și pot ascunde acest stres vor reveni, asupra celor declarate relatând adevărul. Însă rămâne o categorie importantă de subiecți care reușesc, în mod surprinzător, să-și controleze reacțiile psihologice pe timpul interviului.

Semne verbale

Declarațiile conforme realității au un grad sporit de consistență cu multe detalii, chiar mai mult decât cele necesare. În loc să se autoprotejeze cel ce a făcut această declarație se simte din punct de vedere intelectual stimulat în a prezenta faptele conform adevărului, în încercarea de a demonstra capacitatea mentală organului de cercetare penală. În mod clar vor relata etapele comiterii infracțiunii făcând eforturi de a preciza cu exactitate detaliile cauzei. Dacă sunt sprijiniți pot relata amănunte care anterior le omiseseră. Semnalele adevărului sunt în concluzie următoarele: memorie ascuțită, fluența narării, reconstituirea logică a faptelor. Chiar în situațiile în care ancheta, în sine, incomodează sau jenează pe cel intervievat, un control pertinent asupra modului de desfășurare a anchetei, poate înlătura aceste neajunsuri.

Unii actori pot minți într-un mod inimaginabil cunoscând doar câteva aspecte despre cauză. Falsitatea merge până într-acolo încât detalii inexistente ori motivații sofisticate sunt prezentate drept realități. Funcționează principiul conform căruia cu cât spui mai puțin, cu atât mai puțin ai șanse să fii prins. Relatărilesunt însoțite de momente de contemplație, evaziune de la subiect, urmate de răspunsuri de tipul „nu-mi aduc aminte". Nu este exclusă nici o atitudine de genul „nu neg cele afirmate", „nu pot să vă spun mai mult de atât" sau „nu comentez".

Semne nonverbale

Sub acest aspect interviul este de fapt, duel psihologic. Cel ce declară neadevăruri va încerca să descopere din trăsăturile mimice ale feței anchetatorului, scepticismul cu privire la cele declarate de el. Falsitatea se poate materializa prin orice semn al limbajului trupului care nu se manifestă în mod natural, indiferent că se referă la mimică, gesturi ori mod de deplasare. Un simplu mușchi care tresare sau o mișcare aproape imperceptibilă sunt destule semnale pentru îndoială.

Pe parcursul interviului cel intervievat va încerca, să se implice într-o activitate intelectuală ce-l va atrage de la cursul anchetei. Această tensiune cpoate fi manifestată prin intermediul unor ticuri, gesturi inexplicabile ori fără rost sau chiar prin poziții ale corpului cu totul neconfortabile. Bineînțeles că se evită contactul direct al privirii, fixându-se un punct imaginar, clipind mult mai des decât ar fi normal. Râsul forțat și aparenta stare de normalitate pot reprezenta semne de suspiciune cu privire la cel intervievat. Cel în cauză nu dă dovadă de spontaneitate, flexibilitate fiind caracterizat prin repetiție, mișcări scurte, sacadate, gesturi repetate, eforturi „de supraviețuire" fiind evidente. Se întâlnesc cazuri când cel anchetat încearcă să creeze o atitudine de amiciție, de apropiere cu interlocutorul său, cu scopul de a distrage atenția de la interviu. Pe de altă parte contrariul celor relatate mai sus, adică gesturi suple, ccaracterizate prin normalitate dând aspectul unui flux atât sub aspectul relatării evenimentelor, dar și a atitudinii exterioare.

Semne psihologice

Este o practică des întâlnită ca cei ce încearcă să înșele vigilența anchetatorului, să simuleze un. șoc psihic în momentul interviului prin prezentarea unor traumatisme minore sau amețeală. Aceste simptome psihologice folosite cu scopul de a scăpa, reprezintă „teroarea" că au fost încolțiți și nu știu cum să reacționeze. Alte manifestări psihologice de aceeași natură sunt voma provocată, transpirația abundentă, plânset necontrolat sau starea de dezorientare. Indivizii ce relatează adevărul reușesc, cu ocazia infracțiunii, mai ales dacă anchetatorul rămâne calm și controlează reacțiile interlocutorului. În continuare vom descrie anumite circumstanțe care produc schimbări psihice majore. Frica este principalul catalizator al schimbărilor psihologice. Motivul constă în consecințele juridice ce le produce descoperirea autorului în flagrant. Frica de închistare și de oprobiul public exercită o presiune psihologică destul de puternică pentru a crea indiferent de condițiile în care se comite fapta, frica (teama). Conflictul între simțul vinovăției și starea psihologică a individului accelerează o multitudine de procese fiziologice. Pe parcursul interviului majoritatea celor ascultați trec într-o stare de hipertensiune a cărei efect este vizibil prin vascularizarea puternică a zonei faciale, accelerarea procesului de perspirație și respirație etc. De asemenea, sistemul nervos central vegetativ induce la rândul său o serie de semnale perceptibile de către anchetator.

Conflictul mai sus prezentat .și starea de frică sunt răspunsul individului la ceea ce

a învățat până în acel moment. Frica pe de altă parte își are originea în primele faze ale copilăriei fiind de asemenea „învățată" de către subiectul interviului. Părinții, biserica, comunitatea și rudele sunt elementele ce stabilesc valorile, atitudinea și moralitatea celui în cauză. Aceasta se învață din fragedă copilărie și se sedimentează cu ocazia maturizării individului. De fiecare dată când acțiunile lui contravin celor de mai sus, o funcție psihologică necontrolabilă intervine: conștiința.

Falsitatea și dereglările psihologice

Mincinoșii patologici sunt persoane care în mod obișnuit mint atât de exagerat și atât de bizar, încât putem considera că ei suferă unele dereglări psihologice. Ei pur și simplu inventează chiar dacă ar fi mai simplu și mai la îndemână să spună adevărul. „Poveștile" lor sunt de obicei raționalizări complexe pentru a se autolăuda, fiind ușor de identificat datorită perseverenței în a minți. Mincinosul patologic folosește minciuna în problemele cotidiene chiar în problemele cele mai simple, cum ar fi: satisfacerea nevoilor de hrană și locuință.

Personalitatea psihopatică dezvoltă structuri morale și sociale atipice fiind în imposibilitatea de a se ajusta la standardele societății. Psihopatul este un egoist la superlativ urmărind gratificarea lui pe moment fără a ține cont de consecințe. Acesta nu poate înțelege viitorul, ba chiar îl detestă. Un om normal face de multe ori sacrificii în numele viitorului, acționând în funcție de circumstanțele fiecărei situații. Individul cu o personalitate psihopatică este întotdeauna conștient de diferența între bine și rău, îndeplinind de multe ori cerințele impuse de societate, însă fiind în totalitate împotriva dominării personalității proprii de către aceste standarde. El are în vedere să nu intre în contradicție cu normele juridice și chiar dacă se întâmplă acest lucru să-și asigure, prin orice mijloace, o pedeapsă mai mică. Singura persoană la care ține într-adevăr este propira persoană, sacrificând orice, chiar și familia sa.

O caracteristică secundară a acestuia este lipsa de confidențialitate, maturitate și înțelepciune, acționând pentru a-și satisface propria persoană în mod impulsiv fără a folosi experiența de viață acumulată.

Tratamentul personalităților psihopate este unul de ameliorare și nu de însănătoșire a disfuncției mintale; nici o metodă nu a oferit până acum însănătoșirea pacientului. În plus indivizii dau dovadă de o stăpânire de sine deosebită; minciunile pe care le spun fiind destul de convingătoare. În ciuda acestui lucru, teama de a fi descoperit trece peste orice disfuncții psihice, lucru ce determină „reactivitatea" normală a subiectului pe timpul testărilor cu poligraful (vezi conf. univ. dr. Tudorel Butoi și colaboratorii „Psihologia comportamentului ciminal – investigația duplicității suspecților în interogatoriul judiciar", Edit. EMMA, București 1999.)

INTERVIUL INVESTIGATIV
Strategii, tactici și atitudini

Adaptarea psihologului criminalist abordării de tip interviu[1], în interogatoriu – investigația psihologică exploratorie a persoanei

1. N.A. – nu credem că în această accepțiune școala anglo-saxonă la care ne referim, a făcut cea mai fericită alegere, câtă vreme numai de interviu „nu are chef cel care la capătul numitului demers este așteptat de pedeapsa privării de libertate sau chiar de scaunul electric", – credem așadar mai degrabă în interogatoriu ca investigație psihologică exploatatorie a persoanei). Vezi în detaliu excelenta lucrare a Col.(dr) Tanislav Eliodor, Criminalistica - Netodologia intervievării investigative - Editura Semne, Buc 2001 - citate prelevări și prelucrări selective (bibliografie obligatorie)

1. Comportamentul expresiv – (ceea ce poate citi celălalt) ca exteriorizare atitudinală este hotărâtor în debutul investigației psihologice exploratorii a persoanei interogate.

Inducerea stării de confort (celui interogat) rezidă în aceea că (în situația bănuitului pe nedrept) siguranța deținătorului de probe testimoniale, atitudinea francă deschisă, exigent critică (așadar realistă) induce certitudinea exonerării (în anchetator fiind proiectată încrederea față de profesionistul de bună credință) – comunicarea și interrelaționarea este eliberată de elemente redundante ale suspiciunii și decurge firesc – în parametrii toleranței interesului, respectului etc.

Poate psihologul criminalist realiza acest teren pregătitor?!

Răspunsul este afirmativ în condițiile îndeplinirii a ceea ce școala anglo-saxonă în materie obiectivează în triada: congruență, subliniere, analiză pozitivă necondiționată, în fapt fiind vorba despre:

a) încrederea în propria personalitate (solide cunoștințe profesionale, potențial aptitudinal și temperamental-caracterial) adaptată emoțional, intelectiv și volitiv într-un **construct de personalitate dinamic și specific profesiei**.

b) capacitatea empatică nu numai de a se identifica cu celălalt retrăind experiențele sale (atitudini, sentimente etc.) în algoritmul infracțional consumat, dar, și mai ales, **de a identifica și accepta** (în sensul de a înțelege) **explicațiile, similaritățile experiențiale în conextul motivațiilor declanșatoare a componentelor criminogene sau nu ale celui interogat**.

Școala anglo-saxonă în interpretarea și prelucrarea documentară a dr. Stanislav Eliodor (*op. cit.* p. 32/40) relevă din perspectiva atitudinii pozitive următoarele repere:

PREGĂTIREA PENTRU INTERVIU

1. Importanța atitudinii pozitive

Cu cât vei reuși să colectezi mai multe probe testimoniale cu atât poți fi considerat un bun anchetator. Atitudinea pe care o ai cu ocazia fiecărui interviu este critică; atitudinea pozitivă jucând un rol excepțional, chiar mai important decât tactica ori metodologia adoptată.

Atitudinea reprezintă baza despre cum vedem și suntem văzuți de către societate. Așa cum sarea și piperul fac gustul unei mâncări, așa și atitudinea dau aroma eforturilor noastre de a desfășura o bună activitate profesională. Atitudinea se învață pe perioada copilăriei și se reintegrează în viața adultă prin experiența interumană.

Atitudinea ne predispune la un anume component în diferite situații. Participanții la un dialog manifestă încredere dar și scepticism, prejudecăți dar și toleranță, atitudinea dinamizând modul acestora de interacționare. Atitudinea anchetatorului față de cel intervievat reprezintă exteriorizarea părților conturate despre aceasta, dar și a modului în care este tratat, determinând un răspuns pe măsură.

A. Elementele atitudinii pozitive

Caracteristicile personale de tipul interes-respect, toleranță, cât și abilitatea de a le proiecta în activitatea profesională, reprezintă elementele unui anchetator de succes.

Chiar dacă scopul principal este de a obține probe adevărate, scopul secundar este de a-i induce celui intervievat o stare de confort, mai ales pentru a calma temerile acestuia. Cele mai multe persoane intervievate nu sunt vinovate de săvârșirea unei infracțiuni. Ei au nevoie atât de tine ca anchetator, cât și de probele pe care le descoperă pentru a-și dovedi nevinovăția. Într-un interviu bine închegat trebuie încorporate trei caracteristici esențiale pentru atitudinea pozitivă: sublinierea, analiza pozitivă necondiționată și congruența.

Congruența. Pentru a fi o persoană congruentă înseamnă să ai încredere în propria personalitate, toate elementele emoționale, intelectuale și psihice încadrându-se într-un tot unitar adaptat profesiei. Trebuie să dai dovadă de sensibilitate într-o măsură care să-ți permită o comunicare umană constructivă cu cel intervievat. A fi congruent înseamnă să identifici și să accepți similaritățile umane cu cel intervievat urmărind scopul propus. În ciuda diferențelor comportamentale, temerile și speranțele proprii sunt comune tuturor indivizilor.

Sublinierea N.A. – empatia. Această calitate poate fi descrisă ca fiind capacitatea de a te identifica cu altă persoană, de a retrăi pe cât posibil experiența ei. Înțelegerea deplină a atitudinii și sentimentelor celui intervievat în legătură cu un eveniment ieșit din comun reprezintă un mare avantaj pentru anchetator. Analiza pozitivă necondiționată. Această analiză se reflectă în respectul ce trebuie acordat tuturor ființelor umane prin faptul că ele sunt în viață. Putem compara această atitudine cu dragostea părintească necondiționată pentru proprii copii, indiferent de circumstanță. Un individ trebuie intervievat respectându-se acest principiu indiferent de vinovăția lui, lucru ce dezvăluie o relație interumană deosebită între anchetat și anchetator. Nu putem considera această caracteristică ca fiind o încălcare a moralei sociale, deoarece nu implică scuzarea sau diminuarea consecințelor socialmente periculoase.

B. Efectele pozitive asupra atitudinii altor persoane

Atitudinea anchetatorului afectează în mod nemijlocit rezultatul interviului. Gradul de comparare al celui anchetat este rezultatul atitudinii anchetatorului indiferent de condiții sau circumstanță. Din practică s-a demonstrat că cel anchetat apreciază stilul, atitudinea și scopul urmărit de anchetator, acționând în consecință. Când se dă dovadă de înțelegere și implicare profesională cu siguranță că cel intervievat va coopera.

2. Creând atitudinea pozitivă

A. Toleranța prejudecății

Atitudinea pozitivă necondiționată este izvorul toleranței, o atitudine lipsită de judecăți negative. Prejudecăți ce vizează anumite minorități sau grupuri de persoane încetoșează performanțele anchetatorului. Prejudecățile pot distorsiona judecata și percepția unor evenimente în mod inconștient, lucru ce se materializează atât în atitudinea verbală, cât și nonverbală a anchetatorului.

Oamenii au o capacitate uimitoare de a sesiza prejudecățile împotriva lor. Chiar cei cu experiență vor fi induși într-o stare de anxietate în legătură cu capacitatea anchetatorului de a-și menține obiectivitatea, lucru ce creează o închistare a interlocutorului. Rețineți că cei anchetați nu sunt toți răi și deci nu profită de prejudecăți

pentru a-şi masca atitudinea. Atunci când simţiţi că atitudinea interlocutorului denotă o hipersensibilitate la prejudecăţi, acordaţi un grad exagerat de toleranţă care să-i modifice atitudinea. Cu cât scade toleranţa, cu atât individul va deveni rigid, simţindu-se în pericol.

Controlând atitudinea negativă sau pozitivă în legătură cu cei care intraţi în contact veţi avea numai de câştigat, de exemplu, ştiind că mulţi inculpaţi-învinuiţi declară neadevăruri cu ocazia anchetei; veţi continua cu astfel de presupuneri şi în cazul când cel intervievat spune adevărul, tratând fiecare persoană cu toleranţă, veţi semnala atitudinea pozitivă.

În special cel intervievat dă dovadă de nervozitate sau anxietate, anchetatorul va trebui să ia o atitudine calmă, imparţială. El trebuie să încurajeze intervievatul convingându-l că nimic din ceea ce va declara nu este mai agresiv ori ruşinos, cu alte cuvinte să-i lase libertatea relatării. Dacă pe plan personal poţi trece cu vederea propriile convingeri despre cel anchetat, cu siguranţă că vei obţine proba testimonială pe care o urmăreşti. Trebuie să consideri că primordial este procesul de obţinere a mijloacelor de probă, după care intervine părerea proprie.

Prejudecăţile duc la totalitarism, atitudine concretizată în impunerea propriei convingeri şi celorlalţi din anturajul ţău. Acest lucru induce celui intervievat sentimente de regret, răzbunare şi refuz. Libertatea reduce teama de pedeapsă şi promovează dialogul productiv.

B. Curiozitate – suspiciune

Cei intervievaţi care dau dovadă de perspicacitate reuşesc să simtă atitudinea anchetatorului din modul de formulare a întrebărilor şi reacţia la răspunsuri. Nu uitaţi că scopul anchetatorului este de a obţine informaţii şi nu de a judeca. Dialogul poate fi stimulat prin întrebări de curiozitate decât prin suspiciuni cu caracter acuzator. Mulţi oameni se simt flataţi atunci când pe parcursul unei anchete judiciare le este solicitată opinia, răspunsurile lor deşi subiective, reprezintă o sursă importantă de informaţii.

Curiozitatea sedimentează raporturile anchetat – anchetator şi emană o stare de respect.

Atitudinile acuzatoare produc un efect de încheţare a cooperării celui intervievat, procesul fiind uneori ireversibil cerând din partea anchetatorului eforturi deosebite. Dacă cel anchetat dă dovadă de reticenţă, trebuie să i se pună întrebări ce fac apel la sentimentele lui profunde urmărind concomitent tema interviului.

De foarte multe ori poliţiştii, mai ales cei tineri îşi canalizează energia şi concentrarea pe metodologia desfăşurării ascultării, decât pe scopul pe care ar trebui să-l aibă mereu în atenţie. Nu uitaţi că printr-o curiozitate adevărată anchetatorul descoperă cât mai multe date despre cel intervievat, lucrurile decurgând în modul automat spre scopul urmărit. Atitudinea unei curiozităţi directe blochează tendinţa iniţială de necooperare care pentru a fi învinsă necesită răbdare din partea celui intervievat şi încurajare din partea anchetatorului.

Nu uitaţi că meseria pe care o practicaţi ridică din start suspiciuni din partea publicului larg. Chiar dacă ancheta urmăreşte stabilitatea întregului adevăr, această parte poate fi cunoscută doar parţial de către cei anchetaţi. Curiozitatea trebuie întotdeauna să marcheze suspiciunea. Fără îndoială că unele presupuneri sau întrebări

pe care le adresezi vor produce o stare de apatie. Curiozitatea, dimpotrivă, reduce ostilitatea şi rigiditatea dialogului înlăturând orice suspiciuni la adresa poliţistului.

Trebuie evitat a considera pe fiecare vinovat. Chiar dacă în interviul dvs. nu aveţi încredere în nimeni şi consideraţi că o doză de înşelăciune există în declaraţiile oricărei persoane mascativă, această stare interioară formulând întrebările într-o manieră neutră ca şi cum nu aţi lua în considerare, urmări reacţia anchetatorului. Odată ce ai obţinut destule informaţii poţi să-ţi focalizezi acţiunea pe un grup de bănuiţi sau chiar pe un singur suspect. Şi totuşi atitudinea neutră trebuie menţinută. Dacă suspectul se simte jignit de acuzaţiile tale nu va mai coopera, poate chiar înainte de a obţine toate informaţiile necesare. Asimilarea suspiciunii nu este o activitate uşoară, motiv pentru care trebuie să ţinem cont că adevărul îl va speria pe cel intervievat. O greşeală des întâlnită constă în metoda aplicată de unii poliţişti de a „confrunta" infractorul cu informaţiile sau probele obţinute până în acel moment. Nu spunem că această metodă este greşită, ci doar că ea trebuie amânată pe cât posibil până la terminarea urmăririi penale sau până când toate celelalte metode au dat greş, observând, evaluând şi strângând materialul probator covârşitor.

C. Încăpăţânare – judecată

Dacă cel anchetat este predispus a coopera în a spune adevărul, majoritatea metodelor şi tehnicilor criminalistice nu îşi mai găsesc locul. Atitudinea pozitivă profesională şi neutră trimite un semnal către victimă, martor sau făptuitor producând o stare de încredere. Tactica de tip „este momentul adevărului" induce o conversaţie directă neîngrădită. Din păcate, această tactică nu dă rezultate în toate cazurile. Aici intervine anchetatorul care trebuie să determine, în sensul bun al cuvântului, cooperarea persoanei anchetate, dovedindu-şi astfel calităţile de interlocutor activ.

Dacă lucrurile caracterizează un interlocutor activ:

1. relaxarea mentală prin includerea în propriile calităţi;
2. exprimarea dorinţei de a asculta şi interpreta cele relatate.

Răbdarea joacă un rol important deoarece înlătură indiferenţa omului grăbit. Cel intervievat poate reacţiona oricând la semnele verbale şi neverbale ale activităţii negative. La fel ca şi anchetatorul, cei intervievaţi sunt atenţi, reacţionând la orice categorie de stimuli. Poliţistul poate simţi că intervievatul este influenţat negativ într-un mod anume, înţelegând sursa acestui stimul prin dialogul cu cel anchetat, îl poate înlătura, rezultatul fiind apropierea între cei doi.

Limbajul emoţiilor este foarte subtil, însă foarte puternic, fără a avea nevoie de cuvinte. Expresia feţei, gestica, manierele şi tonul vocii transmit sentimente şi atitudini. Comunicarea non verbală se învaţă pe parcursul vieţii, semnalând subconştientului atitudini, intenţii sau conflicte. Oamenii au tendinţa de a recepţiona astfel de semnale, de aprobare sau dezaprobare pe timpul unor discuţii. Acest lucru se reflectă în starea emoţională a anchetatorului, care este influenţată de interlocutorul său. Pauze, mişcări ale capului, contactul privirii etc. sunt semne cum că anchetatorul pune la îndoială cele relatate. Aceasta trebuie să fie în măsură în a combate aceste reflexe, ba din contră, să ofere interlocutorului semnale total contrare. Persoanele care acceptă o dispută sunt considerate cel puţin pe jumătate ca fiind cooperante. De exemplu, cei

anchetaţi care se prezintă la ora şi în ziua când au fost citaţi dau dovadă prin prezenţa lor conform citaţiei că reprezintă un potenţial de Cooperare.

În astfel de situaţii se poate determina, pe ansamblu atitudinea, nevoile şi scopurile urmărite de cel intervievat. Anchetatorul acţionând asemeni unei oglinde poate afla ce urmăreşte intervievatul dar şi ceea ce urmăreşte scopul anchetei.

D. Detaşare – dezgust

Sublinierea contribuie la abilitatea anchetatorului de a prezenta o faţadă în timpul interviului. Învăţând a fi vehement poate aplica balanţa în favoarea ta mai ales atunci când eşti oripilat de actul infracţional. Este o reacţie firească de autoconservare. Chiar dacă îl consideraţi pe cel din faţă dvs. ca fiind de ultimă speţă, capacitatea de a menţine o poziţie normală faţă de aceasta sporeşte şansele unui succes.

De recomandat este ca pe timpul unui interviu să vă manifestaţi într-un mod cât mai rezervat şi cât mai puţin indignat cu privire a faptele antisociale. Supărarea şi răzbunarea înceţoşează minţile şi limitează inventivitatea. Bineînţeles, că nici contrariul, nepăsarea ori insensibilitatea nu sunt recomandate. Fiţi permisivi în a promova o relaţie de dialog.

Încercaţi să înconjuraţi cooperarea prin stabilirea deliberată a unei forme de neutralitate. Dacă cel anchetat dă dovadă de o atitudine contrară menţineţi-vă calmul şi mintea limpede. Puteţi să menţineţi această atitudine neutră chiar dacă vă sunt adresate injurii, fiind rezultatul unui mod de acţiune instantaneu, dar fără judecată. Dacă însă acestea depăşesc limitele pe care dvs. le stabiliţi puteţi lua măsurile legale pe care situaţia le impune. Nu trebuie să pierdem din vedere comentariile celui anchetat, chiar dacă ele sunt manifestările unor sentimente interioare, speculări ale unor stări de fapt, interpretări subiective etc. Detaşarea emoţională duce la acordarea pe aceeaşi frecvenţă cu învinuitul-inculpatul însă menţinând permanent controlul situaţiei. Un bun anchetator, detaşat de probleme poate să facă observaţii mentale de la un moment la altul, evaluând situaţia şi rezutatele anchetei.

Antagonismul, frica vor fi în favoarea celui anchetat. Cei intervievaţi care au o imaginaţie redusă vor simţi un sentiment de ostilitate, de repulsie faţă de interviu, lucru manifestat în incapacitatea de a da unele detalii esenţiale, pauze prelungite de gândire, evitarea unor răspunsuri etc. Evitaţi orice atitudine arogantă la adresa intervievatului. Starea de inferioritate va induce închistarea celui anchetat şi totodată un refugiu. Creaţii celui intervievat senzaţia că cu cât dă mai mult, cu atâta va primi mai mult înapoi. Monitorizaţi-vă atitudinea continuu, fiţi într-o stare de alertă, menţinând un control asupra interviului, fără a-i oferi celui anchetat nici o portiţă de scăpare. În mod natural anticipaţi orice răspuns prin întrebări ce vor menţine într-o stare de agitaţie mentală pe cel intervievat.

E. Flexibilitate – rigiditate

Orice anchetator înainte de a începe efectiv cercetarea îşi formează o concluzie în funcţie de informaţiile preliminare. Bazându-se pe experienţă, cunoaşterea naturii umane şi înarmat cu abilitate intuitivă, îşi poate adapta metodele în funcţie de fiecare caz. Gândirea clară este baza activităţii. Creativitatea şi percepţia conlucrează în aflarea adevărului. Sugerez ca fiecare anchetă să fie percepută de către poliţist cu claritate şi prospeţime, cu întrebări şi puncte de vedere. Consider că poliţistul trebuie să fie

un om de știință care își folosește puterea de observație, evaluare și de asamblare a probelor în vederea stabilirii adevărului. Polițistul ia cunoștință despre un mediu ambiental necunoscut, însă strict legat de infracțiunea comisă, munca lui fiind pe drept numită artă și știința cugetării. Anchetatorii stagiari sunt inflexibili (rigizi) neavând nici experiența și nici imaginația unui anchetator de carieră. Ei nu își pot adopta talentul investigativ la varietatea persoanelor cu care intră în contact. Cu alte cuvinte le lipsește „orientarea", capacitatea de a folosi informațiile date în propriul avantaj, fiind inhibați de stereotipe teoretice.

F. Intuiție – realitate

Cunoștințele, imaginația și vigilența dau naștere intuiției. Izvoarele gândirii intuitive există în fiecare dintre noi însă așteaptă să fie descoperite, îmbunătățite și maturizate. Intuiția poartă diferite nume, cum ar fi: fler, al șaptelea simț, bănuială etc. Reprezintă de fapt puterea de a ști fără a-ți folosi judecata. Răspundem la gesturi cu o rapiditate extremă în concordanță cu un set de reguli anume stabilit care nu sunt scrise, dar pe care le înțelege toată lumea.

Mulți oameni posedă o sensibilitate remarcabilă, însă intenția lor rămâne aproape ineficientă, datorită lipsei de exercițiu. Și totuși intenția se dovedește a fi un element foarte important în anchetă. Anumite situații ce apar cu ocazia anchetei generează o serie de reacții din partea anchetatorului, fără ca el să fie planificat anterior, trecând de la un gen de activitate la altul.

Și cei anchetați sunt persoane cu un grad ridicat de intuiție și nu ar trebui să-i considerăm pe nedrept inferiori anchetatorului. Ei reacționează într-un mod pozitiv sau negativ la situațiile artificiale pe care îi producem încercând să le canalizăm atitudinea în funcție de nevoile anchetei. În procesul intuitiv orice persoană își aduce contribuția formată din propriile calități. Dacă această intuiție le va indica că vor avea de suferit în urma cooperării, mai mult ca sigur, că va acționa în consecință. Este vital să creăm o stare de echilibru între domeniul științific și intuiție, evitând precedee rigide.

Folosirea intuiției poate fi considerată ca o armă principală în anchetă permițând polițistului să-și jaloneze printre mai multe subiecte sensibile. Altfel, ar fi fost total surprins și lipsit de eficiență în cazul unor schimbări spontane produse în decurgerea anchetei. „Dacă nu așteptați imprevizibilul nu veți descoperi adevărul" – Heraclitus anul 500 î.Hr.

Încredințați propriei persoane înțelegerea deplină a fenomenului de intuiție. Mesaje vizuale aproape insignifiante, vă vor oferi informații prețioase. Hipertensiunea, vascularizarea puternică, starea de excitabilitate, frustrarea, atitudinea evazivă și refuzul pot confirma, sau nega, afirmațiile celui intervievat.

Aparent tehnica întrebărilor arbitrare nu dă nici un rezultat, cu atât mai mult, locul intuiției nu este bine determinat însă anchetatorii de carieră se bazează foarte mult pe intuiție, simt tensiunea și spontaneitatea celui intervievat, acționând în momentele propice pentru obținerea unui răspuns adevărat. Bănuielile nu se pot materializa decât în momentul în care intuiția se pune în mișcare, lucru ce necesită ca pe parcursul etapelor interviului talentul și tehnicile nu pot funcționa fără stocarea unor informații

esențiale despre persoana intervievatului ori circumstanțele legate de aceasta. Nu uitați să vă puneți aceste întrebări:

- îmi voi planifica fiecare interviu?
- voi adopta de fiecare dată o atitudine calmă?
- voi accepta celelalte ființe umane fără a condamna comportamentul antisocial?
- voi da dovadă de interes sau mă voi limita la rutină?
- are oare cel anchetat vreun secret și așteaptă.de la mine un semnal pentru a fi deschis în declarațiile sale?
- dau dovadă de toleranță și echitate?
- îmi cenzurez atitudinea de sentimente ostile?
- mențin o atitudine de neutralitate pozitivă?

3. Schimbări de atitudine și comportament

Fiind un bun profesionist, anchetatorul poate să facă toate eforturile necesare pentru a-și modifica atitudinea și schimba comportamentul. Înțelegând diferențele culturale se poate adapta atitudinea la personalitatea și caracterul celui anchetat urmărind un maximum de cooperare. Nu uitați că ceea ce spuneți sau ceea ce faceți reflectă perspectiva din care anchetați cazul influențând modul de interacțiune al celui anchetat.

O grea încercare o reprezintă determinarea propriilor limite. Cu cât ești conștient de calitățile tale, cu atât vei face schimbări necesare limitând atitudini de genul hărțuirii celui anchetat, amenințări, mijloace de constrângere neortodoxe etc. În multe cazuri lipsa de timp, pregătire și oportunitate a anchetatorului poate produce schimbări majore în atitudinea celui intervievat. Spre exemplu persoanele autoritare în loc să-și schimbe atitudinea încearcă să disciplineze interlocutorul. Folosirea constrângerii va împiedica descoperirea adevărului și va duce la procese civile sau penale. Chiar dacă anchetatorul aparține unei instituții ce folosește metode rigide de anchetă, nu sunteți obligați să acționați în consecință. Nu trebuie nici să iubiți, nici să urâți aceste metode, ci să acționați în consecință într-un mod profesional adoptat la necesitățile cauzei.

Atitudinea profesionistă se poate materializa și în inducerea unui climat pozitiv la locul de muncă în rândul colegilor, exercitând influențe pozitive asupra metodelor de lucru. Rolul jucat de dumneavoastră în grupul de anchetatori este vital, agresivitatea într-un interviu dovedind lipsa pregătirii și a calităților persoanele necesare unui bun profesionist mai ales dacă plecăm de la premisa neîntemeiată că cel anchetat este din punct de vedere intelectual și al imaginației inferior polițiștilor.

ELEMENTE DE PSIHOTACTICĂ – GHID ORIENTATIV DE EXIGENȚE STANDARD ÎN INTEROGAREA INVESTIGATIVĂ

Scopul interogatoriului este prin excelență atingerea unui standard profesional (descoperirea adevărului cu privire la faptă și persoana făptuitorului precum și cu privire la împrejurările cauzei, specific probațiunii judiciare pe terenul dreptului.

Din această perspectivă în algoritmul finalizării interogatoriului eficient, psihologul criminalist trebuie să satisfacă o serie de exigențe specifice strategiilor psihotactice

de abordare nu numai a persoanei interogate dar mai ales în conformitate cu care să-şi nuanţeze atitudinile şi comportamentele proprii:

1. Dezvoltă implicarea responsabilă, încrederea că-ţi vei atinge scopul – cultivă o abordare pozitivă şi vei avea rezultatele aşteptate.

2. Fundamentează-ţi soluţionarea provocărilor viitoare pe interiorizarea experienţelor pozitive – succesele anterioare în cauze complexe.

3. Respectă-ţi adversarul, nu-l depersonaliza, nu-l minimaliza, nu-l umili, ajută-l, arată-i că-i înţelegi explicaţiile şi ţi-l vei apropia... conştientizează singurătatea şi disperarea lui...

4. Nu uita niciodată faptul că înainte de a vorbi eşti privit, apreciat, evaluat, „cântărit", ... nimeni nu-l poate lipsi pe adversarul tău de oportunitatea care i se oferă de a te califica şi eticheta[1]. Fă-l să ştie ceea ce vrei tu să crezi că trebuie să ştie despre tine în contextul dat.

Componenta comportamentului expresiv non-verbal (mimică, gestică, postură, atitudine, voce, ton, tăcere etc.) este arma ta cea mai redutabilă... foloseşte-o!... fi actor...!... fi cabotin!... crează personaje şi stări!... ascunde-te sub măşti!...

Transmite în mod deliberat stări şi vei obține efecte, învață să creezi şi să interpretezi momente psihologice şi ceea ce este fundamental pentru succes „joacă simplu" şi natural, fie subtil şi „sincer".

5. Din partea adversarului tău aşteaptă-te la orice: cooperare sinceră, cooperare mincinoasă, refuzul cooperării, carapacea tăcerii, ostilitate, ripostă agresivă, suicid etc. De fiecare dată când te îndoieşti fă-ţi adversarul să înţeleagă faptul că a făcut cea mai păguboasă (dezavantajoasă) alegere, fă-l să-ţi fie „dator", fi pozitiv, crează-i atât momente de reflexie şi regret, cât şi momente de detensionare catharsică – minimalizează-i faptele, aduce în prim plan destinul, hazardul, „ceasul rău" etc., încarcă-l cu „datoria de a fi sincer"...

Orice tensionare nu poate dura etern, îşi cere mai devreme sau mai târziu detenta, eliberarea, mărturisirea... să crezi în asta, să insişti şi să speri...

6. Persevereză în efort mental şi volitiv-afectiv, fă-ţi mintea creuzetul gândirii şi exersează-ţi laserul intuiţiei, asociază, raţionalizează, discriminează, operază legic şi logic, surprinde subtilităţile deducţiilor şi siguranţa raţionamentelor, „mai insistă o vreme după ce tu însăţi crezi că totul este zadarnic – (gral. p. m.) Ceacanica Dumitru – dacă tu, poliţist anchetator eşti obosit şi disperat?!... poţi să-ţi închipui în ce stare este adversarul tău?!... insistă şi speră..."

7. Demonstrează că eşti mai bun, competent, exigent, dar dincolo de toate, că eşti corect, demonstrează-ţi clasa, educă-ţi moralul învingătorului, fi uman, fă-şi adversarul să înţeleagă că numai tu eşti persoana căreia poate, trebuie şi este bine să i se confieze.

8. **Nu uita că adversarul tău trăieşte disperarea, miza şi riscul, învaţă să-l asculţi. Ascultă-l şi exersează-ţi deprinderea de a-l face pe altul să vorbească – unii sunt frustraţi, tensionaţi şi doresc să se elibereze, alţii sunt trădători şi au multe de spus, unii sunt curioşi, alţii vor să-şi salveze pielea, unii sunt laşi, alţii duplicitari şi răzbunători, unii debordează de „iniţiativă"... „ajută-i" pe fiecare dintre ei să vorbească, transmite mesaje non verbale de înţelegere – acceptare, uimire – nedumerire, satisfacţie, îngrijorare, încurajare etc. „ajută-i" să-şi diminueze simţul critic, atenuează-le cenzura, adoarme-le vigilenţa, identifică-le şi interpretează-**

---

12. N.A. – nu o dată, în experienţa profesională, mi s-au confesat ridiculizând, minimalizând sau ironizând comportamentele „lipsite de sânge" ale unor anchetatori: „subţiri, huseni, gherţoi, papagali, injectaţi etc." care prin stângăcii tactice şi de comunicare erau inclusiv „respinşi la interogatorii" prin strategii de „şmenuire" sau „refuz de hrană"

le simptomatologia psihanalitică, vei decripta astfel gândurile cele mai ascunse, vicleniile cele mai perverse, sau dimpotrivă te vei convinge de cele mai inocente comportamente.

9. Arată-te interesat şi captivat de cele ce asculţi, vei întinde astfel adversarului capcana aparentei credibilităţi, reţine cu subtilitate inadvertenţele, contradicţiile, falsele raţionamente, stângăciile justificărilor, ascultă-ţi interlocutorul conectat, alert şi interesat, exersează-ţi deprinderea duplicităţii planurilor prin antrenarea în paralel şi concomitent a algoritmului gândirii reflexiv-critice, sancţionatoare şi (deocamdată) obişnuieşte-te să amâni reacţiile de exteriorizare ofensiv interogativă.

10. Adună experienţă de viaţă, cultură şi ştiinţă de carte, strecoară în discursul tău proverbe, citate, exemple, poartă-ţi advesarul prin istorie, religie, similitudini experienţiale etc. respectă-l şi va căpăta în tine încredere, va investi în tine speranţă... şi ceea ce este mai important – va vorbi.

În sensul celor sus argumentate deziderate didactice ne obligă să citäm integral din dr. Eliodor Stanislav, „Criminalistica – metodologia intervievării investigative", Editura Semne, Bucureşti, 2001, pag. 48/61 – referitor la experienţa şcolii anglo-saxone în materia interogatoriilor.

CONCEPTE TACTICE

În mod evident noţiunea de interviu la care ne-am referit, pe parcursul acestei lucrări nu se referă la schimbul de idei şi experienţă în condiţii normale de către două persoane. La acest tip de interviu cel intervievat va domina prin relatare în timp ce cel ce investighează, acţionează prin stimularea memoriei şi a modului de redare a interlocutorului său. Anchetatorul, fiind un factor de catalizare, adresează întrebările necesare a căror răspuns au ca scop probarea, lămurirea, sau detalierea aspectelor cauzei. Putem vorbi de o apropiere a relaţiilor între cei doi a căror coordonată definitorie este cooperarea. Pentru a te pregăti a aborda o cauză trebuie de fiecare dată să o priveşti cu un ochi „proaspăt", detaşându-te de contextul emoţional printr-o atitudine pozitivă şi flexibilă. În acest rol activ vă recomand două tehnici foarte des întâlnite:

1. Ascultare activă;
2. Crearea legăturii.

1.Ascultarea activă

Încrederea reciprocă este o etapă foarte grea într-un interviu greu de atins, de multe ori parteneriatul eşuând. În timp ce scopul tău este să stabileşti adevărul, „adversarul" urmăreşte să se protejeze. Un bun anchetator ştie cum trebuie să asculte. Folosind întrebările, pauzele şi reformulările ei arată că ştiu să asculte, activ. Şi sunt alerţi şi politicoşi în acelaşi dedicându-şi întreaga atenţie celui audiat. Se pare că mulţi oameni sunt frustraţi în viaţă de faptul că nu pot comunica, iar o astfel de oportunitate trebuie fructificată la maximum de anchetator. Nevoia de se simţi importanţi îi fac pe unii să coopereze foarte bine cu poliţia.

În plus intervievaţi sunt curioşi să ştie ce importanţă au declaraţiile lor pentru bunul mers al anchetei. Ancheta trebuie derulată la jumătatea drumului între modul cum aceasta

se reflectă în viaţa celui anchetat şi confidenţialitatea ce o implică o anchetă judiciară. Prea multe explicaţii, chiar şi subtile, duc de multe ori la relatări inexacte tocmai pentru că aceştia vor să fie în concordanţă cu ipotezele enunţate de poliţişti.

Evitaţi să daţi dovadă de autoritate excesivă mai ales faţă de cel anchetat, fără a pretinde prea multe, dar înţelegând totul. Nu încercaţi să iscaţi controverse cu interlocutorul care să degenereze în aprecieri şi comentarii cu privire la onestitatea celor declarate.

A. Cooperarea celui intervievat

Într-o audiere activă, anchetatorul transmite semnale de acceptare a interlocutorului care sunt recepţionate de acesta. Asemeni marii majorităţi a oamenilor, cei intervievaţi trăiesc cu impresia că ceea ce ei au relatat reprezintă lucrul cel mai important din lume şi deşi se aşteaptă ca răspunsurile lor să fie acceptate nu urmăresc neapărat ca ele să fie evaluate şi criticate. Ei trebuie să fie sprijiniţi în a da în vileag gândurile şi secretele cele mai ascunse. Pentru a simula acceptarea pot fi folosite cele mai diverse semne de acceptare, cum ar fi mormăitul sau mişcările capului. Nu uitaţi că ambele părţi implicate în interviu vor fi implicate în procesul de ascultare într-o măsură mai mare sau mai mică. Dacă cel ce ascultă dă impresia că nu este atent la cele relatate, chiar dacă acest lucru nu se întâmplă în realitate, cel ce relatează va trăi cu impresia că interlocutorul său nu dă dovadă de atenţie şi concentrare.

Anchetatorul ideal ascultă relatările într-un mod necritic, fără observaţii. Acest lucru se poate realiza prin prezentarea unui interes deosebit pentru relatarea interlocutorului, lucru ce nu-i mai lasă timp pentru critici sau admonestări. Nu uitați că pe timpul cât durează audierea trebuie să izolați valorile morale personale să vă izolați de orice stimuli negativi și să culegeți din fluxul de informații ceea ce vă interesează. Să presupunem că în opinia dvs. pedeapsa pentru abuzul sexual împotriva minorilor îl constituie pedeapsa cu moartea și sunteți puși în situația să anchetați un astfel de caz. Există o contradicție enormă între postura de anchetator și valorile morale.

B. Concentrarea

O diferență esențială între anchetatorul mediocru și cel de prima mână constă în abilitatea celui din urmă de a combina ascultării active și analizei cu întrebările ce determină răspunsuri adevărate. Concentrarea implică ascultarea celui intervievat cu întreaga ființă, făcând excepție de ceilalți factori de stres. Există o legătură strânsă între ascultarea activă și intuiție. Prin concentrare se poate determina sistemul de referință al celui intervievat și se poate reduce tensiunea emoțională și genera cooperare.

Evitați a vă concentra asupra anumitor aspecte ale interlocutorului. Ascultați în mod constructiv, permițând a fi influențat de comentariile interlocutorului, acesta fiind foarte periculos.

De asemenea, plictiseala poate fi periculoasă. Un anchetator neglijent ar putea avea intenția să catalogheze astfel de interviuri, drept o pierdere de timp și bineînțeles să piardă astfel din vedere informații importante.

De asemenea, ascultătorii neatenți pot să nu sesizeze anumite lucruri care nu au fost spuse, ori ascultând în mod superficial să-și formuleze opinii total greșite. Se constată astfel lipsa replicilor alerte, rapide și la obiect. Anchetatorul se comportă ca

și cum ar fi depășit de evoluția discuțiilor aflându-se în imposibilitatea de a o prinde din urmă.

În postura de anchetator, atenția nu trebuie să fie fixată pe anumite aspecte fiind ușor distras de promisiuni ori oferte. Lipsa de concentrare vă poate induce foarte ușor în eroare prin formularea unor concluzii pripite. De asemenea, ezitarea ori îndoiala poate produce aceleași efecte ca lipsa de atenție. Ascultarea înseamnă a te concentra asupra celor care au fost spuse și asupra celor ce nu au fost spuse, atât în mod verbal cât și neverbal.

C. Detașarea

Ocazional vei fi nevoit să cercetezi fapte oribile care te vor zgudui până în adâncul sufletului. Indiferent de circumstanțe acest lucru nu trebuie să te abată de la normele propuse. Nu deveni supărat pentru că vei urmări apoi răzbunarea în numele victimei, rămânând detașat și conducând în bune condiții ancheta, înfăptuiești de fapt actul de justiție. Astfel vei reuși să te detașezi chiar și de oamenii de ultimă speță, cunoscându-le sensibilitățile, reușind să obții cât mai multe informații ca să-i aduci în fața justiției. Cu calm, stăpânire de sine veți obține probele testimoniale necesare, evitând orice amenințări din partea intervievatului. Un anchetator neexperimentat este tentat să folosească tehnici caracterizate prin cruzime în speranța că vor da roade, dar care nu vor face nimic altceva decât să-l sperie, sau eventual să-l amuze pe cel anchetat.

Există anumite situații când interviul se împotmolește, iar anchetatorul lipsit de experiență simțind gradul de incompetență într-o astfel de situație va încerca să-l constrângă pe interlocutorul său. O astfel de atitudine va slăbi temporar tensiunea, însă va produce leziuni ireversibile în relația anchetat-anchetator.

Sub starea neutră pe care anchetatorul este nevoit să o mimeze, lipsește împăcarea cu sine, lipsește armonia internă între faptă și standardele morale. Atunci când te aștepți să fii calm corpul îți va dicta sub presiunea faptelor o atitudine contrară cauzată de stres. Deci stresul acumulat cu ocazia problemelor profesionale, dar mai ales sociale, trebuie eliminat, fiindcă sunt cunoscute multe situații în care anchetatorii au cedat stresului, brutalizându-și interlocutorul. Nu uita că în ciuda stresului vei avea permanent controlul tău. Folosește-ți puterea pentru a menține un nivel profesional foarte înalt.

Pregătește-te pentru a fi destul de puternic din punct de vedere emoțional, reușind să asculte orice anchetatorul ar putea să spună: tehnica ascultării libere implică posibilitatea abordării oricăror subiecte cu ocazia discuției. Interlocutorul ar putea să „explodeze" sub efectul emoțiilor în timp ce tu urmărești fapte ale evenimentului. Indiferent ce sentimente transmite cel anchetat trebuie să fii total detașat de ele. De exemplu poți să auzi printre lacrimi o frântură de propoziție care să rezolve întreaga investigație.

Nu este bine să răspundem într-un mod defensiv la „exploziile" emoționale. Altfel, fie te vei alinia reacției intervievatului, fie îți vei diminua autoritatea.

D. Răbdarea

De multe ori tinerii anchetatori neexperimentați sar de la o întrebare la alta fără a fi primit nici un răspuns. Ei nu înțeleg că răbdarea este o componentă activă a ascultării. Se grăbesc printr-un tunel creat de propria imaginație, la al cărui cap

se găsește rezolvarea cauzei, trecând în trombă prin toate etapele ei. Răbdarea este o componentă a acestui raport mult mai largă. Trebuie să vă prezentați asemeni unei persoane experimentate care dă dovadă de o înțelegere profundă dar și foarte tolerantă, acceptare și înțelegere dar stimulează și dialogul. Veți avansa, astfel fără durere către scopul propus. Dacă un interlocutor devine ostil și indignat, fiți fără grijă, dar răbdător. Nu uitați amenințările și ultimaturile care caracterizează nerăbdarea și protejează pe cel anchetat și devine frustrantă.

Răbdarea este esențială în fața crizelor emoționale. Un răspuns pozitiv adresat unei victime aflate în pericol poate să-i salveze viața eliminând frica. Permite de asemenea celui intervievat să-și descarce energia, supărarea și durerea, dând posibilitatea anchetatorului să ia pulsul celor întâmplate. Trebuie să fii atent cu privire la informațiile concrete, dar mai ales la cele abstracte. Informațiile concrete conturează clar continuarea situației respective. În informațiile abstracte comentariile subiective sunt emoționale, nespecifice și direcționează pe o cale greșită. Trebuie să vă luptați să obțineți comentarii obiective, fără a pierde din vedere că ele exprimă multe comentarii subiective.

Pe timpul evoluției carierei dvs. veți intra în contact cu multe persoane având diferite grade de emoție. Unii devin foarte repede iritabili, alți refuză să coopereze. Alții se cred atotștiutori și deci este greu să obții ceva de la ei. Răbdarea și anchetarea într-un mod gentil poate îndrepta cercetarea indiferent de personalitatea celor implicați spre scopul urmărit de anchetator.

2. Ascultarea activă nonverbală

Ascultarea activă implică întreg corpul uman. Exprimați dorința de a asculta prin tonul vocii poziția corpului și expresia feței. Cinetologia este un studiu asupra relației dintre mișcările corpului și comunicare, cu alte cuvinte studiul limbajului corpului. Aceasta include efectele vocale cum ar fi tonul vocii, care este plin de înțelesuri. Prin limbajul corpului îți poți comunica ceea ce aștepți de la interlocutor dar și reacțiile acestuia.

A. Limbajul corpului.

Aceasta include poziția, gestica și modul corpului de a interacționa cu alții Pe parcursul unui interviu atitudinea nonverbală a anchetatorului este permanent supusă analizei și un simplu mesaj negativ poate pune capăt interviului. Singura apărare pe care o ai constă în semnele credibile de acceptare. Atitudinea nonverbală poate încuraja interlocutorul în a continua relatarea celor petrecute.

B. Mișcarea și poziția corpului

Acest semnal la care trebuie să fiți foarte atenți se referă la adoptarea unei poziții similare cu cea a interlocutorului ori cât mai aproape de acesta, dar putându-se a se materializa și în a te așeza în față cu cel în cauză, ori într-un unghi de 45° față de acesta. Mișcările trebuie să fie suple și vioaie, fără însă a-l speria pe cel în cauză. Aplecarea către înainte indică o stare de intimitate între cei doi și că anchetatorul este atent la discuție.

În momentul în care simțiți că are loc comunicarea cu cel anchetat trebuie să încercați o mișcare fizică și psihică asemănătoare, lucru ce va duce la o sincronie interacțională care vă va semnala că sunteți un ascultător atent. încercați să mențineți ritmul vorbitorului. Când el se mișcă mișcați-vă și dumneavoastră, acest lucru

conferindu-i iluzia că împărţiţi aceleaşi elemente de caracter fiind foarte posibil ca el să vă încredinţeze în aceste condiţii informaţii confidenţiale. Faptul că sunteţi în sincronizare cu interlocutorul nu înseamnă lipsă de echilibru, aflându-vă permanent într-o stare de alertă cu privire la ce se întâmplă. Imitarea vocală, tempoul, tăcerea, expresiile feţei, mişcarea ochilor şi poziţia corpului pot confirma termeni obscuri sau contradictorii. Astfel de mesaje subtile vă pot oferi motivaţia necesară pentru a confrunta pe cel anchetat. Când nu sunteţi în totală concordanţă cu cel ascultat aveţi grijă să nu-i daţi de înţeles despre aceasta interlocutorului.

C. Gestica

Dacă limbajul corpului este într-un fel sau altul acuzator, interviul devine unul defensiv. Anchetatorii cu experienţă folosesc limbajul corpului sub forma unor tactici neofensive, ţinând spre exemplu mâinile libere şi palmele deschise. Nu este rău să plasaţi una din mâinile dumneavoastră pe mâna, braţul sau umărul interlocutorului într-un semn de reasigurare pentru a aprofunda fragila relaţie înfiripată. Un astfel de semn folosit la momentul oportun poate întări comunicarea interumană. Totuşi apar în viaţa cotidiană combinaţii de lucruri foarte complicate şi ciudate, mai ales când două persoane se ating, aşa că aveţi grijă când încercaţi acest lucru pentru că el poate fi interpretat. Spre exemplu, femeile îşi protejează spaţiul personal, aşa că este foarte posibil ca un astfel de subiect, mai ales dacă este refractar, să nu permită să fie atinsă. Alte persoane nu suportă ca cineva străin să se apropie sub o anumită distanţă de ele, cu atât mai mult să nu fie atinse. În cele mai multe situaţii de acest gen, atitudinea nu este determinată de ancheta propriu-zisă, ci de motive psihice foarte variate.

D. Expresiile feţei şi tonul vocii

Privind interlocutorul şi adaptând diferite expresii faciale veţi obţine din partea acestuia reacţii din cele mai diverse. Aceşti muşchi care controlează încruntarea, seninătatea, disperarea, etc. pot transmite informaţii, dintre cele mai diverse. Puteţi schimba imediat atitudinea dintr-una de înţelegere într-una autoritară, doar prin intonaţie şi tempoul alocuţiunii. Acest lucru poate fi imediat sau ascendent. Deoarece expresiile feţei şi tonul vocii simbolizează informaţii şi atitudini ale subconştientului, ele au capacitatea de a-i influenţa atitudinea altei persoane la fel ca şi cuvintele. Sintagme de genul „da, înţeleg", „spuneţi", „înţeleg" „vă ascult" pot indica faptul că vreţi să auziţi mai multe, însă mesajul pe care îl transmit poate fi negativ sau pozitiv în funcţie de modul cum sunt transmise. Astfel este obligatoriu ca tonul folosit să fie unul neutru fără a da naştere la interpretări.

E. Tăcerea pozitivă

Când este folosită în mod corect fără a se urmări ameninţarea interlocutorului, tăcerea poate întări raportul dintre anchetat-anchetator. Tăcerea poate indica acceptare sau poate semnala faptul că anchetatorul este cel ce conduce interviul. O scurtă pauză poate indica interlocutorului faptul că dorim mai multe informaţii cu privire la întrebarea noastră chiar dacă el ne-a răspuns.

Ocazional putem prefaţa întrebarea noastră cu unele expresii de încurajarea de genul „chiar dacă nu ştiţi sigur", „chiar dacă nu puteţi confirma în totalitate" etc. Odată enunţată această prefaţă o scurtă pauză între ea şi întrebare crează momentul psihologic necesar întrebării, care nu-i oferă posibilitatea celui în cauză de a răspunde cu ezitare.

Pentru un interlocutor de bună credință, reacțiile de tipul „tăcere contemplativă", „ochi agitați" etc. sunt un semn al căutării mentale. În cazul unor interlocutori de rea-credință, mimarea acestei căutări este de scurtă durată (fiindcă nu au ce căuta în memorie) iar răspunsul este mult prea detaliat pentru a fi rezultatul unor amintiri.

Este des întâlnită practica folosită de persoanele ce nu recunosc autoritatea anchetatorului de a face pauze foarte lungi între întrebare și răspuns. Indiferent dacă ei sunt sau nu de rea-credință ei folosesc tăcerea împotriva anchetatorului. Așa-numiții „băieți de cartier" pot sesiza că folosiți tăcerea ca o tactică de anchetă încercând astfel să vă răspundă cu aceeași monedă. Sesizând o astfel de posibilitate puteți evita stările conflictuale cu cel intervievat ignorând orice semne pe care ar putea tăcerea să vi le ofere pentru că ea face parte dintr-un joc între anchetat și anchetator.

Chiar dacă tăcerea vă face să vă simțiți frustrat este important că nu răspundeți într-un mod agresiv. Puteți folosi într-o astfel de situație tactica reformulării întrebării considerând tăcerea ca o perioadă de gândire.

Deoarece tăcerea implică și o stare de jenă, întrebările vor fi adresate în mod direct și cât mai simple oferindu-i celui intervievat tot timpul necesar pentru a-și formula răspunsul corect. S-a stabilit că există o legătură directă între perioada de tăcere de după întrebare și nivelul general de spontaneitate al răspunsului. De foarte multe ori cel intervievat pentru a completa tăcerea intenționat produsă de anchetator va oferi mai multe informații, unele dintre ele fiind relevante și de o impotanță crucială în desfășurarea anchetei.

Atunci când nu este folosită în mod subtil, cel anchetat poate să traverseze cu indiferență, mai ales când această tactică are un caracter de repetabilitate. Dacă nu este folosită corect tăcerea devine o formă de pedepsire și de autoprotecție din partea interlocutorului. Mai mult, ea mărește tensiunea interviului și descurajează cooperarea. Când vă decideți să folosiți această tehnică trebuie să vă adaptați la personalitatea interocutorului. „Folosiți tăcerea pentru a ține apa clocotind și nu pentru a o da în foc". Tăcerea are două tăișuri.

Uneori este bine ca tăcerea să fie introdusă pe parcursul interviului, când interlocutorul se așteaptă cât mai puțin. Nu uitați că acest lucru se poate întoarce împotriva dumneavoastră pentru că cel intervievat încearcă să distragă atenția ori să ignore tăcerea.

F. Contactul vizual

Este una din tehnicile nonverbale cele mai importante. Asemenea gesticii, contactul vizual acționează pentru a controla cursul conversației. Foarte mulți oameni privesc în altă parte pentru câteva secunde înainte de a termina conversația. Ei priveasc înapoi ori pe altă direcție ca și cum ar aștepta ca altcineva să ia cuvântul.

Puteți afla foarte multe lucruri despre interlocutori numai din modul în care vă privesc sau chiar din contră nu vă privesc. Așa cum am menționat în Capitolul 1, persoanele necinstite evită contactul cu privirea interlocutorului, iar celor de bună credință, din contră le este foarte ușor să-și întâlnească privirile cu cele ale interlocutorului. Evitarea contactului vizual poate semnala o întrebare prin un răspuns care nu este pe placul celui în cauză. Nu uitați că cel cu care discutați caută cel mai mic semn de aprobare sau dezaprobare și nu va evita să să se folosească în acest sens de modul cum priviți. Faptul că priviți insistent o anumită persoană poate

provoca o stare de jenă, care poate fi interpretată ca o atitudine falsă. Nu uitați că trebuie să-i lăsați interlocutorului să-și poată contura răspunsurile.

3. Stabilirea raportului

Acele norme se aplică în mod particular interviului investigativ pentru că fără existența unui raport interpersonal caracterizat prin cooperare, încredere și armonie, rezultatul nu este cel scontat. Într-un interviu, acest raport poate fi comparat cu energia electrică care circulă între cei doi participanți. El apare din primele faze ale interviului o dată cu întrepătrunderea acțiunilor verbale și nonverbale între anchetat și anchetator. Științific, s-a demonstrat că oamenii indiferent de poziția pe care se află își conturează o impresie despre interlocutor în primele minute ale conversației.

A. Constituirea raportului

Raportul este constituit prin abilitatea cu care știi să asculți. De obicei, în situațiile în care cooperarea dă roade, acest lucru se datorează faptului că din primele momente anchetatorul s:a apropiat de cel în cauză. Această apropiere nu înseamnă o implicarea emoțională, ci numai hotărârea anchetatorului, perseverența și obiectivitatea de care dă dovadă pentru a „deschide" sufletul interlocutorului.

Constituirea acestui raport implică un anumit nivel de încredere reciprocă, o interacțiune nedefensivă și o stare de confort. Acest raport se poate crea prin micile discuții ce nu au legătură cu cauza, dar care vor crea o stare de apropiere între cei doi.

Chiar de la începutul interviului cel anchetat va da semn de împotrivire. De aici s-ar putea trage concluzia nefondată că deși anchetatorul vrea să-l ajute, cel anchetat nu are încredere în el. Acest lucru este fals pentru că de foarte multe ori intervin terțe cauze ce îl determină pe cel intervievat să nu coopereze. Gândirea calmă și atmosfera destinsă sunt elemente vitale. Cu cât relația dintre cei doi devine mai apropiată cel anchetat se va destinde, va deveni cooperant chiar relaxat.

Nu rareori sunt cazurile în care tinerii anchetatori preocupați să-l surprindă pe interlocutor cu următoarea întrebare uită pur și simplu să asculte răspunsul întrebării anterioare. Din această cauză anchetatorul trebuie să se afle într-o stare de alertă permanentă și să-l asculte pe cel intervievat în adevăratul sens al cuvântului, nu să simuleze acest lucru. Și reciproca este valabilă, faptul că interlocutorul simulează, faptul că ascultă ceea ce i se spune, realitatea este cu totul alta. Acest lucru se poate datora fie șocului emoțional, fie încercării de a se eschiva de la anchetă. Nu uitați să puneți din când în când întrebări-test, chiar dacă sunt lipsite de importanță pentru anchetă, pentru a stabili starea psihică a interlocutorului.

Nu uitați să vă controlați emoțiile, fără însă a vă pierde entuziasmul. Gândiți într-un mod complex și analizați bine comentariile înainte de a le împărtăși cu cel anchetat. Nu uitați obiectivul propus în momentul în care relația dintre cei doi a ajuns într-un anumit stadiu cel anchetat nu se mai simte vulnerabil și va încerca să se confeseze anchetatorului asemenea unuii prieten. Este posibil să aflați lucruri pe care altfel nu le-ar fi spus nimănui. În concluzie, cu cât relația evoluează, cu atât mai multe relații veți primi.

Se poate întâmpla de asemenea ca relația să nu își pună bazele de la prima întâlnire, ci după a două sau a treia discuție; uneori chiar infractorul fiind cel care va solicita să fiți prezent la audiere. Când cel intervievat știe că poate părăsi oricând sala de anchetă, acest lucru îi conferă siguranța și cooperează mult mai bine cu anchetatorul.

B. Diminuarea raportului

Mulți oameni nu reacționează atunci când sunt tratați de pe poziții de superioritate. Totuși, foarte mulți oameni reacționează într-un astfel de context și refuză orice legătură cu persoana care i-a pus în inferioritate. Acțiunile care pot bloca acest raport sunt foarte diverse, cum ar fi: comentarii negative, monologuri, contrazicerea celor declarate, grăbirea audierii etc. Într-adevăr sarcasmul, cinismul și ridiculizarea creează o stare de tensiune și limitează gradul de cooperare.

Nu sunt excluse nici situațiile în care cel anchetat preia conducerea interviului. Evident că acest lucru nu este de dorit și este de recomandat fie ca interviul să înceteze, fie prin obținerea subtilă a controlului acestuia.

Când un interviu eșuează nu trebuie să faceți din aceasta un eșec profesional. Chiar dacă interlocutorul este ostil dialogului nu vă arătați frustarea ori nemulțumirea, ci din contră mențineți atitudinea pozitivă. Astfel ați pus bazele unei audieri viitoare lăsând impresia că ați fost mulțumit de prestația interlocutorului.

4. Concluzii

Unele persoane anchetate simt nevoia de a domina interviul. Ei pun la îndoială tactica adoptată de neutralitate; considerând-o înjositoare pentru că nu li se acordă atenția dorită. Lor trebuie să li se motiveze această atitudine prin necesitatea menținerii unei curtuazii profesionale față de toți cei implicați, indiferent de poziția lor juridică, fără însă a uita că este necesar să se contureze o relație, chiar și temporară de încredere între anchetat și anchetator. Nu uitați scopul pe care vi l-ați propus, acela de a rezolva cazul, iar dacă vreți să aveți mai multe succese notabile trebuie să adoptați o atitudine în consecință.

Interiogatoriul judiciar

ÎNTRE MANIPULARE ȘI COERCIȚIE

..."S-a dovedit faptul că tehnicile de intervievare manipulative și coercitive pot avea consecințe negative, constând în mărturii false, subminarea încrederii publice în sistemul justiției penale, resentimente și ostilitate printre acuzați"...

International review of psychiatry, march 1994.

Din perspectiva practicienilor în materie este cunoscut faptul că începuturile utilizării tehnicii poligrapf „lie detector" în criminalistica română și-a avut sorgintea în experiența americană[1].

---

1. În 1976, locot. psih. Tudorel Butoi – expert criminalist, efectuează un stagiu de documentare informare în Iugoslavia (Rijeka, Splitz, Zagreb, Belgrad) unde pentru prima oară se familiarizează cu procedurile de testare poligrapf implementate la indigo din SUA de către reputatul specialist dr. Svonimir Roso; după exploatarea inițială a tehnicii japoneze (Keller polygrapf, 3 canale puls, T.A. respirator și bioelectric) criminalistica română se dotează cu aparatură americană completă 5 canale – asistată pe calculator – Lafayette și Statesman – diplomat, beneficiind și de documentațiile în exploatare efectuate de

Metodologia de testare şi tactica abordării subiectului precum şi aspectele procedural-juridice asimilate de specialiştii români s-a raportat predilect la consacraţii Jonh Reid şi Fred Inbau – *Truth and deception -The polygrapf (lie detector) tehnique*, the William and Willkinson Co. Baltimore, 1996.

Recent o serie de consideraţii şi aprecieri referitoare la disfuncţii de natură manipulatorie şi coercitivă subliniate în „International review of psychiatry, march 1994" readuc în discuţie elementele psihotactice elaborate demonstrate şi validate de redutabilul cuplu de profesionişti – Reid şi Inbau (vezi „Interogatoriul şi confesiunile", lucrare a aceloraşi autori), parţial utilizate şi în metodologia română – pre test – specifică detecţiei comportamentelor simulate şi mai ales, episodic, mărturisirilor complete sau parţiale – post test.

În faţa acestor interesante comentarii, pentru autori, în orice caz o interesantă provocare, ne propunem ca după parcurgerea integrală a articolelor intitulate „interogatoriul: cercetări recente şi concluzii[1]" şi mai ales a prezentării „Manualului de contraspionaj şi Anchetă al KUBARK-CIA-SUA[2]" să revenim încă o dată asupra diferenţelor proprii şi anume de a insista asupra valenţelor redutabile specifice interogatoriului psihoanalitic pe de o parte, iar pe de altă parte să revenim încă o dată asupra tehnicii poligrapf în expresia ei clasică (fără psihobiocibernetizare şi asistenţă fetiş a computerului) familiarizând o dată mai mult specialiştii preocupaţi nu atât de spectaculozitatea domeniului, cât mai ales avertizaţi asupra posibilităţilor, limitelor şi vulnerabilităţii sale.

În acest sens materialul la care ne referim subliniază următoarele:

International review of psychiatry, march, 1994

Interogatoriul: cercetări recente şi concluzii

REZUMAT

Acest studiu elaborează câteva concluzii despre natura, metodele şi consecinţele interogatoriului. Progresele juridice recente din Anglia permit îmbunătăţirea protecţiei suspecţilor care sunt reţinuţi pentru interogatorii la secţiile de poliţie, precum şi a procedurilor şi tehnicilor de interogare. S-a dovedit faptul că tehnicile de intervievare manipulative şi coercitive pot avea consecinţe negative, constând în mărturii false, subminarea încrederii publice în sistemul justiţiei penale, resentimente şi ostilitate printre acuzaţi, tulburări cauzate de stressul posttraumatic şi mărturii care nu sunt admise de către instanţă. Autorul sugerează că există un echilibru sensibil între facilităţile pentru activitatea poliţiei în prevenirea şi investigarea delictelor şi întâmpinarea nevoilor şi protecţia drepturilor suspecţilor si a martorilor.

Scopul acestei lucrări este acela de a îndrepta atenţia către concluziile şi problemele ridicate uneori în contextul interogatoriului judiciar (investigative interview). Acesta este conceptual folosit în Anglia pentru a descrie intervievarea de către poliţie a suspecţilor, martorilor, victimelor şi reclamanţilor. Principalul scop al interogatoriului judiciar este de a colecta informaţii şi relatări faptice de la cei intervievaţi. Scopul şi natura interviului

---

ing. Verner Miller – SUA; în 1994 psihologul criminalist Tudorel Butoi examinează în cauze reale (tâlhării şi spargeri de seifuri) asistat şi monitorizat de directorul pentru cercetări externe în tehnică poligrapf dr. Gordon Barland F.B.I. – SUA. În urma acestei experienţe care marchează ieşirea în lume a „experţilor români", Tudorel Butoi primeşte statutul de expert şi membru asociat al A.P.A. – Asociaţia Americană a Experţilor Poligrapf, ulterior şi alţi reputaţi specialişti români dr. Coman Adrian, dr. Voiculescu Toma, dr. Buş Ioan, dr. Îru Gabriel se specializează în Israel, SUA, Austria etc.

1. *Internaţional review of psychiatry*, march 1994
2. Ciprian Dudău, Jurnalul Naţional – Jurnalul Magazin, miercuri 3 martie 1999

vor depinde de cazul investigat, de circumstanțele sale, precum și de particularitățile celui investigat. Unele interogatorii, care sunt cele referitoare la cazuri simple implică numai descrieri directe ale evenimentelor, iar persoanei i se cere să facă o prezentare liberă a ceea ce a observat. Interogatoriile sunt mai extinse atunci când informația implică descrieri ale unor evenimente de anvergură și interacțiuni sociale. Aici, descrierea emoțiilor, gândurilor și intențiilor devin foarte importante.

Fără îndoială că interogatoriul este o parte foarte importantă a procesului investigativ. De obicei, principalul scop al interogării suspecților este obținerea unei confesiuni, care este apoi folosită ca probă a acuzării în instanță. Chiar și atunci când probele erau insuficiente sau lipseau, o confesiune autoincriminator este suficientă pentru condamnare. Acest lucru s-a schimbat radical în UK ultimilor 10 ani, o dată cu recunoașterea de către magistrați al riscului unei false confesiuni și eliminarea ei ca probă acolo unde s-a constatat o încălcare esențială a codului de procedură (police Codes of Practice). Rezultatul a fost preocuparea poliției pentru îmbunătățirea tehnicilor de interogatoriu o dată cu formarea profesională a ofițerilor.

Tendința generală în ceea ce privește interogatoriul în America în ultimii 50 de ani, în conformitate cu Leo (1992), s-a mișcat din zona utilizării metodelor coercitive fizice către manipularea psihologică și inducerea în eroare. Asemenea tehnici pot fi extrem de eficiente în distrugerea rezistenței suspecților (Inbau, Reid). Din nefericire, aceste tehnici nu rămân fără ecou, iar scopul acestei lucrări este de a atrage atenția asupra unor consecințe nedorite ale interogatoriului manipulativ – coercitive recomandat în manualele de tactică a interogatoriului folosite de polițiști.

Schimbarea fundamentală din modalitatea de aplicare a interogatoriului judiciar a survenit din pricina numeroaselor erori judiciare, urmare a condamnării greșite a unor inculpați pe baza probei mărturiei.

Police and Criminal Evidence Act (PACE) are implicații majore în modul în care interogatoriile poliției sunt realizate iar rezultatele acestora sunt folosite ca probă. Cele mai novatoare schimbări au întărit fidelitatea și corectitudinea interviurilor judiciare prin introducerea înregistrării lor pe bandă și folosirea „adulților potriviți" pentru protejarea indivizilor vulnerabili (minori, bolnavi psihic) în locul depozițiilor care să ducă pe căi greșite. „Adulții potriviți" pot fi rude ale suspectului sau persoane independente precum asistenții sociali, psihologi, psihiatrii. Rolul lor este de a asigura corectitudinea interviului, de a sfătui suspectul, de a facilita comunicarea. Apărătorul suspectului nu poate deține rolul de „adult potrivit".

Până de curând, formarea polițiștilor englezi în domeniul obținerii informațiilor prin interviu a fost minimă, iar în anii '80 tehnicile de interogatoriu au fost influențate de cele americane.

WALKLEY (1987) a realizat primul manual englez pentru anchetatori. Lucrarea a urmat modelul de intervievare dezvoltat de-a lungul mai multor ani de către Inbau și Reid, promovând eliminarea rezistenței suspecților prin șmecherii, inducere în eroare, amăgire și manipulare psihologică. Cele două direcții principale recomandate de Inbau și Reid implică exagerarea de către polițist a probelor pe care le deține împotriva suspecților (pretind că dețin dovezi care fac legătura între suspect si crimă, chiar dacă nu au nici una) și nominalizând percepțiile nedorite asociate cu mărturisirea (minimalizarea gravității delictului, sugerând că a fost un accident sau că victima poartă cea mai mare parte a vinei).

GUDJONSSON comentează pe larg tehnicile recomandate de Inbau și Reid și sugerează că ele dau naștere unor probleme, considerându-le lipsite de etică și periculoase. De pildă I. și R. depășesc limitele eticii când recomandă ca „în cazul delictelor sexuale poate fi de ajutor ca anchetatorul să indice suspectului că va fi indulgent cu el dacă mărturisește..."

Într-adevăr, aceasta înseamnă că polițiștii sunt încurajați să facă o mărturisire falsă lor înșile pentru a obține mărturia suspecților. Din acest motiv nu este surprinzător că Inbau și Reid sunt împotriva înregistrării pe bandă a interogatoriului. Faptul că multe interogatorii nu sunt înregistrate pe bandă în SUA în mod coerent și comprehensiv, face imposibilă evaluarea exactă a ceea ce se întâmplă în cursul acestora.

Studiul efectuat de către Irving arată că mai multe dintre tehnicile manipulative de interogatoriu recomandate de I. și R. și care au fost utilizate de ofițerii englezi au scăzut ca frecvență după implementarea PACE (Irving, McKenzie 1987). Spre deosebire de partea americană, englezilor nu li se permite să mintă în mod deliberat suspecții în legătură cu forța probelor pe care le dețin împotriva lor și cazurile au fost respinse de instanță pe acest motiv.

Într-o lucrare recentă, Wiliamson subliniază necesitatea formării ofițerilor de poliție în interogatoriul judiciar și discutarea cadrului etic și principiilor care stau la baza programului național de formare. După Wiliamson, cele trei principii ale programului de formare sunt:

a) transformarea urmăririi penale tradiționale și accentuarea demersului de descoperire a adevărului;

b) încurajarea ofițerilor de poliție pentru a aborda investigația cu deschidere mai degrabă decât să plece de la prezumția de vinovăție;

c) încurajarea ofițerilor de poliție de a fi corecți în investigații.

Noul Ghid de interogare a suspecților și victimelor în UK a fost dezvoltat de echipa Proiectului Național de Cercetare și Dezvoltare a Interogatoriului Judiciar sub patronajul Asociației Ofițerilor de Poliție/Conducerea Ministerului de Interne. Intenția este de a îmbunătății practica interogatoriului. Abordarea recomandată este, în principiu, non-confruntațională, accentul punându-se pe strângerea informațiilor și nu pe obținerea unei mărturii (obtaining confession per se).

Modelul recomandat rezidă într-o serie de operații codificate sub denumirea de PEACE:

P – pregătire și planificare (proceduri premergătoare interogatoriului)

E – angajarea și explicarea (la începutul interogatoriului se încearcă o stabilire a raportului și asigurarea unei schițe a motivelor interogatoriului)

A – contabilizarea (stadiul în care a ajuns declarația – amintirea – recollection – interogatului și modul de abordare

C – closure (interogatului i se dă posibilitatea de a pune întrebări, interogatoriul se încheie treptat și nu abrupt, interogatul este informat în legătură cu ceea ce se va întâmpla la următoarea ședință)

E – evaluare (după fiecare interogatoriu, informația obținută este corelată cu contextual speței și cu aspectul legal)

Următoarele principii fundamentale cu privire la planificarea interogatoriului sunt recomandate:

1. Înțelegerea scopului interogatoriului
2. Schițarea obiectivelor interogatoriului
3. Recunoașterea și înțelegerea aspectelor legale ale probei (intenția și acțiunea)
4. Analiza probei care este deja la îndemână

5. Evaluarea necesității unei probe și de unde poate fi obținută
6. Înțelegerea PACE și a Codului de Procedură
7. Abordarea flexibilă a interogatoriului.

Este clară sublinierea unei pregătiri corespunzătoare înainte de interogatoriu și a corectitudinii și integrității profesionale în timpul acestuia. Cele 2 abordări descrise în ghid sunt corespunzătoare abordării cognitive și convorbirii direcționate (Conversation Management). Abordarea formală se bazează pe tehnicile cognitive a lui Geiselman și Fisher (1989), care au fost dezvoltate într-un mod original pentru a intensifica funcția mnezică a martorilor printr-o interferență minimă cu intervievatorul. Fisher a argumentat recent că interviul cognitiv poate fi utilizat în cazul suspecților cooperanți. De pildă „...o dată ce suspectul mărturisește o crimă, interviul cognitiv poate fi folosit pentru a solicita detalii și pentru a face legături cu alte persoane".

Nu există nici un motiv ca abordarea cognitivă să nu poate fi aplicată martorilor, ca și suspecților asigurându-se cooperarea deplină a acestora. Avantajul abordării cognitive este că reduce interferența anchetatorului și se obțin informații de mare acuratețe. Problemele apar în cazul aplicării acestei tehnici atunci când suspecții nu sunt cooperanți, exercitându-se dreptul la tăcere și manifestă refuzuri repetate de a face declarații.

Abordarea prin conversația direcționată, care este științific, mai puțin impresionantă decât cea cognitivă este focalizată pe anchetator subdivizând abordarea liberă a intervievatului de la începutul anchetei în părți distincte pentru un interogatoriu în profunzime. Anchetatorul hotărăște care parte a relatării vrea să fie dezvoltată și urmărește relatarea liberă prin întrebări specifice, ne-sugestibile. Întrebările deschise sunt folosite atunci când se dorește o mai mare profunzime a răspunsului.

Din nefericire, recomandările nu sunt suficiente pentru a-i sfătui pe ofițerii de poliție cum să procedeze în cazul suspecților dificili, bolnavi psihic, furioși sau necooperanți.

SURSE DE EROARE ÎN CADRUL INTEROGATORIULUI

Una dintre preocupările de bază ale poliției implică descoperirea crimelor. Deseori, ofițerii au nevoie de persuasiune în metodele de interogatoriu pentru a obține o relatare completă a evenimentelor. Măsura în care le e permis să uzeze de presiune psihologică și de manipulare variează de la o țară la alta. La aceasta se adaugă faptul că judecătorii nu sunt constanți în considerațiile despre ceea ce este corect, fidel, opresiv.

Autorul argumentează că, cu cât tensiunea din timpul interogatoriului este mai mare pentru intervievat, cu atât mai mari sunt consecințele neplăcute ale acestuia. Prin înregistrarea pe bandă a tuturor interogatoriilor există riscul ca suspecții să fie tot mai mult presați în afara interviului formal stabilit (în mașinile poliției, în arest).

Sunt mai multe moduri în care un interogatoriu poate implica erori. Aceasta se poate întâmpla atunci când:

1. Relatarea obținută este incompletă sau falsă.
2. Când circumstanțele și natura interogatoriului sunt astfel încât declarația obținută să fie considerată inadmisibilă de către instanță.
3. Când o serie de erori judiciare subminează încrederea publică în sistemul justiției penale.

4. Când oamenii reacționează la interogatoriu cu ostilitate și furie din cauza credinței că au fost manipulați, înșelați sau presați să dea o declarație care a fost obținută prin mijloace necinstite.

5. Când anchetatorul eșuează în obținerea unei declarații de la interogați care se simt presați de poliție și refuză să coopereze.

6. Când interogatul suferă tulburări de stress post traumatic, ca rezultat al interogatoriului.

Fiecare dintre aceste 6 situații sunt surse ale unor reacții adverse ale interogatoriului judiciar realizat impropriu sau incorect.

PROBE INVALIDE ȘI VULNERABILITATEA PSIHOLOGICĂ

Când oamenii sunt intervievați în scopuri judiciare este important ca relatarea obținută să fie relevantă, completă și fidelă. Poliția trebuie să se concentreze asupra subiectelor care au relevanță în speța respectivă. Relatarea obținută trebuie să fie cât mai completă astfel încât poliția și instanța să intre în posesia tuturor faptelor și informațiilor relevante. În sfârșit, informația asigurată de suspect, martor victimă sau reclamant trebuie obținută în așa fel încât să se poată constitui ca probă în instanță.

Fidelitatea și credibilitatea probelor sunt determinate de un mare număr de factori ce pot fi clasificați în două grupe (Undeutsch, 1982) raportate la:

a) factori motivaționali

b) factori de vulnerabilitate

Factorii motivaționali se referă la refuzul subiectulului de a spune adevărul în timp ce factorii de vulnerabilitate se referă la caracteristicile inerente ale persoanei care poate în anumite împrejurări să facă relatarea sa nedemnă de crezare.

Mulți suspecți, uneori chiar martorii sunt șovăitori în dezvăluirea adevărului atunci când sunt intervievați de poliție (Gudjonsson, 1992). Anchetatorii își pot da seama că nu spun adevărul supunându-i la presiuni pentru a obține relatări veridice. În mod obișnuit, polițiștii îi confruntă pe subiecți cu propriile minciuni. Problemele apar adesea atunci când suspiciunile că interogatul nu spune adevărul sunt nefondate, iar poliția presează subiectul pentru a fi de acord cu o relatare care nu concordă cu realitatea.

Există o serie de factori de vulnerabilitate ce pot face ca relatarea unei persoane din timpul interogatoriului să fie nerelevantă. Gudjansson îi clasifică în 3 grupe.

În primul rând, acei interogați care suferă de tulburări psihice în momentul interogatoriului. Cei care suferă de o stare psihică anormală în timpul privării de libertate și a interogatoriului, precum și anxietatea severă, reacții fobice la detenție, reacții specifice privării de drog, care pot deteriora abilitatea persoanei de a face față satisfăcător la interogatoriu. În al treilea rând, caracteristici ale personalității ca sugestibilitatea sau conformismul, pot face ca interogatoriile să fie susceptibile de a colecta informații incorecte atunci când li se pun întrebări relevante, în condiții de tensiune ori manipulare.

Informațiile despre caracteristicile și vulnerabilitatea indivizilor reținuți pentru interogatoriu sunt sărace. Un studiu recent s-a efectuat pentru evaluarea psihologică a 164 de suspecți reținuți pentru interogatoriu la 2 secții de poliție din S-E Angliei. Variabilele includeau starea mentală, procesele intelectuale, deprinderea de citire, anxietatea, sugestibilitatea și înțelegerea drepturilor legale pe care le au.

S-a constatat în primul rând că media IQ în eșantion era numai de 82 (între 61 și 131). Aceasta poate și din cauza circumstanțelor în care s-a efectuat evaluarea (secția unde urmau

să fie interogaţi) chiar dacă starea psihică nu părea să aibă legătură semnificativă cu scorul IQ. Aceasta sugerează că, de obicei, poliţia interoghează indivizi cu inteligenţă scăzută. În al doilea rând, că limitele intelectuale ale multor deţinuţi nu erau imediat evidenţiate de interviu. Mulţi păreau capabili să-şi ascundă deficitul intelectual şi problemele psihice care n-au ieşit la iveală decât prin testări psihologice şi interviu clinic. În al treilea rând, poliţia a fost în stare să indentifice toate problemele psihice ale arestaţilor şi să le asigure protecţia legală, deşi au avut dificultăţi în identificarea celor care sufereau de incapacitatea de învăţare (slabă sau la limită), ca şi pe cei pe care cercetătorii i-au diagnosticat drept depresivi. În al patrulea rând, chiar dacă numai o mică parte dintre subiecţi (7%) suferă de boli psihice, mulţi dintre ei manifestau o stare de anxietate severă. Inbau, Reid şi Buckley susţin că cei mai mulţi infractori îşi neagă cu consecvenţă vina şi pretind că nu ar fi mărturisit-o dacă nu ar fi fost forţaţi fizic sau nu li s-ar fi indus confesiunea prin promisiuni de tratament preferenţial în timpul procesului. Retragerea declaraţiei anterioare este obişnuită, dar ceea ce este interesant este faptul că Inbau şi colegii săi nu iau în considerare posibilitatea ca suspecţii să fi comis delicte pe care nu le-au comis. Mai mult decât atât, sugerează că „nici unul dintre aceşti paşi nu este în măsură să determine o persoană nevinovată să recunoască ceva ce nu a comis, iar toate aceste metode sunt atât de legale, cât şi justificate din punct de vedere moral". Este o demostraţie a faptului că tipurile de tehnici recomandate de către aceşti autori dau uneori rezultate în cazul unei mărturii false, chiar şi atunci când nu se ştie exact cum au decurs lucrurile (Gudjonsson).

Mărturiile false sunt determinate adesea de o multitudine de factori şi implică un proces social complicat (Gudjonsson). În plus sunt trei tipuri distincte de mărturii false (Kassin, Wrightsman, 1985) care tind să fie asociate cu factorii de vulnerabilitate. Ceea ce este evident, constă în faptul că acele caracteristici psihologice ale subiectului investigat şi starea lui mentală interacţionează cu o serie de factori, inclusiv seriozitatea, natura circumstanţelor acuzaţiei şi factori ce ţin de arest (durata detenţiei, tipul şi natura interogatoriului).

Este importantă reamintirea faptului că factorii de vulnerabilitate nu rezultă invariabil de pe urma unor false informaţii obţinute sau a proastei lor gestionări. Vulnerabilitatea înseamnă în anumite circumstanţe că interogatul face declaraţii care nu se pot constitui în probă, fiind necesare măsuri speciale atunci când se solicită informaţii de la el. Chiar şi atunci când vulnerabilitatea este severă ea nu constă în mod invariabil şi necesar într-o declaraţie care nu poate fi validată.

Gudjonsson (1992) a recomandat diverse moduri de reducere a riscului unei declaraţii false care se focalizează pe latura educativă, pe nivele psihologice şi judiciare ale abordării dinaintea, din timpul procesului şi după pronunţarea sentinţei. Accentul se pune pe reducerea riscului. Motivaţiile mărturiilor false sunt adesea de o înaltă complexitate iar unele sunt generate din interior (motivaţia intrinsecă-Gudjonsson).

INTEROGATORII INADMISIBILE

În Anglia şi în Wales, problema admisibilităţii poate fi pusă de către instanţă referitor la orice probă. Aceasta include auto-incriminarea şi declaraţiile făcute de suspect în timpul interogatoriuluir ce pot fi eliminate dacă instanţa are convingerea că ele au fost obţinute în urma opresiunii sau în circumstanţe care invalidează (secţiunea 76PACE, subsecţiunea a şi b). Dacă secţiunea 76 eşuează (în cazul opresiunii şi a lipsei de validitate), atunci, apărarea poate argumenta, conform secţiunii 78, că ar fi nedrept să fie permisă mărturia

în fața juraților. Pe când originile opresiunii se raportează la natura interogatoriului însăși, problema invalidității și a corectitudinii includ caracteristicile inerente acuzatului (boală mentală, incapacitate de învățare, toxicomania, sugestibilitate). Secțiunea 76 b și 78 au un succes din ce în ce mai mare în cazul delictelor, urmate de o serie de cazuri aduse în fața Curții de Apel (Gudjonsson). Argumentele legale referitoare la opresiune rareori au succes, deși recent au fost două cazuri în care autorul s-a comportat ca un apărător expert (Pithers, 1993).

SUBMINAREA ÎNCREDERII PUBLICE

Tacticile de interogatoriu manipulative și coercitive, după cum sugerează Leo (1992), subminează încrederea opiniei publice în poliție, încurajând corupția în rândurile acesteia. Într-adevăr, sunt dovezi că recentele erori judiciare din Anglia au afectat serios încrederea publică și sistemul judiciar în general. Faptul este recunoscut de Comisia Regală care sublimează necesitatea re-instaurării încrederii publice în activitatea justiției penale, ca rezultat al unei serii de erori judiciare ce implicau mărturii obținute prin metode coercitive.

MĂRTURII OBȚINUTE PRIN COERCIȚIE, GENERATOARE DE RESENTIMENTE

Sunt din ce în ce mai multe dovezile ce atestă faptul că tehnicile manipulative si coercitive promovate de către Inbau și colegii săi tind să genereze resentimente si amărăciune în rândurile infractorilor, care pot persista de-a lungul mai multor ani (Gudjonsson, Petursson 1990). Dimpotrivă, atunci când infractorii mărturisesc datorită unei necesități interioare sau atunci când probele împotriva lor sunt puternice, percep confesiunea lor într-un mod mult mai favorabil. Aceasta indică faptul că atitudinea infractorilor fată de mărturia lor, inclusiv probabilitatea ca ei să retracteze declarația anterioară, va fi influențată de percepția despre interogatoriu. Se poate ca motivul pentru care suspecții lui Inbau să retracteze cele declarate anterior să se datoreze resentimentului generat de tehnicile manipulative si coercitive utilizate.

EFECTUL BUMERANG

Este o dovadă că obligarea suspecților să mărturisească poate genera efecte adverse. Se poate ca suspecții care nu au nevoie de timp pentru a mărturisi, să se închidă atunci când sunt grăbiți sau tratați necorespunzător de către poliție. În alte cazuri, cei care au mărturisit deja, retractează ceea ce au spus când sunt presați să dea alte informații.

Aceste fenomene pot fi explicate prin teoria rectanței (Brehm, 1966) care arată că atunci când oamenii simt că libertatea de a alege sau a acționa este în pericol, pot reacționa într-un mod asertiv. În unele ocazii aceasta poate genera așa numitul efect bumerang: subiecții nu numai că pot deveni mai puțin sugestibili sensibili la tensiune, dar pot adopta o atitudine opusă aceleia de comunicare cu interogatorul (reacționează prin rezistență crescută). Gudjonsson argumentează cum se poate întâmpla aceasta în realitate, atunci când suspecții se simt presați prea mult. Consecințele pot fi devastatoare pentru poliție, deoarece instanța tinde să considere astfel de interogatorii inadmisibile.

TULBURĂRI DE STRESS POST-TRAUMATIC

Au existat mai multe studii efectuate asupra efectului torturilor psihologice (Basoglu, Paker, Ozmen 1994), ce indică faptul că mai mulţi supravieţuitori suferă de tulburări de stres post traumatic. Un studiu efectuat asupra metodelor de interogatoriu ale poliției britanice din Ulster în anii '70 arată că unii pot suferi de PTSD ca rezultat al verificării nevinovăţiei prin tortură.

Arestarea, detenţia şi interogatoriul în incinta secţiilor de poliţie poate fi extrem de stresant pentru unii. De pildă, Gudjonsson, Clare, Rutter şi Pearse au descoperit că 20% dinspre suspecţii reţinuţi pentru interogatoriu au înregistrat scoruri anormale la Inventarul de măsurare a anxietăţii al lui Spielberger. În plus, interviul clinic arată că 1/3 din eşantion aveau o stare psihică anormală care ar fi putut interfera cu abilitatea de a coopera cu interogatorul.

Gudjonsson şi MacKeith iau în discuţie 2 cazuri în care suspecţii au fost traumatizaţi prin arestarea şi interogarea lor. În unele cazuri, umilinţa de a fi reţinut de poliţie poate fi suficientă pentru a determina PTSD la indivizii vulnerabili, aşa cum este ilustrat de următoarele cazuri. Ambii indivizi, un bărbat şi o femeie, erau perfecţionişti, iar imaginea lor era foarte mult asociată cu cinstea şi corectitudinea. Nici unul nu a fost acuzat de vreun delict de către poliţie. Şocul şi sentimentul umilinţei asociate cu arestul au generat o serie de simptome corespunzătoare PTSD. În alte cazuri, interogatoriul în sine a fost generator de PTSD. De pildă, doi martori care probau un alibi la o crimă au fost supuşi presiunilor pentru a altera dovada confirmată de ei, dar au rezistat. Ambii au experimentat probleme majore, cu idei suicidare şi alte simptome PTSD care au persistat mai mulţi ani.

DE CE MĂRTURISESC SUSPECŢII?

Gudjonsson comentează pe larg 5 abordări teoretice ale mărturiei.

Este clar că suspecţii se confesează de obicei poliţiei datorită unei combinaţii de factori psihologici din care se evidenţiează 3 grupe mai importante:

– percepţia pe care o au suspecţii ca există dovezi puternice împotriva lor
– nevoia interioară de a mărturisi
– presiunea exterioară precum teama de detenţie şi de interogatoriu

Recent, Sigurdsson şi Gudjonsson (1994) au extins aceste concluzii şi au identificat un sub-grup de deţinuţi care au făcut mărturisiri ca rezultat al obişnuitei dileme a deţinutului din timpul interogatoriului datorată situaţiei de co-participant la infracţiune (co-defendant). Unii suspecţi au relatat că nu au avut de ales, deoarece erau îngrijoraţi de faptul că un alt coparticipant va mărturisi primul şi îi va incrimina. De aceea, acolo unde sunt coparticipanţi, se pot confrunta cu dilema amintită, care poate influenţa mult comportamentul din timpul interogatoriului.

CONCLUZII

Scopul principal al interogatoriului judiciar este obţinerea informaţiilor pe baza cărora să se stabilească faptele relevante pentru elucidarea şi soluţionarea cazului. Obţinerea unei mărturisiri este o importantă parte a acestuia, cel puţin în UK unde s-a înregistrat o schimbare a accentului faţă de informaţiile generale şi faţă de folosirea interogatoriilor mai

puțin coercitive ca rezultat al erorilor judiciare. În plus, odată cu introducerea Police and Criminal Evidence Act în 1986, a crescut protecția legală a suspecților reținuți la secțiile de poliție.

Americanii, în contrast cu englezii folosesc încă tehnici manipulative și coercitive, procedură care este sancționată legal.

Mărturia este de obicei rezultatul unei combinații de factori. Cel mai important motiv pentru care suspecții mărturisesc este percepția dovezilor pe care poliția le deține împotriva lor. Rolul avocatului este de asemenea, relevant, prezența acestuia în timpul interogatoriului reducând probabilitatea ca suspecții să mărturisească. Cercetări recente arată că majoritatea suspecților care nu fac mărturisiri nu sunt suspecți principali (prime suspects). Tehnicile manipulative și coercitive sunt legitime atât timp cât rămân corecte și legale. În Anglia ele nu mai sunt considerate astfel. Dacă acest lucru va reduce numărul mărturisilor, rămâne de văzut.

TEHNICI INVASIVE, MANIPULARE – COERCIȚIE (SUGERAREA MĂRTURISIRII)

„Ne pronunțăm hotărât împotriva tuturor tehnicilor de manipulare sau coerciție, căci a trata un om cu mijloace exclusiv psihoanalitice indiferent de gradul lui de dezumanizare, constituie o protecție nu numai asupra lui, cât și asupra anchetatorului care altfel riscă să se dezumanizeze și el, în încercarea de a se purta cu interogatul pe măsura faptelor sale...“

as. univ. Ioana Teodora Butoi – avocat apărător –

O dezvăluire recentă – expresie a victoriei legii liberului acces la informații – ne relevă următoarele:

„În ianuarie 1997, Agenția Centrală de Informații a SUA (CIA) a fost obligată să facă publice o serie de documente secrete, după ce a fost amenințată cu un proces de către cotidianul „Baltimore Sun“. Manualul de Contraspionaj și Anchetă al „KUBARK“ (numele de cod al agenției) dezvăluie o șocantă panoramă de tactici de tortură psihică și fizică. Trebuie precizat că declasificarea unor asemenea dosare nu ar fi fost posibilă dacă în Statele Unite nu ar fi în vigoare Legea liberului acces la informație.

O victorie a presei

Manualul a fost editat în iunie 1963 și este destinat agenților de contraspionaj. Tehnicile de tortură recomandate de manual au fost abandonate, oficial, abia la mijlocul anilor ‘80. Bucuria succesului înregistrat de presă, o dată cu publicarea documentului, a fost totuși ponderată de o analiză mai atentă a textului: porțiuni semnificative fuseseră cenzurate de CIA înainte de declasificare. De exemplu, capitolul în care este discutată politica CIA de arestare fără mandat (lucru complet ilegal, de altfel) este complet obturat cu tuș negru fără a denatura în vreun fel problematica strict psihologică în materie, care rămâne actuală și sensibilă oricărui interogatoriu, în contextul consecințelor atacurilor îndreptate împotriva S.U.A – 11 septembrie 2001, World Trade Center și Pentagon – anticipăm serioase restricții și limitări ale unor

drepturi şi libertăţi până acum ocrotite procedural juridic, în ciuda acestor omisiuni, manualul KUBARK conţine informaţii valoroase despre câteva programe secrete ale CIA, inclusiv despre cele destinate controlului asupra minţii omeneşti. De asemenea, actul clarifică mari pete albe din istoria politicii externe a SUA, făcând legătura între agenţie şi organizaţii criminale din întreaga lume.

TEHNICI „NON-VIOLENTE"

Metodele prezentate în manual indică faptul că CIA a acordat o atenţie considerabilă mijloacelor prin care oamenii pot fi făcuţi să mărturisească. Tacticile agenţiei cuprind o arie extrem de largă, de la strategii blânde pentru inducerea confuziei, până la torturi cumplite. Ancheta ideală, explică autorii manualului, este metodică, cuprinzătoare şi atent planificată. Ea trebuie să aibă etape distincte, gândite după personalitatea celui anchetat, şi trebuie efectuate de o echipă completă de experţi torţionari. Echipa include un anchetator, un operator de poligraf care să verifice veridicitatea declaraţiilor, un tehnician audio care să înregistreze interogatoriul şi, în unele cazuri, un hipnotist sau un doctor, pregătit să administreze droguri halucinogene.

Manualul împarte tehnicile în două: violente şi non-violente. Chiar şi în cazurile aşa-numite „non-violente", documentul precizează că „ancheta trebuie făcută sub presiune maximă, atât cât să ducă la supunerea subiectului". Diferenţa dintre cele două metode, se mai precizează, este că, în cazul anchetei „non-violente" presiunea „se exercită în interiorul celui anchetat, subminându-i-se rezistenţa, sporindu-i-se dorinţa de a ceda, până când acesta sfârşeşte învingându-se singur".

Se trece apoi la enumerarea unor tactici relativ cunoscute, precum metoda anchetatorului „prieten", falsificarea mărturiilor asociaţilor subiectului etc. Pe lângă acestea însă există şi multe aşa-zise metode „non-violente" cât se poate de crude, cum ar fi de exemplu tehnica numită „Alice în ţara Minunilor". Scopul acesteia este de a controla „aşteptările şi reacţiile instinctive" ale subiectului, „tot ce îi este familiar fiind înlocuit cu straniu". Subiectul asediat de „întrebări cu dublu înţeles" sau „ilogice" începe să-şi piardă contactul cu realitatea. „Pe măsură ce procesul continuă, zi după zi dacă este necesar, încercările subiectului de a înţelege situaţia devin imposibile", se menţionează în manual." În acest punct, el va face mărturisiri importante sau chiar va dezvălui tot ce ştie, numai pentru a opri aversa de aberaţiile care îl asaltează".

TORTURA

Recomandate pentru folosirea în cazul „surselor care opun rezistenţă", metodele violente au drept scop o regresiune a capacităţii mentale a subiectului până la stadiul copilăriei. Bazate pe studii ale unor reputaţi cercetători în domeniu, metodele de regresie a personalităţii includ întreg spectrul, de la simpla izolare, până la tortura fizică şi hipnoză.

Potrivit teoriilor citate de manual, pe măsură ce anchetatul alunecă dinspre maturitate către o stare infantilă, tot ce-a învăţat de-a lungul vieţii dispare, inclusiv rezistenţa la interogatoriu. Mijloacele de a obţine această stare merg de la izolare, deprivare de stimuli senzoriali, uzul ameninţărilor, al durerii, al drogurilor şi al hipnozei.

În manual există doar indicii despre ceea ce înseamnă cu adevărat „tehnici violente".

Paginile prea „sensibile" au fost cenzurate. Un exemplu – la pagina 8 există o referire la politica CIA de a autoriza cele mai brutale tactici:

„Este necesară obţinerea aprobării Conducerii la nivel KUDOVE, pentru interogarea unei surse împotriva voinţei acesteia sau în următoarele circumstanţe:

1. dacă va fi supusă unor violenţe fizice;
2. dacă metodele medicale, chimice sau electrice urmează să fie folosite;
3. CENZURAT ..."

Acest pasaj cenzurat l-a determinat pe jurnalistul Daniel Schorr, de la Național Public radio, să comenteze: „Vă puteți imagina ce oroare poate să fie acolo, așa de mare încât CIA se teme să o facă publică chiar și acum?".

FILIERA ŞTIINŢIFICĂ

Referirile ştiinţifice din manual fac parte dintr-un program mult mai general, extins la nivelul tuturor departamentelor însărcinate cu apărarea. Manualul nu este decât unul dintre miile de proiecte guvernamentale destinate folosirii ştiinţelor care studiază comportamentul uman în scopuri militare şi de spionaj, într-un studiu al ştiinţelor psihologice, cercetătoarea Elen Herman scrie: „între 1945 şi mijlocul anilor '60, armata SUA era cel mai important sponsor al cercetării psihologice „cheltuind peste 16 milioane dolari pe an". De asemenea, guvernul a făcut un efort similar, încercând să pună cercetările din domeniul comunicaţiilor în slujba propagandei americane şi a campaniilor contrarevoluţionare din diverse ţări.

Bibliografia citată în manualul KUBARK include o lungă listă de oameni de ştiinţă implicaţi în proiectul cu numele de cod MKULTRA. Acest program secret al CIA, cu fonduri de milioane de dolari, era destinat finanţării experimentelor în domeniul controlului asupra minţii şi comportamentelor umane.

Una dintre realizările de vârf ale cercetărilor CIA asupra minţii a fost Sistemul de Evaluare a Personalităţii (PAS), o metodă de evaluare şi clasificare ale indivizilor aflaţi în obiectivul spionajului american. Pus la punct de psihologul John Gitinger, PAS a fost folosit pentru a determina intenţiile liderilor străini, precum şi pentru selectarea personalului forţelor de securitate pro-ameri-cane din ţări precum, Coreea de Sud, Vietnam sau Uruguay.

FOIA

Lăsându-vă să trageţi singuri concluziile, vă sugerăm să vizitaţi, dacă puteţi, adresa de Internet unde manualul KUBARK poate fi consultat în întregime: http:/www.parascope.com/arti-cles/0397/kubark01 .htm.

Trebuie, totodată, să spunem două cuvinte despre Legea liberului acces la informaţie (FOIA). „The Freedom of Information Act" obligă agenţiile guvernamentale „să facă publice, conform legilor în vigoare (...), orice manual destinat instruirii personalului care ar putea afecta un membru al publicului".

Prin decizia oricărui tribunal districtual agenţia care a refuzat să se conformeze FOIA poate fi obligată să facă publice actele în cauză. Este de datoria agenţiei să dovedească faptul că documentele sunt secrete. Dacă tribunalul decide că agenţia a

refuzat în mod nejustificat să pună la dispoziţia publicului actele cerute, acei angajaţi care au luat decizia reţinerii documentelor vor fi sancţionaţi conform legii.

În fine, în Statele Unite nu constituie secret de stat decât acele acte autorizate în mod specific de către Executiv, în interesul apărării naţionale sau politicii externe; legate strict numai de regulile interne ale unei agenţii (...) sau informaţii prelucrate strict în scopul instaurării legii, în măsura în care publicarea lor ar dezvălui tehnici şi proceduri destinate anchetelor legale şi ar periclita impunerea legii.

Există, deci, şi prevederi care protejează secretul de stat, dar şi unele, temute, iată, şi de CIA, prin care un cetăţean poate obţine declasificarea unui dosar. Prin definiţie, puterea corupe, dar într-un stat unde democraţia înseamnă cu adevărat „Puterea poporului", omul de rând poate controla acţiunile celor care-l conduc.

INTEROGATORIUL PSIHANALITIC

„Forţa interogatoriului psihanalitic rezidă în stupefianta performanţă a psihologului criminalist de a-i provoca adversarului său (bănuit, învinuit, inculpat) tendinţa mărturisirilor spontane izvorâte liber consimţit din nevoi sufleteşti interne ca o alternativă la a-i proba culpabilitatea prin dovezi exterioare"....

psih. dr. Tudorel Butoi – expert criminalist

INTERPRETĂRI PSIHANALITICE

NOŢIUNI GENERALE

Spre deosebire de terminologia cunoscută îndeobşte în literatura de specialitate referitoare la urmărirea penală în sensul „anchetei judiciare" termen impropriu, cu conotaţii imprecise, sociologice, de opinie, încărcat de amintirea relelor tratamente pe care încă o poartă, sau „ascultare a învinuiţilor" termen pasiv, contemplativ didactic de polarizare univocă, vom redescoperi termenul de interogatoriu judiciar (cu totul altceva decât interogarea judecătorească), definindu-l conform cursului pe care am avut onoarea să-l ofer din 1992 facultăţilor de drept şi anume:

Interogatoriul este înţeles ca fiind „contactul interpersonal verbal relativ tensionat emoţional, desfăşurat sistematic şi organizat ştiinţific pe care-l poartă reprezentantul autorităţii publice cu persoana bănuită în scopul culegerii de date şi informaţii despre o faptă antisocială în vederea prelucrării şi verificării lor ulterioare pentru a identifica autorii, a lămuri împrejurările în care s-a comis fapta şi în funcţie de adevăr a stabili răspunderile".

Pe lângă faptul că definiţia în sine repune în drepturi instituţia judecătorului de instrucţie credem noi că evidenţiează mult mai fidel: tensiunea emoţională, opozabilitatea intereselor protagoniştilor, demersul neuniform rectiliniu, atacul şi riposta probatorie, dinamica comportamentelor emoţional-expresive, într-un cuvânt confruntarea inteligenţelor în condiţii de risc şi miză.

DEFINIREA INTEROGATORIULUI PSIHANALITIC

Din arsenalul tactic al procedeelor psihologice de interogare, vom trata aici interogatoriul psihanalitic pe care-l vom defini interogatoriul viitorului fie şi numai pentru faptul că la ora prezentului el este totalmente necunoscut.

Miezul interogatoriului psihanalitic este identificarea comportamentului duplicitar înţeles ca „efort conştient întreprins cu perseverenţă de către subiectul interogat în timpul interogărilor pentru a masca, a tăinui unele stări sufleteşti, intenţii, acţiuni, fapte, date şi probe cu scopul de a induce ancheta judiciară pe piste greşite“....

Totuşi în timpul interogatoriilor bănuitul lasă să-i scape în dialogul pe care-l poartă cu reprezentantul autorităţilor publice, nume şi date pe care conştient nu doreşte să le divulge, dar pe care el nu se poate înfrâna să le spună. Aceste scăpări neintenţionate au totuşi sens profund întodeauna extrem de relevant.

Enunţând metodele psihanalizei, Freud Sigmound sesizează faptul că anumite insuficienţe ale funcţiilor psihice exprimate, prin acte în aparenţă neintenţionate, se dovedesc a fi, dacă sunt supuse unei analize abisale, perfect motivate şi determinate de raţiuni care scapă conştiinţei comune.

CARACTERISTICI ŞI MECANISME ALE INTEROGATORIULUI PSIHANALITIC

Experienţa personală mi-a permis să sesizez că în timpul interogatoriului apare la o persoană supusă lui, un dezechilibru psihic provocat de către excesiva acumulare de energie, determinată de conflictele interpsihice ale duplicităţii.

Duplicitatea implică o manifestare intenţionată a adevărului învăluită şi susţinută pragmatic. Interesul pus în joc prezidează efortul agentului mincinos că sub ocrotirea principiului „prezumţiei de nevinovăţie“ se pună în mişcare un mecanism determinat să-i inducă interlocutorului său o convingere intimă convenabilă lui.

Procesele psihice ce preced şi însoţesc săvârşirea infracţiunii precum şi cele ce succed acesteia sunt integrate însă structurii Eului persoanei interogate, sub forma unui pattern infracţional stabil implementat scoarţei cerebrale sub forma a ceea ce noi înţelegem a fi matricea culpabilizatoare -amintirea despre faptă.

Interogatoriul supralicitează tensiunile dintre Eul Conştient care exprimă datele factuale cu conţinut infracţional şi structurile subconştiente energizate pulsional.

În timp, fie datorită detenţiei sau relaxării induse fie datorită oboselii şi slăbirii vigilenţei persoanei interogate conflictul dintre pulsiunile inconştientului şi actul conştient, determinat de raportul EU – Realitatea (fapta infracţională) se concretizează în manifestări ce scapă cenzurii conştientului fiind localizate la nivelul preconştientului. Astfel spus conţinuturile cognitive sunt uneori respinse, refulate de către conştiinţă sau sunt suprimate ca stări ce trezesc interogatului atitudini de autocontrol în scopul acoperirii manifestărilor emoţionale. Dar ele continuă să-şi exercite presiunea asupra cenzurii conştiinţei provocând acte greşite, lapsusuri sau stări emotive a căror exteriorizare este mai greu de stăpânit. Aceste manifestări, care scapă cenzurii conştientului îi dau reprezentantului autorităţii publice motive întemeiate să presupună că faptele relatate de

cel interogat sunt fie încercări de a masca realitatea pentru îndrumarea interogatoriului pe piste greşite fie ceea ce mărturiseşte este purul adevăr.

Neliniştea psihică, tensiunea afectivă, pe care o traversează interogatul în timpul interogării va produce o presiune asupra căilor conştiente de exteriorizare, împingând astfel în conştiinţă situaţiile neconsumate, scopurile nelichidate.

Simptomatologii semnificative (detalii în bibliografia indicată la poziţia 2)

În acord cu literatura psihanalitică în interogatoriul psihanalitic şi interpretarea psihanalitică a comportamentelor persoanelor incluse în cercurile de bănuiţi, vom regăsi o gamă largă de simptomatologii semnificative conduitelor duplicitare şi anume:

– revenirea autorului în câmpul faptei (amestecat în grupul curioşilor sau oferindu-se să sprijine organele de cercetare) etc;
– asociaţiile de idei (cu ocaziz relatării verbale);
– erorile de scriere şi lectură (cu ocazia dispoziţiilor scrise);
– actele ratate;
– uitarea (de către autor) a obiectelor în câmpul faptei;
– lapsusuri (uitări de nume proprii şi cuvinte);
– acte simptomatice accidentale;
– acte agresive disperate;
– conduite de simulare de tip Hysteroid etc.

Toate acestea constituind mesaje pentru funcţionarul public însărcinat cu luarea interogatoriului, în sensul că aceste „acte nesemnificative“ ce scapă conştientului, au o motivaţie determinată în mod obiectiv legată de interogatoriul în curs şi de fapta comisă.

PERSPECTIVA VIITORULUI

Aplicarea psihologiei, de inspiraţie psihanalitică în interogatoriul judiciar va fi posibilă în viitorul imediat pe măsură ce acei desemnaţi s-o facă vor şti mecanisme şi tehnici psihanalitice.

Demersul psihanalitic este o necesitate a viitorului nu numai din perspectiva necesităţii de a nu brutaliza fizic şi psihic persoana interogată respectâdu-i drepturile şi libertăţile dar şi dintr-un calcul al eficienţei.

Din cazuistica personală am suficiente argumente să demonstrez că rezistenţa la mărturisire a celor interogaţi creşte proporţional cu gradul de abuz fizic practicat asupra lor, diminuându-se însă în urma abordărilor de tip psihanalitic.

Specialiştii în tehnicile interogatoriului judiciar ale viitorului trebuie să fie fără excepţie specialişti în psihologie şi drept, dubla licenţă oferindu-le doar temelia începuturilor.

Pe baza unui cumul de competenţă ei vor trebui să utilizeze şi să construiască proceduri şi tehnici de abordare psihanalitică a personalităţii implicate în drama judiciară. Fără îndoială vor fi intuitivi, inteligenţi, spontani, actori, profesionişti, exigenţi şi totodată umani, căci a trata un om cu mijloace psihologice indiferent de gradul de dezumanizare al acestuia constituie o protecţie, nu numai asupra lui, ci şi asupra funcţionarului public, care riscă altfel să se dezumanizeze şi el în încercarea de a se purta cu interogatul pe măsura faptelor sale.

INTERPRETĂRI PSIHANALITICE ŞI REPERE ORIENTATIVE ALE PSIHANALIZEI ÎN INTEROGATORIUL JUDICIAR

Interogatoriul psihanalitic este interogatoriul viitorului, curat, fără violenţe, torturi sau ameninţări.

Toată acumularea tensionată a adversarilor, psihologul criminalist pe de o parte şi persoana bănuită pe de altă parte, rezidă exclusiv în interesele lor profund diferite; primul să descopere adevărul şi să contribuie la înfăptuirea actului de dreptate, cel de-al doilea să ferece adevărul şi să-l ascundă în adâncul fiinţei sale; unul slujeşte binele, celălalt este robul răului.

– psiholog dr. Tudorel Butoi – expert criminalist

SEDIUL CONFLICTULUI

În cercetările noastre referitoare la conduitele simulate atragem atenţia că forţa nerodei rezidă în conflictul dintre matricea morală şi matricea infracţională, ambele disputându-a supremaţia în raport cu răspunderea faţă de fapta a cărei investigaţie face obiectul detenţiei.

În mod similar vom vedea că psihanaliza criminală pune accentul pe achiziţiile sociale exprimate în cenzură şi gama refulărilor aflate în subteranele sufletului delicventului.

Astfel, cenzura morală în sensul comentat de noi, nu este nimic altceva decât conştiinţa înţeleasă ca o grilă de exigenţe ale societăţii interiorizată în individ, ea este glasul altuia, Eul social în noi.

Începând cu perioada copilăriei, omul primeşte continuu valenţe sancţionar-prohibitive adresate hedonismului de tip anarhic capricios, energia voluptoasă a libidoului fiind orientată de influenţa educativă a familiei către tablele de valori ale ambianţei sociale, care i se grevează astfel în conştient.[1]

Autorii utilizează termenii de matrice morală psihanalitic corespunzătoare cenzurii – principiul realităţii şi matricea infracţională, psihanalitic corespunzătoare Sinelui, principiul plăcerii (hedonismul infracţional)[2].

Astfel în structura personalităţii oricărui delicvent vom indentifica două Euri:

– Eul înăscut, dominat de legile Libido;

– Eul social, interiorizat în timp prin contactul cu subiectul social.

Între aceste două Euri trebuie să existe armonie. Dacă echilibrul a fost deranjat, apar nevrozele şi delictele ca expresie neliniştitoare a dezacordului materializat în conflictul trăit.

Prin săvârşirea crimei, a delictului său prin dezlănţuirea crizelor se intră în centrul conflictului care generează criza.

Mai devreme sau mai târziu, în forme clare sau numai prin acte simptomatice – a căror detecţie şi interpretare face obiectul psihanalizei criminale – împotriva voinţei sale, făptaşul se va demasca, dându-se la iveală pentru a elimina tensiunea discordiei (conflictului) dintre cele două Euri.

Autorul infracţiunilor se poate ascunde de multe, numai de sine nu....

---

1 . Butoi Tudorel, Zdrenghea Voicu, Investigaţia psihologică a coportamentului simulat, Serviciul Editorial al M.I, 1991.

2. Butoi Tudorel, Zdrenghea Voicu, Biodetecţia Judiciară, Editura M.I., 1992.

LĂSAREA OBIECTELOR

Deseori în cursul cercetărilor ştiinţifico-tehnice (inexact denumită cercetare criminalistică) desfăşurate asupra câmpului faptei[1], specialiştii identifică primele acte simptomatice ale subconştientului, care sunt veritabili indici orientativi în direcţia identificării făptaşului, psihanalitic ele constituind simptome de autodemascare.

Ne referim la lăsarea de obiecte, „uitarea" în câmpul faptei a unor corpuri delicte, obiecte personale (brichete, cuţite, legitimaţii, cărţi etc.) care după cum vom vedea au o sorginte şi o explicaţie simptomatico-psihanalitică.

Lăsarea obiectelor nu este o neglijenţă întâmplătoare (în psihanaliză totul este relevant; sufletul omenesc refuză hazardul deopotrivă cu actele gratuite) ci dorinţa confuz exprimată a Eului Social, refulat, de autodenunţare, de revenire pe locurile crimei. Acest act simptomatic este explicabil prin automatismul psihologic dezvoltat în metafizică sub terminologia „eternei reveniri".

REVENIREA LA LOCUL FAPTEI

Revenirea la locul faptei (deseori au fost identificaţi autorii unor crime din chiar grupul de curioşi, cu ocazia cercetării ştiinţifico-tehnice la locul faptei) este o consecinţă a realităţii psihanalitice a necesităţii detensionării făptaşului sub presiunea Eului social, care reprobă inconştient actul criminal.

Plăcerea înfiorătoare şi dureros de dulce a tensiunilor emoţional-afective pe care i-o prilejuieşte făptuitorului revenirea la locul faptei (fie chiar şi retrăirea mentală sub forma reveriei celor întâmplate), contribuie la descărcarea treptată a tensiunilor. Desenzibilizarea tensională poate fi asemuită obişnuinţei treptate într-o situaţie de adaptare, fiind de fapt consecinţa psihanalitică a fenomenului de apărare-defensă. Refularea faptei nu poate fi păstrată multă vreme fără inconveniente şi chiar pericol pentru sănătatea psihică.

În interogatorii profesioniste cu demers psihanalitic – anchetatori cu dublă pregătire (licenţiaţi în psihologie şi drept) din reţeaua de detecţie a conduitelor simulate a Poliţiei Române au demonstrat excelent acest lucru – criminalii surprinşi sunt aduşi în situaţia de a mărturisi deschis şi în detaliu comiterea crimelor(de fapt interogatoriul nu face nimic altceva decât să energizeze Eul social din conştiinţa individului, mărturisirea fiind în cele din urmă opţiunea sa personală ca act finalmente necesar de eliberare, detensionare a refulărilor).

COMENTARII ASUPRA INTEROGATORIULUI JUDICIAR DE TIP PSIHANALITIC

În interogatoriul care se adresează unor bănuiţi criminali aceştia se vor autodemasca sub influenţa Eului sedimentat în subconştient alături de Eul primitiv şi brutal, identificând la aceştia: lapsus-uri, erori caracteristice, acte simptomatice, uitarea sau deformarea unor nume familiare etc.

---

1. Repere modeme asupra domeniului dezvoltă distinsul nostru coleg, prof. univ. dr. Emilian Stancu în „ştiinţa investigării infracţiunilor", în Criminalistica, Editura şansa, Bucureşti, 1994.

De modul în care sunt identificate şi interpretate în comportamentul acestor criminali simp-tomaticile subconştientului delicventului depind de orientarea primelor cercetări către soluţii corecte, juste şi civilizate[1].

Sarcina specialistului psiholog este de a pătrunde în mod indirect în subconştient, unde cenzura a refulat crima sau delictul, pentru a apăra individul faţă de eventuala demascare şi responsabilitate.

Totuşi cenzura este şi ea supusă unor scăderi ale stării de vigilenţă (sentimentul religios, alcoolul, evenimente emoţionale pozitive sau negative, stresul etc.) situaţii în care dacă nu direct şi expus, atunci deghizat şi simptomatic, ecouri ale refulărilor evenimentului criminal răzbat intempestiv în comportamentul vizibil. Intuiţia psihologului expert[2] constă tocmai în identificarea corectă şi justa interpretare prilejuită de surprinderea acestor momente. Iată de ce o condiţie esenţială a interogatoriului psihanalitic este crearea unor stări de intimitate, confort şi linişte, apte să inducă relaxarea şi detenta (inclusiv diminuarea spiritului critic şi vigilenţei cenzurii) când bănuitul se supraveghează mai puţin, când cenzura se anihiliază în stereotipul mental al ideilor, să nu mai fie supus restricţiilor cum este de obicei în starea de veghe[3].

Exemplificativ:

Porfiri Petrovici, genial judecător de instrucţie al lui Dovstoievski, care utilizează metoda psihanalitică de delicvenţi, poate nu atât în detalii cât în spiritul ei, caută atunci când îl anchetează pe Rascolnikov sa-l facă să-şi părăsească atenţia care-i este concentrată asupra Eului său interior şi să se îndrepte spre alte locuri. Îi vorbeşte cu persistenţă enervantă despre chestii indiferente. I. Rascolnikov care era un coleric, sfârşeşte prin a se enerva şi a-şi ieşi din sărite, comiţând gesturi şi spunând lucruri semnificative pentru ceea ce căuta intuitivul Porfiri Petrovici.

Din experienţa personală, facem remarca asupra faptului că uneori odată cu realizarea atmosferei de intimitate, se poate obţine detenta, starea de încredere şi climatul de confianţă propice atmosferei în care un interogatoriu profesionist permite Eului social – matricei morale (în sensul detecţiei conduitelor simulate) să se armonizeze cu tensiunile refulate, prin actul mărturisirii şi detensionării matricei infracţionale, până la anularea (recunoaşterea faptei şi acceptarea pedepsei).

---

1. Necesitatea pregătirii psihologice a funcţiilor publice din serviciile de interogatorii ale poliţiei, parchetului şi judecătoriilor este o necesitate a gradului de civilizaţie şi a aspiraţiilor viitoare ale societăţii contemporane.

2. Ne opunem cu hotărâre utilizării în interogatorii a hipnozei sau utilizării narcoanalizei care induce artificial o stare de scădere a vigilenţei – experţii psihologi trebuie să-l respecte pe adversar, lăsându-i nealterată capacitatea de ripostă cognitiv-afectivă şi volitivă, dreptul de a se apăra cu inteligenţă şi viclenie – inclusiv de a-şi nega fapta – demersul psihanalitic este prin excelenţă terenul care respectă drepturile şi libertăţile persoanei interogate. (asistent universitar, Ioana Teodora Butoi, observaţii personale)

3. Vezi cazul „Anca", 1977, Bucureşti. în care interpretându-se strict tehnicist materialul probatoriu, excelent coroborat printr-un joc ai coincidenţelor şi hazardului – şi cu totala ignorare a factorului uman – (negarea faptei de către presupusul asasin, atitudinea şi conduita expresivă în interogatoriu, fără a mai vorbi de expertiza privind detecţia conduitelor simulate care-l excludea total) – a fost condamnat un nevinovat.

PSIHANALIZA MEDICALĂ – PSIHANALIZA CRIMINALĂ (SIMILITUDINI ŞI DEOSEBIRI)

Obiecţia cea mai serioasă care se poate aduce psihanalizei criminale ca disciplină independentă de psihanaliza medicală este faptul că în acest din urmă caz, bolnavul are tot interesul să coopereze cu psihologul în identificarea motivelor ascunse care-i tulbură sistemul nervos, pe când delicventul va pune la contribuţie toată reaua lui credinţă şi toată viclenia perversă nu o dată înăscută sper a disimula şi sustrage de la stabilirea vinovăţiilor şi răspunsurilor.

Această obiecţie nu rezistă experienţei practice, alături de Wittles remarcând nu o dată impendentabilitatea arătată de unii din pacienţii noştri, ca şi de curioasa lor încăpăţânare de a ascunde detaliile cele mai semnificative. Aşa şi faptul că, aşa cum psihanalitic se cunoaşte, bolnavul îşi face din boală un refugiu confortabil din care cu greutate evadează. Nu o dată pacientul se baricadează în sine şi nu ţine deloc ca detaliile, gândurile şi preocupările-i interne să-i fie cunoscute şi de ceilalţi.

Acelaşi lucru şi la criminal. Repulsia de a mărturisi este din fericire însă mai temporală fiindcă psihanalitic omul este supus legităţilor comentate de platon şi Nietzche – „eterna reîntoarcere" – ce-a fost vrem să fie, să mai simţim o dată plăcerea sau durerea retrăirii întâmplărilor trecute, să repetăm emoţiile violente sau delicate prin care am trecut. Ce-l împinge pe criminal să viziteze locul unde a comis crima dacă nu legea eternei reveniri. Experţii psihologi specializaţi în interogatorii au remarcat faptul că o curiozitate ce nu ţine seama de nici o primejdie îl îndeamnă pe infractor nu o dată să reexamineze împrejurările în care a comis fapta. Reîntoarcerea pe urma paşilor tăcuţi este o necesitate fundamentală a individului. Psihologii remarcă reveriile maturilor către tainele copilăriei şi ale bătrânilor către vigoarea maturităţii, imposibile de reactualizat. „La retour eterne" – o forţă irezistibilă îndeamnă pe fiecare să peregrineze în trecut! De aceea demersul interogaţiilor de tip psihanalitic este mult uşurat. Pe lângă tendinţa de refulare, subzistă şi voluptatea fatală a reîntoarcerii pe drumuri deja parcurse.

Astfel ne putem explica aviditatea cu care asasinii citesc presa de senzaţie referitoare la abominabilele lor fapte – asasinii dirijorului loan Luchian Mihalea, la data arestării mărturiseau că citiseră cu o curiozitate diabolică tot ce se scrisese în presă, zi de zi cu privire la fapta pe care-o comiseseră.

În ce-l priveşte pe Rascolnikov puţin timp după omorârea bătrânei se întoarce la locuinţa ei şi face o vizită amănunţită. Deşi camera era goală, recunoaşte după urma lăsată pe tapet, un ungher unde era locul tapetului şi al icoanelor. Întreabă pe vopsitori unde este pata de sânge şi trece în coridor să tragă clopoţelul. „Era acelaşi clopoţel, acelaşi sunet de tinichea! Sună o dată, a doua oară îşi aţinti urechea chemându-şi amintirile. Impresia grozavă ce o simţi înainte, la uşa bătrânei, îi veni şi acum în minte cu o claritate şi o trăire mai pronunţată. De fiecare dată se înfioara şi îi făcea o plăcere tot mai mare!"

Practica demonstrează că inclusiv autorii unor omoruri care premeditează până la detalii crima scapă din vedere câte un lucru cu o neglijenţă de necrezut şi în contrast frapant cu pregătirea metabolică a restului. Nu este neglijenţă de necrezut ci act simptomatic generat de subconştient şi care arată dorinţa de reîntoarcere.

În conformitate cu nucleul personalităţii criminale compus de Jean Pinatel, asasinii cei mai insensibili afectiv care operează în câmpul faptei, făcând dovada unui calm sinistru sunt

totodată şi cei mai avizi de reîntoarcere la locul crimei. în acelaşi timp tot ei sunt cei care fac o serie de greşeli frapante uitându-şi în câmpul faptei uneltele ucigaşe sau obiecte personale.

Ipoteza nervozităţii şi a fricii este greu de acceptat dată fiind îndrăzneala, calmul şi cinismul cu care înfăptuiesc omorurile. Singura explicaţie a acestei uitări este de a le considera acte simptomatice. E. Jones spune că un medic poate măsura gradul simptomatic pe care îl au clienţii pentru dânsul după numărul umbrelor, galoşilor, ziarelor, fularelor etc. pe care le poate strânge în timp de o lună.

Deci, dorinţa de reîntoarcere într-un loc se manifestă prin uitarea unor obiecte acolo, care te obligă să te duci să le iei. Regularitatea cu care infractorul îşi lasă câte ceva care îi aparţine dovedeşte nevoia de a reveni, lucrul care este întărit şi de experienţele judiciare, căci nu o dată autorul faptelor a fost reţinut din chiar „grupul curioşilor" polarizaţi în jurul câmpului faptei.

În cadrul interogatoriului psihanalitic psihologul ştie că la început cenzura îl va opri pe bănuit de la o confesiune, dar curând va fi slăbită de nevoia retrăirii a ceea ce a fost, retrăire care mai are avantajul detensionării eventualelor refulări.

Nu va fi o confesiune propriu-zis conştientă ci una inconştientă. În vorbele sale se va observa chiar că are lucruri pe care le ocoleşte. În felul în care evită punctele nevralgice se exteriorizează influenţa conştientului încă treaz iar slăbirea cenzurii se vădeşte prin comiterea de lapsusuri semnificative, acte simptomatice etc. pe care le vom examina în capitolele următoare.

Consideraţii de interogatoriu psihanalitic desprinse din dramatismul unor opere literare

Interogatoriile clasice (inclusiv cele contemporane) păcătuiesc prin aceea că se centrează aproape în exclusivitate pe construirea probaţiunii, exclusiv pe baza materialităţii faptelor, uitându-se că nu întodeauna se pot găsi dovezi concludente. Jocul coincidenţelor şi întâmplarea pot produce erori pe cât de grosolane pe atât de iremediabil regretabile[7]. Un exemplu edificator îl oferă episodul misticului Nikolai din „Crimă şi pedeapsă" a lui Dovstoievski, care se denunţă pentru o crimă pe care nu o săvârşise aducând dovezi convingătoare. Însuşi Porfiri Petrovici abilul judecător de instrucţie, rămâne uimit. Inteligenţa sa care mânuie la perfecţie metoda psihanalitică (cu mult înaintea lui Freud) la prezervat de comiterea unei dureroase erori judiciare. De altminteri, romanele marelui scriitor rus oferă un material documentar criminologie de primul ordin. Enrico Ferri a fost primul din şcoala pozitivistă italiană întemeiată pe baze ştiinţifice care a recunoscut intuiţia genială în trasarea tipurilor de criminali a lui Feodor Dostoievski.

Găsim necesar să adăugăm că nu este numai intuiţie genială ci şi o vastă experienţă căpătată în închisorile Siberiei. Se ştie că autorul „Fraţilor Kamarazov" a fost condamnat la moarte ca deţinut politic. Cu puţin timp înainte de execuţie i s-a schimbat pedeapsa cu deportarea în Siberia. „Amintirile din casa morţilor" ca şi romanele ulterioare cuprind o vastă colecţie de tipuri de criminali. Observaţiile sale pertinente cu privire la psihologia delicvenţilor se datorează nu numai timpului petrecut în Siberia ci şi unei pătrunzătoare şi geniale autoanalize, condusă în spirit creştin primitiv. Din punct de vedere al trăirilor autentice se spune că marele romancier într-un acces de epilepsie a violat o fetiţă – coşmarul lubric al lui Svidrigailov, din noaptea care a precedat sinuciderea, constituie probabil o reminiscenţă. Împins de remuşcări şi-a mărturisit crima lui Turgheniev pentru al cărui caracter de altfel avea un mare dispreţ. La sfârşitul spovedaniei a mai adăugat că acum îl dispreţuieşte şi mai mult. Rusul occidentalizat Turgheniev rămase înmărmurit în faţa acestor

zguduitoare derulări. Romanele lui Dovstoievski, oferă, aşadar, un material documentar de prim rang pentru psihologia delicvenţilor. Una din părţile slabe pe care o are metoda faptelor materiale în cercetarea judecătorească este demonstrată de probaţiunea în autoacuzarea lui Nikolai, care în întregime conducea la vinovăţia acestuia în aşa fel încât însuşi abilul Porfiri Petrovici l-a crezut culpabil. Dar judecătorul de instrucţie în care Dovstoievski a pus atâta inteligenţă, subtilitate simţ al datoriei şi umană compasiune pentru vinovaţi vedea bine că probele materiale erau în conflict cu observaţiile psihologice strânse de dânsul.

Interogatoriile psihanalitice cer iată aşadar (şi acesta credem că este saltul calitativ al interogatoriilor viitorului) interpretarea sufletului delicventului, punând accentul mai mult pe ceea ce delicventul spune şi face în mod lămurit şi conştient, decât pe acţiunile inconştientului.

Dostoievski a avut ca nimeni altul înaintea lui Freud intuiţia felului cum se exteriorizează subconştientul. Tipic pentru cazurile de „uitare simptomatică" este interpretarea momentului când mama lui Rascolnikov vine împreună cu fiica sa Avdotia Romanova la Petersburg. Amândouă fac neuitata vizita în mansarda în care Rodea îşi concepuse crima. Pe când se aflau cu toţii acolo îşi face apariţia şi Sonia prostituata sfântă ca să-l invite la parastasul lui Marmeladov. La plecare mama sa n-a putut s-o salute şi şi-a luat rămas bun numai de la Razumihin.

Sora sa s-a înclinat însă cu amabilitate în faţa prostituatei, iubită şi respectată de Rodion. În coridor, deşi îşi dăduse mâna pentru plecare Rascolnikov uită aceasta şi-i spune: – Dunio, adio! Dar dă-mi mâna! La care Dunia îi răspunde oarecum contrariată: – Dar ţi-am mai dat-o, ai uitat?!

Uitarea ad-hoc era o formă sub care se arată recunoştinţa lui şi dorinţa de a-i strânge încă o dată mâna. Detalii de genul acesta abundă în „Crimă şi pedeapsă" – „Amintiri din casa morţilor" şi în general în opera lui Dovstoievski – ceea ce dovedeşte că psihanaliza şi interogatoriul psihanalitic au fost intuite genial de celebrul autor.

LAPSUS-UL

Se pare că el este tributar imaginilor flotante care sunt în apropierea cercului luminos al conştiinţei. Influenţa lor se resimte făcând să devieze curgerea normală a vorbirii nu din cauza asemănărilor pur acustice dintre două cuvinte ci din pricina unui gând ţinut ascuns sau din pricina unei stări sufleteşti general – contradictorii celei pe care-o afirmă verbal.

În interogatoriul judiciar psihanalitic, lapsus-ul este de o importanţă evidentă în găsirea adevărului ascuns de bănuit. Nu este nevoie ca între înţelesul cuvântului care trebuia pronunţat şi intre cel care s-a pronunţat să fie o înrudire, căci lapsus-ul nu trebuie neapărat să se refere la crimă în înţelesul lui direct explicit.

Lapsus-ul dintr-un interogatoriu criminal apare de regulă fără legătură directă cu crima, dar apariţia sa ca simptomatologie psihanalitică se poate interpreta în legătură cu crima.

Exemplificativ:

Un caz de amnezie temporală, urmat de lapsus este următorul: o pacientă a lui Freud nu-şi poate aminti partea corpului „murdărit" de mângâierea unei mâini impertinente şi voluptoase. Câteva zile mai târziu era în vizită la o prietenă şi se întreţinea cu ea despre vacanţă şi călătorii. La întrebarea unde se găseşte casa sa din localitatea M., aceasta răspunde: pe COAPSA muntelui, în loc să-i zică COASTA muntelui.

Similar se poate imagina un delicvent care a provocat leziuni în COAPSELE cuiva şi nu vrea să mărturisească. La întrebarea unde se află situată casa lui, comite un lapsus: pe COAPSA dealului X. Specialistul psiholog iniţiat în psihanaliză va interpreta lapsus-ul în sensul legăturii bănuitului cu leziunile provocate pe coapsele victimei.

FENOMENELE DE „UITARE"

Fenomenul frecvent şi banal al uitării căruia nu i se dă altă importanţă decât cea a unei enervări de-o clipă a fost ingenios studiat de Freud, descoperindu-i-se legi şi mecanisme care ne pot pune în legătură cu preocupările intime ale delicventului.

Cercetarea numelor proprii în interogatoriu este de-o însemnătate primordială. Atenţia trebuie îndreptată nu atât spre unele nume în legătură directă cu vina şi asupra cărora conştiinţa veg-nează, ci mai mult asupra numelor proprii incidentale. Deformarea lor într-un sens care indică o legătură cu numele victimei sau în relaţia cu victima este un indiciu concludent.

Adeseori încercăm zadarnic să ne reamintim un nume de care ne dăm bine seama că îl cunoaştem. În locul său se substituie alte nume a căror inexactitate este imediat recunoscută de memorie, între numele adevărat şi cel substituit, Freud găseşte o relaţie cu preocupările intime refulate.

Substituirea nu se face în mod cu totul întâmplător ci după legi posibile de stabilit. Dealminteri, orice gest, orice cuvânt, orice mişcare au cauze previzibile şi îşi găsesc întodeauna o explicaţie.

Un gând intenţionat ascuns face oricând o erupţie. Pentru un psiholog specializat în interogatorii judiciare de tip psihanalitic care are o bănuială poate să şi-o verifice cu ajutorul numelor deformate, al omisiunilor sau al substituirilor de nume. Datele sufleteşti, cu ajutorul cărora se poate reconstitui adevărul ascuns, sunt furnizate de aflarea până în cele mai mici detalii, nu numai a împrejurărilor în care s-a făptuit delictul ci şi prin cunoaşterea directă a personalităţii şi caracterului cel bănuit[1].

Analizând datele recoltate cu declaraţiile obţinute gândul refulat se poate indifica fie:

a) printr-o uitare a unui nume foarte familiar acuzatului, dar care este în legătură directă sau indirectă cu victima;

b) printr-o deformare a unui nume, deformarea făcută în sensul unei afinităţi cu crima.

Ideea care este refulată răzbate la cea mai mică ocazie şi felul cum se exteriorizează este specific pentru structura morală şi intelectuală a individului.[2]

La un individ caracterial format sub grila unor exigenţe moral etice şi religioase refulare îndelungată a crimei duce la o adevărată explozie, asemenea unei cantităţi de aburi foarte mari, închisă într-un volum prea mic. Rascolnikov după comiterea crimei, pentru a scăpa de tortura remuşcărilor, face explozie, adică îşi mărturiseşte vina şi îşi uşurează conştiinţa.

În cazul unui interogatoriu judiciar psihanalitic putem iniţia următorul mecanism: găsim un nume care, din dosar, este familiar acuzatului şi care să fie în legătură – chiar numai o simplă asemănare de sunete – cu numele pe care vrea să-l ascundă. Îi punem apoi întrebarea dacă îşi reaminteşte de acest nume, în legătură cu un fapt oarecare din viaţa lui.

---

1. Recomandăm în acest sens utilizarea tehnicilor proiective Rorscharch, Szondi şi Lucher

2. Petre Pandrea, Psihanaliză judiciară, Edit. Cartea Românească 1945, Bucureşti, pag.50, prelucări personale, şi selectiv exemplificări semnificative.

În cazul unei ezitări, a unei deformări, a unei uitări, evident că avem un indiciu mai bun că ceea ce i se imputa nu-i este străin.

ERORILE DE LECTURĂ ŞI DE SCRIS

Interpretarea erorilor de lectură şi de scris îşi găseşte de asemenea utilizarea în lumea labirintică a interogatoriilor psihanalitice, al cărui demers vizează descifrarea subconştientului.

Sorgintea erorilor este aceiaşi ca şi la lapsus: o idee refulată sub presiunea unei neplăceri ulterioare.

De altfel există o strânsă corelaţie între mecanismul unui lapsus şi între felul cum se cont erorile de lectură şi de scris.

Imaginile flotante din jurul conştiinţei prin forţa lor dinamică, modifică mersul normal al scrisului şi al cititului! Este cunoscut de altfel faptul curent că în cazul când o emoţie invadează psihicul cuiva, expresia nu mai urmează drumul obişnuit. Petre Pandrea dă în acest sens un exemplu foarte sugestiv în sensul că o doamnă, ridicând de pe jos un bilet de hârtie pierdut de soţul ei în sufragerie, citeşte pe dosul acesteia cuvântul TESTAMENT (scris de soţul acesteia). Uitându-se de fapt mai atent sesizează că era scris cu totul altceva TĂNASE-TEATRU, însemnarea având rostul de a aminti soţului să cumpere bilete de teatru.

Interpretarea erorii de lectură este următoarea: doamna respectivă avusese certuri cu soţul său, pentru a-i face proprietatea unei case pe numele ei personal, temându-se de un eventual divorţ. Încercarea a fost zadarnică. Gândurile refulate şi prea puţin favorabile la adresa soţului s-au dat însă ia iveală prin această eroare de lectură care a pus-o în vădită perplexitate!...

Iată aşadar că, analiza documentelor bănuitului (înscrisuri, declaraţii date în dosar etc.) de dinaintea şi după comiterea crimei, pot oferi indicii orientative cu privire la implicarea sa. Nu este lipsită de interes practica de a-l pune pe bănuit ca în final să-şi citească propriile declaraţii interpretându-i erorile de lectură şi comportamentul expresiv în raport cu anumite cuvinte sau pasaje pronunţate eronat.

ACTELE SIMPTOMATICE

În interpretarea psihanalitică actele simptomatice sunt mărturisiri involuntare ale unor gânduri, ale unor afecţiuni sau ale unor repulsii ce scapă de sub controlul vigilent al Eului conştient. Autorul unei acţiuni simptomatice îşi dezvăluie o intenţie a subconştientului într-un moment când cenzura nu-şi exercită cu strictețe rolul său. Cele mai mici tulburări funcţionale ale vieţii noastre psihice au înţelesul lor profund. Influenţa lumii subterane din noi se arată nu numai la marile cotituri ale vieţii, în momentele critice ci şi într-o considerabilă sursă de fapte accidentale.

Hans Sachs ne dă în acest sens un exemplu semnificativ „...am avut ocazia să asist la masa unei perechi în vârstă, cu care sunt înrudit. Ea are o afecţiune hepatică şi ţine un regim riguros. Când s-a adus friptura, bărbatul a rugat-o pe soţia sa să-i dea muştarul. Ea deschide bufetul, de unde ia un mic flacon ce conţinea pastile pentru afecţiunea ei hepatică şi-l pune în faţa soţului. Între flaconul cu pastile şi borcănaşul de muştar nu era evident nici o asemănare susceptibilă de a fi creat vreo confuzie; totuşi soţia nu şi-a dat seama de eroarea sa decât atunci când soţul i-a atras atenţia făcând haz de această gafă banală de fapt expresie elocventă a unui act simptomatic..."

Actele simptomatice, pe care fiecare le facem aproape zilnic sunt determinate mai ales de fapta pe care Eul nostru interior o duce pentru adaptarea sa la realitate și mediul social. Între ceea ce dorim și ceea ce trebuie să facem este întodeauna o diferență.

Cu cât organismul este mai puternic cu atât actele simptomatice se înmulțesc. Comiterea unei crime sapă o prăpastie între ceea ce simte și între ceea ce trebuie să facă cineva, de aceea și actele simptomatice sunt mai numeroase la delicvenți.

ASOCIAȚIILE DE IDEI

Aglutinarea ideilor și centrarea acestora pe un trunchi ideatic principal nu mai este o noutate în psihologie. În acest sens se vorbește de stereotipii ideatice, mentale în sensul că o idee aduce după sine o altă idee de care este legată într-un fel sau altul.

Anarhia și haosul mental nu se găsesc decât în delir sau în stări cu totul patologice. Chiar și în delir se găsește lait-motivul care ajută la sondarea abisurilor sufletești. În acest sens pentru Profiri Petrovici din „Crimă și pedeapsă", nu delirul lui Rascolnicov, ci lait-motivul perlelor și ascunderea ghetelor (pătate de sângele bătrânei cămătărese) au fost un indiciu pentru descoperirea crimei. Relativa ordine a inteligenței umane contribuie ca ideile să se asocieze unele cu altele după afinități. Un cuvânt sau o idee, care face parte dintr-un anumit complex psihic va avea ca ecou alt cuvânt sau altă idee din același complex.

Breuer și Jung au inițiat experiențe de asociații verbale, în care persoana examinată răspund la un cuvânt pronunțat înaintea sa prin alt cuvânt care îi vine în minte cu această ocazie; timpul scurt între excitație și reacție fiind măsurat.

Aceste experiențe pot fi pentru un psiholog un fel de tensiometru al evoluțiilor sufletești ale bănuitului. Modul cum reacționează față de un cuvânt oarecare, arată ceva din starea sufletească în care se află. Cuvintele alese ca excitante pentru producerea reacției sunt preferabile să se refere indirect la crimă sau delictul pe care acuzatul se încăpățânează să-l nege, în experiență este bine să se repete. Pentru ca o excitație (stimulare verbală) să devină concludentă trebuie ca răspunsul să fie dat fără amestecul conștiinței, perioadă de latență (întârzierea răspunsului asociativ) sau simbolica răspunsului în raport cu stimulul inductor, devenind singurele repere semnificative în interpretarea celui ce conduce interogatoriul.

Din punct de vedere al metodei[1], inițial se realizează detenta prin așezarea delicventului într-un fotoliu comod, într-o cameră liniștită din care sunt absenți stimuli parazitari, pentru ca atenția să-i poată fi orientată exclusiv introspecționist. Psihanalistul se așează în spatele lui și-i sugerează să-i comunice tot ceea ce-i trece prin minte, pentru început banalități accesibile sau incitante.

Din când în când specialistul în interogatorii psihanalitice intervine în gândurile care se înlănțuie prin întrebări și cuvinte introductoare semnificativ canalizării reveriei persoanei interogate, în sensul pe care-l bănuiește a fi adevărat. Criteriul care arată apropierea de complexele refulate este în primul rând emoția pe care o arată delicventul, la care se adaugă lapsusurile, epuizarea, plânsul sau râsul nervos etc.

În condițiile contemporane s-a agravat conflictul etern dintre Eul individual și cel social. În locul dualismului mai mult sau mai puțin echilibrat avem o numeroasă

---

10. Autorul recomandă excelenta contribuție în materie a redutabilului prof. univ. dr. George Ionescu (decedat) în lucrarea: „Tratat de psihologie medicală și psihoterapie", Editura Asklepios, 1995, capitolul „Psihanaliza și psihoterapia psihanalitică" – pag.231-252

diversitate de idealuri, în conflict cu viata interioară individuală, creând astfel confuzie, haos şi dezorientare. Neliniştea, spaima, torturile intime sau dezabuzarea, cinismul rece şi ratarea sunt caracteristicile dedublărilor şi multiplicărilor sufleteşti. Limanul salvator este totdeauna cunoaşterea exactă a patrimoniului său veritabil în găsirea mijloacelor care vor duce la înlăturarea piedicilor din afară, în echilibrarea forţelor şi a tendinţelor interne şi externe, aflate în conflict şi mai ales în trăirea elementelor proprii, şi nu a celor împrumutate. Cu ocazia comiterii unor crime, se interpune un element străin în angrenajul psihic. Refularea fără tulburări periculoase nu este posibilă decât pentru scurtă vreme.

Interpunând verbiajului incoerent o asociaţie de idei descoperim complexele latente şi ascunse ale individului. Dintre toate mijloacele tehnice ale psihanalizei judiciare, acesta pare a fii cel mai bun, deoarece omul are o pornire înăscută de a da la iveală ceea ce a ascuns, după cum ochiul trebuie să elimine firele de praf care îl jenează pe pleoapă. în cazul contrar, a unei iritaţii dezagreabile si periculoase.

Mărturisirea unei greşeli, spovedania din punct de vedere religios, corespunde necesităţii de a elimina refularea. Nevoia de comunicare nu implică rernuşcare, sentiment cunoscut numai de criminali experţi şi absolut ignorat de criminalul iresponsabil. Refularea şi demascarea refulării există însă la toate categoriile de criminali.

Iată de ce în finalul acestei modeste contribuţii la dezvoltarea psihanalizei la noi, pledez pentru captarea psihologului psihanalist-poliţist în rândul celor care fac front comun împotrivirii la răul din om, punctându-i abisurile şi scoţându-i la iveală răul din el în lumina pururea eternă a adevărului!

SUPRA EUL, SUPRA EGO – STRATUL CENZURII

Reprezintă stratul de vigilenţă (ochiul interior al individului). Este un filtru cu conţinut moral, etic şi juridic, creat artificial în ontogeneză, este relativ stabil conservând coordonatele de bază ale caracterului, reprimă şi refulează tendinţele şi pulsiunile neconforme standardelor sale (de aici conotaţia de cenzură).

Sublimare: actul care permite deghizat exprimarea socializată a pulsiunilor Sinelui, activ, onirică, activ ludică, artă, sport, politică etc.

Acceptă şi ţine în stare de rezervă tendinţele şi pulsiunile nerefulate acceptate de cenzură pregătindu-le pentru a acorda şi a fi conştientizate de către ego la momentul optim.

Subconştientul – Conţine puterea individului stocată, concluziile personale, complexele emoţionale. Ţine seamă de cerinţele individului şi intră permanent în conflict cu realităţile externe.

Eul, conştientul, stratul conştient

Stratul conştient. Conştiienţă acţională, vie la un moment dat (starea trăită şi exprimă starea prezentă). Acceptă tendinţe şi pulsiuni cărora le dă valenţele prezentului, conştientizându-le în contextul stimulării externe. În termeni psihanalitici, acesta este determinat de subconştient. Reprezintă trăirea de o clipă a subconştientului.

Refulare – Reîntoarcerea în inconştient a unor porniri instinctuale. O acumulare de energie ce se va elibera deghizat.

Tendință – Reprezintă pornirea tensională a sinelui. Este reprimată de supra eu atunci când nu concordă cu grila tangenţelor sale.

INTEROGATORIUL PSIHANALITIC PE TERENUL PRAGMATISMULUI, MIZEI ŞI RISCULUI, – PSIHANALIZA JUDICIARĂ (SPEȚĂ EXEMPLICATIVĂ) –

Scurt istoric

13 aprilie 1992...spre primăvară...Cercetarea la fața locului evidențiează tabloul tipic infracțiunilor de omor.

Victima numită, I.M. în vârstă de 58 de ani este găsită în decubit dorsal, cu fața plină de sânge şi craniul plesnit de lovituri... câteva scaune răsturnate, pe jos două păhărele şi o sticlă de vodcă, toate mirosind a alcool... La o primă vedere – lipsa buteliei de aragaz tăiată din furtun, pe pereți stropi de sânge... Urmele vizibile ale acestei morți violente au declanşat imediat procedurile ce se impun: cercetarea locului faptei, autopsia, expertizele medico-legale şi investigațiile judiciare în vederea descoperirii autorului acestei crime odioase.

Cercetarea criminalistică evidențiase un lucru extrem de interesant, pe paharele şi sticla de vodcă răsturnate pe jos, experții identificaseră urme proaspete de ştergere a amprentelor papilare ... şi cam atât...

Investigațiile judiciare s-au extins cu rapiditate... cerc de prieteni, datorii neonorate, rivalități, interese materiale etc.

Cine avea interese să suprime viața victimei?

Cu cine băuse victima? Cui acceptase aceasta să-i deschidă uşa şi să-i fie gazdă?

Analize, versiuni, ipoteze, cerc de bănuiți, interogatorii, verificarea alibiurilor, testări de identificare a indicilor conduitei simulate efectuate asupra martorilor şi bănuiților suspectați de nesinceritate şi în final, excluderi, excluderi şi din nou de la capăt.

De fiecare dată însă o realitate evidentă se impunea cu pregnanță: victima acceptase vizita unei persoane apropiate cu care consumase vodcă şi întreținuse discuții, deci, aceasta trebuia identificată din rândul persoanelor cunoscute apropiate, chiar rude, vecini, prieteni.

Iată de ce declarațiile vecinei de pe palier numită T. M. țigancă, evidențiind toate caracteristicele rasei, brunetă, cu ochii ca de maimuță, veşnic în mişcare iscoditoare, cu alunițe bătute în culori indigo şi nări fremătând de animalitate şi mlădiindu-se fentos plină de solicitudine pentru curioşii aflați gură cască la fața locului, se impuneau a fi cercetate cu multă atenție...

A. Analiza şi interpretarea psihanalitică a conduitelor femeii bănuite

Am luat cunoştință de dosar....

Analiza psihologică a comportamentului tinerei țigănci a evidențiat:

1. exces de zel cu privire la solicitudinea cu care răspundea nevoilor mărunte ale specialiştilor care executau cercetarea la fața locului şi care obiectiv vorbind se desfăşura pe palier în pragul uşii sale.

B.C.U. „M. EMINESCU" IAŞI

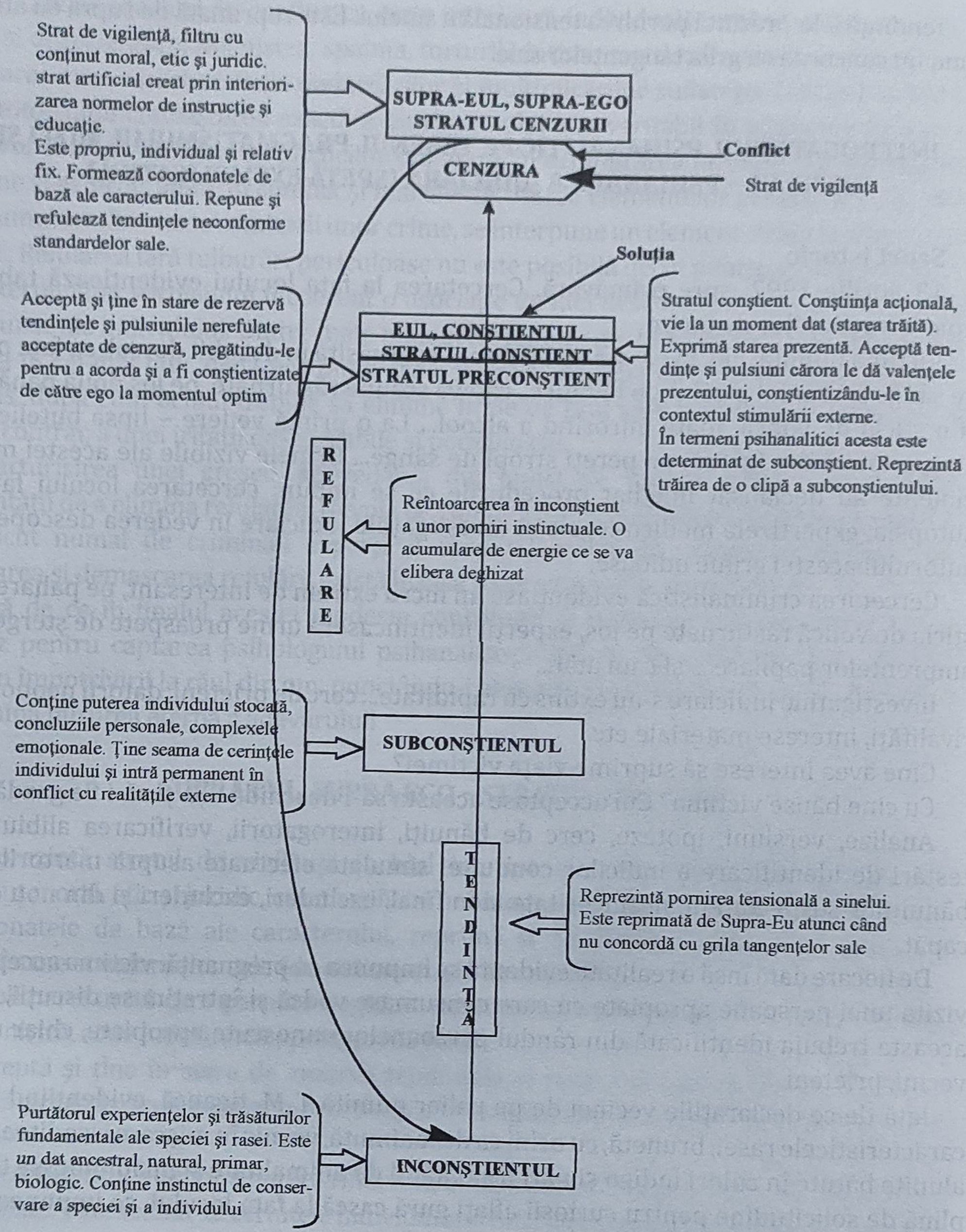

Schiţa instanţelor psihanalitice
(după psih.dr. Tudorel Butoi)

a) indice psihanalitic – solicitudinea se dorea a fi o pornire subconştientă legată de nevoia de securizare, de a fi permanent în legătură cu rezultatul cercetării la faţa locului.

2. suspect de liniştitoare intervenţii asupra faptului că victima nu mai fusese văzută, motivate prin aceea că ar fi putut pleca să-şi ajute un frate infirm din provincie, aflate în contradicţie cu ideea

de a anunța autoritățile și mai ales cu îndoieli repetate pe care le făcea pentru a sparge ușa victimei.

b) indice psihanalitic – conduita contradictorie rezultă din tendințele subconștiente, pe de o parte de a amâna descoperirea faptei (nu sunt probleme, o fi plecat la fratele ei infirm din provincie), iar pe de altă parte de nevoia compulsivă a eternei întoarceri (să spargem ușa să vedem ce se întâmplă, de ce nu răspunde, unde-o fi, că n-am mai văzut-o de trei zile).

3. sărăcia datelor desprinse din declarațiile tinerei țigănci, toate lacunare, prudente, în esență susținând că n-a văzut pe nimeni, că n-a auzit nici un zgomot, că nu știa ultimele preocupări ale vecinei sale și că habar n-are ce s-ar fi putut întâmpla, cum s-ar fi putut desfășura lucrurile și cine ar fi putut fi autorul oribilei fapte.

c) indice psihanalitic – ermetismul deschiderii poate fi efectul vigilenței cenzurii, secretizării posibilei matrici infracționale depozitată în mentalul prezumtivei autoare.

B. Derularea interogatoriului de sorginte psihanalitică

Am cerut să-mi fie adusă...

Interogatoriul de sorginte psihanalitică se supune unor reguli tactice, între care una stipulează că orice anchetator știe realitatea conform căreia „înainte de a vorbi ești privit".

Prin extrapolare, impresia creată persoanei bănuitului de ambianța în care se derulează interogatoriul psihanalitic cât și de personalitatea criminalistului psiholog în derularea ulterioară a demersului judiciar, are un rol hotărâtor...

O privesc pe sub ochelari trebăluind printre hârtiile de pe birou... creez un moment de tăcere supraveghind-o discret... mă privește cu suspiciune... halatul alb, pereții și ușile capitonate, mocheta pe jos, aparatura de pe birou, cablurile de conectare, electrozii captatori, penițele inscriptoare, ledurile în funcțiune, curățenie, liniște, calm... impactul cu sobrietatea și oficialitatea psihologului criminalist, copleșesc... Realizez intuitiv că pot tulbura apele subconștientului prin procedura stimulării frontale...

O privesc în ochi și-mi trag scaunul în fața ei... stăm față-n față, o fixez printre lentilele cenușii ale ochelarilor, îi simt respirația, pe nas și pe pometii obrajilor îi apar stropi minusculi de sudoare... intreb brusc:

– Să-mi spui când ai stat ultima oară de vorbă cu vecina ta, doamna I. M.? Repede, acum, nu sta pe gânduri vreau adevărul, și mă ridic trecând în spatele ei...Te ascult...!

Intenționez să redeștept în ea ancestralul, structurile de arhetip ale criminalului încolțit, hăituit, aflat în fața pericolului iminent, teama[1] de a-i fi descoperită fapta... psihanalitic comenzile de alarmă ale subconștientului se activează, instinctul de conservare trece pe primul plan, cenzura, și autoocontrolul sunt paralizate de conduita primară emoțional-destructivă. Aștept fisura și ea se produce... Sunt din nou în fața ei, mă așez pe scaun liniștit, sigur și calm... spune fetițo!... încearcă să fugă cu privirea în stânga și-n dreapta, privește-n podea și dintr-o dată mieroasă, lingușitoare...

– D-le doctor, dumneavoastră vă zic, ălora nu le-am zis că s-au dat la mine și mi-au vorbit urât. Am văzut-o chiar cu două zile înainte de a fi găsită... am fost pă la ea, că mă mai duceam când și când... io vă zic adevărul că poate m-o și văzut o vecină și să nu ziceți că v-am mințit... am fost pă tanti, tanti a scos niște vodcă, am băut două ciocănele și pe urmă am plecat... zicea că se culcă...

Am plecat să nu zică femeia că stau pe capul ei.

Are buzele de cretă, un tremur incontrolabil îi trăbate tot corpul... mă privește-n ochi, forțându-și intuiția la maxim pentru a aprecia pe mimica mea efectele acestei versiuni pe care-o vrea salvatoare...

C. Interpretarea psihanalitică

Din disputa matricei morale (cenzura) cu matricea infracțională (ca achiziție mentală pe planul- Eului a săvârșirii faptei), subconștientul îi dictase alegerea căii de mijloc (nici recunoașterea comiierii faptei, nici negarea faptului că n-ar fi vorbit cu victima în urmă cu trei zile)...

Mărturisind că o vizitase pe „tanti" la data critică, din punctul de vedere al logici criminalistice greșise fatal... Invadată de afectiv, cenzura nu realizase pericolul... obosită de preocuparea permanentă de a ține lucrurile sub control, cenzura fusese fisurată sub chinuitoarele întrebări ale bănuitului oricărui interogatoriu. Ce probe are?...Cum de-a a ajuns la mine?...Cine știe?...Cât știe?...De unde știe?... În speță... „io vă zic adevărul' că poate m-o și văzut fo vecină și să nu ziceți că v-am mințit"...

Corelez rapid conținutul afirmațiilor bănuitei cu datele cercetării la fața locului și intuiesc brusc... nefericita comisese crima... Recunoaște că a intrat în casă și a băut votcă, subconștientul indictându-i această conduită ca supapă de atenuare a acumulării tensiunii instinctului de conservare, surescitat de pericolul demascării prin faptul că poate o fi văzut-o cineva intrând la victimă și-o denunțase polițiștilor...

În acest sens intuisem corect când alesesem procedeul stimulării frontale, chestionând-o direct cu privire la ultima întâlnire cu victima.

D. Exploatarea interpretării psihanalitice în planul probațiunii judiciare

În interpretarea logicii criminalistice, raționamentul era pe cât de riguros pe atât de simplu: dacă după cum susținea că ar fi fost o vizită obișnuită, fără legătură cu omorul, pe sticla și paharele răsturnate am fi găsit firesc și natural amprentele digitale ale vizitatorului, ori specialiștii criminaliști identificaseră cert pe pahare și sticlă urme proaspete de ștergere a urmelor digitale. Ce interes a avut atunci tânăra țigancă să-și șteargă urmele de pe pahare? – Unul singur și anume, să ascundă prezența ei în camera victimei în perioada critică! – De ce? Bănuita T. M. trebuia să răspundă acestei „inofensive" întrebări. Am considerat că este încă prea devreme... doream atenuarea stării tensionale, încercând sondarea subconștientului folosindu-mă de procedura stimulării prin analogie indirectă, încet, încet, cu marginea halatului imaculat, încep să-mi șterg lentilele ochelarilor, pășesc spre birou calm și-mi șterg ochelarii cu meticulozitate, fără grabă.

Între noi se instalează tăcerea, doar mișcarea mea prin birou, gesturile stereotipe, mecanice ale ștergerii ochelarilor și țiganca privindu-mă cu ochii dilatați. Dintr-o dată încep cu glas abia șoptit:

– Vezi ce fac? Știi de ce fac asta?!... Ce fac eu acum?... răspunde cu gura uscată, cu glas abia șoptit și vocea gâtuită...

– Ștergi ochelarii, Dle doctor!

– Da, dar de ce-i șterg... poți să-mi spui de ce-i șterg?...

– De dește.... e murdari, de dește...!

Dintr-o dată speriată tace... e prea târziu „E murdari de dește..." subconștientul ejectase răspunsul firesc „îi ștergi pentru că sunt murdari"... murdăria putând fi orice, transpirație, grăsime, praf și urme de degete fără îndoială... cenzura fusese penetrată, însă de reliefarea „cauzei" urmele degetelor, – efect al simetriei subconștiente a amprentelor slinoase pe care le șterse autorul omorului de pe paharele și sticla de votcă.

Gestul inductiv provocase răspunsul analog indus prin simetrie – acest lucru n-ar fi fost posibil dacă faptul real concret, „ștergerea amprentelor digitale de pe pahare și sticlă", n-ar fi existat o realitate mentală obiectivă în matricea infracțională a săvârșirii faptei (amintirea).

Rapiditatea exploatării „momentelor psihologice“ ale interogatoriului psihanalitic este o altă regulă care îi condiționează succesul, atac brusc fără a-i mai da nici o clipă de răgaz.

– Nefericite, citesc minciuna în ochii tăi... ai omorât femeia și te-ai umplut de păcate, credeai că o să scapi ștergând urmele degetelor de pe paharele și sticla de votcă?!... Salvarea ta este dar în mâinile lui Dumnezeu... Are umerii căzuți, privește-n pământ, nici un gest de apărare, nici o riposti verbală, tace... Insist...

– Știi de la bărbatu' tău cum este prin gherle și pușcării, hotărăște-te repede căci timp nu prea mai ai, descarcă-ți sufletul și mărturisește.

Este bine de știut (psihanaliștii mai mult ca oricare alții confirmă) faptul că semantica cuvintelor, conotațiile mesajului comunicării energizate afectiv prin intonație, pauze, timbru, au ca efect transferul persuasiv al îndemnului, realizând prin inducție mentală transferul către interlocutor aș intenției (sugestie-persuasiune) în sensul dorit de psihologul criminalist.

Apelul la divinitate, păcat, salvare, în condițiile tensionate ale crizei de timp, vis-a-vis de reprezentarea pedepsei interiorizate socio-cultural într-o manieră hiperbolizată în codul etniei din care face parte, a condus la reechilibrarea tensiunilor în conștiința criminalului. Mărturisirirea, catharis-ul în plan psihologic au curs firesc, eliberator de povara omorului; matricea infracțională ferecată în amintirea mentalului sub apărarea despotică a cenzurii s-a diluat odată cu mărturisirea faptei... „Sunt halită, să n-am parte, s-a dus tinerețile mele, blestemu-i pe capul meu și pă viața mea... să mor dacă nu spui tot... am intrat la tanti dă i-am adus niște bulinuri, butelia o ginisem mai demult. Femeia m-a cinstit, p'ormă m-a rugat să-i desfac butelia și mi-o dat cheia... da când m-am văzut în mâna cu cheia, mi-a venit așa o nebuneală în creier, de-am început să-i dau cu cheia în cap. După ce-am omorât-o m-a luat așa un tremurici și-am luat un cuțit și-am tăiat furtunul la butelie, am luat un capot a lui tanti de m-am șters de sânge cu el, am șters cu colțul capotului sticla și paharele să nu iasă pe ele, deștele mele, p 'ormă am înfășurat butelia cu capotul... și-am trecut holul la mine ... Când am ieșit, știu că nu m-a văzut nimeni, să n-am parte..“

Interogatoriul psihanalitic este interogatoriul viitorului, curat, fără violențe, torturi sau amenințări. Toată acumularea tensională a adversarilor, psihologul criminalist pe de o parte și persoana bănuită pe de alta, rezidă exclusiv în interesele lor profund diferite: primul să descopere adevărul și să contribuie la înfăptuirea actului de dreptate, cel de-al doilea să ferece adevărul și să-l ascundă în adâncul ființei sale: unul slujește BINELE, celălalt este robul RĂULUI.

Pe T. M. aveam să o mai revăd preț de câteva minute înainte de-a fi luată:

– 'Dom“ doctor, io zic că mai bine c-am zis'o, să n-am parte m-am ușurat... De la morgă o luasem eu c-o soră de-a ei, d-am băgat-o la capelă. Sor'sa a dormit o noapte la mine cât i-am făcut cele de cuvință, că era de prin Ardeal și-i cam plăcea și la asta să bea... da noaptea... Dumnezeu e sus, ... să mă calce trenu dă spui minciuni, dă n-am visat-o pe tanti cum s-aburcase pe mine să mă strângă de gât... M-am trezit sufocată, lac dă apă și dă spaimă să nu mă fi scăpat dracu prin somn cu ceva, să m-auză sora moartii... Da' aia n-avea treabă, să n-am parte... puteai să tai butuci pe ea, numai io n-am închis ochii pân'la ziuă...“

Elocvent pentru sufletul criminal și evidențierea terenului pe care psihologul criminalist de sorginte psihanalitică îl are de explorat... sufocarea, gestul strângerii de gât, spaima... simbolica reflexă a oniricului, consecință a gândului că autoritățile polițienești erau pe urmele ei, interiorizarea psihanalitică inconștientă a cercului care începea să se strângă, diminuându-i orice șansă de scăpare...

Rapiditatea exploatării „momentelor psihologice“ ale interogatoriului psihanalitic este o altă regulă care îi condiționează succesul, atac brusc fără a-i mai da nici o clipă de răgaz.

– Nefericite, citesc minciuna în ochii tăi... ai omorât femeia și te-ai umplut de păcate, credeai că o să scapi ștergând urmele degetelor de pe paharele și sticla de votcă?!... Salvarea ta este dar în mâinile lui Dumnezeu... Are umerii căzuți, privește-n pământ, nici un gest de apărare, nici o riposti verbală, tace... Insist...

– Știi de la bărbatu' tău cum este prin gherle și pușcării, hotărăște-te repede căci timp nu prea mai ai, descarcă-ți sufletul și mărturisește.

Este bine de știut (psihanaliștii mai mult ca oricare alții confirmă) faptul că semantica cuvintelor, conotațiile mesajului comunicării energizate afectiv prin intonație, pauze, timbru, au ca efect transferul persuasiv al îndemnului, realizând prin inducție mentală transferul către interlocutor aș intenției (sugestie-persuasiune) în sensul dorit de psihologul criminalist.

Apelul la divinitate, păcat, salvare, în condițiile tensionate ale crizei de timp, vis-a-vis de reprezentarea pedepsei interiorizate socio-cultural într-o manieră hiperbolizată în codul etniei din care face parte, a condus la reechilibrarea tensiunilor în conștiința criminalului. Mărturisirirea, catharis-ul în plan psihologic au curs firesc, eliberator de povara omorului; matricea infracțională ferecată în amintirea mentalului sub apărarea despotică a cenzurii s-a diluat odată cu mărturisirea faptei... „Sunt halită, să n-am parte, s-a dus tinerețile mele, blestemu-i pe capul meu și pă viața mea... să mor dacă nu spui tot... am intrat la tanti dă i-am adus niște bulinuri, butelia o ginisem mai demult. Femeia m-a cinstit, p'ormă m-a rugat să-i desfac butelia și mi-o dat cheia... da când m-am văzut în mâna cu cheia, mi-a venit așa o nebuneală în creier, de-am început să-i dau cu cheia în cap. După ce-am omorât-o m-a luat așa un tremurici și-am luat un cuțit și-am tăiat furtunul la butelie, am luat un capot a lui tanti de m-am șters de sânge cu el, am șters cu colțul capotului sticla și paharele să nu iasă pe ele, deștele mele, p 'ormă am înfășurat butelia cu capotul... și-am trecut holul la mine ... Când am ieșit, știu că nu m-a văzut nimeni, să n-am parte..“

Interogatoriul psihanalitic este interogatoriul viitorului, curat, fără violențe, torturi sau amenințări. Toată acumularea tensională a adversarilor, psihologul criminalist pe de o parte și persoana bănuită pe de alta, rezidă exclusiv în interesele lor profund diferite: primul să descopere adevărul și să contribuie la înfăptuirea actului de dreptate, cel de-al doilea să ferece adevărul și să-l ascundă în adâncul ființei sale: unul slujește BINELE, celălalt este robul RĂULUI.

Pe T. M. aveam să o mai revăd preț de câteva minute înainte de-a fi luată:

– 'Dom“ doctor, io zic că mai bine c-am zis'o, să n-am parte m-am ușurat... De la morgă o luasem eu c-o soră de-a ei, d-am băgat-o la capelă. Sor'sa a dormit o noapte la mine cât i-am făcut cele de cuviință, că era de prin Ardeal și-i cam plăcea și la asta să bea... da noaptea... Dumnezeu e sus, ... să mă calce trenu dă spui minciuni, dă n-am visat-o pe tanti cum s-aburcase pe mine să mă strângă de gât... M-am trezit sufocată, lac dă apă și dă spaimă să nu mă fi scăpat dracu prin somn cu ceva, să m-auză sora moartii... Da' aia n-avea treabă, să n-am parte... puteai să tai butuci pe ea, numai io n-am închis ochii pân'la ziuă...“

Elocvent pentru sufletul criminal și evidențierea terenului pe care psihologul criminalist de sorginte psihanalitică îl are de explorat... sufocarea, gestul strângerii de gât, spaima... simbolica reflexă a oniricului, consecință a gândului că autoritățile polițienești erau pe urmele ei, interiorizarea psihanalitică inconștientă a cercului care începea să se strângă, diminuându-i orice șansă de scăpare...

T.M. a fost judecată şi condamnată pentru infracţiunile de omor deosebit de grav şi tâlhărie la ispăşirea unei pedepse de 20 de ani. Butelia, capotul plin de sângele victimei şi cheia, corpuri delicte, au fost descoperite în locuinţa asasinei.

A. Ideile pivot în materie.

Urmărirea penală are ca obiect strângerea probelor necesare cu privire la existenţa infracţiunilor, la identificarea făptuitorilor şi la stabilirea răspunderii acestora pentru a se constata dacă este sau nu cazul să se dispună trimiterea în judecată.

Strângerea probelor necesare reprezintă atât operaţia de adunare a probelor cât şi examinarea şi evaluarea lor pentru a se constata dacă sunt suficiente, pertinente, utile şi relevante în algoritmul probatoriului în vederea luării hotărârii privind trimiterea sau netrimiterea cauzei în judecată..

Săvârşirea unei infracţiuni, având în vedere că infracţiunea este o faptă a omului este însoţită de modificări materiale în aproape toate cazurile. Pe lângă acestea, se mai produc şi anumite transformări de natură imaterială (NA. - *matricea infracţională* -păstrată ca „trăire mentală în conştiinţa făptuitorului sub forma amintirii despre faptă") reprezentând schimbările petrecute în plan psihic la nivelul conştiinţei aceluia care a participat la săvârşirea unei infracţiuni ca autor, complice, instigator, celelalte părţi, martori etc. Aceste transformări care iau forma impresiilor în plan psihic, pot fi cunoscute de organul judiciar pe o cale indirectă, mijlocită şi nu indirect cum este în cazul urmelor materiale. Purtătorul informaţiei (cel care a perceput împrejurările legate de faptă şi făptuitor) se află între organul judiciar şi sursa informaţiei. Cunoaşterea acestor informaţii presupune exteriorizarea, comunicarea, adică transpunerea în imagini verbale a expresiilor păstrate în memorie. Acest lucru presupune obligatoriu contactul între purtătorul informaţiei şi organul judiciar, fapt obiectivat în interogarea acelora care cunosc împrejurări legate de infracţiunea în speţă.

Definiţia interogatoriului: contactul interpersonal verbal, relativ tensionat emoţional, desfăşurat sistematic şi organizat ştiinţific, pe care îl poartă organul de stat cu persoana bănuită în scopul culegerii de date şi informaţii despre o faptă infracţională în vederea prelucrării şi lămuririi împrejurărilor în care s-a comis fapta, a identifica făptuitorii şi în funcţie de adevăr a stabilirii răspunderilor.

De aprofundat de către masteranzi:

– caracteristicile interogatoriului; planurile situaţionale;
– investigarea personalităţii din unghiul observaţiei comportamentului expresiv;
– problematica psihologică a relaţiei anchetat-anchetator.

Bibliografie obligatorie: Tratat op.cit. pag. 140/200 şi Valeriu Ceauşu - „Simptomatica labilă" - integral -; T. Butoi „ Interogatoriul" Edit. Phobos, Buc 2004 - integral.

În baza contactelor iniţiale, anchetatorul apreciază comportamentul expresiv în mod special mimica învinuitului ca pe o realitate evidentă, ca pe o totalitate de trăsături şi caracteristici dinamico-funcţionale care evidenţiază stări, sentimente şi dispoziţii sufleteşti a căror interpretare corectă este o necesitate absolută. În acest sens, anchetatorul trebuie să fie atent asupra componentei voluntare a comportamentului expresiv înţelegând prin aceasta procesele funcţionale dinamice mai mult sau mai puţin deformate emoţional, deghizate, simulate în scopul de a masca adevăratele stări sufleteşti resimţite în timpul interogării.

Învinuitul poate simula stăpânirea de sine, calmul, nedumerirea, unele stări de suferinţă (boală, leşin), atitudine de revoltă ori de protest, toate cu scopul de a impresiona, de a intimida pe anchetator. Lipsa de naturaleţe, de convingere a acestor simulări este evidentă în faţa unei conduite ferm-ofensive a anchetatorului, înlăturarea lor fiind, de regulă, consecinţa exploatării calificate a momentelor psihologice abil create pe parcursul ascultării. Spre deosebire de acestea, manifestările involuntare reprezintă reacţii fiziologice puternice ale anumitor sisteme funcţionale aflate preponderent sub dependenţa sistemului neurovegetativ, ele nu pot fi mascate şi nici nu pot fi provocate de om în scop voit *(vezi fişa de observaţie asupra* ***indicilor orientativi privind comportamentul simulat*** *existentă în lucrarea: Tudorel Butoi, Aexandru. Butoi, I.Teodora Butoi, „Psihologia comportamentului criminal investigaţia duplicităţii suspecţilor în interogatoriul judiciar" Edit. Enmar, Buc. 1999).*

Comunicarea non-verbală: reguli tactice specifice raporturilor interpersonale de opozabilitate şi confruntare

1. **În contactul cu adversarul, înainte de a fi ascultaţi suntem priviţi;**
2. **Exprimarea clară în limbaj inteligibil interlocutorului este obligatorie;**
3. **Înainte de a vorbi, trebuie să ştim să observăm şi să ascultăm. Din primele clipe de contact cu bănuitul trebuie să-l studiem la început în ansamblu şi apoi mişcările necontrolabile în momentul în care este chestionat asupra problematicii critice. Mare semnificaţie au şi pauzele pe care le face bănuitul, durata acesora putând fi interpretată ca indice al efortului de denaturare sau disimulare;**
4. **Faţă de interlocutor, se recomandă a avea o atitudine deschisă. Adesea cel anchetat trebuie să fie încurajat prin flatare, prin utilizarea unei formule de generalizare şi nu de particularizare ori de minimalizare, de îndepărtare a pericolului etc;**
5. **învinuitul sau inculpatul trebuie să fie ferm convins că este ascultat cu cea mai mare atenţie, căci această atitudine exprimă respectul anchetatorului faţă de el. De aceea după ce îsi termină relatarea şi are impresia că a fost integral crezut se pot valorifica momentele psihologice creeate de întrebările de verificare a elementelor contradictorii sau nonconcordante, consecinţă a neadevărurilor structurate de interlocutor;**
6. **Faţă de interlocutor se recomandă a avea o atitudine echilibrată, exasperant de calmă, răbdătoare (de fapt tenacitate şi rezistenţă - „mai insistă încă puţin după momentul în care tu însăţi simţi că totul este zadarnic"). Aceasta deoarece în majoritatea cazurilor, timpul operează în defavoarea învinuitului sau inculpatului, starea tensionată în care se află, până la mărturisirea completă, insecuritatea crescândă pe care o resimte în privinţa evoluţiei viitoare a probaţiunii în speţă facându-l să comită greşeli;**
7. **Înţelegerea umană faţa de invinuit, prescrisă de legile noastre, dar care nu se confundă cu „bunăvoinţa" sau cu „iertarea", respectul persoanei învinuitului sau inculpatului oricare ar fi crima pe care a săvârşit-o creează un climat favorabil pentru a obţine în limitele posibilului cât mai multe informaţii de la învinuit sau inculpat - un gest de prietenie (apropierea scaunului, oferirea unei ţigări, a unei cafele, un sfat, istorisirea unei întâmplări asemănătoare prin**

consecințe, un proverb, o bătaie prietenească pe umăr etc.) pot duce în momentele psihologice adecvat creeate, la mărturisiri complete.

(vezi în materie: Tiberiu Bogdan, Ion Sîntea (citând pe CI Duval și J.A. Michoud) -„Comportamentul uman în procesul judiciar")

Etape şi strategii de interogare (elemente tactice și metodologice):
cadru general:

– verificarea identității civile a învinuitului sau inculpatului;
– ascultarea relatării libere;
– adresarea de întrebări şi ascultarea răspunsurilor.

strategii specifice:

– strategii de interogare vizând folosirea întrebărilor de detaliu;
– strategii de interogare repetată;
– strategii de interogare sistematică;
– strategii de interogare încrucișată;
– strategii de interogare vizând tactica complexului de vinovăție;
– strategia interogării unui învinuit sau inculpat despre activitatea celorlalții participanți la săvârșirea infracțiunii;
– strategia interogării vizând spargerea alibiurilor sau justificarea timpului critic;
– strategii vizând interogatoriul psihanalitic;
– strategia interogatoriului investigativ.

Coordonatele psihologice ale instituțiilor confruntării, prezentării pentru recunoaștere și reconstituire ca activități ale urmăririi penale.

Problema fundamentală: - „Sondarea sentimentului de vinovăție".

Problema: - de a ști care anume sentimente se află la originea simptomelor constatate. Sentimentele se exprimă prin anume simptome. Sub formă de simptome se manifestă acele urme lăsate în psihicul nostru de impresia faptului produs. La autorul infracțiunii trebuie să se regăsească expresia unui sentiment de culpabilitate care indică participarea sa la comiterea infracțiunii.

Dificultăți ce se pot întâlni:

- simptomele pot fi mai mult sau mai puțin transparente, exteriorizate;
- simptomele pot fi contrafăcute, impuse, depinzând de o dispoziție particulară a subiectului sau de împrejurarea că acestea se pot raporta la alte sentimente;
- simptomele pot constitui expresia mai multor sentimente;
- sentimentul poate fi slab dezvoltat sau exprimat, poate fi frânat sau stăpânit;
- sentimentul poate fi simulat;
- învinuitul sau inculpatul poate încerca un sentiment de culpabilitate pentru o infracțiune săvârșită anterior, rămasă nedescoperită, deși în legătură cu infracțiunea pentru care este cercetat el afirmă adevărul;
- în fizionomia celui vinovat pot fi semnalizate simptome înșelătoare de vinovăție la gândul că va putea fi condamnat datorită acuzațiilor nedrepte care planează asupra sa.

Individual: se parcurg următoarele submodule:

– procese psihologice postinfracționale;
– contracararea atitudinilor de rezistență în interogatoriu;

- recunoaşterea comiterii faptelor - de la refuzul recunoaşterii la mărturisire (disfuncţiile manipulării şi coerciţiei);
- aspecte psihologice privind personalitatea investigatorului, anchetatorilor etc.

Vezi bibliografia obligatorie:

1. Tudorel Butoi, *„Interogatoriul"*, Edit. Phobops, Buc. 2004;
2. Tudorel Butoi, Ioana Teodora Butoi, *„ Tratat universitar de psihologie judiciară - teorie şi practică"* Edit. Phobos, Buc. 2003;
3. E. Tanislav, *„Interogatoriul investigativ"*, trad. SUA.

Activităţi seminariale - evaluări „on line":

Seminariile se vor desfăşura pe baza: *susţinerii de referate* (ex. de teme: „Psihologia interogatoriului încrucişat", „Interogatoriul psihanalitic (mecanisme operaţionale şi terminologie în psihanaliză)", „Siguranţă şi nesiguranţă pe terenul interogatoriului (duplicitate - simulare); minciună versus adevăr; manipulare şi coerciţie; tehnici invasive (sugerarea mărturisirii - invalidarea juridică a falselor recunoaşteri)", „Disfuncţionalităţi în interogare, sugestia şi manipularea responsabile ale unor erori judiciare", „Sondarea sentimentului de vinovăţie" etc, *vizionări de casete, analiza declaraţiilor învinuiţilor şi inculpaţilor, analize de caz, dezbateri interactive: specialist invitat, investigaţia poligraf* (analiză de diagrame - inclusiv mărturisiri post-test) etc.

Bibilografie obligatorie:

1. Tudorel Butoi, *„Interogatoriul psihologia confruntării în procesul judiciar"*, Edit. Pinguin Book, Bucureşti 2004;
2. Tudorel Butoi şi Ioana Teodora Butoi, *„ Tratat universitar de psihologie judiciară - teorie şi practică"*, Edit. Phobos, Bucureşti 2004;
3. Tudorel Butoi, *„Psihologia interogatoriului judiciar"* Edit. Enmar, Bucureşti 2002;
4. Constantin Aionițoaiei şi colectiv, *„Tratat practic de criminalistică"*, Edit. Carpaţi, Bucureşti 1997.

Sem II

Modulul II

A. Psihologia judecății
(psihologia contradictorialității din perspectiva aflării adevărului)

a.1. Implicațiile psihologice asupra rolului activ al judecătorului în „arbitrarea duelului acuzare-apărare";
a.2. Psihologia imparțialității și echilibrului;
a.3. Psihologia intimei convingeri (evaluarea și coroborarea probelor);
a.4. Exigențe morale, exigențe profesionale – de competență - și exigențe legale în deliberarea asupra pricinii: - deliberarea (probleme psihologice; opinia separată).

B. Psihologia apărării - Avocatul - Personalitate în templul justiției

b.1. Talent și vocație în arta avocatului;
b.2. Inteligența în arta avocatului;
b.3. Moral și imoral pe teritoriul apărării;
b.4. Avocatul profesionist și strateg: persuasiune-sugestie-transparență; comunicarea în raporturile interpersonale (manipulare mentală); influențarea convingerii intime; pledoaria (argumentare, persuasiune, talent, improvizație, inspirație știință).

Ideile pivot în materie:

Noțiunea de judecată semnifică, în sens restrâns, operațiunea de logică practică și juridică prin care un organ cu competență jurisdicțională soluționează un conflict de drept cu care a fost investit.

Prin judecată - ca fază a procesului judiciar se înțelege acea etapă procesuală care se desfășoară în fața instanțelor judecătorești din momentul sesizării inițiale și până la soluționarea definitivă a cauzei penale sau civile și este considerată faza centrală și cea mai importantă a procesului penal.

Ședința de judecată este arena unde se încinge lupta între adevăr și minciună, just și injust, legal și ilegal etc. Raportul judiciar de drept penal și substanțial generat de săvârșirea unei infracțiuni reprezintă punctul de plecare al relației procesual penale dintre acuzatorul public și apărare.

Această relație s-a concretizat într-un concept judiciar mai puțin utilizat în ultimii 45 de ani și anume conceptul de **duel judiciar** fundamentat pe principiile publicității nemijlocirii contradictorialității și moralității.

În urma dezbaterilor va avea loc deliberarea, actul final al judecății, care va fi urmată de pronunțarea hotărârii judecătorești de către instanță. Hotărârea judecătorească este fundamentată pe convingerea intimă a membrilor completului de judecată. Pentru a asigura corecta funcționare a intimei convingeri și a feri deliberarea de orice influență, aceasta va avea loc imediat după încheierea dezbaterilor și se va face în secret. La deliberare nu asistă reprezentantul Ministerului Public și nici grefierul. Judecătorii vor delibera mai întâi

asupra chestiunilor de fapt (cele strâns legate de probaţiune) şi apoi asupra celor de drept (clarificarea faptei şi aplicarea pedepsei.

Definiţia intimei convingeri: Intima convingere reprezintă trăirea psihologică a persoanelor răspunzătoare de aplicarea legilor, bazată pe buna credinţă, care sunt împăcate cu propria lor conştiinţă morală care i-a călăuzit în aflarea adevărului prin utilizarea mijloacelor legale şi în stabilirea măsurilor legale consecutive stărilor de fapt stabilite.

Rolul activ al judecătorului are un impact psihologic asupra acuzatorului public şi apărătorului, în sensul că îi atenţionează asupra scrupulozităţii magistratului şi îi obligă la o pregătire temeinică a punctelor de vedere pe care le vor exprima în cauză.

În duelul judiciar, toate cele trei elemente ale raţionamentului juridic, pe care se fundamentează decizia în drept, sunt puse în discuţia părţilor fiind satisfăcută funcţia de intercomunicare psihologică sau de „testare intersubiectivă" a elementelor ce structurează raţionamentul necesar deciziei în drept, starea de fapt, calificarea juridică şi sancţiunea.

În raport cu aceste consideraţii se poate trage concluzia că duelul judiciar, judecătorul, preşedintele completului au rol dublu:

- unul **pasiv** - de a supraveghea legalitatea mijloacelor de care se servesc părţile şi a respecta dreptul la apărare şi
- unul **activ** - de a interveni prin orice mijloace permise de lege pentru descoperirea adevărului.

După cum va şti să conducă dezbaterile , va depinde în cea mai mare măsură, stabilirea adevărului, deci opera de justiţie. Pentru o asemenea sarcină, pe cât de nobilă pe atât de grea nu sunt suficiente calităţile magistratului ca jurist ci se cer anumite aptitudini în tehnica conducerii dezbaterilor, a şedinţei de judecată în general şi a căror totalitate s-ar putea cuprinde în sintagma atât de expresivă **arta de a prezida** *(vezi fig. 55 - Schiţa sinteză a algoritmului judecăţii - după as. univ. Ioana Teodora Butoi).*

Problematica psihologică a deliberării şi opiniei separate

După ce în şedinţa de judecată au avut loc dezbaterile, adică şi-au spus cuvântul în fond, toate părţile prezente la proces, s-au audiat martorii şi experţii, s-au prezentat mijloacele de probă existente, iar inculpatul şi-a prezentat „ultimul cuvânt" şi instanţa se consideră lămurită, preşedintele declară dezbaterile închise şi judecătorii care alcătuiesc completul de judecată deliberează în vederea pronunţării hotărârii - deliberarea are loc în secret.

Prin urmare, şi instituţia deliberării are o componentă psihologică ce are menirea să pună în valoare personalitatea judecătorului, calităţile ce structurează profilul psihointelectual şi moral afectiv al acestuia, raportarea reală şi sinceră născută pe această problematică la valorile umane perene de adevăr, dreptate, justiţie, bună credinţă, cunoaşterea valorilor şi intereselor legitime ale omului în colectivitatea semenilor săi, în lumina drepturilor şi obligaţiilor sale.

Problematica legată de aspectul opiniei separate îşi găseşte fundamentarea juridică în dispoziţiile de drept procedural. Legiuitorul impune ca hotărârea judecătorului să fie rezultatul acordului voinţelor completului de judecată asupra soluţiilor date chestiunilor supuse deliberării. Dacă unanimitatea nu poate fi întocmită, hotărârea se ia cu majoritatea. Chestiunea supusă analizei capătă nuanţe care incită la discuţii în momentul în care judecătorul care opiniază pentru soluţia cea mai severă trebuie să se alăture celei mai apropiate de părerea sa. Prin lege se consideră această obligaţie a magistratului de a circumscrie unui punct de vedere ce va apărea mai apropiat de cel invocat de el. Această obligaţie supusă

unei analize atente poate da naştere la interpretări nu lipsite de „patimă". Dacă încercăm o abordare psihologică, considerăm că un element de pornire îl va constitui buna credinţă a judecătorului. Judecătorul (magistratul) trebuie să dea dovadă de profesionalism pe durata întregului proces si de asemenea de bună credinţă. Supunerea lui unor legi trebuie dublată aşadar şi de latura morală a personalităţii *sale.(vezi Tratat, op.cit. cap. VII integral pag. 266-313 şi Codul deontologic al magistratului- de aprofundat.)*

Dezbateri - răspunsuri „on line" asupra următoarelor problematici în materie.

- exigenţele morale, juridice şi social-etnice impuse de „Codul de conduită pentru persoanele răspunzătoare de aplicarea legii";
- profilul psiho-inetectual şi moral-afectiv al magistratului;
- conotaţii psihologice asupra deliberării în pronunţarea sentinţei etc.

Apărarea - avocatul personalitate în templul justiţiei

Profesia de avocat, deşi la fel de nobilă ca profesia de medic, a trezit mereu, prin implicaţiile sociale specifice, atitudinile contradictorii, uneori paradoxale. Mulţi şi-au manifestat aprecierea şi chiar admiraţia pentru profesia avocaţilor, uneori plină de riscuri. Cu toate acestea, mereu se găseşte câte ceva de reproşat avocaţilor şi aceasta încă din vremurile străvechi , chiar şi în perioadele strălucite ale retoricii. Din păcate chiar şi magistraţii fac nu o dată aprecieri nepotrivite la adresa prestaţiilor avocaţilor deşi „păcatul împotriva baroului" se plăteşte căci aşa cum afirma prof. Mircea I Manoilescu „Nici nu apuci bine să critici şi să-i dispreţuieşti pe avocaţi, că destinul face să ai nevoie de ei şi să ţi-i doreşti binevoitori şi apţi de a te ajuta."etc.

Talent şi vocaţie în profesia de avocat = concepţia politicii profesionale a maestrului M.I. Manoilescu: „în barou intră cine vrea dar rămâne cine poate".

Personalitatea avocatului - profesionist şi strateg

Pentru a-şi creea un viitor în profesie şi a se bucura de o anume reputaţie avocatul trebuie să se creeze mai intâi pe el însuşi, perfecţionându-şi calităţile personale şi depunând un efort necontenit, pentru că avocatura este o profesie grea care cere multe şi grele strădanii. Talentul ca latenţă (inspiraţie care vine) nu înseamnă nimic. Pentru a-şi exercita activitatea în faţa instanţei, avocatului îi sunt necesare anumite condiţii materiale între care condiţia fizică, condiţia spirituală şi starea de spirit ce trebuie pregătită dinainte.

Experienţa şi practica au punctat o serie de calităţi care se cer reuşitei în profesia de avocat:

- facultatea de a argumenta şi de a construi pentru a fundamenta solid un proces;
- imaginaţia şi darul intuiţiei pentru a descoperi noi argumete şi a modifica aspectul procesului;
- spirit de sinteză, pentru a scoate în relief punctele esenţiale ale procesului;
- spirit critic, pentru a combate argumentele adversarului;
- simţ psihologic, necesar pentru a pricepe reacţiile auditoriului;
- ascuţime intelectuală şi priceperea de a se adapta după împrejurări etc.

În ceea ce priveşte **pledoaria,** avocatul se pregăteşte studiind dosare cu toate actele şi gândind foarte serios asupra tuturor situaţiilor şi evenimentelor care se desprind din documente. **Pledoaria avocatului** este constructul formal sub care substanţa psihologică

a apărării este indusă în conştiinţa completului de judecată, a juraţilor, a publicului şi a reprezentanţilor mass-media. Vehiculând materialul probator, avocatul va căuta să dea dizertaţiei sale notele convingerii şi certitudinii cu privire la o anumită stare de fapt şi de drept, canalizând astfel soluţia juridică intr-un sens care are drept scop salvarea intereselor clientului său. Apărătorul nu face altceva decât să-şi transmită ideile, gândurile şi convingerile prin mecanismul extrem de subtil al sugestiei unui adresant strict determinat: completul de judecată. Arta şi profesionismul său vor fi valorificate eficient în momentul în care gândurile şi ideile sale vor constitui gândurile şi ideile completului de judecată. Altfel spus, ideile sale vor deveni convingerile membrilor completului.

De aprofundat:

– raportul retorică-persuasiune (cuvânt-informaţie-imaginaţie-emoţie-convingere);
– comunicarea în raporturile interpersonale (manipulare mentală);
– influenţarea convingerii intime (procedee teoretice):
  – argumentare;
  – persuasiune;
  – explicaţie;
  – naraţiune;
  – organizare topică;
  – clarificare;
  – comparaţie;
  – analogie;
  – demonstraţie;
  – inducţie-deducţie etc.
– masteranzii **vor aprofunda studiile de caz** - vezi Tratat op.cit. 183 -187;
– **se aprofundează** problematica **sugestiei - manipulării mentale** şi **invalidării mărturisirii** din lucrarea : Tudorel Butoi - „Interogatoriul judiciar", Edit. Phobos, Buc. 2004 etc.

Activităţi seminariale:

Seminariile se vor desfăşura pe baza: *susţinerii de referate* (ex. de teme: „Psihologia duelului judiciar acuzare-apărare"; „Psihologia intimei convingeri, deliberării şi opiniei separate", „Psihologia actului moral şi bunei credinţe pe terenul apărării -pledoaria între psihologic şi raţional între artă şi ştiinţă"); *recenzii în materie; studii de dosare soluţionate definitiv; studii de rechizitorii; studii asupra pledoariilor; studiile motivării hotărârilor judecătoreşti* etc, se vor studia *rechizitorii, hotărâri, note scrise din spete judiciare complexe soluţionate definitiv.*

Bibliografie obligatorie:

1. Tudorel Butoi şi Ioana Teodora Butoi, *„Tratat universitar de psihologie judiciară - teorie şi practică"*, Edit. Phobos, Bucureşti 2004;
2. Iolanda Eminescu, *„Procese judiciare celebre"*;
3. I. Manoilescu, *„Arta apărării"*;
4. Mircea Duţu, *„Dreptul la tăcere"*, Edit. Economică 2005;
5. Mircea Duţu *Recunoaşterea vinovăţiei şi negocierea pedepsei"*, Edit. Economică 2005.

(Fiecare masterand aprofundează lucrările 4 şi 5 din această bibliografie, respectiv opera d-lui. prof. Duţu Mircea - *„Dreptul la tăcere"* şi *„Recunoaşterea vinovăţiei şi negocierea pedepsei"*, asupra cărora fiecare îşi va exprima un punct de vedere documentat - se prezintă inclusiv recenzia, prezentare a cărţii).

Sem. II
Modulul III

Psihologia comportamentului simulat (matricea infracțională versus matricea morală, tehnica „lie detector" etc.)

A. Fundamentarea ştiinţifică.

a.1. Simptomatica comportamentului simulat (aparent-inaparent) pe terenul duplicităţii;
a.2. Vinovăţia ca atitudine psihică şi realitate juridică – matricea infracţională (culpabilizatoare);
a.3. Exprimarea aspectului inaparent în comportamentul simulat (indicatori verbali, motori şi fiziologici ai conduitei simulate în expresie aparentă - semnificaţia şi sensul stimulilor declanşatori ai emoţiei.

B. Tehnica investigaţiei „lie detector".

b.1. Scurt istoric asupra evoluţiei detecţiei comportamentelor simulate;
b.2. Investigaţia poligraf (tactică, tehnică metodologie);
b.3. Identificarea indiciilor orientativi asupra simulării;
b.4. Interpretarea şi evaluarea modificărilor în traseele diagramelor poligraf;
b.5. Concluziile interpretărilor poligraf din perspectiva forţei probante. (vezi foto 66, Tratat pag. 233-258)

Ideile pivot în materie:

În săvârşirea unei fapte penale (furt, tâlhărie, delapidare etc.) subiectul (infractorul) participă cu întreaga sa fiinţă, mobilizându-şi pentru reuşita infracţională întregul său potenţial volitiv şi cognitivo-afectiv. Punerea în act a hotărârii de a comite fapta prevăzută de legea penală este precedată de o serie de procese de analiză şi sinteză şi de o luptă între motive, deliberarea şi actele executorii antrenând profund întreaga personalitate a individului.

Acest lucru face ca faptul infracţional să nu rămână ca o achiziţie întâmplătoarte, periferică a conştiinţei infractorului ci să se integreze în aceasta sub forma unei structuri informaţionale stabile cu conţinut şi încărcătură afectiv-emoţională specifică, cu un rol motivaţional bine diferenţiat.

Asimilarea faptei are loc în momentul săvârşirii acesteia, procesul perceperii şi acţiunii nemijlocite cu obiectele şi fenomenele din mediul (infracţional) înconjurător şi al sedimentării semnificaţiilor lor experienţa adaptativă în raport cu semnificaţiilor lor ca experienţă adaptativă în raport cu situaţia infracţională. Psihologic, obiectele, fiinţele sau fenomenele percepute de infractor în timpul comiterii faptelor (scule sau instrumente de spargere, arme, victimă, martori, context spaţio- temporal al desfăşurării faptei etc.) în funcţie de proprietăţile lor fizico-chimice (intensitate, formă, mărime, culoare, dispoziţia spaţială, rezistenţă a victimei) sau de efectele acesora (ţipăt de durere, strigăt, zgomot de împuşcături etc.) determină trăiri şi reacţii emoţionale pozitive sau negative ale subiectului.

Subordonându-se caracteristicilor informaţionale ale faptelor creează experienţe afective corespunzătoare şi se asociază, integrându-se în calitate de componentă a imaginii in-

dividuale sau categoriale, despre fapta infracţională, conform principiului psihologic după care stabilizarea şi armonizarea sistemului de imagini implică şi stabilizarea şi armonizarea substratului lor afectiv.

Matricea infracţională: este obiectivată de realitatea conform căreia procesele psihice ce preced şi însoţesc săvârşirea infracţiunii precum şi cele ce succed acesteia sunt integrate conştiinţei infractorului sub forma unui **pattern informaţional infracţional stabil** cu conţinut şi încărcătură afectiv-emoţională specifică şi cu o caracteristică fundamentală: psihosensibilitatea.

Structurile informaţionale reprezentând **matricea infracţională rămân implementate** pe **scoarţa cerebrală** dispunând de psihosensibilitatea latentă ce poate fi reactivată, dislocată şi exteriorizată în diagramele specifice, investigaţiei conduitelor simulate sub impactul stimulilor de natură psihologică.

Matricea infracţională devine o realitate a conştiinţei infractorului, filmul netrucat şi netrucabil al derulării infracţiunii, autoimplementat secvenţă cu secvenţă în memoria infractorului (sub forma amintirii despre faptă).

Identificarea comportamentelor duplicitare este bazată pe psihocibernetică ***(masteranzii** vor aprofunda excepţionala lucrare aparţinând dr. Ştefan Odobleja, „Psihologia consonanţi stă" N.A. - recenzii de capitole, puncte de vedere exprimate liber şi supuse dezbaterilor)* şi în fapt tehnicile poligraf nu fac altceva decât să **depisteze din cercurile de bănuiţi persoana purtătoare de „matrice infracţională".**

Tehnicile poligraf, abordând în mod indirect planul conştiinţei subiectului, caută să evidenţieze dacă acesta redă cu fidelitate şi în mod sincer „ceea ce ştie" adică elementele de conţinut ale „realităţii subiective" pe care o poartă în planul conştiinţei sale (elemente de timp şi de loc legate de faptă, de modul de operare, de împrejurările care au declanşat comportamentul infracţional).

Cu prilejul întrebărilor care i se adresează bănuitului se realizează un câmp bioinformaţional având drept obiectiv stimularea matricei infracţionale cu întrebări sau imagini apte să reactualizeze legăturile dintre infractor, activitatea infracţională şi victimă.

Indicatorii fiziologici:

Cercetările întreprinse în direcţia „detectării simulării", „a minciunii" au fost tot mai numeroase, specialiştii plecând de la faptul că stările de tensiune psihică apărute în momentele de nesinceritate care sunt şi cele specifice învinuitului sau inculpatului care caută să ascundă adevărul, determină o serie de modificări (răguşeala, congestionarea, crisparea, scăderea salivaţiei, dereglarea ritmului respiraţiei şi a celui cardiac etc.) pot fi sesizate de cel care efectuează ascultarea , dacă are cunoştinţe de psihologie, fiziologie şi bineînţeles spirit de observaţie adecvat profesiunii *(vezi foto 67, Tratat pag. 224-228).*

Plecându-se de la manifestările tensiunii psihice, în literatura de specialitate s-a încercat stabilirea unor reguli după care se poate detecta minciuna, vinovăţia sau inocenţa. Astfel, potrivit lui Le **Clerc:**

- răspunsul vinovatului este mai lent şi ezitant, cel al inocentului este spontan, detaliat şi deseori indignat;
- vinovatul suportă mai greu privirea, spre deosebire de inocent care, însă, roşeşte mai uşor;
- inocentul face apel la corectitudinea sa şi caută să demonstreze că nu ar avea niciun interes pentru faptele care i se impută;

- inocentul dă mai greu explicații privind modul în care și-a petrecut timpul critic, spre deosebire de vinovat care oferă imediat un excelent alibi;
- inocentul poate fi inconsecvent în declarațiile pe care le face el acoperind nu o dată fapte care i-ar fi dăunătoare dacă ar fi cunoscute, dar care nu au nici o legătură cu fapta (minciuni colaterale).

Tehnicile de investigare, care detectează emoția și nu cauza acesteia, se bazează, în esență, pe următoarele elemente:

– în momentul simulării, individul prezintă o serie de manifestări emoționale;

– persoana ascultată nu-și poate controla în întregime aceste manifestări emoționale.

Indicatorii fiziologici care pot servi la depistarea tensiunii emoționale folosiți în actualele tehnici de detecție a simulării sau a nesincerității sunt consecința unor procese fiziologice (cauzate de tensiunea psihică specifică sistemului nervos vegetativ) cum ar fi:

1. modificările activităților cardiovasculare, manifestate în ritmul și amplitudinea pulsului, precum și tensiunea arterială;
2. modificarea caracteristicilor normale ale respirației care, în prezența emoției, devine neregulată și mai grea;
3. modificarea caracteristicilor normale ale rezistenței electrice a pielii;
4. modificarea caracteristicilor normale ale vocii, funcției fonatorii, influențată de schimbarea tremorului fiziologic al musculaturii aparatului fonorespirator;
5. modificarea caracteristicilor scrierii, îndeosebi în privința vitezei de execuție - și a presiunii care se poate accentua sau reduce.

Alți indicatori fiziologici sunt:

- tensiunea musculară, crisparea;
- temperatura corpului;
- comportamentul ocular;
- activitatea bioelectronică a scoarței cerebrale;
- modificările lumenului pupilar etc. (aflate încă în stadiul experimental) *(vezi, în materie, Tudorel Butoi, Al. Butoi, I.T .Butoi - „Psihologia comportamentului criminal - ghid de observație - „ Edit. Enmar, Buc, pag 13 7 și următoarele)*

Ideile pivot în materie: tehnica investigației „lie detector"

De-a lungul timpului, progresele științei și tehnicii au fost privite cu scepticiscm iar inventatorii, pentru a-și impune ideile au trebuit să depășească obstacolele menite să-i oprească din drum. Descoperirea minciunii a pasionat oamenii încă din cele mai vechi timpuri și i-a motivat în cercetările lor pentru elaborarea unui aparat care să ajute la depstarea comportamentului simulat.

În 1985 Caesare Lombroso experimenta „Hidrosfigmografur, un aparat primitiv ce măsura variațiile de plus cu ajutorul unui cilindru pe care era aplicat negru de fum, acesta fiind învârtit de un mecanism de ceasornic. W.M. Marston în 1917 încerca să depisteze minciuna înregistrând tensiunea sistolică, iar Vittorio Benussi înregistrând modificările respiratorii.

Unul din marii precursori ai actualelor tehnici a fost psihologul germano-american Hugo Miinsterberg, care s-a preocupat mult de problema martorilor și a declarațiilor lor veridice sau false. în același an 1908, James MacKenzie, celebrul cardiolog britanic și-a denumit aparatul „The Ink Polygraph" (poligraful cu inscriptor de cerneală), slujind drept model pentru J.A. Larson (devenit psihiatru din ofițer de poliție), care a construit apoi (1922) cardio-pneumo-psihograful reprezentând prima generație a poligrafului perfecționat utilizat în zilele noastre.

Poligraful în România

Şcoala românească de biodetecţie faţă de alte şcoli prezintă o particularitate izvorâtă din nevoia generată de sistemul judiciar care nu considera drept probă biodiagramele rezultate din testările poligraf. Această particularitate constă în faptul că prin cercetare şi muncă asiduă s-a ajuns la **conversiunea probelor,** un procedeu prin care probele biodetecţiei se convertesc în probe juridice apte de a fi luate în considerare în cercetarea penală şi nu numai. (vezi exigenţele „psihoconversiei" bio)

„Ca şi astăzi, politicul şi manipularea prin imagine erau chestiuni curente. Se dorea introducerea psihologiei în mecanismele tactice ale anchetelor. Generalii Jean Moldoveanu şi Ion Anghelescu, poliţişti inteligenţi, puseseră de mult ochii pe tehnica poligraf, dar pe care americanii o ţineau sub embargo. Pe de altă parte, sub presiunile Vestului, regimurile totalitare erau silite să facă relative concesii, compartimentele ştiinţifico-tehnice se perfecţionau încet, încet, în defavoarea practicilor torţionare."[1]

În România, primul studiu despre oportunitatea şi eficienţa introducerii poligrafului în activitatea poliţiei a fost făcut în anul 1976 (prof. Vasile Lăpăduş semnalează preocupările chestorului Eugen Bianu asupra poligrafului încă din 1937). Aceasta s-a făcut lucrând timp de un an de zile, folosindu-se în paralel metodele clasice ale muncii de poliţie cu metoda poligraf. La sfârşitul perioadei, rezultatele au înclinat în favoarea metodei poligraf, demonstrând totodată caracterul ştiinţific al metodei şi necesitatea introducerii biodetecţiei judiciare în cercetarea infracţiunilor din competenţa poliţiei. Ca orice noutate, metoda a fost primită cu rezerve de lucrătorii poliţiei, hotărându-se iniţial să se lucreze în cauze penale cu o vechime mare, în care, practic, posibilităţile de identificare a autorilor erau minime. Tocmai această hotărâre, a creat un mare avantaj tehnicii poligraf şi anume acela de a-şi demonstra calităţile care nu erau influenţate de factorul timp.

Ce este poligraful

Scopul acestei secţiuni este de a-l familiariza pe anchetatorul criminalist cu utilizarea pe parcursul investigaţiilor a poligrafului, sau după cum i se spune de regulă, a detectorului de minciuni.

De fapt examinarea poligraf constă în utilizarea instrumentelor mecanice şi electronice pentru a înregistra grafic schimbările psihologice ale persoanelor interogate în condiţii controlate. Pe măsură ce examinatorul adresează subiectului fiecare întrebare, schimbările ce se petrec la nivelul activităţii cardiovasculare, respiratorii şi reflexele stimulate ale pielii sunt înregistrate într-un tabel în mişcare (diagramă). Aceste tabele (diagrame) sunt evaluate ulterior pentru a se determina dacă răspunsurile persoanei respective au fost adevărate (prezenţa reacţiilor emoţionale) neadevărate (absenţa reacţiilor emoţionale) sau neconcludente. (nu se poate discrimina între reacţii).

Deşi în general rezultatele testului poligraf nu sunt admise în instanţe decât dacă se ajunge la o convenţie şi se obţine acordul avocatului, **testul poate fi foarte util pentru anchetatori pe perioada investigării crimei.** De exemplu, în primele faze ale anchetei, când numărul suspecţilor este mare, poligraful poate fi folosit pentru a elimina anumiţi suspecţi şi astfel să se folosească într-un mod mai util resursele.

Folosirea adecvată şi inteligentă a poligrafului, combinată cu abilitatea şi profesionalismul examinatorului poligraf, poate face ceea ce victima nu poate: „să îndrume ancheta pe direcţia cea bună".

---

1 **Tudorel Butoi** - *Timpolis,* nr 887/2002

Examinarea

Poligraful completează întotdeauna o bună anchetă de teren dar **niciodată nu o poate înlocui.** De multe ori rezultatele testului poligraf vor fi la fel de bune ca o probă de teren. Referitor la partea sa practică, **poligraful ar trebui consultat în fazele de început ale anchetei; niciodată ca o ultimă soluție.**

Testul poligraf se desfășoară numai având la bază voința. (consimțământul scris al subietului) Subiectul nu poate fi obligat să fie supus testării, iar aceasta nu trebuie să fie făcută în grabă. Un test poligraf desfășurat cum trebuie durează aproximativ 2 ore sau chiar mai mult, în funcție de împrejurările în care a avut loc fapta.

Un test poligraf are patru faze:

Prima fază - interviul anterior testului. Cei care lucrează cu poligraful află date despre trecutul **medical al subiectului, despre starea psihică** și **despre trecutul psihologic. Interviul anterior testului determină dacă subiectul este capabil să fie supus examinării;**

Faza a doua - explicații privind funcționarea poligrafului. Pe parcursul acestei faze examinatorul discută cu subiectul despre crimă, căruia îi explică ce știe despre crimă, în cazul în care se știe ceva. Acesta caută să observe orice schimbare a declarației inițiale date anchetatorilor;

Faza a treia - pregătirea întrebărilor testului. Subiectul este înștiințat despre întrebările ce urmează să i se adreseze și nu există întrebări surpriză. Dacă subiectul obiectează la vreuna din întrebări, atunci aceasta este schimbată sau eliminată;

Faza a patra - testarea propriu-zisă. După ce are loc testarea, examinatorul analizează tabelele și dă una din următoarele trei interpretări: adevărat, neadevărat sau neconcludent. Trebuie reținut că în unele cazuri sunt necesare reexaminări.

Speță exemplificativă de final „Soluționarea după unsprezece ani a omorurilor din Parcul Tineretului" - caz de referință în problema exploatării momentelor psihologice.

Prin 1985, m Parcul Tineretului din București avuseseră loc două omoruri în scop de jaf. Cauze dificile: parc, zăpada spre dezgheț, victimele lovite din spate cu o bară de fier. Luate ceasuri, căciuli, cojoace, portofele și...tir a. Trec 11 **ani...** *în 1996, testam la detector un suspect pentru o tentativăde omor. îl întreb dacă a mai comis vreo crimă.*

Răspunde că nu, moment în care surprind la poligraf simularea. Nu îi spun nimic, îl deconectez, mâncăm împreună, vorbim de viață, de moarte, de rem uscare. II întreb brusc: „Ai omoruri pe suflet, băiete, te-am citit. " Dintr-o dată începe să plângă: „Domnule doctor, într-o iarnă spre primăvară, vagabondam prin București. Era frig, îmi era foame. Am omorât doi oameni, în același loc. I-am lovit în cap, din spate, cu o bară de fier ...[1]

Exemplu de test:

1. Te numești A. G?	DA
2. Ai permis de port-armă?	NU
3. Știi în ce împrejurări a murit soția ta?	**NU**
4. Porți ochelari de vedere la citit?	DA
5. Tu ai aruncat benzină pe soția ta, dându-i foc?	**NU**

1 **Tudorel Butoi** - *Timpolis,* nr 887/2002

6. Te-ai gândit vreodată să omori pe cineva? NU
7. Eşti născut în Bucureşti? DA
8. Tu ai aprins focul pe soţia ta? NU
9. Tu ai aruncat pe soţia ta benzină existentă într-un bidon (canistră)? NU
10. Ai spus adevărul la toate întrebările? DA

Subiecţi pasibili de a fi supuşi testului poligraf

Majoritatea celor supuşi testului sunt suspecţii. Subiecţilor trebuie să li se aducă la cunoştinţă drepturile înainte de testare. Dacă suspectul are un avocat, atunci acesta trebuie să fie martor la renunţarea suspectului la dreptul său (la tăcere).

Informatorii pot fi deasemenea testaţi pentru ca investigatorii să fie siguri că informaţiile furnizate sunt corecte. De asemenea, pentru acelaşi motiv, pot fi testaţi martorii, şi de câte ori este cazul, chiar şi victimele pentru a se vedea dacă nu cumva aceştia ascund detalii utile despre crimă.

Subiecţi ce nu pot fi testaţi

Persoanele cu disabilităţi psihice, cardiorespiratorii, astmaticii, hipertensivii, alcoolicii cronici, consumatorii de droguri, psihoticii nu trebuie supuşi testului, la fel ca şi femeile însărcinate şi minorii? - sunt excluse de la examinare suspecţii anchetaţi excesiv.

Sarcinile anchetatorilor înainte de examinare

Anchetatorul trebuie să-i furnizeze examinatorului informaţii corecte şi adecvate despre caz şi să nu-i ascundă nimic. Nu trebuie uitat că investigarea unei crime presupune **o muncă în echipă** pentru a putea ajunge la rezultate bune, examinatorul şi anchetatorul trebuie să conlucreze într-o manieră armonioasă.

Examinatorul trebuie să fie la curent cu trecutul subiectului. Anchetatorul trebuie să îi furnizeze următoarele informaţii:

a. dacă subiectul are cazier, mai ales dacă a fost arestat sau anchetat în cazuri similare de crimă;
b. eventualul mobil al comiterii crimei;
c. religia şi cât de credincios este acesta;
d. situaţia financiară;
e. starea de sănătate şi funcţionalitate psihofiziologică fără reproş (normală);
f. orice altă informaţie pe care anchetatorul o consideră valoroasă pentru ca examinatorul să-şi dea seama de esenţa subiectului.

Subiectul trebuie să fie bine pregătit pentru examinare. La fel ca orice altă probă fizică, acesta trebuie să fie tratat cu grijă pentru ca astfel testarea să aibă loc în condiţiile corespunzătoare.

Anchetatorul trebuie în primul rând să afle de ce a vrut de fapt această persoană să facă testul şi atitudinea sa faţă de acesta. Niciodată nu trebuie să se presupună că subiectul spune adevărul doar pornind de la faptul că a acceptat să se supună testului. Orice examinator ce lucrează în cadrul poliţiei poate da exemple de persoane supuse de buna voie testului despre care s-a confirmat ulterior că au minţit.

Nici nu mai trebuie amintit faptul că înaintea testului, anumite informaţii trebuie ţinute ascunse faţă de terţi, inclusiv faţă de mass-media. Anchetatorul trebuie să aibă încredere în examinator şi să-i spună date pe care doar persoana ce a comis crima le ştie sau cea care a fost de faţă la comiterea crimei - de exemplu, cum a fost omorâtă victima, unde este rana de

intrare, ce tip de armă s-a folosit, ce obiecte au fost furate sau mutate de la locul crimei sau date deosebite legate de crimă, cum ar fi mutilarea sexuală sau legarea victimei. – aceste detalii sunt excelent exploatate în monitorizarea vârfului de tensiune pe diagramele poligraf

Procedura poligraf

De obicei **examinatorul este cel care are ultimul cuvânt în luarea deciziei privitoare la cine poate fi supus testului, când va începe examinarea şi dacă aceasta va continua.** Poligraful nu trebuie folosit niciodată doar ca o amenințare. Subiectul trebuie întrebat dacă este de acord să facă testul numai atunci când anchetatorul chiar intenționează să-l testeze.

Examinatorul este responsabil pentru chestiunile ce urmează a fi acoperite pe parcursul testării. Frazarea exactă a tuturor întrebărilor trebuie decisă în urma consultărilor dintre examinator şi anchetator în ceea ce priveşte datele despre caz. O testare va acoperi doar o singură crimă. Dacă subiectul e suspect de mai multe crime, atunci trebuie făcute alte testări la date ulterioare.

Dacă este posibil, testul poligraf este bine să se desfăşoare dis-de-dimineață, după ce subiectul a avut parte de o noapte întreagă de somn. Anchetatorul nu trebuie să interogheze subiectul în ziua examinării. Din momentul în care o persoană consimte la testarea poligraf, **anchetatorii trebuie să înceteze orice interogatoriu până la data efectuării testului.**

Pro şi contra folosirii mijloacelor de detecție a stresului emoțional, statutul legal al utilizării mijloacelor de detecție[1]

Valoarea probantă a testării poligraf[2]

Referitor la valoarea probantă a testării cu tehnica poligraf s-a scris mult atât în literatura străină, cat şi în literatura românească. Opiniile exprimate vizează , în cea mai mare parte, numai metodele tehnice de detactare a nesincerității, nu şi mijloacele - total interzise - folosite în unele țări pentru obținerea recunoaşterii, cum ar fi: hipnoza, electroşocul şi narco-analiza.

Deşi este acceptată ideea ca mijloacele tehnice de depistare a tensiunii au o bază realmente ştiințifică, rezultatul testării la tehnică nu este inclus - şi nici acceptat - ca mijloc de probă în procesul penal.

Valoarea probantă a testării poligraf din perspevtiva procesual penală.

Raportat la prevederile Codului de procedură penală s-au susținut următoarele: **Argumente contra:**

1. Testarea sincerității cu ajutorul tehnicii poligraf nu face parte din mijloacele de probă, nefiind enumerată în art. 64 C.pr.pen., mijloacele de probă fiind limitativ enunțate de lege;
2. Testarea cu tehnica de tip poligraf nu este o constatare tehnico-ştiințifică întrucât, potrivit art. 112 C.pr.pen., aceasta este dictată de necesitatea lămuririi urgente a unor fapte sau împrejurări ale faptei, atunci când exista pericolul dispariției unor mijloace materiale de proba sau de schimbare a situației de fapt;

---

1. **Tudorel Butoi şi colaboratorii** - *Victimologie - curs universitar* - perspectivele psihologiei victimale asupra cuplului penal victimă-agresor, Edit. Phobos, Buc. 2004. pag. 81-86;
2. Vezi **dr. Vasile Berchesean** - *Unele considerații privind valoarea probantă a testării de tip poligraf în activitatea organelor de urmărire penală,* Revista Criminalistica, nr 3, pag 14-15; [27] **Emilian Stancu,** op.cit.pag. 125

3. Testarea cu tehnica de tip poligraf nu este o constatate tehnico-ştiinţifică din considerentul că, potrivit art. 113 C.pr.pen., pentru efectuarea ei organul judiciar pune la dispoziţia specialistului „materialele" şi „datele" necesare şi deci, persoana asupra căreia se face testarea nu intră în categoria „materialelor" şi nici în aceea a „datelor";
4. Deşi nu este strict interzisă de lege, testarea poligraf echivalează cu o încălcare a principiului prezumţiei de nevinovăţie, prevăzut de Constituţie şi art. 66 C.pr.pen., învinuitul sau inculpatul fiind obligat să probeze nevinovăţia sa;
5. Testarea cu tehnica poligraf constituie o valoroasă metodă de investigare extrajudiciară, care oferă indicii preţioase cu privire la elementele constitutive ale unei infracţiuni.

Argumente pro:

1. Art. 64 C.pr.pen., nu are caracter limitativ;
2. Materializarea rezultatelor testării se face printr-un înscris, în sensul legii, după cum înscrisurile sunt şi cele obţinute în etapa pre-test şi în cadrul testării propriu-zise;
3. Mijloacele tehnice de testare au un profund suport ştiinţific şi sunt procedee prin care se ajunge la descoperirea unei probe sau mijloc de probă; - vezi rolul conversiei
4. Probele nu au valoare prestabilită şi prin urmare rezultatul testării trebuie coroborat cu celelalte probe şi mijloace de probă administrate în cauză;
5. Dacă în urma testării se ajunge - prin desfăşurarea unor activităţi specifice - la descoperirea autorului, rezultatul testării trebuie admis ca punct de plecare în identificare; - vezi rolul conversiei – de la indicii la probe -
6. Testarea propriu-zisă şi rezultatul ei ar putea constitui un act premergător urmăririi penale şi asimilat acestea;
7. Testarea foloseşte mij loace ştiinţifice consacrate – în parte discutabile sub aspectul acurateţei discriminării şi încă neopozabile „erga omnes".
8. Această activitate are drept scop descoperirea autorului şi probarea vinovăţiei; din *J* acest punct de vedere, descoperirea autorului face parte, fără dubii, din activităţile de primă urgenţă care să ducă la lămurirea unor fapte sau împrejurări ale cauzei.
9. Trecerea timpului, fără descoperirea autorului, conduce evident atât la schimbarea situaţiei de fapt, cât şi la dispariţia unor mijloace materiale de probă;
10. Interpretarea textului de lege - art. 113 C.pr.pen. - este relativă;
11. Considerăm că prin „materiale" sau „date" trebuie înţelese nu numai obiectele în materialitatea lor şi informaţiile deţinute de organul judiciar, ci toate indiciile, inclusiv persoana bănuită. Astfel, făcând abstracţie de constatarea medico-legală -unde s-ar putea invoca prevederea expresă a legii - ar însemna excluderea din categoria constatărilor tehnico-ştiinţifice şi pe cele care au ca obiect identificarea urmelor lăsate de dinţi, urechi etc, unde modelele comparative sunt obţinute de specialist de la persoana ce i-a fost pusă la dispoziţie de organul judiciar;
12. La data intrării în vigoare a Codului de procedură penală - 01.01.1969 - tehnica poligraf nu era introdusă în România şi deci, este normal ca legiuitorul de atunci să nu o fi avut în vedere;
13. Prin testarea poligraf în niciun caz persoana nu este obligată să-şi probeze nevinovăţia, ci sunt puse în evidenţă modificările fiziologice tipice stării de stres psihologic;
14. Testarea se face cu consimţământul scris al persoanei, fapt ce exclude obligarea ei la o astfel de analiză;
15. Testul vizează obţinerea unor date de la care să se plece în identificarea făptuitorului, deci nu ne aflăm în prezenţa învinuitului sau inculpatului;

16. Indiscutabil, rezultatul testării la poligraf are şi o valoare extrajudiciară, concretizată în restrângerea cercului de bănuiţi şi canalizarea tuturor eforturilor pentru verificarea celor care au dat reacţii de nesinceritate;
17. Faptul că se admite că testarea oferă indicii preţioase cu privire la elementele constitutive ale infracţiunii se constituie într-un argument ce pledează pentru includerea acesteia în rândul mijloacelor de probă.

Valoarea probantă a testării de tip poligraf din perspectiva psihologică.

Unii autori apreciază că actualele înregistrări poligrafice sunt relativ imperfecte, indicatorii utilizaţi în detecţia nesincerităţii fiind „dependenţi de manifestările emotive, de forma în care se manifestă simularea şi de calea periferică a evidenţierii ei"[1]. De asemenea, literatura de specialitate evidenţiază o serie de factori care pot să influenţeze negativ detecţia simulării. Este vorba de aşa-numiţii **factori frenatori,** care nu trebuie confundaţi cu încercările de inducere în eroare a poligrafului, aceşti factori putând să apară şi la persoanele sincere, inocente[2]. Astfel, Rene le Chat afirma că „noi ne temem că un mecanism oarecare ar putea vreodată să se adapteze la particularităţile umane". Pricipalii **factori frenatori** sunt:

a) **nervozitatea excesivă,** determinată de frica de a fi bănuit pe nedrept sau de a se descoperi o altă vină, care nu constituie obiectul anchetei;
b) **stările fiziologice proaste,** cum sunt cele specifice bolilor cardiovasculare, dereglărilor respiratorii, astmul prin excelenţă, infecţiilor etc. Este adevărat că pot apare astfel de situaţii, dar aceasta înseamnă nerespectarea condiţiilor de testare la poligraf. Examenul medical este absolut necesar în faza de pregătire a testării, una din condiţiile obligatorii de testare fiind integritatea stării fizice şi psihice ale persoanei[3];
c) **deficienţele psihice,** în special debilitatea mintală, precum şi nevrozele şi psihozele. **Dacă în urma examenului medical obligatoriu ori din alte date obţinute de organul judiciar rezultă un asemenea diagnostic, persoana în cauză este exclusă de la testare, rezultatul fiind nerelevant;**
d) **insensibilitatea emotivă.** Deşi o asemenea insensibilitate poate fi acceptată, practic nu se poate vorbi de o insensibililate totală, mai ales că aparatele moderne înregistrează şi alţi parametrii - comportamentul ocular, activitatea electrică a scoarţei cerebrale, ş.a. - imposibil de controlat chiar şi pentru persoanele care afişează o insensibilitate emotivă şi o stăpânire de sine peste limita normalului.

...şi totuşi tehnica poligraf devine vulnerabilă[4]

Cu peste 25 de ani de utilizare în criminalistica română şi peste 54 de ani de consacrare în cea mondială, SUA, Japonia, Israel, Serbia, Croaţia etc, tehnica poligraf rezistă încă şi azi.

Aflată permanent, ca şi specialiştii în domeniu dealtfel, între apreciere şi contestare, **drumul sinuos al investigaţiei comportamentele simulate a fost presărat atât de eşecuri răsunătoare cât şi de succese remarcabile.**

Nu voi insista asupra acestora, îmi ajung cele trăite în peste 25 de ani ai exerciţiului profesionist în materie cu bunele şi relele asimilate, cu învăţămintele pe care le-am tras şi asupra cărora mai reflectez încă.

Am totuşi un chef teribil să uit...

---

1 **H.J. Eysenck** - *Sense and nonsense în Psyhology* - **Edit. Pelican. Londra 1996, pag. 188:**
2 **Rene la Chat** - *La technique de 1 'enguettecriminelle, tom I,* Edit. Moderna, Bruxelles 1959, pag. 170;
3 **T. Bogdan, T. Butoi** - *Tratat practic de criminalistică, voi II,* Ministerul de Interne, 1978, pag. 355.
4 Link 7

Şi totuşi, provocării de faţă trebuie să-i răspund, punând în discuţie câteva simptome ale declinului tehnicii intuit de mine din interior şi poate, mai bine ca alţii.

Argumentele vulnerabilităţii actuale ale tehnicii poligraf rezidă următoarele:

a) Tehnica poligraf a fost popularizată excesiv în sensul stisfacerii libertăţii de informaţie a publicului larg, expunându-i-se detaliat o serie de „intimităţi" - pierzând astfel aura de infailiblitate şi mister, psihologic necesară etapei de aşteptare, încărcare - montaj, a persoanelor incluse în cercurile de bănuiţi (vezi mass-media, TV, radio, publicităţii);

b) Tehnica poligraf a fost desconspirată în punctele ei forte (vezi rolul întrebării de control, testul de stimulare, vârf de tensiune etc);

c) Momentele operative ale utilizării tehnicii poligraf sunt uneori pregătite superficial, iar concluziile testărilor nu sunt întotdeauna susţinute prin acţiuni apte coroborării profesioniste specifice probaţiunilor calificate (mijloace speciale, filaj, investigaţii, interogatorii, percheziţii etc);

d) Diseminarea în sens larg a unor elemente de tactică şi procedură a examinării (consimţământ, aviz medico-psihologic, reguli de respectat pe parcursul examinării etc.) inspiră din ce în ce mai mult (mai ales recidiviştii) la o serie de măsuri orientate contracarării metodei (evaziune mentală, tentative de autocontrol, inducerea unor elemente parazitare, invocarea unor suferinţe psiho-medicale, autoadministrarea medicaţiei cu neuroleptice sau sedative, refuzul examinării etc);

e) Tehnica s-a erodat permanent, fie între absolutizările unora (apţi la un moment dat să o gireze cu forţa mijloacelor de probă), fie între renegările şi discreditările altora (în stare să o repudieze total) **şi unii şi alţii având însă grijă ca după exploatarea indiciilor certe oferite de poligraf, identificarea autorilor şi soluţionarea unor cauze complexe, s-o marginalizeze temporar atât cât să-şi hiperbolizeze propriile contribuţii, ahtiaţi după gratulaţii efemere şi nemeritate;**

f) între „specialiştii tehnicii" se strecoară nu o dată tot felul de „hibrizi universitari" sau (vezi în parte practica unor şcoli din SUA) pur şi simplu doar absolvenţi de liceu, care şcolarizaţi „intensiv" în mai puţin de câteva săptămâni, sunt declaraţi „experţi" în **dispreţul total faţă de simţul clinic specific psihologului criminalist, existând aşadar pericolul şi totodată scuza eventualelor erori prin transferul în totalitate a responsabilităţii concluziilor pe seama prelucrării pe calculator;**

g) Tehnica poligraf capătă din ce în ce mai des cu totul alte conotaţii decât cele care au consacrat-o pe terenul judiciar; abandonând în parte exigenţele redutabilei şcoli clasice în materie, este folosită „la greu" în management şi resurse umane, selecţii de personal, recrutări ale forţei de muncă etc subiecţii fiind declaraţi „apţi" pe bandă rulantă) în parte având experienţe personale în materia unor firme din Israel specializate în recrutarea forţei de muncă).

Tehnica devine extrem de vulnerabilă din perspectiva erodării suportului ştiinţific pe care se fundamentează metoda.

În acest sens se pune în discuţie explicaţia absenţei reactivităţii semnificative şi susţinerii sinergice a modificărilor de trasee, prin aceea că *amprenta psihocomportamentală, obiectivată ca amintire a faptei comise şi păstrată în memoria stocată a individului sub forma algoritmului infracţional (un fel de matrice infracţională în expresie dinamică) începe să fie din ce în ce mai palid exprimată şi păstrată mai lacunar la din ce în ce mai mulţi suspecţi.*

O dată cu deriva gamei de valori morale, etice şi juridice, cu versatilitatea moravurilor, bulversarea continuă a criteriilor statuşurilor şi rolurilor comportamentelor asigurătoare succesului, accentuarea lipsei de credibilitate în instituţiile statului, individul (ca expresie

a mediului social în care se dezvoltă), se schimbă şi el, *algoritmul infracţional, devenind la rându-i secătuit de suportul său energetic afectiv-mental, consecinţă a unui conflict abia schiţat în raporturile cu algoritmul moral din ce în ce mai tolerant, permisiv şi anomic (în sens durkheimian).*

Cu alte cuvinte întrebaţi dacă au furat? Deturnat fonduri? Luat mită? Violat? Eludat impozite? Excrocat? etc, făptuitorii neagă cu seninătate comiterea faptelor câtă vreme vis-a-vis de algoritmul moral (matricea morală) - ca reprezentare a vinovăţiilor, sancţiunii, culpabilităţii, ruşinii de a minţi, simţul moral al nivelului conştiinţei etc. - *se interiorizează un algoritm infracţional* din ce în ce mai anemic şi mai palid exprimat în componenţa sa afectivă absolut necesară apariţiei stresului emoţional obiectivat în modificările psihofiziologice ale traseelor: puls, TA, bioelectric şi respirator.

Individul se raportează modelelor sociale conduitelor în plan etic, estetic, moral, juridic etc Ori, activitatea de trasee şi **absenţa identificării modificărilor sinergice este consecinţa acceptării în planul conştiinţei infractorilor a echivalenţei algoritmului moral cu cel infracţional, câtă vreme hoţii, violatorii, delapidatorii etc zburdă în libertate, nu se ruşinează câtuşi de puţin de faptele lor, ba dimpotrivă fac averi, savurează succesul social, afişează o opulenţă dispreţuitoare, se bucură de mediatizarea poetic pronunţată a mass-media, blamul sau oprobiul public întârziind să apară, penitenciarele devenind pe zi ce trece adevărate pensioane.**

La toate acestea adăugându-se „penitenciarul ca o vacanţă" şi eliminarea aşa-zisei „etichetări" ca şi reflexie în socius a „patrimoniului moral al deţinutului, sunt garantat eliminate teama şi ruşinea ca repere funcţional-mentale specifice algoritmului matricei infracţionale". Atunci ne întrebăm de unde potenţial cognitiv-afectiv pentru reactivarea psihoemoţională vis-a-vis de minciună??

Mă opresc în acest punct cu observaţiile asupra aspectului celui mai regretabl al acestei linii de muncă pe care am slujit-o cu devotament aproape o viaţă... - profesioniştii în materie au înţeles ce trebuia să înţeleagă.

Emile Durkheim dă explicaţiile necesare în materie, tranziţia iată, oferind experimentul natural al derivei morale care din păcate atinge şi eficienţa acestei redutabile replici anticrimă, „oricum tehnica nu poate fi salvată prin fetişizări insinuante menite a arunca responsabilitatea unor concluzii bâlbâite în seama prelucrărilor pe calculator".

Revirimentul şi preluarea iniţiativei tehnicii va fi resimţită treptat, treptat, o dată cu însănătoşirea în ansamblu a societăţii (care de fiecare dată generează nici mai mult, nici mai puţin, decăt infractorii pe care îi merită) pe de o parte, iar pe de altă parte pe măsură ce noi descoperiri ştiinţifico-tehnice şi metodologice (recentele studii asupra câmpului caloric, diametrului pupilar, specificităţii undelor creierului) vor fi exploatate în câmpul şi aria de competenţă a tehnicii poligraf.

Până atunci însă, cutia Pandorei a fost deschisă, fel de fel de firme şi agenţii se dotează la greu cu „detectoare de minciuni" pe care le mânuiesc tot felul de epigoni interpretând rezultatele minciunii în procente, sau apreciindu-le după intensitatea luminii unor beculeţe sau a sunetului unei sonerii. Soţi şi soţii înşelate, asociaţi care-şi trag ţepe reciproce, procesomani şi psihopaţi îngroaşă rândurile, după caz, atât ale victimelor cât şi ale victimizaţilor „tehnicii".

Faţă de toate acestea, pentru specialiştii ce încă mai rezistă (aş vrea să cred) cu demnitate şi profesionalism în materie, un îndemn către viitor: tărie morală şi exigenţe de caracter; peste timp ei vor fi învingători...se află pe baricadele binelui şi adevărului, ori acest lucru pe termen lung este o garanţie suficientă.

Concluzii:

Poligraful reprezintă un ajutor în investigaţie şi vine în completarea unei bune anchete de teren. Anchetatorul unei crime trebuie încurajat să se folosească de acest instrument şi să îi pună în discuţie examinatorului ce va face testarea şansa de reuşită. Testul poligraf nu este admis ca probă în instanţă; totuşi, *declaraţiile făcute unui examinator pot fi admise.* Poligraful reprezintă o tehnică foarte valoroasă pentru investigarea unei crime, atunci când este folosit de către un tehnician competent ce lucrează în cadrul unei echipe de investigaţii, *(vezi Tănase Alina, Sesiunea de comunicări ştiinţifice - mai 2006 - a Universităţii „Spiru Haret" - Facultatea de Drept - secţiunea „Psihologie judiciară - tehnică poligraf" - comunicat integral -)*

Activităţi seminariale:

Seminariile se vor desfăşura pe baza: *susţinerii de referate* (ex. de teme: „Exprimarea comportamentului inaparent (mimico-gesticular) - indici orientativi", „Statutul ştiinţific al fundamentării tehnicii poligraf reactivitatea psihocomportamentală?" etc); *vizionarea activităţilor de teste poligraf* (examinări reale); *studii de diagrame poyigraf* (spețe reale); *asimilarea algoritmului de identificare a modificărilor de trasee şi evaluarea diagramelor* (spețe reale); *deprinderea interpretării concluziilor rapoartelor de constatare tehnico-ştiinţifică poligraf* - testul poligraf probă sau indice orientativ?.

T. Butoi - opinii personale: În actualul stadiu al dezvoltării ştiinţifice, concluziile examinărilor poligraf nu pot şi nu trebuie sa fie admise ca mijloace de probă. Ele nu pot fi nimic altceva decât **opinii de specialitate de credibilitate rezonabilă.** Cu alte cuvinte a absolutiza concluziile investigaţiei poligraf este tot atât de grav cu a le ignora cu desăvârşire.

Bibliografie obligatorie:

1. Bogdan Tiberiu, Butoi Tudorel - *„Tratat practic de criminalistică"*, voi II, Edit. Ministerului de Interne, 1978;
2. Butoi Tudorel - *„Interogatoriul - psihologia confruntării în procesul judiciar"*, Edit Phobos, Bucureşti, 2004;
3. Butoi Tudorel şi colaboratorii - *„Victimologie - curs universitar - perspectivele psihologiei victimale asupra cuplului penal victimă-agresor"*, Edit. Phobos, Bucureşti, 2004;
4. Butoi Tudorel - *„Sinoptic operativ-explicativ în identificarea, capturarea şi probarea fapte lor comise de psihopaţii sexuali"*, Bucureşti 2006;
5. Butoi Tudorel, Ioana Teodora Butoi - *„Tratat universitar de psihologie judiciară - teorie şi practică"* - Edit. Phobos, Bucureşti 2003;
6. Tudorel Butoi, *„Crima sub lupa detectorului de minciuni"* - Edit Mihaela Press, Bucureşti 1998;
7. Eynsenck, H.J. - *„Sense and nonsense în Psyhology"* - Edit. Pelican, Londra 1996;
8. Reid John, Fred Inban - *„Truth andDeception "*, SUA 1988;
9. Vernon J. Gerberth - *„Practicai Homicide Învesti găti on: tactics, procedures and forensic tehniques"*, ediţia a IV-a, Edit. Taylor & Francis, New York 2006;
10. LaChat Rene - *„La technique de Venguette criminelle"*, tom I, Edit Moderna, Bruxelles 1959;
11. Timpolis, nr 887/2002;
12. www.psihopoligraf.ro

Sem . II

Modului IV

Psihologia detenției penitenciare

2.1. Mediul privativ de libertate - consecințe sociopsihologice;
2.2. Personalitatea infractorului recidivist;
2.3. Potențial patogen al mediului privativ de libertate;
2.4. Fenomene sociopsihologice ale mediului privativ de libertate: şocul depunerii, ierarhia, şi statutul, agresivitatea şi violența, frustrarea, agresiunea, teritorialitatea, stresul, violența colectivă, panica, automutilările, refuzul de hrană, suicidul, homosexualitatea etc;

Instituția probațiunii din perspectiva „justiției rstaurative" versus „justiția retributivă" - reabilitarea victimei în perspectiva aplicării probațiunii - „referatul de evaluare" - Legea 211/2004.

Ideile pivot în materie:

Persoanele cu un comportament antisocial şi care aduc prejudicii altor persoane cât şi statului sunt condamnate cu închisoarea conform C.pen. art. 57. Executarea pedepsei cu închisoarea se face în locuri de detenție anume stabilite unde cei condamnați prestează o muncă utilă în contextul unui program educativ orientat către retuşrea personalității şi reinserție socială ulterioară a celui condamnat. Condamnarea persoanelor care au săvârşit infracțiuni trebuie făcută în urma unui proces penal conform atr. 1 din C.pr.pen. *proces care are ca scop consatarea la timp şi în mod complet a faptelor, astfel ca orice persoană cară a săvârşit o infracțiune să fie pedepsită conform vinovăției sale", (vezi reglementările internaționale privind tratamentul infractorilor, Tratat op. cit. pag. 342-347)*

Privarea de libertate îl supune pe deținut unui regim coercitiv de existență din perspectiva unor privațiuni specifice, restrângerea acută a libertăților individuale, relațiilor intepersonale, restrângerea surselor de informare, regimul autoritar, absența intimității şi a atributelor individualizării personale, golirea (risipirea de sine), perceperea viitorului ca incert şi nesigur, toate sunt resimțite de către deținut ca atingeri ale atributelor definitorii ale ființie sale umane *(vezi algoritmul - „mediul închis - Goffman 1961 problematica deținutului - potențialul patogen al mediului privativ - paradoxul penitenciar ").*

Cunoştințele privind fenomenele psiho-sociale ce pot surveni în condițiile mediului privativ sunt necesare, deoarece instituția specializată în executarea sancțiunilor privative de libertate se deosebeşte prin profilul său pshiho-social de oricare altă instituție sau grupare organizată de oameni.

Venirea individului în penitenciar nu este urmarea unui act propriu de viaţă sau a unei obligaţii cetăţeneşti (cum este în cazul unei internări într-un spital sau efectuarea stagiului militar), ci reprezintă o formă de sancţionare aplicată de societate individului care s-a abătut de la normele ei morale şi juridice. Odată cu intrarea în penitenciar individul resimte, într-o măsură mai mare sau mai mică, în funcţie de vârstă, de structura sa

psihologică, de maturizarea socială şi de nivelul de cultură efectul privării de libertate şi reacţionează într-un mod personal la această situaţie.

Fenomene psihsociologice ale mediului privativ de libertate

Şocul depunerii (încarcerării)

Privarea de libertate implică mai multe forme, iar din punct de vedere calitativ dă naştere unui fenomen deosebit şi anume **şocul încarcerării.** Acest lucru detrmină o gamă complexă de frământări psihice şi psiho-sociale, începând cu criza de detenţie manifestată de la închiderea în carapacea tăcerii până la comportamente agresive şi autoagresive (sinucideri, autoflagelări). în comparaţie cu stările accidentale de izolare, privarea de libertate în sistemul detenţiei, are drept consecinţă absolut specifică, înlăturarea simbolurilor exterioare ale personalităţii prin obligativitatea purtării uniformei de deţinut care standardizează modul de viaţă şi estompează până la anulare diferenţele individuale. Relaţiile interpersonale, lipsa de informaţii, regimul autoritar, sunt resimţite drept atingeri ale integrităţii sale ca fiinţă umană.

La toate acestea se adaugă contactul cu subcultura carceralã care în scurtă vreme îl face pe deţinut să-şi formeze o nouă viziune a propriei persoane şi să-şi elaboreze o strategie de supravieţuire constând într-un comportament de consimţire-integrare (de conformare pasivă).

S-a mai observat că în timpul detenţiei, spaţiul de viaţă se reduce, în acelaşi timp având loc: regresiunea satisfacţiilor, recentrarea intereselor pe lucruri mărunte, alterarea comunicării, supunerea totală, precum şi manifestarea procesului real al penitenciarizării prin intensificarea unei mentalităţi specifice, un nivel de aspiraţii scăzut, lipsa preocupării pentru viitor, exprimarea convingerii că este etichetat definitiv, dar nu în ultimul rând o imagine negativă de sine.

În relaţiile lor, deţinuţii strecoară o undă de fatalitate pentru faptul de a fi ajuns în penitenciar şi asta, după părerea lor, echivalează cu un eşec moral ce îi va marca toată viaţă. Această devalorizare a lumii şi a propriei vieţi este handicapul cel mai greu în urma depunerii în penitenciar.

Ca urmare, deţinutul va rămâne neîmpăcat, revendicativ şi ostil administraţiei locului de detenţie, dominat de sentimente de victimizare.

Cu cât adaptarea la viaţa de penitenciar este mai bună, cu atât toleranţa faţă de condiţiile de mediu este mai mare, chiar dacă în această situaţie problema incopatibilităţii între deţinuţi, ca urmare a istoriilor individuale şi particularităţilor de personalitate, rămâne cronic nesoluţionată.

În ceea ce priveşte fenomenul de percepţie asupra mediului penitenciar acesta este determinat de o mulţime de factori - materiali şi spirituali; obiectivi şi subiectivi; sociali şi psihosociali; care numai în corelaţie şi interdependenţă devin relevanţi pentru înţelegerea climatului specific mediului privativ. Gradul de cultură redus, dar mai ales semnificaţia negativă atribuită executării pedepsei cu închisoarea, îi fac pe mulţi condamnaţi să nu aprecieze corect mediul din penitenciar.

Fenomenul de prizonizare şi deprizonizare

Încă în urmă cu decenii, criminologul D. Clemmer (1940), a semnalat fenomenul de prizonizare, definit ca „socializare" la cultura deviantă a deţinuţilor, proces prin care

deținutul ajunge să adopte sau să împărtășească punctul de vedere al încarceraților privind lumea din penitenciar și societatea în general.

Prizonizarea incumbă adoptarea unei atitudini ostile (fățișe sau ascunse) față de personalul închisorii, față de lumea din afară și, concomitent, dezvoltarea unei loialități față de ceilalți deținuți, sprijinirea reciprocă ori de câte ori interesele reale sau imaginare ale deținuților intră în conflict cu unele dispoziții ale autorității. Fără îndoială că adoptarea aceste norme carcerale ca și alte norme de același fel, atât de caracteristice subculturii carcerale, sunt generate dintr-o puternică motivație, care se subsumează, așa cum a formulat A. Laslow, categoriei de motive desemnate prin „necesitatea apartenenței la grup".

În această situație primul pas, motivat psihologic, va fi strădania deținutului de a se integra grupului format de deținuți, de a-și dezvolta conduite dezirabile prevalate în acest grup printre altele și de supunerea necondiționată la liderul informai, chiar dacă riscă să fie prost văzut de cadre. El va opta pentru situația gratifiantă (imediată) deci face cauză comună cu grupul de deținuți, căci deținuții sunt mai în măsură în a-l sancționa premial sau penal decât cadrele.

Stanton Weeler (1968) subliniază că „fenomenul de prizonizare, de integrare în grupul deținuților, de identificare cu subcultura carceralã este doar o primă fază în evoluția deținutului", căci în cea de-a doua fază din viața de detenție, se poate vedea limpede fenomenul de prizonizare.

Cu alte cuvinte, la începutul detenției, asumarea rolului de captiv este logică la infractori cu cât se apropie însă momentul liberării, ei vor tinde să adopte un rol tot mai apropiat de ceea ce este dezirabil din punct de vedere social. Fără îndoială că și aici există o motivare calculativă, căci un comportament adecvat poate prescurta uneori în mod sensibil durata sentinței.

Ierarhia și statutul

În general, prin ierarhie înțelegem *un sistem de priorități în raport cu importanța acordată lor.* În conștiința comună ideea de ierarhie este asociată cu o dispunere spațială pe verticală, elementul de deasupra este preferat celui de dedesubt.

Prin statut înțelegem poziția ocupată de o persoană într-un grup. În cadrul mediului privativ, unii deținuți beneficiază de mici avantaje, datorită unor activități pe care le desfășoară, iar în acest caz statutul lor crește.

Personalul închisorii încearcă să impună o anumită ierarhie formală, dar în cele mai multe cazuri aceasta corespunde cu cea informală.

În fruntea ierarhiei informale se află **șmecherii.** Statutul acestora se obține odată cu creșterea experienței în penitenciar, cu creșterea valorii sumelor furate sau jefuite, cu gradul de îndrăzneală și de inventivitate implicate în actul infracțional.

Statutul de șmecher poate fi dobândit și prin protecția unui prieten sau rudele aflate în penitenciar dacă acesta din urmă are o poziție ierarhică superioară.

Urmează apoi în ierarhie impresia, indivizi ce afișează și pretind un statut ridicat, dar fără a fi capabil să îl mențină un timp îndelungat.

În a treia linie ierarhică sunt **nepoții,** cei ce îndeplinesc muncile de curățenie și ordine aflați la discreția celor cu rang superior.

Rolurile sociale sunt însă mult mai diversificate. Personalitățile deosebite cu un statut foarte ridicat sunt numite **jupâni,** iar un nume generic dat celor din zonele inferioare de ierarhie este de **fraier.**

Există însă şi lideri informali al căror statut ridicat se datorează pregătirii lor profesionale sau intelectuale. Statutul poate evolua rapid în funcţie de avantajele de care cei din poziţiile superioare pot beneficia, de la aşa-numiţii **căutaţi** (persoanele ce primesc pachete). Un fraier sau nepot intră rapid în grupul şmecherilor dacă este căutat.

Subcultura de penitenciar susţine instalarea unei asemenea ierarhii. Sistemul deţinuţilor de culegere a informaţiilor se focalizează asupra noilor veniţi pentru a afla infracţiunile pentru care au fost condamnaţi, statutul social exterior, probabilitatea de a fi căutat.

Când informaţia nu este suficientă sau accesibilă, noul deţinut este supus testelor, adică unor situaţii impuse de cei din grupul în care a fost repartizat, pentru a i se determina reacţiile şi stabili statutul. Deţinuţii consideră ca, în general, odată stabilit statutul (prin această metodă), acesta nu se mai schimbă.

Deţinuţii au o ierarhie depreciativă a infracţiunilor pe care le-au săvârşit. Pe baza acesteia, o serie de deţinuţi dobândesc un statut de paria, fiind izolaţi şi sancţionaţi de grup.

Deţinuţii consideră inacceptabile, atacarea şi terorizarea copiilor, homosexualitatea, omorul sadic sau omorul părinţilor sau bătrânilor. Cea mai evidentă reacţie ostilă este faţă de violatori, mai ales când victimele sunt minori. Reacţia ostilă merge de la izolare până la agresarea zilnică. – inclusiv abuzul sexual

Agresivitate şi violenţă

Prin agresivitate înţelegem un comportament verbal sau acţionai ofensiv, orientat spre umilirea şi chiar suprimarea fizică a celorlalţi. Comportamentul agresiv poate fi orientat:

- contra propriei persoane (autoagresiune);
- spre distrugerea obiectelor investite cu semnificaţii sociale;
- heteroagresivitate (împotrva celorlalţi si a conducătorilor).

Prin violenţă înţlegem utilizarea forţei şi a constrângerii de către un individ în scopul de existenţă Imitată, cum ar fi : teritorialitatea, dreptul de a lua primul masa.

O formă extremă de agresivitate verbală şi fizică este a celor care sunt condamnaţi pentru delicte repudiate de mediul carceral , cum ar fi: violul cu incest, violul copiilor, uciderea copiilor, părinţilor, soţiei.

Ca formă de agresivitate specifică mediului apare sclavia, constând în folosirea de către deţinuţi a altora pentru menaj şi alte activităţi considerate înjositoare.

Putem afirma că mediul privativ de libertate dezvoltă un comportament agresiv care constă în respingerea agresivă a valorilor şi normelor de grup din exterior.

Frustrarea

Un fenomen deosebit cu care se confruntă individul este frustrarea (a amăgi, a înşela). „Fenomenul se referă la o situaţie în care un obstacol intervine în calea satisfacerii unei trebuinţe şi modifică astfel comportamentul". Consecinţele frustrării sunt grave sau mai puţin grave în funcţie de natura obstacolului. Există două categorii de frustrări:

Frustrarea primară - tensiunea şi insatisfacţia sunt provocate de absenţa obiectului necesar (lipsa hranei);

Frustrarea secundară - un obstacol interior sau exterior, pasiv sau activ, apare în calea comportamentului motivat îndreptat spre obiect.

Se pot observa **patru tipuri de obstacole:**

- **Obstacol pasiv intern** (incapacitatea persoanei);
- **Obstacol activ intern** (pulsiune secundară cu același obiect);
- Ciocnirea a două trebuințe de intensitate egală dar de sens opus;
- **Obstacol activ extern** - situație în care subiectului i **se** interzice de către cineva sub amenințarea pedepsei împlinirea unei activități.

În general, sursa conflictelor o reprezintă obstacolele interne care au o mare importanță pentru individ. Frustrarea în mediul privativ de libertate are diverse forme de manifestare:

- Frustrarea este resimțită cu deosebită tărie pe planul timpului. Organizarea impusă și în general foarte monotonă a timpului, programarea sever reglementată a timpului liber, atât cât este, fiind și el impus mai cu seamă în primele perioade de detenție, provoacă sentimentul de frustrare continuă și în consecință mărește agresivitatea deținutului.
- Frustrarea mai este resimțită în mod dramatic de către deținut în ceea ce privește limitarea drastică a spațiului de mișcare. Aceasta înseamnă necesitatea impusă de regulamentul instituției penitenciare de a elabora noi conduite legate de spațiu și de timp, radical diferite de cele ale unui individ aflat în libertate. Reducerea perimetrului de mișcare a individului duce la apariția unor fenomene ancestrale de teritorialitate adică „comportamentul individului de apărare a teritoriului propriu" (H.F. Reading) care se manifestă printr-o exagerată îndârjire în apărarea spațiului personal (locul de culcare, locul de alimentare). Deși fenomenul de teritorialitate se manifestă și în condițiile vieții obișnuite, în condițiile detenției fenomenul de teritorialitate devine exacerbat și suscită o agresivitate mărită.

La mărirea sentimentului de frustrare duce și renunțarea forțată la o seamă de obiecte de uz personal a căror lipsă este mereu resimțită. Ex. tel mobil – bijuterii etc.

De asemenea, deținutul este forțat să renunțe la cele mai multe din plăcerile pe care și le-ar fi putut oferi în viața liberă (consumul de alcool, de droguri, jocuri de noroc, parteneriate sexuale etc). Aceste lucruri îl duc la crearea de surogate de satisfacții (Kener).

Problema frustrare-agresiune

Apariția neașteptată a unui obstacol real sau imaginar inversează fluxul normal al acțiunii, crează o dificultate majoră, dezorganizează individul și îl duce intr-o situație de criză. O asemenea stare se numește frustrație, stare în care la cei mai mulți indivizi se declanșează mecanisme agresive. În starea de frustrare oamenii nu se comportă după legile rațiunii, căile obișnuite comportamentale sunt dezorganizate, apare o tensiune interioară.

Referindu-ne la deținuți putem constata că orice infractor este un frustrat, dar nu orice frustrat devine logic și infractor. La aceștia nu numai teoretic dar și practic este deschisă calea agresiunii în situații practice și de aceea întâlnim un înalt grad de intoleranță la stările de frustrare.

Frustrarea duce la agresivitate mai ales atunci când:

- Actul frustrant se poate atribui clar unui frustrator;
- În cultura sau subcultura dată, o situație frustrantă cere răspuns agresiv.

Chiar dacă nu se absolutizează raportul frustrare-agresivitate totuşi putem afirma că actele deviante, în genere, şi cele tipic infracţionale în special, sunt motivate în mai mare măsură de existenţa unor frustrări. Stările frustrante sunt de moment, de durată medie ori continuă.

De asemenea un efect declanşator îl constituie ca motivaţie stările de frustrare reale şi în egală măsură cele imaginare. Acestea din urmă pot provoca la fel ca frustrarea reală toate formele de agresiune, ostile sau instrumentale. Situaţia frustrantă de moment duce de obicei la infracţiuni sau chiar crime ocazionale, nu o dată provocate sau precipitate de comportamentul victimei.

Putem concluziona că, stările de frustrare, periodice sau continui, duc la acte de agresiune, iar în ceea ce priveşte deţinuţii, aceştia îşi adaptează comportamentul în urma frustrărilor după cum urmează:

Comportamentul agresiv - caracterizat prin rezistenţă deschisă la regimul vieţii din penitenciar, reliefandu-se adevărate crize ce se manifestă prin comportamente agresive, îndreptate spre alţi deţinuţi sau chiar cadre şi reacţii autoagresive - mutilări şi tentative de sinucidere.

Comportamente defensive (de retragere) - care semnifică interiorizarea, izolarea deţinutului primar de comunitatea celorlalţi deţinuţi şi de viaţa din penitenciar, el constituindu-şi o linie imaginară unde încearcă să se refugieze.

Comportamente de consimţire - prin care **se** înţelege conformarea pasivă a condamnatului la normele şi regulile din penitenciare, respectarea acestora fiind făcută în manieră formală, astfel încât să nu atragă sancţiuni suplimentare.

Conduită de integrare — conform căreia deţinutul se relaţionează activ cu ceilalţi deţinuţi şi cu mediul de detenţie. Această formă de adaptare este vizibilă mai ales la deţinuţii condamnaţi pe termen lung.

Teritorialitatea

Fenomenul de teritorialitate „reprezintă caracteristica grupurilor şi a indivizilor din interiorul acestora de a-şi delimita teritoriul şi de a avea anumite comportamente specifice".

Se pot distinge două tipuri de teritorii:

- **Primare** - în care individul/grupul poate exercita un control total, iar utilizarea teritoriului este de lungă durată (dormitor, pat);
- **Secundare** - care sunt utilizate în mod regulat, dar controlul asupra lor nu se exercită decât în momentul utilizării (locul de masă, în bancă).

În cadrul acestor teritorii indivizii sau grupurile au comportamente specifice din care cele de apărare sunt cele mai importante (vorbirea în şoaptă).

Atât grupurile cât şi indivizii marchează, de regulă, teritoriile. Pentru aceasta sunt utilizaţi marcatori de graniţă care pot fi centrali, pentru a marca zona cea mai importantă a unui teritoriu. Ca marcatori pot fi utilizate: haine, afişe, fotografii, desene.

Legat de teritorialitate este spaţiul interpersonal, care poate fi delimitat în zone ale acestuia:

- Zona intimă: - până la 45 cm;
- Zona personală: - 45 - 120 cm;
- Zona socială: - 1,2 - 3,6 m.

În fiecare zonă se pot desfăşura diferite activităţi, iar accesul în interiorul lor este strict reglementat.

Studierea acestui fenomen în mediul privativ îmbracă forme specifice. La prima vedere se pare că teritorialitatea deţinuţilor nu determină agresivitatea teritorială. În primul rând, deşi există supraaglomerare, spaţiul fiecărui deţinut nu este marcat cu obiecte personale. Există chiar interdicţia formală de a marca acest spaţiu (prin abţibilduri, fotografii). Prin urmare, percepţia acestui spaţiu este mai puţin personalizată şi, în consecinţă, neinterpretată ca prioritate.

În al doilea rând, comportamentul agresiv este mascat datorită strictei supravegheri. Totodată, motivaţia teritorială este surclasată de alte motivări (hrană, igienă, asistenţă medicală, activităţi culturale).

Legat de fenomenul de teritorialitate este şi modul de utilizare a paturilor în funcţie de ierarhie. în subcultura de penitenciar, cel ce doarme la patul doi (două paturi suprapuse) este un nepot, un fraier şi este tratat ca atare; şmecherii îşi aleg patul nr. 1. Când nu există suficiente paturi 1 pentru toţi deţinuţii de rang superior, aceştia preferă să stea câte trei în două paturi alăturate. în general în mediul privativ, conflictele motivate de fenomenul de teritorialitate sunt mai puţine frecvente.

Stresul

Acest fenomen „reprezintă un răspuns al organismului la orice solicitare”[1] (presiune, încărcare, apăsare, solicitare). Hans Selye (1907-1982) a definit în 1935, pentru prima dată, termenul de stres. în accepţiunea sa stresul este o caracteristică a materiei vii, lipsa totală de stres fiind echivalată cu moartea.

Termenul de stres apare într-o dublă utilizare. Una se referă la situaţia stresantă (condiţii dăunătoare, agresive, care asaltează sau ameninţă organismul, presiunile, constrângerile, privaţiunile la care este supus individul). Cealaltă are în vedere starea de stres a organismului (suferinţa, uzura lui, precum şi răspunsurile psihologice şi fiziologice ale individului la acţiunea agenţilor stresori).

Se spune că o persoană a fost supusă unui stres sau că trăieşte într-o condiţie de stres permanent, subînţelegându-se că este vorba de o suprasolicitare sau, în general, de o situaţie căreia îi poate face faţă.

Se poate spune, de asemenea, despre un individ că este stresat când se simte ameninţat, frustrat, incapabil să facă faţă unor solicitări crescute (tensiune emoţională, nelinişte).

Atunci când accentul cade pe situaţie, pe factorii provocatori, se are în vedere de obicei caracterul lor neobişnuit, neaşteptat, agresiv. Pot apare situaţii stresante colective.

Pieron identifică stresul cu agresiunea, cu acţiunea violentă exercitată asupra organismului.

Termenul de adaptare are la rândul lui diverse înţelesuri. Prosser denumeşte adaptarea fiziologică „orice proprietate a unui organism care favorizează supravieţuirea într-un mediu specific (într-un mediu stresant)”. Adaptarea comportă modificări (generale şi particulare) ale organismului care-l fac apt pentru existenţă în condiţiile de mediu.

Izolarea socială îşi exercită în mod diferenţiat influenţa stresantă asupra conduitei, nu numai în funcţie de particularităţile individuale, dar şi de relaţiile dintre persoanele aflate în aceste condiţii.

---

1 **Flora R.** - *Stresul psihic,* Ed. Enciclopedică. Bucureşti. 1974.

Comportamentul oamenilor în situaţii de captivitate (izolări), în care stresul atinge limitele extreme, este determinat de o complexitate de factori care nu pot fi identificaţi decât printr-o analiză detaliată, rareori posibilă în asemenea condiţii.

Alte tipuri de stres, în afara celui biologic, sunt: psihic, psihosocial, organizaţional, socio-cultural.

Stresul nu reprezintă numai o stare nervoasă, nu este totdeauna consecinţa unei acţiuni nocive, efectul stresului persistând şi după încetarea influenţei stresorului. Rezistenţa la stres este diferită de la individ la individ.

Dintre aceste clasificări ale stresului, aproape toate se regăsesc în mediul privativ, în ceea ce îi priveşte pe deţinuţi.

- Cu toate acestea sunt câteva surse de stres specifice mediului privativ:
- Cea mai mare presiune asupra deţinutului vine din poziţia în care este privit mediul penitenciar - dacă este privit ierarhic, marea majoritate a deţinuţilor se află pe ultima treaptă, asupra lor acţionând raporturile de putere şi inegalitate. Această asimetrie este permanentă sursă de stres;
- O altă sursă de stres este atitudinea administraţiei;
- A nu avea nimic de spus pentru propriul destin;
- Intoleranţa faţă de individualitate este stresantă; dacă un deţinut vrea să fie în echipă el trebuie să se alăture nu numai fizic ci şi emoţional ceea ce înseamnă conformare şi supunere sentimentelor şi atitudinilor;
- Monotonia activităţilor, a programului zilnic, respectarea regulamentului. Se impun o serie de măsuri pentru a-l adapta pe individ: familiarizarea cu colective omogene care să-i dea posibilitatea individului de a-şi expune problemele care-l tulbură, să poată primi o asistenţă psihologică.

Violenţa colectivă

Acest fenomen psihosocial care are loc în penitenciar este condiţionat, întotdeauna, de acumularea unor tensiuni în interiorul unui grup de deţinuţi, având diferite cauze:

- Atitudini neconformiste;
- Prezenţa unora cu inadaptări marcante la mediul penitenciar;
- Revolta penitenciară.

Luând în consideraţie specificul vieţii de detenţie (frustrările care privesc independenţa şi nevoia general umană de afecţiune), deseori actele violente au rolul „de descărcare afectivă, de uşurare, de catarsis (prin sentimentul de împlinire şi satisfacţie ce-l urmează)". Micile acte agresive, de obicei trecute cu vederea, trebuiesc considerate ca semnale pentru aceea ce este valorizat de deţinuţi şi încălcat de cineva, forţa, prestigiul, vârsta, loialitatea, sentimentul de siguranţă.

În faţa unui mediu considerat ostil - mediul penitenciar - individul se simte vulnerabil, ameninţat, incapabil de a face faţă unor dificultăţi, chiar dacă, obiectiv, are posibilitatea de a-l preîntâmpina. Din aceste cauze, la deţinuţi ieşirile agresive sunt mult mai frecvente.

În cazul manifestărilor violente a unui deţinut, şi acest lucru se va petrece întotdeauna în mijlocul celorlalţi (violenţa de unul singur trădează afecţiuni psihice sau simularea unor asemenea afecţiuni), se poate înţelege că prin această atitudine el se izolează rămânând fără apărare.

Violenţa colectivă în mediul penitenciar are o desfăşurare fazică:

I – în urma unui incident apreciat de deţinuţi ca jignitor sau nedrept, se stârneşte în rândul acestora o oarecare agitaţie. Faptul se propagă din gură în gură, este deformat, ornat cu detalii ireale sau exagerate. La nucleul agitaţiei se adaugă noi indivizi şi starea de spirit a grupului intră într-o nouă fază.

II – grupul creşte, deţinuţii devin din ce în ce mai agitaţi şi mai furioşi, fără a şti precis ce vor. În acest moment poziţia mulţimii este oscilantă şi poate fi uşor dirijată de agitatori. Influenţa acestor agitatori depinde de autoritatea de care se bucură, de măsura în care exprimă trebuinţele de bază ale grupului, şi mai ales, reuşesc să formuleze clar nemulţumirea de moment şi cea latentă. Deşi furia grupului creşte, ea se menţine în această fază în interiorul grupului.

III – în următoarea fază, agitaţia mulţimii este în continuă creştere. Cei mai tineri din grup încep să-şi manifeste violenţa încercând să-i încurajeze şi să-i distreze pe ceilalţi prin fluierături, injurii, provocări verbale. Deţinuţii adulţi care reprezintă centrul de greutate al mulţimii, nu se manifestă şi de aceea trebuie să li se acorde maximum de atenţie.

IV – ultima fază, când grupul este în situaţia de a comite acte de violenţă; orice intervenţie verbală sau control este inutilă.

Panica

Este o reacţie afectivă, individuală sau colectivă de frică alarmantă, caracterizată prin dezorganizări ale conduitei, pierderea autocontrolului, de unde şi dispoziţia spre acte impulsive şi iraţionale.

Ca fenomen psihosocial cu desfăşurare dramatică, panica generează reacţii dezordonate, de maximă intensitate, ce pot merge până la iraţional.

A. Cauzele panicii se pot clasifica în:

a) Cauze determinante:

- **De ordin psihosocial** (promptitudinea mijloacelor de informare);

În mediul penitenciar, grupurile sunt constituite pe criterii legale, fără a ține seama (nici nu este posibil) de criteriile psihosociologice, astfel încât gradul de coeziune al grupului este redus. în situația în care coeziunea grupului este redusă, reacția în cazul unui pericol, va fi dezordonată, iar acțiunile de salvare vor fi individuale pe principiul scapă cine poate. Prin specificul locului de detenție este de așteptat cu prima reacție în caz de panică, să fie aceea de a ieși cu forța și cu orice risc din încăpere.

B. Fazele panicii:

a) Faza premergătoare, cuprinde:

- Atmosfera generală din unitate;
- Starea psihologică a grupului (starea de spirit);
- Starea de spirit a indivizilor;
- Particularitățile circulației informațiilor;
- Autoritatea cadrelor și încrederea pe care o au deținuții în acestea;
- Autoritatea liderilor;
- Experiența grupului în situații deosebite.

b) Faza de șoc:

În această fază pericolul apare instantaneu sau progresiv. Acest pericol poate fi şi imaginar (zvon). La apariţia pericolului, grupul se structurează în patru categorii.

- Cei care manifestă o groază exagerată;
- Indivizii cu fragilitate emoţională (încearcă să scape singuri);
- Cei care caută informaţii (aşteaptă să i se spună);
- Cei care sunt nehotărâţi.

În primele momente ale apariţiei pericolului, grupul de deţinuţi trece rapid la stare de regresiune psihică şi organizatorică (frică, depresie, nu mai ascultă liderul).

În cazul în care evenimentul se petrece noaptea, el va fi resimţit mai intens. După primele clipe, frica şi panica pun stăpânire pe circa un sfert din grup. Faza de şoc poate dura câteva ore.

c) Faza de reacţie:

În această fază majoritatea sunt depresivi, exprimând prin cuvinte devalorizarea de sine.

d) Faza de restabilire - readaptare la viaţa obişnuită:

Este o fază dominată de sentimentul de solidaritate. Este explicată de nevoia recâştigării încrederii de sine după deruta anterioară. Apar fenomenele de descărcare afectivă (se critică, se acuză, se caută vinovaţi), circulă zvonul despre repetarea evenimentului.

Recomandări privind prevenirea şi combaterea panicii:

Funcţionarea canalelor de informaţii (întotdeauna aşteptarea sau lipsa de informare produce o teamă mai intensă);

Necesitatea aerisirii şi iluminării adecvate a camerelor (lipsa de lumină accentuează dezorganizarea psihică la om);

Nevoia de comunicare, de informaţie a stimulului verbal, creşte pe măsura izolării de ambianţa obişnuită;

Existenţa unui grup organizat în care rolul liderului creşte şi mai mult.

Automutilările. Refuzul de hrană. Tatuajele.

În mediul privativ, unul dintre fenomenele des întâlnite este şi **automutilarea.** Aceasta se intâmplă adesea din cauza unor probleme psihice, sociale sau culturale. Pierderea încrederii în viitor, situaţia socială din închisoare, hărţuirea sexuală, izolarea faţă de familie şi prieteni, multe motive personale pot explica astfel de comportamente.

Automutilările pot fi întâlnite (în cazul deţinuţilor aflaţi într-o stare de melancolie anxioasă-raptus) la obsedaţii sexuali ca semnificaţie de autopedepsire; la unii subiecţi chinuiţi de scrupule religioase.

În penitenciar acest fenomen mai apare la deţinuţii hiperemotivi, pe fondul unei slăbiciuni psihice, după o perioadă de activităţi sau relaţii penibile cu alţi deţinuţi. Acestui fenomen trebuie săi se acorde atenţia cuvenită pentru că este extrem de important în ceea ce priveşte starea de spirit a deţinuţilor.

Refuzul de hrană - în mediul penitenciar are o valoare simbolică şi anume: subiectul vrea să arate că este gata pentru orice sacrificii dacă nu i se satisfac anumite cereri. Desigur, aceste cereri lui i se par justificate (revizuirea pedepsei, suplimentarea unor drepturi), deşi regimul la care este supus corespunde normelor în vigoare. Acest tip de comportament are în el ceva spectaculos, vrea să atragă atenţia şi admiraţia celor din jur. Nu durează mult pentru că nu are raţiuni suficiente de susţinere.

Tatuajul - această problemă a fost studiată de mulți criminologi ca C. Lombroso, H. Minovici - care au emis diverse teorii cu privire la originea și semnificația tatuajului. T. Bogdan consideră că tatuajul are o mare importanță judiciară și psihologică, întrucât el dezvăluie atât identitatea individului, cât și diversele sale obiceiuri, fantezii și trăsături de caracter.

Principala cauză a tatuajului îl constituie nivelul scăzut intelectual și de cultură care favorizează apariția acestui fenomen. Motivele tatuării sunt următoarele:

- Imitația - ei susțin „că s-au tatuat pentru că i-au văzut pe alții". P. Popescu Neveanu arată că fiecare individ emană oarecum - în jurul său, o serie de iradiații, creează un câmp psihic. Oamenii trăind în colectivitate, iar câmpurile menționate neexistând închise în sine, izolate la un moment dat, se cuplează devenind un câmp al vieții colective. Este vorba de o imitație în cea mai mare măsură inconștientă;
- Forma de manifestare a dragostei și prieteniei. Apariția în mod frecvent a unor forme tatuate pe corp, este motivată ca o formă de exteriorizare a sentimentelor ce le nutresc;
- Obsesie sexuală;
- Vanitatea - dorința de a demonstra rezistență la o durere.

În ceea ce privește atitudinea față de tatuaj, se constată că dacă deținutul regretă, faptul acesta se datorează în bună parte instabilității lui sentimentale, cât și influențelor educative. Tatuajul se efectuează sub influența momentului și nu ca un fenomen premeditat - datorită privării de libertate și al mediului de proveniență al infractoriloor.

Tulburări psihice

La contactul cu viața de detenție pot apare o serie de tulburări psihice. Desigur că nu ne referim aici la manifestările care țin de constituția subiectului sau de cele declanșate în stare de libertate, ci numai la acelea care apar ca reacții față de încarcerare. Acestea apar mai ales la deținuții primari. Ele survin la puțin timp după depunere și sunt tranzitorii.

În ordinea frecvenței lor se situează stările depresive care se caracterizează prin:

- agitație anxioasă;
- tentative de suicid;
- halucinații auditive și vizuale;
- temeri delirante de persecuție.

Tabloul acestor manifestări este influențat de o serie de factori psihologici.

- rușinea;
- remușcările;
- despărțirea bruscă de familie.

Alt grup de tulburări este constituit de stările confuzionale care apar după câteva săptămâni sau luni de la depunerea în penitenciar. Simptomatologia este constituită din:

- dezorientare temporo-spațială;
- privire rătăcită;
- dureri de cap violente;
- somn agitat;
- vise de groază;
- halucinații la care subiectul participă activ (se ascunde, se apără, se luptă).

Unele tulburări psihice mai pot fi determinate de sevrajul (înțărcarea), la care sunt supuși alcoolicii și consumatorii de droguri. Ei manifestă:

- crize anxioase, violente;
- delirium tremens (febră, tremurături);
- tulburări de percepție;
- agitație psiho-motorie;
- halucinații (mai ales zoopsii - adică bolnavul vede animale, broaște, șerpi, șoareci, insecte);
- insomnii;
- puls accelerat.

Toate aceste tulburări psihice reclamă examinarea de specialitate și un tratament precoce.

Suicidul

E. S. Shneidman (1980) definea suicidul „un act uman de încetare din viață, autoprodus și cu intenție proprie". Se poate detalia această definiție ca fiind „actul autooprimării existenței, desfășurat într-un moment de tensiune afectivă sau de perturbare a conștiinței".

Semnificația și natura fenomenulu suicid sunt: sub unghi psihologic, suicidului i se acordă semnificații multiple, ca aceea a curmării singurătății, a răzbunării ca ultimă sau unică soluție a unei situații intolerabile, înlăturării dependenței.

O altă semnificație este aceea a menținerii onoarei; se consideră că suicidul poate fi **o** sursă de ușurare. În funcție de semnificațiile suicidului întâlnim:

- **Suicidul altruist** (ce poartă marca sacrificiului de sine);
- **Suicidul egoist** (a cărui intenție și semnificație nu corespund scopurilor grupului social, ci se manifestă în detrimentul acestora);
- **Suicidul** auouiic - descris de E. Durkheim (1897) - realizat ca urmare a pierderii statutului ori a schimbării rolului social.

Venirea în penitenciar tulbură echilibrul personalității printr-o triplă reducere a spațiului.

Reacția catastrofală a individului exprimă neputința de a se adapta Ia situația dată, individul o percepe ca un eșec al vieții, fapt ce poate constitui un moment de ruptură, o criză de sens, gestul suicid nefiind o opțiune, ci mai degrabă negarea totală a posibilităților de a alege.

Oricum, soluția nu este rațională, deoarece nu există practic situație fara ieșie, limitele omului fiind infinite (Deshaies, 1947).

Fiind o tulburare a instinctului de conservare, suicidul se prezintă ca o realitate complexă a cărei fenomenologie poate lua forme diverse.

conduite suicidare - având ca variante suicidul propriu-zis, tentativa de suicid, sindromul presuicidar și ideile suicidare;

echivalențe suicidare - autorăniri, anomalii de conduită (simularea unei boli, refuzul îngrijirilor medicale, unele renunțări la viața socială, abandonarea rolului social, diverse toxicomanii, alcoolism), accidente de supărare dintr-o eroare sau prin deconsiderarea pericolului.

Cauze:

- Abandonul;
- Doliul;
- Separarea;
- Eşecul sentimental;
- Schimbări în situaţia socială.

Forme ale suicidului în mediul penitenciar:

Suicidul emotiv - care rezultă dint-o mare anxietate, fiind pentru subiect un mijloc de rezolvare al unei emoţii puternice (teama);

Suicidul pasional - care este mai curând o conduită de disperare a individului care încearcă astfel să se elibereze de o durere morală insuportabilă;

Echivalenţe suicidare - sunt frecvente în mediul penitenciar, datorită beneficiilor secundare aduse de îngrijirile medicale.

În general, aceste conduite sunt ca un şantaj fără a se da o semnificaţie deosebită faptului că individul foloseşte moartea ca o monedă de schimb, trecându-se destul de uşor peste toate conduitele de revendicare ale deţinuţilor. Trebuie făcută distincţia între şantaj cu sinucidere şi sinuciderea şantaj. În primul caz individul scontează că va obţine beneficiul înainte de trecerea la act, iar în cel de-al doilea caz, după ce va muri.

Ceea ce trebuie estimat în fiecare caz în parte este intensitatea dorinţei de a muri şi nu autenticitatea gestului propriu-zis.

De obicei, soluţionarea la un individ cu intenţie sau tentativă suicidă este dificilă, deoarece acesta se prezintă ca o victimă cu mare aviditate afectivă, greu de satisfăcut în anturaj, dar mai ales pentru că subiectul are tendinţa de a reproduce în relaţiile sale cu terapeutul, modul său obişnuit de revendicare (şantaj). Cheia înţelegerii subiectului este evaluarea adecvată a legăturilor dintre actul suicidar şi modul de viaţă care-l conduce la această reacţie de demisie.

Homosexualitatea

Înţelegem prin homosexualitate preferinţa saexuală a unei persoane pentru un partener de acelaşi sex.

Homosexualitatea reprezintă o tulburare a comportamentului sexual. Această tulburare constă în atracţia exclusivă sau predominantă pentru persoanele de acelaşi sex. Ea este, totodată, o deviere sexuală care nu presupune factori patogenici în cazul unei boli propriu-zise.

Unii autori consideră homosexualitatea drept o perversiune, în adevăratul sens al cuvântului, doar atunci când persoana îşi caută în mod conştient şi deliberat satisfacţii în relaţia sexuală de acest tip.

O serie de orientări includ homosexualii printre psihopaţi, perverşi sexuali, deoarece, în general, conduita lor relevă o serie de deviaţii caracteriale adânci, pe care nu le putem reduce doar la o simplă anomalie de satisfacere a instinctului sexual.

Importanţa pe care modul de satisfacere a sexualităţii o are în structura existenţei individului, mai ales în adolescenţă si tinereţe, este atât de mare, încât poate duce la o răsturnare a conduitelor, a normelor etice.

Cauzele homosexualității sunt, în mai toate tipurile de comportamente deviante, multiple:

- Existența unui fond genetic generator de tendințe homosexuale;
- Traumatismele psihosexuale din copilărie și în special inițierea homosexuală de către un adult;
- Influența stimulatoare din mediile închise.

Tipuri de homosexuali:

- Homosexuali autentici;
- Homosexuali ambigui;
- Homosexuali ocazionali.

Mediul privativ reprezintă una din cauzele homosexualității și, totodată, reprezintă un fenomen întâlnit în cadul grupurilor de deținuți. Dintre tipurile de homosexualitate întâlnite în mediul privativ de libertate, cel ocazional este cel mai des.

Periculozitatea socială a fenomenului este dată de faptul că homosexualitatea poate constitui un element de recunoaştere, racolare, și coeziune a grupurilor de deținuți. În acelaşi timp demascarea lor poate declanşa o reacție puternică și cu urmări neprevizibile.

Zvonul

Reprezintă o afirmație prezentată drept adevărată, fără a exista posibilitatea să i se verifice corectitudinea. Zvonurile sunt puse în circulație pentru că au dublă funcție: de a explica și de a atenua anumite tensiuni emoționale.

Circulația zvonurilor este dependentă de:

- Contextele sociale (circulație a informației formale);
- Trăsăturile de personalitate ale indivizilor și grupurilor;
- Nevoile psihologice ale indivizilor și a grupurilor.

Lucrările lui Allport și Postman (1965) au pus în evidență trei legi de transmitere.

- **Legea sărăciei sau nivelării** (pe măsură ce zvonul circulă, el tinde să devină mai scurt, mai ușor de înțeles și relatat);
- **Legea accentuării** (întărirea anumitor detalii care dobândesc un loc central în semnificația zvonului);
- **Legea asimilării** (conservarea și reorganizarea informațiilor în jurul unor motive centrale).

Circulația zvonurilor apare ca un sistem de condicizare a fricii și incertitudinii în fața unor situații ambigui. De asemenea, circulația zvonurilor este corelată cu forma, cantitatea, calitatea și credibilitatea informației oficiale sau formale. Cu cât informația din urmă este mai săracă, incompletă sau puțin credibilă, cu atât se favorizează propagarea zvonurilor.

Asemenea condiții pentru circulația zvonurilor se întâlnesc în climatul penitenciar și nu o dată reprezintă un ecran proiectiv al fenomenologiei umane, un zgomot de fond pe care se grefează problematica psihologică a unor indivizi tensionați permanent de situația în care trăiesc și de relațiile ce se stabilesc între ei.

Există o serie de preocupări constante ale deținuților care exprimă condiția lor specifică:

- Modificări de legislație penală;
- Decrete de grațiere;

- Existența unor comisii de propuneri pentru libertatea condiționată, apreciate ca mai blânde la anumite unități;
- Motivarea unor transferări de la o unitate la alta.

Opiniile care circulă, privitoare la toate aceste aspecte, sunt contradictorii de cele mai multe ori.

Neîncrederea cronică, dobândită în penitenciar, îl face să vehiculeze toate amănuntele auzite și să se alarmeze când aude păreri defavorabile. Această stare este întreținută și de obișnuita deținuților de a se adresa cu aceeași problemă oricărei persoane întâlnite.

Distincția între comunicarea oficială și neoficială a devenit un fapt cotidian. Mergând mai departe vom face deosebirea între comunicarea instrumentală și cea consumatorie. Prima urmărește realizarea unui scop, cealaltă un climat destins, securizant.

Informațiile care circulă pot fi sub formă de știri și zvonuri (informații neverificate).

Zvonul ca realitate psiho-socială este purtătorul unui conținut specific mai puțin cultural și mai mult afectiv. Credibilitatea lui este asigurată, deoarece întotdeauna există un precedent, iar conținutul său intră în sfera de interese și temeri permanent actuale în comunitatea respectivă.

O particularitate importantă pentru acest fenomen analizat este anxietatea; s-a demonstrat că persoanele mai anxioase propagă mai repede zvonuri decât cele calme.

Simplitatea sau complexitatea mesajelor joacă un anumit rol în apariția zvonurilor: cu cât conținutul transmis este mai bogat, cu atât posibilitatea denaturării în cursul vehiculării, este mai mare. De obicei, pe zgomotul de fond al comunicărilor banale și lipsite de semnificație, apar evenimente de amploare care paralizează atenția deținuților. Și cum nivelul de instruire al multora dintre ei este destul de redus, interpretările greșite sunt de așteptat.

În grupurile de deținuți, o influență mare în transmiterea mesajelor o are liderul de opinie. Mesajele diferă în conținut, dacă sunt transmise de un lider (concise, convingătoare) sau de un membru marginal (nesigur). Existența unui lider neoficial, puternic, reduce numărul zvonurilor, el cenzurând problematica din universul de discuție al grupului.

Zvonurile persistă mai mult în grupurile lipsite de coeziune. În cele coezive, liderul impune relativ repede un punct de vedere unic și, ca urmare, zvonul se stinge.

În penitenciar persistența zvonurilor mai poate fi explicată și printr-o nevoie de subiecte de discuție care să deturneze atenția deținuților de la rigorile privării de libertate. **Zvonul subzistă până când nevoia sau așteptările din care s-a născut incertitudinea care îl susține, vor fi satisfăcute.** Durata de viață a zvonurilor într-un penitenciar, a fost apreciată diferit de deținuți, cel mai mult rezistă cele care primesc confirmări parțiale din partea mijloacelor de informare în masă.

Grup. Relații interumane

Evidențierea câtorva expresii sub care pot apare grupurile sociale[1]:

- **Grupul ca mediu existențial al indivizilor** - spațiul în care aceștia trăiesc și își desfășoară activitatea, întrețin relații unii cu alții;
- **Grupul ca nivel specific de organizare al realității sociale,** al cărui spcecific derivă din interacțiunea pregnantă dintre toți membrii;
- **Grupul ca mijloc de socializare** - formare și dezvoltare al personalității umane, ca mediu educativ și educogen;

1 Zlate M.

- **Grupul ca factor determinant al comportamentului** și acțiunii umane, cu influențe negative și pozitive asupra acestora;
- **Grupul ca centru activ** - dinamic, evolutiv, nu doar al devenirii umane, ci și al autodevenirii, al schimbării și transformării sale permanente;
- **Grupul ca produs al istoriei și al împrejurărilor.**

În cadrul grupurilor sociale există și funcționează o multitudine și o varietate de relații interumane:

- **Relațiile cognitive sau de cunoaștere dintre membrii grupurilor** care vizează colectarea de informații despre partenerii din grup;
- **Relațiile comunicaționale dintre membrii grupurilor** care favorizează coeziunea și unitatea grupului;
- **Relațiile active-simpatice,** de preferință sau respingere, simpatie sau antipatie, dintre membrii grupurilor sociale.

Pentru a înțelege mai bine aceste fenomene este nevoie de analiza grupului de oameni privați de libertate. Viața în închisoare este în mod absolut o viață în grup, cu următoarele particularități:

- Este anulată orice intimitate;
- Totul este la vedere pentru ceilalți;
- Relația interpersonală este o golire, o risipire de sine, nu te poți ascunde de partea rea a conduitei celor din jur;
- Posibilitatea de refugiu nu există.

Penitenciarul, în general, creează un tip aparte de relații interpersonale care au un conținut, o dinamică și modalități de structurare și manifestare. Sunt doi factori fundamentali care determină specificul relațiilor interpersonale ce se creează între deținuți, pe perioada când se afla în detenție:

- Cadrul specific al penitenciarului ca instituție, mod de organizare, gen de activități, viață închisă și izolată, supraveghere permanentă;
- Specficul populației penitenciare, care prezintă particularități psihice și morale, în general nefavorabile, pentru constituirea unor relații psihosociale pozitive.

Universul penitenciar este dificil de pătruns și nu rareori greu de exprimat. Dacă marile categorii ce caracterizează populația penitenciară sunt în general conoscute (repartizarea pe sexe, genuri de infracțiuni, pregătirea școlară, starea civilă), mai puțin abordate până acum au fost evenimentele din colectivitățile de deținuți oarecum invizibile, dar de a căror forță nu se îndoiește nimeni. Ne referim la modul cum apar liderii informali în penitenciar și cum își exercită ei autoritatea, la funcțiile pe care le îndeplinesc anumiți deținuți pentru a satisface nevoile de grup, la particularitățile comunicațiilor, a normelor neoficiale, la treptele integrării noilor membri în masa deținuților.

Grupul de deținuți, pe lângă elementele structurale comune tuturor grupurilor umane - structură formală și informală, statusuri și roluri, a comunicației, a normelor și a puterii - are și particularități care le diferențiază mult căci de exemplu atmosfera de bună înțelegere este de fapt o succesiune de momente foarte fragile, iar normalitatea și moralitatea sunt subordonate, în principal, intereselor materiale și biologice.

Comportamentele structurale ale grupurilor de deținuți sunt:

a) **Structura formală și informală a grupurilor de condamnați.** Din necesități organizatorice, o serie de deținuți primesc din partea administrației (șef de echipă, şef de detaşament) unele responsabilități. Rareori însă această organizare oficială corespunde cu cea neoficială. Relațiile informale bazate pe antipatiile și simpatiile interpersonale sunt subordonate satisfacerii trebuințelor fundamentale pentru toți deținuții;

b) **Structura status-rolurilor** își pune amprenta și pe funcționalitatea grupurilor de deținuți. între deținuți există un mare procent de indivizi cu un ego slab, cu o imagine nefavorabilă asupra propriei persoane, cu o crescută nevoie de dependență, cu o imagine neclară sau chiar întunecată a viitorului. Se poate vorbi chiar despre mentalitatea de deținut, bineînțeles cu tratament tranzitoriu, care se poate recunoaşte după câteva aspecte la o parte din deținuți: lamentare permanentă, subordonare oarbă, autodepreciere, eforturi precipitate de protecție împotriva oricăror noi frustrări, pierderea vitalității, obsesia culpabilității.

- Desigur, există în penitenciar privilegii diferite de la un statut la altul, dar ca principiu, statutele avute afară tind să se mențină și pe parcursul executării pedepsei. în acest sens, nu va surprinde faptul că indivizii cu o valoare deosebită (pregătire superioară) vor fi ținuți la distanță sau chiar persecutați, pentru că sunt motiv de umilire pentru majoritatea celorlalți care se simt inferiori;
- În orice grup uman, există o serie de necesități psihosociale care se cer satisfăcute și care în grupurile cu o anumită vechime iau aspectul unor caracteristici precum: securitatea, afecțiunea, informarea, identitatea, recreerea.;
- Atâta timp cât în grupul respectiv nu au intrat indivizi care să acopere prin comportamentul lor ncesitățile respective, grupul nu se stabilizează, existența tensiunilor absorbind o mare parte din energia și timpul membrilor acestuia.
- În grupurile de deținuți apreciate ca fara probleme deosebite, indivizii vor putea fî etichetați ca: moderați, moderni, bătrâni, clovni, înțelepți, fricoși, cei care riscă oricând. în aceste condiții, în funcție de capacitățile lor, indivizii ocupă locurile corespunzătoare (vacante) din viața afectivă a grupului;
- În cazul în care există mai mulți indivizi care au aceeași capacitate, intră în funcțiune criteriile calitative și alte criterii. Astfel, pentru statutul înțelept, dacă sunt mai mulți care se cred așa va avea câștig de cauză cel care a comis fapta cea mai ușoară, muncește, are o experiență de viață mai bogată, este căutat de familie.

c) Comunicația - cu cele două variante ale sale, **comunicația formală și informală.**

Sistemul penitenciar fiind puternic ierarhizat, comunicația oficială se desfăşoară preponderent de sus în jos, dinspre administrație spre deținuți. în condițiile detenției, obiectiv săracă în informații, mesajele orale care circulă capătă o importanță majoră. Circulația mesajelor între deținuți, poate fi abordată și prin prisma utilității, constatând că multe mesaje nu servesc la nimic, sau chiar influențează în rău viața de grup.

- În detenție se folosește argoul care are un rol negativ evident pentru condiția de om aflat în detenție. Cuvintele și expresiile se referă în majoritatea lor doar la universul de activitate al infractorilor, facându-se apel destul de des la termeni țigănești.

- În viața cotidiană a grupurilor de deținuți nou constituite, normele neoficiale nu apar de la început: mai întâi pe baza afinităților, se formează subgrupurile; într-o a doua fază se statutează normele; iar în a treia fază se realizează selecția celor care vor rămâne în grup, prin recunoașterea utilității respective în detrimentul relațiilor afective. Acest proces nu este valabil și pentru grupurile constituite care se primenesc în timp prin intrarea permanentă a altor deținuți si eliberarea unora.
- Pornind de la toate acestea s-ar putea trage concluzia că în grupurile de deținuți, încet-încet se întronează liniștea, fapt infirmat de realitate, tensiunile interpersonale permanente între deținuți sau între diversele subgrupuri din aceeași cameră, nu permit echilibrarea pozitivă în timp a diverselor tendințe ce animă deținuții. Și de aici concluzia: normele informale nu pot asigura singure autoorganizarea grupurilor de deținuți.

d) Structura puterii în grupurile de deținuți este o adevărată problemă pentru administrația locurilor de deținere: cine și cum își exercită influența dintre deținuți se află la originea multor evenimente negative. Sunt descoperiți lideri informali a căror autoritate este incontestabil mai mare decât a celor numiți oficial. De cele mai multe ori sunt preferați de majoritatea deținuților, unii care sunt mediocri, dar care știu să se poarte și prezintă constant un anumit stil în relațiile cu ceilalți. Ca o caracteristică generală, liderul agreat de cei mai mulți deținuți este cel care își exercită influența din mijlocul grupului și nu din fața lui. – sub o formă sau altasunt quasiprezente toate tipurile de putere: legitimă, de competență, de recompensare etc.

Toate aceste elemente trebuiesc înțelese în condițiile în care subiecții ce compun grupurile, sunt persoane lipsite de libertate, cu o parte a trebuințelor greu, imposibil sau anormal satisfăcute, trăind într-o ambianță în care plictiseala, incertitudinea și anxietatea sunt permanente. De aceea, rareori și pentru scurte perioade, climatul într-un grup poate fi apreciat ca: destins, pozitiv, optimist sau relaxat. Aproape tot timpul se întâmplă câte ceva care polarizează interesul unui mare număr de deținuți sau a tuturor: conflicte între deținuți, autorăniri, refuzuri de muncă sau hrană, tentative de sinucidere.

Activități seminariale:

Seminariile se vor desfășura pe baza: *susținerii de referate* (ex. de teme: „Considerații psihologice asupra factorilor stresanți în mediul restrictiv de libertate", „Agresivitatea și violența în recluziunea penitenciară", „Justiția restaurativă versus justiția retributivă - implicațiile programului de probațiune" etc); *analize de caz* (revolte penitenciare, suicid, evadări etc); *dezbateri interactive; specialist invitat; recenzie de carte,* etc

Bibliografie obligatorie:

1. Gheorghe Florian, „ *Fenomenologie penitenciară",* Edit. Humanitas, București 2005;
2. Gheorghe Florian, „ *Psihologie penitenciară",* Edit. Humanitas, București 2005;
3. Tudorel Butoi și Ioana Teodora Butoi, „ *Tratat universitar de psihologie judiciară - teorie și practică",* Edit. Phobos, București 2004;
4. Elena Daniela Micuț - *„Referatul de evaluare în contextul modern al probați unii pe terenul dreptului"* Universitatea Spiru Haret, București 2005 - masterat, teză de dizertație.

Sem II,

Modulul IV
se conservă în biblioteca virtuală - link

Potențialul justiției restaurative în sistemul penitenciar[1]

Una din problemele cheie ale societății contemporane este că trebuie să conștientizăm faptul că relațiile sociale reprezintă unul dintre elementele principale ale vieții noastre. Societatea, în ansamblul său, se transformă într-o structură tot mai complexă, astfel încât **trebuie să încetăm să mai considerăm viața doar din punct de vedere individual.** Totuși, o mare parte din legile noastre continuă să considere că numai indivizii contează. Acest lucru se observă cel mai evident în modul în care legea tratează relațiile interpersonale care dau naștere la conflicte.

În mod tradițional, procedurile judiciare consideră că scopul lor este de a discerne faptele care sunt legate de o anumită situație conflictuală particulară și apoi să identifice legea care se aplică acestor fapte. Procesul penal contemporan are două caracteristici principale: **este adversial și privește doar în trecut.** El nu face decât să **producă învingători și învinși.** Majoritatea problemelor societății noastre se pot ivi în acest model numai dacă sunt forțate, dar și atunci potrivirea este imperfectă. în mod frecvent, în conflict sunt implicate mai multe părți, iar problemele care disting părțile sunt multiple și complexe. în același sens, remediile pe care le iau în considerare părțile aflate în conflict **nu se referă neapărat numai la repararea răului produs cuiva** sau **restaurarea situației anterioare conflictului; adeseori părțile caută transformarea relației care s-a deteriorat.**

Limitele justiției penale au fost clar demonstrate de cercetători și teoreticieni. Un efort internațional deosebit a fost depus pentru a găsi alternative la pedeapsa penală și la încarcerare ca modalități de **reabilitare a infractorilor.** Dar ideea în sine nu este doar de a găsi cât mai cât mai multe și mai eficiente alternative la pedeapsa cu privare de libertate. Acestea există - cu trecerea timpului apărând noi și noi alternative - sunt folosite pe o scară tot mai largă și cu rezultate destul de consistente. Lumea penală caută însă să găsească o altă abordare a fenomenului infracțional, care să **recunoască disfuncționalitățile și contradicțiile ce se nasc în interiorul oricărui sistem penal tradițional și,** cu **atât mai mult, în interiorul oricărei închisori din oricare parte a lumii.** Trebuie să găsim o soluție pentru **profunda insatisfacție pe care o resimte societatea față de un sistem care, de multe ori, pare a fi deasupra oricărei înțelegeri umane, ceea ce produce în permanență o imagine deformată a instituției penale în ansamblul său și a celei penitenciare în particular.** Există oare un mod de abordare a fenomenului infracțional **care să aibă sens** și să ofere victimei **cu adevărat satisfacția că „s-a făcut dreptate"** și care să încerce să sădească în infractor nu numai un sincer

---

1 Sinteză preluată din prelucrările în materie aparținând distinsului nostru coleg maior **prof. Andrei Pașcu** - Centrul de reeducare minori Găiești, care valorifică experiența politicilor penale și penologice anglo-saxone; Vezi și excepționala lucrare ghid „ Administrarea justiției în comunitate" - standarde și reglementări internaționale. **Graham W. Giles** - publ. ta trad. rom. de Editura Expert, 2001, București.

sentiment de vinovăție, dar **și** unul de **responsabilitate pentru toate acțiunile lui viitoare?**

Conceptul de **justiție restaurativă** reprezintă o promițătoare perspectivă pentru reașezarea legii penale, încercând să ofere o nouă modalitate de abordare și înțelegere a tuturor conceptelor cu care lucrează profesioniștii din domeniul sistemelor penale: infracțiune, infractor, victimă, proces penal, pedeapsă penală, închisoare etc.

Pe plan mondial, justiția restaurativă este caracterizată de o puternică dezvoltare, care o face să fie tot mai acceptată în interiorul sistemelor penale. Foarte multe țări nu numai că **au demarat experimentarea practicilor specifice justiției restaurative în paralel sau în cadrul proceselor penale și pe parcursul executării pedepselor,** ci **au elaborat și adoptat prevederi legislative care să susțină dezvoltarea ulterioară a conceptului și a procedurii particulare.**

Conceptul și practicile pe care le implică și-au demonstrat din plin viabilitatea, astfel încât consider că nu trebuie să mai așteptăm pentu a adapta și adopta justiția restaurativă în practica penală și execuțional penală românească. În acest sens, scopul lucrării de față este de a vă prezenta conceptul de justiție restaurativă, practicile pe care le folosește pentru atingerea obiectivelor și câteva variante în care acest concept ar putea fi folosit de și în sistemul românesc de justiție penală. Sper ca această prezentare să fie destul de incitantă pentru a da naștere unor variante autohtone capabile să conducă la dezvoltarea unui **sistem restaurativ de justiție penală** în România. În acest fel, țara noastră se va situa în topul mișcării mondiale de reformă a sistemelor de justiție, oferind un model viabil care să fie folosit de sistemele penale și execuțional penale din alte țări.

Conceptul de Justiție Restaurativă

Evaluările pe plan mondial a nenumăratelor încercări ale sistemelor penale de a stopa fenomenul infracțional și a reduce recidiva - au condus la concluzia că acestea încă au găsit rețeta optimă pentru dezvoltarea situației. Astfel, a apărut ideea că un răspuns viabil ar putea fi oferit de justiția restaurativă și, în baza experimentelor practice, ideea s-a transformat într-o tot mai puternică convingere.

Ce reprezintă, de fapt, această **justiție restaurativă?** Ea constituie o redescoperire și o rafinare a practicilor specifice „actelor de justiție" care se regăsesc în istoria nu foarte îndepărtată a comunităților și societăților. Este vorba de acele timpuri în care **interesul „comunității" prima în fața celui** „individual" **și când „răufăcătorul" și „păgubitul" veneau în fața colectivității - a „sfatului bătrânilor" sau cel al „înțelepților" - și își prezentau punctele de vedere referitoare la „situația conflictuală" care a intervenit între părți înaintea, în timpul sau după comiterea unei fapte care contravenea „regulilor de conviețiure" stabilite de acea colectivitate.** De cele mai multe ori, „sfatul" **asculta** părerile tuturor părților implicate, **lua act de răul, moral sau material,** care a fost produs si **„procesul"** se **încheia prin rezolvarea situației create pe calea dialogului și a negocierii dintre părți, cu participarea tuturor celor ce au fost afectați, direct sau indirect, de conflict.** Astfel de practici se regăsesc în istoria tuturor popoarelor, fie că este vorba de celții, geții, francii sau alte popoare europene, fie de maorii din Noua Zeelantă sau aborigenii din Australia, fie de amerindienii nord-americani sau alte popoare a căror existență este menționată de istoria mondială. Regăsirea acestor practici tradiționale la toate popoarele, nu numai în țările unde a apărut acest concept în epoca modernă, **conferă justiției restauratve o trăsătură de universalitate,** care

o face atât de **uşor de adoptat şi adaptat, cu toate diferenţele care separă,** mai mult artificial, **diferitele grupuri ale speciei umane.**

Termenul de **„justiţie restaurativă"** îşi are originile în limba engleză, ceea ce demonstrează originile anglo-saxone ale conceptului. într-adevăr, aplicarea practică a noului concept s-a născut în ţările aflate în **zona de influenţă a dreptului anglo-saxon:** Australia, Canada, Marea Britanie, Noua Zeelandă şi Statele Unite ale Americii. Cu toate că abordări asemănătoare se regăsesc în istoria popoarelore din întreaga lume, mişcarea contemporană pentru conceptualizarea şi dezvoltarea justiţiei restarative ca modalitate inovatoare prin care se caută să se dea un răspuns viabil şi eficient infracţiunii şi conflictului, s-a aplicat practic pentru întâia dată în anul 1974. Doi canadieni, **Mark Yantzi şi Dave Worth, au rugat un judecător din Kitchener, Ontario,** să le permită să încerce o **abordare diferită în intervenţia justiţiei asupra a doi tineri infractori aresaţi pentru distrugere de bunuri.** Ideea a fost de a permite victimelor şi infractorilor să joace rolurile principale în **luarea deciziei referitoare la cea mai adecvată metodă de răspuns faţă de răul produs.** De atunci încoace, a crescut continuu utilizarea justiţiei restaurative şi acest concept s-a deplasat de la periferia politicilor penale spre o zonă centrală, fapt **ce** i-a conferit un binemeritat loc în cadrul politicilor penale.

Pe continentul european termenul este mai puţin cunoscut în forma sa anglo-saxonă - aceea de justiţie restaurativă - dar acest lucru nu înseamnă că nu există o fundamentare similară: **dezbaterile teoretice asupra modului în care pot fi rezolvate consecinţele infracţiunilor de către cei implicaţi, au început să se facă simţite în Europa încă de la sfârşitul anilor 1960.** În ascea perioadă au fost formulate propuneri concrete de proiectare inovatoare în diferite ţări europene şi, mai mult de atât, multe iniţiative din S.U.A. şi Canada au fost influenţate de lucrările teoretice şi gândirea academică europeană.

Una dintre cele mai complete definiţii ale conceptului de Justiţie Restaurativă este cea a dr. **Mark S. Umbreit** (Universitatea Minnesota - S.U.A.): **„Justiţia Restaurativă este un răspuns dat infracţiunii care oferă oportunităţi celor care sunt cei mai afectaţi de aceasta - victima, infractorul, familile acestora şi comunitatea - de a fi direct implicaţi în a răspunde răului produs de comiterea infracţiunii. Justiţia Restaurativă se bazează pe valori care accentuează importanţa oferirii posibilităţii de implicare mai activă în procesul de: oferire de suport şi asistenţă victimelor infracţiunilor; responsabilizarea infractorilor faţă de persoanele şi comunităţilor cărora le-au făcut rău; restaurarea pierderilor emoţionale şi materiale ale victimelor (în limita posibilului); oferirea unei game mai largi de oportuitaţi de dialog şi de rezolvare a problemelor între victime, infractori, familii şi alte persoane; punerea la dispoziţia infractorilor de posibilităţi crescute de dezvoltare corectă şi reintegrare în viaţa comunitară; şi întărirea siguranţei publice prin construcţie comunitară".**

În anul 1996, criminologul britanic **Tony Marshall** a oferit **lumii** o **definiţie procedurală a conceptului,** definiţie recunoscută ca fiind viabilă de întreaga mişcare mondială din domeniul Justiţiei Restaurative: **„Justiţia Restaurativă este un proces prin care toate părţile implicate într-o anumită infracţiune se adună la un loc pentru a decide în mod colectiv felul cum trebuie rezolvate consecinţele infracţiunii şi implicările viitoare."**

Canadianca **Susan Sharpe** în lucrarea „Justiţia Restaurativă": **„O viziune pentru vindecare şi transformare"** (Edmonton, Alberta: Edmonton Victim Offender Meditation

Society, 1998) a propus **cinci principii cheie** care ajută la clarificarea definiției lui Marshall:

1. Primul este că Justiția Restaurativă **invită la o participare totală și la consens** Acest lucru se traduce prin faptul că sunt implicate atât victimele cât și infractorii, dar că se oferă posibilitatea de a participa și altor persoane care au fost, direct sau indirect, afectate de infracțiune - **familii, prieteni, vecini** etc. Caracteristica principală este că **participarea tuturor este voluntară.**
2. Al doilea arată că Justiția Restaurativă **caută să vindece ceea ce a fost stricat.** întrebarea centrală a oricărui proces restaurațiv este: „De ce are nevoie victima pentru vindecare, recuperare și **recâștigarea sentimentului de siguranță?"**
3. Cel de-al treilea se referă la **asumarea deplină și directă a responsabilității.** Această asumare a responsabilității nu înseamnă doar că **infractorul recunoaște că a încălcat legea; el trebuie să se confrunte cu cel/cei cărora le-a făcut rău și să vadă cum acțiunea lui i-a lezat pe toți ceilalți; el trebuie să-și explice comportamentul astfel încât victima și comunitatea să-i găsească acestuia un sens; și trebuie să-și recunoască obligația de a repara răul făcut.**
4. Al patrulea face trimitere la **încercarea de a reuni ceea ce a fost divizat:** una dintre cele mai grave consecințe este că infracțiunea provoacă rupturi între oameni și comunități. Procesele restaurative încearcă o reconciliere a victimei cu infractorul și reintegrarea ambilor în comunitate. Din perspectiva Justiției Restaurative **victima și infractorul nu mai trebuie să aibă roluri permanente** ci **doar temporate,** oferindu-se **posibilitatea ca în viitor să se poată rupe de trectul lor și să nu mai fie definiți în funcție de răul pe care l-au suferit sau 1-au provocat cândva.**
5. În fine, cel de-al cincilea reprezintă **încercarea Justiției Restaurative de a ajuta comunitatea în prevenirea unor acțiuni infracționale viitoare:** infracțiunea produce pagube, dar ea poate și să **scoată la iveală injustiții deja existente caracteristrice unei mai vechi „dispute" între „infractor" și „victimă"** și care au culminat **cu comportamentul infracțional.** Poate fi vorba de **inegalități economice** sau **etnice** care, **cu toate că nu scuză infractorul,** pot **ajuta comunitatea să le** rezolve **și să devină, astfel, un loc pentru o viață mai sigură și mai liniștită.**

Pentru a înțelege corect acest concept trebuie să plecăm de la a da răspuns unei întrebări pe cât de simple pe atât de importante pentru întreaga societate modernă: De **ce pedepsim?** Căutarea răspunsului la această întrebare a făcut să curgă râuri de cerneală, umplând tomuri întregi, scrise de cei mai mari criminologi, sociologi, psihologi si penologi ai lumii. Esența problemei constă în **interpretarea pe care societatea o dă, la un moment dat, conceptului de pedeapsă.** De-a lungul evoluției societății umane, pedepsele au cunoscut diferite aspecte, de la cele mai violente la cele mai blânde... Unde este ascuns adevărul? Iată o întrebare care trebuie să frământe nu numai lumea cercetătărilor, teoreticienilor și a celor care își desfășoară activitatea în interiorul unui sistem penal. Ea trebuie **să fie o provocare pentru toți membrii** unei **societăți deoarece,** direct sau indirect, atât infracțiunile cât și modul de pedepsire și de **executare a pedepsei are impact asupra noastră a tuturor.**

Mileniul II a fost marcat în permanență de profunde revoluții în toate domeniile vieții: social, politic și economic. Căutând cu înverșunare răspunsul cel mai viabil la întrebarea „Cum să pedepsim?", **penologia,** ca știință cu serioase implicații sociale, a trecut și ea prin destule „cutremure" care au produs modificări în mentalități, în reguli și clasificări, în mijloacele și metodele de lucru. întreaga evoluție modernă a penologiei s-a desfășurat pe o traiectorie direcționată spre găsirea unor sancțiuni penale mai umane, dar și mai eficiente. Din păcate, de cele mai multe ori mișcările reformatoare au fost puternic influențate de diferite interese politice și sociale, conceptul de pedeapsă suferind o lentă dar constantă transformare care a pornit de la **pedeapsa - mijloc de educare** și a ajuns la **pedeapsa - scop în sine.**

Justiția Restaurativă nu este o mișcare paralelă sau împotriva sistemelor actuale de justiție penală. Tot mai multe voci se fac auzite în susținerea integrării acestei abordări în sistemele de justiție penală în scopul modificării **fundamentelor, modurilor de operare** și rezultatelor obținute de acestea. A devenit tot mai clar că „justiția restaurativă" nu înseamnă doar o anumită metodă, tehnică sau program, ci că acest concept este *un anumit mod de abordare și o viziune globală.* Așa cum și-a intitulat **Howard Zehr** cartea scrisă în **1990,** este vorba de o **„schimbare a lentilelor".**

Toate facilitățile pe care le oferă societatea modernă produc, încet, încet o „atomizare" a acesteia, reducând întreaga viață la mica „sferă" a individului: fiecare individ își construiește „micul imperiu", un spațiu propriu, intangibil și inalienabil, uitând că dincolo de perete, la numai câțiva centimetri, trăiește un alt suflet, la fel de singur și supus acestei inumane „robotizări" a **producției, consumului și informației.** Ne întâlnim unii cu alții, pe scară sau în ascensor, ne dăm eventual „bună ziua" din fugă sau trecem indiferenți unii pe lângă ceilalți, alergând cât mai repede pentru a ne închide în propriul „turn de apărare" în care trăim cu iluzia siguranței și de unde cuprinși de amorțeală declarăm arareori și patetic: „ce pot să fac eu, sunt mic și neputiincios!".

Oare prin atitudinea noastră nu demonstrăm că am început să uităm că OMUL este prin excelență o ființă socială? Oare nu am început să uităm cât de frumoasă și importantă este o familie, un grup de prieteni, o colectivitate care împărtășește necazuri și bucurii și în care toți sar în ajutorul celui aflat în dificultate? Oare această uitare (sau încercare de a ignora?) nu este un prim semn al unui sumbru viitor, în care îi vom privi pe ceilalți, în cel mai bun caz, cu indiferență? Oare toată educația acumulată de milenii va ajunge să fie diluată într-un ocean de egoism și răutate? Oare bunătatea, iubirea aproapelui, iertarea, mila și bunul simț să reprezinte doar niște concepte utopice, rezultat al fanteziei unor „frumoși nebuni"? Oare să nu fi învățat nimic din atât de zbuciumata istorie a omenirii? Oare totul să fi fost în zadar?

Dacă vrem să fim considerați și respectați ca oameni, suntem obligați să redescoperim, numele moralei pentru care au luptat și s-au sacrificat atâtea generații, că ceea ce de fapt ne deosebește total de celelalte viețuitoare este umanismul! Cred că este momentul să ne reconsiderăm poziția față de noi înșine și față de semenii noștri și să nu uităm nicio clipă că, atât ei cât si noi, suntem oameni, iar a fi om înseamnă, înainte de orice, a fi moral! încă nu este prea târziu...

Dați-mi voie să încep cu o scurtă istorisire...

Un imobil liniștit, pe o stradă liniștită, dintr-un cartier liniștit al unei liniștite localități. Nimeni nu bănuiește neplăcerile care vor urma. Viața decurge normal, locatarii nebănu-

ind furtuna care se apropie. Dar iată că într-o zi, din cauze ignorate de locatari, într-un geam al clădirii apare o mică fisură. Totuşi, această mică fisură ar trebui să fie un semnal că „lucrurile nu mai stau aşa cum au fost până ieri", că s-a întâmplat ceva şi nimeni nu întreprinde nimic... Dar egoismul îşi pune în continuare amprenta pe atitudinea indivizilor, prezenţa acestei fisuri nefiind înregistrată decât, în cel mai bun caz ca un fapt divers.. „Asta e situaţia, nu avem ce să facem..."

Însă timpul, acest „inamic public", nu iartă, şi, într-o zi geamul se sparge... II urmează alte geamuri slăbite de intemperii şi de indiferenţa locatarilor. încet, totul se transformă în cioburi.. în acest moment lumea începe să se impacienteze, să se întrebe ce este de făcut, dar, din păcate este prea târziu: vântul, ploaia, frigul şi soarele arzător şi-au făcut din plin datoria distrugând, încet-încet, char şi ceea ce mai putea fi recuperat. Cei cu posibilităţi încep să părăsească, unul după altul, clădirea plecând spre alt imobil liniştit, de pe altă stradă liniştită... Cei care rămân, fără posibilităţi de subszistenţă, nu au decât să se descurce cum pot! „Nu e treaba noastră...!"

Şi astfel, clădirea va fi invadată de cei fără niciun fel de resurse materiale, care caută doar un acoperiş deasupra capului şi nimic mai mult. Viaţa va începe să decurgă în promiscuitate, tot mai degradată şi mai degradantă, singurul gând al locatarilor fiind...(astăzi) „mâine vom vedea ce va fi", insensibili la alte dureri care se fac auzite de dincolo de pereţi, din alte unghere, la fel de întunecate şi insalubre... Imobilul liniştit a devenit un bastion al durerii şi neputiinţei... Invariabil, vine o zi când cineva crede că a descoperit cea mai bună soluţie şi în faţa imobilului se opreşte un buldozer.

Maşinăria îşi face datoria fără niciun fel de remuşcare: din imobil nu mai rămâne decât un mare nor de praf care dă iluzia că locul a fost, în sfârşit, asanat... Societatea şi-a făcut „datoria"... Din păcate nu toţi au avut timp să fugă şi mulţi au sfârşit striviţi de ruine... Pentru cei care au perit, nevăzuţi din cauza prafului, oare nu este nimeni responsabil? Să fie aceasta varianta de „ideal social" în care dorim să trăim şi să o lăsăm moştenire copiilor noştri? Eu unul nu pot accepta aşa ceva!

Parabola „Geamuri Sparte" aparţine sociologilor americani **Kelling şi Wilson** (Broken Windows, 1982). Pentru a-şi demonstra teoria, ei eu efectuat câteva experimente, în diferite oraşe din Statele Unite, urmărind, în paralel, indiferenţa şi violenţa destructivă a fiinţei umane, care se ascund atât de perfid sub masca sociabilităţii. Rezultatele pe care le-au obţinut şi concluziile la care au ajuns cei doi sociologi sunt pe cât de neaşteptate, pe atât de tulburătoare.

Ei au lăsat o maşină, care dădea impresia a fi abandonată, într-un cartier rău famat din New York. Observând de la distanţă locul respectiv, **Kelling şi Wilson** au constatat că în trei zile de la „abandonarea" ei, maşina era total dezmembrată. Constatarea a fost privită ca un fapt „normal" având în vedere „renumele" de care se bucura cartierul respectiv. Dar experimentul a fost continuat în arhicunoscutul cartier Beverly Hills din Los Angeles: într-o parcare publica, unul dintre cei doi sociologi a trecut la distrugerea unei maşini sport nou-nouţe, folosind o bâtă de baseball...Rezultatul? în mai puţin de 30 de minute i-au „sărit în ajutor" şi s-au angrenat în distrugerea maşinii aproape toţi trecătorii din zonă... Şi se ştie foarte bine din ce categorii sociale fac parte cei care locuiesc în Beverly Hills! Nimeni nu şi-a pus o clipă întrebarea de ce este distrusă acea maşină şi nici cine este proprietarul... „Broken windows", teorie care oglindeşte într-un mod cât se poate de fin o situaţie sumbră, încercând să deschidă ochii asupra unuia dintre cele mai teribile

flageluri ale societăţii moderne, care tinde să cuprindă tot mai mult comunităţile umane: **indiferenţa socială.**

Pe zi ce trece, pe fiecare dintre noi îl interesează tot mai mult propria persoană, devenind tot mai indiferenţi faţă de cei şi de ceea ce ne înconjoară: orice lucru şi orice acţiune porneşte de la şi susţine numai şi numai prosperitatea propriului Eu, lovind, din păcate de prea multe ori, alte entităţi umane, care se prăbuşesc în abis, uitate de semeni şi cu tot mai puţine şanse de a fi recuperate. Stau şi mă întreb cum de există asemenea situaţii într-o societate care flutură în permanenţă stindarde inscripţionate cu „Drepturile Omului", „Democraţie", „Bunăstare socială", „Demnitate Umană" şi alte asemenea slogane? A venit momentul să ne preocupe cu adevărat - nu numai declarativ şi demagogic - ce trebuie să facem în mod concret pentru a opri declinul moral şi social care a început să se facă simţit odată cu (re)descoperirea atâtor drepturi şi libertăţi, a căror cunoaştere şi aplicare au fost, pentru o lungă perioadă de timp interzise.

Orice „geam spart" trebuie să incite la o acţiune concretă a toturor factorilor responsabili, pentru o reechilibrare rapidă a situaţiei. Un simplu „geam spart" este indiciul că "se întâmplă ceva", este primul semn al degradării unui spaţiu, situaţie care, dacă nu este rezolvată la timp, oferă posibilitatea unei singure concluzii: controlul societăţii nu se mai desfăşoară cu eficienţa necesară. S-a petrecut ceva, nimeni nu ştie ce şi nu se observă niciun semn al vreunei intervenţii care să restabilească ordinea recunoscută, până la acea dată, ca fiind valabilă, intangibilă, indestructibilă...

Cei care au puterea de a decide soarta celorlalţi, necercetând natura fiinţei umane şi legăturile stabilite de aceasta (morale, sociale, economice), folosesc din plin buldozerele. Astfel totul a început să cadă într-un mare nor de praf, chiar şi ceea ce mai avea şansa de a fi recuperat. închizând tot mai multă lume vom fi oare mai în siguranţă? Şi dacă da, până când?

Trăim vremuri de mari şi rapide schimbări sociale. O mare parte din aspectele vieţii noastre economice, sociale şi geopolitice se mişcă cel mai adesea în direcţii imprevizibile. În paralel cu aceste schimbări are loc şi o foarte importantă şi periculoasă evoluţie care este mult prea puţin dezbătută şi analizată şi care, din nefericire, nu preocupă foarte multă lume. Este vorba de creşterea masivă a utilizării încarcerării, care riscă să treacă aproape nebăgată în seamă. Totuşi, cifrele sunt alarmante, iar implicaţiile sociale şi economice sunt deosebit de importante.

Încarcerarea masivă ca răspuns sau ca soluţie pentru rezolvarea tuturor problemelor sociale pot avea consecinţe dintre cele mai grave. Prin creearea unor tot mai numeroase alienate, antisocială, ostilă valorilor sociale şi înregimentată în viaţa infracţională, societatea se expune tot mai mult unui serios pericol la adresa securităţii publice. Gândind la atât de mulţi oameni care îşi leagă prieteniile în închisoare, care îşi afirmă acolo valorile şi îşi constituie reţele de afaceri cu foşti tovarăşi de detenţie, imaginea pe care o putem obţine este doar una a unei lumi deosebit de periculoase. Tot mai mare minoritate de tineri care au învăţat în timpul detenţiei să privească societatea ca fiind inamicul lor nr. 1 va deveni, odată procesată de sistemul închisorilor, o ameninţare şi mai mare decât a reprezentat-o fiecare dintre aceştia la începutul carierei infracţionale.

De asemenea, trebuie să ne întrebăm câte locuri de deţinere îşi poate permite o societate? Ce va fi sacrificat pentru a avea un procentaj tot mai mare de dependenţi instituţional? Care domeniu, dintre cele de care depinde bunăstarea socială, va fi lăsat fără resurse pentru a putea susţine financiar creşterea numărului locurilor de deţinere şi

al deținuților? Nu este oare un pericol chiar și pentru democrație în sine dacă securitatea celor mulți nu se poate obține altfel decât privând de libertate o atât de importantă masă de oameni? Dacă nu analizăm consecințele, dacă nu luăm în considerare argumentele și dacă nu evaluăm costurile, ne îndreptăm spre un alt fel de societate, o societate în care vom închide o tot mai mare minoritate din populație pentru a oferi celeilalte părți o pace instabilă și o ordine efemeră. O perspectivă sumbră care, sper, totuși din tot sufletul, nu va fi atinsă niciodată.

Dar ideea nu este doar de a găsi cât mai multe și mai sigure alternative la pedeapsa cu închisoarea. Acestea există - cu trecerea timpului apărând noi modalități de executare a măsurilor și sancțiunilor penale - și sunt folosite pe o scară tot mai largă. Nu se pune nici problema ca închisorile să dispară. Ele vor rămâne încă mult timp pe poziție, fiind foarte clar tuturor că există și vor exista întotdeauna infracțiuni și infractori față de care nu se poate lua o altă măsură în afara privării de libertate. Totuși, cu toată dezvolarea neîncetată a metodelor și mijloacelor de pedepsire, pare nefirească și ilogică lipsa de interes a societății pentru ceea ce se întâmplă în viitor cu cei care au fost, la un moment dat, condamnați. Cu foarte mici excepții, condamnații de azi se vor reîntoarce mâine în comunitate... Cu ce sentimente, cu ce perspective, cu ce abilități, cu ce dorințe, cu ce posibilități!

Trebuie să găsim o modalitate capabilă să recunoască și să elimine, pe cât posibil, disfuncționalitățile, contradicțiile și ineficienta care, din păcate, caracterizează justiția penală în ansamblul său și, cu precădere, sistemul execuțional penal. Trebuie să găsim o soluție pentru profunda insatisfacție pe care o resimte societatea față de un sistem care pare a fi deasupra oricărei ființe umane și care scârțâie asemeni unei mașinării îmbătrânite. Trebuie să căutăm ceva care să aibă într-adevăr sens atât pentru societate, dar mai cu seamă pentru infractori și, în special pentru victimă.

Executarea pedepselor a avut o evoluție agitată în decursul istoriei umane, căutându-se în permanență găsirea celei mai eficiente modalități de intervenție pentru atingerea deziderateloг majore ale Justiției Penale: prevenirea dezvoltării fenomenului infracțional și stoparea/reducerea recidivei. în acest scop, mintea omenească a inventat tot felul de mijloace, de la tortură la exterminarea fizică, trecând prin muncă silnică și deportare, ajungând la formele carcerale moderne și oprindu-se pentru moment, în zilele noastre la tratamentul penitenciar direcționat spre reabilitarea și resocializarea infractorilor. Cu toate că închisoarea s-a dovedit a fi, în general, cel mai eficient mijloc de pedepsire dintre cele încercate până acum, efectul puternic desocializant al acesteia nu poate fi mascat sau ignorat, iar tot mai puținele rezultate pozitive obligă la concluzia că și acest mijloc de pedepsire, în forma utilizată în perioada contemporană nouă prezintă riscul de a se îndrepta, încet dar sigur, spre eșec. Această afirmație este susținută nu de faptul că, în pofida tuturor intervențiilor specializate sau semispecializate - de natură psihologică, socială și/sau educațională - și a programelor tot mai diversificate utilizate pentru a încerca, în limitele condițiilor oferite de situația obiectivă a sistemului penitenciar, activarea funcției educative a pedepsei, numărul recidiviștilor crește în mod constant, demonstrând că, încă de la începutul procesării individului de către sistemul penitenciar, stigmatizarea, marginalizarea, desocializarea și integrarea în sistemul de valori a ceea ce numim „subcultură carceralã" sunt atât de puternice încât tot mai puțini din cei care trec pragul închisorilor - și tot mai greu - reușesc să își refacă viața cu adevărat atunci când se reîntorc în societate.

„Geamuri Sparte", edificii umane în ruină, comportamente deviante ale unor personalități aflate în derivă... Ele nu reprezintă o nouă categorie socială și nu țin de o

nouă patologie. Această titulatură nu face altceva decât să unifice sub un singur spectru o multitudine de vechi apelative care, în fond, țin în totalitate de un singur aspect: **lipsa de educație.** Istoria inadaptatului se definește prin atitudinile și reacțiile pe care societatea le încearcă în fața unor anumite comportamente care se manifestă, în special, începând cu vârsta adolescenței. Acesta este momentul în care tânărul interpelează în forță societatea adultă: *„Ce ați făcut pentru mine, unde este locul meu, cum mă primiți printre voi, de ce îmi aplicați reguli diferite de cele pe care vi le-ați aplicat vouă înșivă? îmi cereți respect? Dar pe mine cine mă respectă? "*

Educația morală este cea care stă la baza respectului de sine și de alții. împotriva tuturor încercărilor de a demonstra contrariul, este evident că niciun copil nu se naște infractor și că toți purtăm în noi o trăsătură agresivă, indiferent de mediul familial din care provenim. „Infractor", „delincvent", „criminal", „puşcăriaş"... Caracteristici înnăscute? Nu, acestea reprezintă concepte create artificial în decursul evoluției sociale. Infractorii nu se nasc infractori, criminalii nu se nasc criminali: modul noastru de a gândi, modul nostru de a ne organiza, sistemele sociale și penale pe care le-au creat generațiile anterioare și pe care nu străduim zilnic să le „perfecționăm" - iată cauzele apariției acestor categorii sociale față de care ne construim o permanentă teamă care ne alimentează din plin sentimentul de insecuritate. În final, totul depinde numai de noi.

Fiecare dintre noi purtăm la naștere o coroană de prinț. Dar viața ne îmbrâncește, ne răsucește, ne scutură și ne trânteşte în permanență și în așa hal încât riscăm ca acea minunată coroană să cadă în țărână. Dar ea nu este definitiv pierdută... Trebuie să găsim puterea să ne oprim un moment din vâltoarea vieții, să o căutăm la marginea drumului, să o găsim și să o purtăm din nou cu demnitate... Dar nu toți pot face acest lucru numai cu forțele proprii. Cine poate da o mână de ajutor?

În caz de nevoie fiecare dintre noi solicităm ajutorul celor mai apropiați, respectiv familiei. În linia a doua a acestui front comun împotriva degradării se situează școala, rudele apropiate și prietenii. Din nefericire, nu rare sunt cazurile în care toți acești factori responsabili sunt caracterizați de o indiferență înfricoșătoare sau, și mai rău, acțiunile lor sunt total defavorabile recuperării, fiind cu pregnanță a- sau anti-sociale.

În acest context „geamurile" încep să se spargă unul câte unul, „edificiul" ajungând în scurt timp într-o stare deplorabilă... Este momentul producerii inevitabilului: individul cade în mlaștina comportamentului infracțional... Aceasta este faza în care trebuie să intervină ultimul factor care ar mai putea să remedieze situația: Justiția. O ultimă „speranță" de ajutor pentru cei care, într-un moment al existenței lor, au făcut o greșeală... închisoarea...? Buldozer eficient pentru moment, dar în perspectiva reducerii recidivei apărând aproape total ineficient, putând spune chiar falimentar...! Și astfel, acest minunat edificiu numit **ființă umană,** care ar putea fi restaurat printr-o muncă, e drept migăloasă și de durată, riscă să se transforme într-un mare nor de praf! Cioburile rămase? Ascunse undeva, cât mai departe de ochii lumii... în urma acestei acțiuni destructive, privită de mentalitățile conservatoare și închistate drept „benefică", din ceea ce se putea numi cândva ființă umană nu mai rămâne decât o amintire, o fișă, un număr... Cazuri recuperate? Din nefericire rare, mult prea rare...

Traiectoria evolutivă a inadaptatului depinde în foarte mare măsură de răspunsul pe care societatea este capabilă să i-l ofere și de atitudinea pe care aceasta o demonstrează în relația sa cu persoana respectivă. Dar, în general, societatea se „apără" în fața unor astfel de manifestări pe care nu le înțelege sau nu vrea să le înțeleagă, înființând numero-

ase locuri de pedepsire, de izolare sau de „protejare". Sunt acestea destul de eficiente? Se poate uşor constata că reţeta nu a fost prea bine aleasă, **recidiva „înflorind" pe zi ce trece!** Nu trebuie, oare, să folosim alte metode şi mijloace, cu o mai mare suplețe în individualizarea aplicării şi executării diferitelor sancţiuni? Nu trebuie, oare, să reanalizăm, scopurile Justiţiei şi ale sistemelor execuţional penale, încercând să ne edificăm exact asupra a ceea ce urmărim de fapt? **A PEDEPSI** sau **A RECUPERA?** Ce este de făcut? Trebuie să...redescoperim America: să ne (re)amintim de adevăratele funcţii ale pedepsei - cea morală şi cea pedagogică!

Realitatea ne obligă să constatăm că persoanele care prezintă grave lacune educaţionale, în marea lor majoritate tineri, îşi caută refugiul în comportamente deviante, cum ar fi consumul abuziv de alcool, toxicomania, prostituţia, violenţa verbală şi fizică şi, în ultimă instanţă delincventa. Intoleranţa, adeseori nejustificată, pe care societatea o are faţă de aceste persoane, fără a se interesa de adevăratele cauze ale acestor comportamente, este cea care favorizează folosirea adeseori excesivă a măsurilor de izolare de îndată ce teama şi sentimentul de insecuritate pune stăpânire pe restul cetăţenilor care se consideră - total fals - imuni faţă de „virusul delincventei": „Mie nu mi se poate întâmpla niciodată"?!

Prin cercetarea tuturor laturilor naturii umane, ştiinţele specializate au adus multe date preţioase în favoarea conştientizării cauzelor apariţiei sentimentului de insecuritate, permiţând o profundă reflecţie asupra fenomenului şi găsind răspunsuri viabile la întrebările care încep cu „de ce", „cum", „unde" şi „ce". Toate aceste date au fost transpuse în diferite demersuri pentru găsirea unor noi şi eficiente practici de „tratare" a individului delincvent. Foarte multe dintre acestea şi-au transformat viabilitatea. Găsirea acestor noi metode de „tratare" a delincventei reprezintă una dintre cele mai frumoase provocări pe care evoluţia comunităţilor umane o pune în faţa instituţiilor abilitate în luarea unor decizii de care atârnă viitorul multor membrii ai societăţii: Justiţia. Provocare? Da, deoarece trebuie să găsim voinţa necesară pentru a ne ajuta concetătnii să se elibereze din sfera fenomenului infracţional : nu numai să declarăm că trebuie, ci şi să trecem la fapte, chiar dacă pentru a reuşi trebuie să "rănim" pe unii răsturnând mentalităţi, ierarhii, atitudini, clasificări, mijloace sau modalităţi de abordare.

A. În **sistemul tradiţional de justiţie penală victima** este, în cel mai bun **caz,** folosită ca martor al Statului în încercarea procurorului de a stabili vinovăţia infractorului şi de a cere condamnarea acestuia, iar infractorul, reprezentat de avocatul care vorbeşte în numele său, se luptă să îşi **dovedească nevinovăţia** şi **nu să îşi asume responsabilitatea consecinţelor faptei comise.** Totul lasă impresia de artificial, chiar şi, sau mai bine spus cu atât mai mult încheierea procesului în care, **aproape invariabil, infractorii anunţă judecătorul că regretă fapta şi lasă la latitudinea instanţei luarea unei decizii.** În majoritatea cazurilor, atât infractorul cât şi victima **părăsesc sala de judecată cu un puternic sentiment de insatisfacţie:** infractorul deoarece consideră pedeapsa, aproape invariabil, ca fiind prea dură, iar victima deoarece nimeni nu a întrebat-o care sunt adevăratele sentimente pe care le nutreşte, care sunt adevăratele probleme care „îi ard sufletul". **Nici infractorul şi nici victima nu participă activ la un proces în care, totuşi, viaţa lor este subiectul principal.**

B. Spre deosebire de **Justiţia retributivă** - concept caracteristic sistemelor penale contemporane - care priveşte infracţiunea ca o violare a legilor statului şi în care se stabileşte vinovăţia şi se administrează pedeapsa în cadrul unei adevărate

competiţii între infractor, pe de o parte, şi Stat, de cealaltă parte, în baza conceptului de **justiţie restaurativă infractorul şi victima sunt încurajaţi spre o implicare directă în rezolvarea conflictului prin dialog şi negociere, în prezenţa familiei infractorului, familiei victimei şi a altor persoane care pot oferi un suport activ acestui adevărat proces de reconciliere.** Din punct de vedere filosofic, **justiţia restaurativă** încearcă **o redefinire a infracţiunii, privind-o nu atât ca o încălecare a legilor sau ca o crimă împotriva Statului, ci ca un rău sau o pagubă produsă unei alte persoane.** În teoria **justiţiei restaurative,** infracţiunea este considerată ca lipsă de **respect a infractorului faţă de altă fiinţă umană** şi **neasumarea de către infractor a responsabilităţii pentru consecinţele acţiunii întreprinse.** În acest context, **actul de justiţie nu trebuie să reprezinte doar un act de stabilire a vinovăţiei şi de impunere a unei pedepse, ci trebuie privit şi aplicat în primul rând ca un act moral de reparare a răului făcut, de restaurare emoţională şi materială a triadei infractor-victimă-comunitate.** În concepţia justiţiei restaurative, îndeplinirea actului de justiţie - în care este absolut necesar ca atât infractorul cât şi victima să fie părţi active şi nu doar reprezentante - trebuie să fie benefică atât pentru infractor - care ajunge să înveţe că trebuie să îşi respecte semenii, să îşi asume responsabilitatea acţiunilor şi să înţeleagă gravitatea şi consecinţele nefaste ale acestuia - şi pentru întreg ansamblul comunitar - care, prin participarea activă în acest proces, reuşeşte să reîntărească legăturile dintre membrii săi, sporind astfel sentimentul de **securitate publică.**

Întrebarea majoră este dacă justiţia restaurativă deţine suficiente argumente care să ne ofere certitudinea, sau măcar şanse mai mari pentru atingerea unor rezultate de o calitate mai bună şi să reuşim o schimbare radicală de atitudine atât a infractorului, cât şi a victimei şi acomunităţii faţă de funcţia şi rolul pe care trebuie să îl joace Justiţia Penală? Pentru a răspunde, vom folosi o prezentare comparativă, preluată şi adaptată după dr. Howard Zehr:

Paradigmele justiţiei

Justiţia retributivă:

1. Infracţiunea atacă Statul şi legile acestuia;
2. Se pune accentul şi se concentrează pe stabilirea **vinovăţiei** astfel ca dozele de durere şi suferinţă **aplicate prin pedeapsă să poată să fie măsurate.**
3. Actul de justiţie este înfăptuit printr-un conflict între avocat şi procuror, infractorul şi victima fiind pasivi şi chiar ignoraţi;
4. Infractorul este tras la răspundere prin pedeapsă şi recţia este concentrată asupra unui comportament din trecut;
5. Un proces strict raţional, dependent de reguli şi intenţii care influenţează şi direcţionează rezultatele în direcţia dorită de Stat: **o parte câştigă şi cealaltă pierde.**

Justiţia Restaurativă:

1. Infracţiunea este un rău tăcut oamenilor şi relaţiilor dintre aceştia.
2. Încearcă să identifice drepturile, nevoile şi obligaţiile infractorului şi victimei.

3. Se pune accent pe rezolvarea problemei astfel încât situația creată să poată fi îndreptată și răul produs să poată fi reparat, infractorul și victima având roluri active și principale;
4. Infractorul dă socoteală **demonstrând empatie** și ajutând direct la repararea răului făcut, reacția fiind concentrată asupra **consecințelor comportamentului infracțional;**
5. Permite exprimarea liberă a emoțiilor și sentimentelor, implică pe toți cei care au fost afectați - direct sau indirect - de infracțiune, se asumă responsabilități, sunt satisfăcute nevoile și este încurajată vindecarea atât a victimei, a infractorului și a comunității, cât și a relațiilor dintre acste părți.

Nevoia ca acest concept să fie aplicat pe o scară tot mai largă este foarte bine cuprinsă într-o singură frază, enunțată de **Mick Brown,** președinte al unei instanțe pentru minori din Noua Zeelandă: **„într-o societate atât de preocupată de pedepsire, infractorii sunt „ascunși" și nu sunt responsabilizați pentru acțiunile lor, iar victimele sunt, pur și simplu, uitate".** Iată exprimarea convingerii că pedeapsa - în special pedeapsa penală - s-a transformat, în decursul istoriei, dintr-un mijloc de acțiune într-un scop în sine, justiția devenind tot mai impersonală și dând impresia uneu mașinării artificiale al cărei singur obiectiv îl reprezintă pedepsirea. Prin utilizarea conceptului justiției restaurative chiar și acțiunea de pedepsire primește o puternică încărcătură morală, prin toate activitățile desfășurate cu persoanele condamnate urmărindu-se atingerea unor obiective ca: **responsabilizare, respect, reconciliere, reintegrare, reparație, evitarea etichetării etc.** Chiar și pentru cei care nu au cunoștințe despre funcționarea sistemului tradițional de justiție penală și, cu atât mai mult, pentru practicienii acestui sistem, simpla prezentare de mai sus cred că este edificatoare pentru a înclina balanța în favoarea justiției restaurative, cvoncept în baza căruia infractorul și victima sunt încurajați să rezolve împreună situația conflictuală și profund traumatizantă ce s-a creat odată cu comiterea infracțiunii.

Orice „proces" de justiție restaurativă începe în momentul în care infractorul recunoaște sau, în cel mai rău caz, nu neagă comiterea infracțiunii și își exprimă în mod voluntar dispoziția de a se întâlni cu victima. Numai după obținerea acordului infractorului, este contactată victima pentru ca aceasta, la rândul său, să decidă dacă dorește să se întâlnească cu infractorul. Acest mod de abordare este extrem de important deoarece, dacă s-ar contacta la început victima și s-ar obține consimțământul acesteia, iar ulterior nu s-ar obține consimțământul infractorului, victimele ar putea trăi un puternic sentiment de revictimizare datorită, în primul rând, faptului că și-au construit speranțe pentru rezolvarea problemelor și au fost respinse - cu alte cuvinte infractorul ar câștiga din nou. Atât decizia infractorului, cât și cea a victimei, trebuie să fie la libera decizie a acestora, fără nicio presiune, morală sau materială din aprtea mediatorului. Rolul acestor întâlniri este, în principal, acela de a explica părților ce se urmărește prin procesul de mediere infractor-victimă și care este modul de desfășurare a întâlnirii.

În cadrul întâlnirii inițiale cu infractorul, mediatorul caută, în primul rând să stabilească o punte de încredere și credibilitate, care să facă infractorul să fie cât mai sincer și deschis în cadrul procesului ce urmează a se desfășura. Mediatorul urmărește îndeplinirea următoarelor sarcini: să asculte punctul de vedere al infractorului referitor la comiterea infracțiunii și consecințele acesteia, să înțeleagă emoțiile și sentimentele pe care acesta le încearcă, să ofere informații și să răspundă întrebărilor care, cu

siguranţă nu vor fi puţine. Prin discuţiile purtate în cadrul întâlnirilor, mediatorul ajunge să cunoască şi să înţleagă realităţile trăite de infractor, iar acesta reuşeşte să îşi ventileze emoţiile şi sentimentele astfel încât să dobândească un tot mai puternic sentiment de încredere şi siguranţă. în urma întâlnirilor, infractorul trebuie să fie informat despre natura şi rolul programului de mediere, despre relaţia acestuia cu sistemul de justiţie, despre drepturile sale şi despre resursele şi opţiunile pe care le are la dispoziţie. Există o mare probabilitate ca infractorul să ceară diferite informaţii despre victimă şi atitudinea aceştia. Este interzis ca mediatorul să ofere informaţii fără acordul prealabil al victimei. La dorinţa infractorului, sau în urma consideraţiilor mediatorului se pot desfăşura mai multe asemenea întâlniri, atâtea câte se consideră necesare pentru ca, în final, infractorul să dorească sincer să se întâlnească cu victima şi să îi fie foarte clare riscurile şi beneficiile participării la întâlnirea de mediere.

În paralel, dar numai după ce a obţinut acordul infractorului de a participa la întâlnirea de mediere, mediatorul se întâlneşte cu victima. Această întâlnire trebuie, în principiu, să se desfăşoare acasă la victimă, cu excepţia cazurilor în care victima propune un loc de întâlnire. În toate cazurile victima este cea care decide asupra locului şi momentului pe care le consideră convenabile pentru a se întâlni cu mediatorul. Scopul aceste întâlniri este de a stabili o relaţie de credibilitate şi încredere astfel încât victima să se simtă cât mai în siguranţă în derularea întregului proces de mediere. Identic cu cele prezentate mai sus, mediatorul are sarcina să asculte punctul de vedere al victimei referitor la comiterea infracţiunii, să înţeleagă consecinţele acesteia asupra vieţii victimei, să cunoască emoţiile şi sentimentele pe care le trăieşte victima, să ofere informaţii şi să răspundă întrebărilor care frământă victima. Mediatorul trebuie să ofere victimei informaţii referitoare la rolul programului de mediere, la modul de desfăşurare a întâlnirii propriu-zise, la participanţi şi orice alte informaţii solicitate de victimă. Este foarte probalil ca aceasta să solicite informaţii referitoare la infractor: este interzis mediatorului a oferi asemenea informaţii fără acordul prealabil al infractorului. Victima trebuie ajutată să îşi ventileze emoţiile şi sentimentele şi să simtă că ea reprezintă o prioritate. în acest sens, mediatorul trebuie să ofere victimei posibilitatea de a alege locul şi momentul întâlnirii - cu condiţia ca să nu existe alte impedimente obiective care să oblige la un anumit loc şi o oră - să decidă dacă întâlnirea va începe cu povestea sa sau dacă vrea să înceapă infractorul, dacă doreşte participarea unor anumite persoane oficiale etc. Totodată, mediatorul trebuie să asigure victima că poate întrerupe oricând întâlnirea, dacă nu se simte în siguranţă sau dacă încearcă un sentiment de victimizare.

În momentul în care mediatorul constată că atât victima, cât şi infractorul sunt deplin pregătiţi pentru a se putea intâlni, va face preparativele necesare şi va informa părţile asupra locului şi orei de începere. întâlnirea propriu-zisă începe cu reamintirea de către mediator a regulilor de desfăşurare care trebuie respectate de toţi participanţii. În încheierea introducerii, mediatorul prezintă faptele aşa cum sunt ele cuprinse în actele oficiale - rechizitoriu, sentinţă etc. - după care dă cuvântul victimei sai infractorului -aşa cum s-a stabilit în întâlnirile prealabile - pentru a-şi expune punctul de vedere. Acest lucru se produce sub formă narativă, cealaltă parte ascultând fără să intervină. După epuizarea fazei narative, mediatorul va încuraja dialogul dintre părţi şi va permite intervenţiile - directe sau indirecte - ale celorlalţi participanţi. Atât faza narativă, cât şi cea de dialog trebuie să beneficieze de o durată nelimitată de timp: pauzele şi momentele de tăcere trebuie respectate şi trebuie lăsat timp suficient exprimării părerilor sau derulării dialogului, cu

condiția ca acesta să nu degenereze. Oricare dintre părți poate solicita și obține întreruperea întâlnirii dacă va considera că nu este în siguranță sau că această întâlnire nu-și mai are rostul. Mediatorul nu poate întrerupe întâlnirea decât dacă există rscul ca discuțiile să degenereze în violență și, în acest caz, va discuta din nou separat cu cele două părți. Dacă acestea doresc să continuie dialogul, dorința lor trebuie satisfăcută dar numai după ce mediatorul își ia toate măsurile pentru desfaşuratea întâlnirii în condiții de siguranță.

La dorința uneia sau ambelor părți, concluziile și rezultatele întâlnirii de mediere pot fi cuprinse într-o înțelegere scrisă, astfel încât întâlnirea să primească o și mai mare încărcătură morală prin încheierea unui act. Copii ale documentului se remit părților, mediatorului și, după caz, judecătorului sau procurorului.

După cum se poate observa, schema de desfășurare a procesului este destul de simplă. Infractorul își asumă responsabilitatea acțiunilor și conștientizează consecințele produse asupra celor din jurul său - apropiați sau străini. Acest fapt se petrece de față cu familia sa și cu persoanele, la început total necunoscute, care vin în sprijinul victimei. Relația infractor-victimă, la început conflictuală și tensionată se modifcă în timpul procesului, atunci când infractorul ia act de sentimentele victimei, iar aceasta din urmă realizează dorința infractorului de a căuta iertarea pentru faptele sale și de a găsi soluții pentru comportamentul viitor. Centrul de greutate al relației se deplasează astfel de la o inițială blamare a infractorului spre dorința victimei, infractorului și a comunității de a găsi soluții pentru viitor. Schimbul de opinii, de informații, cunoașterea mai bună a unuia de către celălalt, acceptarea responsabilității și a obligației morale de reparere a răului făcut, permit părților să considere infracțiunea ca un fapt aparținând trecutului și să-și concentreze atenția asupra consecințelor pe care le va avea pe viitor de înfruntat, de această dată infractorul și a beneficiilor care pot apărea pentru victimă și comunitate. O consecință logică a acestei acțiuni este conștientizarea de către infractor a faptului că ajutarea victimei și a comunității nu reprezintă un act de slăbiciune, ci o dovadă de umanism și că este nu numai în beneficiul acestora, ci și al propriei persoane a infractorului.

În urma „procesului" de justiție restaurativă infractorul trage multe și profunde învățăminte din „confruntarea" directă cu victima. Pus față în față cu o victimă plină de mânie pentru tot ceea ce s-a întâmplat, orice infractor „normal" trăiește un sentiment de jenă. Faptul că întâlnirea are loc în prezența familiei sale și a mai multor persoane străine face ca acest sentiment de jenă să se transforme într-un sentiment de rușine. Iar acest sentiment de rușine reprezintă primul pas pe calea „restaurării", pe calea unei evoluții pozitive în procesul de reintegrare socială a infractorului. Mulți dintre infractorii care au trăit experiența unor astfel de întâlniri - acolo unde acestea se practică pe o scară tot mai largă - au afirmat că preferau să nu fie „obligați" să facă față acestei încercări și că era mai bine dacă .judecătorul s-ar fi ocupat singur de problemă". Aceste întâlniri au un puternic impact asupra infractorilor: cuvintele victimei lor, indiferent de tonul folosit, consecințele faptei comise le explodează în față, iar ei sunt obligați să accepte această confruntare și să-și asume direct și de față cu martori responsabiliatea pentru fapta comisă. **Pe acest gest se clădește ulterior întregul eșafodaj al reintegrării sociale.**

Practicile specifice conceptului de justiție restaurativă

Pe plan mondial sunt puse în aplicare o diversitate de practici născute în baza principiilor acestui nou concept, dar se poate stabili un set de practici care sunt comune, fiind utilizate cu succes peste tot în lume.

a. **Medierea directă Victimă/Infractor** - reprezintă modelul clasic de „proces restaurațiv", în care victima și infractorul se întâlnesc față în față, în prezența unui mediator. Este cea mai delicată metodă de abordare, mediatorul necesitând aptitudini deosebite pentru pregătirea și desfășurarea întâlnirii. Concluziile la care ajung, de comun acord, părțile participante fac cel mai adesea obiectul unei înțelegeri scrise.
b. **Medierea indirectă Victimă/Infractor** - este o metodă folosită în cazurile în care una din părți, cu toate că își afirmă dorința de a participa la o activitate restaurativă, are motive temeinice să evite întâlnirea directă. În acest caz, mediatorul alege fie o „navetă" ca mesager între victimă și infractor, fie propune și supraveghează desfășurarea unei corespondențe între părțile implicate.
c. **Întâlniri Familiale Victimă/Infractor** - sunt caracterizate de o deosebit de puternică încărcătură emoțională și moralizatoare. În acest tip de întâlniri, victima și infractorul sunt însoțiți de familiile acestora și de alte persoane apropiate afectate indirect de comiterea infracțiunii, care iau atitudine și își exprimă punctele de vedere referitor la situația creată. La aceste întâlniri, alături de mediatori pot participa și profesioniști din domeniul justiției penale.
d. **Întâlniri comunitare Victimă/Infractor** - acest tip de întâlniri sunt cele mai apropiate de practicile ancestrale care fundamentează conceptul modern de justiție restaurativă: întreaga comunitate poate participa, alături de victimă, infractor și familiile acestora, la găsirea celor mai adecvate soluții pentru îndepărtarea cauzelor care au condus la comiterea infracțiunii și la rezolvarea consecințelor provocate de această situație. întâlnirile sunt conduse, în general, de un mediator, dar există multe practici în care acestea sunt conduse chiar de judecător.
e. **Grupuri Victime/Infractori** - această metodă este utilizată în cazul în care infractorii nu au fost descoperiți sau dacă una dintre părți refuză să participe la orice fel de acțiune restaurativă. În asemenea situații se formează grupuri care sunt constituite din infractori și victime care nu au o legătură directă dar care au comis și au suferit același tip de infracțiune. Este o metodă prin care se reușește o ventilare a sentimentelor și se obține stabilitatea emoțională necesară recuperării.
f. **Mediere Surogat Victimă/Infractor** - există cazuri în care una dntre părți refuză participarea la o acțiune restaurativă, iar cealaltă este prea timidă sau vulnerabilă pentru a participa la o întâlnire de grup. în acste situații se asigură o întâlnire față în față dar se face apel la o victimă sau un infractor surogat - o persoană care a suferit sau a comis același tip de infracțiune și se află în aceeași situație de refuz sau vulnerabilitate.

Chiar dacă prezentarea de mai sus este scurtă, cred că se poate obține imaginea diversității și multitudinii de practici care pot fi imaginate și utilizate pentru a obține rezultate care să satisfacă victimele și comunitatea și care să aibă efectul moralizant atât de necesar asupra infractorilor. în evoluția sa, conceptul de justiție restaurativă nu se rezumă la aplicarea acestor practici specifice, ci s-a dezvoltat cuprinzând și metode tradiționale ale justiției penale, cu deosebirea că impune și urmărește atingerea unor rezultate cu adevărat restaurative. în acest sens, au fost reconsiderate scopurile pentru care se impun și modalitățile prin care se aplică compensațiile financiare/materiale, repararea directă sau simbolică a pagubelor, munca în folosul victimelor sau a comunității, planurile de acțiune pentru obținerea modificărilor comportamentale în viața infractorilor. De ase-

menea, practicile restaurative, atât cele specifice cât şi cele cu scop restaurativ, sunt folosite în orice moment al „circuitului penal": poliţie, parchet, instanţă de judecată, în timpul executării pedepsei, în perioada dinaintea punerii în libertate a deţinutului şi chiar şi în perioada post-penală.

Au fost scrise tomuri întregi şi vor mai fi încă multe scrise pentru a analiza şi îmbunătăți conținutul teoretic şi practic al acestui concept astfel încât voi încerca doar o rezumare a opticii restaurative:

Esența infracțiunii o reprezintă agresiunea sau răul produs: victimelor, comunității şi infractorilor.

Scopul justiției este de a identifica nevoile şi de a oferi o „vindecare a rănilor" produse victmelor, comunității, infractorilor şi relațiilor dintre aceste părți.

Derularea procesului de înfăptuire a actului de justiție implică activ victimele, infractorii şi comunitatea în găsirea soluțiilor şi maximizezză schimbul de informații între cele trei părți.

Tuturor părților li se oferă posibilitatea pentru a-şi exprima emoțiile şi sentimentele şi a conştientiza fapta şi consecințele acesteia, a decide ce trebuie făcut pentru „ a îndrepta lucrurile " şi a discuta despre intențiile şi comportamentele viitoare.

Înțelesul restaurativ al responsabilității recunoaşte că agresiunea creează obligații: obligația principală este a infractorilor pentru a conştientiza consecințele şi a-şi asuma responsabilitatea răului produs victimei - dar şi societatea este responsabilă față de victimă şi față de infractori.

Totul se reduce la a face pace în viețile şi lumile noastre. Acest lucru nu necesită o modificare a naturii umane ci doar o recunoaştere că absolut toți, indiferent de proveniență sau de comportamentul afişat la un moment dat, suntem caracterizați şi de o latură bună şi că putem în orice moment recanaliza energiile dinspre violență înspre blândețe.

Învățăm să respectăm dacă suntem respectați şi nu dacă suntem tratați fără pic de respect. ***O justiție care vindecă este o justiție care respectă.***

În concluzie, ce aşteaptă cu adevărat societatea de la actul de justiție şi de la pedeapsă? Toată lumea este de acord că scopul urmărit este acela de a îi face pe infractori să înțeleagă gravitatea acțiunii întreprinse şi să reducă riscul ca aceştia să recidiveze.

Dorim ca, în şi prin executarea pedepsei, infractorii să învețe să facă alegeri corecte şi cinstite în viață, să dobândească sentimentul de valoare personală dat de unicitatea şi irepetabilitatea ființei umane, să recunoască şi să respecte faptul că şi cei din jurul lor au aceleaşi drepturi şi libertăți care nu trebuie încălcate, să conştientizeze consecințele grave, directe sau indirecte, pe care actul infracțional le are asupra unei multitudini de persoane - victima şi familia acesteia, propria persoană şi propria familie, comunitatea în ansamblul ei - să înțeleagă şi să învețe că a-ți păsa de ceilalți şi a-i respecta nu reprezintă un semn de slăbiciune ci unul de forță, să învețe să îşi asume responsabilitatea propriilor acțiuni, să îşi dezvolte acele aptitudini şi abilități care să îi ajute să ducă o viață normală, cu respectarea legilor, în societatea liberă. Oare nu acestea sunt adevăratele scopuri ale pedepsei? Pedepsim doar pentru a crea suferință fizică şi morală sau pentru a încerca să îi responsabilizăm, să demonstreze respect pentru propria persoană şi, implicit, pentru cei din jur? Dar ce să reuşim să realizăm? Nefiind o caracteristică specifică doar sistemului penitenciar românesc, îmi permit să citez o prezentare făcută de dl. **Dennis Challeen,** judecător în Wisconsin, S.U.A.:

„Vrem ca ei să aibă stimă şi valorizare de sine...
Aşa că le distrugem stima de sine.
Vrem ca ei să fie responsabili...
Aşa că le luăm orice responsabilitate.
Vrem ca ei să fie parte a comunităţii...
Aşa că îi izolăm de comunitate.
Vrem ca ei să gândească pozitiv şi constructiv...
Aşa că îi înjosim şi îi facem nefolositori.
Vrem ca ei să nu fie violenţi...
Aşa că îi punem într-un loc unde sunt înconjuraţi de violenţă.
Vrem ca ei să fie oameni blânzi şi iubitori...
Aşa că îi supunem urii şi cruzimii.
Vrem ca ei să nu mai fie nişte duri...
Aşa că îi punem acolo unde numai durii sunt respectaţi.
Vrem să nu se mai întovărăşească cu rataţii...
Aşa că punem toţi rataţii sub acelaşi acoperiş.
Vrem ca ei să nu ne mai exploateze...
Aşa că îi punem acolo unde toţi se expoatează unii pe alţii.
Vrem ca ei să-şi controleze propriile vieţi şi probleme, să nu mai fie paraziţi...
Aşa că îi facem să devină total dependenţi de noi."

Justiţia Restaurativă în sistemul penitenciar

Asemenea tuturor sistemelor penitenciare de pe plan mondial, nici în România închisorile încă nu au reuşit să îşi demonstreze eficienţa pe care societatea o aşteaptă de la ele, numărul recidiviştilor crescând în mod constant: la 30 iunie 2000 în penitenciarele româneşti exista un procent de recidivişti de 39,61% dar logica ne obligă la acest procent să adăugăm şi pe cei cu antecedente penale (18,05%), ajungând astfel la rezultatul că 57,66% dintre deţinuţi au avut contact, într-un fel sau altul, cu sistemul de justiţie penală, faţă de 30%, respectiv 49% în anul 1995.

Similar cu principiile şi modelele aplicate pe plan mondial în anumite etape ale procesului penal, şi în interiorul locurilor de deţinere utilizarea modelului de justiţie restaurativă implică nevoia de **a restaura relaţia dintre victimă, infractor şi comunitate,** a cărei natură şi stabilitate a fost cel puţin „deranjată" prin comiterea infracţiunii. Introducerea principiilor şi practicilor justiţiei restaurative în modul de organizare şi funcţionare a aşezămintelor penitenciare reprezintă un ideal al întregii mişcări mondiale creată pentru susţinerea implementării noului concept în sistemele de justiţie penală. Un ideal, deoarece acest fapt înseamnă că în interiorul uneia dintre cele mai stricte instituţii se va produce o reorientare a culturii penale spre rezolvarea tuturor stărilor conflictuale prin comunicare şi consultare între părţi, cu luarea în considerare a nevoilor şi aşteptărilor acestora. Acest pas înseamnă foarte mult atât pentru societate şi sistemul justiţiei penale în ansamblu - aşa cum am văzut din prezentarea conceptului de justiţie restaurativă - dar şi pentru instituţia penitenciară, deoarece aplicarea acestor noi principii şi metode nu se adresează doar triadei victimă-infractor-comunitate, ci şi relaţiilor stabilite între personalul penitenciar şi deţinuţi şi relaţiile profesionale şi personale dintre lucrătorii din penitenciar.

Folosind un model de justiție restaurativă vom putea utiliza perioada privativă de libertate pentru a oferi posibilitatea confruntării deținutului cu consecințele acțiunilor sale astfel încât acesta să își asume responsabilitatea atât pentru el, cât și față de victimă și comunitate. Acest lucru înseamnă și implicarea deținutului, ori de câte ori este posibil, în acțiuni directe pentru a oferi victimei și comunității repararea răului produs. **Obiectivul principal îl constituie ajutarea deținutului să își abandoneze rolul său pasiv.**

Acest obiectiv este deosebit de important deoarece un lucru este evident în contextul penitenciar actual: *„închisorile încurajează negarea și permit infractorilor să-și împărtășească unii altora această negare. Negarea în grup dă forță, întărește. În acest cadru remușcările și bunăvoința sunt virtual inexistente. În schimb, un sistem care permite victimei să-și exprime durerea resimțită personalizează infracțiunea și obligă infractorul să asculte și să conștientizeze. Negarea este dificilă și acceptarea responsabilității e singura posibilitate logică. Infractorul înțelege și conștientizează direct, în mod participativ, consecințele faptelor sale și nu prin intermediul unei bucăți de hârtie, fie ea proces-verbal sau rechizitoriu, sau a unei terțe persoane. "* **(Helen Boewn** - Justiție Restaurativă - „Teme și Practici Contemporane").

Câteva din avantajele oferite de această nouă abordare sunt evidente din rezultatele intermediare ale experimentelor aflate încă în faze inițiale de desfășurare în acest moment la nivel european, respectiv în sistemele penitenciare din Belgia și Anglia, singurele care au trecut la implementarea conceptului de justiție restaurativă în executarea pedepselor cu privare de libertate.

1. Dezvoltarea în interiorul închisorilor a unei culturi bazate pe respect, prin dezvoltarea structurilor pentru o consultare eficientă între diferitele servicii ale penitenciarelor și sensibilizarea tot mai puternică a personalului penitenciar față de principiile justiției restaurative.
2. Oferirea posibilității de comunicare directă sau indirectă între infractori și victime prin:
    - stabilirea unor **structuri consultative** între serviciile interne și cele externe;
    - **conștientizarea și sensibilizarea deținuților** fața de problemele victimelor și față de conceptul de justiție restaurativă;
    - **conștientizarea și sensibilizarea victimelor și comunităților** față de problemele infractorilor, de rolul pedepselor privative de libertate și față de conceptul de justiție restaurativă.

Pentru a putea stabili modul și domeniile în care principiile și practicile specifice justiției restaurative pot fi aplicate în interiorul sistemului penitenciar trebuie, înainte de toate, să definim scopul privării de libertate. într-adevăr, **scopul principal al privării de libertate a infractorilor este acela de a proteja comunitatea de acțiunile acestora.**

Dar această protecție nu înseamnă doar una pe termen scurt (separarea, izolarea infractorului într-o instituție penitenciară), ci în special o protecție pe termen lung, care nu poate fi atinsă decât printr-o eficientă reintegrare socială. Acest lucru înseamnă acțiuni care să ajute infractorul să se decidă să nu mai recidiveze și să ducă o viață cu respectarea legilor. În penitenciare, programele adresate resocializării se bazează de cele mai multe ori numai pe eforturile și energia unui foarte mic, mult prea mic număr de persoane. Aceasta se întâmplă în pofida **Regulii 65 din Standardele Minime pentru Tratamentul Deținuților** (ONU., 1984) unde se afirmă că: „ *Tratamentul persoanelor condamnate*

la închisoare sau la măsuri similare trebuie să aibă ca obiectiv, atât cât permite durata sentinței, sădirea în acestea a dorinței de a duce o viață cu respectarea legilor după punerea în libertate și a învăța cum să facă acest lucru. Tratamentul trebuie să încurajeze respectul de sine și să le dezvolte simțul responsabilității".

Acest aspect primește o nouă dimensiune prin aplicarea principiilor justiției restaurative în instituțiile penitenciare, fapt care ar conduce o eficientizare a programelor desfășurate în perspectiva resocializării deținuților. Cum poate fi atins acest obiectiv?

În primul rând este nevoie de elaborarea unei strategii naționale în care prioritatea să o reprezinte schimbarea mentalității prevalente în instituțiile noastre, datorată în mare parte faptului că închisoarea, în mod tradițional, este percepută ca o instituție care trebuie să aibă un control total, fizic și psihic, asupra tuturor acelora care trăiesc sau muncesc perioade mai lungi sau mai scurte de timp în interiorul zidurilor. Din păcate, aceasta nu este numai percepția „societății libere", ci și a personalului propriu. Schimbarea mentalității trebuie să înceapă cu acceptarea realității că deținuții sunt persoane care se află doar pentru moment în custodia noastră, că orice om poate greși, dar și că orice om poartă în el o sămânță de bunătate și se poate schimba, că pedeapsa privativă de libertate nu înseamnă altceva decât privare de libertate și că penitenciarele sunt instituții sociale menite să construiască personalități și caractere care să fie folositoare societății după momentul punerii în libertate. Pentru realizarea acestei schimbări trebuie pornit de la introducerea în programele de învățământ - atât ale Școlii Naționale de Administrație Penitenciară, cât și în cadrul pregătirii periodice a personalului - a unei noi materii care să ofere posibilitatea acumulării de cunoștințe teoretice și practice în domeniul justiției restaurative.

Pregătirea personalului nostru în această direcție trebuie dublată de aplicarea principiilor justiției restaurative în activitatea cotidiană desfășurată cu deținuții, fapt pentru care aceste principii trebuie să **se** regăsească atât în reglementările privind aplicarea regimului penitenciar, cât și în atitudinea adoptată de toate cadrele, indiferent de funcție sau loc de muncă, în timpul executării serviciului. în acest fel, fiecare lucrător de penitenciar va reprezenta un model educațional pozitiv pentru deținuții cu care lucrează, asigurându-se prelungirea intervențiilor socio-educative specializate și după terminarea orelor alocate acestor activități prin crearea și menținerea în permanență a unui climat restaurativ în întreg spațiul de deținere, pe întreaga durată a unei zile. În acest sens, consider că este necesară formarea câte unui lucrător de penitenciar în fiecare instituție care să dețină calitatea de consultant al directorului/comandantului de penitenciar pentru aplicarea conceptului și utilizarea practicilor justiției restaurative. Acest cadru, membru al serviciului/biroului socio-educativ din unitatea respectivă va putea, pe lângă calitatea de consultant, să dețină și funcția de mediator al conflictelor care apar între deținuți, între aceștia și lucrătorii de penitenciar sau chiar între lucrătorii din penitenciar și, cu atât mai important, în situații de criză: revolte individuale sau de grup, luări de ostatici etc.

Un al doilea pas îl reprezintă elaborarea și desfășurarea de activități prin care să se caute obținerea unor rezultate restaurative. Asemenea rezultate se concretizează prin:

- asumarea sinceră a responsabilității pentru acțiunile trecute, dar mai ales pentru cele viitoare;
- rușine pentru acte sau acțiuni care contravin normelor și valorilor sociale;
- compasiune pentru victimă și dorința de a îndrepta, moral sau material, răul produs;
- adoptarea unui comportament pro-social nedisimulat;

• dorința de reconciliere cu victima și cei apropiați acesteia;
• reconcilierea cu propria familie și cu societatea în ansamblul acesteia;

Aceste rezultate pot fi obținute fie prin utilizarea metodelor specifice conceptului de justiție restaurativă, fie prin adaptarea la noile cerințe a metodelor utilizate în intervențiile socio-educative tradiționale, urmărind cu prioritate obținerea de efecte restaurative. Printre acestea pot fi enumerate, fără o prezentare limitativă:

• medierea infractor-victimă;
• grupuri de reconciliere familială;
• grupuri de reconciliere comunitară;
• comunitatea terapeutică în spațiul de deținere;
• consiliere individuală și de grup;
• munca în folosul victimelor;
• programe educaționale în domeniul relaționării și comunicării;
• programe și control temperamental și rezolvarea conflictelor;
• programe de alfabetizare, școlarizare și calificare profesională;
• programe pentru ridicarea nivelului de cultură și educație morală;
• planificarea executării pedepsei cu participarea directă și activă a deținuților;
• programe speciale de pregătire pentru punerea în libertate, cu participarea activă a deținutului, a familiei și a comunității în care acesta se va reîntoarce.

Adoptarea metodelor de lucru specifice justiției restaurative, adaptarea metodelor deja tradiționale pentru a obține rezultate restaurative, implicarea activă a victimelor și comunităților în procesul de resocializare a deținuților și deschiderea instituțiilor penitenciare spre societatea liberă - în special prin intermendiul serviciilor/birourilor socio-educative - va produce cu siguranță emulația necesară nu atât schimbării percepției pe care societatea o are referitor la instituțiile noastre, cât mai ales pentru atingerea obiectivului atât de important reprezentat de „reducerea riscului de recidivă printr-o eficientă reintegrare socială a infractorilor".

Un punct extrem de important îl reprezintă faptul că, indiferent cât de profunde sunt intervențiile socio-educative pe perioada detenției, rezultatele obținute în timpul executării pedepsei ar fi total definitiv anulate fără o urmărire a comportamentului ulterior punerii în libertate și fără o sprijinire a eforturilor foștilor deținuți de a se reintegra în societatea liberă. În acest sens, este absolut necesară unificarea activităților desfășurate de serviciile socio-educative penitenciare și serviciile de reintegrare socială și supraveghere. Pentru a oferi eficiența dorită acestor intervenții la nivelul întregii țări și asupra tuturor infractorilor - sau cel puțin a unei cât mai mari majorități a acestora, consider ca fiind importantă nu numai simpla colaborare, ci unificarea instituțională a acestor servicii.

Pentru a asigura o implementare eficientă a conceptului de justiție restaurativă în sistemul penitenciar românesc, propun **elaborarea unui plan național de acțiune,** cu următoarele etape:

1. Desfășurarea de programe experimentale, în 3-4 unități penitenciare (printre care obligatoriu un Centru de Reeducare a Minorilor), cu o durată de 6-12 luni și care să aibă următoarele faze:

a) selecţionarea şi pregătirea consultanţilor;
b) instruirea generală a lucrătorilor de penitenciar şi specifică a membrilor serviciilor/birourilor socio-educative;
c) adaptarea programelor socio-educative tradiţionale;
d) introducerea treptată a metodelor de lucru cu deţinuţii specifice justiţiei restaurative (în special medierea victimă-infractor şi grupurile de reconciliere familială şi comunitară);

2. Evaluarea rezultatelor obţinute în programele experimentale;
3. Selecţionarea şi pregătirea consultanţilor în domeniul justiţiei restaurative pentru fiecare unitate penitenciară;
4. Desfăşurarea de cursuri de specialitate pentru utilizarea metodelor practice specifice conceptului de justiţie restaurativă;
5. Introducerea justiţiei restaurative ca materie de bază în pregătirea lucrătorilor de penitenciar;
6. Elaborarea de propuneri legislative şi reglementări penitenciare bazate pe aplicarea principiilor conceptului de justiţie restaurativă.

Punerea în aplicare a programelor experimentale nu implică resurse umane şi costuri suplimentare. Din cele przentate mai sus se poate observa că, în general, activitatea serviciilor/birourilor socio-educative nu se modifică într-un mod radical. Singurul aspect de noutate este că în fiecare serviciu/birou va trebui special pregătită o persoană, din rândul personalului existent, care să elaboreze programe restaurative de intervenţie şi să pună în aplicare, în calitate de mediatori, a practicilor specifice noului concept. Ceilalţi membrii ai serviciului/biroului socio-educativ vor desfăşura în continuare activităţile tradiţionale, cu specificaţia că se va urmări cu prioritate obţinerea unor rezultate restaurative. Deţinuţii care vor fi cuprinşi în desfăşurarea programelor experimentale vor fi atent selecţionaţi, în baza unor criterii clare - domiciliul în zonă şi participare voluntară atât a deţinutului cât şi a victimei, comportament corespunzător etc.

Cu siguranţă că derularea unui program experimental de justiţie restaurativă în sistemul penitenciar va avea rezultate pozitive. Iar dacă are rezultate pozitive în sistemul penitenciar, cu siguranţă rezultatele vor fi şi mai bune în momentul extinderii programului la nivelul comunităţii locale.

Un asemenea mod de abordare a actului de justiţie va fi benefic pentru o schimbare majoră nu numai a atitudinii comunităţii faţă de instituţiile justiţiei penale, ci şi a membrilor comunităţii unii faţa de alţii, ajutând astfel la crearea unor comunităţi mai sigure, mai interesate, mai responsabile de soarta „aproapelui", mai deschise spre rezolvarea comună a problemelor sociale şi mai oneste. Dacă vom avea sufcientă voinţă să recunoaştem că fiecare om are în el o sămânţă de bunătate, atunci fără îndoială că vom reuşi să construim comunităţi în care să putem trăi în siguranţă şi în pace unii cu alţii.

Pe plan mondial, conceptul de justiţie restaurativă câştigă tot mai mult teren, fiind aplicat cu rezultate deosebite atât în rezolvarea conflictelor, cât şi, cu precădere în ultimii ani, în procesele penale şi în executarea pedepselor.

Şi pentru Justiţia din România a venit momentul să-şi analizeze poziţia atât faţă de victime cât şi faţă de infractori, care trebuie priviţi ca fiind membri ai societăţii şi un produs al acesteia: indiferent de fapta comisă şi de pedeapsa aplicată, mai devreme sau mai târziu aceştia se vor întoarce în societate. Cum? Depinde numai de noi, ceilalţi membri ai

societății! Creşterea eficienţei reacţiei sociale faţă de criminalitate - respectiv sancţiunea penală ca efect al acesteia - constă în atingerea unei finalităţi viabile. Această finalitate nu poate fi, în niciun caz, eliminarea sau exterminarea fizică sau excluderea socială a individului respectiv. Gândindu-ne că, prin simpla ei aplicare, o sancţiune penală duce invariabil la apariţia unor mari probleme sociale pentru individ - dintre care etichetarea ca puşcăriaş şi criminal are efecte nebănuite - înfăptuirea actului de justiţie trebuie să acorde delincventului, ca finalitate, posibilitatea de a duce în viitor o viaţă socială decentă şi acceptabilă atât pentru el, cât şi pentru societate, odată sancţiunea fiind executată.

În acest context, Justiţia trebuie să-şi reconsidere atitudinea faţă de triada infractor-victimă-societate şi să-şi extindă cât mai mult posibil contactele cu comunitatea pe care o deserveşte, la rândul ei societatea fiind obligată să-şi asume responsabilitatea atât pentru sancţionarea, cât şi pentru recuperarea delincventului: comunitatea joacă un rol deosebit de important în „tratarea" comportamentelor recunoscute ca fiind antisociale. În acest sens nu trebuie să ne gândim numai la sistemul execuțional penal, ci la Justiție în ansamblul său: revenirea la Curțile cu Juri reprezintă numai un exemplu prin care s-ar produce nu numai o responsabilizare a societății, ci și modificarea imaginii pe care comunitățile o au referitor la actul de justiție în sine.

În ceea ce priveşte aplicarea sancţiunilor, obiectul acestora nu mai trebuie să îl constituie exclusiv fapta, ci trebuie luat în considerare delincventul ca ființă umană, cu o anumită personalitate, cu un comportament datorat unor cauze specifice, cu aptitudini, nevoi și trebuințe, cu un anumit nivel de cultură, educație și calificare profesională. în ultimă instanță, delincventul nu este altceva decât un membru al societății care, într-un anumit context socio-psihologic, a încălcat normele stabilite pentru o viață normală în colectivitate. Adeseori acestea sunt prezentate ca „norme ale celor puternici, pentru cei slabi!". într-adevăr ele sunt norme impuse de cei care au puterea să treacă peste greutățile vieții cotidiene și care sunt aplicate celor ce nu pot singuri să facă acest lucru, norme care vor fi mereu încălcate de cei slabi, care nu au educația și aptitudinile necesare supraviețuirii și care vor fi întotdeauna pedepsiți. Dar cei puternici nu trebuie doar să pedepsească, ci trebuie să și ajute.

Convingerea mea este că modul de viață delincvent se învață, iar noi, cei care am avut „șansa" să fim educați pentru a duce o viață cu respectarea semenilor și a legilor, suntem obligați din punct de vedere moral să îi ajutăm pe cei cărora viața nu le-a oferit această șansă sau care nu au avut puterea să profite de ea... Numai în acest fel vom putea demonstra că modul nostru de a fi este cel corect! Numai așa vom putea lupta pentru și vom putea visa la atingerea idealului oricărei societăți civilizate: reducerea, dacă nu chiar eradicarea delincventei! Ideal poate mult prea îndepărtat, dar pentru atingerea căruia merită să facem eforturi, indiferent cât de mari! Ce este de preferat: un individ pierdut, fizic și/sau moral, pentru societate, sau un individ recuperat?

Pentru ca Justiția să fie cu adevărat utilă societății, ea trebuie să înțeleagă care este adevăratul său rol: nu acela de a elimina indivizii indezirabili, ci de a recupera membrii societății!

Consider că pentru sistemul penal românesc, implementarea acestui nou concept ar reprezenta un pas important în direcția alinierii la standardele europene, iar sistemul penitenciar, prin aplicarea practică a acestui concept pentru prima dată în România, s-ar constitui din nou într-un exponent al reformei penale din țara noastră.

Sem. III,

Modulul I
Eroarea judiciară

Victimologie modernă şi victimizări de tip special.
- disfuncţii de interpretare şi evaluare
- victimele justiţiei

1.1. Erori judiciare pe terenul dreptului - oportunitatea, realismul şi actualitatea temei;
1.2. Eroarea judiciară din perspectiva intimei convingeri;
1.3. Surse de distorsiune psihologică implicate în erorile judiciare (izvoare şi surse de eroare în demersul judiciar);
1.4. Motivul probaţiunii ca sursă de eroare (alterări psihologice survenite în procesul activităţilor mental intelectuale vizând coroborarea probelor) expertizele (posibilităţi, limite, sursede eroare);
1.5. Motivul cercetării judecătoreşti ca sursă de eroare (instanţa vis-a-vis de eroarea judiciară).

Ideile pivot în materie - „eroarea judiciară - mecanism psihologic"

Punerea problemei

Una din problemele cu consecinţe grave în viaţa societăţii, în viaţa familiei şi la nivelul individului, este reprezentată de erorile judiciare.

Imperfecţiunea organelor noastre de recepţie, existenţa unor elemente de diferenţiere sub raportul însuşirilor de percepţie, memorare şi verbalizare de la un individ la altul, survenirea între momentul de recepţie a informaţiilor şi cel al reproducerii, a unui coeficient de alterare a faptelor memorate datorită unei serii de factori, a prezumţiei contestabilă privind sinceritatea individului, precum şi marile dificultăi ridicate de aprecierea bunei sau relei-credinţe a unei persoane la momentul întocmirii unui act care serveşte ca probă, constituie, cu toate, aspecte de care judecătorul va trebui să ţină seama atunci când apreciază probele şi când deliberează.

De aceea, ţinând seama de toate aceste posibilităţi de deviere de la realitate, se impune utilizarea, pe întreaga durată a administrării şi evaluării probelor a acelor procedee elaborate de practica judiciară, în cunoaşterea deplină a legităţilor psihologice, care să îngăduie judecătorului să identifice mai întâi, posibilităţile obiective sau subiective de eroare, să atenueze sau să înlăture apoi consecinţele factorilor de alterare a adevărului, cu alte cuvinte, să evalueze exact, în ansamblul probelor, veridicitatea.

Toate aceste aspecte evidenţiate transferă întreagă dificultate asupra operaţiei finale legată de activitatea de apreciere a probelor.

Cunoscând dispoziţiile legale potrivit cărora probele sunt lăsate la libera apreciere a completului de judecată, nu trebuie pierdut din vedere că răspunderea care incumbă judecătorului este mai mare şi are implicaţii asupra hotărârii pe care o va pronunţa.

Complexitatea activităţii de înfăptuire a justiţiei - de la activitatea organelor de poliţie, a parchetelor şi până la activitatea instanţelor judecătoreşti - problemele ridicate pe parcursul acestei activităţi pot, în concurs cu anumite împrejurări, să determine erori judiciare.

În sens filozofic, prin eroare înţelegem concluzia care, datorită limitelor cunoaşterii„ observaţiei superficiale, experimentului organizat în mod defectuos, nerespectării legilor logice, nu reflectă adevărat, veridic, realitatea obiectivă.

Prin **eroare judiciară** înţelegem **perceperea, interpretarea, sancţionarea greşită, cu bună sau rea-credinţă, a datelor faptice şi juridice ridicate în cadrul procesului de înfăptuire a justiţiei.**

Românii apreciau ca esenţiale pentru un contract trei elemente: obiectivul, consimţământul şi capacitatea.

Printre cauzele care duc la inexistenţa consimţământul face parte şi eroarea.

Eroarea este înţelegerea greşită a unor împrejurări. Uneori, când nu poartă asupra unor aspecte ce prezintă interes pentru părţi, eroarea nu produce niciun efect asupra contractului, alteori însă, duce la inexistenţa acestuia. Următoarele cazuri de eroare atrăgeau nulitatea contractului: error în negatio, error în persona, error în corpore şi error în substantia.

Error în negatio (eroarea asupra naturii actului juridic) apare atunci când o parte intenţionează să încheie un anumit contract, iar cealaltă parte, crede că este o vorbă de o altă operaţiune juridică.

Error în persona (eroarea asupra identităţii persoanei) se produce atunci când o parte crede că a încheiat contractul cu o anumită persoană şi, în realitate, 1-a încheiat pe altcineva.

Error în corpore (eroarea asupra identităţii lucrului) apare atunci când o parte crede că obiectul material al contractului este un anumit lucru, iare cealaltă parte crede că este vorba de alt lucru.

Error în substantia (eroare asupra calităţilor esenţiale ale lucrului) apare atunci când o parte crede că a dobândit un lucru făcut dintr-o anumită materie şi în materie şi în realitate dobândeşte un lucru făcut din altă materie.

La români, ca şi în majoritatea legislaţiilor moderne, nu se reglementa eroarea judiciară - determinată de greşita interpretare şi aplicare a legii, de apreciere greşită a probelor.

De lege ferenda se impune adoptarea unui sistem sancţionar care să protejeze justiţiabilii de posibilele erori, să le deschidă calea la despăgubiri din partea statului (în calitatea lui de comitent care răspunde pentru fapta presupusului) să se asigure o mai mare credibilitate în obiectivitatea şi imparţialitatea magistraţilor.

Desigur că în măsura în care se reţine reaua intenţie în interpretarea şi aplicarea legii, în aprecierea probelor - fapta va îmbrăca forma unor infracţiuni (abuz de serviciu, putere abuzivă, luare de mită, primirea de foloase necuvenite, trafic de influenţă etc.,) sancţionate ca atare[1].

---

1 **Afacerea Aslan**

În camera unui hotel din Bucureşt, un maior îşi pusese capăt zilelor împuşcându-se în cap. Pe noptiera de lângă pat. sinucigaşul lăsase două scrisori şi un pistolet...

Şi în seara zilei de 27 aprilie 1932 comisarul Constantin Turai a fost din nou primul criminalist sosit la locul faptei în strada Pictor Romano nr. 17, unde avusese loc un asasinat...

Victima. Sofia Aslan. o femeie în vârstă, dar în plină putere, fusese găsită împuşcată în dormitorul ei. în jurul orei 22. Muribunda, la cererea fiului acesteia, Gheorghe Aslan, care chemase salvarea, fusese transportată la Spitalul Brâncovenesc unde însă murise imediat fără a mai putea vorbi.

Din relatările soţului victimei. Teodor Aslan, fost director al Senatului şi fost funcţionar în serviciul Băncii Generale, acum pensionar, reieşea că, în seara zilei de 27 aprilie 1932, după ce împreună cu soţia şi fiul lor, Gheorghe Aslan. în vârstă de 28 de ani. au luat masa în sufrageria de la parter s-au dus **cu toţii în odăile de culoare oare se aflau la etajul clădirii.**

Bătrânul Teodor Aslan, care dormea separat de soţia sa, a arătat cum la scurt timp după terminarea mesei de seară. în timp ce dânsul, fiul şi soţia sa se retrăseseră în camerele lor de culcare, a auzit un strigăt şi nişte împuşcături ce veneau din camera soţiei.

Ducându-se să vadă ce s-a întâmplat, a constatat că uşa dormitorului acesteia era închisă cu cheia pe dinăuntru şi că în încăpere se auzeau gemete.

Bătrânul Aslan a mai arătat că sertarele biroului din camera căpitanului Gheorghe Aslan fuseseră sparte şi pe jos în cameră s-a găsit un ciocan a cărui coadă de lemn era ruptăîn bucăţi. Intr-unul din sertarele forţate şi deschise se găsea un revolver, pe care spărgătorul nu 1-a luat.

Dânsul credea că autorul faptei s-a strecurat din vreme în dormitorul victimei, unde a stat ascuns după uşă. După ce victima a intrat şi a închis uşa, a atacat-o întrebând-o de ascunzătoarea în care ţine depozitaţi banii şi bijuteriile. La riposta energicaă a victimei a fost nevoit s-o împuşte şi să-şi găsească scăparea.

La rândul său. căpitanul Gheorghe Aslan relata că după terminarea mesei s-a dus în dormitor, dar nu a rămas pentru a se odihni ci. luându-şi paltonul, a ieşit la o scurtă plimbare prin împrejurimi, încuind poarta la părăsirea imobilului.

După vreo jumătate de oră s-a întors acasă. unde. spre surprinderea lui. a găsit poarta deschisă. Când a urcat la etaj a constatat că mama lui este în agonie şi a luat urgent măsurile ce s-au impus.

Cazul era de o complexitate extremă, iar cercetarea criminalistică hotărâtoare pentru emiterea de ipoteze corecte şi justa soluţionare a speţei.

Tânărul Constantin Ţurai se afla în faţa imei probe dificile.

Pentru început. în lipsa cadavrului care fusese depus la morgă, realiza interpretarea urmelor de sânge şi a celor lăsate de pătrunderea proiectilelor în imobil şi pereţii unde se petrecuse crima.

O a doua etapă necesară lămuririi tuturor aspectelor a fost aceea a examinării. împreună cu medicul legist, a îmbrăcămintei victimei şi a urmelor lăsate de fiecare glonţ în corpul acesteia, precum şi a modului de dispunere a orificiilor de intrare şi ieşire.

În sfârşit, considera necesară revederea încă o dată a câmpului faptei, pentru a corobora datele obţinute cu condiţiile reale în care au avut loc tragerile, direcţiile şi distanţele de la care se trăsese.

Intenţia tânărului comisar criminalist era ca în lumina datelor autopsiei să găsească proiectilele ricoşate din corp, care împreună cu cele recoltate din organism, să poată constitui un set de proiectile de comparat cu cele ce se vor fi dobândit prin trageri experimentale cu armele ce vor fi incriminate la cercetările ulterioare.

Pentru prima dată în criminalistica română se pune problema identificării armei cu care s-a tras. Constantin Ţurai intuia acest lucru şi se pregătea ca atare.

Pentru investigaţiile privind căutarea celorlalte urme digitale, palmare, precum şi a altor urme lăsate de autor, Ţurai a revenit de nenumărate ori în câmpul faptei, marcând urinele descoperite în vederea fotografierii şi ridicării lor prin pelicule.

Cercetările şi investigaţiile au demarat în trombă, progresele cercetărilor criminaliste trezind o serie de întrebări. Iată, de exemplu, faptul că pe pantofii albi, cu vârfurile maron pe care îi purtase Gheorghe Aslan, Ţurai a descoperit urme fine de sânge ce păreau a fi pulverizate dintr-o arteră proaspăt secţionată. S-a explicat acest fenomen prin aceea că ele ar fi putut fi create cu ocazia ridicării muribundei şi a transportării acesteia la spital.

În acelaşi timp, după cercetări extrem de minuţioase, Ţurai s-a pronunţat cu certitudine asupra faptului că în afara urinelor digitale ale defunctei, Sofia Aslan şi ale fiului ei Gheorghe Aslan. în încăperile în care operase autorul crimei nu s-au mai găsit şi alte categorii de urme. De ce oare? Dece oare? Nimeni nu poate şti care ar fi fost cursul ulterior al cercetărilor, cert este faptul că vulpoii judiciarului au dat de o unnă pe care confonn obiceiului s-au grăbit să o exploateze cât era „caldă" luând în vizor toţi spărgătorii cu mode de operare deosebit s-a ajuns în cele din unnă la Ion Ştefănescu. Despre acest spărgător, inspectorul Frînculescu de la judiciar aflase prin „bunăvoinţa" aşa-zisului „Picu" (hoţ aflat în detenţie şi fost tovarăş de fapte cu bănuitul) că încă din 1931 luaseră în vizor o casă „de făcut" pe str. Pictor Romano şi care în mod cert era casa lui Aslan.

Totodată Picu a arătat inspectorului Fînculescu că Ion Ştefănescu se afla pennanent în posesia unui pistol mic de calibru 6.35 imn pentru a face uz de el la nevoie.

Probele în acuzarea lui Ion Ştefănescu încep să se strângă. Se afla aşadar faptul că „pontul" de „a face" casa Aslan îi fusese dat acestuia de fiica spălătoresei distinsei familii, care dealtfel, recunoaşte că purtaseră discuţii asupra loviturii. Bomba dosarului rezidă însă în aceea că de la locul faptei se ridicase un fular de culoare albă, pătat de sânge, care este recunoscut a fi aparţinut lui Ion Ştefănescu.

În final, Ion Ştefănescu recunoaşte comiterea faptei în scop de jaf... Pierderea fularului la locul faptei, luarea pontului de la fiica spălătoresei. spargerea sertarelor. însuşirea a 3600 lei. rezistenţa victimei şi împuşcarea acesteia cu pistoletul găsit asupra sa...

Toate bune. lux de probe, inclusiv recunoaşterile detaliate ale autorului. Expertiza balistică, la care Ţurai ţinea nespus de mult iată devenea aproape de prisos.

Şi totuşi. Constantin Ţurai se apucă de treabă. Studiase şi cunoştea perfect metoda de identificare a armelor de foc a profesorului V. Balthazar, profesor de medicină legală la Facultatea din Paris. Experimentase posibilitatea imprimării, în bune condiţiuni, a succesiunii ghinturilor aflate pe proiectil cu ajutorul foiţei de staniol. Studiase temeinic cea mai competentă lucrare la vremea sa. şi anume „Expertiza armelor de foc" a profesorului de medicină legală Wulfried Derome - Montreal 1929. însuşindu-şi temeinic tehnicile privind identitatea armei atât cu ajutorul proiectilelor trase, cât şi cu ajutorul tuburilor arse găsite la faţa locului.

După o muncă tenace de cercetare, fotografierea şi comparaţia sub microscop a tuburilor şi proiectilelor în litigiu cu cele de comparaţie, tânărul criminalist realiza pentru prima dată în poliţia tehnico-ştiinţifică română un raport de expertiză balistică cu concluzii stupefiante în derularea dosarului în curs: tuburile şi proiectilele recoltate în crima comisă prin împuşcarea cu arma de foc a victimei Sofia Aslan nu au fost trase şi nu provin de la pistolul de calibru 6.35 mm găsit asupra lui Ion Ştefănescu şi cu care acesta afirma că împuşcase victima. Inspectorul Frînculescu, deloc surprins, considera însă că valoarea acestor concluzii este derizorie din moment ce autorul însuşi mărturisise comiterea faptei, iar pistolul era cal. 6,35 mm la fel ca şi proiectilele extrase din trupul victimei.

Instrucţia odată terminată, spărgătorul Ion Ştefănescu, zis „Tata Moşu". fost trimis în judecata Curţii cu Juri a Capitalei, care pe baza probelor dosarului şi a martorilor audiaţi (cu toată negarea faptei. în instanţa de către inculpat), 1-a condamnat la 25 de ani muncă silnică pentru crima comisă.

Avocatul Henry Meitani a făcut o apărare strălucită, demonstrând şubrezeniile depoziţiilor martorilor acuzării, punând la îndoială buna lor credinţă, dat fiind faptul că erau recrutaţi din lumea infractorilor şi a concubinelor acestora.

Ce păcat, însă, că în strălucita pledoareie, nu au fost aduse în faţa instanţei nicio problemă legată de urmele găsite la faţa locului (stropi de sânge, amprente papilare etc.) şi mai ales nu s-a replicat în niciun fel în legătură cu concluziile raportului de expertiză balistică, care excludeau faptul că arma crimei ar fi fost cea găsită asupra lui Ion Ştefănescu.

Epilog:

Condamnatul săvârşise aproape patru ani de ocnă când destinul a dat un curs fericit amărâtelor de zile pe care mai avea să le trăiască...

În camera unui hotel din Bucureşti, un maior îşi pusese capăt zilelor împuşcându-se în cap...Sinucigaşul nu era numeni altul decât Gheorghe Aslan. mai vechea noastră cunoştinţă. întins pe pat. cu faţa în sus. mai avea încă în mâna dreaptă un pistolet calibru 6.35 mm.

Pe noptieră lângă pat sinucigaşul lăsase două scrisori prin care mărturisea că el a fost acela care o împuşcase pe mama sa sofia Aslan, în noaptea de 27 aprilie 1932, rugând autorităţile să întreprindă demersurile necesare pentru punerea în libertate a spărgătorului Ion Ştefănescu care nu era autorul crimei pentru care a fost judecat şi condamnat.

De prisos să mai consemnăm în acest final că rezultatul noii expertize balistice demonstra categoric: Gheorghe Aslan se sinucisese cu acelaşi pistolet cal. 6.35 mm pe care îl folosise cu patru ani în urmă la uciderea mamei sale.

Prin ignoranţa vremurilor şi împotriva vicisitudinilor de tot felul, tânărul comisar de poliţie, expert criminalist. Constantin Ţurai, începuse să-şi facă temeinic drum.

Eroarea: 25 de ani de muncă silnică la care a fost condamnat Ion Ştefănescu, zis Tata Moşu.

Sursele erorii: o mixtură de disfuncţii.

Ancheta nu sesizează şubrezeniile depoziţiilor şi nu pune la îndoială buna-credinţă. extrapolată pripit.

Judecata nu clarifică chestiuni fundamentale, nu controlează probele, ignorând expertiza balistică, lipsa experimentului judiciar.

Apărarea: nu fructifică raportul de expertiză balistică. – în sensul de a exclude ca armă a crimei pistolul ridicat de la Ion Ştefănescu -

Probe în acuzare:

Declaraţia lui Picu:

- faptul că numitul Picu dezvăluie intenţia lui Ion Ştefanescu de a comite o spargere împreună cu el pe str. Pictor Romano, casa Aslan;
- faptul că Ion Ştefanescu se află permanent în posesia unui pistol mic. cal. 6.35;

Declaraţia fiicei spălătoresei:

- faptul că ea fusese aceea care dăduse „pontul" şi că se purtaseră discuţii asupra modului de operare;

Declaraţia lui Ion Ştefanescu:

- fularul recunoscut ca aparţinându-i;
- luarea pontului;

Problematica erorii judiciare în drept. Problematica psihologică a intimei convingeri

„Error humanum est" spune un vechi dicton latin şi fiinţa omenească, plină de păcate, îşi însuşeşte critic şi acest mic amănunt: de a se fi aflat în eroare, la un anumit moment şi într-o anumita situaţie, de a fi „căzut" în greşeală, cum ar spune filozoful, pur şi simplu de a-şi fi prezentat în mod eronat situaţia de fapt.

Dictoanele, în general, concentrează o stare de fapt, o tensiune oarecare şi, datorită laconismului lor esenţial, au valoarea unui argument, practic a unei scuze, într-un „dialog" al greşelii, invocate de cel care a greşit şi care simte nevoia să se apere.

Dar undeva, de cealaltă parte, s-a produs ireparabilul, frustrarea nedreptăţii provocate de teroare, percepută în funcţie de structura caracterială a individului, iar în plan obiectiv s-au produs distorsiuni, abateri de la normal, ceva ce a fost fără să fi trebuit să fie.

În momentul în care individul pretinde încălcarea unui drept subiectiv al său, pătrunde în mecanismul instituţionalizat al justiţiei statale, în plin câmp al dreptului obiectiv. Eroarea apare şi aici inerentă naturii omeneşti, alterând raporturile interumane prestabilite. Eroare de fapt este scuzabilă în drept, în măsura în care sunt reparabile consecinţele sale, iar sancţiunea merge de la anularea actelor săvârşite din eroare în timpul persistenţei erorii, până la totala disculpare a individului generator al erorii şi la restabilirea situaţiei anterioare. Eroarea creează aparenţa bunei-credinţe şi o rezumă, restabilirea situaţiei anterioare şi repararea prejudiciului într-un fel, şi o „primă" acordată bunei-credinţe, principiu moral deosebit de important în Drept.

Acest mod de a privi lucrurile este specific dreptului privat, în special celui civil, bazat pe egalitatea şi independenţa participanţilor, persoane fizice, la raporturile care formează obiectul acestui domeniu al dreptului.

- recunoaşterea comiterii faptei în scop de jaf - 3600 lei;
- spargerea sertarului;
- împuşcarea victimei cu pistoletul găsit asupra sa.

Probe în apărare:

Avocatul Henry Meitani

1. Şubrezenia depoziţiilor martorilor acuzării, confirmă faptele colaterale, nu directe:
   - putea să fie luat „pontul", să fie pus la cale modul de operare, dar fapta să o fi făcut alţii (în lumea interlopă sunt lucrate frecvent ponturi comune);
   - fularul putea fi un element pe care membrii familiei Aslan să nu-1 recunoască ca atare, iar Ion Ştefanescu să fi avut un fular asemănător sau chiar identic.
2. îndoieli asupra bunei-credinţe a martorilor:
   - recrutaţi din lumea interlopă şi a conmcubinelor acestora (profilul moral şi interese dubioase);
   - „Picu" era în detenţie, avea interese, nu era liber, ci constrâns.

Chestiuni de clarificat:

- pe pantofii albi cu vârfurile maron, pe care-i purtase Gheorghe Aslan, comisarul Turai descoperise urme fine de sânge care păreau a fi pulverizate dintr-o arteră proaspăt secţionată:
- în afara urmelor digitale ale defunctei Sofia Aslan şi ale fiului ei Gheorghe Aslan, în încăperile în care operase autorul crimei, nu s-au mai găsit şi alte categorii de urme (digitale, şterse...);
- concluziile expertizei balistice: tuburile şi proiectilele recoltate în crima comisă, prin împuşcarea cu arma de foc a victimei Sofia Aslan, nu au fost trase şi nu provin de la pistolul cal. 6,35 mm, găsit asupra lui Ion Ştefanescu şi cu care acesta afirma că împuşcase victima - acelaşi calibru, elemente traseologice distincte, excludere.

Eroarea „judiciară" ține de domeniul dreptului penal ca ramură a dreptului public cu reguli specifice, în care intervine statul ca apărător al interesului public. Intrăm într-un domeniu „mai serios" al dreptului, prin conscințele grave pe care le antrenează, în special în plan psihic, și ținând de imprevizibil și, mai ales, de ireparabil. Practic, accentul cade pe relația judecător-inculpat, al căror rol se schimbă față de cel jucat până în momentul pronunțării hotărârii, judecătorul tece în prim plan, el este în același timp și subiect pasiv, în mintea căruia se produce greșita reprezentare a situației de fapt, a realității obiective, și subiect activ, generator a ceea ce se numește „eroare judiciară", adică el dispune condamnarea pe nedrept a inculpatului, deoarece nu el a săvârșit fapta. Inculpatul se transformă din acuzat în victimă, el trebuie să suporte consecințele unei fapte pe care nu a comis-o.

De fapt, eroarea judiciară ca atare, se poate califica abia în momentul descoperirii și condamnării adevăratului făptuitor, până atunci hotărârea de condamnare definitivă are o valoare relativă de adevăr, fiind executabilă ca atare.

Punctul central al discuției despre eroarea judiciară este, așadar, mecanismul formării convingerii intime a judecătorului, eronată datorită insuficienței probatoriului administrat sau ignorării anumitor probe esențiale pentru stabilirea adevărului, dar bazată în principal pe buna sa credință, pe convingerea că soluția sa este cea corectă, corespunzătoare situației de fapt și de drept. Buna sa credință este și premisa nesancționării judecătorului pentru provocarea erorii judiciare, el având dreptul la intima convingere, adică dreptul de a aprecia liber, conform conștiinței sale, cauza, și de a se pronunța ca atare, drept conferit de lege ca o „primă de încredere" în judecata și conștiința magistratului, legea lăsând soluționarea cauzei „la luminile și înțelepciunea judecătorului".

Reaua-credință a magistratului în soluționarea cazului exclude problema convingerii intime, ca motivație psihologică a pronunțării hotărârii. Judecătorul nu mai este subiectul pasiv al erorii de fapt, el provoacă sau cel puțin acceptă producerea erorii judiciare, atitudinea sa psihică ținând de domeniul intenției. El a ignorat total, cu bună știință, probatoriul administrat în cauza care conducea la concluzia nevinovăției inculpatului sau a cunoscut caracterul său fals, contrafăcut, pronunțând totuși o hotărâre de condamnare a inculpatului[1].

---

1. **Cazul Sacco I Vanzetti:** 24 decembreie 1919, Bridgewater, în apropiere de Boston, S.U.A. Un autoturism marca Buick blochează calea unui camion ce transporta suma de 30.000 dolari, salariile pentru muncitorii unei fabrici de încălțăminte. Din autoturism coboară 3 bărbați care nu reușesc, totuși, să oprească camionul.

15 aprilie 1920, South Braintree, tot în apropiere de Boston, S.U.A. Doi indivizi necunoscuți îi împușcă pe doi salariați ai unei fabrici de încălțăminte și le sustrag smna de 30.000 de dolari, salariile lucrătorilor. Tâlharii dispar cu un autoturism marca Buick. Observațiile martorilor nu sunt elocvente, se contrazic. La sediul poliției se primește un telefon anonim prin care se dă un indiciu. Se fac cercetări. În absența celui denunțat de către telefonul anonim, un anume Coacci. de origine italiană, polițiștii iau urma unor apropiați ai acestuia. Nicola Sacco și Bartolomeo Vanzetti simt arestați sub acuzația de participare la al doilea atac și, respectiv la ambele atacuri (Vanzetti). Cei doi sunt emigranți italieni, ambii sunt membrii ai mișcării anarhiste, mișcare deloc agreată în S.U.A. în baza unor probe irelevante și insuficiente, beneficiind și de serviciile unei apărări foarte slab pregătite și ineficiente, cei doi acuzați sunt condamnați la moarte pentru asasinat de gradul întâi. Deși opinia publică din America și Europa li se alătură celor doi, aceștia sunt executați după mai mult de șase ani de așteptare.

După 50 de ani de la moartea celor doi. în urma efectuării unei anchete, contraanchete și expertize s-a putut dovedi nevinovăția acestora. La 20 iulie 1977 s-a pronunțat reabilitarea lor oficială și s-a proclamat ziua de 20 iulie, zi de amintire în întreg statul Massachusetts.

Date rezultate din cercetarea la fața locului:

– șoferul camionului atacat în prima acțiune declară că agresorii erau trei. Unul dintre ei era înalt, brunet și purta o mustață foarte deasă. Ei foloseau un autoturism Buick;

Inculpatul devine, după cum am mai spus, din acuzat victimă, fiind uneori, în cazul relei credințe a magistratului, antecondamnat încă din faza urmăririi penale, în care se adună probatoriul cauzei. Se încalcă astfel, în mod flagrant, principiul prezumției de nevinovăție, care funcționează în favoarea inculpatului până în momentul pronunțării hotărârii de către instanța de judecată, singura în măsură să aprecieze vinovăția sau nevinovăția acestuia. încălcarea acestui principiu înseamnă nu numai lipsirea învinuitului sau inculpatului de un drept al său fundamental în procesul penal, ci și inducerea pentru inculpat a unei stări de teroare, de tensiune psihică, acesta realizând că probatoriul cauzei îi este nefavorabil, rechizitoriul susținând vinovăția sa deși el se știe nevinovat. Individul simte că i s-a făcut o nedreptate și resimte acest lucru mai mult decât ca o simplă frustrare, ci ca pe un complet împotriva sa, el se simte prins în mecanismul judiciar statal și strivit flră nicio putere de apărare. Este un moment critic, de ruptură, care intră în sfera ireparabilului.

Trebuie amintită însă și posibilitatea reparării prejudiciului suferit în urma condamnării pe nedrept, de către inculpat, posibilitate conferită de lege (art. 504 și urm. Cp.).

Practica judiciară a mers pe principiul „reparării atât a consecințelor negative patrimoniale, cât și morale suferite de o persoană ca urmare a unei fapte ilicite, săvârșită de o altă persoană, sau alte suferințe de ordin psihic" (Decizia C.S.J. - Secția civilă nr. 1995/29.10.1992).

În completarea legislației interne, art. 50 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului ratificată și de România, prevede posibilitatea acordării „părților lezate

---

– al doilea atac - maşina folosită aici era aceeaşi cu cea din primul atac. Cele şase gloanțe trase asupra victimelor au fost marcate de către medicii legişti. Singurul glonț mortal care a atins-o pe una din victime a fost notat cu „UF roman. în cele din urmă totul va depinde de el;

– atât Sacco cât şi Vanzetti purtau asupra lor arme.

Erori de interpretare - disfuncții în exigențele de competență:

1. Faptul că cei doi acuzați sunt membri ai mişcării anarhiste nu este o garanție că cei doi au comis cele două atacuri;
2. Lipsa alibiului pentru cele două atacuri a lui Vanzetti este doar un indiciu dar nu și o garanție că el ar fi comis faptele;
3. Faptul că acuzații și-au învățat depozițiile pe dinafară, ei neputând vorbi bine limba engleză nu înseamnă că ei sunt nesinceri;
4. Disfuncții: în exigențele de competență ale avocaților apărării, absența capacității de persuasiune, comunicare redusă, lipsă de argumentare - participare la ședințe, practic, inexistentă.

Efecte psihologice de distorsiune a intimei convingeri

Rea-credință datorată:

1. efect Halo - aparența celor doi acuzați la mişcarea anarhistă;
2. efect Halo - condamnarea lui Vanzetti la 12 ani închisoare pentru primul atac a încurajat instanța în condamnarea celor doi și pentru cel de-al doilea atac;
3. judecătorul Webster Thayer, președintele completului, era un magistrat integru dar era un om al tradiției ieşit dintr-o veche familie americană, un puritan care cu greu i-ar putea înțelege pe imigranții încă slab integrați, oameni care vociferează, care gesticulează, latini („Marile crime ale istoriei" - Ballennare P. Nahmias, J-F, pag 11);
4. confuzia produsă de numeroasele expertize balistice care nu au avut concluzii foarte clare.

Subiectivism al corpului de jurați datorat faptului că selecționarea lor s-a făcut din oficiu, împotriva voinței lor.

Ignoranță:

1. a negării faptelor de către acuzați, chiar și pe scaunul electric:
2. a faptului că deși Vanzetti a fost acuzat că șofa Buick-ul în cele două atacuri, acesta nu știa să conducă.

o reparație echitabilă", înțelegând prin aceasta atât acoperirea prejudiciului material, cât și moral, bineînțeles în măsura în care se poate vorbi de o „reparare", în adevăratul sens al cuvântului, a prejudiciului moral, iar acesta poate fi evaluat în bani.[1]

Surse de distorsiune psihologică implicate în erorile judiciare

---

1. **Afacerea Dreyfus**

În 1894, Ministerul de Război Francez, ajunge la concluzia că documente secrete sunt comunicate serviciilor germane de informații. Pentru a stabili filiera, serviciul francez de informații a plasat o agentă, o femeie de serviciu la Ambasada Germană. Misiunea agentei era de a recupera toate hârtiile pe care le va găsi în coșurile de hârtii sau sobele ambasadei.

La 25 septembrie 1894, printre hârtiile remise se află și dovada pertinentă că în Statul Major General Francez se află un trădător. Documentul va purta denumirea „Borderou". Bănuielile s-au concentrat prea repede asupra lui Dreyfus. Principalul indiciu împotriva lui Dreyfus era asemănarea dintre scrisul acestuia și cel de pe borderou. Probele administrate în cauză erau atât de inconsistente și precare, încât dacă nu ar fi existat o campanie dezlănțuită de presa antisemită, acesta nu ar fi fost condamnat.

Organul de cercetare a urmărit o singură pistă. S-a pornit de la ideea greșită potrivit căreia datele nu puteau fi furnizate decât de un ofițer de stat major stagiar care avea acces la birourile de la care proveneau documentele.

La 10 octombrie 1894, rezultatele anchetei provizorii sunt comunicate. Conducerea armatei se întrunește pentru a decide dacă Dreyfus trebuie trimis în judecată pentru înaltă trădare. Se cade de acord asupra necesității de a se lua în prealabil avizul a doi grafologi: Gobert - care a arătat că scrisul poate aparține și altei persoane decât a lui Dreyfus - și Bertillon - care a fost categoric în a atribui scrisul de pe borderou lui Dreyfus. argumentând că asemănările și deosebirile dintre scrisul lui Dreyfus și cel de pe borderou sunt o probă indiscutabilă a vinovăției, deoarece în cazul deosebirilor și-ar fi putut modifica deliberat scrisul pentru a nu fi recunoscut.

Dreyfus este arestat de Ministerul de Război. Este pus să scrie sub dictare frazele de pe borderou și i se sugerează că soluția optimă este să se sinucidă. Dreyfus își declară nevinovăția și susține că vrea să dovedească acest lucru.

Maiorul Paty, care a instrumentat cauza, atrage atenția asupra fragilității probelor care obligă la măsura achitării. Cu toate acestea. Dreyfus este trimis în judecată pentru delictul de înaltă trădare. în timpul procesului, singura probă a acuzării, raportul expertului Bertillon a fost concludent înlăturat de apărare. Au fost prezentate acte secrete, neaduse la cunoștința nici a apărării și nici a acuzării. Un act provenea de la ataşatul militar italian, era adresat ataşamentului militar german și făcea mențiuni la planurile furnizate de un anume D. Tribunalul 1-a identificat cu Dreyfus. Al doilea înscris era o telegramă cifrată adresată de ataşatul militar italian şefului său de stat major, prin care solicita o dezmințire că Dreyfus nu a avut relații cu el. înscrisul a fost interpretat tendențios. în baza acestor elemente, Dreyfus a fost condamnat la deportare pe viața și degradare.

Recursul este respins, iar la 13 aprilie 1895, Dreyfus este îmbarcat și transportat pe insula Diavolului unde rămâne până în 1899. supravegheat în permanență și maltratat.

După deportare, familia căpitanului susținută de câțiva ofițeri și unele ziare ale vremii au declanşat o campanie de reabilitare. Acestora li se alătură și Emile Zola prin ziarul său.

La 1 martie 1896 este interceptată o telegramă a ataşatului militar german adresată maiorului E.. din al cărui conținut reiese că E. furniza Ambasadei Germane informații secrete. Cercetarea destinatarului telegramei, examinarea scrisului acestuia, identic cu cel de pe borderou, conduce spre adevăratul trădător -maiorul Esterhazy, ofițer de informații din armata franceză.

Încercările de a restabili adevărul se izbesc de rezistența îndârjită a celor care au contribuit, unii de bună-credință, iar alții intenționat, la grava eroare judiciară.

La 4 decembrie 1897. Consiliul de război începe instrucția în afacerea E. E. este achitat.

Ofițerul care instrumentase cauza trimite **o** scrisoare deschisă președintelui Consiliului de Miniștri, prin care arată că este în măsură să dovedească autorităților că două din documentele citate de Cameră și datate din 1894. nu au legătură cu Dreyfus, iar al treilea document este fals. Ofițerul este arestat.

La 26 septembrie 1898. Ministerul Justiției sesizează Curtea de Casație cu o cerere de revizuire a procesului Dreyfus. E. este compromis din probele descoperite la anchetă și părăsește Franța.

La 3 iunie 1899. Curtea de Casație. în secții reunite, hotărăște în unanimitate, casarea sentinței cu condamnarea lui Dreyfus. Acesta este readus în Franța. Hotărârea tribunalului a fost neașteptată și surprinzătoare. Dreyfus este declarat vinovat.

Am arătat deja că elementul esenţial în producerea erorii judiciare este intima convingere a judecătorului în aprecierea cauzei. Dar în mecanismul său de formare pot interveni diverşi factori de distorsiune, care apar ca surse indirecte ale erorii judiciare[1].

La 12 iulie 1906, Curtea de Casaţie este din nou sesizată. La 20 iulie 1906, afacerea Dreyfus se închide definitiv. Alfred Dreyfus va fi definitiv reabilitat, reintegrat, avansat şi decorat cu „Legiunea de Onoare". Se termină. în sfârşit, un proces care a zdruncinat din temelii societatea şi statul francez.

Rezumatul procesului:

Eroarea: Deportarea pe viaţă şi degradarea.

Sursele erorii: Un concurs de nereguli.

Ancheta:

- nu constată şubrezenii, nici probe, borderou.
- organul de cercetare a urmărit o singură pistă;
- punctul de plecare în investigaţie a fost greşit;
- trădătorul este ofiţerul de stat major stagiar, pentru că numai stagiarii aveau acces la documentele respective.

Judecata:

- nu lămureşte aspecte importante, nu controlează veridicitatea probelor şi nu pune la îndoială buna-credinţă a celor care le-au furnizat;
- interpretează greşit documentele secrete aduse ca probă (D. Nu înseamnă neapărat Dreyfus);
- se desfăşoară sub imperiul presiunii opiniei publice potrivnice evreilor.

Apărarea:

- nu consolidează netemeinicia, falsitatea aprecierilor grafologice asupra borderoului. Nu solicită o expertiză suplimentară;
- ce alţi ofiţeri aveau acces sau erau interesaţi în furnizarea de documente secrete;
- raţionamentul greşit al grafologului;
- reaua-credinţă a celor implicaţi în cercetarea cazului şi a celor care aveau cunoştinţe de nvinovăţia lui Dreyfus:
- măsura în care presiimea mass-media a influenţat hotărârea luată.

Probe în acuzare:

- faptul că borderoul avea pe el menţiuni scrise asemănătoare cu scrisul lui Dreyfus.

1. Declaraţia grafologului Bartillon:
   - raţionamentul greşit potrivit căruia asemănările şi deosebirile dintre scrisul lui Dreyfus şi cel de pe borderou atestă vinovăţia, pentru că în cazul deosebirilor, Dreyfus şi-ar fi modificat deliberat scrisul pentru a nu fi recunoscut.
2. Înscrisurile secrete prezentate instanţei:
   - D. nu înseamnă Dreyfus;
   - solicitarea de a arăta că Dreyfus nu a avut relaţii cu ataşatul militar italian a fost interpretată ca vinovăţia aparatului militar ialian de a apăra un agent.

În recurs:

- instanţa persistă în eroare;
- Consiliul de Miniştri dispune, incorect, măsura arestării ofiţerului care a instrumentat cauza şi a afirmat că poate dovedi că cele două documente secrete nu au legătură cu Dreyfus. iar al treilea este fals.

Probe în apărare:

- şubrezenia afirmaţiei grafologului;
- interpretarea univocă a documentelor screte susceptibile de cel puţin două interpretări;
- efectul Halo: specialist grafolog egal cunoscător sigur, proba incontestabilă.

În recurs:

- greşita interpretare a documentelor care au stat la baza condamnării;
- reaua-credinţă în luarea în considerare a noilor aspecte relevante.

1. **Afacerea Anca**

În vara anului 1977. Anca Boscotean. în vârstă de 18 ani. venită din Sibiu pentru examene, este ucisă cu o ferocitate dementă, şi şase colete cu segmentele desprinse din cadavrul ciopârţit sunt găsite în puncte

diferitedin parcurile Capitalei. Zvonul despre un nou Rîmaru alannează autoritățile care ordonă prinderea urgentă a ucigașului.

Echipa de anchetatori. în urma cercetărilor efectuate într-un timp record. îl găsește vinovat pe Gheorghe Samoilescu. o cunoștință întâmplătoare a victimei. Inițial fusese scos din cauză pe baza probelor adunate până atunci. Samoilescu este condamnat la 25 de ani închisoare și executase deja 4 ani de detenție când absolut întâmplător, este arestat adevăratul criminal. Romca Cosmici, care își mărturisise vinovăția și în cazul Anca. Procuratura s-a văzut nevoită să revizuiască dosarul prin care s-au susținut învinuirile ce i s-au adus lui Samoilescu condamnarea, ordonând. în final, scoaterea de sub unnărire penală a acestuia, executarea pedepsei fiind anterior suspendată prin ordinul procurorului general.

A. Aspecte legate de interpretarea probelor în acuzare

1. În cazul Anca, prin modul cum a fost administrată proba testimonială s-a demonstrat clar încălcarea dispozițiilor procedurale de către echipa de anchetatori.

Astfel, declarațiile martorilor au fost obținute prin derutarea acestora în cadrul recunoașterii de obiecte sau prin presiuni psihice: martora principală, prietena soților Samoilescu, care susține inițial alibiul în favoarea inculpatului pentru ziua crimei, și-a schimbat ulterior declarația, deși aceasta a fost infirmată de alte mărturii. în cursul anchetei având, în general, o poziție oscilantă: un alt martor, vecinul tatălui inculpatului, declarând că nu cunoaște nimic în legătură cu cauza, a fost arestat imediat și ținut 51 de zile în arest deși nu plana asupra sa nici cea mai mică umbră de îndoială.

2. Cel mai înspăimântător fapt al acestei pseudo-anchete judiciare a fost însă modul de audiere al principalilor învinuiți: Gheorghe Samoilescu și soția sa Elisabeta (Tuți). acuzată de complicitate la omor deosebit de grav. audiere efectuată în condiții de teroare psihică, agravată și de suferințele fizice provocate în cazul lui Samoilescu prin tortură după metode inchizitoriale. Cedând psihic, Elisabeta Samoilescu a scris pur și simplu declarația prin care afirma vinovăția soțului său după dictarea anchetatorilor.
3. Sinuciderea părinților inculpatului în cursul urmării penale a fost interpretată ca dovadă a vinovăției acestuia „fiind consecința temerii de urmările omorului comis în locuința lor și ale participării Silviei Samoilescu (mama inculpatului) la secționarea și transportul cadavrului", deși este știut că un fapt de o asemenea natură nu poate constitui o probă pertinentă și concludentă în fața instanței.
4. Petele de sânge descoperite în baia apartamentului părinților lui Samoilescu au fost considerate ca **aparținând ou certitudine victimei, deși datorită procesului de hemolisă rezultat în urma spălării cu apă** a pardoselii nu se putea stabili grupa de sânge din care provenea. Astfel, o urmă neutră, irelevantă. prin concluziile sale, a fost interpretată cert în defavoarea învinuitului.
5. Procesele verbale de recunoaștere a corpurilor delicte au fost întocmite „cu încălcarea dispozițiilor procedurale și cu ignorarea principiilor psihologiei judiciare": martorilor le-au fost prezentate numai corpurile delicte ca atre, fără a fi incluse într-un grup de obiecte cu caracteristici apropiate. De altfel. în general. în actele procedurale s-a consemnat că martorii recunosc cu certitudine lucrurile ca aparținând părinților inculpatului, deși susținerile se refereau la perioade situate cu 5-7 ani în urmă, iar sacoșele respective erau obiecte de serie fără elemente de individualizare.

B. Ignorarea probelor în apărare

Au existat probe clare care demonstrau că Samoilescu nu poate fi autorul crimei, însă toate au fost înlăturate:

- astfel, alibiul susținut de inculpat a fost înlăturat prin mărturia unei singure persoane deși aceasta a fost contrazisă de declarațiile altor martori, vecini ai inculpatului:
- cel puțin un colet. Samoilescu nu l-ar fi putut depune, deoarece exista un martor ocular care a stabilit ora depunerii acestuia, ora pentru care inculpatul avea alibi susținut de martor:
- tipul de sacoșă pe care unii martori l-au recunoscut ca aparținând familiei Samoilescu, nu se fabricase încă în anii 71-72, când martorii au susținut că le-au văzut la aceștia.
- amprentele papilare de pe ambalajul coletelor nu aparțineau lui Samoilescu.

C. încălcarea exigențelor de competență

Considerăm ca este necesară tratarea distinctă a problemei încălcărilor exigențelor de competență, fiind evidentă încălcarea expertizelor de specialitate sau interpretarea lor în defavoarea inculpatului atunci când concluziile acestora erau incerte.

Astfel. încă din faza inițială a cercetărilor, a fost solicitată investigarea conduitei simulate a învinuiților Gheorghe Samiolescu și Elisabeta Samoilescu. soția acestuia. Concluziile. în ambele testări efectuate, au fost cert negative, cu alte cuvinte a fost evidențiată absența stres-ului emoțional în raport cu problematica critică pentru ambii subiecți.

a) Un asemenea factor îl poate constitui în primul rând, **proba testimonială**

Dat fiind caracterul de relativă noutate al acestei telurici de investigaţie în România (cu aceasta se lucra la Institutul de Criminalistică din 1975. iar în anul - 1977 -. expertul (psiholog Butoi Tudorel. actualmente colonel, abia efectuase un stagiu de instruire în Iugoslavia), expertiza biodetecţiei comportamentului simulat a fost efectiv ignorată de anchetator şi plasată în afara probatoriului necesar cauzei.

Expertiza psihiatrică a fost efectuată „de im organ necompetenf'. după cum susţine Procuratura în ordonanţa de scoatere de sub urmărire penală, iar concluziile sale ar fi trebuit să meargă în direcţia stabilirii psihopatiei autorului (aşa cum s-a întâmplat în cazul adevăratului criminal), ceea ce nu era cazul lui Samoilescu.

De asemnea, proba expertiză a măsurătorilor deschiderii dintre degetul gros şi degetul arătător, irelevantă prin concluziile prezentate, a fost interpretată în defavoarea lui Samoilescu.

D. Problema convingerii intime a instanţei de judecată

Am precizat deja că intima convingere a judecătorului în pronunţarea hotărârii reprezenta o ultimă şansă de anihilare a distorsiunilor provocate în cursul procesului, prin administrarea probelor propuse de organul de urmărire penală în dovedirea vinovăţiei inculpatului. în cazul Anca. însăşi intima convingere nu a îndeplinit acest rol. pentru simplu motiv că nu era posibil acest lucru: totul fusese însemnat cu minuţiozitate, fuseseră înlăturate toate urmele care ar fi putut da naştere unor cât de mici suspiciuni, îndoieli, probele în acuzare sunau verosimil şi convingător. Instanţa şi-ar fi putut exercita mai insistent rolul activ, dar nu este sigur că ar fi reuşit să contracareze versiunea organului de anchetă şi, oricum, ar fi fost inutil, deoarece pârghiile controlului ierarhic s-ar fi pus în mişcare şi ar fi împins lucrurile în direcţia dorită.

A fost o eroare judiciară provocată. învinuitul antecondamnat încă din faza cercetării şi urmăririi penale, din raţiuni care excedau sfera vinovăţiei sale în comiterea faptei, iar intima convingere a judecătorului, ca izvor imediat al erorii judiciare, a fost dirijată, „manipulată" în direcţia dorită, respectiv a condamnării unui om nevinovat.

În sinteză:

Avem. deci. de a face cu o eroare judiciară prin consecinţele hotărârii pronunţate de instanţa de judecată - condamnarea pe nedrept a inculpatului, dar o eroare provocată, o înscenare diabolică realizată încă din faza urmăririi penale, când au fost administrate numai probe în acuzare, printre care unele obţinute cu încălcarea normelor procedurale. Probele evidente care excludeau vinovăţia lui Gheorghe Samoilescu au fost înlăturate sau neglijate, după cum releva ordonanţa de scoatere de sub urmărire penală a lui Samoilescu din 15.07.1981.

Se constată astfel intervenţia încă din faza anchetei penale, a surselor de distorsiune psihologică implicate în mecanismul de producere a erorii judicare. Este vorba. în primul rând. de încălcarea exigenţelor legale: întreaga anchetă penală a fost condusă de la bun început, spre demonstrarea vinovăţiei bănuitului, cu încălcarea celor mai elementare reguli procedurale şi mai ales, a prezumţiei de nevinovăţie, ca principiu esenţial care asigură nu numai desfăşurarea în condiţii de legalitate a cercetării şi urmăririi penale, ci şi apărarea poziţiei psihice a învinuitului socotit nevinovat până în momentul rămânerii definitive a hotărârii.

Totodată, au fost încălcate dispoziţiile procedurale privitoare la tactica şi psihologia ascultării învinuiţilor, a martorilor, precum şi la efectuarea recunoaşterii de obiecte.

Este vorba, în al doilea rând. de nerespectarea exigenţelor de competenţă, prin ignorarea expertizei biodetecţiei judiciare, a expertizei psihiatrice şi a celor sanguine efectuate în cauză.

Dar. în special, este vorba de încălcarea exigenţelor etice şi moral-juridice. în condiţiile relei-credinţe a organismului de urmărire penală în administrarea şi aprecierea probelor şi formularea concluziilor. Aprecierea în termeni juridici ai relei-credinţe a activităţilor anchetatorilor nu aruncă decât o vagă lumină asupra celor petrecute în realitate: era neapărată nevoie de un „ţap ispăşitor' şi a fost găsit în persoana ghinionistului Gheorghe Samoilescu, arestat sub o învinuire oarecare în speranţa liniştirii spiritelor agitate. Dar odată format „bulgărele de zăpadă*' el nu a mai putut fi oprit şi a luat-o la vale transformându-se într-o adevărată avalanşă. Autorităţile au ordonat pedepsirea extrem de severă a lui Samoilescu .chiar condamnarea lui la moarte.

Încercând surprinderea în planul psihologic a reflectării faptelor prezentate, fenomen pe care l-au denumit generic în termenii „încălcării exigenţelor etice şi moral-juridice" de către anchetatori s-ar putea spune că iniţial a fost vorba de o încercare de găsire a unei soluţii de moment - arestarea lui Samoilescu pentru furtul medalionului (nelegală în esenţă, neexistând nicio probă în susţinerea acuzaţiilor) - pentru

administrată din cauza respectivă care este adesea o probă esențială în clarificarea situației de fapt, și care, coroborată cu alte probe administrate, poate duce la aflarea adevărului și la stabilirea vinovăției inculpatului.

Analizând cauzele unor erori judiciare în procese penale celebre, unul din marii maeștri ai Baroului din Paris aprecia că „persoanele care dețineau, fiecare în parte, un fragment de adevăr au tăcut de teamă, interes sau indferență". Printre aceste persoane se număra, desigur, și martorii audiați în proces, care fie că au tăcut, fie că nu au spus adevărul în legătură cu faptele cunoscute de ei, ce reprezintă împrejurări esențiale ale cauzei. Ei situează pe poziția psihologică a „relei-credințe", deoarece cu intenție au ascuns sau denaturat adevărul în relatările lor, fie că aceasta se datora fricii, interesului, indiferenței iar atitudinea lor este folosită de persoanele interesate pentru construirea unei versiuni mincinoase, a unui „alibi" care să nu poată fi combătut printr-o probă contrară, chiar dacă mărturia ar fi născut îndoială sau relatări false. De aceea putem spune că este aproape imposibil ca mărturia de bună-credință să fie sursă a erorii judiciare: ea este la rândul ei, produsul erorii în care s-a aflat martorul în legătură cu împrejurările de fapt ale cauzei, explicată în literatura juridică în conceptul **„unghiului de deviere",** iar în plan intențional îi corespunde convingerea martorului, întemeiată pe buna sa credință, că lucrurile s-au petrecut în realitate astfel cum el le-a perceput și le-a relatat. Lipsește aici intenția fabricării unei versiuni mincinoase care să îndrume pe o pistă falsă cercetarea. Numai când intervin și alte surse de distorsiune, ținând de exigențe de competență, atunci când nu s-a făcut dovada contrară, deși aceasta se putea realiza prin administrarea altor probe, se poate vorbi de mărturia de bună-credință ca sursă a erorii judiciare.

b) Un alt posibil izvor direct al erorii judiciare îl constituie **exigențele de competență,** mai sus amintite, care presupun adaptarea pregătirii de specialitate a magistratului la cerințele tehnologiei judiciare moderne, aceasta însemnând în primul rând capacitatea lui psihică de a înțelege caracterul de noutate al acestei tehnologii și importanța sa în soluționarea cauzelor judiciare, solicitând contribuția expertizelor de specialitate în procesul penal, sub formă de probe, ale căror concluzii să fie apreciate la valoarea lor reală și coroborate cu alte mijloace de probă revelatoare pentru aflarea adevărului. În al doilea rând, trebuie să ținem cont și de răspândirea tehnologiei respective din punct de vedere al utilizării ei în practică, de impunerea ei ca o probă serioasă în procesul penal, ale cărei rezultate să fie recunoscute și apreciate la justa lor valoare, să capete, cum s-ar spune în limbaj juridic, opozabile erga omnes.

---

a potoli lucrurile și a preveni scandalul care deja se prefigura. Ulterior, când inevitabilul se produsese a fost evidentă reaua-credință a anchetatorilor: lipsa de scrupule și perseverența, aproape diabolică în adunarea probelor pentru susținerea vinovăției unui om pe ere îl știau nevinovat, toate pe fondul obedienți față de puterea atotputernică și a carierismului, oameni pentru care frica de a nu își pierde „scaunul", de a nu periclita propria situație a însemnat mai mult decât gândul că un om nevinovat urma. prin fapta lor. să fie condamnat pe nedrept, cu consecințe psiliice incalculabile. Aceasta ține de consecința fiecăruia, dar nu trebuie să uităm faptul că totul a fost posibil, la proporțiile acestea, monstruoase, datorită mecanismului specific statului totalitar care, a făcut ca ordinul șefului statului să aibă. din treaptă în treaptă, pe linia subordonării ierarhice, valoarea unui „imperativ categoric" perceput ca atare de persoanele abilitate să instrumenteze cauza penală și care s-au grăbit să-1 îndeplinească cu frică pentru propria situație, dar și cu siguranța „spatelui acoperit" și cu conștiința împăcată, deoarece executau ordinul unui superioar și deci. răspunderea nu le revenea în mod direct.

Așadar. încălcarea exigențelor legale și de competență a fost realizată cu bună-știință, urmare firească a încălcării exigențelor etice și moral-juridice.

administrată din cauza respectivă care este adesea o probă esențială în clarificarea situaţiei de fapt, şi care, coroborată cu alte probe administrate, poate duce la aflarea adevărului şi la stabilirea vinovăţiei inculpatului.

Analizând cauzele unor erori judiciare în procese penale celebre, unul din marii maeştri ai Baroului din Paris aprecia că „persoanele care deţineau, fiecare în parte, un fragment de adevăr au tăcut de teamă, interes sau indferenţă". Printre aceste persoane se număra, desigur, şi martorii audiaţi în proces, care fie că au tăcut, fie că nu au spus adevărul în legătură cu faptele cunoscute de ei, ce reprezintă împrejurări esenţiale ale cauzei. Ei situează pe poziţia psihologică a „relei-credinţe", deoarece cu intenţie au ascuns sau denaturat adevărul în relatările lor, fie că aceasta se datora fricii, interesului, indiferenţei iar atitudinea lor este folosită de persoanele interesate pentru construirea unei versiuni mincinoase, a unui „alibi" care să nu poată fi combătut printr-o probă contrară, chiar dacă mărturia ar fi născut îndoială sau relatări false. De aceea putem spune că este aproape imposibil ca mărturia de bună-credinţă să fie sursă a erorii judiciare: ea este la rândul ei, produsul erorii în care s-a aflat martorul în legătură cu împrejurările de fapt ale cauzei, explicată în literatura juridică în conceptul **„unghiului de deviere",** iar în plan intenţional îi corespunde convingerea martorului, întemeiată pe buna sa credinţă, că lucrurile s-au petrecut în realitate astfel cum el le-a perceput şi le-a relatat. Lipseşte aici intenţia fabricării unei versiuni mincinoase care să îndrume pe o pistă falsă cercetarea. Numai când intervin şi alte surse de distorsiune, ţinând de exigenţe de competenţă, atunci când nu s-a făcut dovada contrară, deşi aceasta se putea realiza prin administrarea altor probe, se poate vorbi de mărturia de bună-credinţă ca sursă a erorii judiciare.

b) Un alt posibil izvor direct al erorii judiciare îl constituie **exigenţele de competenţă,** mai sus amintite, care presupun adaptarea pregătirii de specialitate a magistratului la cerinţele tehnologiei judiciare moderne, aceasta însemnând în primul rând capacitatea lui psihică de a înţelege caracterul de noutate al acestei tehnologii şi importanţa sa în soluţionarea cauzelor judiciare, solicitând contribuţia expertizelor de specialitate în procesul penal, sub formă de probe, ale căror concluzii să fie apreciate la valoarea lor reală şi coroborate cu alte mijloace de probă revelatoare pentru aflarea adevărului. În al doilea rând, trebuie să ţinem cont şi de răspândirea tehnologiei respective din punct de vedere al utilizării ei în practică, de impunerea ei ca o probă serioasă în procesul penal, ale cărei rezultate să fie recunoscute şi apreciate la justa lor valoare, să capete, cum s-ar spune în limbaj juridic, opozabile erga omnes.

---

a potoli lucrurile şi a preveni scandalul care deja se prefigura. Ulterior, când inevitabilul se produsese a fost evidentă reaua-credinţă a anchetatorilor: lipsa de scrupule şi perseverenţa, aproape diabolică în adunarea probelor pentru susţinerea vinovăţiei unui om pe ere îl ştiau nevinovat, toate pe fondul obedienţi faţă de puterea atotputernică şi a carierismului, oameni pentru care frica de a nu îşi pierde „scaunul", de a nu periclita propria situaţie a însemnat mai mult decât gândul că un om nevinovat urma. prin fapta lor. să fie condamnat pe nedrept, cu consecinţe psiliice incalculabile. Aceasta ţine de consecinţa fiecăruia, dar nu trebuie să uităm faptul că totul a fost posibil, la proporţiile acestea, monstruoase, datorită mecanismului specific statului totalitar care, a făcut ca ordinul şefului statului să aibă. din treaptă în treaptă, pe linia subordonării ierarhice, valoarea unui „imperativ categoric" perceput ca atare de persoanele abilitate să instrumenteze cauza penală şi care s-au grăbit să-1 îndeplinească cu frică pentru propria situaţie, dar şi cu siguranţa „spatelui acoperit" şi cu conştiinţa împăcată, deoarece executau ordinul unui superioar şi deci. răspunderea nu le revenea în mod direct.

Aşadar. încălcarea exigenţelor legale şi de competenţă a fost realizată cu bună-ştiinţă, urmare firească a încălcării exigenţelor etice şi moral-juridice.

c) Cât despre **exigențele moral-juridice și etice** ca posibile surse de distorsiune implicate în erorile judiciare, ele raportează activitatea magistratului la valorile morale general acceptate de societate, la valorile morale acceptate de propria conștiință și impuse în practică, la ansamblul drepturilor și îndatoririlor prescrise de profesia sa și aplicabile în fiecare cauză judiciară în parte. Existența unor lacune în ceea ce privește aceste exigențe, se subsumează conceptului de „rea-credință" a magistratului, pe care le-am folosit până acum, ca un concept operațional generic pe care l-am identificat ca o sursă directă principală, a erorii judiciare, care excede convingerii intime.

Izvoare și surse de eroare în demersul judiciar

Motivul probațiunii ca sursă de eroare. Expertiza criminalistică[1] (posibilități, limite, surse de eroare)

I. La nivelul organelor de cercetare (organe de poliție și organe ale parchetului)

În contextul întregului sistem probator de la noi, o contribuție în garantară practică a principului prezumției de nevinovăție o au și expertizele criminalistice.

a) Unele din cauzele obiective ale erorilor expertizei criminalistice se pot datora:

- Expertului care nu are cunoștințe temeinice în domeniul științei criminalistice și al metodelor de expertiză pe care le utilizează, este superficial în activitatea de cercetare, efectuând examinări incomplete sau de suprafață, este imprudent sau neglijent ca în exercitarea atribuțiilor sale;
- Calității judecăților expertului criminalist influențate de vanitate și orgoliu, de înclinarea spre cazuri rare, spre concluzii lipsite de logică, spre păreri preconcepute;
- Fetișiării tehnicii întrucât, în pofida progresului tehnic, riscul de a greși în investigații persistă;
- Aplicării tehnicii nu ca mijloc de cercetare, ci ca un țel fără a fi permanent supusă spiritului critic și gândirii creatoare a expertului;
- Întreruperii repetate a expertului criminalist de la executarea în continuare a cercetărilor științifice de laborator;
- Participării expertului criminalist la realizarea unor acte de urmărire penală, care îl pot influența în concluziile formulate;
- Depășirii competenței sale profesionale sau încercării de a rezolva prin expertiză probleme de ordin juridic;
- Lipsei experienței practice a expertului criminalist;
- Activității auxiliarilor expertului criminalist, cu precădere a laboranților care, nepregătind proba în litigiu sau pe cea de comparație în prezența expertului, pot greși, determinând în final concluzii eronate.

b) Dintre cauzele subiective care pot genera erori în expertiza criminalistică, importante sunt:

- Teama de răspundere;
- Neîncrederea în sine;
- Atitudinea temerară;
- Lipsa de organizare a activităţilor;

---

1 Vezi opera comună *„Tratatpractic de criminalistică"*, Ed. ML, București. 1982, - voi. IV, contribuția gen. **cir. Ion Anghelescu,** pag. 272-287 - scurte extrase, selectiv și prelucrări personale.

- Comportamentul birocratic;
- Existența unei concepții lipsită de exigența cu privire la exercitarea profesiei de expert.

Vom analiza câteva categorii de erori care pot apărea în expertiza criminalistică:

1. Erori produse ca urmare a ridicării necorespunzătoare a urmelor sau corpurilor delicte.

Orice abatere de la normele de ridicare și ambalare a urmei unui corp delict poate fi o sursă de eroare.

O simplă ridicare a urmei-materie de pe obiectul purtător, executată în mod necorespunzător, face ca în materialul recoltat să apară unele comportamente organice sau anorganice străine acesteia, care vor conduce uneori la imposibilitatea separării lor de componentele caracteristice urmei în litigiu și deci la formularea unei concluzii eronate.

Același deznodământ nedorit îl poate produce și o ambalare necorespunzătoare a urmelor în litigiu. Cel mai adesea, erorile se produc ca urmare a ambalării în același loc a urmei în litigiu cu probele de comparație.

O altă sursă de eroare o poate constitui și contaminarea produselor în litigiu în procesul pregătirii în laborator, în vederea examinării. în aceste împrejurări, din lipsa unei metodologii specifice de preparare a probelor pentru expertiză ori din neglijarea expertului criminalist, se poate ajunge la contaminarea probei în litigiu pe plan calitativ sau cantitativ cu o serie de elemente străine, îngreunându-le formarea unei concluzii juste.

2. Erori produse prin neexaminarea probelor în aceleași condiții.

În majoritatea expertizelor criminalistice se folosesc și mijloace tehnice (spectometru, spectografie, gazocromatografie, laseri, microscoape și calculatoare electronice) care, în ipoteza unei simple modificări a parametrilor tehnici de lucru în examinarea metodelor de comparație față de parametrii utilizați în cercetară probelor în litigiu, conduce în mod sigur la instalarea unei erori în concluziile formulate[1].

3. Erori produse prin neexaminarea originalului.

Expertul este obligat să efectueze examinarea urmei după originalul urmei sau probei în litigiu, căci altfel se ajunge lesne la erori[2].

Există discuții în privința efectuării expertizei după copii în cazul expertizei grafice și a vocii și vorbirii. Dar și în aceste cazuri, oricât de bine ar fi realizată fotocopia originalului, în condiții de laborator, sau o copie a benzii magnetice, pot apărea o serie de deformări care pot genera erori.

Expertiza grafică nu trebuie efectuată niciodată după copii xerox, deoarece în cazul existenței ștersăturii, răzăturii, trăsăturile, urmele de apăsare etc. nu apar ca pe original, și deci nu pot fi percepute, examinate și puse în evidență în cuprinsul expertizei criminalistice.

---

1 **Exemplu:** într-o expertiză dactiloscopică, inversarea sau neinversarea, după caz, a cilșeului urmei digitale poate determina erori privind identitatea persoanei.

2 **Exemplu:** În cazul urmelor materiale (de sticlă, plastic, tuș, spermă, sânge), dacă nu se cercetează urma propriu-zisă, nu se pot determina componentele acesteia și deci nu se poate formula o concluzie justă.

4. Erori produse prin compararea urmei cu obiectul creator de urmă.

Regulă potrivit căreia urma infracţiunii nu se compară cu obiectul creator, ci cu o urmă creată în mod experimental cu ajutorul acestuia, este de natură să genereze erori dacă este încălcată[1].

5. Erori produse ca urmare a nefolosirii tuturor mijloacelor şi metodelor de expertiză.

Pe baza unei practici îndelungate, este necesar să se sublinieze că examinarea aceleiaşi urme cu ajutorul tuturor posibilităţilor oferite de ştiinţă, constituie în expertiza criminalistică o garanţie a stabilirii adevărului ştiinţific, deci o cale sigură de înlăturare a erorii şi a implicaţiilor ei nefaste în procesul judiciar.

6. Erori produse în procesul constatării şi interpretării caracteristicilor identificatoare.

Ca urmare a neevaluării totale a caracteristicilor identificatoare generale şi individuale oferite de proba în litigiu şi de modelele de comparaţie, pentru obţinerea întregii cantităţi de informare ştiinţifică, se poate instala eroarea în condiţiile expertului.

Se poate vorbi în funcţie de preponderenţă a unor părţi izolate asupra ansamblului imaginii obiectivului examinat.

Expertul cu experienţă ştie că nu poate întâlni în toate cazurile, o concordanţă deplină între caracteristicile identificatoare, astfel încât să înceteze orice îndoială cu privire la identitatea acestora. în raport cu valoarea caracteristicilor identificatoare constatate de expert apare uneori necesitatea gradării concluziilor. Etalonul vizat, care să permită gradarea concluziei, este rezultatul reunirii cunoştinţelor de specialitate, experienţei şi datelor oferite de urmele şi probele de comparaţie examinate.

O sursă de eroare în expertiza criminalistică poate fi introducerea de către expert a unor caracteristici foarte relative sau nespecifice în complexul de caracteristici care urmează a fi cercetate pentru formularea concluziei.

7. Erori produse din cauza aprecierii necorespunzătoare a detaliilor nesemnificative.

Unele detalii găsite într-o urmă supusă expertizei pot fi uneori nesemnificative, determinând concluzii în cercetarea de laborator a acestora, mai ales atunci când expertul nu reuşeşte să le aprecieze ca atare şi să stabilească cum au acţionat asupra lor agenţii modificatori.

Detaliile relevante în urma sau proba în litigiu pot constitui caracteristici cu valoare identificatoare numai dacă au o frecvenţă constantă. Atunci când un detaliu nu are o repetabilitate constantă, trebuie apreciata de expert ca un amănunt accidental. Este important pentru expert să reţină ca un detaliu poate deschide, uneori, o noua pistă de cercetare.

8. Erori de măsurare sau de calcul

Măsurarea şi calculele sunt făcute de către expert în etapa intuitivă. În momentul în care începe să-si pună întrebări, trece în faza raţionamentului necesar unei cercetări

---

1 **Exemplu:** Comparaţia între urma lăsată de încălţămintea presupusului infractor, găsită la locul faptei şi încălţăminte, generează eroarea. Comparaţia se face între unna lăsată de încălţăminte şi urma creată experimental.

științifice. Ca atare, orice greșeală făcută de expert în activitatea de măsurare ori în calcule, va produce eroare și în raționamentele întemeiate pe acesta.

9. Erori de logică.

Asemenea erori sunt:

- erori de logică formală (apreciere incorectă a deducțiilor);
- erori materiale (relatarea greșită a faptelor);
- erori verbale sau scrise (folosirea eronată a termenilor);
- erori produse prin nerespectarea principiilor de bază ale demonstrației;
- erori generate de raționamente greșite, datorate confuziei în delimitarea categoriilor filozofice: necesar-întâmplător, posibil-real, identitate-asemănare;
- erori datorate nerespectării raportului logic cauză-efect etc.

10. Erori produse prin aprecieri subiective.

- Subiectivismul poate fi determinat de:
- informațiile însoțitoare actului procedural de dispunere a expertizei;
- forța sugestivă a unor date preliminare;
- teama de a contrazice o apreciere aproape stabilă sau grija de a nu dezamăgi;
- netemeinicia concluziilor poate fi rezultatul crizei de timp;
- lipsa posibilității unei examinări prealabile a probei asupra căruia expertul este chemat să se pronunțe;
- confruntarea personală a expertului cu inculpatul în fața tribunalului;
- necesitatea unei continue perfecționări cât privește pregătirea de specialitate și gradul de obiectivitate;
- necesitatea nuanțării unor aprecieri;
- formulară unor concluzii de mare probabilitate etc.

11. Erori produse prin examinarea unui scris sau a unei voci în limbi străine.

Expertul nu trebuie să procedeze niciodată la compararea grafică a două manuscrise străine, dacă nu are cel puțin la dispoziție modelele alfabetice ale țării respective. Este indicat ca cercetarea să fie făcută de un expert criminalist din zona lingvistică respectivă, care cunoaște bine limba.

12. Erori produse prin neefectuarea experimentelor.

Neefectuarea experimentelor este de natură sa pună pe expert în imposibilitatea de a formula o concluzie exactă și uneori poate chiar sa determine instalarea erorii.

Eroarea poate să apară și atunci când expertul face experimentul impus, dar nu respectă principiul potrivit căruia aceleași cauze produc, în aceleași condiții, aceleași efecte. în aceste situații, eroarea poate apărea datorită diferențelor survenite între caracteristicile urmei în litigiu și a modelului de comparație ca urmare a condițiilor diferite în care au fost create.

13. Erori produse ca urmare a imperfecțiunii unor metode de expertiză criminalistică.

Timpul foarte scurt în care au pătruns în expertiza criminalistică un număr mare de metode, relativ recente, ale științei și tehnicii, prin care: spectografia, spectrofotometria, difracția și absorbția, filtrul optic etc. nu a permis efectuarea unei game

largi de experimente și deci, unele dintre aceste metode de investigare științifică pot prezenta și unele imperfecțiuni.

Se impune, atunci când proba în litigiu permite, ca expertul să efectueze mai multe examinări repetate, pentru a se evita orice posibilitate de eroare.

II. La nivelul instanțelor judecătorești

1. Cazurile în care o persoană este condamnată pentru o crimă care nu a fost săvârșită;
2. Mai frecvente sunt cazurile de condamnare a unui nevinovat[1] în locul adevăratului vinovat;

---

1. **Cazul Rosenberg**

La data de 23 septembrie 1949, Uniunea Sovietică experimentează, la rândul ei, pentru prima dată bomba atomică. în condițiile în care secretul acestei arme îl deținea doar S.U.A.. se deduce că. undeva, probabil la centrul de Cercetare din Los Alamos - New Mexico. se produce o scurgere de informații. După arestarea lui Harry Gold. declarat șeful spionajului sovietic din S.U.A.. se găsește o pistă de cercetare a spionilor sovietici infiltrați în puncte importante. Este descoperit un anume David Greenglass. tehnician la centrul de cercetare mai sus-menționat. Acesta declară că a fost înscris în Grupul Tinerilor Comuniști, iar mai târziu, când a ajuns tehnician la această bază, a fost obligat de către cumnatul său, Julius Rosenberg, să sustragă planul bombei atomice. Astfel. Julius Rosenberg și soția sa Ethel. sunt arestați și acuzați de spionaj. Având în vedere gravitatea faptei prin consecințele ei dezastruoase, opinia publică americană cere condamnarea celor doi Rosenberg. la moarte. Deși apărarea și-a făcut bine datoria, iar probele materiale invocate au fost irelevante, totuși, instanța de judecată îi găsește vinovați de spionaj și îi condamnă la moarte. La data de 19 iunie 1953. la aproape 3 ani de la arestare, soții sunt executați pe scaunul electric.

În 1975, odată cu ridicarea secretului asupra dosarelor afacerii și studierea unor documente din arhiva FBI., s-a constatat ca Julius Rosenberg vânduse într-adevăr, secrete Uniunii Sovietice. Odată cu el fusese executată soția sa, Ethel, care nu avusese nicio implicație în această afacere și nici în alte afaceri de aceeași natură. Ethel Rosenberg a fost nevinovată.

Date rezultate din cercetarea la fața locului:

La percheziția efectuată în apartamentul lui David Greenglass s-au găsit câteva file pline cu formule matematice scrise de Julius Rosenberg.

Din percheziția efectuată în apartamentul Rosenberg au fost reținute: 4 ceasuri ieftine de fabricație sovietică, fotografia lui Greenglass, alte fotografii cu prietenii familiei Rosenberg. o cutie pentru chetă pe care cei doi au folosit-o în ajutarea republicanilor spanioli și o masă-consolă cu fundul dublu.

Erori în interpretare:

Răsplata pentru predarea planurilor bombei atomice către sovietici a constat în cela 4 ceasuri de fabricație sovietică.

- Obiectele reținute la percheziție și considerate ca probe materiale au fost utilizate în scopul de spionaj.

Considerarea filelor cu formule matematice ca fiind din planul armei atomice.

Efecte psihologice de distorsiunea intimei convingeri:

Ignoranța fața de:

- faptul că probele administrate erau irelevante;
- concluziile cercetărilor conform cărora formulele de pe foile găsite nu aparțin planului bombei;
- declarația lui Harry Gold care, în calitate de șef al spionajului sovietic în S.U.A., nu îi cunoaște pe cei doi soți (chiar și atunci când lui Gold i s-au oferit circumstanțe atenuante în schimbul recunoașterii celor doi declarația a fos menținută);
- faptul că Greenglass nu avea acces la plan;
- refuzul recunoașterii vinovăției chiar și pe scaunul electric;
- faptul că președintele completului de judecată era și el evreu și în condițiile manifestării unei clemențe vizibile față de acuzați s-ar fi declanșat un curent negativ față de evreii din S.U.A.

Rea-credință provenită din:

- faptul că cei doi soți erau evrei, dar și comuniști (în perioada respectivă se derula un vădit proces împotriva evreilor comuniști din S.U.A.);
- faptul că acuzarea a exagerat consecințele negative ale faptei.

- Fie că justiția a tras, din elementele exacte, concluzii eronate;
- Fie că în concluziile sale, justiția s-a sprijinit:
  - pe o precunoaștere mincinoasă a faptei;
  - pe documente apocrife;
  - pe declarațiile inexacte ale unor martori mincinoși sau chiar de bună-credința;
  - pe expertize defectuoase.

3. Situațiile când răspunderea pentru eroarea judiciară revine justiției care a neglijat să lămurească toate aspectele unui proces care părea simplu, reducând ancheta la minimum[1].

Minciuna lui David Greenglass care s-a răzbunat pe rudele sale pentru niște neînțelegeri mai vechi.

Concluzii:

Condamnați după un proces inechitabil, bazat pe probe inexistente și sub presiunea unei opinii publice fanatizate, Julius Si Etliel Rosenberg au fost și rămân pilda victimelor intoleranței care, din păcate, aparține tuturor epocilor si tuturor țărilor. Este un exemplu tipic de acțiune a politicului și a mentalităților generate de acesta, în justiție.

1. **Cazul Raoul Villain**

Este 31 iulie 1914. Europa se apropie de primul război. Austria, Germania și Rusia au făcut deja mobilizarea. Franța se pregătește și ea să le urmeze. La Paris este mare agitație. Ziarele scriu despre oportumtatea sau nu a războiului. Unul dintre ziariștii care luptă din răsputeri pentru împiedicarea războiului este Jean Jaures. un socialist convins, deputat și director al unui ziar. Pentru poziția sa, el este criticat în majoritatea ziarelor și este calificat drept trădător, spion gennan, vândut. Charles Paguy, în ziarul „La Sociale", scria: „de cum se va declara războiul, primul lucru pe care îl vom face va fi să-1 împușcăm pe Jaures. N-o să-i lăsăm în urma noastră pe aceşti trădători", iar Urbain Gobier: „în ajunul războiului, generalul care ar condamna la patru soldați și un caporal să-1 pună la zid pe cetățeanul Jaures și să-i administreze pe loc plumbul care-i lipsește din creier, și-ar îndeplini datoria cea mai elementară". în aceste condiții, instigat poate de astfel de articole, tânărul Raoul Villan ia o hotărâre decisivă. Raoul Villan are 29 de ani și când este vorba de politică, război și patriotism se lansează în mari discursuri înflăcărate. El decide ca ziua de 31 iulie 1914 să fie ziua în care va fi ucis primul trădător. îl va urmări pe Jean Jaures și, în restaurantul „Cafe du Croissant", va descărca în corpul acestuia două cartușe din pistolul său. Va fi arestat în momentul imediat următor asasinatului, dar va fi judecat după război.

La data de 24 martie 1919 începe procesul lui Raoul Villain. asasinul lui Jean Jaures. Cinci zile mai târziu, procesul se încheie. Raoul Villan este achitat, considerându-se că fapta a fost comisă fără premeditare!

Date rezultate din cercetarea la fața locului:

Autorul asasinatului. Raoul Villan este arestat la fața locului, fiind prins în flagrant delict.

La percheziția corporală efectuată asupra asasinului se constată prezența a două pistoale. Inculpatul a declarat că cel de-al doilea îi era necesar în cazul blocării primului.

Erori de interpretare:

Raoul Villan a fost influențat de articolele din ziare, el acționând cu convingerea că face bine.

Specialiștii psihiatri au ajuns la concluzia că fapta a fost săvârșită fără discernământ numai datorită faptului că inculpatul provenea dintr-o familie cu deficiențe psihice: mama nebună, tatăl alcoolic, iar bunica mistică.

Efecte psihologice de distorsiune a intimei convingeri:

Ignoranță:

- în expertiza psihiatrică:
- a avocaților acuzării care au orientat procesul spre politic. Guvernul era conservator, iar victima socialistă.

Rezultatul procesului putea fi previzibil: acuzatul, care era conservator, a fost achitat.

Concluzii:

Villain a fost prins în flagrant delict. El nu și-a negat niciodată fapta pe care nu a regretat-o nicio secundă. Cu toate acestea tribunalul a hotărât achitarea lui. Mai mult decât atât. doamna Jaures. soția victimei, constituită ca parte civilă în acest proces, este condamnată la plata cheltuielilor de judecată. Este o altă cauză în care politicul se implică injustiție.

Când pe fondul coincidenţei în ansamblu a unor acte, depoziţii se constată existenţa unor elemente care nu se conciliază, a unor contradicţii, lucrurile se prezintă diferenţiat.

Se ştie că orice nepotrivire, orice contradicţie între doi termeni probează falsitatea unuia dintre ei. Tot astfel, orice inconcordantă între două elemente ale depoziţiilor succesive prestate de acelaşi martor probează falsitatea uneia dintre ele, după cum este posibil ca falsitatea să se răsfrângă asupra ambilor termeni, atunci când atât prima, cât şi ce-a de-a doua depoziţie, între care se constata contradicţii, sunt contrafăcute. Cel mai frecvent, însă, existenţa unei contradicţii între depoziţiile succesive ale aceluiaşi martor indică falsitatea uneia dintre ele, cel puţin în acele elemente asupra cărora poartă contradicţia.

Operaţia de apreciere a depoziţiilor succesive între care se constată existenţa unor contradicţii presupune pe de o parte identificarea cauzei contradicţiei, iar pe de altă parte, precizarea caracterului, a întinderii, adică a măsurii în care se răsfrânge asupra mărturiei.

Contradicţiile dintre depoziţiile succesive ale aceluiaşi martor se pot datora fie bunei credinţe, fie relei-credinţe a martorului.

Când între declaraţiile martorului de bună-credinţă se constată nepotriviri, contradicţiile îmbracă forma erorii, a greşelii involuntare. Când martorul este de rea-credinţă, contradicţiile îmbracă forma unei atitudini deliberate, adică a minciunii.

Consecinţele care decurg de aici asupra aprecierii unor atare mărturii diferă după cum contradicţia se datorează erorii sau minciunii.

Când contradicţia dintre depoziţii se datorează erorii în care s-a aflat martorul, reţinerea sau îndepărtarea mărturiei din ansamblul probelor depinde de caracterul , de întinderea şi modul în care se răsfrânge asupra depoziţiei.

Mărturia este divizibilă în sensul că, organele judiciare pot aşeza la baza convingerii lor acele părţi considerate că reflecta adevărul şi indepărtează pe celelalte. De aceea, dacă efectele erorii sunt limitate, dacă poartă asupra unor consecinţe secundare, lipsite de importanţă, acestea nu sunt de natură a se răsfrânge, a discredita întreaga mărturie, deoarece, pe de o parte, martorul ar fi putut sa greşească asupra unor împrejurări şi să afirme adevărul cu privire la celelalte, iar pe de alta parte, pentru ca ar fi greşit ca dintr-o eroare de minimă importanţă să se deducă că tot atât de bine martorul ar fi putut să se înşele, să greşească şi asupra celorlalte aspecte.

Dimpotrivă, daca eroarea este grosieră, vădită, dacă priveşte un element intrinsec, adică este de natură a modifica datele în care se circumscrie, aceasta se răsfrânge asupra întregii mărturii. Pentru a produce astfel de consecinţe, eroarea trebuie să poarte asupra unor împrejurări esenţiale care, datorită importanţei lor, în mod necesar trebuie să fi fost percepute şi păstrate în memoria martorului.

Nu numai caracterul şi întinderea erorii trebuiesc luate în considerare la aprecierea mărturiilor discordante, ci şi aspectul cantitativ, numărul lor. Dacă existenţa unei singure erori parţiale, în general, nu este de natură a se răsfrânge asupra întregii mărturii, existenţa unui număr sporit de contradicţii, chiar cu efect limitat la anumite împrejurări, este de natură a pune sub semnul întrebării veridicitatea întregii mărturii.

Situaţia este sensibil modificată atunci când martorul, între ale cărui depoziţii există contradicţii, revine, retractează una dintre ele. Reţinerea depoziţiei în întregime sau numai în acele părţi cu privire la care nu se constată contradicţii, depinde de încrederea pe

care o formează organul judiciar explicația dată de martor cu privire la cauza contradicției, de măsura în care această explicație se armonizează cu celelalte probe.

Motivul cercetării judecătorești ca sursă de eroare.
(Instanța vis-â-vis de eroarea judiciară)

Unul din aspectele esențiale care condiționează pronunțarea unei hotărâri judecătorești este convingerea intimă.

Intima convingere reprezintă starea psihologic-intelectuală și modal afectivă a persoanelor chemate să aplice legea bazată pe buna lor credință și în deplin acord cu conștiința lor morală, după care aceste persoane stabilesc adevărul într-un proces, în raport cu dispozițiile legale în vigoare și aplică consecințele prevăzute de lege la situația de fapt stabilită[1].

Judecătorul este supus unor exigențe cât privește pregătirea profesională, cunoașterea dispozițiilor de drept material și procesual, a drepturilor fundamentale ale omului. El trebuie să aibă în vedere valori umane perene: adevăr, dreptate, bună-credință etc. I se cer, așadar, nu doar cunoștințe interdisciplinare, ci și calități morale.

Legislația noastră asigură cadrul personal adecvat formării intimei convingeri. După închiderea dezbaterilor în fond are loc deliberarea completului de judecată. Deliberarea are caracter secret, la ea participând numai membrii completului. Judecătorii vor avea în vedere chestiunile de fapt și apoi pe cele de drept, după care judecătorii sunt obligați să-și expună părerea, ultimul cuvânt avându-1 președintele, pentru a nu-i influența pe cei care au o mai mică exeprință. Este posibil ca în cadrul completului de judecată să existe o opinie separată, caz în care judecătorul aflat într-o asemenea situație, va trebui să o motiveze. Opinia separată, bine argumentată, va dovedi în acest caz forța convingerii intime, simțul moral, etic și juridic, curajul propriei opinii.

A abdica de la decizia pe care ți-o impune intima convingere înseamnă să-ți trădezi profesia, să realizezi un act injust.

Trebuie arătat că dreptul subiectiv la intima convingere cunoaște limite impuse de lege. Judecătorul trebuie să se supună legii.

Intima convingere beneficiază și de garanții legale: separarea puterilor constituționale în stat și independența judecătorilor care se supun, în luarea hotărârii numai legii. Independența judecătorilor este și ea garantată prin imavobilitatea lor.

Din punct de vedere psihologic, garanția convingerii intime este dată de respectarea de către judecător a principiilor și legilor de formare a probelor, a utilizării criteriilor psihologice.

Sub aspect etic, garantarea este dată de moralitatea și buna-credință a judecătorului.

Încălcarea acestor garanții este de natură să ducă la eludarea legii, să genereze erori judiciare cu consecințe nefaste asupra participanților la procesul judiciar și care este de natură să știrbească credibilitatea într-o justiție parțială egală.

---

1 În decembrie 1979. Adunarea Generală a O.N.U. a adoptat **„Codul de conduită pentru persoanele răspunzătoare de aplicarea legii".**
Articolul 1: „Persoanele răspunzătoare de aplicarea legii trebuie să se achite permanent de datoria pe care le-o impune legea, servind colectivitatea și protejând orice persoană, împotriva actelor ilegale, conform înaltului grad de responsabilitate pe care îl are profesiunea lor".
Articolul 2: „în îndeplinirea sarcinilor pe care le au, răspunzători de aplicarea legii, trebuie să respecte și să protejeze demnitatea umana, să apere drepturile fundamentale ale oricărei persoane".

Intima convingere, ca sursă de eroare, vizează şi activitatea organelor de cercetare penală, activitate care se reflectă în actul prin care vor dispune: rezoluție, proces-verbal, ordonanță, organul de urmărire penală (fie cel de cercetare fie procurorul) va lua decizii în raport cu intima sa convingere.

În procesul judiciar un rol are şi avocatul a cărui intimă convingere nu trebuie să fie guvernata numai de promovarea şi apărarea intereselor clientului, ci şi de norme deontologice.

Activități seminariale:

Seminariile se vor desfăşura pe baza: *susținerii de referate* (ex. de teme: „Rolul referatului de evaluare în protecția victimei"; „Importanța justiției restaurative"; „Convingerea intimă sursă de eroare judiciară"; „Proba testimonială - sursă de eroare"; „Coroborarea probelor - sursă de eroare" etc), *analize de spețe* (ex: Cazul Raoul Villan ; afacerea Aslan; caz Vanzetti, afacerea Dreyfus; cazul Rosenberg), *studii de dosare, studii de planşe, documentare de arhivă, studii de expertize etc.*

Bibliografie obligatorie:

1. Tudorel Butoi, Ioana Teodora Butoi, „ *Tratat universitar de psihologie judiciară - teorie şi practică* -„ Edit. Phobos, Bucureşti 2004;
2. Iolanda Eminescu, *„Procese judiciare celebre ".*

Sem III,

Modulul II

Victime, victimizări şi victimizatori pe terenul disfuncționalităților psihice. Conduite disfuncțional dizarmonice psihic (suicid, agresivitate, responsabilitate, discernământ etc.)

2.1. Comportamentul autodistructiv;
2.2. Suicidul în algoritmul suicidației - suicidație - traumatizație;
2.3. Orientarea heteroagresivă (comportamentul agresiv nediferențiat - comportamentul agresiv delictual): modele explicative ale conduitei agresive: modelul biologic, modelul psihologic, modelul socio-cultural al comportamentului agresiv;
2.4. Disfunctionalitătile principalelor procese şi funcții psihice: tulburările de percepție, tulburările de memorie, tulburările de gândire, tulburările afectivității, tulburările de voință etc.)
2.5. Posibilități, limite şi obiective ale investigației psihologice pe terenul psihologiei judiciare: instrumentul de psihodiagnoză (testul standardizat) metoda Rorschach, testul Szondi, testul Liicher, testul MMPI, testul T.A.T., testul Rosenzweig etc;
2.6. Investigația psihologică în expertiza şi psihologia judiciară: expertiza psihiatrică legală, discernământul şi responsabilitatea în incidența judiciară.

Idei pivot în materie:

Conduite dizarmonice din perspectiva expertului psiholog şi a psihologiei judiciare[1]

Problematica simulării-disimulării

Simularea

Conduitele deviante de simulare constituie o formă particulară şi în acelaşi timp specifică de manifestare a dezadaptării sociale. Aceasta formă de exprimare a devianţei situată la limita dintre normal şi patologic, cu sau fără substrat psihologic, tinde de a scoate totdeauna în evidenţă patologicul, caracterizându-se prin motivaţie şi scopul utilitar imediat.

---

1 Problematici reluate selectiv din opera colectivă, cap. corespunzător contribuțiilor **lector univ. avocat Zdrenghea Voicu şi psiholog dr. Tudorel Butoi** - expert criminalist din opera comună: V. Zdrenghea. N. Mitrofan, T. Butoi - *„Psihologiajudiciară"*, Edit. Şansa S.R.L.. Bucureşti. 1992 - vezi cap. XI.
* problematica victimei şi victimizării care exceed abordărilor particulare întâlnite în prezentul model (inclusive SSPT – sindromul stresului post-traumatic) se vor regăsi tratate amplu în conţinutul compendiului universitar, Tudorel Butoi şi colab. „Victimologie şi psihologie victimală" Ed. Phobos, Buc.2009, ale căror problematici vor fi aprofundate prin recenziile referatelor în cadrul seminariilor şi finalizării unor teme în dizertaţiile finale.

Datele de istorie remarcă fenomenul din cele mai vechi timpuri, legându-1 de evenimente sociale, concepţii şi trăsături culturale, situaţii psihologice particulare, forme predominante de manifestare privind tulburările mintale, simularea nebuniei.

Cercetările de specialitate clasifică fenomenele de simulare în:

1. Simulare preventivă - constă în caracterul premeditat şi conştient de inducere în eroare, care anticipă un act, de cele mai multe ori cu conţinut social negativ. Este o formă predeviantă, preinfracţională în care subiectul îşi pregăteşte terenul de acţiune, îşi caută argumente, îşi stabileşte alibiurile.

2. Simulare contaminativă - este specifică unei colectivităţi restrânse cu regim special (detenţie şi alte medii restrictive), determinată în primul rând de situaţii de frustrare şi cu caracter inductiv, sugerat, în care iniţiativa aparţine, de asemenea, în primul rând personalităţilor dizarmonice. Această formă se prezintă cel mai frecvent cu referire la patologia somatică generală prin simularea unor intoxicaţii, boli infecţioase, cât şi la patologia specială (afecţiuni dermatologice, traumatologice etc).

Disimularea

Este conduita deviantă care reflectă o motivaţie psihopatologică particulară, la care se adaugă, ca o condiţie favorizantă, o situaţie psihologică sau de ordin social, de frustrare, de îngrădire a dreptului subiectului. Această formă poate însoţi o conduită deviantă complexă, cum ar fi comportamentul autodistructiv şi heterodestructiv, la melancolici cu idei de suicid sau obsedaţi de idei de răzbunare.

Aceşti subiecţi neagă tuburările de percepţie sau conţinutul delirant al gândirii patologice pe care le prezintă, însă devin reticenţi, suspicioşi, temporizează sau, dimpotrivă, dau răspunsuri evazive în discuţiile cu interlocutorii, de care consideră că depind în realizarea scopurilor lor.

Practic examinatorul urmăreşte gestualitatea, vorbirea, fizionomia sau comportamentul subiectului, prin examinarea mascată, în care subiectul nu se ştie observat, examinarea fiind în aceste cazuri ea însăşi disimulată.

În toate aceste cazuri este necesară obiectivitatea diagnosticului conduitelor simulate, cât şi a trăsăturilor de personalitate care le motivează.

Problema psihologică de bază a simulării este legată de sinceritate şi minciună. Ea are în mod cert o componentă instinctiv emoţională, un substrat de apărare şi conservare apărut în mod reflex în situaţii conflictuale majore. Fiecare simulant îşi compune un tablou de simptome corespunzător temperamentului, resurselor intelectuale, capacităţilor sale de rezistenţă psihică sau fizică.

Pentru depistarea cazurilor de disimulare se aplică metodele psihologice de investigare (Rorschach, MMPI, Szondi) în vederea precizării diagnosticului de simulare. Aceste teste psihologice permit obţinerea nu numai a unui plus de informaţie cu valoare de explicaţie şi obiectivare, dar scurtează perioada de observaţie clinică efectuată înainte şi după tratamentele de probă.

O formă particulară a disimulării, din perspectiva medicinei legale, cu importante semnificaţii psiho şi sociopatologice, este automutilarea. Unii autori atribuie acestei forme de disimulare un caracter de suicid parţial, pornind de la cazurile de autolezare grave la unii schizofreni sau a unor homosexuali deliranţi de a-şi schimba sexul.

În cazul acestor categorii de indivizi, ne aflăm în faţa personalităţii dizarmonice caracterizate prin: autoagresivitate, impulsivitate, dezinhibare instinctiv-emoţională, dezechilibru afectiv, conversiuni instinctive şi anestezie psihică oglindită în descărcări agresive caracterizate prin plăgi tăiate, arsuri, înghiţirea de obiecte metalice.

Automutilarea este determinată şi de anumite condiţii de mediu şi situaţionale în care se află personalitatea deviantă la un moment dat, caracteristică pentru personalităţile dizarmonice, fiind manifestarea concomitentă a mai multor forme şi direcţii de exprimare nespecifică a agresivităţii.

Categoria hoţilor de buzunare evdenţiază cel mai mare procent de simulanţi în sensul că de fiecare dată când sunt prinşi în flagrant delict, simulează stări de rău (leşin, epilepsie, ajungând chiar să se taie pe faţă cu lame, arme pregătite şi pe care le poartă asupra lor permanent), aruncându-se pe jos, scuipând, lovindu-se pe faţă şi pe braţe, toate acestea în scopul, pe de o parte, de a atrage grupurile de curioşi cărora să le trezească compătimirea, şi pe de altă parte, să intimideze organele de ordine aflate în desfăşurarea atribuţiilor de servici.

Tot în scopul intimidării - impresionării organelor de cercetare, o serie dintre persoanele aflate în anchetă simulează în timpul interogatoriului stări de rău, sau simulează sinuciderea, izbindu-se cu capul de fi sete, de geamuri, înghiţind cuie, lame etc, toate acestea în scopul întreruperii cu puţină temporare a cercetărilor[1].

Sinistroză - este o situaţie specifică de disimulare, care apare la traumatizaţii care persevereză într-o atitudine vicioasă, deşi procesul patologic s-a rezolvat, însă care urmăresc în scop ulterior şi rezolvarea favorabilă a procesului social sau judiciar, în care direcţie caută permanent argumente, mimează unele apatii, amnezii, uneori chiar halucinaţii, în scopul de a obţine o despăgubire materială, de a o majora, de a beneficia de o indemnizaţie.

Deviantul cu siniatroză - este permanent osedat de rezolvarea favorabilă a revendicărilor sale. La aceasta contribuie şi anturajul apropiat, care încurajează atitudinea deviantă a subiectului.

Problematica psihologică a conduitelor autodistructive (actul suicidar)[2]

Interesul psihologiei judiciare asupra potenţialului autodistructiv constă în aceea că el devine caracteristic personalităţilor dizarmonice, psihopatice, la fel ca şi tentativele anterioare de suicid, adăugându-se cadrului lărgit al stărilor tanatogene din morţile violente alături de stările de agresivitate potenţială explicată neurofiziologic prin leziuni sechelare cerebrale sau de la nivelul sistemului hipotalamolimbic, în stările psihopatoide. **Suicidul** - din punct de vedere psihologic şi psihopatologic reprezintă o reacţie comportamentală de tip antisocial autodistructiv care presupune explicarea factorului individual prin implicarea factorului instinctiv şi cauzele psihopatologice specifice ca delirul, halucinaţiile, ideile suicidului, din diverse perspective, oferă date impresionante asupra cauzelor acestui fenomen. Reţinem definiţia pe care Albert Camus o dă suicidului din perspectivă etico-filosofică: „un joc mortal care duce de la luciditate în faţa existenţei, la evaziune în faţa lumii, încheindu-se prin actul sinucigaş cu divorţul dintre om şi viata sa."

Sub aspectul subiectiv, demersul sinuciderii ilustrează, de regulă, trei etape:

1. **Suicidaţia** - este faza de incubaţie, faza mentală de cercetare a motivaţiei în cursul căreia subiectul îsi pune problema morţii şi a necesităţii de a muri. Ea este declanşată de una sau mai multe cauze, fie de ordin patologic, fie de ordin

---

1 Speţe autentice în acest sens se vor prelucra cu studenţii la seminalii, (vezi T. Butoi - arhiva personală).

2 Vezi o abordare complexă în materie. **T. Butoi, A.Boroi, V. Iftenie, Al. Butoi** - *„Sinuciderea un paradox - consideraţii psihologice, biomedicale şi juridice "*, Edit. Ştiinţele Medicale. Bucureşti. 2002.

sociologic (diferenţiate de adaptarea socială, slăbirea sau accentuarea coeziunii grupului social). Aceasta determină pe plan interpsihic, formarea unei atitudini motivaţionale corespunzătoare pregătirii actului suicidar, cauza reprezentând momentul conflictului.

2. **Suicidacţia** - este faza de trecere de la imaginile abstracte, conflictuale, la etapa pregătirilor concrete, prin căutarea formelor şi a metodelor de conduită autodistructivă. Aceasta fază este influenţată şi iniţiată de anumite circumstanţe care depind fie de individ, fie de social. În acest sens au valoare circumstanţele psihopatologice (etilism cronic, narcomanii, psihopatii, stări reactive, somatogene, malformaţii congenitale, infirmităţi, boli somatice grave, incurabile şi sociogene etc). în cursul acestei faze, are loc o creştere marcată şi progresivă a stării de tensiune intrapsihică, care ajunsă la paroxism „explodează" sub forma unei reacţii psihogene, moment în care individul adoptă decizia „înfăptuirii suicidului". Este momentul „exploziei autodistructive".[1]
3. **Traumatizaţia** - este faza de punere în practică a modalităţilor autodistructive preconcepute sau actul în sine, urmat sau nu de reuşită, adică moartea. Importante în această etapă a conduitei suicidare sunt metodele folosite şi efectul lor. Efectele pot fi psihopatologice, sociale sau nespecifice. În legătură cu trebuinţele moderne în comportamentul autodistructiv, se observă, în raport cu creşterea numărului şi extinderii utilizării halucinogenelor, că narcomania poate fi încadrată în categoria conduitelor autodistructive pasive. Totuşi, specificul situaţiilor şi stărilor de drogare, imprimă o serie de caracteristici distinctive între narcomanie şi conduita autodistructivă specifică şi majoră. Diferenţele rezultă utilizând criteriile corp, timp şi moarte.

Corpul - pentru narcomani este un simplu joc de trecere, de schimb, epicentrul exigenţelor şi nocivităţii, pe când pentru suicidant este ultimul obstacol opus lumii ostile;

Timpul - pentru narcoman este repetiţia, aşteptarea nebună, fuga vertiginoasă, apoi totul începe în celula îngustă a dependenţei biologice. Pentru sinucigaş este o ruptură, oprirea bruscă, discontinuitatea, imaginea în fundul de sac al viitorului;

Moartea - pentru narcoman este întâlnirea neprevăzută a sfârşitului logic al unui spectacol improvizat, este o neşansă psihică, printr-o extremă erodare a voinţei, este colapsul existenţei în decursul unei lente hemoragii a voinţei. Pentru sinucigaş este cea mai înaltă referinţă a conţinutului logic al protestului. Este exigenţa omului în momentul în care el coincide cu disperarea, cu plictiseala, cu mania sa.

În ceea ce priveşte **determinismul suicidului,** centralizarea datelor oferite de cercetările de specialitate în România, indică următoarele proporţii:

- Psihozele - 52,2%;
- Nevrozele - 23,2%;
- Alte tuburări psihice (între care se încadrează labilitatea psihoagresivă, considerată astăzi ca genetic determinantă) - 21,8%.

---

1 Studenţii vor studia înscrisuri şi jurnale intime ale unor sinucigaşi, probele cu imaginile foto din spete reale (vezi T. Butoi - arhiva personală).

Între numeroasele cauze declanşatoare ale comportamentului suicidar, statistica evidenţiază următoarele.

- Pierderea partenerului de viaţă, conflicte psihoafective cu neînţelegeri în familie, gelozie, adulter, divorţ;
- Condamnare, urmărire penală;
- Stres-ul în anturajul trepidant al lumii moderne;
- Accidente de circulaţie suicidare sau urmate de mutilare *(vezi foto 68-77).*

Problematica psihologică a conduitelor heteroagresive (conduite agresive)[1]

Conduitele umane deviante heterodistructive au în vedere atitudinile agresive caracterizate prin utilizarea forţei fizice în raporturile interpersonale. Spre deosebire de terorizare sau terorismul care constituie formele cronice ale violenţelor fizice, atitudinea agresivă se caracterizează, atât la nivelul conceperii, cât şi la nivelul concepţiei, prin rapiditate.

O varietate minoră a agresivităţii este şicanarea, ce caracterizează forme de conduită în cele mai diverse relaţii interpersonale, la locul de muncă, între vecini, în familie, în cercul de prieteni etc. Şicanarea este o conduită deviantă ce caracterizează nivelul moral, caracterul asociat al agresorului şi care face parte din arsenalul comportamental pe care îl foloseşte în atingerea scopului.

Agresivitatea, ca atitudine comportamentală, se regăseşte în structura intimă a criminalităţii, interesând în aceste situaţii, psihologia judiciară.

Încercând o corelare între agresivitate şi delincventă, literatura de specialitate stabileşte următoarele **categorii ale comportamentului agresiv:**

a) **Comportamentul agresiv nediferenţiat** - ocazional, fără răsunet, antisocial, obligatoriu sau imediat; în asemenea cazuri, condiţionarea fenomenului este pasageră, ocazională, neactivând un fond morbid prexistent;
b) **Comportamentul agresiv delictual** - propriu-zis, polimorf şi permanent, în cadrul căruia se poate diferenţia un comportament specific criminal, în asemenea situaţii condiţionarea având un caracter permanent şi fiind susţinută predominanţa de acţiune a factorilor de mediu, de ordin social negativ;
c) **Comportament agresiv** - ca expresie integrantă, nemijlocită a unei stări patologice, fie preexistente (homicidul patologic din diferite afecţiuni psihice sau suicidul), fie dobândite în urma unor modificări de personalitate produse în psihopatizări, diverse narcomanii etc.

Din punct de vedere sociologic şi psihiatric, agresivitatea este considerată ca o componentă esenţială, normală a personalităţii, care poate fi canalizată, determinată sau abătută până în momentul când scapă controlului raţiunii. Unii neurofiziologi, biologi şi endocrinologi nu sunt de acord că agresivitatea ar reprezenta o propulsiune majoră la care sunt supuse organismele în decursul existenţei lor.

Primul punct de vedere care susţine caracterul înnăscut al agresivităţii este reprezentat de lucrările lui Konrad Lorenz, laureat al premiului Nobel pentru medicină şi fiziologie în 1973 şi care ajunge la concluzia conform căreia comportamentul tuturor speciilor ar fi comandat de patru impulsuri: foamea, fica, sexualitatea şi agresivitatea.

---

1 Vezi şi contribuţiile **dr. Mitrofan Nicolae, Zdrenghea Voicu, Tudorel Butoi** din *„Psihologie judiciara"*, Edit. Şansa, Bucureşti. 2000, pag. 23-39.

Cu o nuanţă deosebită, lucrările lui K. Lorenz demonstrează şi interpretează conţinutul noţiunii de agresivitate, atât sub forma ostilităţii, a caracterului distructiv, răufăcător, cât şi în sensul constructiv şi posesiv al tendinţelor active, ori orientate către exterior de afirmare a Eu-lui.

Astfel, după Olaff Klingberg, agresivitatea implică o noţiune de ostilitate. Ostilitatea este o valoare negativă, pe când agresivitatea poate avea o valoare de dialog în aceeaşi măsură pozitivă-constructivă.

Teoriile psihanaliste stau la baza unor măsuri terapeutice specifice, studiate de S. Noche şi Locaun (1948). Astfel, când agresivitatea însoţeşte o psihoză emotivă sau o psihonevroză, poate beneficia foarte bine de o cură psihanalitică, condiţionată de vârsta pacientului şi de faptul inexistenţei unei structuri psihotice foarte consolidată.

Agresivitatea, aşadar, poate fi privită ca o calitate înnăscută a individului, care se află nediferenţiată în perioada de formare a personalităţii, urmând ca pe parcursul dezvoltării ontogenice să capete o anumită coloratură, cu tendinţe de diferenţiere în autoagresiune şi heteroagresiune, fără să se poată vorbi de o diferenţiere absolută, ci numai cu predominaţia uneia din aceste trăsături de bază.

Ulterior, datorită intervenţiei unor factori sociopsihologicio sau neuropsihici se poate vorbi de o supradiferenţiere a acestor forme, în care se poate distinge mai bine aspectul calitativ şi care are în vedere atât aspecte etiopatologice, cât şi reflectarea socială (comportamentul agresiv-distructiv specific şi nespecific).

Pentru susţinătorii naturii patologice (neuropsihologice) a agresivităţii şi a celor care semnalează aspecte biologice, constituţionale, pledează eficienţa tratamentelor cu neuroleptice la care, dacă există o componentă anxioasă, aduc bune rezultate terapeutice substanţele tranchilizante.

Unii psihologi au pus accentul pe existenţa caracteristicilor constituţionale care ar putea furniza o legătură între tipul morfologic, mezomorf (care corespunde aproximativ tipului atletic descris de Kretschemer) şi deviaţiile comportamentale. Corelaţia frecventă care ar exista între tipul morfologic şi această dimensiune temperamentală ar conduce la presupunerea că aceasta din urmă ar fi legată de constituţia fizică.

Deşi aceste concepţii care pun accentul asupra aspectului constituţional ce poate caracteriza o personalitate obişnuit agresivă, nu aduc, în ultimă instanţă niciun argument decisiv, trebuie arătat că unii cercetători, mai ales clinicienii, au insistat asupra caracterului patologic al unor personalităţi agresive, pun în evidenţă în numeroase cazuri, începând chiar cu lucrările lui Lombroso, care acordă o importanţă deosebită epilepsiei şi comportamentului epileptic.

Tot în favoarea susţinătorilor neurofiziopatologice a agresivităţii pledează teorioa psihochirurgicală modernă, care contribuie la ameliorarea până la anihilare a unor manifestări agresive majore, demonstrate prin eficienţa rezultatelor obţinute şi verificate în timp.

La noi în ţară, profesorii V. Predescu şi C. Belşugăteanu au constatat în stările psihopatoide caracterizate şi prin componenta agresivă, modificări ale traseelor encefalografice, sugerând ipoteza unor mecanisme patologice limbice, care să explice manifestările impulsive şi de agresivitate, presupunând că aceste modificări sunt expresia unor discrete leziuni cerebrale rhinocefalice (rhinocefalul fiind incriminat în procesele de materializare a electrogenezei).

Modele explicative ale conduitei agresive

Sunt cunoscute trei tipuri de modele explicative ale conduitei agresive; modelul biologic, bazat pe noțiunea de instinct; modelul psihologic fundamentat pe fenomenul de frustrare; modelul socio-cultural.

a) Modelul biologic - bazat pe noțiunea de instinct, a fost explicat la nivelul psihologiei animale de Konrad Lorenz, iar la nivelul psihologiei umane de K. Greef. Daca pentru agresivitatea animalelor termenul de instinct acoperă realitatea unui comportament înnăscut, în cazul omului, acest termen nu poate fi aplicat. Pentru agresivitatea omului, termenul de instinct a fost înlocuit cu cel de pulsiune, care are o altă semnificație decât existența spontană a nevoii de a ataca și de a distruge la anumiți stimuli (stimuli semnal). La individul uman, agresivitatea apare ca o referință la o nevoie vitală ca foamea, apărarea, sexualitatea etc, toate aceste necesități fiind supuse însă controlului cortical, ceea ce permite o creștere considerabilă a rolului proceselor cognitive care fac posibile exercițiul mental (judecata, raționamentele), posibilitatea de a prevedea consecințele unui act și de a elabora și realiza proiecte. În acest sens, se poate spune că omul este efectiv singurul animal capabil să omoare premeditat, pentru că el este singurul capabil să-și anticipeze conduita distructivă într-un proiect mai mult decât la animale, în afară de actul distructiv propriu-zis. Conduita heteroagresivă se poate traduce în încă două moduri:

Printr-o depersonalizare a victimei, care își pierde toată valoarea afectivă pentru agresor;

Printr-un mecanism prin care încearcă să justifice actul comis sau să-1 integreze într-un sistem global de justificări.

Dacă în cadrul acestui model se pune problema patologiei, se va putea distinge o patologie individuală și una colectivă. Patologia individuală capătă două aspecte, în funcție de care agresivitatea poate fi constituțională sau accidentală (câștigată). La agresivitatea constituțională se disting epilepticii, unde periodic au loc descărcări paroxistice (furia epileptică) sau pe cea a caracterului paranoic, lucidă, care se exercită la rece. Există, pe de altă parte, agresivități accidentale sau câștigate, datorate unor factori și imprejurări precum:

În patologia emoțională, rănirea amorului propriu sau stările pasionale care pot să se mainfeste prin descărcări agresive, *(vezi foto 80, 81);*

Impregnările toxice acute și cronice (alcoolismul), *(vezi foto 78,79);*

Encefalopatiile infantile, ale adolescentului sau adultului, traumatismele craniocerebrale, afecțiuni susceptibile de a lăsa ca sechele tulburări de caracter și care pot fi însoțite de agresivitate, ca o predispoziție reziduală;

Psihozele cronice evolutive (schizofrenia, psihoza halucinatorie cronică pot deasemenea sa fie însoțite de manifestări agresive.

Nu trebuie uitat că tulburările psihice din patologia generală planul unei acțiuni dezirabile subiectului a unor alte acțiuni, distorsionate în raport cu acțiunea dezirabilă și finalitatea acesteia. În literatura de specialitate sunt citate patru tipuri de frustrări:

Existența unei imposibilități sau a unei bariere fizice, în calea acțiunii proiectate;

Existența unei perioade de latență între debutul și sfârșitul actului secvențial;

Omiterea sau reducerea recompensei care constituie scopul activității desfășurate;

Apariția unei tendințe la răspunsul incompatibil cu situația existentă.

Problema frustrării este încă discutată în literatura de specialitate. Se precizează că frustrarea, prin ea însăşi, nu declanşază un comportament agresiv.

După afirmaţiile lui Berbovitz, ea suscită o anxietate, ca variabilă intermediară şi se poate considera că tensiunea creată de această anxietate declanşează reacţia agresivă.

Nu toate frustrările conduc la o stare anxioasă şi de aici la comportamentul agresiv. Totul depinde de sensul pe care îl au acestea pentru individ. Acest sens se poate traduce în două moduri şi din acest punct de vedere unele frustrări sunt acceptate de individul în cauză sau ele apar ca justificate, ele legându-se de înţelegerea pe care o are individul faţă de realităţi sau, în al doilea rând, intervine sentimentul de frică sau de neputinţă în faţa unei situaţii date.

c) Modelul socio-cultural al comportamentului agresiv. Atât literatura de specialitate, cât şi observaţiile curente din practica vieţii sociale pun în evidenţă rolul factorilor culturali şi ai învăţării în determinismul comportamentului agresiv.

Studiul etiologiei agresivităţii poate să nu ţină seama şi de condiţiile pe care le oferă mediul familial sau colectiv, condiţii care, în anumite cazuri pot constitui „terenul fertil" al „încolţirii" acestui tip de comportament. În general, se consideră că influenţa scenelor agresive depinde în mare măsură de existenţa prealabilă a obiceiurilor agresive şi că această influenţă variază, în funcţie de posibilităţile pe care le are spectatorul de a se confrunta cu mediul în care el se simte integrat şi al cărui cadru de referinţă (în sens sociologic) este opus celui pe care îl presupun scenele cu încărcătură agresivă.

La aprecierea predictivă asupra conduitelor agresive este necesar să se ţină seama de modul de proveniență şi nivelul intelectual al indivizilor pentru că unii nu prezintă nicio disponibilitate psihologică spre un astfel de comportament, pe când alţii găsesc aici modele comportamentale.

Între alţi factori consideraţi că se impun atenţiei în sfera cauzalităţilor comportamentelor agresive cu etiologie socială sunt şi narcomaniile care pot predispune sau favoriza trecerea la act mai ales dacă subiectul este dependent de utilizarea drogurilor. În aceste situaţii, starea de narcomanie poate fi considerată ca o cauză echivalentă în sfera generală a cauzalităţii actului agresiv.

Consumul de alcool - este unanim recunoscut ca toxicul cel mai virulent în declanşarea comportamentului agresiv, atât în sensul autodistructiv, cât şi cel heterodistructiv.

Abordarea modului sociocultural al agresivităţii nu se poate dispensa de utilizarea şi de analizele operaţionale ale conceptului „calitatea vieţii" sau „valoarea umană a veţii" cu următoarele niveluri:

La un prim nivel dimensiunile: biologică, psihică şi socială având semnificaţii atât relativ autonome, cât şi semnificaţii interdependente, numai analiza lor integrată şi dinamică putând conduce la concluzii consistente şi valide;

Valoarea vieţii, pe care fiecare dintre cele trei dimensiuni, înţeleasă ca adiţionare a duratei parcurse a vieţii, a calităţii acesteia şi a semnificaţiei atribuite de către subiect primelor două componente.

În cadrul dimensiunii sociale a vieţii umane se vor avea în vedere subdimensiunile: economică, profesională, familială, politică, şcolară, a participării culturale, a timpului liber, morală, ecologică etc.

Studiul cauzalității agresivității la modul operațional concret va trebui să aibă în vedere toți acești factori, pentru că de multe ori cauzalitatea agresivității este complexă, insidioasă, cameleonică chiar[1] *(vezi foto 82).*

Problematica psihologică a disfuncționalitătii principalelor procese și funcții psihice

Adaptarea constituie un fenomen universal în natură și societate, condiționând supraviețuirea ființelor vii. Sub aspect psihosocial, adaptarea constă în reflectarea corectă și comportarea adecvată cerințelor mediului social, fiind mijlocită de procesele și funcțiile psihice[2].

Astfel, percepția permite orientarea imediată în mediul înconjurător, gândirea permite anticiparea unu efect posibil pornind de la anumite cauze și condiții sau explicația unu fenomen, identificându-i cauza, limbajul face posibilă comunicația interumană, memoria stochează informația utilă adaptării, imaginația oferă o rezolvare nouă sau mai eficientă a unor situații, reflexivitatea situează indivdul pe o anumită poziție față de evenimentele ambianței, voința îl susține în atingerea scopurilor propuse, aptitudinile îi asigură reușita și eficiența activităților desfășurate, caracterul îi pune de acord conduita cu cerințele și normele culturale ale colectivității etc.

Psihicul apare, deci, ca principalul instrument al adaptării omului la mediu. Daca însă unele sau toate structurile sale componente vor suferi modificări cantitative și/sau calitative, capacitățile de adaptare psihosocială ale individului se vor îngusta, reduce sau chiar anula. Fără a fi unica, prima condiție în procesul anevoios și continuu al adaptării sociale a omului o reprezintă starea de sănătate mintală, respectiv gradul de dezvoltare și integritate funcțională a mecanismelor interne ale psihicului.

Domeniul patologiei mintale, azi obiect de studiu al unor discipline ca psihopatologia și psihiatria, a captat dintotdeauna atenția și interesul publicului larg, al învățaților vremii și mai târziu, al oamenilor de știință, ridicând în fața acestora numeroase întrebări de ordin teoretic și practic, ca de exemplu: „Ce este boala mintală și care sunt cauzele?", „Ce rol joacă diverși factori de mediu în apariția sa?", „Este ea vindecabilă și cum anume?", „Ce trebuie făcut cu bolnavii psihici? Sunt dotați aceștia cu forțe supranaturale?", „Există vreo legătură între geniu și boala mintală? Dar între aceasta și crimă?", „Sunt bolnavii mintali responsabili pentru actele lor?".

Afectând în grade diferite adaptarea individului la mediu, tulburarea mintală poate, în anumite circumstanțe să-1 aducă pe individ în conflict cu legea, cu semenii și cu autoritățile, bolnavii mintali ca și infractori sănătoși dealtfel, putând comite acte antisociale îndreptate deopotrivă asupra persoanei, asupra proprietăților, asupra statului sau asupra moravurilor sociale.

Rezultă astfel că, adaptarea individului uman la mediu depinde în ultimă instanță de reacțiile informaționale om-mediu:

a) Tulburările de percepție - fără îndoială, rezultat al unei sinteze psihozenzorial-funcționale, percepția ia naștere prin participarea văzului, auzului, pipăitului și a celorlalte simțuri, permițând individului orientarea în mediul ambiant. Tulburările de percepție, cele mai frecvent întâlnite în practica psihopatologică sunt:

---

1 Se vor studia speţe reale, în special în cauze de omor şi lovituri cauzatoare de moarte - T. Butoi - arhiva personală;

2 Selectiv din psiholog **dr. Spătarii Petre** - *Sinteză de uz intern asupra principalelor disfuncţii psihice cu aplicabilitate în M.I.*, Editura M.I., Bucureşti, 1982.

– **hiperestezia** - situaţie în care individul percepe şi este vizibil deranjat de stimulii cotidieni, stimuli obişnuiţi pe care altădată nu-i percepea sau nu îl deranjau; aceste cauze reflectă o stare de iritabilitate crescută a scoarţei cerebrale, frecvent întâlnită în nevroze şi în debutul unor boli psihice majore;
– **hipoestezia** - reprezintă, de obicei, situaţii inverse, când individul acordă atenţie şi reacţionează doar la stimuli de intensitate crescută; se întâlneşte consecutiv epuizării neuro-energetice a organismului sau în stările de obnubilare generate de chimioterapie sau beţie alcoolică;

Din categoria tulburărilor predominant calitative fac parte:

– **iluziile** - mai frecvent întâlnite la bolnavii mintali sunt iluziile de „deja connu", „deja vu", - adică impresiile individului că o persoană pe care atunci de fapt o vede pentru prima oară, îi este cunoscută, în consecinţă confundându-o cu o persoană cunoscută anterior şi comportându-se ca atare: discută amical sau injurios, rezervat, suspicios etc; niciun sănătos mintal nu poate fi scutit de împrejurarea de a confunda pe cineva, dar confuzia durează câteva momente; la bolnavul mintal, confuzia persistă şi alimentează ideaţia patologică în absenţa reflecţiei autocritice;
– **halucinaţiile** - se înscriu în sfera percepţiilor fără obiect, fiind caracterizate prin: proiecţia spaţilă a stimulilor uneori în câmpul perceptiv, alteori în afara sa; atitudinea necritica a individului faţă de tulburare, bolnavul fiind convins de existenţa stimulului şi acţionând în consecinţă: asistă pasiv, pune vată în urechi, perna pe cap, vociferează etc;
– **halucinaţiile auditive** - sunt cele mai frecvente, apar continuu sau intermitent, uneori au conţinut favorabil, măgulitor, alteori din contră, unul injurios, negativ sau imperativ, provocând individului să execute o anumită acţiune; din punct de vedere al diagnosticului, prezenţa halucinaţiilor desemnează totdeauna o tulburare mintală majoră, niciodată o stare nevrotică sau psihopatie; astfel de indivizi necesită spitalizare şi tratament urgent.

b) Tulburări de memorie - memoria stochează informaţia care s-a dovedit utilă adaptării individului, conferind astfel continuitate şi logică vieţii de relaţie a acestuia. Cele mai frecvente tulburări ale memoriei sunt:

– **hipermnezia** - care constă în creşterea capacităţii de evocare a unor fapte, evenimente, situaţii de mult fixate şi care păreau uitate. **hipomnezia** - care constă deopotrivă, în scăderea capacităţii de fixare şi evocare a unor fapte, situaţii, idei, conţinuturi este întâlnită în stările de convalescenţă şi nevroze când se asociază cu scăderea capacităţii de concentrare a atenţiei;
– **amnezia** - tuburare majoră constând în pierderea memoriei; cel mai adesea pierderea memoriei este consecutivă unor traumatisme cranio-cerebrale, boli neurologice, intervenţii neurochirurgicale, intoxicaţii cronice sau degradare psihică. Un cunoscut psihiatru compară memoria cu jurnalul intim scris în cursul vieţii acestuia. La individul amnezic, acest jurnal nu a fost bine păstrat, lipsesc pagini de la început (amnezia de evocare), paginile recent scrise (amnezia lacunară), iar la alţi indivizi „s-a vărsat cerneala" peste anumite pagini cu conţinut neplăcut (amnezie psihogenă tematică).

În ceea ce privește tulburările predominant calitative ale memoriei, paramneziile cuprind disocieri ale amintirilor, fie de locul producerii lor, de autorii lor, fie de momentul în care s-au produs astfel.

– **confabulația** - constă în elaborarea de către individ a unor date, fapte sau istorioare imaginare, cu trăirea sentimentului de a fi participat direct, având convingerea realității celor declarate; frecvent se întâlnește în cazul alcoolismului cronic, al parafreniilor unde are uneori un conținut fantastic; al psihozelor confuzive unde are deseori un conținut critic, cât și în oligofrenii, manie, demențe, schizofrenie; **criptomnezia** - constă în prezentarea unor lucrări, opere, realizări străine ca fiind creații proprii după cum fenomenul invers constă în nerecunoașterea propriilor fapte, comportări, amintiri ca fiind proprii individului;
– **ecmnezia** - constă în evocarea vie și foarte intensa în prezent, a unor amintiri puternic încărcate afectiv, cu conștiința realității și trăirii lor prezente.

c) **Tulburările de gândire** - mecanismul gândirii asigură stabilirea de relații și legături între fenomene; ele presupun o serie de operații logice mintale, îndeplinește mai multe funcțiuni și își exprimă produsul mintal în concepte, judecăți și raționamente. Intre aceste tulburări menționăm:

– **exacerbarea ritmului gândirii** - prin analogie presupunând defecțiuni în sistemul de filtrare - codare a reacției în mintea individului se produce o invadare de idei și asociații care se succed rapid, fiind lipsite de continuitate și sens, individul în stările maniacale și episodic în alte boli pe fondul excitației cerebrale;
– **încetinirea ritmului și fluxului ideativ** - se întâlnește în epilepsie, stările depresive și dereglările mintale, astfel de indivizi realizând asociații puține, sărace în conținut, stereotipe, lăsând impresia de încetinire a reacției, vâscozitate mintală și exprimarea verbală automată, greoaie, rară.

Tulburările de conținut ale gândirii sunt reprezentate de:

– **ideile obsesive** - care presupun existența unor idei și întrebări parazite, supărătoare, ce determină și asediază permanent ideația individului; interesant este că acesta le percepe caracterul patologic, supărător, dar nu le poate alunga din conștiință în ciuda eforturilor pe care le face, conștient fiind de caracterul lor absurd; obsesiile se întâlnesc în nevroza obsesivo-fobică (psihastenia);
– **ideea delirantă** - reprezintă convingerea falsă, patologica a individului cu privire la realitățile inexistente sau autentice, dar incorect interpretate, în cazul delirului, individul este lipsit de conștiința caracterului său patologic, este convins de realitatea lui și cel mai adesea, îl transpune în conduita sa;
– **prezența ideii delirante** - ca și a halucinațiilor dealtfel desemnează totdeauna o tulburare mintala gravă, niciodată o tulburare ușoară; ideea delirantă cunoaște grade foarte diferite de sistematizare, argumentare, coerență și consistență logică.

Așadar, ideea delirantă este în vădită detașare sau contradicție cu realitatea, este durabilă, necritică și rebelă la orice argumentare, demonstrație logică, toate acestea conferindu-i aspectul său patologic și deosebind-o de eroarea de judecată a omului sănătos mintal.

În funcție de tematica lor dominantă, delirurile se clasifică în:

– **deliruri expansive** - care traduc, în general, o notă de proprietate şi de bună dispoziţie;
– **delir de grandoare** - individul afirmă că este posesorul unor bogăţii însemnate sau ale unei poziţii şi influenţe sociale marcante;
– **delir genealogic sau de filiaţie** - că este înrudit sau descendent ale unor mari personalităţi politice, ştiinţifice, artistice etc;
– **delir megalomaniacal** - deosebit de inteligent, spiritual, atrăgător, puternic, talentat;
– **delir de invenţie** - că a inventat sau lucrează la o importanta invenţie, de regulă din cele care vor revoluţiona ştiinţa; Delirul expansiv este întâlnit în stările maniacale, parafrenii, unele psihoze de involuţie senilă etc.

Delirurile depresive au ca expresie generală nota de interiorizare, de existenţă şi suferinţă:

– **delir de culpabilitate** - individul se consideră profund vinovat şi responsabil pentru fapte reale sau imaginare;
– **delir de ruină** - ruinat, sărăcit, adus în sapă de lemn;
– **delir de inutilitate** - inutil social, un balast pentru familie şi societate;
– **delir de iophondrie** - convins că suferă de o boala grea, incurabilă, nediagnosticată, interpretând ca semne specifice acestora o serie de tulburări banale;
– **delirurile paranoice** - traduc în expresie psihocomportamentală ideea de frustrare, agresionare, revendicare;
– **delir de urmărire, conspiraţie** - individul are impresia că ar fi pus sub observaţie, urmărit, ascultat, că se conspiră împotriva lui;
– **delir de persecuţie** - frustrat de drepturi şi avantaje legitime poziţiei sale sociale, profesionale, familiale, capacităţilor sale psihofizice;
– **delir de relaţie** - că spre exemplu între soţia sa şi unul dintre colegii de serviciu sau între aceştia şi organele de stat există înţelegerea referitoare la urmărirea şi persecutarea sa;
– **delir de influenţă** - că asupra sa s-au exercitat influenţe deosebite de radiaţii, farmece, inducţii hipnotice, menite să-i reducă puterea fizică, intelectuală, sexuală etc;
– **delir de otrăvire** - că se încearcă otrăvirea sa;
– **delirul de gelozie** - că soţia îl înşală.

Delirurile paranoide se întâlnesc în paranoia, schizofrenia paranoidă, psihozele de involuţie, alcoolosm cronic.

d) Tulburările afectivităţii - având să facă faţă cotidian solicitărilor celor mai diverse, omul dezvoltă anumite reacţii afectiv-emoţionale faţă de acestea, în funcţie de semnificaţia lor pentru sine, stările emotional-afective mobilizându-1 şi susţinându-1:

– **depresia** - poate apărea reactiv, secundară, consecinţă a unor evenimente, situaţii, întâmplări dramatice şi relaţie semnificativă cu acestea sau în lipsa unor asemenea evenimente, nejustificate; caracteristică acestei ultime variante, în ideea bolnavului apare ideea vinovăţiei, a inutilităţii şi a negării propriului corp şi trebuinţelor; **anxietatea** - stare emoţionala resimţită ca încordare, tensiune, temere nelămurită, aşteptare, de regulă, fără a fi

generată de ceva anume; este însoțită de perturbări neurovegetative: paloare, transpirație, acuze digestive etc;

– **fobia** - este resimțită ca temere puternică, repulsia față de un fenomen precis, de cele mai multe ori fobia poate apărea reactiv, consecutiv anumitor evenimente traumatice sau nemotivat, având un puternic substrat nevrotic și însoțindu-se de adevărate ritualuri comportamentale;

– **perversiunile afective** - subiectul râde când ar trebui să râdă și invers, rămâne indiferent la evenimente ce ar trebui să-1 zguduie puternic sau urăște pe acei de care este atașat și îi iubea, toate desemnând o gravă dezordine mintală întâlnită în schzofrenie și în demența senilă.

e) **Tulburările de voință** - voința reprezintă capacitatea individului de a depăși prin efort propriu obstacolele ivite pentru atingerea scopurilor propuse; efortul voluntar poate fi orientat extern, acționai, în a face ceva inhibitor, în a se abține, a întârzia sau a comuta o reacție.

Principala tulburare a voinței - **hipobulia sau abulia** - constă în scăderea capacității de efort, mobilizare și inițiativă, prin comparație cu posibilitățile anterioare ale aceluiași individ în sarcini similar motivate. Este consecutivă unor boli ale sistemului nervos, endocrin și muscular sau de alta natură, antrenând scăderea resurselor energetice ale organismului.

Tulburările calitative ale voinței apar mai evidente în cazul psihozelor, fie prin lipsa de stăpânire de sine și autocontrol a diverselor pulsiuni interne, fie prin deficitul constituțional de voință, fie prin severe pulsiuni și tendințe orientate împotriva persoanei.

Efectele produselor psihofarmacologiei în tratamentele psihopatologice

În epoca modernă, caracterizată prin evoluția produselor farmaceutice, produsele psihofarmacologice au adus modificări importante în tabloul „clasic" al patologiei mintale. În acest sens, chiar dacă medicația psihotropă și celelalte metode de tratament nu vindecă întotdeauna o serie de afecțiuni mintale, totuși prin administrarea substanțelor psihotrope se obțin o serie de ameliorări privind scurtarea episodului psihotic, modificarea aspectului clinic al bolnavului în perioada de stare a bolii, grăbirea remisiunii, lărgirea intervalului dintre spitalizări, amânarea procesului de cronicizare a bolii și încetinirea evoluției către demențiere. Totuși, boala mintală, dat fiind de cele mai multe ori evoluția ei imprevizibilă, rămâne ca o amenințare permanentă. Ea determină incapacitatea de adaptare și în cazul multor bolnavi psihici, un potențial antisocial ridicat ce-1 poate aduce mai ușor în ipostaza de victimă a unor infracțiuni sau de unealtă în mâna unor infractori versați.

În afara bolii ca atare și a procesului inițial de îmbolnăvire, în personalitatea suferinzilor mintali se poate întâlni și o serie de alterări secundare, de natură depresivă, isterică, obsesivo-fobică, anxioasă etc, cu rezultate din interacțiunea bolnavului cu cei din jur, din adaptarea deficitară și reacția diferită, deseori contradictorie sau intolerantă a colectivității.

Expertiza medico-legală psihiatrică

Expertiza medico-legală psihiatrică este un act prin care o comisie de medici experți, anume desemnați, analizează, pe baza faptelor, documentelor și examenelor

U.M.F. EMINESCU" IAȘI

de specialitate, starea de sănătate mintală a unei persoane (presupusă bolnavă) în scopul final al aprecierii discernământului. Expertiza trebuie să răspundă la întrebările pe care instanţa judecătorească le consideră necesare în vederea elucidării unor fapte săvârşite de bolnavi[1].

Concluziile raportului de expertiză nu vor cuprinde părerea experţilor cu privire la soluţia care trebuie dată în cauză cu privire la vinovăţia celui expertizat, ori dacă este responsabil sau nu pentru fapta săvârşită, ci numai dacă persoana supusă expertizei suferă sau nu de o tulburare psihică de natură să-i afecteze capacitatea normală de a înţelege şi de a-i dirija voinţa sau dacă starea sănătăţii lui îl împiedică să nu ia parte la procesul penal.

Expertiza medico-legală psihiatrică permite evitarea unor aprecieri şi sentinţe nepotrivite asupra bolnavilor psihici care, în cazurile delictuale, vor fi internaţi obligatoriu în spitale sau servicii de psihiatrie specializate pentru tratament de lungă durată fiind, în felul acesta, puşi în imposibilitatea de a le mai săvârşi.

Obiectivele expertizei medico-legale psihiatrice se pot sintetiza astfel:

1. Aprecieri asupra stării psihice a subiectului prin diagnostic şi excluderea simulării;
2. Care sunt trăsătuirile esenţiale ale personalităţii deviante raportate la diagnosticul de bază şi reflectate în comportamentul deviant;
3. Stabilirea stadiului de evoluţie a tulburărilor, dacă s-au declanşat concomitent cu săvârşirea infracţiunii sau dacă prezintă pericol de agravare;
4. În vederea aprecierii responsabilităţii sociale şi juridice, concluziile raportului de expertiză trebuie să precizeze:
   a) legătura de cauzalitate dintre trăsăturile personalităţii deviante şi elementele constitutive ale actului antisocial (mobil, conţinut);
   b) precizări cu caracter prognostic privind existenţa sau posibilităţile de recuperare a personalităţii în formare şi tendinţele cu caracter pozitiv sau negativ în definitivarea structurării lor la vârsta adultă, precizând măsurile ce se impun în vederea acestei recuperări.

Expertiza trebuie să argumenteze elementele care pledează pentru integritatea, diminuarea sau abolirea posibilităţilor de discernământ critic, deoarece scăderea acestor posibilităţi poate să antreneze în anumite cazuri responsabilitatea, iar în responsabilitate, stabilirea discernământului scăzut sau diminuat este insuficientă. Este necesar deci să ne precizeze capacităţile sau incapacităţile psihice în aprecierea consecinţelor faptelor respective.

Influenţa personalităţii asupra actului infracţional

O analiză strict psihologică a actului infracţional, fundamentată excesiv pe cerinţele determinării conţinutului juridic al infracţiunii, constă în analiza modului în care, în pregătirea, săvârşirea şi atitudinea post-infracţională, se manifestă psihicul autorului, elementele sale: inteligenţa, afectivitatea şi voinţa. O asemenea analiză este indispensabilă pentru stabilirea responsabilităţii şi culpabilităţii în formele sale curente de manifestare, dar ea nu mai este suficientă pentru criminogeneză şi funcţiile sale principale, cunoaşterea cauzelor criminalităţii în general şi în mod individual

1 Se vor studia varii expertize medico-legale psihiatrice în contextul întregului material probatoriu (vezi T. Butoi - arhiva personală).

pentru fiecare infracţiune; organizarea socială a prevenirii infracţiunilor, individualizarea pedepsei; tratamentul în penitenciar şi tratamentul post-execuţional.

Din această cauză, în realitate există mai degrabă o tendinţă de cercetare de tip „sinergie" a infracţiunii, atunci când se pune în discuţie geneza ei sau, altfel spus, când se determină „criminogeneză".

Astfel, personalitatea infractorului este studiată din perspectiva sinergică implicând:

a) **cercetarea clinică** - pentru reconstituirea antecedentelor personale şi patologice ale subiectului, aici lucrând şi excluderea simulării prin testul de biodetecţie;
b) **examinările paraclinice** - având rol principal probarea şi obiectivarea diagnosticului clinic, precum şi aprofundarea etiopatologiei unor tulburări.
c) **investigările biogenetice** - având ca premisă rolul factorilor ereditari, în structura personalităţii, iar ca scop identificarea completă a factorilor ereditari;
d) **interpretarea neurofiziopatologică** - pentru explicarea cauzalităţii manifestărilor agresive de comportament cu răsunet antisocial;
e) **cercetarea sociologică** - care are două obiective: în primul rând pentru reconstituirea structurii personalităţii delicventului şi a modului în care s-a încadrat în mediul social, a incidentelor conflictuale şi a modului în care au fost soluţionate, şi în al doilea rând pentru orientarea asupra posibilităţilor de reechilibrare şi reinserţie socială;
f) **rezolvarea medico-legală** - adică furnizarea datelor obiective pe baza cărora se concluzionează asupra stării de imputabilitate (conştiinţă, discernământ).

Abordarea din acest punct de vedere a comportamentelor deviante permite:

- aprecierea corectă asupra stării psihice, asupra personalităţii deviante, prin precizarea diagnosticului şi excluderea simulării sub toate formele în care aceasta se poate manifesta (prin urmare rezultă că biodetecţia este esenţială);
- determinarea trăsăturilor esenţiale ale personalităţii analizate din perspectiva sinergetică;
- determinarea naturii şi evoluţiei tulburărilor care au însoţit sau precedat săvârşirea actului deviant şi dacă acesta reprezintă riscul de agravare sau cronicizare;
- aprecieri asupra periculozităţii trăsăturilor de personalitate şi a tulburărilor de comportament care au precedat sau însoţit comportamentul deviant.

Exactitatea acestor concluzii permite evitarea unor erori judiciare care s-ar pută plasa în sfera ireparabilului cum ar fi, aplicarea unor măsuri punitive, în locul unor măsuri medicale sau invers. Justiţia îşi racordează activitatea apelând, fiind vorba de actul infracţional, la autorul acestuia, la personalitatea sa înţeleasă ca sinteză a tuturor elementelor care concură la conformaţia mintală a subiectului şi căruia îi dă o fizionomie proprie, specifică. „Această conformaţie rezultă din nenumăratele particularităţi ale constituţiei sale psihofiziologice, ale componentelor sale instructiv-afective, ele însele alimentate de aferentele senzitivo-senzoriale, a modului său de a reacţiona, de amprentele lăsate de experimentele trăite, care au jalonat istoria sa individuală." (Dragomirescu V.)

„Personalitatea și mediul formează o totalitate funcțională, iar atunci când aceste elemente se schimbă, se modifică și această totalitate funcțională." (Klineberg)

Sistemul personalității este lipsit de transparență astfel încât el nu poate fi cunoscut decât prin investigații complexe. Elementele sale constitutive, atât cele simple, cât și cele complexe se află într-un sistem de legături multiplu determinate, astfel încât fenomenul personalității este dificil de cunoscut, și reclamă utilizarea unor mijloace științifice deosebit de sensibile pentru a efectua o analiză eficientă. Analiza este posibilă datorită proprietății personalității de a se proiecta în lumea exterioară prin impulsuri, atitudini, conflicte, ceea ce fundamentează și face posibil întregul sistem al științelor comportamentale.

Investigația psihologică

În accepțiunea simțului comun, personalitatea este echivalentă cu „individul de excepție", cu persoana creativă pe plan social sau cultural. **Pentru știința psihologică, personalitatea este o calitate, pe care o poate dobândi virtual orice individ într-o anumită etapă a dezvoltării sale, întrunind într-o anumită etapă a dezvoltării sale, anumite note sau caracteristici definite.** Sub unghi psihologic **„personalitata reprezintă îmbinarea unitară non-repetitivă a însușirilor psihice care caracterizează mai pregnant și cu un mai mare grad de stabilitate omul concret și modalitățile sale de conduită".**

Personalitatea poate fi privită ca un tablou elaborat prin abstracție științifică cu care abordăm individul concret, analizând modul său de a fi și de a se comporta în situații diferite.

Lewin concepe personalitatea ca un ansamblu de trebuințe, valori, motive și percepții. În concepția sa, elementul care conferă heterogenitate persoanei prin starea fiziologică, intenție, dorință, este trebuința. Aceasta este elementul dinamizator care tulbură echilibrul zonei personale prin creșterea nivelului tensional. Deoarece tendința întregului sistem este aceea de dezechilibrare, tensiunea va fi deviată către regiuni cu nivel coborât. În procesul de realizare a trebuinței, mediul psihologic poate căpăta anumite valențe cu valori pozitive sau negative în funcție de satisfacerea acesteia. Trebuința va produce energie și va putea determina „locomoția" individului, în funcție de vectorul realizat, adică de forța cu care acționează valențele asupra persoanei. Locomoția, afirmă Lewin, este modalitatea de echilibrare către care tinde sistemul, echilibru tulburat prin nașterea trebuinței. Această locomoție poate fi adecvată în situații normale și imaginativă, aberantă, inactivă în situații patologice.

Dezvoltarea personalității se realizează prin diferențierea progresivă a persoanei și a mediului psihologic, prin complicarea rețelei relaționale ierarhice și selective între diversele puncte și zone ale sistemului persoanei.

Teoriile care explică personalitatea din punct de vedere genetic se bazează pe principiul conform căruia personalitatea se structurează progresiv, de-a lungul existenței individului. Teoria personologică a personalității, elaborată de A. H. Murray se bazează pe analiza longitudinală a istoriei dezvoltării individuale. Murray consideră că personalitatea constituie o integrare a influențelor ambianței într-un sistem pulsional. Această teorie se bazează pe conceptul de pulsiune, care va provoca echilibrul și în același timp va determina dezvoltarea. În funcție de organizarea acestor pulsiuni sau trebuințe se constituie aparatul dinamogen și motivațional al individului, asigurând astfel socializarea în cadrul conduitelor sale, determinând caracterul lor adoptativ.

Iată câteva dintre ideile pe care Murray le fundamentează în cadrul teoriei sale:

– organismul trebuie considerat împreună cu mediul, întrucât acesta, în continua lui schimbare, determină conduita (care nu poate fi apreciată, fără a caracteriza situaţiile pe care insul trebuie să le înfrunte);
– organismul reacţionează la stimulii din mediu, cărora le acordă smnificaţii şi pe care îi sistematizează conform unei scale bipolare: plăcere - neplăcere;
– reacţiile organismului la stimulii din mediu manifestă o tendinţă spre coordonare, organizare şi unitate, întrucât numai unitatea permite organismului supravieţuirea. În tendinţa lor spre unitate, aceste reacţii sunt şi adoptive, servind restaurării echilibrului deranjat (sau evitării prejudiciului adus) de către stimulii din mediu;
– conduita adoptaţi vă poate fi studiată fie ca o mişcare a corpului, fie prin analiza efectelor pe care această mişcare le-a produs;
– orice tendinţă comportamentală poate fi atribuită unei forţe ipotetice (pulsiune-trebuinţă);
– fiecare reacţie pulsională (consecutiva unei influenţe) are un destin ce poate fi apreciat în termeni de satisfacţie. Orice episod terminându-se prin satisfacţie sau insatisfacţie (succes sau eşec) va influenţa evoluţia individuală;
– prin jocul succesiv al succeselor sau insucceslor sau eşecurilor se realizează învăţarea şi maturizarea, care-şi gravează treptat pecetea originalităţii individuale.

Viaţa fiind o suită ireversibilă de evenimente inedite, multe din ele ireversibile, nu orice epocă va fi reprezentativă pentru ansamblu, fapt care impune cunoaşterea longitudinală biografica a individului.

Caracteristică pentru teoria lui Murray este concepţia sa despre procesele dominante, adică acele acţiuni mutual dependente, care constituie configuraţii dominante în creier. Conştiinţa rezultă din asamblarea acestor dominante. Pe parcursul unei singure clipe numai o parte a procesului dominant ajunge la conştiinţă, de aceea în explicarea faptului de conştiinţă sunt necesare mai multe variabile şi nu doar cele prezente în momentul respectiv.

Teoria lui Murray, bazata după cum spune autorul pe concepţiile lui Freud, Jung, Adler, McDougall şi Lewin a fost depăşită de K. Jaspers care consideră personalitatea nu doar produsul unei predispoziţii ereditare, ci şi o devenire care se produce în funcţie de situaţia omului în lume.

Posibilităţi, limite şi obiective ale investigaţiei psihologice pe terenul psihologiei judiciare[1].

Valoarea mijloacelor diagnostice, mai precis a testului psihologic este valabilă şi în psihologia judiciară. Dar în cazul în care se ignoră anumite cerinţe ştiinţifice ale acestor metode, ele pot produce un adevărat deserviciu cercetării şi activităţii practice.

Astfel, în construirea testelor este nevoie de o etapă extrem de importantă, şi anume o examinare a valorii lor diagnostice. Este nevoie de o testare a testelor. Calităţile de a căror prezenţă depinde valoarea testului ca instrument diagnostic şi prognostic sunt: fidelitatea, validitatea şi sensibilitatea.

1 Vezi şi contribuţiile **dr. Mitrofan Nicolae, Zdrenghea Voicu, Tudorel Butoi** din. *Psihologie judiciară*, Edit. Şansa, Bucureşti, 2000, pag 329-421, citat de noi selectiv şi prelucrări personale;

Fidelitatea unui test ne va indica dacă diferenţele individuale obţinute cu ajutorul lui sunt determinate de diferenţele reale dintre subiecţi sub aspectul trăsăturii măsurate sau sub efectul unor factori exteriori respectivei trăsături, efectul unor factori variabili.

Principalele elemente care reflectă fidelitatea unui test sunt următoarele: stabilitatea în timp a rezultatelor; stabilitatea rezultatelor în cazul când aceeaşi subiecţi sunt examinaţi de persoane diferite; caracterul adecvat al tuturor probelor care constituie testul în ansamblu; omogenitatea probelor.

Pentru a se constata stabilitatea în timp a rezultatelor, testul este aplicat aceloraşi persoane, la un interval de timp nu prea lung, si se calculează corelaţia dintre cele două serii de rezultate. Dar o identitate absolută a rezultatelor nu se poate întâlni deoarece pot apărea factori variabili: gradul de motivaţie al subiectului, oboseala, condiţii de mediu perturbante etc.

Acest procedeu numit testare-retestare prezintă anumite limite, întrucât dacă reexaminarea se face la un interval de timp scurt, subiecţii îşi pot aminti unele dintre răspunsurile anterioare, atât cele corecte, cât şi cele incorecte; dacă se extinde timpul dintre examinări, se pot obţine rezultate diferite deoarece trăsătura măsurată s-a modificat.

Omogenitatea instrumetului de măsurare se pune în evidenţă prin procedeul de divizare: testul este aplicat în întregime, dar se stabilesc rezultate pentru fiecare jumătate a testului şi se calculează corelaţia dintre ele. Dificultatea constă în a găsi modalitatea optimă de distribuire a probelor pentru a obţine jumătăţi de valoare egale. Un procedeu constă în gruparea probelor impare şi a celor pare. Astfel, condiţiile favorizante (antrenarea în activitate, familiarizarea cu situaţia de examen) şi defavorizante (oboseala, plictiseala) se vor distribui în mod egal. Cu cât testul este compus din mai multe probe, cu atât fidelitatea divizării în jumătate creşte.

Fidelitatea formelor echivalente - se calculează atunci când există două teste paralele. Necesitatea reexaminării aceloraşi subiecţi în scopuri diagnostice apare în mod frecvent. Testele paralele trebuie să conţină un număr egal de probe care să abordeze aceleaşi funcţii şi să aibă aceeaşi dificultate, iar condiţiile şi timpul necesar să fie identice.

Fidelitatea depinde de calităţile de construire ale unui test, dar şi de natura trăsăturilor măsurate. De plidă, fidelitatea în cazul metodelor de explorare a personalităţii este mai mică decât în testele ce măsoară funcţii senzoriale. Este de mare importanţă să se cunoască coeficientul de fidelitate al fiecărui test pentru a aprecia gradul de încredere ce i se poate acorda.

În psihologia judiciară, folosirea unui test ce nu dovedeşte fidelitate va oferi rezultate diferite în timp. Dacă în cazul unui test de personalitate, la o primă testare subiectul va prezenta un grad de imaturitate social-emoţională şi în acelaşi timp va manifesta hiperagresivitate în relationarea cu ceilalţi, iar la o nouă testare rezultatele vor fi opuse, se poate concluziona că fidelitatea testului are valori scăzute[1].

Validitatea unui test se referă la faptul că el măsoară în mod adecvat trăsătura psihică propusă spre măsurare, adică informaţia oferită de test trebuie să fie confirmată de către conduita subiectului în cadrul unei activităţi viitoare, iar rezultatul, randamentul subiectului în activitatea reală, pentru care s-a făcut testarea reprezintă un criteriu. Un test este valid atunci când există o corelaţie pozitivă între predictori şi criteriu.

Există diferite procedee de validare a unui test. Prin validitatea predictivă se urmăreşte măsura în care subiectul va avea în activitatea reală o reuşită asemănătoare

1 **Mitrofan N., Zdrenghea V., Butoi T.** - *op.cit*, pag 150.

cu cea reuşită în timpul testului. Validitatea de concurenţă constă în stabilirea corelaţiei dintre rezultatele obţinute la testul în curs de examinare şi rezultatele la un test care şi-a dovedit deja validitatea (scara Binet-Simon a fost utilizată drept criteriu de validare la amulte alte teste de inteligenţă ulterior construite).

În domeniul psihologiei judiciare, pentru a determina validitatea predictivă, este necesar să se măsoare subiecţii în două perioade de timp diferite. Pentru validarea concurentă se măsoară subiecţii delincvenţi şi nedelincvenţi. În acest caz, o măsură a potenţialului delincvenţial nu are o validitate concurentă când ea poate să distingă între criminali cunoscuţi şi persoane normale. Subiectul cel mai frecvent întâlnit este predicţia comportamentului viitor a unor copii şi adolescenţi. Trebuie subliniat faptul că majoritatea eforturilor de măsurare a potenţialului delincvenţial au fost făcute în direcţia validităţii concurente, ceea ce însemnă că instrumentele lor sunt imposibil de evaluat ca predictori. Dacă câţiva investigatori au urmărit subiecţi destul de mult timp pentru a obţine estimări ale validităţii predictive.

Anticiparea momentului în care un individ cu un înalt potenţial delincvenţial va comite un act infracţional este dificilă deoarece actul antisocial apare în urma combinării acestui potenţial cu factorii circumstanţiali.

În domeniul psihologiei judiciare, cel mai des folosite sunt testele de personalitate şi probele proiective. Principiul acestora din urmă constă în faptul că manifestările comportamentului existenţei umane, cel puţin cele mai semnificative, scot în evidenţă personalitatea (Rappaport).

Instrumentar de psihodiagnoză - testul standardizat

Metoda RORSCHACH

Metoda, cunoscută şi sub denumirea de proba petelor de cerneală, a fost elaborată de psihiatrul elveţian H. Rorschach, care o descrie în lucrarea sa „Psychodiagnostic" apărută în 1921.

În perioada de fixare a metodei, H. Rorschach a lucrat cu numeroase pete de cerneală şi cu subiecţi aparţinând diferitelor grupe psihiatrice. Pe baza a numeroase încercări, el a selecţionat acele imagini care prin răspunsurile şi prin asociaţiile pe care le provocau, diferenţiau mai net indivizi aparţinând variatelor sindroame psihiatrice şi persoanelor normale cu caractere psihice cunoscute. Materialul păstrat în forma ultimă a metodei RORSCHACH originale constă din 10 imagini standard: 5 din imagini sunt realizate în nuanţe de negru şi cenuşiu, 2 conţin porţiuni colorate în roşu, iar 3 sunt multicolore.

Planşele se prezintă una câte una, iar subiectului i se cere să spună ce anume îi sugerează imaginile şi i se atrage atenţia să dea cât mai multe răspunsuri.

în cotarea răspunsurilor se iau în considerare multiple aspecte, printre care cele mai importante sunt: numărul răspunsurilor, locaţia, determinanta, conţinutul.

Numărul răspunsurilor. H. Rorschach consideră că numărul răspunsurilor ar depinde mai mult de particularităţile emoţionale decât de cele intelectuale. Persoanele care dau un număr mai mic de răspunsuri ar fi depresive, ursuze, preocupate de perfecţiune, care preferă să dea răspunsuri elaborate la nivel înalt. Invers, subiecţii

care dau răspunsuri mai numeroase decât media au o dispoziţie veselă, fantezie, sunt preocupaţi să lucreze bine.

Locaţia sau timpul de aprehensiune - indică organizarea perceptivă. Operându-se cu acest criteriu, se stabileşte dacă percepţia este globală şi conţinutul răspunsurilor se referă la pata în întregime, în care caz se notează G, sau percepţia este analitică, desprinzându-se un detaliu extins (D), ori un detaliu foarte limitat (Dd). Se disting de asemenea detaliile oligofrenice (Do), care constau nu în desprinderea unor forme umane în întregime, ci a unor părţi ale acestora. O mare proporţie de răspunsuri G ar indica predominarea gândirii abstracte, o elaborare raţională a realităţii. Invers, un număr ridicat de D s-ar obţine la persoanele impulsive, preocupate de lucruri mărunte, lipsiţi de originalitate. Apariţia în răspunsuri a unor detalii minore, neuzuale (Dd) poate indica preocupări obsesive, stări anxioase.

Determinanta - se referă la însuşirea perceptivă ce se concretizează în răspuns (formă, culoare, mişcare, perspectivă). Răspunsurile sunt notate cu F+ atunci când subiectul percepe o formă bună. Asemănarea între pată şi răspuns indică un nivel ridicat de organizare a impresiilor senzoriale. în schimb, un răspuns F- (formă proastă) indică percepţii denaturate de trebuinţe, de interese sau de emoţii deosebit de acute. Se consideră că proporţia de F+ în protocolul unui subiect indică şi posibilităţi de integrare adaptivă, de acomodare a reacţiilor pe baza unei analize obiective a mediului. Culoarea constituie o altă variabilă, desprinsă uneori ca un indiciu suplimentar al formei (Fc); alteori referirea se face în primul rând la culoare, forma fiind secundară (CF); când asociaţiile sunt provocate numai de culoare se notează simbolul C. la imaginile acromatice, însăşi combinaţiile de lumini şi umbre pot sugera un răspuns (ci. ob. = clar obscur). Referirile la culoare dau indicaţii asupra vieţii afective. Micşorarea (K) constituie o variabilă cu o mare valoare diagnostiică în sistemul RORSCHACH. Existenţa unui număr mare de răspunsuri de tipul K, adică de răspunsuri în care fiinţa sau obiectul este văzut în mişcare, ar denota introversiune, o preocupare pentru viaţa interioară, fantezie şi relaţii personale mai degrabă intensive decât extensive.

Conţinutul - este apreciat în mod relativ diferit de către autorii care au dezvoltat metoda lui Rorschach. În general se consideră simptomatic faptul că se face referire la fiinţe sau obiecte inanimate. Se notează dacă imaginile i-au sugerat subiectului oameni (H), animale (A), desene anatomice (Anat), peisaje, artă abstractă etc.

Tabloul de ansamblu, psihograma rezultă nu atât din considerarea valorilor absolute ale diferiţilor indici, ci din relaţia lor.

Valoarea metodei RORSCHACH este controversată. Adepţii fără rezerve ai metodei consideră că ea este aplicabilă nu numai în studiul devierilor patologice ale personalităţii, ci şi în stabilirea tabloului personalităţii normale, în determinarea aptitudinilor în scopul de orientare sau de selecţie profesională.

În mod curent însă nu se poate ajunge la o descriere psihologică valabilă, sau la un diagnostic clinic pe baza exclusiva a acestui test.

Fidelitatea metodei a fost verificată prin tehnica înjumătăţirii, prin cea a testării retestării făcute de mai mulţi sau de acelaşi psiholog la un anumit interval de timp. Cele mai multe studii s-au făcut în legătură cu fidelitatea cotării inter-examinatorii. Dar nu este suficient să se demonstreze că mai mulţi examinatori cotează în mod asemănător un protocol. Diferenţe mari pot apărea în stadiul interpretării cotelor. Metoda înjumătăţirii, de asemenea, nu are deplină valoare, deoarece, după părerea specialiştilor, funcţia celor 10 planşe nu este identică.

Se poate conchide că proba RORSCHACH are o valabilitate limitată, ca ea poate fi utilizată ca instrument diagnostic numai paralel cu alte metode, de persoane cu o practică îndelungată.

Neajunsurile probei RORSCHACH originale au stimulat numeroase cercetări: astfel unii autori au standardizat alte pete de cerneală (Holtzman, Thorpe, Schwartz, Herron, Behn, Karo) sau au modificat tehnica examinării și cotării.

Testul SZONDI

Szondi arată că metoda sa de diagnostic se ocupă de psihologia profundă care face parte din psihologia aplicată; această metodă ajută la lămurirea următoarelor fapte: aspirațiile pulsionale inconștiente ale individului; luarea de poziție inconștientă a Eu-lui față de pericolul pulsional; dialectica dintre pulsiuni și Eu.

În concluzie, această metodă înfățișează psihologului procesele inconștiente ale destinelor, pulsiunilor și Eu-lui.

Proba constă în simpla reacție de a alegere a două fotografii mai simpatice și două mai antipatice de către subiect, din cele 6 serii, ce cuprind fiecare câte 8 fotografii. Aceste fotografii reprezintă indivizi suferinzi de maladii pulsionale manifeste, foarte pronunțate, a căror anamneză și diagnostic clinic sunt exact cunoscute. Așadar, în urma administrării testului, asubiectul alege 24 de fotografii. Alegerile făcute pun în evidență un profil pulsional, Szondi stabilind 4000 de profiluri.

Plecând de la ideea unei polarități între aspirații și trebuințe, Szondi stabilește două feluri de polarități:

1. Factorială
2. Vectorială

Polaritatea factorială are ca origine antagonismul tendințelor pulsionale materne și paterne.

Polaritatea vectorială este născută din antagonismul a două trebuințe care se asociază pentru a forma o pulsiune.

Szondi stabilește 4 grupe pulsionale pe care le numește vectori pulsionali care evidențiază un quantum pulsional delimitat, având direcție pulsională particulară, direcție în care se manifestă trebuințele și aspirațiile pulsionale implicate. Acești vectori pulsionali sunt:

1. Vectorul S (pulsiune sexuală);
2. Vectorul P (pulsiune paroxismală, de surpriză, de protecție etică);
3. Vectorul Sch (pulsiunea Eu-lui);
4. Vectorul C (pulsiune de contact).

La acești vectori, Szondi, raportează 8 trebuințe pulsionale specifice, pe care le numește factori pulsionali, realizând astfel:

1. Vectorul S cu trebuința pulsională:
- **h (homosexualitate);**
- **s (sadism);**

2. Vectorul P cu trebuința pulsională:
- **e (epilepsie);**
- **h (isterie);**

3. Vectorul Sch cu tendința pulsională:
- **k (schizocatatonică);**
- **p (schizoparanoică);**

4. Vectorul C cu trebuința pulsională:
- **d (stare depresivă);**
- **m (manie).**

Aceşti factori pot avea valori pozitive sau negative, rezultând 16 tendinţe pulsionale, pentru cei 4 vectori pulsionali.

Pentru psihodiagnostic, alegerea făcută de subiect este interpretată din punct de vedere cantitativ şi al direcţiei tendinţei.

Se disting 3 feluri de alegeri:

1. Reacţia medie (când se aleg 2-3 imagini ale unui factor);

2. Reacţia vid sau 0 (când nu se alege nicio imagine);

3. Reacţia plină (când alege cel puţin 4 imagini ale unui factor).

Se consideră că fotografiile constant excluse de la alegere (reacţia zero) sunt cele ale subiecţilor care prezintă formele de manifestare patologică extremă a trebuinţei în prezent, sub o formă oarecare, deci semnifică manifestarea pulsională prezentă.

Reacţia plină poate avea două feluri de semnificaţii:

1. Relevă factorul cel mai dinamic dintre trebuinţele pulsionale nou manifestate (ce determină direcţia de alegere pulsională);

2. Decelează tendinţele pulsionale premanifeste aproape de exteriorizare.

Se disting 3 feluri de reacţii pline:

1. Reacţia simpatică (+);

2. Reacţia antipatică (-);

3. Reacţia ambivalentă (+,-)•

Reacţiile zero şi plină se deosebesc practic, doar din punct de vedere dinamic. Ele reprezintă de fapt, două faze succesive de acumulare maximală a unei tendinţe pulsionale şi apoi descărcarea. Reacţia zero semnifică tendinţa care, datorită descărcării, şi-a pierdut activitatea dinamică, în momentul considerat.

Reacţia plină, ca încărcătură de tendinţe pulsionale, ce nu pot fi satisfăcute în prezent, este o stare care poate fi depăşită de către subiect, prin două mecanisme.

Exteriorizarea - descărcarea (calea reacţiei premanifeste care precede satisfacţia directă);

Interiorizarea spre instanţe psihice mai profunde, sau refularea din concepţia psihanalitică.

Interpretarea factorială şi vectorială se fac ţinând cont de întregul profil, de reacţiile vectoriale vecine.

Pentru practica imediată se utilizează adesea un singur profil, rezultat dintr-o singură aplicare a testului. Este necesar însă, ca atunci când vrem sa ajungem la un diagnostic exact să folosim cel puţin 10 profile, rezultate prin aplicarea consecutivă a testului la intervale de cel puţin 7 zile.

Dacă circumstanţele ne obligă să ne pronunţăm, orientându-ne după un singur profil funcţional, este bine mai ales în cazurile patologice, să ne orientăm după tabelele sindromatice date de Szondi.

Szondi a stabilit o serie de sindroame patologice cu grupe specifice de simptome, precum şi o serie de sindroame caracteriologice.

Printre domeniile de aplicare a acestei metode, pe lângă psihiatrie, orientare profesională, sociologie, autorul preconizează utilizarea ei în criminologie, sau în psihologia criminală.

Astfel, se indică în investigarea psihologică din timpul anchetei, în stabilirea metodelor de reeducare din diferite stabilimente, în furnizarea indicaţiilor asupra mijloacelor de întrebuinţat pentru prevenirea din timp a impulsiunilor, periculoase la criminalii încarceraţi, unde evoluţia pulsională trebuie de asemenea controlată prin testări.

Testul LUCHER

În testul LUCHER subiectului i se prezintă 8 cartonașe, iar el trebuie să decidă care îi place cel mai mult. Subiectul va alege culoarea preferată și o va așeza deoparte, apoi va alege culoarea care îi place cel mai mult din cele 7 rămase, operația repetându-se până la epuizarea tuturor cartonașelor. După aceasta, întreaga acțiune va fi realizată ca și când ar fi pentru prima oară. Culorile nu trebuie asociate cu nimic altceva (obiecte, materiale de îmbrăcăminte etc).

În testul LUCHER structura unei culori rămâne constantă, ea este definită ca înțelesul obiectiv al culorii respective, rămâne aceeași pentru oricine. De exemplu, albastru închis înseamnă liniște și pace, indiferent dacă cuiva îi place sau nu. Pe de altă parte funcția este atitudinea subiectivă față de culoare și aceasta este cea care variază de la o persoană la alta și tocmai pe ea se întemeiază interpretarea testului LUCHER.

Observând în ce poziție din șir apare culoarea putem determina ce funcție reprezintă culoarea respectivă deoarece atitudinea subiectului către variatele culori se schimbă de la cea mai mare la cea mai scăzută simpatie. La începutul șirului, atitudinea este de preferință decisă urmată de o arie care este încă cea a preferinței, dar e mai puțin marcată, vine apoi o arie privită ca indiferență urmată în final de o arie de antipatie și refuz.

- Preferință puternică pentru culoare — simbol +;
- Preferință pentru culoare — simbol x;
- Indiferență față de culoare — simbol =;
- Antipatie și respingere a culorii — simbol -.

Pot fi stabilite următoarele atitudini sau funcții, odată ce culorile au fost plasate în ordinea preferințelor.

- **În poziția I:** cea mai plăcută culoare reprezintă o orientare către prezent (indicată de plus). Indică metoda inițială, modus operandi al persoanei: semnificațiile spre care se orientează sau pe care le adoptă pentru a reuși să-și atingă obiectivul.
- **A II-a poziție (notată** +): arată care este obiectivul actual. Depinzând de notarea și gruparea testului, poate fi notată cu X. Când este notată numai prima culoare cu +, modus operandi și obiectivul actual sunt aceleași (mijloace adoptate au devenit un scop în sine).
- **A III-a și a IV-a poziție (indicate de X):** arată starea prezentă a lucrurilor, situația încare simte că se află acum sau maniera în care circumstanțele îl obligă să acționeze.
- **A V-a și a Vi-a poziție (notate** =): reprezintă indiferența. Culorile din aceste poziții arată că particularele lor calități nu sunt nici respinse dar nici proprii situației actuale, ci sunt ținute în păstrare pentru siguranță și nu în acțiunea prezentă.
- **A Vll-a și a VUI-a poziție (notate** -): reprezintă o întoarcere de la culorile care sunt respinse ca nefiind simpatice; constituie o dorință particulară pentru care există un motiv special să fie inhibate (pentru ca asemenea acțiune ar fi dezavantajoasă). Aceste culori reprezintă o trebuință care este reprimată în chip necesar.

Pentru ușurința referirii s-au dat numere fiecărei culori. Astfel:

Culori fundamentale:

1. Albastru-întunecat

Primare psihologic:

2. Albastru-verde

3. Portocaliu-roșu

4. Galben-strălucitor

Culori auxiliare:

5. Violet
6. Maro
7. Negru
8. Gri-negru

Cele patru culori fundamentale au o semnificaţie aparte, după cum urmează:

1. **Albastru întunecat** - reprezintă adâncimea sentimentelor şi este concentric[1] heteronom, sensibil, perceptiv, unificator. Aspectele sale afective: liniştire, mulţumire, tandreţe, dragoste;
2. **Albastru-verde** - reprezintă elasticitatea voinţei şi este concentric pasiv[2], autonom, posesiv, neschimbabil. Aspectele sale afective: persistenţa, afirmarea de sine, încăpăţânarea, aprecierea de sine;
3. **Portocaliu-roşu** reprezintă forţa voinţei şi este ex-centric"[3], activ"[4], ofensiv-agresiv, locomotor, autonom, competitiv. Aspectele sale afective: dorinţa, excitabilitatea, dominarea, sexualitatea.
4. **Galben-strălucitor** reprezintă spontaneitatea şi este ex-centric, activ, proiectiv, heteronom, investigator. Aspectele sale afective: variabilitatea, expectanţa, originalitatea, veselia.

Fiecare din cele două culori a fost aleasă cu atenţie datorită înţelesului ei psihologic şi fiziologic patricular - datorită structurii sale. Acest înţeles are o semnificaţie universală, acelaşi la toata lumea, atât pentru tânăr cât şi pentru bătrân, bărbat sau femeie, educat şi înapoiat, civilizat şi necivilizat. Singura limitare pe care o cere aplicabilitatea acestui test este necesitatea de a comunica cu persoana testată. Dacă poate înţelege ce se cere de la ea, dacă poate vedea planşele de culori (indiferent dacă e sau nu daltonist) şi poate afirma preferinţele sale, atunci testul este aplicabil respectivului.

M.M.P.I.

Inventarul de Personalitate Multifazic Minessota (M.M.P.I.) a fost elaborat în cadrul şcolii de medicină a Universităţii Minessota, în 1940, de către S.R. McKinley. Autorii au selecţionat o multiplicitate de simptome concretizate în întrebări ce se referă la aspecte variate pe care clinicianul le abordează în mod obişnuit, cu ocazia interviului unei persoane a cărei conduită şi adaptare ridică anumite probleme.

Chestionarul, aplicabil începând de la vârsta de 16 ani, ar trebui să servească nu numai pentru depistarea indivizilor cu tulburări de personalitate, ci şi pentru diagnosticul psihiatric. Răspunsurile sunt cotate în funcţie de 9 grupe clinice, fiecare grupă de întrebări constituind o scară.

Cele 9 scări de bază, numite şi scări clinice (sau patologice) sunt următoarele:

Iophondrie (Hs);
Depresie;
Isterie (Hy);
Deviaţii psihopatologice (Pd);

---

1 Concentrico - preocupat subiectiv; deşi are anumite aspecte de introversie. nu trebuie confundată. Concentrico înseamnă a fi exclusiv interesat în ceea ce este o extindere proprie si interesul pentru sine;
2 Pasiv - are înţeles asemănător lui concentric;
3 Ex-centric - interesat obiectiv şi este apropiat de extroversie;
4 Activ - are înţeles asemănător lui ex-centric;

Masculinitate-feminitate (M-F sau MF);
Paranoia (Pa);
Psihostenie (Pt);
Schizofrenic (Se);
Hipomanie (Ma).

Subiectul primește afirmațiile scris pe câte un cartonaș și le clasifică pe baza aprecierii sale, în trei categorii: - **adevărat; fals; nu pot să mă pronunț.**

Iată o schiță a conținutului scărilor constitutive ale M.M.P.I.:

– **Scara 1 (ipohondrie)** cuprinde afirmații la dureri sau senzații organice neplăcute, trăite ca reale;

– **Scara 2 (depresia)** conține afirmații care în funcție de modul în care sunt apreciate de subiect (adevărate sau false), indică dispoziția lui afectivă de descurajare, nemulțumire de sine;

– **Scara 3 (isteria)** cuprinde întrebări referitoare la anumite simptome organice, dar care nu sunt specifice, mai conturate, decât cele descrise la scara 1, precum, și la anumite moduri de conduită socială;

– **Scara 4 (deviații psihopate)** servește la depistarea persoanelor cu tendința spre conduită asociată (plângeri asupra familiei, sentimentul de plictiseală) sau antisocială (minciună, furt, alcoolism, imoralitate sexuală). Afirmațiile din această scară se referă la prezența dezacordului și neadaptării la anumite forme ale mediului social;

– **Scara 5 (masculinitate-feminitate)** explorează anumite interese ce ar putea pune în evidență inversiunea sexuală masculină, care nu este încă însoțită de manifestări psihopate. Afirmațiile se referă mai ales la orientarea feminină a intereselor;

– **Scara 6 (paranoia)** descrie manifestări ce se referă la hipersensibilitate, la tendința spre suspiciune, idei de persecuție sau de grandoare. Scara detectează tendințe paranoide chiar la subiecții care nu au ajuns încă la manifestări patologice;

– **Prin scara 7 (psihoastenia)** se încearcă să se pună în evidență persoanele la care apar fobii, acțiuni rezistibile. întrebările se referă la fobii și la obsesii și în mai mica măsură la simptomele psihosteniei, în sensul acordat de J. Piaget;

– **Scara 8 (schizofrenia)** cuprinde cele mai multe simptome (78 de întrebări foarte variate). Descrierile se referă la măsurile bizare de a gândi, la particularități ale percepției, la impresia de alternare socială, la dificultăți de concentrare și control, precum și la unele aspecte ale vieții sexuale;

– **Scara 9 (hipomania)** a fost etalonată pe persoane cu manifestări mai puțin accentuate decât la manico-depresivi. întrebările se referă la exactitatea emoțională, hiperactivism și la fuga de idei.

În afara scărilor de bază, clinice, inventarul Minessota cuprinde și 4 scări de validitate (nu servesc la stabilirea validității probei) și prin ele se determină atitudinea subiectului față de probă, sinceritatea lui, înțelegerea instrucției și a întrebărilor.

– **Scara „nu pot să mă pronunț" sau „sunt indecis"** indică numărul de afirmații pe care subiectul nu le-a grupat nici la categoria celor false, nici la categoria celor adevărate. O cotă ridicată scade mult validitatea întregii examinări;

– **Scara L**[1] - cuprinde 15 afirmații referitoare la unele defecte foarte răspândite, admise de normali aproape în unanimitate ca fiind adevărate. Se poate acorda o mică încredere completărilor efectuate de un subiect cu o cotă ridicată la scara 1;

1 Lic - miniatura.

– **Scara K** - cotele ridicate la această scară sunt indiciul unei tendinţe de autoapărare excesivă, subiectul dorind să apară cât mai normal;

– **Scara F** - unele persoane, în loc să nege aspectele patologice sau deficitare, le exagerează.

Înainte de a interpreta rezultatele la scările clinice, se face verificarea celor 4 scări de control.

Intenţia originală a autorilor a fost de a crea un instrument psihometric care să permită diagnosticul diferitelor sindroame psihatrice. în cursul anilor, experienţa de verificare a instrumentului a generat îndoieli în legătură cu valoarea lui în diagnosticul diferenţial. Majoritatea autorilor sunt de acord că M.M.P.I. poate servi pentru distingerea cazurilor evident patologice de cele normale, dar nu pentru diferenţierea grupelor clinice. M.M.P.I. se utilizează în prezent în scopul unei trieri a cazurilor de anormalitate psihică.

T.A.T.

T.A.T. sau testul de apercepţie tematică este una din tehnicile proiective cu cea mai lungă utilizare clinică. T.A.T. nu a fost construit iniţial ca un instrument de punere în evidenţă a manifestărilor patologice ale personalităţii. Imaginile cu scene umane au fost utilizate de A.H. Murray ca instrumente de studiu clinic şi expermental al personalităţii normale. Constatându-se ca elaborarea povestirilor pe baza imaginilor este o situaţie care dă numeroase informaţii în studiul cazului, s-a trecut la perfecţionarea succesivă a acestei metode.

Materialul constă în imagini în alb şi negru, cu unul sau mai multe personaje (3 planşe sunt fară element uman şi redau peisaje). Acţiunile în care sunt angajate personajele sunt redate ambiguu, oferind posibilitatea unor interpretări diferite.

La baza acestei probe se află ipoteza conform căreia o persoană care interpretează o situaţie socială ambiguă o face prin prisma experienţei sale anterioare, a dorinţelor, a conflictelor proprii.

Din cele 30 de imagini care constituie garnitura completă, 10 sunt valabile pentru toate categoriile de subiecţi, iar celelelte au caracter mai specific. în acest mod se alcătuiesc 4 serii de câte 19 ilustraţii ca se utilizează în examinarea băieţilor, a fetelor, a persoanelor de sex masculin şi a celor de sex feminin care au mai mult de 14 ani.

În procedura originală se recomandă să se facă în două şedinţe, pentru cea de-a doua păstrându-se imaginile cu caracterul cel mai bizar, mai dramatic. Ilustraţiile sunt prezente într-o ordine determinată, iar ilustraţia este diferenţiată în funcţie de grupa de vârstă şi de nivelul intelectual.

Prelucrarea materialului prsupune traversarea unor puncte ale răspunsurilor:

Descoperirea eroului, adică a personajului cu care subiectul se identifică;

Desprinderea forţelor ce determină actvitatea eroului (utilizarea T.A.T.-ului ca atare presupune operarea cu conceptele fundamentale care constituie miezul teoriei personalităţii formulate de Murray: trebuinţele şi constrângerile);

Analiza deznodământului. Este necesar să se stabilească dacă eroul provoacă evenimentele sau le suferă; în ce măsură luptă împotriva forţelor care i se opun; proporţia dintre deznodămintele fericite şi cele nefericite;

Analiza şi interpretarea temelor pocvestrilor. Se urmăreşte care este tema ea mai puternică şi cea mai frecvent utilizată. Repetarea aceleiaşi teme are o valoare diagnostică, reflectând trebuinţe acute, conflicte de durată.

Se acordă o deosebită atenţie personajelor introduse din imaginaţie.

Unul din avantajele T.A.T. este că se evită mecanismul de autoapărare. Subiectul atribuie personajului idei, sentimente pe care nu le-ar admite că ar fi ale sale, sau de care nu este deplin conştient. Fidelitatea metodei este apreciată ca limitată de însuşi autorul ei. Răspunsurile la T.A.T. reflectă atât dispoziţia schimbătoare cât şi situaţia de viaţă prezentă a subiectului.

În interpretare trebuie sa se ţină seama însă de condiţiile sociale ale subiecţilor. Aceleaşi amănunte incluse în povestirile create de persoanele aparţinând anumitor condiţii pot să apară ca normale, uzuale, iar alte persoane ca deviante. Din această cauză s-a simţit nevoia creării de noi variante, cu sferă de aplicabilitate mai restrânsă.

Testul ROSENZWEIG

În lucrarea „Picture Associaton Study for Acting Reaction to Frustration", S. Rosenzweig creează o metodă proiectivă restrânsă destinată relevării tipurilor de reacţie la stresul vieţii curente şi care intra în cadrul psihanalizei ca o meodă experimentală.

Această metodă constă în a pune subiectul în situaţiile imaginate de 24 de desene, reprezentând diverse frustrări din viaţa socială curentă în care 2 personaje sunt angajate într-un dialog în care unul pune o întrebare, înscrisă în desen, iar subiectul pus în situaţie trebuie să dea răspunsul. În funcţie de aceste răspunsuri, care s-au clasificat în trei tipuri: etrapunitive, intropunitive şi impunitive, se stabilesc 3 tipuri de reacţii: **de predominanţă a obstacolului, de apărare a Eu-lui** şi **de persistenţa a necesităţii.** Combinarea acestor 6 categorii duce la constituirea a 9 factori, care pot fi cotaţi.

Reacţia de frustrare poate fi înfăţişată din trei perspective principale: **A - Tipul de reacţie după trebuinţe frustrate; B - Tipul de reacţie după direcţie; C - Tipul de reacţie după caracterul mai mult sau mai puţin adevărat.**

În ceea ce priveşte tipul de reacţie **după trebuinţele frustrate,** se pot dobândi **2 tipuri.**

- **reacţie de persistenţă a trebuinţei** care se referă la viitorul trebuinţei segmentar frustrate şi care reacţie are ca scop satisfacerea trebuinţei;

- **reacţia de apărare a Eu-lui,** care se referă la viitorul personalităţii întregi şi apare numai în condiţii speciale, de ameninţare a acestuia.

Această reacţie poate fi:

Extrapunitivă (E), în care individul atribuie agresiv frustrarea persoanelor sau lucrurilor exterioare, având ca emoţii adiacente mânia şi iritarea;

Intropunitivă (I), în care individul atribuie agresiv frustrarea lui însuşi, având ca emoţii adiacente culpabilitatea şi inacţiunea;

Impunitivă (M), în care individul evită să facă reproşuri, înfăţişând situaţia frustrantă în mod conciliant.

Tipul de reacţie după direcţie poate fi;

Reacţie directă, în care răspunsul este adaptat situaţiei frustrante;

Reacţie indirectă, în care răspunsul este mai mult sau mai puţin substitutiv.

Tipul de reacţie după caracterul mai mult sau mai puţin adecvat al acesteia se stabileşte astfel: se consideră ca adecvate reacţiile în care găsim tendinţe progresive şi nu agresive;

În prelucrarea datelor, avem în vedere pe de o parte direcţia agresiunii care poate fi E, I, M şi pe de alta parte tipul de reacţie, care poate fi:

De predominare a obstacolului (OD), obstacolul, cauza frustrării, fiind menţionat de către subiect în una din direcţiile: E sau de accentuare a severităţii obstacolului; I sau favorabilă; şi M adică fara importanţă. OD indică tendinţa subiectului de a fi, mai mult sau mai puţin, dominat de obstacole frustrante;

De apărare a Eu-lui (ED) în acre subiectul fie că aruncă vina asupra altora (E), fie că acceptă responsabilitatea (I), fie că nu declară pe nimeni vinovat (M). ED este un indice al slăbiciunii şi forţei EU-lui.

De persistenţă a trebuinţei (NP), în care tendinţa răspunsului este dirijată spre soluţionarea problemei inerente situaţiei frustrante şi reacţia urmează una din cele 3 direcţii: E, I, M, adică, fie se apelează la serviciile altei persoane (E), fie subiectul rezolvă singur (I), fie aşteaptă ca timpul să rezolve situaţia (M). NP este un indice al aptitudinilor sau inaptitudinii de a rezolva problemele puse de situaţii frustrante.

În interpretarea rezultatului testului ROSENZWEIG se calculează şi indicele de conformitate la grup sau G.C.R. (Group Conformity Rating) care are drept scop măsurarea conformităţii răspunsurilor subiectului cu cele ale mediei populaţiei.

Investigaţia psihologică în expertiza şi psihlogia judiciară

Scop şi deziderat în expertiza psihiatrică

În decursul dezvoltării sale, societatea, în funcţie de etapa şi condiţiile în care se găsea, a tras la răspundere pe membrii săi care au încălcat normele de conduită, sancţionându-i.

În acelaşi timp, de foarte multă vreme, aproape pretutindeni s-a admis principiul după care o persoană nu poate răspunde de actele pe care le comite atâta timp cât nu se găseşte în deplinătatea funcţiilor sale mintale. Acest principiu a fost şi este valabil atât pentru cei care comit acte infracţionale, cât şi pentru exercitaea unor capacităţi civile: căsătorie, donaţie, vânzare-cumpărare, depoziţia de martori etc.

Şi în ţara noastră, ca urmare a propunerilor venite din partea profesorului CI. Parhon, a fost adoptat în anul 1930 Decretul nur. 2515 în care se menţionează ca internarea bolnavilor psihici se face după acelaşi procedeu ca pentru bolile somatice. În urma cercetărilor pe teren conduse de V. Predescu s-a ajuns la recunoaşterea necesităţii ca perturbările din sfera discernământului să fie urmărite încă din stadiul predelictual, iar acţunea de profilaxie să înceapă de la nivelul policlinicilor şi să continue la nivelul spitalelor de bolnavi psihic nu poate să răspundă de actele sale este legiferat în întreaga lume.

Codul penal defineşte infracţiunea ca fapta prevăzută de lege, care prezintă pericol social este săvârşită cu vinovăţie, şi subliniază că nu constituie infracţiune fapta prevăzută de legea penală, dacă făptuitorul, în momentul săvârşirii faptei, fie din cauza alienaţiei mintale, fie din alte cauze, nu putea să-şi dea seama de acţiunile sau infracţiunile sale, ori nu putea fi stăpân pe ele (art.48). Rolul psihiatrului apare atunci când organele se află în imposibilitatea de a formula o părere asupra stării psihice a persoanei care a comis o faptă prevăzută de Codul penal. Astfel se va dispune efectuarea unei expertize psihiatrice legale prin care să se răspundă asupra stării psi-

hice a subiectului şi prin aceasta justiţia va putea stabili existenţa sau inexistenţa responsabilităţii actului, valabilitatea actelor civile şi a mărturiilor subiectului.

Efectuarea unei expertize psihiatrice este obligatorie în cazul unei infracţiuni de omor şi atunci când organele judiciare au îndoieli asupra stării psihice a subectului. Expertizele se efectuează în instituţii de specialitate în care inculpatul este intermnat pe perioada necesară examinării. Pntru ca expertiza sa fie cât mai eficientă trebuie efectuată la scurt timp sau chiar imediat după comiterea faptei, iar mediul de detenţie poate să provoace apariţia unor tulburări psihice.

După efectuarea expertizei, se întocmeşte un raport scris care se depune la organul de urmărire penală care a dispus examenul psihic. Raportul de expertiză trebuie să cuprindă în partea introductivă date despre organul judiciar care a dispus efectuarea expertizei, date despre expert, obiectul expertizei şi întrebările la care se cer răspunsuri. Este necesară descrierea operaţiilor de efectuare a expertizei. Concluziile cuprind răspunsurile la întrebările puse şi părerea expertului asupra obiectului expertizei. în cazul în care subiectul a fost internat anterior într-un spital de boli mintale se va menţiona diagnosticul şi evoluţia de atunci. Se recomandă o anchetă socială, în special pentru cei care comit o infracţiune sau pentru cei care comit o faptă gravă. Urmează apoi, un examen somatic general - nu trebuie neglijate anumite afecţiuni medicale care pot influenţa comportamentul individului (afecţiuni neurologice, endocrinologice etc). În acelaşi timp cu cercetarea clinică se vor efectua şi analize de laborator: fundul de ochi, lichidul cefalorahidian, encefalografia. Este obligatorie luarea în considerare a oricărei schimbări psihice sau comportamentale apărute în timpul internării. Pe lângă precizarea bolii psihice de care suferă subiectul, trebuie relevate fenomenele care au dus la comiterea faptei penale; expertiza trebuie să dezvăluie corelaţia bolii cu fapta şi să facă propuneri cu privire la măsurile ce trebuie adoptate faţă de bolnavul inculpat.

Dacă este necesar se poate dispune efectuarea unui supliment de expertiză fie de către acelaşi expert, fie de altul.

Expertiza psihiatrico-legală poate fi de mai multe tipuri:

- **Expertiza în cabinetul procurorului sau a altor organe judiciare.**
- Expertiza se poate termina după prima etapă, atunci când expertul este convins că examinatul este un bolnav psihic. De regulă, însă, după ce acuzatul este examinat, este trimis la spital pentru observaţie;
- **Expertiza de spital.** Aceasta este efectuată în spitalele de psihiatrie unde subiectul este ţinut sub observaţie şi supus examinării;
- **Expertiza ambulatorie.** Se face foarte rar, la dispensare şi policlinici;
- **Expertiza în timpul procesului.** Este fixată abia în timpul judecării procesului dacă se constată prezenţa unor tulburări psihice sau comportamentale în această perioadă.
- **Expertiza în contumacie.** Este rar întâlnită şi se desfăşoară pe baza probelor din dosarul judiciar.

Pentru ca un act antisocal să fie considerat simptom de boală, şi nu ca o încălcare a legii, el trebuie să fie comis de un individ cu grave deficienţe psihice şi care sa nu fi acţionat în cunoştinţă de cauză, cu voinţa anulată de tulburările sale psihice. Toate acestea vor fi demonstrate de expertiza medico-psihiatrică.

La Consfătuirea de Medicină Legală din 1962 s-au făcut propuneri pentru delimitarea cadrului expertizei medico-legale psihiatrice în următoarele situaţii: când con-

duita anormală a unei persoane în timpul anchetei este de natură a pune sub semnul de întrebare starea psihică a acestuia, când sunt indicii sau dovezi că învinuitul a suferit de diferite boli care ar avea repercursiuni psihice, când infracțiunea este lipsită de mobil evident sau a fost săvârşită cu deosebită cruzime, când pe perioada detenției condamnatul are o comportare anormală.

O expertiză medicală, în general, şi medico-legală în special, este o lucrare complexă care are drept scop transformarea datelor medicale ale unei speţe în elementele probatorii pentru descoperirea adevărului, prin aceasta căpătând un conținut specific. O expertiză medico-legală, aşa cum arată McKernbach, trebuie să prezinte o sinteză completă a datelor rezultate din examinarea locului în care s-a produs infracțiunea, examinarea persoanei lezate, examinarea instrumentelor cu care s-au produs leziunile, examinarea infractorilor.

Pornind de la prevederile legislației noastre şi nevoile practicii judiciare şi medico-legale se poate aprecia că obiectivele expertizei medico-legale psihiatrice rezistă în stabilirea unui diagnostic cât mai precis şi excluderea simulării sau disimulării, etiologia bolii psihice, precizarea măsurii în care starea psihopatologică constatată alterează conştiința, discernământul bolnavului, stabilirea legăturii de cauzalitate dintre starea psihopatologică, natura şi modul de comitere al faptei, precizarea caracterului permanent sau tranzitor al tulburărilor psihopatologice, stadiul de evoluție a bolii psihice şi prognosticul ei, periculozitatea socială privită prin prisma tulburărilor psihice şi prognosticul ei, periculozitatea socială privită prin prisma tulburărilor psihice evidente şi a potențialului lor evolutiv, măsurile medico-legale cele mai adecvate pentru recuperarea şi reintegrarea socială cât şi pentru siguranța mediului social (tendința de individualizare a acestor măsuri, în raport cu particularitățile fiecărui caz în parte impune o diversificare a metodelor, mijloacelor şi cadrului instituțional de aplicare a acestor măsuri). Expertiza trebuie să argumenteze în capitolul de discuție a faptelor care sunt elementele ce pledează pentru integritatea, diminuarea sau abolirea posibilităților de discernământ critic. Scăderea acestor posibilități poate să antreneze în anumite situații responsabilitatea, în altele iresponsabilitatea; deci exprimarea în sensul discernământului scăzut sau diminuat nu este suficientă, necesitând precizară capacității sau incapacității psihice în aprecierea conținutului şi consecințelor faptelor respective, în momentul săvârşirii acestora.

Considerații psihologice asupra problematicii discernământului

Actul infracțional este determinat social, iar subiectul infracțiunii este şi el determinat de factori sociali. Dar această determinare nu-1 împinge orbeşte spre un act, căci sociatetea îl face, pe de o parte, conştient de actele lui, iar pe de alta îi oferă tabelul valorilor care reprezintă barierele necesare pentru a se feri de urmările actului său. Argumente că am fost determminat de împrejurări sunt numai pe jumătate adevărate deoarece aceleaşi împrejurări furnizează suficiente posibilități de rezolvare a conflictelor. Un individ normal care va căuta soluții dincolo de barierele legii se va expune în mod conştient, iar infracțiunea va putea fi explicată doar din punct de vedere ştiințific, dar din punct de vedere social-juridic ea este condamnabilă şi cel care a comis-o va răspunde de ea.

Problema responsabilității penale este privită sub 3 aspecte: juridic, psihologic şi psihiatric. Rezolvarea aspectului psihologic înseamnă a da premisele necesare rezolvării aspectului juridic (social) şi psihiatric (individual, particular) al problemei.

Responsabilitatea penală presupune existența unei intenții criminale (excluzând accidentele prin imprudență, etc.) o deplină conştientă în judecarea propriilor

acte, în previziunea urmărilor lor, apoi o normală funcţie a proceselor cognitive (percepţii, imaginaţie, gândire) şi o normală funcţionare a proceselor voinţei sub aspect declanşator şi sub cel trenator) care permit dirijarea acţiunilor. Cu alte cuvinte, prin responsabilitate din punct de vedere psihic vom înţelege totalitatea de însuşiri pe care un individ trebuie să le aibă în momentul săvârşirii unei infracţiuni, pentru ca ceea ce a săvârşit să i se poată imputa. Absenţa acestor însuşiri condiţionează iresponsabilitatea. Noţiunea de iresponsabilitate - opusul celei de responsabilitate - este considerată ca totalitatea tulburărilor provocate de boli psihice sau somatice care pun pe făptuitor în imposibilitatea de a aprecia faptele sale şi consecinţele acestora.

Iresponsabilitatea este starea de incapacitate psihofizică a unei persoane care nu îşi poate da seama de caracterul, sensul şi valoarea socială, morală şi juridică a faptelor pe care le săvârşeşte şi a urmărilor acestora, sau care nu-şi poate determina şi dirigui în mod normal voinţa în raport cu faptele sale.

Se consideră că o persoană răspunde în faţa legii numai atunci când se bucură de capacitatea de a discerne, de a distinge binele de rău, de a judeca caracterul faptelor, cu alte cuvinte de a înţelege (momentul intelectiv) şi când are libertatea de a se conduce, de a lua o hotărâre (momentul volitiv)[1].

Ori, după cum este cunoscut, fără existenţa celor doi factori psihici nu poate exista vinovăţia şi deci caracterul penal al faptei, iar pe cale de consecinţă înlăturată şi răspunderea penală a făptuitorului.

În ceea ce priveşte problematica responsabilităţii, în prezent se impune răspunsul la două întrebări, şi anume dacă există şi o răspundere atenuată şi dacă stabilirea stării de responsabilitate a subiectului revine în sarcina expertului psihiatru. Problematica responsabilităţii atenuate este discutată în toate centrele de psihiatrie şi interesează în egală măsură organele judiciare, deoarece acceptarea unei responsabilităţi atenuate înseamnă o pedeapsă atenuată, astfel infractorul ar fi încurajat în comiterea actelor sale şi în recidivă. Dar se pune întrebarea dacă se poate delimita precis sănătatea de starea de boală, normalul de patologic, şi dacă nu există o stare intermediară. În ceea ce priveşte cea de-a doua problemă, rolul expertizei nu este de a aprecia dacă individul învinuit prezintă tulburări în mod direct sau indirect prin stabilirea relaţiei dintre faptă şi starea psihică din momentul comiterii faptei penale.

Stabilirea iresponsabilităţii se face după două tipuri de criterii.

- criteriul medical, prezenţa unei boli psihice cronice, a unei tulburări temporale sau a unei stări morbide;
- criteriul juridic, absenţa capacităţii de a fi conştient de acţiunile sale sau de a le stăpâni.

Ambele criterii se referă la stabilirea prin expertiză a discernământului. Sunt autori ca Gilbert, H. Claude care afirmă că rolul psihiatrului este acela de a stabili prezenţa bolii psihice. Dar alţi autori, cum ar fi H.E.Y. Buneev şi Wedenski afirmă că stabilirea discernământului revine în sarcina psihiatrului. Există însă şi păreri care împart sarcina stabilirii responsabilităţii fie instanţei de judecată, fie expertizei psihiatrice. Astfel, S. Schirmer numeşte 4 trepte de afecte criminale, caracterizate astfel:

1. Afectul care însoţeşte virtual toate actele intenţionale şi atinge doar marginal personalitatea; este penal irelevant;

---

1 Se vor studia în seminarii, rapoarte de constatare tehnico-ştiinţifică şi expertize psihologice asupra personalităţii, dispuse în cauze complexe de organele judiciare. Vezi T. Butoi - arhiva personală.

2. Afectul care dirijează acțiunea și o duce la lipsă de centrare; cade în sarcina exclusiva a judecătorlui.
3. Afectele patologice și somatogene sunt întotdeauna supuse legilor generale ce privesc responsabilitatea. Psihiatrilor le revine sarcina de a aprecia gradul de afectare a discernământului, de a decide asupra responsabilității.
4. Daca unele efecte foarte puternice implică anihilarea conștiinței, atunci nu mai poate exista o acțiune penala, problema culpabilității pierzându-și sensul. Ultimele două modalități cad în sarcina psihiatrilor.

În cazul în care nu se pot stabili decât stări psihogene de afect, psihiatrul se va limita numai la aprecierea măsurii în care capacitatea de discernământ ar fi putut fi influențată, optând cel mult pentru acordarea de circumstanțe atenuante.

Aportul instrumental de investigație psihologica în expertiza psihiatrică

Respectul față de ființa umană implică în drama judiciară, obligă ca încă din debutul mileniului III investigația psihologică să se implice masiv și competent în expertiza personalității prin readucerea în prim plan a tehnicilor proiective - testele de personalitate (Rorschach, Szondi, Liicher, Rosenzweig etc.) singurele acte să dea expertizei psihiatrice credibilitate, obiectivitate și forță, profilul psihodiagnosticului astfel obținut fiind opozabil „erga omnes".

Problema cunoașterii stării psihice a bolnavului se pune în prezent cu acuitate numai în psihiatrie, ci și în toate domeniile medicale, inclusiv în cele chirurgicale ultraspecializate.

Cercetarea complexă, deci inclusiv psihologică a oricărui bolnav se impune datorită faptului că odată cu debutul bolii subiectul pătrunde într-o lume a semnelor de întrebare. Acestea se referă la gravitatea, durata, modul de evoluție a bolii, dar și la posibiltățile fizice sau psihice ulterioare, uneori chiar la insistența sa.

Psihologia și psihopatologia modernă tind să renunțe la investigarea analitică, în manieră clasică, a fiecărui proces psihic: senzații, percepții, memorie, gândire, imaginație, afectivitate, activitate și voință. Primele procese alcăuiesc sfera cognitivă -explorabilă în special prin teste cognitive, iar ultimele alcătuiesc sfera volițional-afectivă, mai strâns legată de personalitate, explorabilă mai ales prin tehnici proiective.

De altfel, investigarea personalității constituie una din preocupările cele mai actuale în psihologia clinică și experimentală. Astfel, dacă în anul 1940 existau doar câteva lucrări despre principalele metode proiective uzuale, acestea se ridică la zeci de mii în prezent.

Dezvoltarea deosebită de care se bucură în ultimul deceniu tehnicile de explorare a personalității, ca metode de investigare a aspectului global, sintetic și prin excelență individual al personalității, se datorează și unei reacții împotriva analitismului excesiv și interpretării acontextuale ce caracterizează testele psihometrice.

Interesul cercetărilor pentru investigarea aspectelor patologice în ansamblul personalității se explică și prin convingerea că urmărind modul patologic de degradare a personalității, se pot obține date despre alcătuirea ei.

Examinări paraclinice în expertiza psihiatrică

Datele obținute la examenul general somatic, neurologic și endocrin, ca și unele aspecte ale stării psihice, impun o serie de investigații paraclinice: homeoencograma,

fundul de ochi, electrocardoigrama, electroencefalograma, precum şi alte probe care trebuie efectuate în raport cu natura bolii.

Având în vedere importanţa deosebită a metodelor paraclinice în practica expertizei medico-legale psihiatrice, ne vom referi la aspectele care ajută în studiul personalităţii dizarmonice şi lămurirea unor modificări organice sau funcţionale din comportamentul deviant.

Înregistrarea encefalografică constituie o metoda preţioasă în dovedirea modificării funcţionale cerebrale, care este răspândită în diverse domenii de cercetare: psihiatria, medicină legală, medicină experimentală, este ca o caracteristică bometrică ale cărei elemente sunt transmisibile ereditar.

În ceea ce priveşte comportamentul bolnavilor mintali, Hill şi Watterson arată că agresivitatea celor cu tulburări psihice se însoţeşte de anomalii bioelectrice în 65% din cazuri.

Alţi autori arată că disritmiile nu sunt mai frecvente la bolnavii mintali decât la normali. Studiile întreprinse de Gibbs şi Galladur arata că nu există o relaţie între dezvoltarea personalităţii şi anomaliile EEG.

L. Goyral arata că în majoritatea cazurilor nu există o relaţie între tulburările psihopatice şi traseul EEG şi că examenul EEG aduce un serviciu când pune în evidenţă anomalii acute, repetate şi când e vorba de anomalii caracteristice de epilepsie, pe când în expertizele medico-legale şi expertizele criminale trebuie să fie rezervate.

H. Ey constată că anomaliile sunt frecvente în grupul dezechilibraţilor.

Modificările de personalitate traduse în comportamentul deviant pot sa apară şi pe fondul unor leziuni micro-organicitate, de obicei posttraumatice, la psihopatizaţi.

În aceasta categorie apar modificări calitative în sensul unor schimbări caracteriale. Se deosebesc două feluri de modificări: hipertipice (evidenţiază apariţia unor trăsături negative care înainte de traumatism au fost marcate de însuşilire pozitive ale personalităţii) şi hipotipice (dispar particularităţile caracteristice personalităţii individului conducând la scăderea activităţii şi adaptării sociale, la decădere pe plan moral şi social).

În formularea expertizelor, traseele EEG au doar un rol secundar, ele trebuie corborate cu aspectul clinic şi cu celelalte examinări.

Psihopatizarea în cazul traumatismului cranio-cerebral modifică o personalitate cu însuşiri pozitive, privându-1 pe individ de a-şi exprima liber voinţa pentru a nu comite acte impulsive. În timp ce psihopatul comite acte antisociale prin lipsa unei critici ce nu s-a dezvoltat prin educaţie, psihopatizatul are leziuni ireversibile care generează o serie de tulburări ce-1 determină să comită actul antisocial.

D. Hill şi W.W. Sorgant afirmă că individul trebuie plasat în condiţii cât mai apropiate de cele existente în momentul comiterii delictului şi de-abia atunci sa se facă înregistrarea activităţii bioelectrice. Aceasta nu este posibil în majoritatea cazurilor, dar examinarea repetată şi la interval de timp scurt faţă de momentul delictului va furniza informaţii preţioase pentru expertiză.

O valoare ridicată o are EEG în cazurile în care se bănuieşte simularea. Cele mai frecvente cazuri de simulare se întâlnesc la psihopaţi şi la psihopatizaţi, iar sindromul clinic sub care ei se prezintă este epilepsia, căutând astfel să justifice mobilul delictului. În aceste cazuri examenul EEG este deosebit de preţios, deoarece epilepsia are o expresie electrografică la aproximativ 80% din cazuri.

În concluzie, în precizarea diagnosticului de psihopatie, examinarea individului trebuie să fie completă şi complexă. Pe lângă examenul psihiatric sunt necesare

și examene neurologice, endocrinologice și paraclinice. Foarte importante sunt examinările efectuate în mod dinamic și în funcție de comportarea delicvenților. Expertiza medico-legală psihiatrică trebuie să aibă în vedere necesitatea plasării subiectului în circumstanțe biologice cât mai apropiate de cele existente în momentul săvârșirii delictului.

Corelarea examinărilor EEG cu cele pneumoencefalografice în conduitele agresive constituie încă o posibilitate de evidențiere a substratului lezional organic, care motivează aspectele psihopatologice.

Examinările paraclinice au rolul de probare a diagnosticului clinic și de aprofundare a epatogeniei unor tulburări. Caracteristica lor generală este dată de punerea în situație a subiectului și reconstituirea circumstanțelor biopsihologice cât mai apropiate de cele din momentul comiterii infracțiunii.

Cercetări asupra potențialului delicvent în incidența judiciară

Având în vedere structura dizarmonică a personalității psihopatice, marea lor incidență delictuală, V. Dragomirescu a considerat necesară cunoașterea trăsăturilor personalității infractorilor prin aplicarea unor teste proiective. Unul din scopurile cercetătorilor 1-a constituit stabilirea unor posibilități de aplicare a acestor teste în practica investigării psihopatului infractor, în diferite etape în care se cere o expertiză medico-legală psihiatrică.

Astfel, V. Dragomirescu aplică testele SZONDI și ROSENZWEIG pe un lot de 50 psihopați delincvenți, aflați în condiții de spitalizare pentru investigare clinică și de laborator, necesare expertizei medico-legale psihiatrice.

Datele obținute în urma aplicării testului SZONDI au relevat că grupul de psihopați delincvenți cercetați manifestă o trebuință accentuată de tandrețe, căldură, dar pe de altă parte se manifestă agresiv cu tendințe spre sadism și spre activitate. Sunt ascunși, au tendință spre minciună, pe plan ideal construiesc ușor o lume imaginară. Manifestă sentimente de culpabilitate și teama de pedeapsă, solitudine, izolare.

Aceste constatări **se** traduc în tabloul psihiatric al personalității dezvoltate dizarmonic, ca având la bază o dizarmonie a afectivității nematurizate, carentiale, tradusă adeseori prin izbucniri agresive compensatoare, egocentrism și labilitate afectivă.

Testul SZONDI are o valoare deosebit de importantă în diagnosticul individual, permițând stabilirea reacțiilor pulsionale și evoluția lor, ceea ce, pentru prognostic, tratament și reeducare este foarte important.

Testul ROSENZWEIG a condus la următoarele concluzii: datele cercetării nu au mers în toate cazurile în întâmpinarea ipotezei inițiale conform căreia datorita tabloului clinic al psihopatiei în general, rezultatele la test trebuiau să confirme parametri adaptării sociale, reacții agesive față de frustrare și toleranță scăzută la frustrare. Dar atitudinea agresivă față de frustrare apare evidentă doar la paranoici (60%) și isterici (50%), iar indicele de conformitate la grup sau G.C.R. (Group Conformity Rating) scăzut cu semnificație statistică nu găsim decât la psihopați oligofrenopați (80%).

Se ridică problema momentului în care se aplica acest test. V. Dragomirescu afirmă că rezultatele la test au fost influențate de condițiile de schimbare a mediului și de tratament intraspitalicesc. Momentul optim de aplicare este cel imediat după comiterea delictului și testul trebuie repetat dinamic, în etape.

Testul ROSENZWEIG are valoare practică pe linia explorării individuale. Pentru practica expertizei medico-legale psihiatrice, testul este util., permițând prognoze și măsuri corespunzătoare individualizate și când se pune problema revizuirii programului de tratament.

Testul de apreciere tematică (T.A.T.) a fost folosit în cadrul unor cercetări asupra acestui mijloc de diagnostic de către V. Predai (1981). în 83% dn cazurile examinate cu ajutorul acestui mijloc diagnostic, minorii care au săvârșit furturi își proiectează, în istorioare, stări afective negative: sentimente de frustrare afectivă (46,66%), sentimente de insecuritate (13,33%), sentimente de abandon (26,3%), labilitate afectivă etc, generate mai ales de relațiile psihosociale nefavorabile din familie. De asemenea, la 88% din cazuri, în povestioarele realizate la T.A.T. de către delincvenții minori, se proiectează agresivitatea verbală sau fizică (bătăi, furturi, crime), precum și un sentiment de privare materială[1].

Un alt obiectiv al studiului lui V. Dragomirescu 1-a constituit compararea frcventei și aspectelor anomaliilor de traseu EEG la psihopați cu aspectele întâlnite la studiul unui lot de 111 minori cu tulburări de comportament traduse în conduite deviante delictuale. (Aspectul EEG se schimbă în raport cu vârsta și cu modificările neuroendocrine. EEG nu prezintă la copii și adolescenți o constantă biologică bine conturată ca la adulți. Se pune deci problema delimitării aspectului normal corespunzător vârstei, față de ritmurile cu semnificație patologică ce denotă o disfuncție cerebrală.)

Cei 111 minori au fost reprezentați de 96 băieți și 15 fete între 12 și 17 ani. Analiza traseelor EEG a condus la următoarele constatări:

a) Trasee de aspect normal s-au găsit la 20 de cazuri;

b) Trasee cu anomalii electrografice de diverse tipuri apar la 91 de cazuri (82%), cele 91 de cazuri au fost grupate în raport cu tipul dominant de descărcări patologice în 3 grupe:

- Trasee EEG constituite din ritmuri lente, cu frecvența din banda theta, sporadice unde delta și cu aspect disritmic constante la 36 de cazuri. Acest tip de descărcări patologice denotă o retardare neuropsihică, cu aspect electrografic sub vârsta cronologică;
- Trasee EEG cu ritmuri funcționale sub forma undelot theta și alfa lent, de 7, 8 cicli pe secundă, ascuțite și nemodulate constatate la 31 de cazuri. Acest tip de anomalii denotă o stare de hiperexcitabiliate neuronală;
- Trasee EEG de tip patologic la 24 de cazuri, la care s-au evidențiat anomalii de tip epileptic.

Din aceste date rezultă că la cele 91 de cazuri de delincvenți cu anomalii electroencefalografice există influențe morbide, care determină tendința de delicte *(vezi, foto 83).*

Activități seminariale: - selectiv adaptabile „on line" -

Seminariile se vor desfășura pe baza: *susținerii de referate* (ex. de teme: „Orientarea heteroagresivă pe terenul penalului", „Metode explicative ale conduitelor agresive", „Mecanisme suicidare - personalitatea sinucigașului", „Potențialul criminogen al personalității paranoide" *etc.),analize de caz,* studiul dosarelor; *studiu de planșe foto* -dublu suicid; *studiul înscrisurilor sinucigașilor, studiul rechizitoriilor* - disfuncționalilor agresivi (cauze complexe de omor).

---

1 Mitrofan N., Zdrenghea V., Butoi T. - *op. cit.,* pag 150

Bibliografie obligatorie:

1. Tudorel Butoi şi Ioana Teodora Butoi, „ *Tratat universitar de psihologie judiciară - teorie şi practică*", Edit. Phobos, Bucureşti 2004:
2. Tudorel Butoi si colab., „*Sinuciderea un paradox consideraţii psihosociologice, biomedicale şi juridice*", Edit. Ştiinţelor medicale, Bucureşti 2002;
3. Gorgos şi colab., „*Dicţionar de psihiatrie* ", Edit. Medicală, Bucureşti 1996;

4. Nota Bene: Problematica victimei şi victimizării (inclusiv SSPT- Sindromul stresului posttraumatic) se vor regăsi tratate amplu în Compendiu universitar: Tudorel Butoi şi colab. „*Victmologie şi psihologie victimală*", Edit. Phobos, Bucureşti 2009 ale cărui problematici vor fi recenzate prin referate în cadrul seminariilor.

Fotografii (link-uri) exemplificativ - demonstrative (suport aplicativ - pragmatic) în materia interdisciplinității masteratului de psihologie judiciară - victimologie .

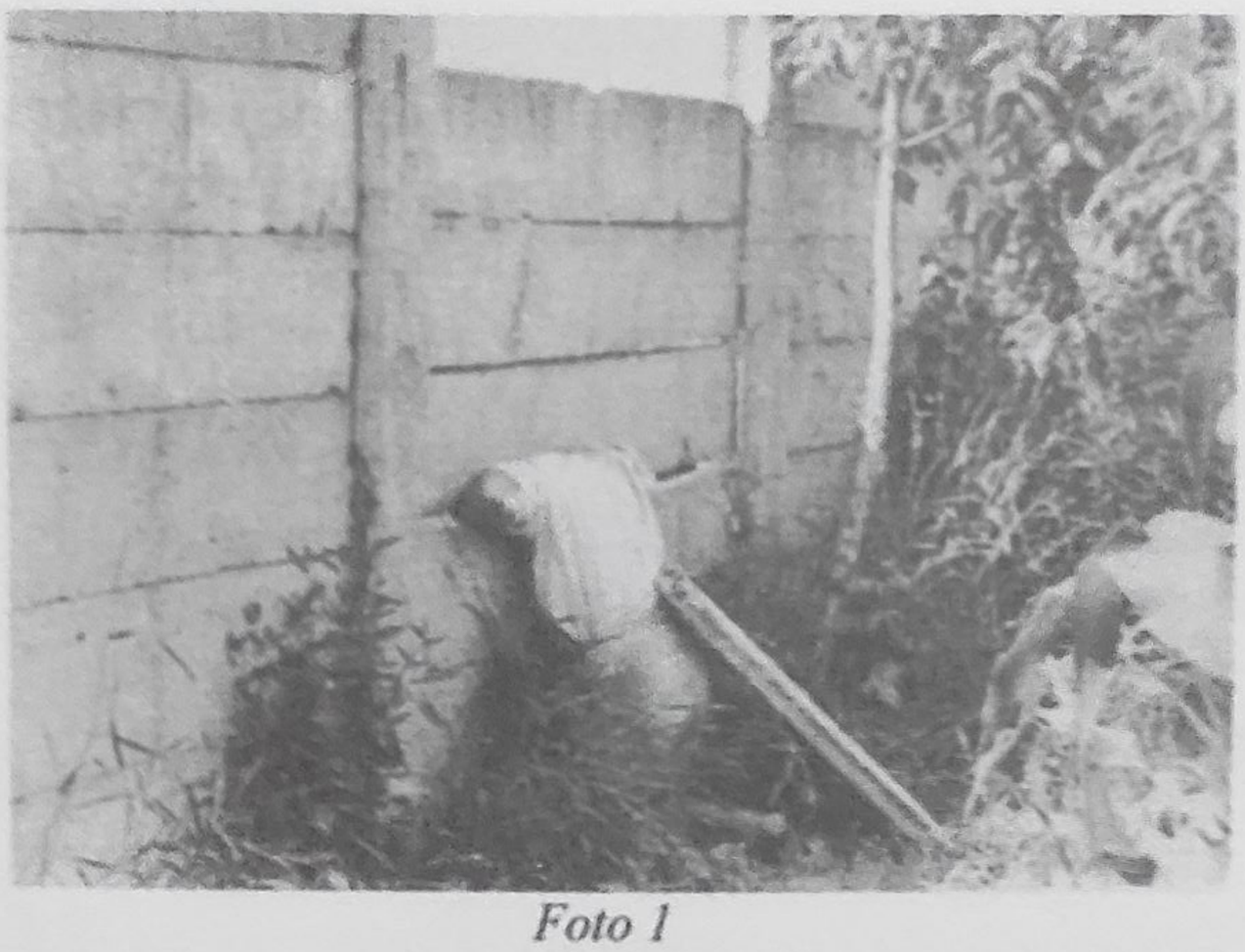

Foto 1

Foto 1: victima este găsită decedată cu gâtul comprimat între plăcile de beton ale gardului.
„Scena crimei" - obligă la interpretări nuanțete referitoare la:

- *suicid;*
- *accident;*
- *omor înscenat în accident;*
- *omor înscenat în suicid etc.*

(detalii – vezi arhiva personală a prof. Butoi – dezbateri masterat)

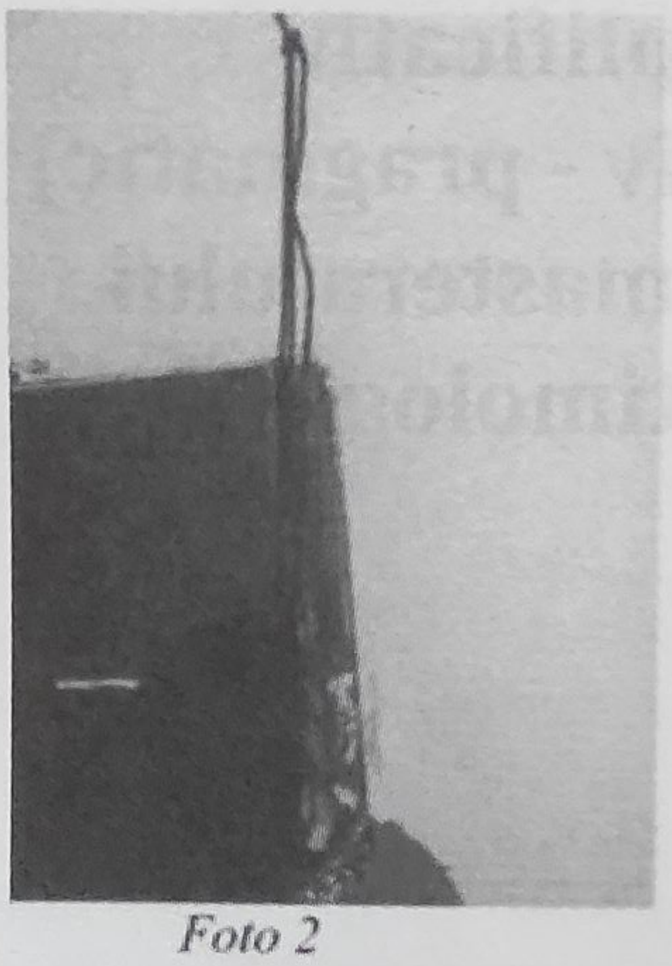

Foto 2

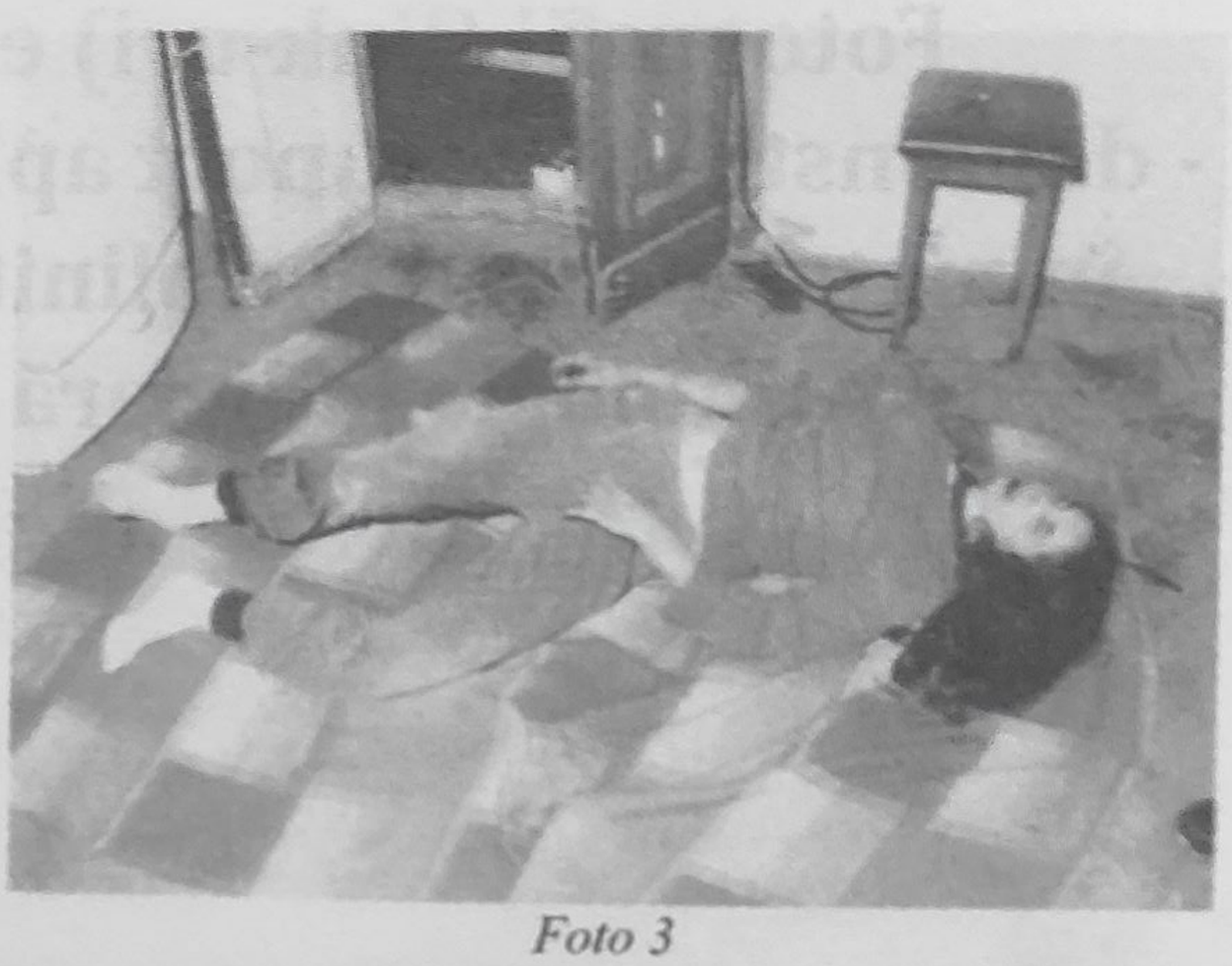

Foto 3

Foto 4

Foto 2,3,4 – victima este găsită decedată agățată (spânzurată) într-un cordon de material plastic.
„Scena crimei" – obligă la interpretări nuanțate referitoare la:

- *suicid prin spânzurare;*
- *omor înscenat prin suicid.*

(detalii – vezi arhiva personală a prof. Butoi – dezbateri masterat)

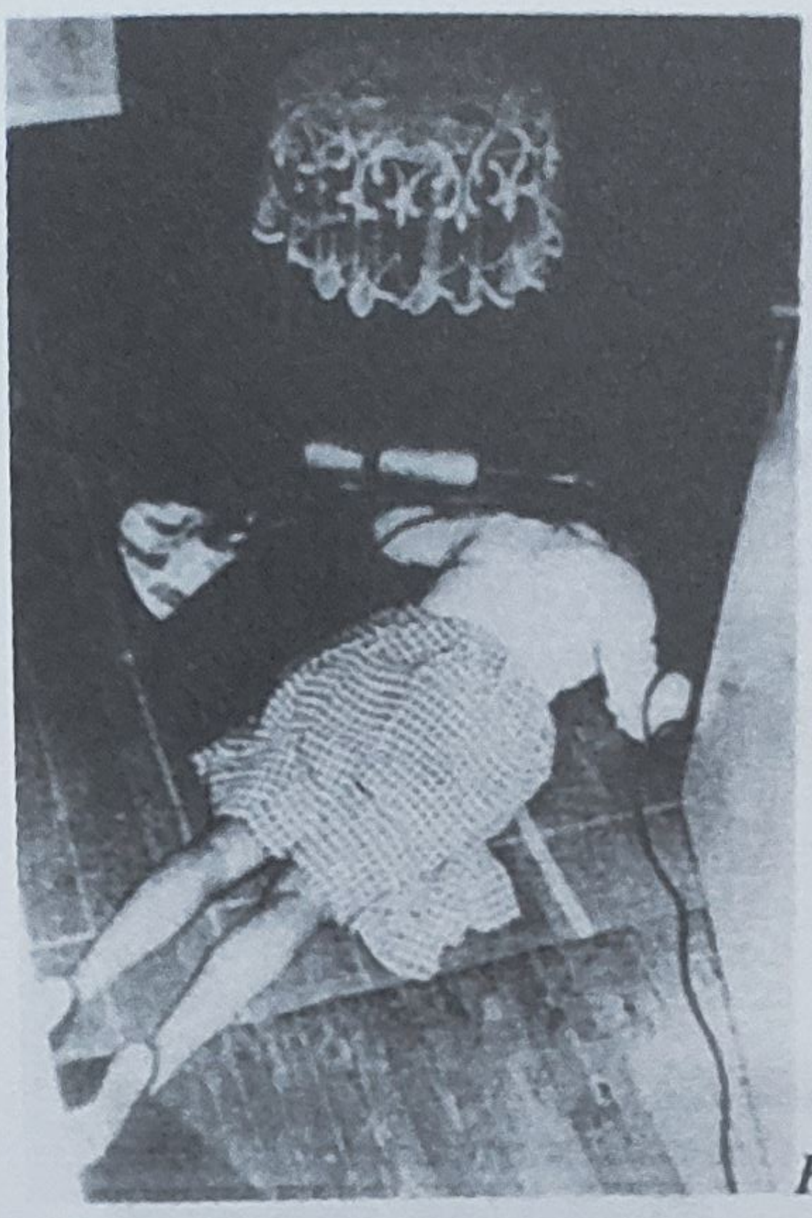

Foto 5

Foto 5: victima este găsită decedată prin electrocutare la contorul cu conductorii auxiliari ai aspiratorului.
„Scena crmei" – obligă la interpetări nuanţate referitoare la:

- *suicid (prin electrocutare);*
- *omor înscenat în suicid;*
- *omor înscenat în accident;*
- *accident.*

(detalii arhiva pers. prof . Butoi – dezbateri pro şi contra- argumente)

Foto 6

Foto 7

Foto 8

Foto 6,7,8: victima în vârstă de 68 de ani este găsită decedată (rămasă în poziţie ginecologică) pe faţă prezintă echimoze, tumefacţii şi urme ale muşcăturilor.
„Scena crimei" obliga la interpretări calificate vis-a-vis de:

- *viol – poate fi criminal în serie?!*
- *viol urmat de moartea victimei;*
- *autor în stare de ebrietate – poate fi criminal în serie?!*
- *autor psihopat sexual – poate fi criminal în serie?!*
- *omor cu înscenarea violului;*
- *tâlhărie cu moarte şi înscenarea violului etc.*

(detalii arhiva personala a prof. Butoi – dezbateri pro şi contra – argumente asasin în serie „psihopat gerontofil")

Foto 9

Foto 10

Foto 9,10 - victima în vârstă de 36 de ani este găsită decedată (rămasă în poziţie ginecologică) – cauza morţii, acţiune mecanică asupra căilor respiratorii şi comprimarea pachetului vasular (sugrumare).

„Scena crimei" obligă la interpretări calificate vis-a-vis de:

- ***viol – poate fi opera unui criminal în serie;***
- ***autorul poate fi psihopat sexual – criminal în serie ?!***
- ***autorul poate să fi acţionat sub influenţa alcoolului – criminal în serie?!***
- ***omor înscenat în viol;***
- ***tâlhărie cu moarte şi înscenarea violului;***
- ***viol urmat de moartea victimei etc.***

(detalii – arhiva pers. prof. Butoi – dezbateri, argumente pro şi contra, alte opinii)

Foto 11

Foto 12

Foto 13

Foto 14

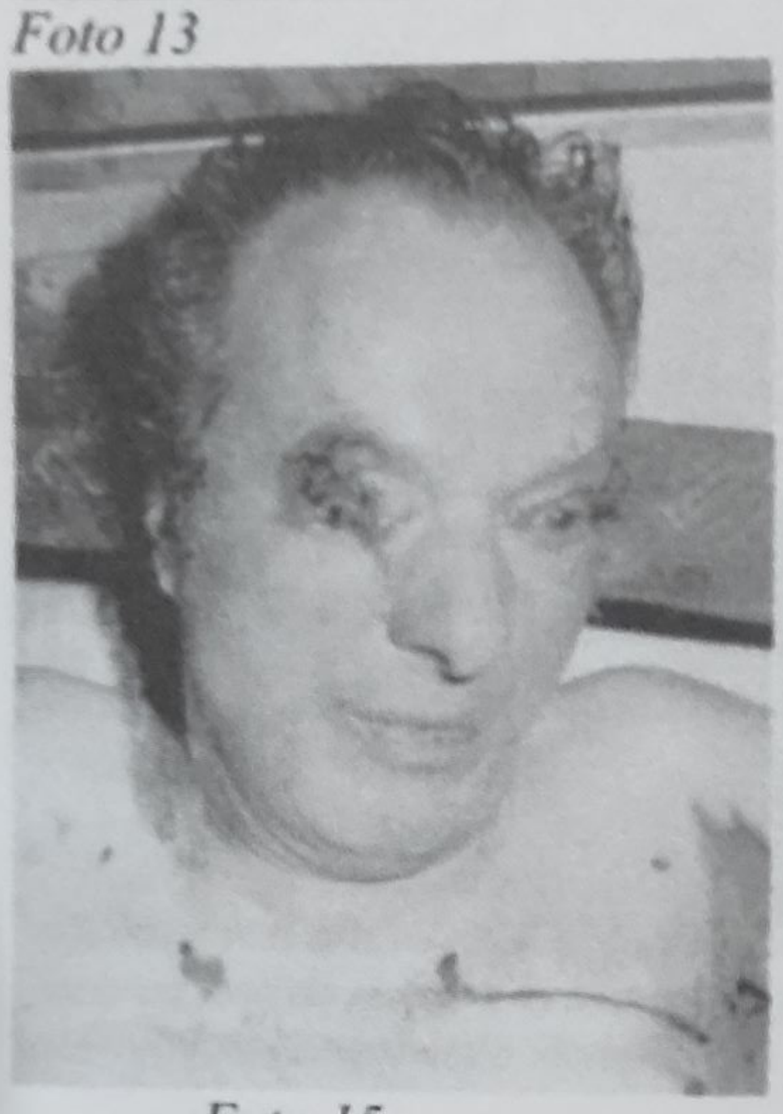

Foto 15

Foto11,12,13,14,15: - victimele surprinse în propria locuinţă (intrare la pont), moarte cu jaf (dublă crimă).

- *„tortură", înţepături repetate, înţeparea ochilor, căluş (sufocare), imobilizare etc.*

Masteranzii supun discuţiei conceptul de „nucleu al personalităţii criminale" din perspectiva ***agresivităţii şi indiferenţei afective*** *(lipsa simţului moral, remuşcării, milei şi ruşinii) – vezi Jean Pinatel – (detalii arhiva pers. a prof. Butoi – dezbateri şi argumente asupra tipologiei criminale)*

Foto 16

Foto 17

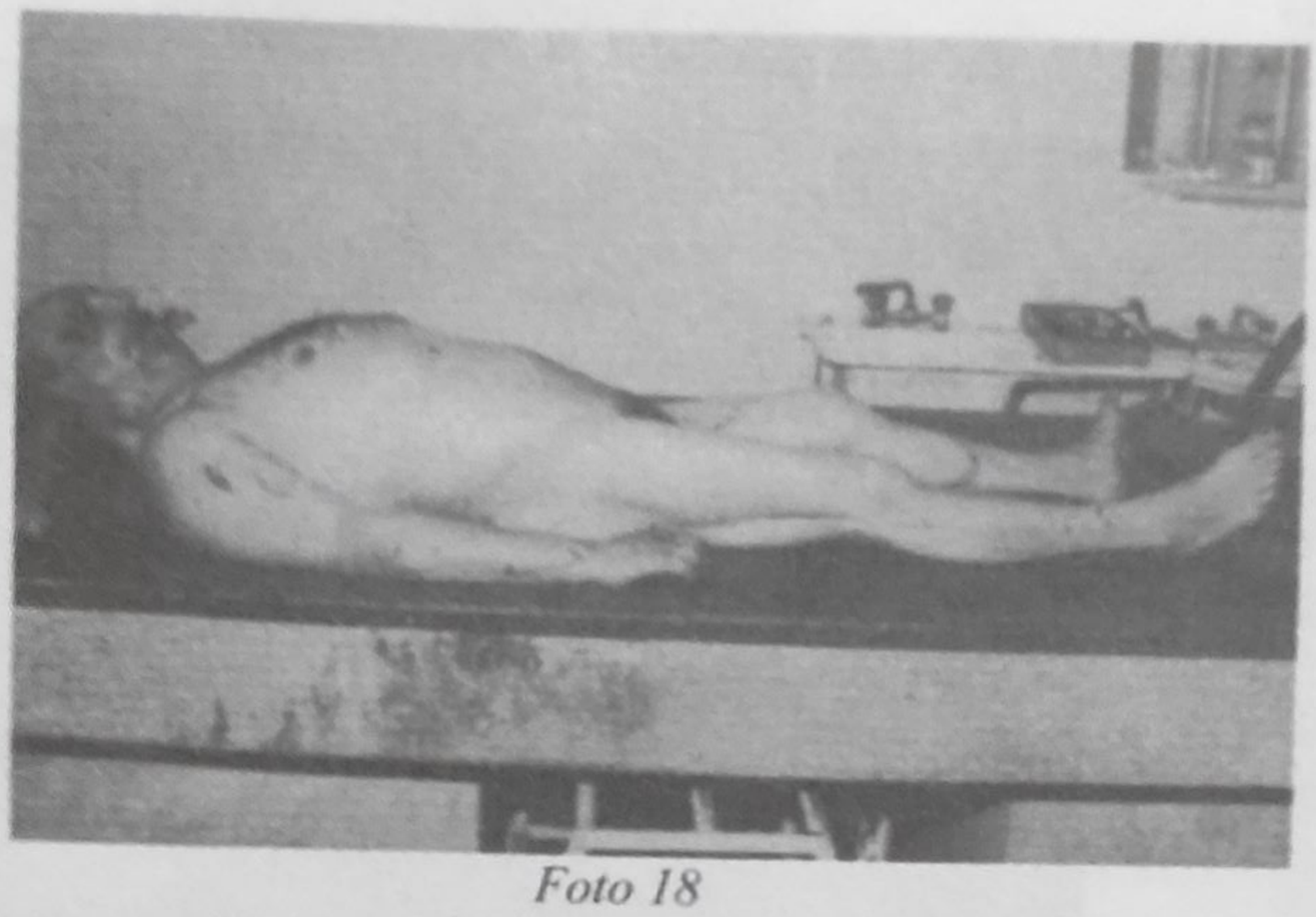

Foto 18

Foto 16,17,18 – plecându-se de la „parteneriatul victimă-infractor" se identifică autorii unor crime comise din răzbunare, gelozie – lipseşte cu desăvârşire jaful –
- victima este găsită decedata în propria locuinţă;
- moartea survine ca urmare a multiplelor plăgi comise cu obiecte tăietor-despicătoare aplicate în zone vitale ***(omor comis prin cruzime).***
(se repune în discuţie „nucleul personalităţii criminale" în accepţiunea lui Jean Pinatel – absenţa simţului moral, remuşcării, milei şi ruşinii - indiferenţa afectiva în incidenţa agravantă cu exacerbarea agresivităţii)

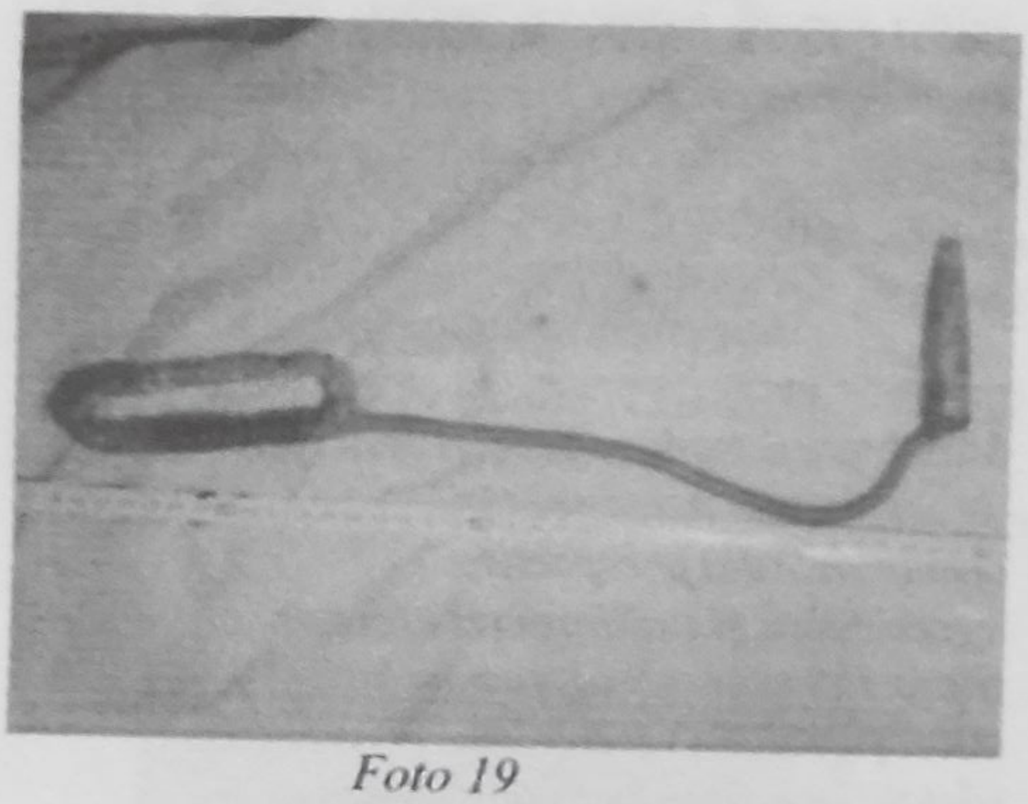

Foto 19

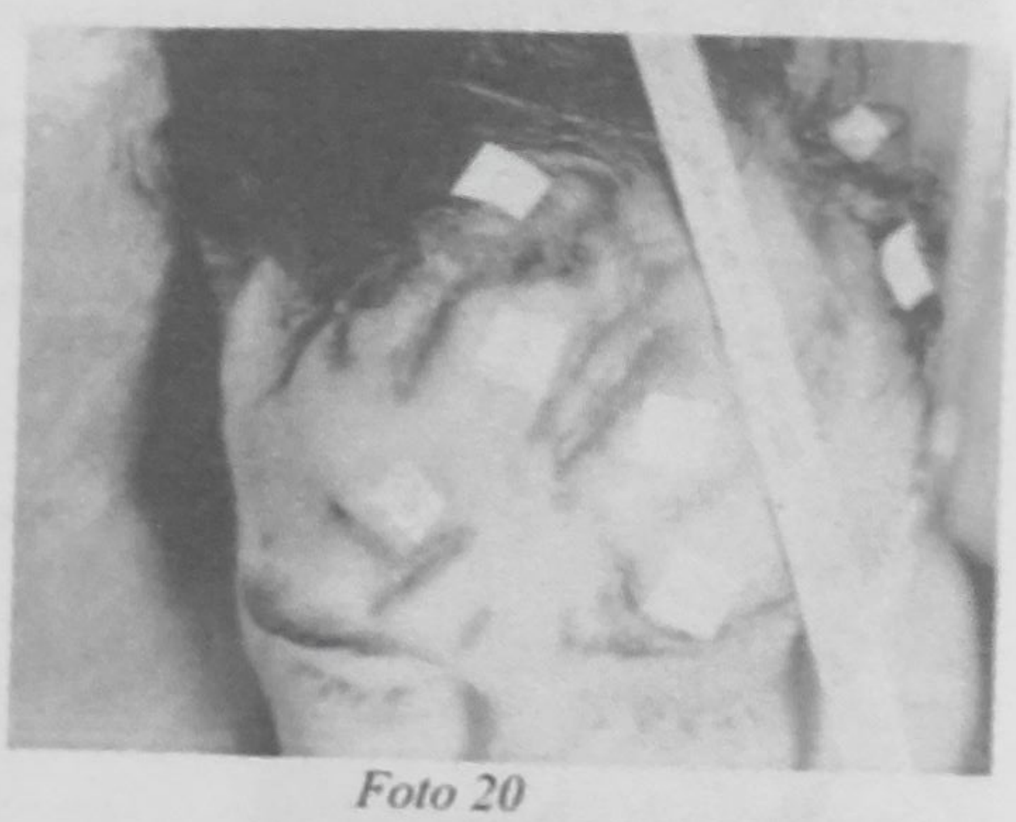

Foto 20

Foto 21

Foto 19,20,21 : - plecându-se de la „parteneriatul victimă-infractor" se identifică autorii unor crime comise cu mobil polimorf: gelozie-răzbunare, cu finalizare în omor în scop de jaf – ***omor prin cruzimi*** *–*
- victima este găsită decedata în locuinţa sa.;
- moartea survine ca urmare a unui mecanism complex format din 23 de lovituri aplicate cu corp tăietor despicător (asupra zonei craniene) în concurs vital cu mecanisme de suprimare a căilor respiratorii, pachetului vascular şi traiectelor nervoase consecutive strangulării cu laţul dublu.
(vezi nucleul personalităţii criminale la Jean Pinatel)

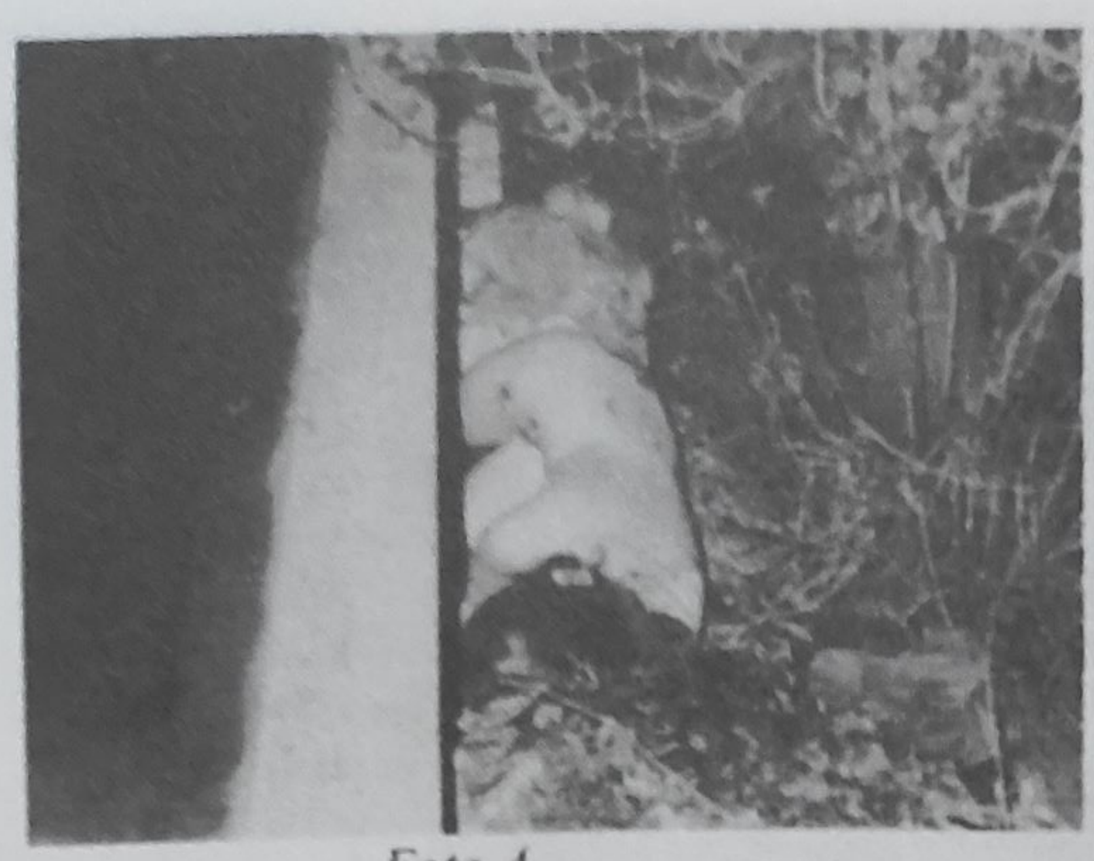

Foto A

Foto B

Foto C

Foto D

Foto A,B,C,D: victimele sunt găsite violate şi ucise în parc şi lanul de porumb – sugrumări. Naivitatea imprudentă le face să creadă că pot „scurta drumul" către casă traversând singure şi la o oră târzie o zonă izolată – parc şi respectiv lanul de porumb.
(detalii – vezi arhiva prof. Butoi: autorul identificat şi condamnat s-a dovedit a fi fost criminal în serie cu mod de operare în materie) – dezbateri asupra conceptului lui Mendhelson – „victimă cu potenţial de receptivitate victimală" – reerat în materie – opinii personale „on line" -

Foto 22

Foto 23

Foto 24

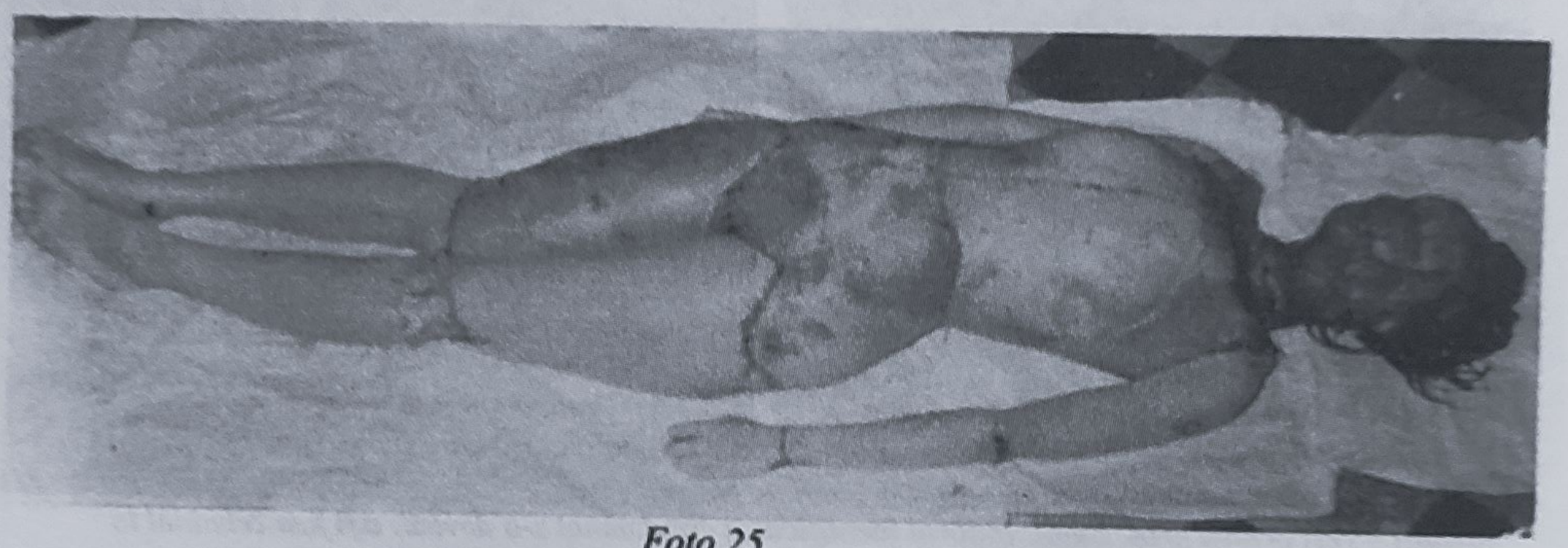

Foto 25

Foto 22, 23, 24, 25 – Sentimentul de insecuritate devine explicabil câtă vreme violul şi moartea se consumă prin acostări de tip animalic epileptoid, victimele 22, 23, 24 fiind surprinse în drum către casă, victima 25 fiind violată şi depesată la nici o jumătate de oră după ce-l cunoscuse pe autor. (sunt situaţii în care legăturile anterioare între autori şi victime sunt excluse)
Cine este acesta?
Cărei tipologie îi aparţine?! – Poate fi vorba de acelaşi autor?
Poate fi autorul considerat criminal în serie?! – întrebările profiler-ului –
(În cazurile de faţă făptuitorii au fost identificaţi , li s-au probat faptele şi au fost condamnaţi – a fost vorba de psihopaţi sexuali criminali în serie – detalii în arhiva pers. a prof. Butoi – vezi şi lucrarea „Criminali în serie" – Edit. Phobos, Bucureşti 2001
- opinii personale „on line" – argumente pro şi contra, comentarii asupra analizelor de caz din lucrare)

Cercurile A și E sunt de dimensiuni egale; se apreciază vizual că A este mai mare decât B datorită contextului în care sunt plasate.

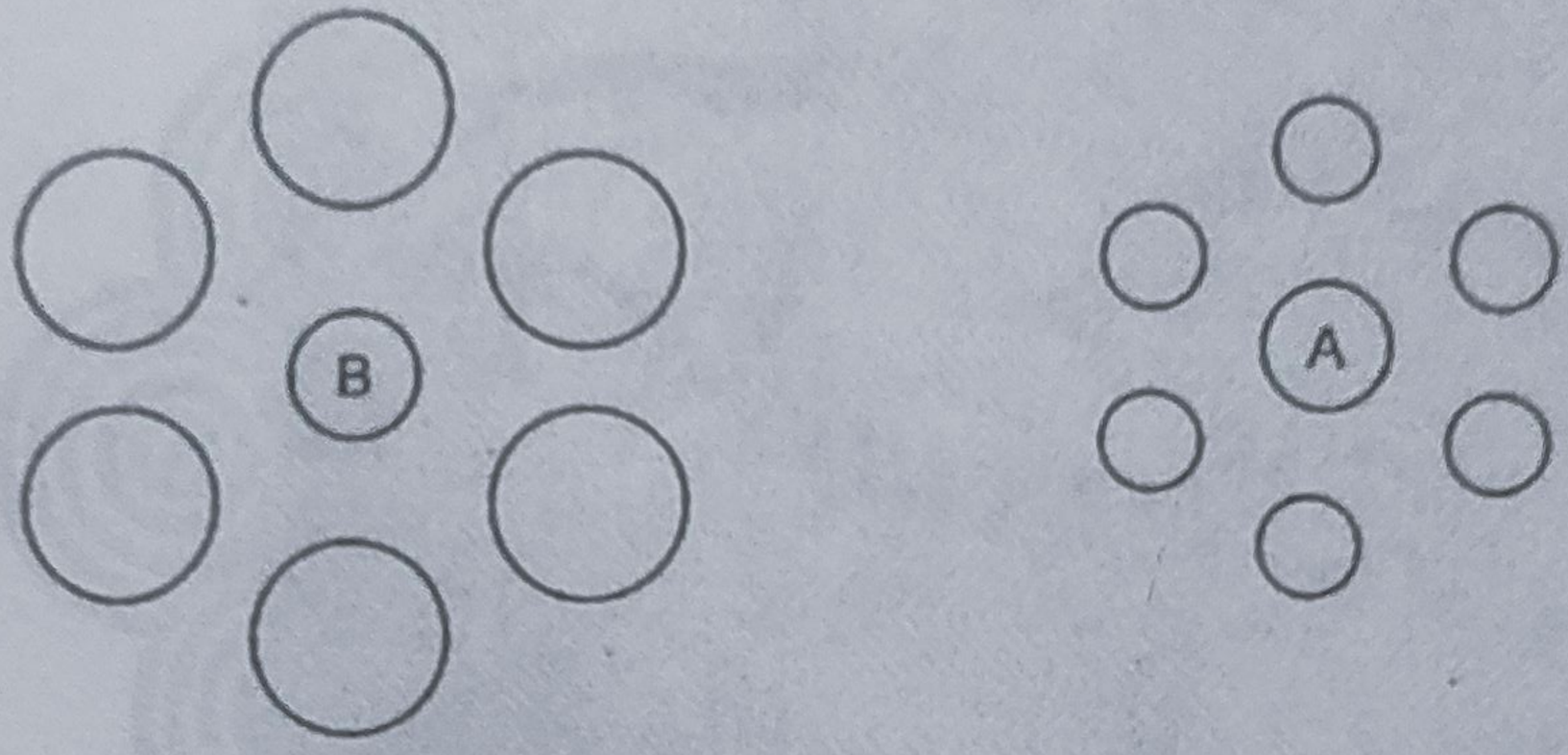

Fig. 26

Cele două segmente orizontale sunt egale, dar sunt percepute inegale datorită poziției diferite a unghiurilor care le închid.

Fig. 27

Înălțimea și baza figurii sunt egale, dar percepute ca inegale datorită supraestimării înălțimii în contextul dat.

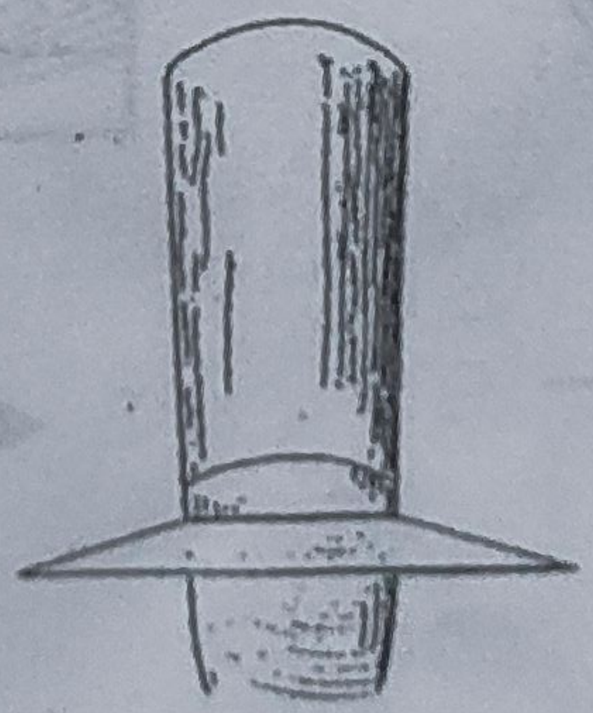

Fig. 28

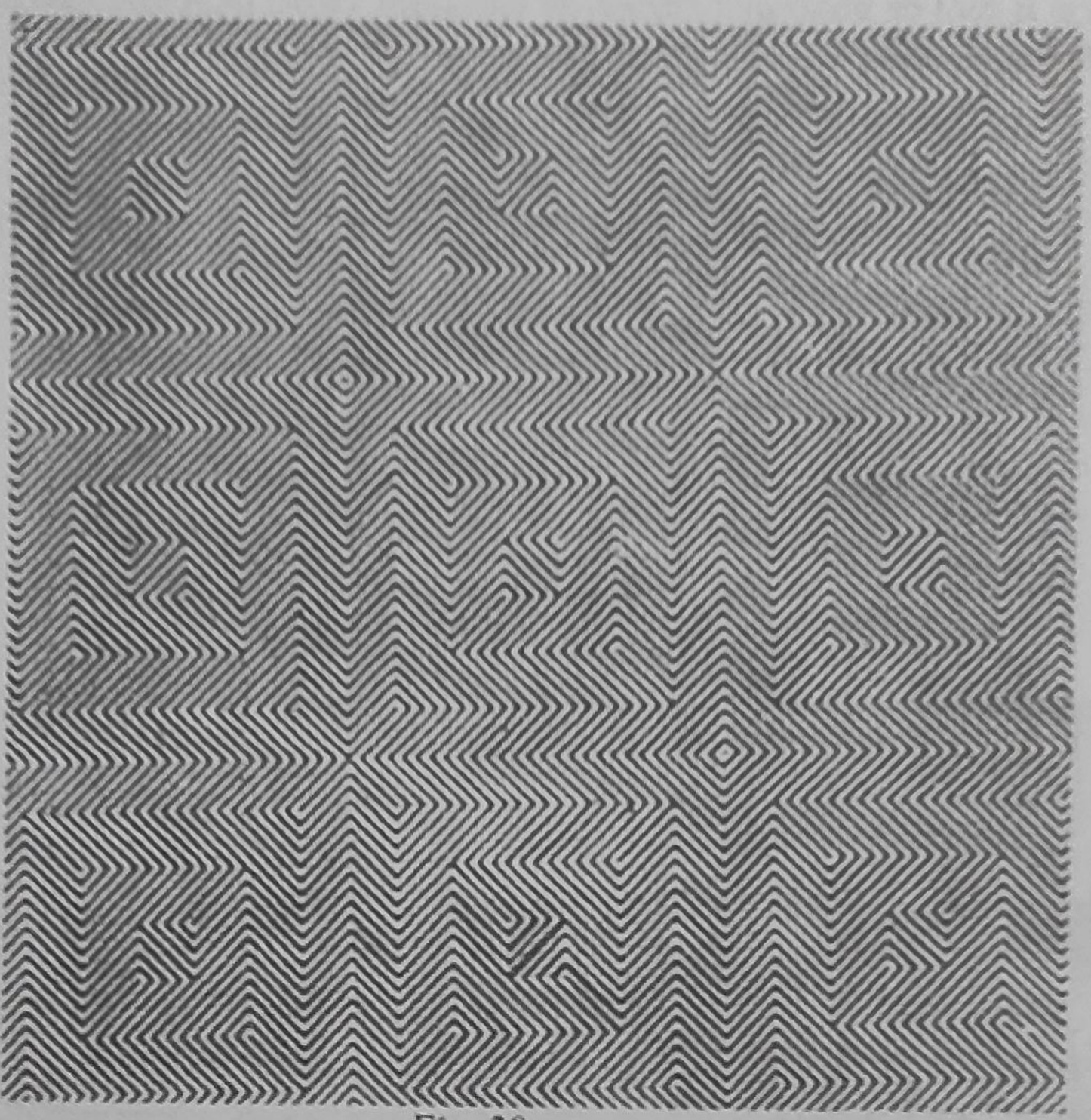

Fig. 29

Iluzii optico-geometrice care se datorează forței de distorsionare a contextului în cazul dreptelor paralele sau al pătratului înscris într-un număr de cercuri concentrice.

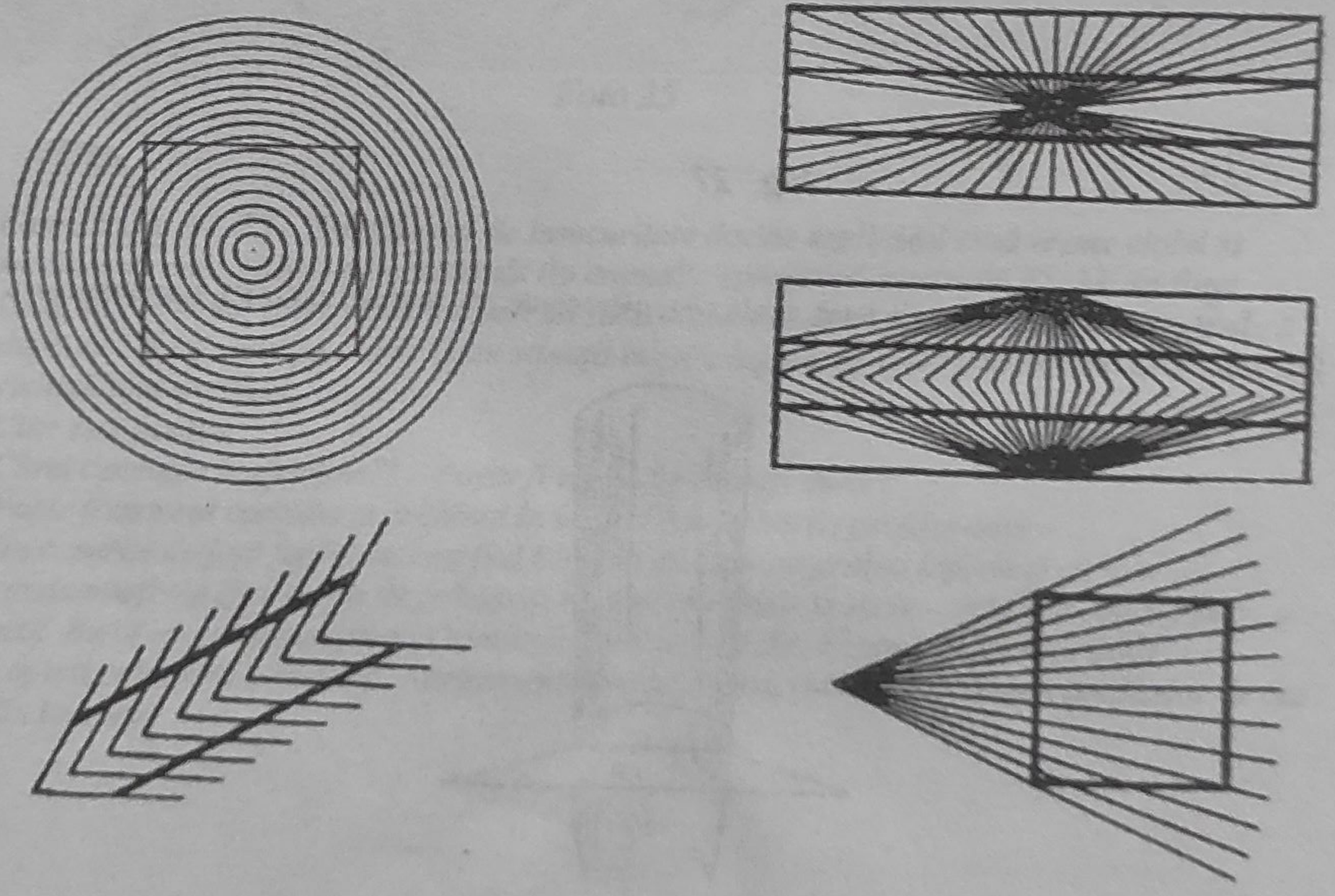

Fig. 30

Este suficient să privim atent desenele reproduse şi, fie că mişcăm capul fie că rotim încet figurile, vom avea iluzia că cercurile se învârtesc în direcţia dorită.

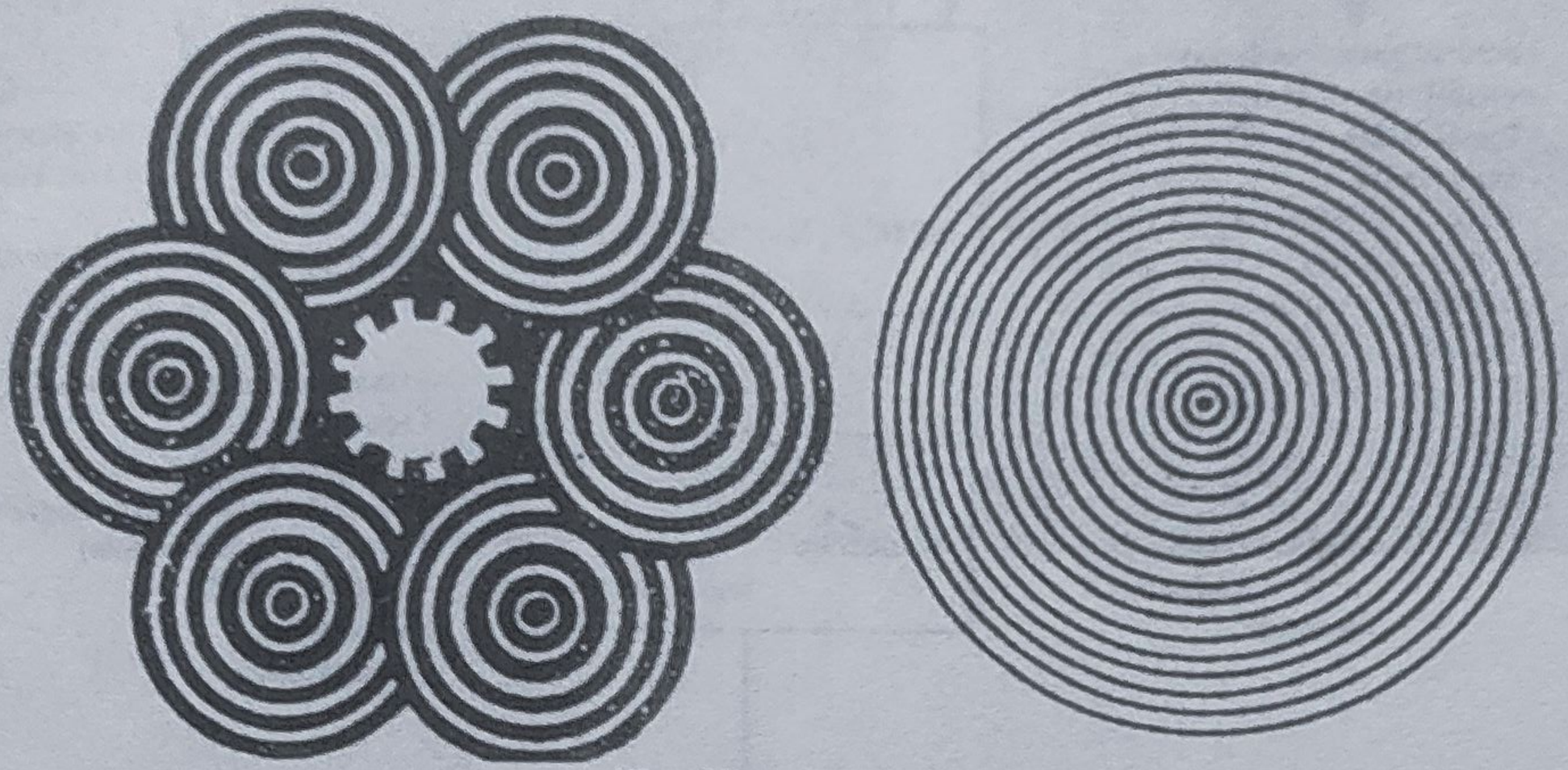

Fig. 31

Foto 26 (iluzia Titchener), 27 (iluzia Muller – Lyer), 28 (iluzia Hering), 29 (mişcare iluzorie percepută la vederea unei figuri statice), 31(iluzie optico-geometrică) , 31(iluzie optico-geometrică): exemple de iluzii posibile (se demonstrează clar limitele martorului – ca subiect cunoscător – datorate în exclusivitate joncţiunii dintre context şi mecanismele psihofiziologice ale analizatorului vizual.

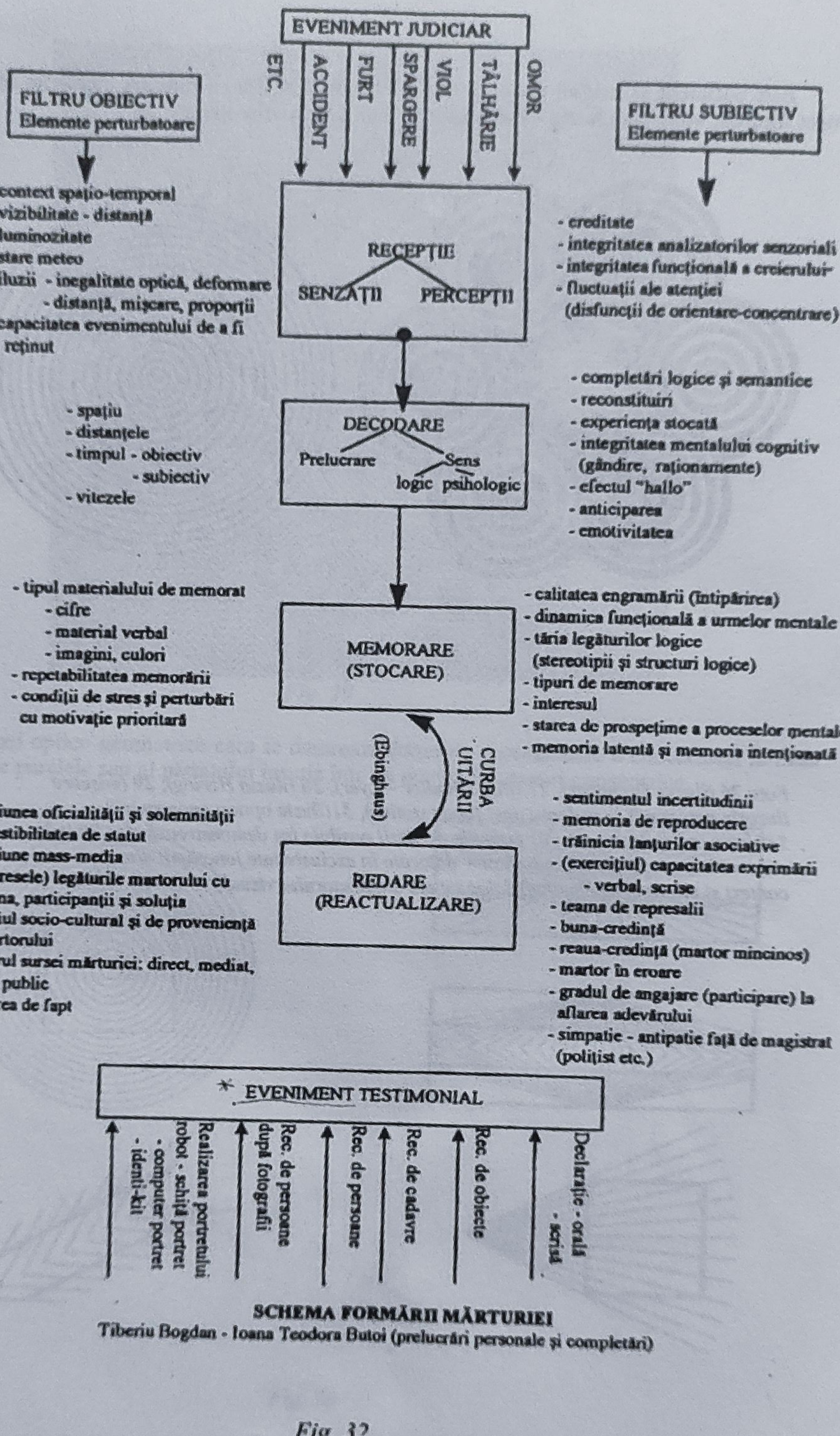

SCHEMA FORMĂRII MĂRTURIEI

Tiberiu Bogdan - Ioana Teodora Butoi (prelucrări personale și completări)

Fig. 32

Schema formării mărturiei – se identifică elementele subiective și obiective (filtru) implicite.

Foto 33

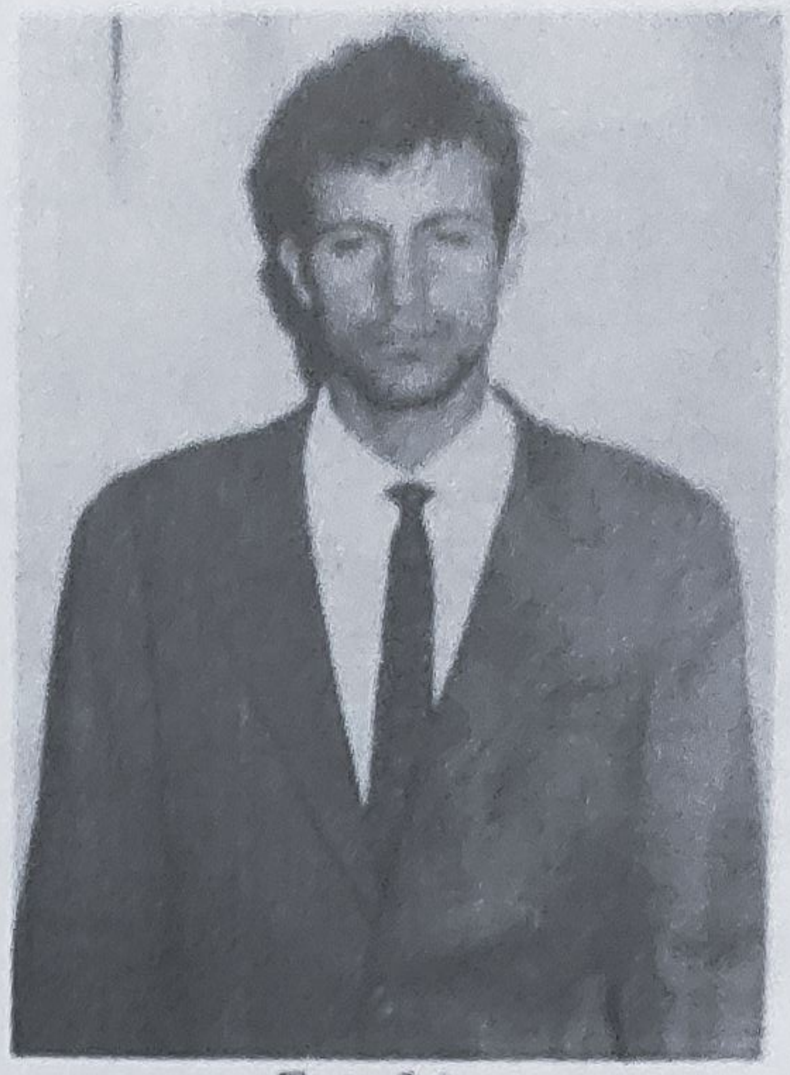

Foto 34

Foto 35

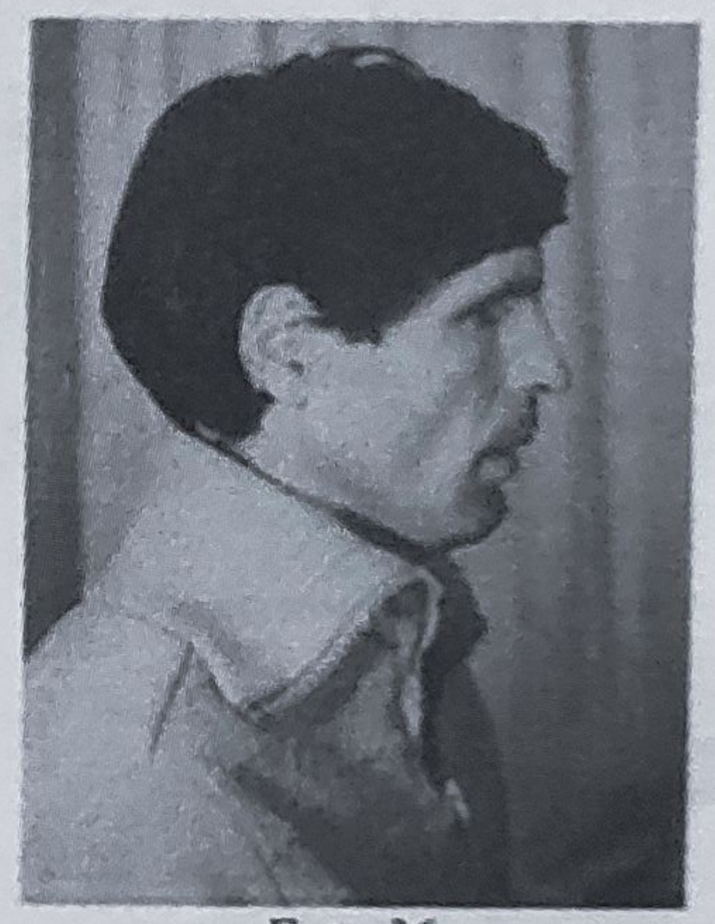

Foto 36

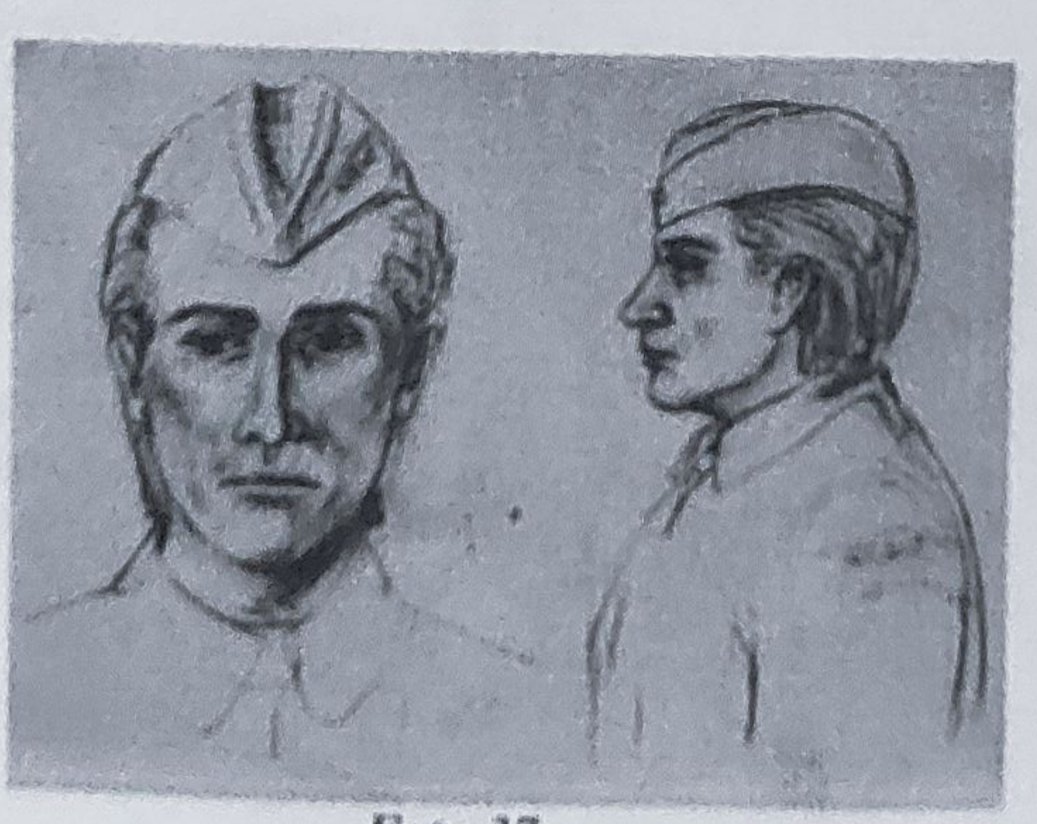

Foto 37

Foto 38

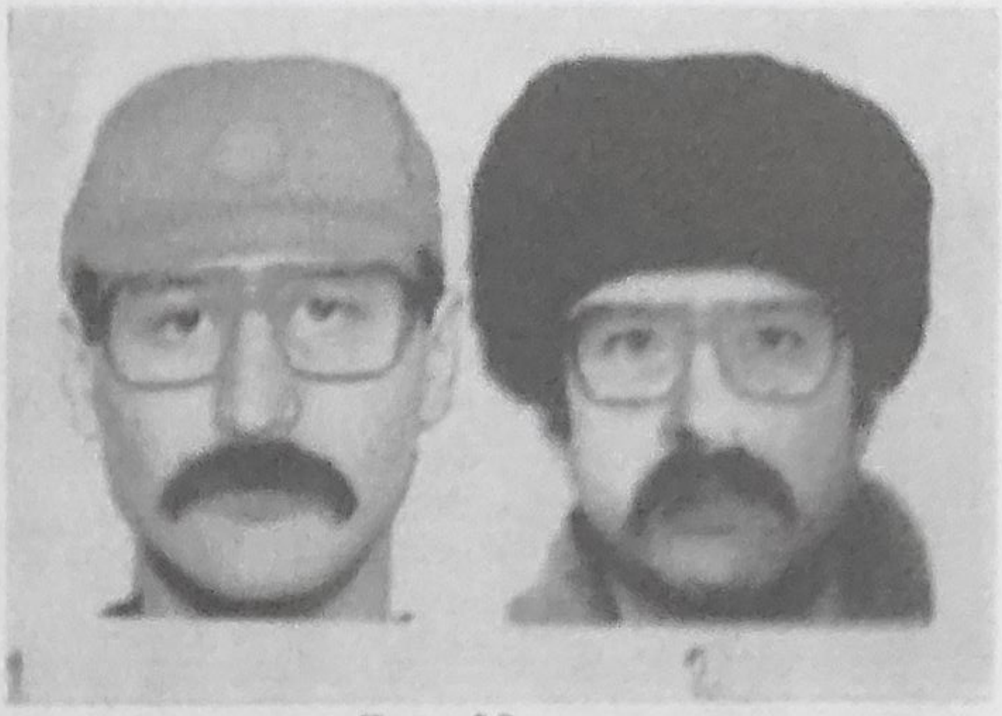

Foto 39

Foto 38, 39:- foto 1:autor de tâlhării în diferite ipostaze de deghizare – martorii au reuşit să reţină tipul brunet, nasul acvilin (coroiat), profilul feţei (prelung), tipul bărbiei şi într-o oarecare măsură forma ochilor- a fost ulterior identificat din grup

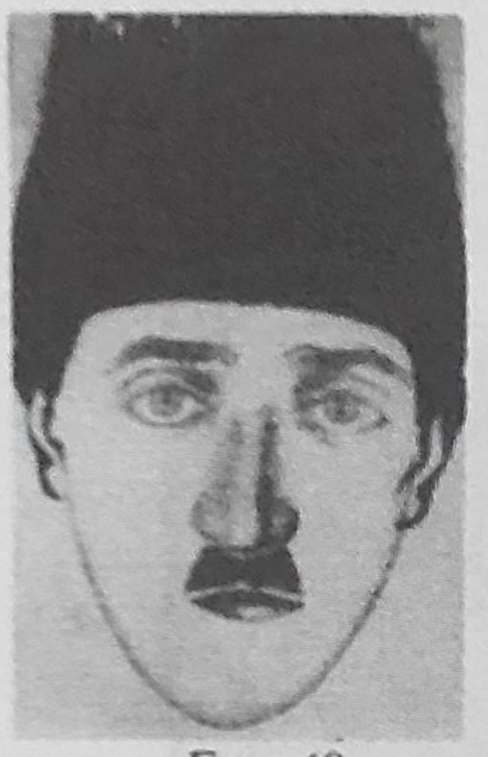

Foto 40

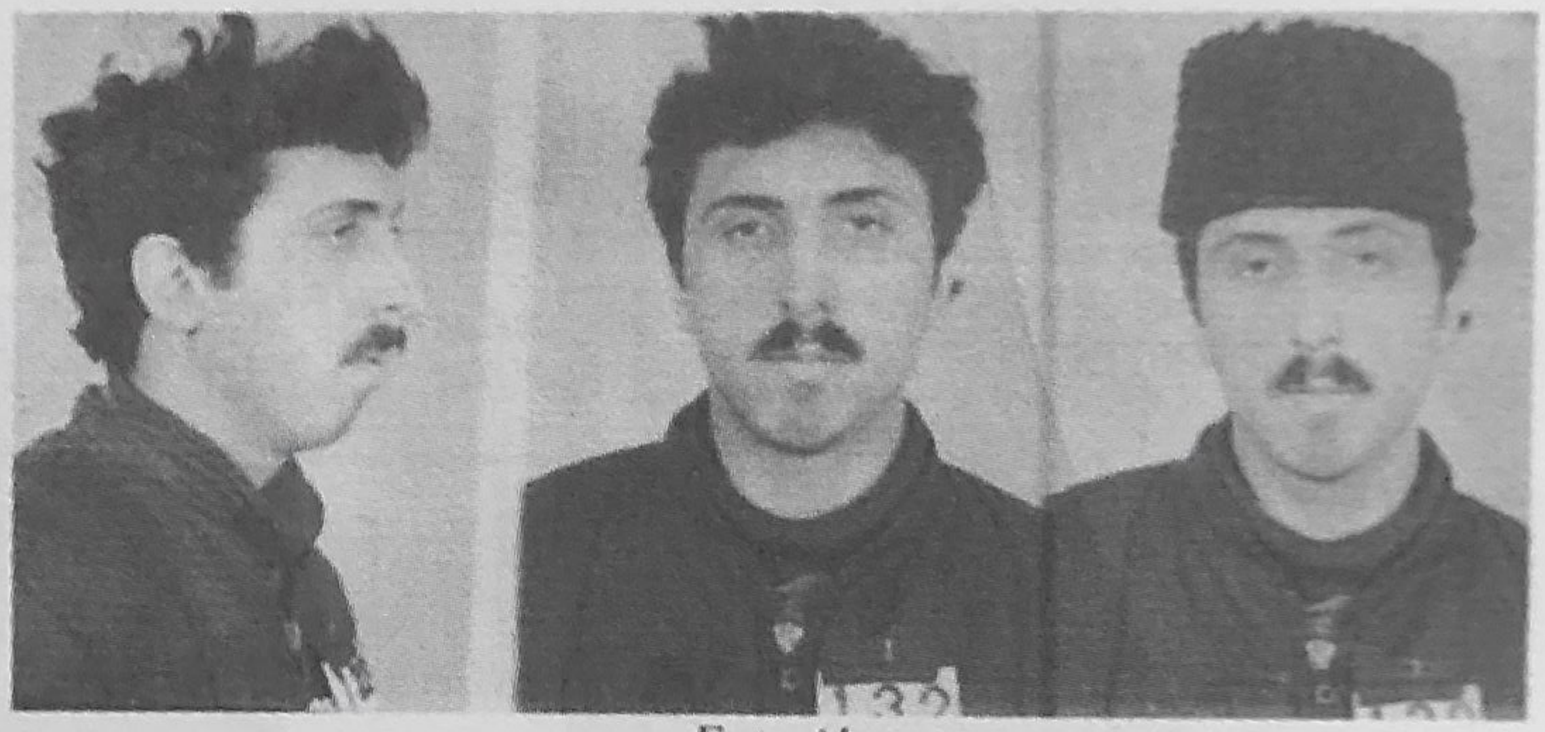

Foto 41

Foto 42

Foto 40, 41, 42: foto de identificare a bănuitului 41; portretul robot realizat după relatările martorilor, 40; şi grup excelent constituit (asemănări sub toate aspectele) pentru recunoaşterea din grup în care persoana bănuită şi-a ales ultimul loc din şir.

Foto 43

Foto 43: fotografia în care victima unui viol comis în lift identifică din grup persoana pe care-o recunoaşte ca fiind autorul faptei (victima aşează mâna pe umărul persoanei relatând când, în ce împrejurări şi cu privire la ce fapte fac obiectul recunoaşterii).

Foto 44

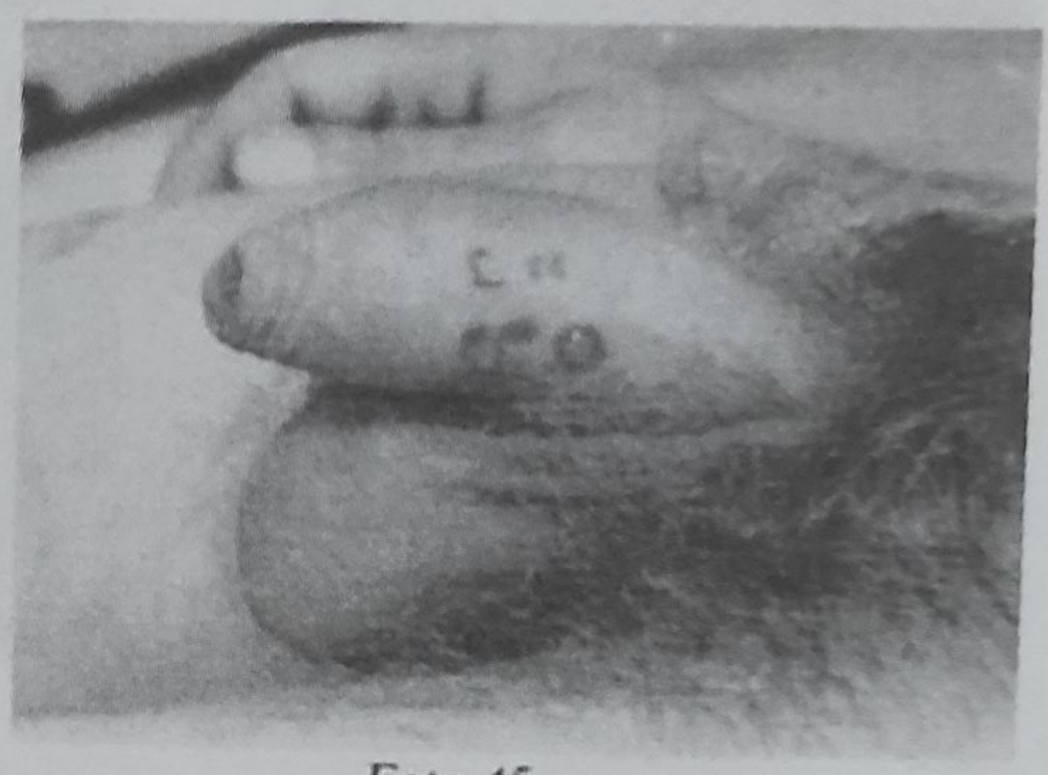

Foto 45

Foto 44, 45: alte modalităţi de recunoaştere de persoane respectiv cadavre – procedură corectă – tatuajul şi schiţa cu elemente particulare mustaţă 46 sau 47 „ciupit de vărsat".

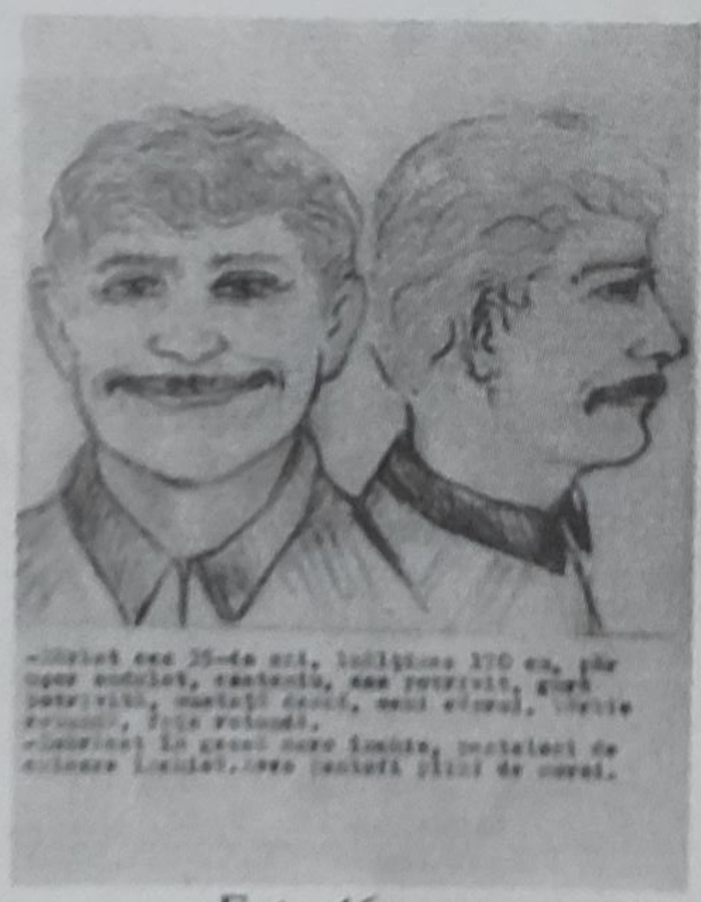

Foto 46

Foto 47

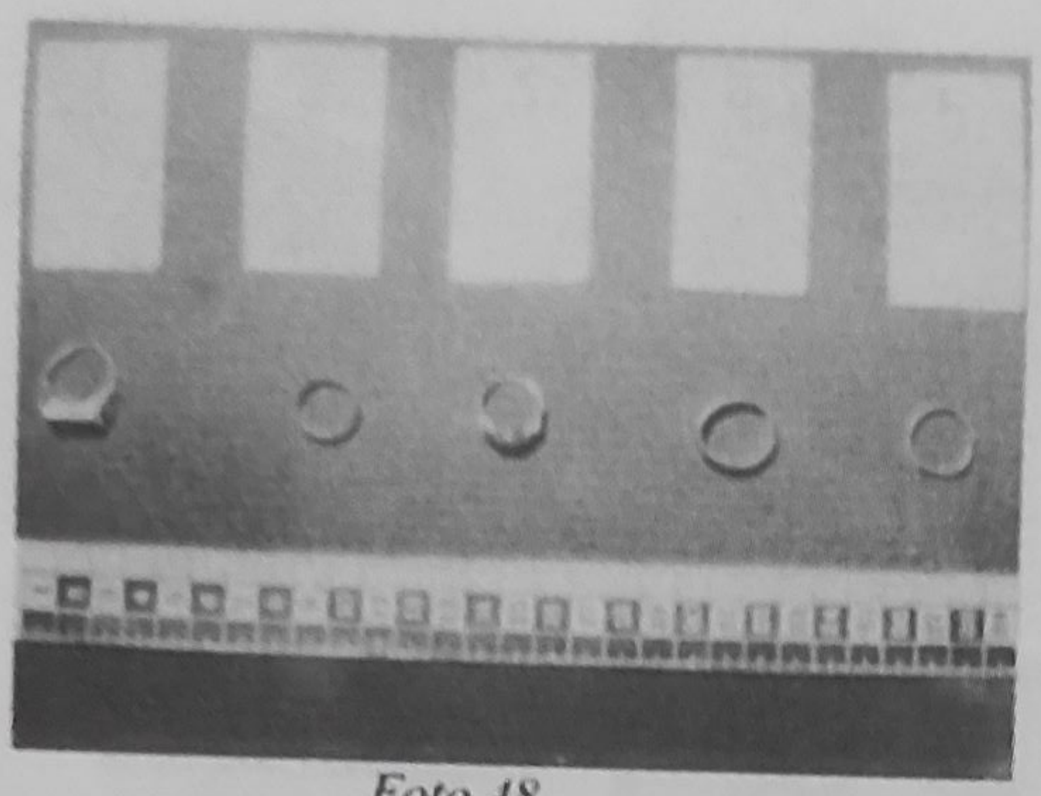

Foto 48

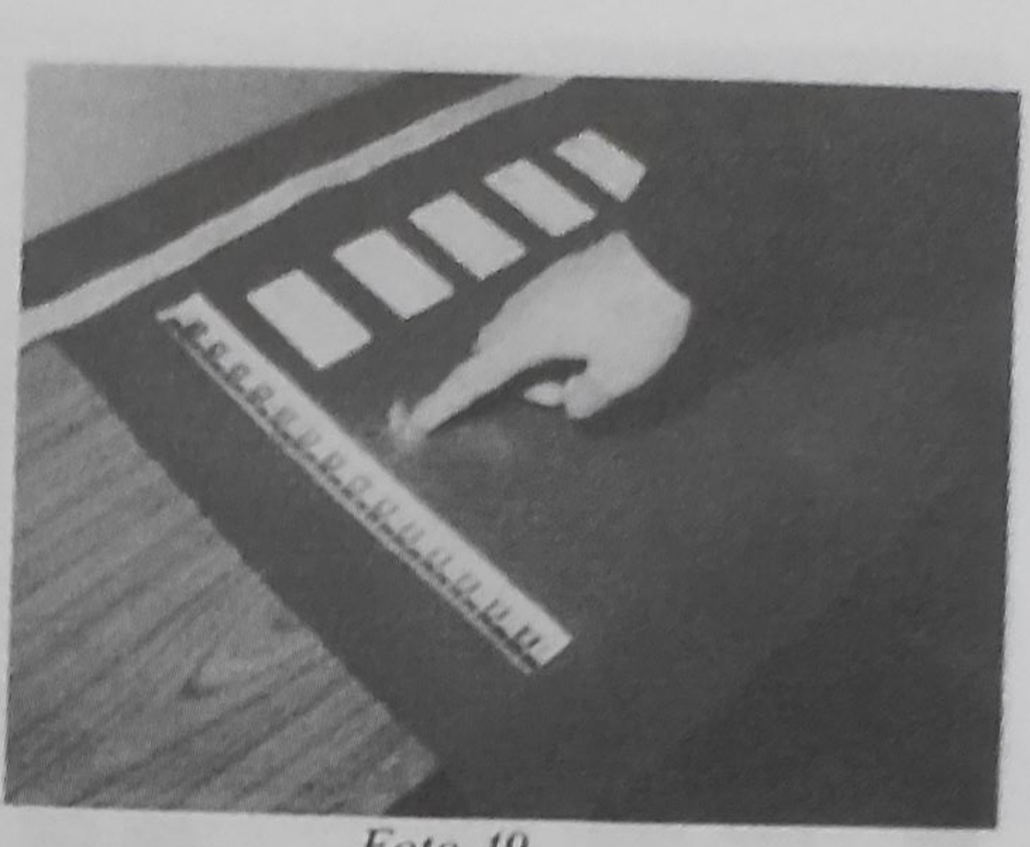

Foto 49

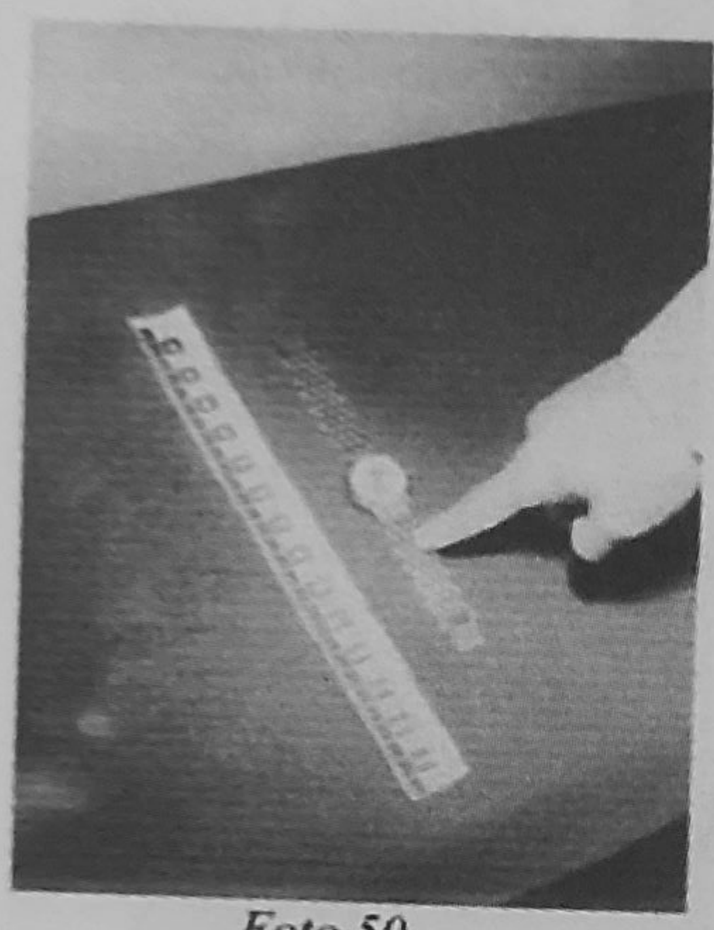

Foto 50

Foto 51

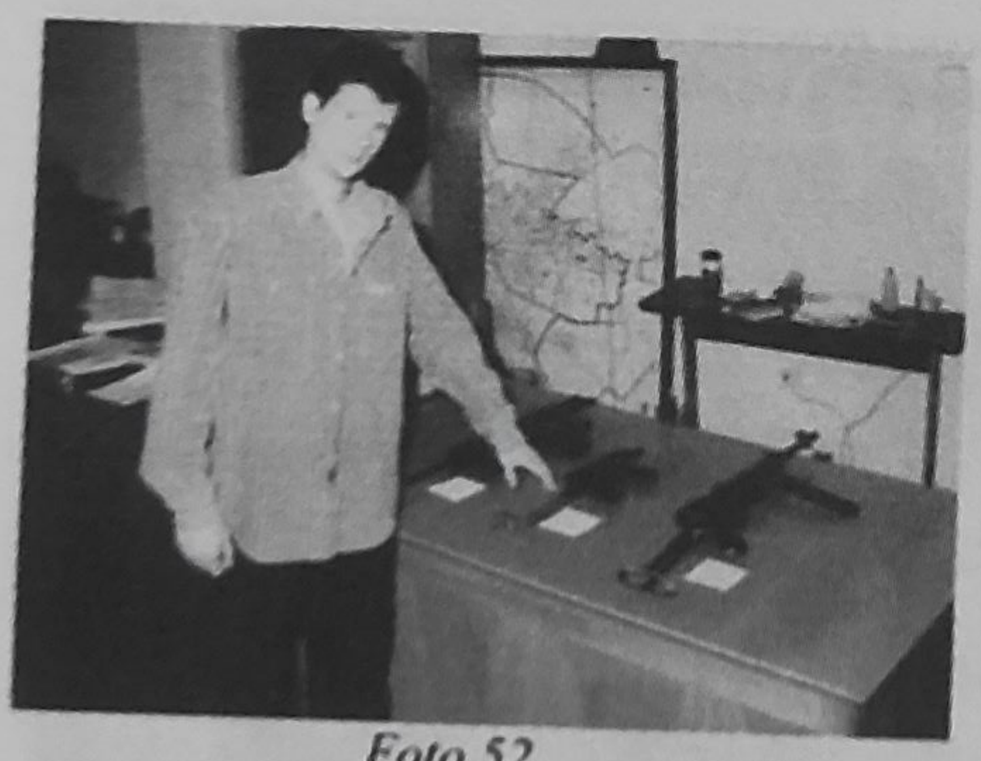

Foto 52

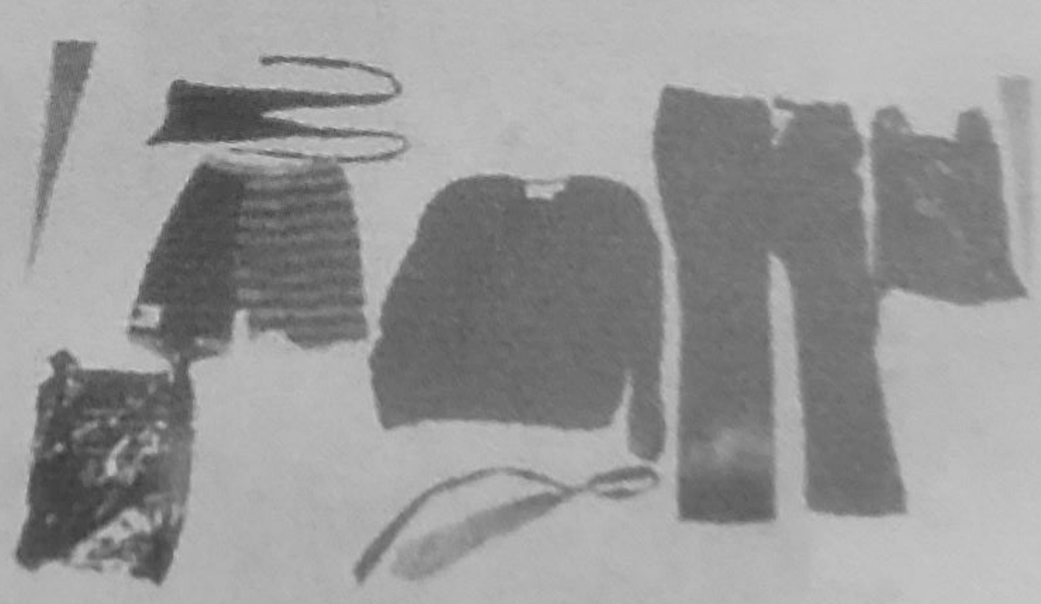

Foto 53

Foto 54

Foto 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54: similar, identificări de obiecte – bijuterii, arme şi vestimentaţie.–

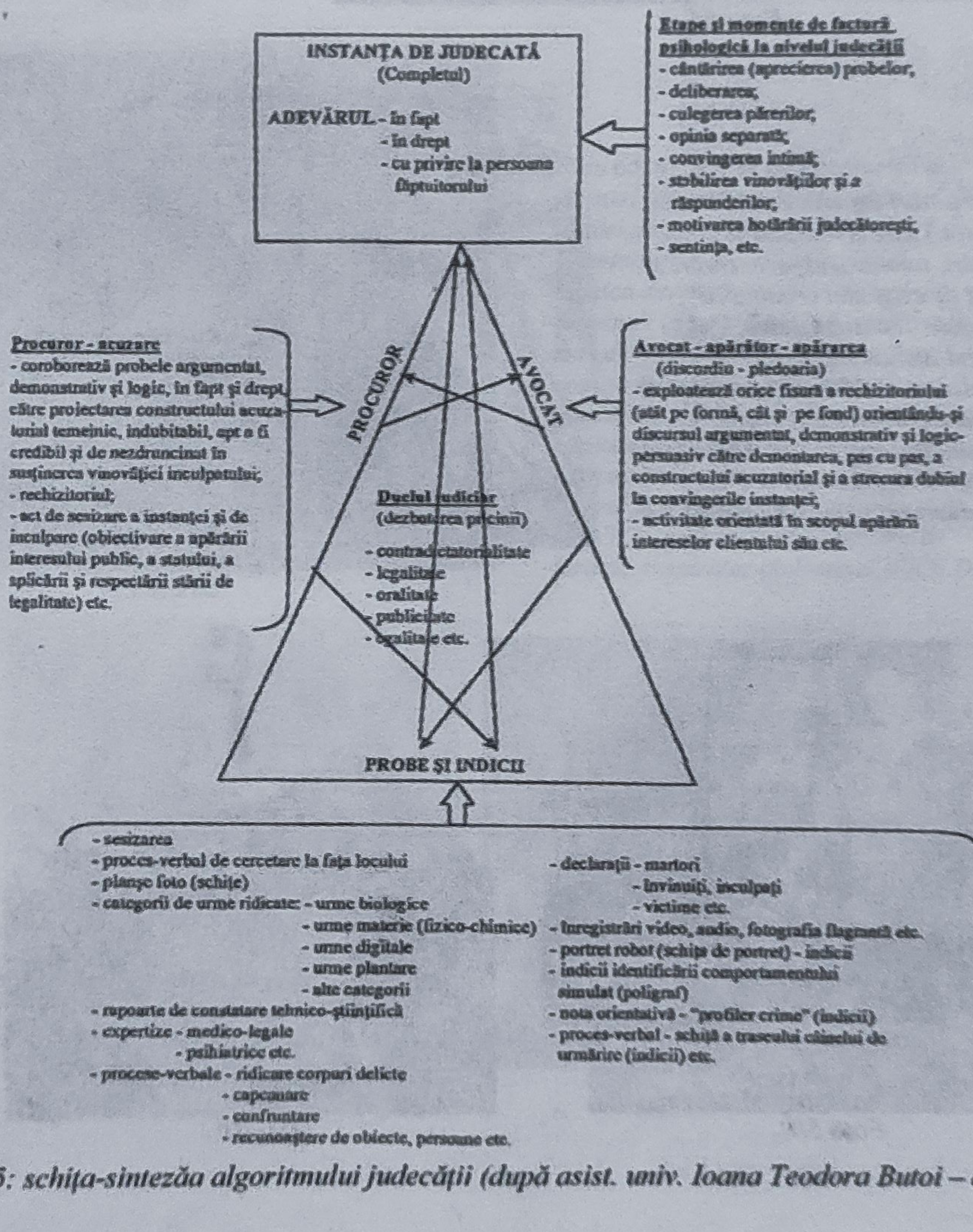

Foto 55: schiţa-sinteză a algoritmului judecăţii (după asist. univ. Ioana Teodora Butoi – avocat)

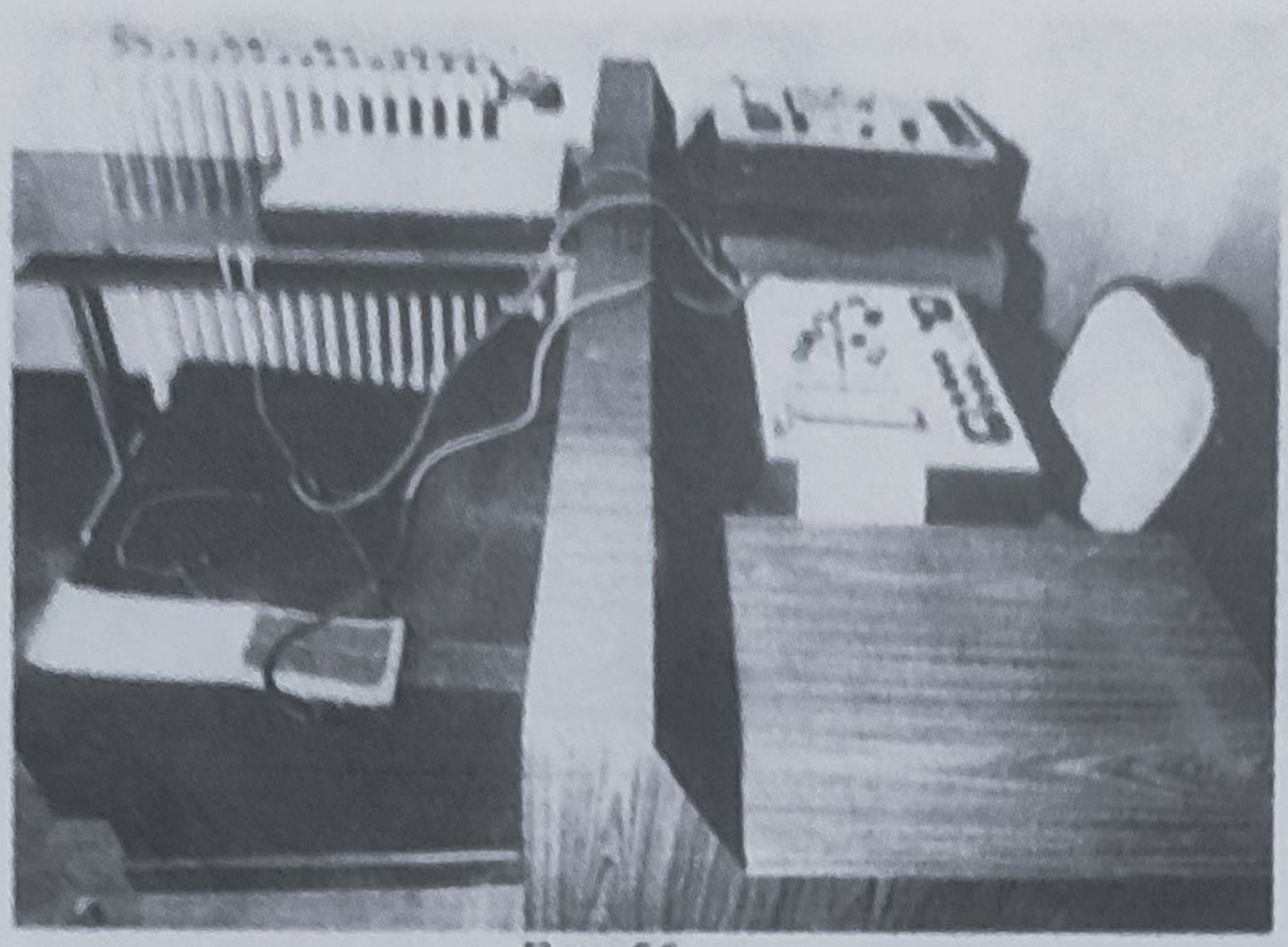

Foto 56

Foto 56: primul cabinet de testări asupra comportamentului simulat – Institutul de Criminalistică, 1977 – în fundal aparatura „tabla" de identificare atremorului grafic provocat de identificarea factorilor emotionali în scris.

Foto 57

Foto 57: testări experimentale – locot. psih. Butoi Tudorel – expert IV. - verificări, tatonari, experimentări 57 – alături de exigentul criminalist român gr.dr. Ion Anghelescu, Directorul Institutului de Criminalistică; 58,59 asupra tablei de identificare a tremorului grafic, polgrafului japonez cu trei trasee (puls T.A., respirator şi R.E.D) şi P.S.E.-ului, evaluatorul stresului emoţional în voce.

Foto 58

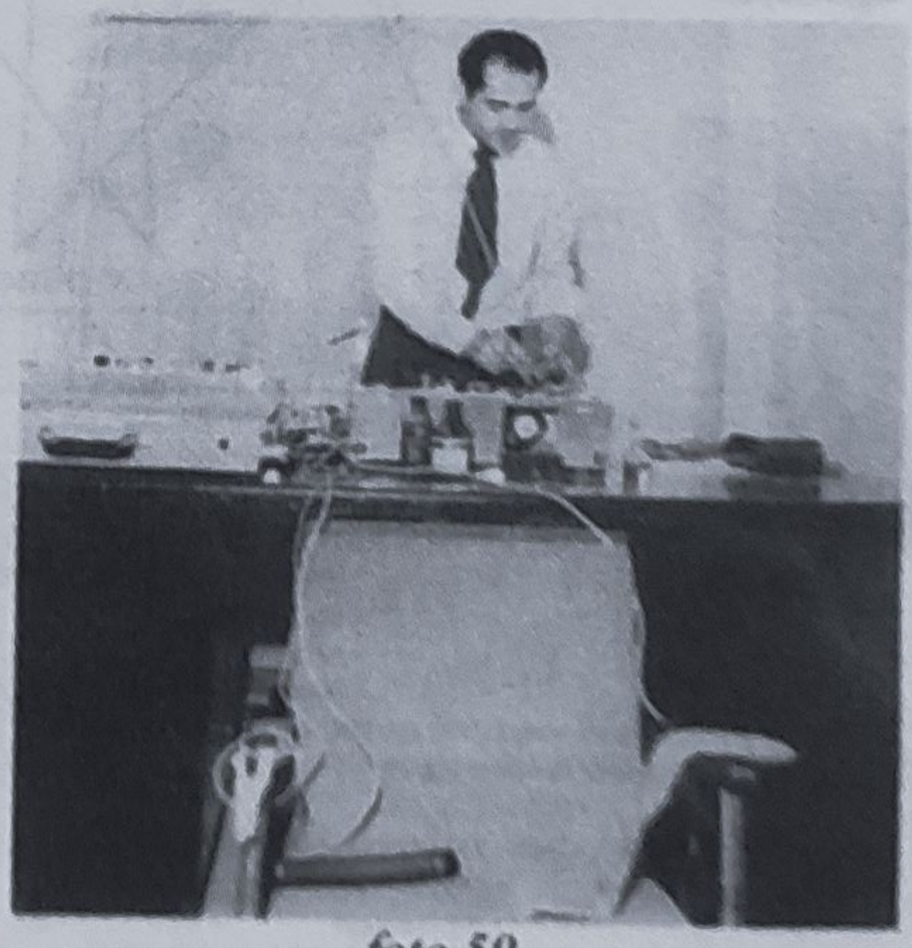

foto 59

Foto 60

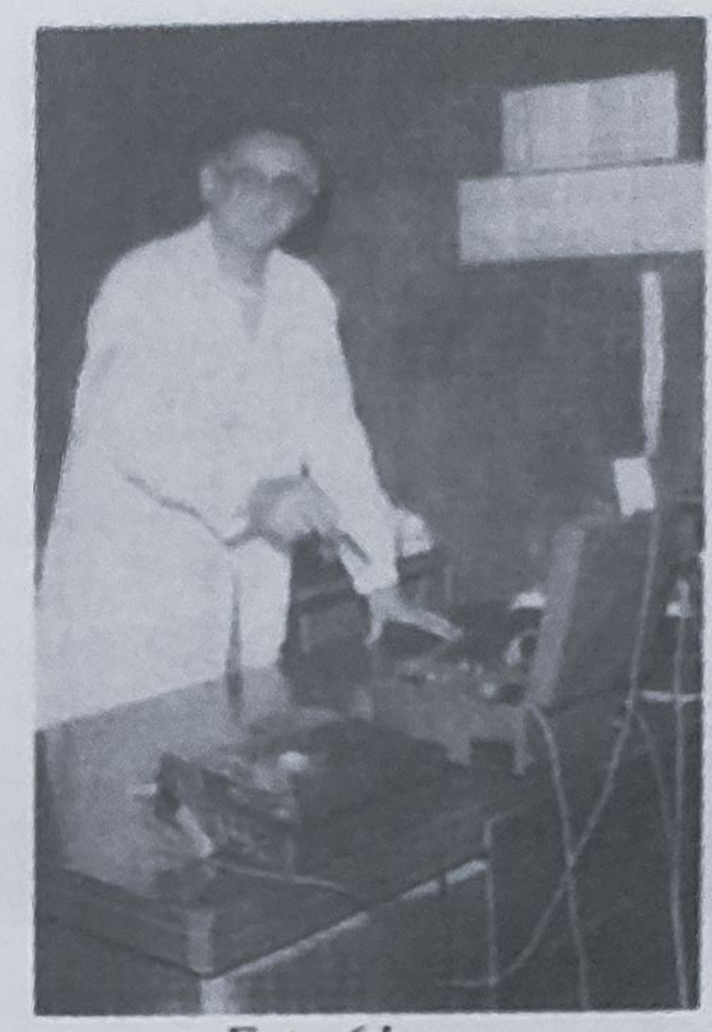

Foto 61

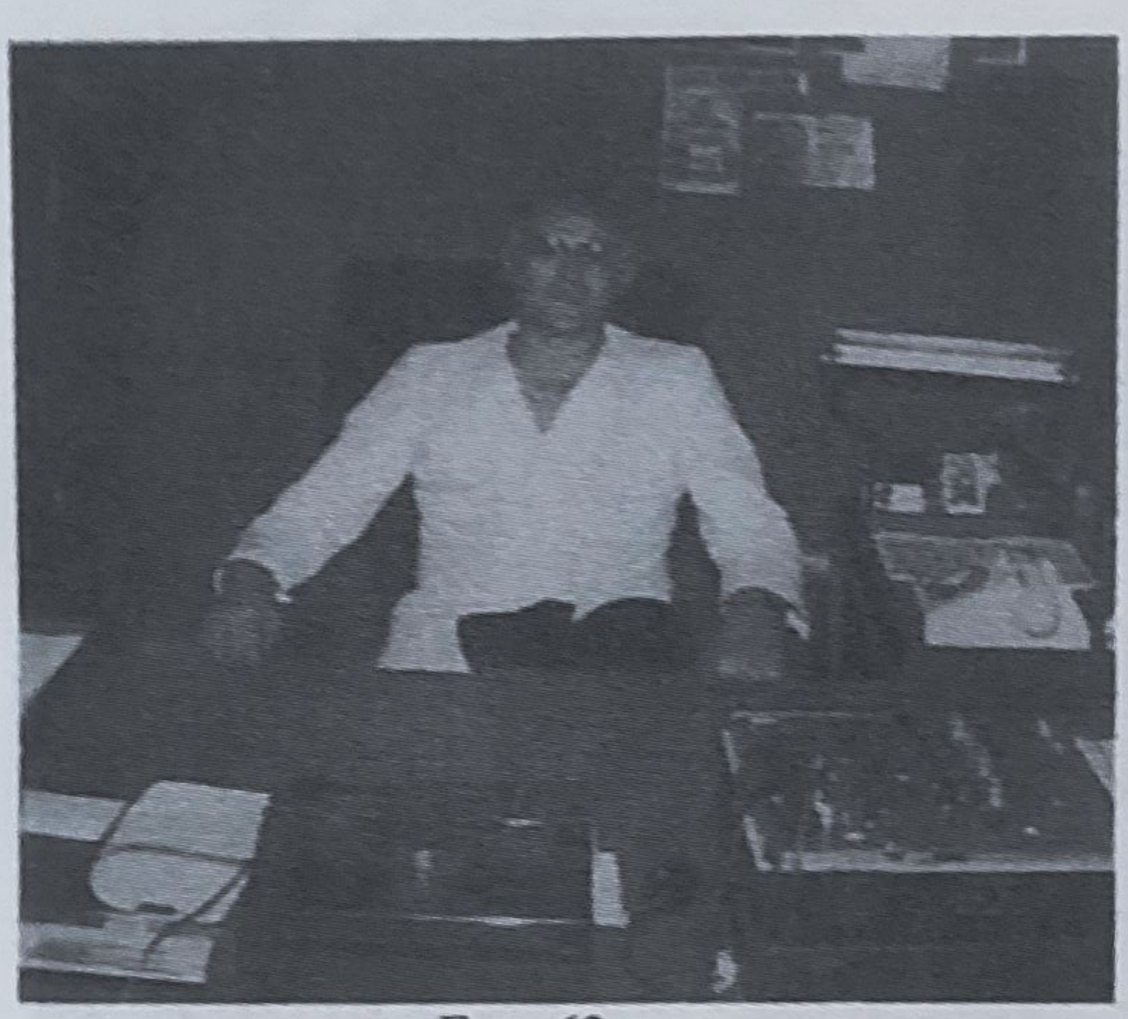

Foto 62

Foto 60, 61, 62: în plină ofensivă a ripostei anti-crim – 1984 Cabinetul de testări polygraf din Serviciul Criminalistic – Poliția Capitalei – tehnica devenise redutabilă, zeci de criminali în serie fuseseră identificați, sute de infractori în fapte complexe comise cu violență înfundau pușcăriile...iar locotenentul devenise căpitan. – aparatura japoneză fusese înlocuită cu tehnica modenă Laffayette – 5 canale psihofiziologice monitorizate – puls T.A., puls de control respirator toracic, respirator abdominal și R.E.D.

Foto 63

Foto 63: excepționali ofițeri de judiciar solicitând din ce în ce mai frecvent testari polygraf în cauzele complexe pe care le lucrau.

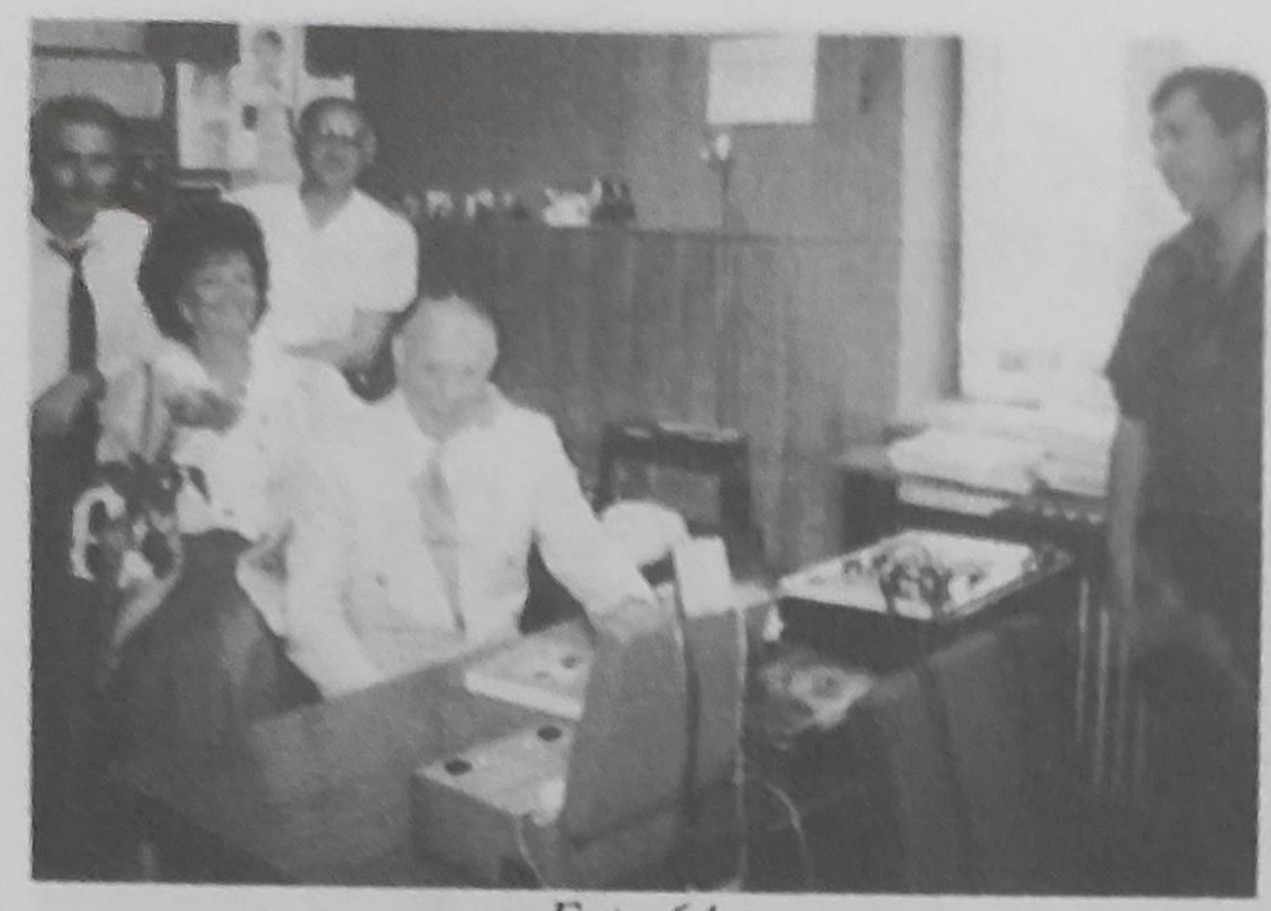

Foto 64

Foto 64: - 1994 – Ing. Vernon Miller, S.U.A., cu soţia, oaspete respectat al specialiştilor români, producător de tehnică polygraf încântat de rezultatele noastre. – Cabinetul Serviciului Criminalistic din Poliţia Capitalei.

Foto 65

Foto 65: col.(r) Butoi Tudorel – prof.univ.dr. şi Prodecan al Facultăţii de Drept „Spiru Haret" în mijlocul celor care astăzi îi continuă eforturile în riposta anti-crim, psihologii criminalişti, la inaugurarea a încă unui Cabinetde detecţie polygraf la I.J. Poliţie Galaţi – este identificat cu uşurinţă prof. univ. dr. Luca Iamandi, Rector al Academiei de Poliţie" Alexandu Ioan Cuza."

Foto 66 – din Tratat (vezi) pag. 233, 234, 235, 236, 237, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258 – integral.
Foto 67 – din Tratat (vezi) pag. 224, 225, 226, 227, 228 – integral.

Foto 68

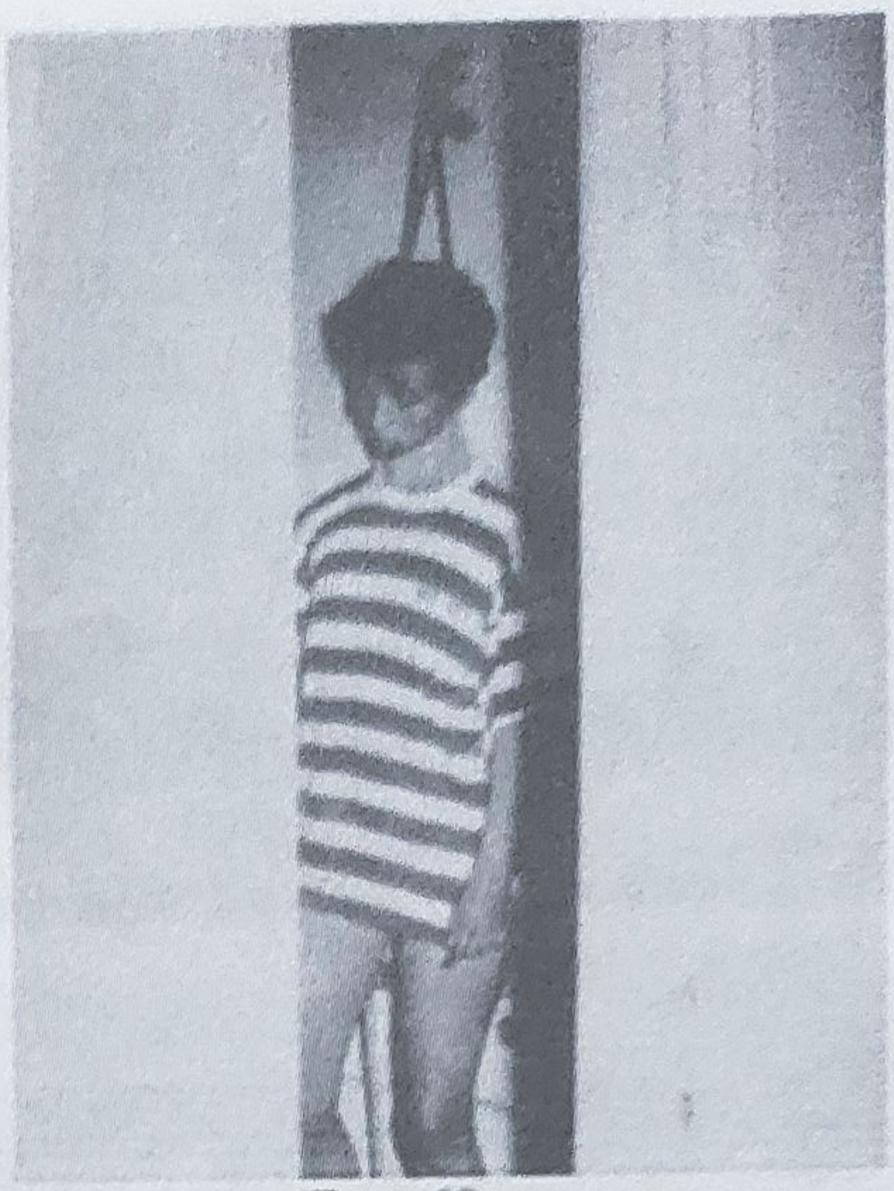

Foto 69

Foto 68, 69: suicid prin spânzurare – vero -

Foto 70

Foto 71

Foto 70, 71: suicid prin precipitare – vero –„aspect de păpuşă stricată"

Foto 72

Foto 73

Foto 72: dublu suicid prin spânzurare – vero –

Foto 73: dublu suicid prin electrocutare – vero -

Foto 78

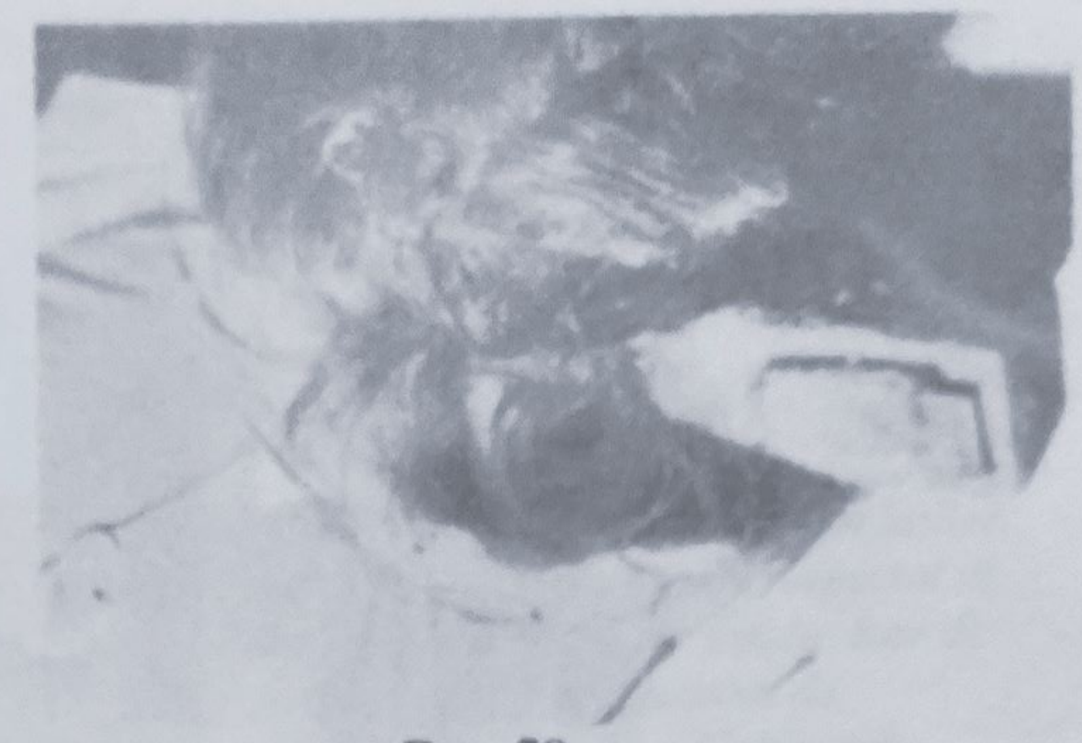

Foto 79

Foto 78, 79: violență domestică, victimizare paricidă (fiul își surprinde tatăl în somn și-l ucide cu o lovitură de topor).

Foto 80

Foto 80: violență domestică (soțul își sugrumă soția).

Foto 81

Foto 81: violență domestică (soțul își împușcă soția).

Foto 82: reglare de conturi (proxenet împușcat de rivali în afaceri)

Foto 82

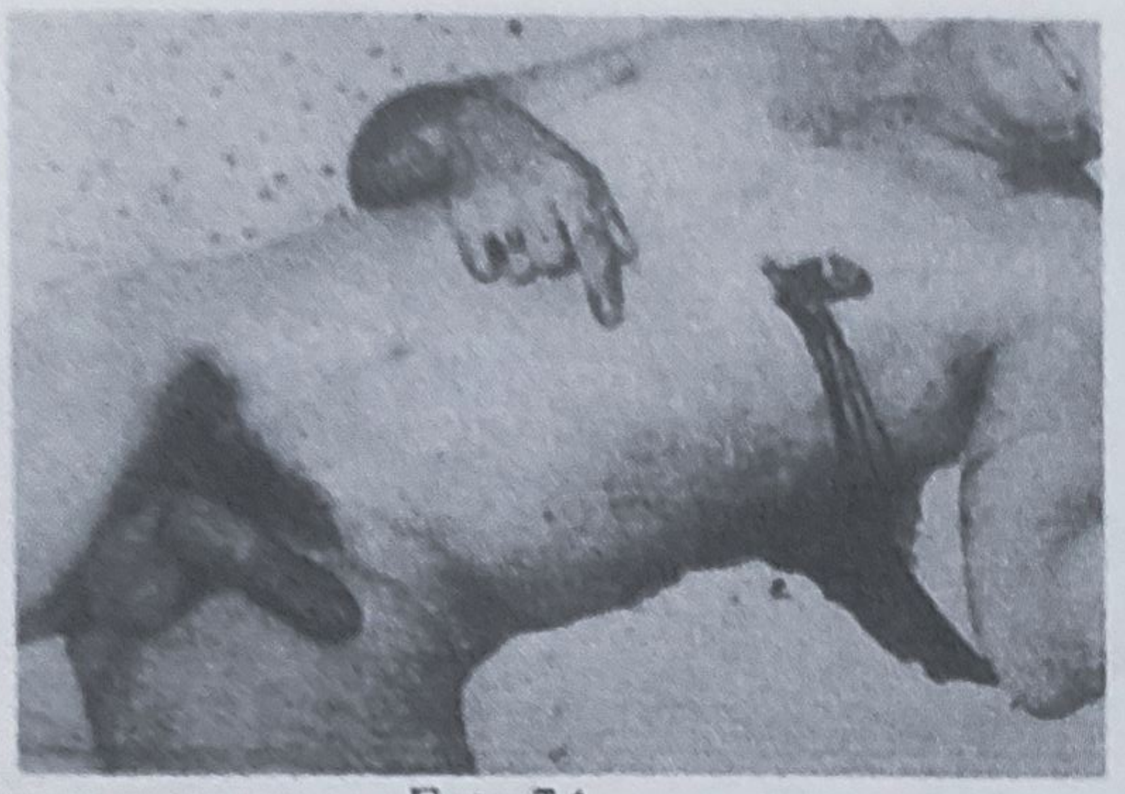

Foto 74

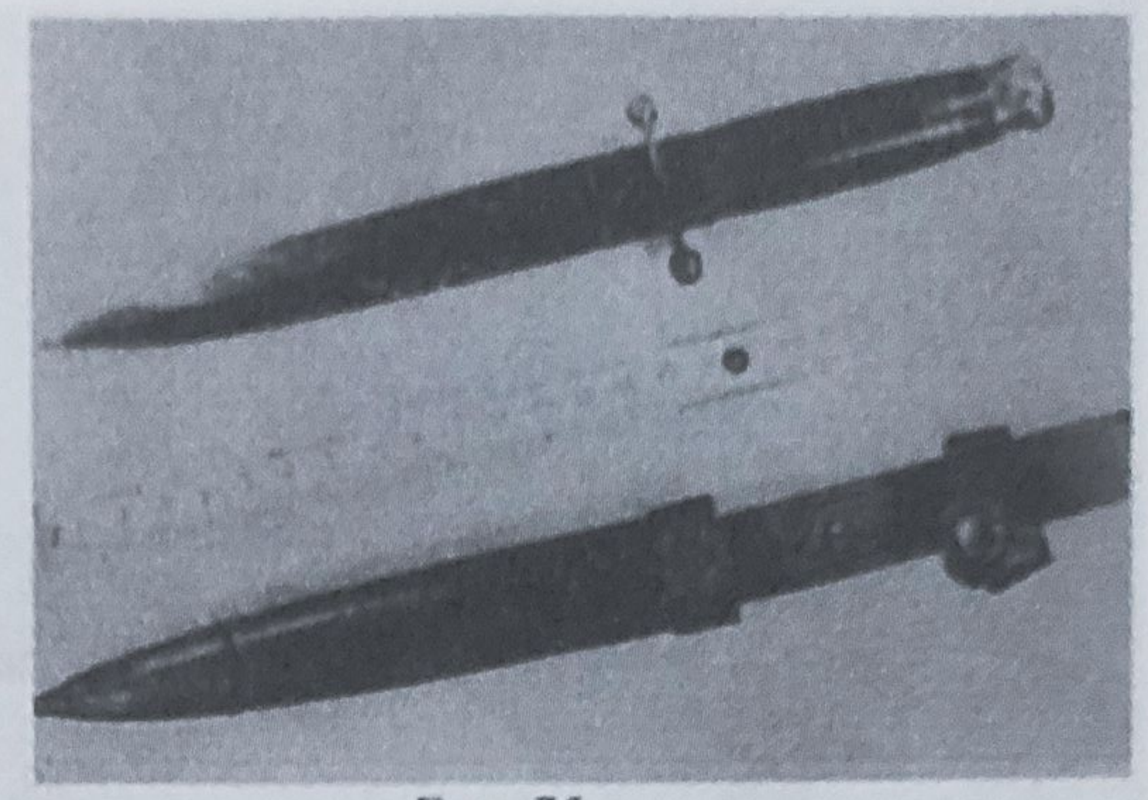

Foto 75

Foto 74, 75 – suicid prin înjunghierea cordului – vero -

Foto 76: suicid prin decapitare de către tren – vero -

Foto 76

Foto 77

Foto 77: suicid prin împuşcare – vero –

Foto 83

Foto 83: - eforturile poliţiştilor, magistraţilor, psihologilor criminalişti, experţilor, avocaţilor şi tuturor celorlalţi specialişti implicaţi în riposta anti-crim pe terenul aflării adevărului se împlineşte. - criminali dovediţi escortaţi de admirabilii poliţişti ai capitalei pe drumul reconstituirii unei duble crime – mărturisiri complete, corpuri delicte recuperate, martori şi martori muţi (urmele scenei crimei), se vor corobora cu indicii şi probele evidenţiate de reconstituire.
În înţepciunea ei, în numele şi spiritul legii instanţa va da verdictul.

Iată de ce facem masterat!

prof. univ. dr. Tudorel Butoi

Bibliografie:

- **Butoi Tudorel, Butoi Ioana Teodora,** *„Tratat universitar de psihologie judiciară*”, Edit. Fundația România de Mâine, București 2001;
- **Butoi Tudorel, Butoi Ioana Teodora,** *„Psihanaliza crimei”,* Edit. Societatea Ştiinţă şi tehnică S.A., Bucureşti 2001;
- **Butoi Tudorel, Butoi Alexandru, Butoi Ioana Teodora,** *„Psihologia comportamentului criminal”,* Edit. Enmar, Bucureşti 1999;
- **Butoi T., Iftenie V., Boroi A., Butoi Alexandru,** *„Sinuciderea un paradox -considerații psihosociologice, bio-medicale și juridice”,* Edit. Științelor
- Buneci Petre, Ioana Teodora Butoi „Martorul pe tărâmul justiției” Ed. Phobos, Buc.1996
- **Buneci P., Butoi I. T., Butoi T.,** *„Sociologie juridică și deviantă specială”,* Edit. România de Mâine, București, 2001;
- **Butoi Tudorel,** *„ Crima sub lupa detectorului de minciuni”,* Edit. Mihaela Press, Bucureşti 1997;
- **Severin Tudor,** *„ Vânătoare de hoți”,* Edit Phobos, Bucureşti 2002;
- **Beliş Vladimir şi colab.,** *„ Tratat de medicină legală”,* voi I/II, Edit Medicală 1995, - *Simularea,* pag 680-691; *Expertiza medico-legală psihiatrică* **(Dr. Virgil Tiberiu Dragomirescu),** pag. 639-790, *Psihanaliza în fața medicinei legale* (Dr. O. Buda),pag. 799-815;
- **Bieltz Petre, Gheorghiu Dumitru,** *„Logică juridică”,* Edit ProTransilvania, Bucureşti 1998;
- **Cârjan Lazăr,** *„Criminalistică”* - Tratat, Edit Pinguin Book, Bucureşti 2005;
- **Ciofu I., Golu M., Voicu C,** *“Tratat de psihofiziologie “,* Edit. Academiei RSR, București 1978;
- **Ciopraga Aurel,** *„Criminalstica - tratat de tactică”,* edit Gama, Iaşi 1996;
- **Culcea Dumitru,** *„CazulGladiola”,* Rev. Partener;
- **Dongoroz V.,** *„Dreptpenal”,* București 1939;
- **Enăchescu Constantin,** *„Elemente de psihologie proiectivă”,* Edit. Ştiinţifică, Bucureşti 1973;
- **Focault Michael,** *„Anormalii”,* Edit. Univers 1999;
- **Focault Michael,** *„A supraveghea şi a pedepsi - naşterea închisorii”,* Edit Humanitas, Bucureşti 1997;
- **Gorgos Constantin și colab.,** *„Dicţionar enciclopedic de psihiatrie,* Edit. Medicală Bucureşti 1992;
- **Iftenie Valentin, Dermengiu Dan,** *„Curs universitar - medicină legală”,* Edit C.H. Beck, Bucureşti 2009, *Violul* pag 378-387; *Expertiza medico-legală psihiatrică* pag. 339-359; *Tanatologie medico-legală* pag. 32-66;

- **Ionescu G.** „ *Tratat de psihologie medicală şi psihoterapie",* Edit. Asklepios, Bucureşti 1995;
- **Lang B, Gregg W,** *Enciclopedia ucigaşilor în serie",* Edit. RAO Interational Publishing Company;
- **Mitrofan Nicolae,** *„Posibilităţi şi limite privind procnozarea conduitelor violente",* Revista de criminologie, criminalistică şi penologie nr. 6/2000;
- **Mina Minovici,** *„Tratat complet de medicină legală cu legislaţie şi jurisprudenţă românească şi străină",* voi I - *Deontologia expertizei,* voi II - *Omul viu - moartea,* Edit Ateliere Grafice SOCEC et. Co, Societate Anonimă, Bucureşti 1930;
- **Odobleja Ştefan,** *„Psihologia consonanţi stă",* Edit. Ştiinţifica şi Enciclopedică, Bucureşti 1982;
- **Poenaru** I., *„Pedeapsa cu moartea - pro sau contra?",* Edit. Lumina Lex, Bucureşti 1994;
- **Predescu** V., *„Psihiatrie",* Edit. Medicală, Bucureşti 1976;
- **Rădulescu - Motru** C, *„Personalismul energetic şi alte scrieri",* Edit. Eminescu, Bucureşti 1984;
- **Ressler Robert, Shatchman Tom,** *„ Vânător de ucigaşi",* Edit. F.F. Press, Bucureşti 1993;
- **Stănoiu Rodica Mihaela, Vasilescu Horia Mihai,** *„Studiu internaţional asupra criminalităţii şi victimelor",* Revista de criminologie, criminalistică şi penologie nr. 5/2000;'
- **Ştefănescu Paul,** *„In slujba vieţii şi a adevărului",* Edit. Medicală, Bucureşti 1984;
- **Thomă Helmut, Horst Kächelle,** *„Tratat de psihanaliză contemporană",* Edit. 3, Bucureşti 2000, - *Asocierea liberă, asocierea liber flotantă, interpretări lingvistice, întrebări şi răspunsuri, metafore etc.* pag. 315-383, voi II; .
- **Ţurai Constantin,** *,Enigmele unor amprente",* Poliţia ştiinţifică, Bucureşti 1974;
- **Vernon J. Gerberth,** „Lieutenant Comander (Retierd) New York City Police Department, *„Practicai Homicide Investi găti on: tractics, procedures andforensic tehniques"* (Third Edition), Edit Taylor and Francis - Boca Raton London New York 2005 - *The homicide crime scene,* pag 2-30; *Suicide investigation.* pag 383-436; *The investigation of sex-related homicide,* pag 439-494; *Serial killers, homosexual homicides,* pag 499-531; *Investigative essessment: criminal personality Profiling* pag 769-850;
- **Zlate Mielu,** *Jntroducere în psihologie",* Edit. Şansa, Bucureşti 1999;
- **Zlate, Mielu,** *„Fundamentelepsihologiei",* Edit. Hyperion, Bucureşti 1995.

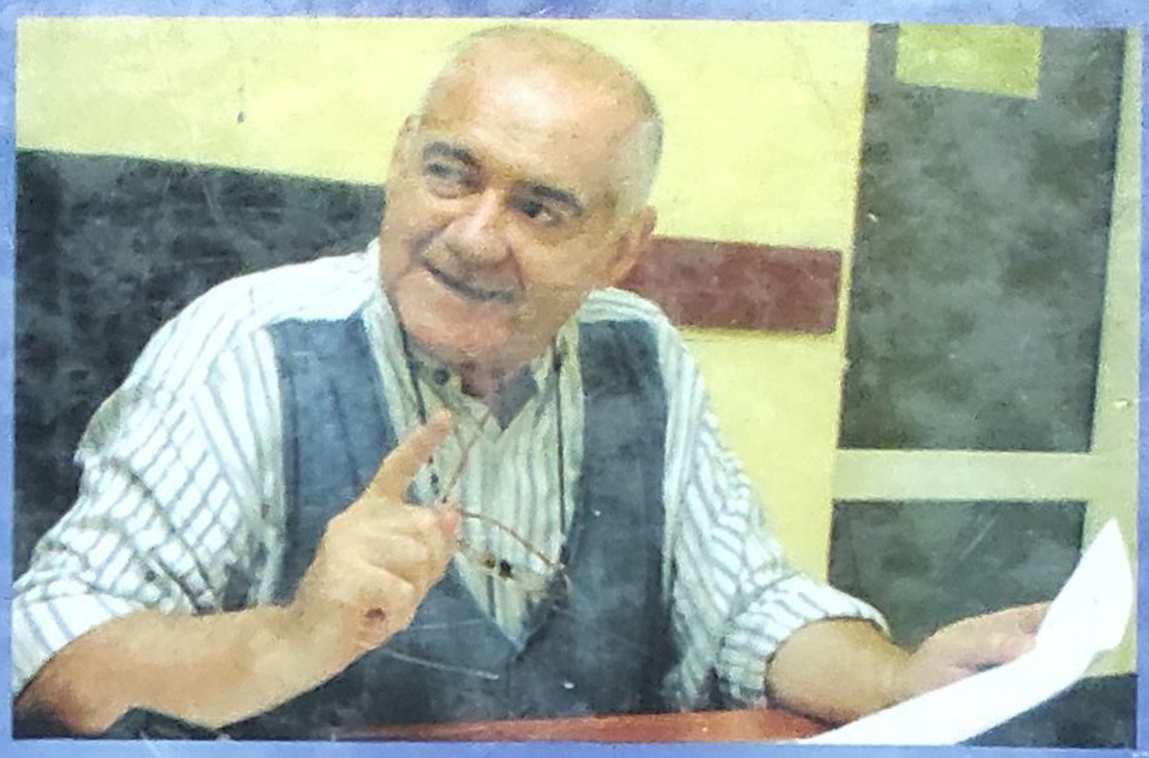

Prezentul curs masteral este la data actuală singurul în materia „psihologiei judiciare - victimologiei" cu posibilitatea valorificării nuanțate a cuprinsului problematicilor abordate pe terenul „probațiunii penale" și „științelor penale", într-o amplă abordare interdisciplinară.

Elaborat într-o concepție academică și europeană modernă - vezi ideile pivot cu trimitere imediată la bibliografia de strictă specialitate-, analizele de spețe și exemplificările cu acoperire practică imediată, plaja largă a provocărilor din care masteranzii selecționează opțiuni pentru opinii personale, argumentări pro și contra, recenzii de specialitate etc. Cursul de master în materie valorifică experiența obiectivată în arhiva personală a autorului.

Prezentul curs de master se caracterizează prin accesibilitatea prelucrărilor moderne „on line"- secțiunile sale, ideile pivot, modulele, spețele, exemplificările documentare etc. putând fi transpuse cu ușurință în sistemele virtuale, link-uri și partajări - exemplificativ vezi sistemul „Platforma Black-Board" aflat în faza de aplicare la Universitatea „Spiru Haret" unde autorul este profesor titular al specialității „Psihologie Judiciară".

Prof. univ. dr. Tudorel Butoi, col.(r), ex-șef al Cabinetului Psihologic de detecție a conduitelor simulate din Serviciul Criminalistic al Poliției Capitalei este deja o personalitate consacrată definitiv a ripostei anti-crime cu rezultate demonstrate și validate public. Opera sa academică se bucură de o profundă credibilitate prin aceea că valorifică integral provocările concrete cărora le-a făcut față peste 35 de ani în calitate de psiholog criminalist. Sub coordonarea Domniei sale au demarat și primele masterate ale Facultății de Drept - Probațiunea penală și respectiv ale Facultății de Sociologie Psihologie - Psihologie judiciară și victimologie. Reputat specialist și excelent coleg a reușit să mobilizeze în echipele corpului profesoral masteral atât profesori consacrați cât și specialiști de excepție, împreună cu care împărtășește bucuria primelor serii de masteranzi cu concursuri pe post, în instituții guvernamentale, magistratură, avocatură, administrație și interne, detectivistică privată etc. Autorii mulțumesc în modul cel mai prietenesc și colegial redutabililor specialiști și oameni de drept, cadre universitare de alură academică: dr. Griga Ion - procedură penală, dr. Constantin Duvac - penal, dr. medic legist Iftenie Valentin, dr. criminalist Lazar Cârjan împreună cu care au pus în operă masteratele de „Probațiune penală" și „Științe penale", opera distinșilor lor colegi fiindu-le un permanent exemplu de competență și nu o dată sursă de inspirație și îndemn.

Editorul

978-606-92201-9-1

9 786069 220191

SOLARIS PRINT